

Міністерство юстиції України
Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ І КРИМІНАЛІСТИКИ

Збірник матеріалів
міжнародної науково-практичної конференції-полілогу
(м. Харків, 15—16 квітня 2021 року)

Харків
«Право»
2021

Рекомендовано до друку рішенням Ученої ради Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
(протокол № 5 від 19.03.2021 р.)
Конференцію зареєстровано Українським інститутом науково-технічної експертизи та інформації
(посвідчення № 200 від 24.02.2021 р.)

Склад редакційної колегії:

Голова редколегії

Клюєв О. М., директор ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», доктор юридичних наук,
професор, заслужений юрист України

Члени редколегії:

Угровецький О. П., перший заступник директора ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

Сімакова-Єфремян Е. Б., заступник директора з наукової роботи ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, заслужений діяч науки і техніки України;

Свідерський О. О., заступник директора з експертної роботи ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
кандидат юридичних наук, старший дослідник;

Аганова О. В., завідувач відділу міжнародного співробітництва та роботи з іноземцями
ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», кандидат юридичних наук;

Гаспарян С. Г., провідний науковий співробітник відділу міжнародного співробітництва та роботи з іноземцями
ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», кандидат юридичних наук;

Дереча Л. М., вчений секретар ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», кандидат біологічних наук,
старший науковий співробітник;

Катарга О. С., директор Національного Центру Судових Експертиз Міністерства юстиції Республіки Молдова,
судовий експерт вищої категорії;

Матулієне С., професор кафедри поліцейської діяльності Академії громадської безпеки
Університету Миколаса Ромериса;

Овсепян Р. А., директор Національного бюро експертиз Республіки Вірменія, кандидат медичних наук, доцент;

Палкова К., лектор, керівник навчальної програми для підготовки магістрів, юридичний факультет
Ризького університету імені Страдіня, кандидат юридичних наук;

Полянський А. О., завідувач лабораторії теоретичних досліджень, редакційно-видавничої та науково-методичної
діяльності ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», кандидат юридичних наук, доцент;

Хоша В. В., завідувач відділу аспірантури та докторантури ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
кандидат юридичних наук, старший дослідник

Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : зб.
A43 матеріалів міжнар. наук.-практ. конф.-полілогу (м. Харків, 15—16 квіт.
2021 р.). — Харків : Право, 2021. — 320 с.

ISBN 978-966-998-215-5

Збірник містить матеріали, у яких висвітлено сучасні проблеми судової експертології та криміналістики. Розглянуто проблеми криміналістики та нормативно-правового регулювання сфери експертного забезпечення правосуддя, методології та методики судової експертизи, а також проаналізовано українсько-латвійський науково-дослідний проєкт «Відкритий освітній ресурс: Судова експертиза».

Для науковців, суддів, судових експертів, викладачів, аспірантів, студентів закладів вищої освіти, працівників правоохоронних органів.

УДК 343.98

ПЕРЕДМОВА

**Шановний Олександрє Миколайовичу,
члени оргкомітету міжнародної конференції,
учасники, іноземні гості та запрошені!**

Знову ми зібралися разом для реалізації важливої мети — вирішення проблемних питань здійснення судово-експертної діяльності. Міжнародна науково-практична конференція-полілог «Актуальні питання судової експертизи і криміналістики» об'єднала знаних науковців і вчених-початківців України й іноземних держав, аспірантів закладів вищої освіти й науково-дослідних установ, а також досвідчених та молодих судових експертів, які мають інтерес як до наукових, так і до практичних досліджень у сфері експертного забезпечення правосуддя.

Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» укотре ініціював міжнародний науковий захід та організував його проведення на високому рівні, про що свідчить представництво еліти науковців у галузі криміналістики й судової експертизи та значна кількість талановитої молоді. Адже формат проведення конференції — полілог, до участі в якому долучилися не тільки добре відомі фахівці, а й науковці та практики, що роблять лише перші кроки науковою стежиною, завзято пропонують нові шляхи вирішення проблем і готові втілювати їх у життя.

До початку конференції оргкомітет видав друком збірник наукових праць її учасників. Високою позитивною оцінкою конференції-полілогу стала кількість українських та іноземних фахівців у галузі судової експертизи і криміналістики різних країн світу, які взяли участь у заході й надіслали тези доповідей і повідомлень, — понад 250.

Тематика тез доповідей свідчить про багатогранність інтересів учасників конференції, актуальність запропонованих для обговорення під час панельних дискусій питань, потребу науковців і практиків в обміні досвідом та конструктивному полілозі.

Хочу підкреслити, що Міністерство юстиції України зацікавлене в подібного роду заходах і завжди надає підтримку в їх проведенні. Свідченням тому є серія науково-практичних конференцій, круглих столів, семінарів з проблем судової експертизи та криміналістики попереднього й поточного років.

Вітаю всіх із початком заходу та бажаю досягти поставлених цілей — узгодити позиції за багатьма проблемними питаннями судової експертизи!

Заступник Міністра юстиції України

Андрій Гайченко

Шановні гості й учасники конференції! Колеги!

Радий щиро вітати всіх у Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» на науковому заході, який відбувається у форматі онлайн, зважаючи на пандемію. Маю честь разом з усіма членами редакційної колегії презентувати збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції-полілогу «Актуальні питання судової експертизи і криміналістики», що відбувається на базі нашої установи. Учасниками конференції стали науковці та судові експерти не тільки України, а й Азербайджану, Білорусі, Великої Британії, Вірменії, Греції, Грузії, Ізраїлю, Казахстану, Латвії, Литви, Македонії, Молдови, Польщі, Росії, Узбекистану, Чорногорії та інших країн. Загалом організаційний комітет прийняв до друку **187 тезисів наукових доповідей і повідомлень від 257 авторів**. Це свідчить про безумовний інтерес наукової спільноти та практиків усього світу до актуальних проблем судової експертизи і криміналістики!

Як відомо, захід відбуватиметься за трьома панельними дискусіями, за тематикою яких також побудовано збірник матеріалів конференції, а саме:

- 1) «Проблеми криміналістики та нормативно-правового регулювання сфери експертного забезпечення правосуддя»;
- 2) «Проблеми методології та методики судової експертизи: сучасний стан формування і реалізації експертних досліджень»;
- 3) «Вплив українсько-латвійського науково-дослідного проекту «Відкритий освітній ресурс: Судова експертиза» на механізми провадження освітньої діяльності у сфері експертного забезпечення правосуддя».

Зрозуміло, що перші дві панельні дискусії вже традиційно є предметом обговорення на подібного роду заходах, адже питання нормативного регулювання, проблем криміналістики та судової експертизи — як теорії, так і методики — це найгостріші питання, які всіх нас хвилюють, та найактуальніші питання, що потребують нагального розв'язання. Ми заслухаємо пропозиції про найновітніші підходи до методології й методики судової експертизи, інформацію про сучасний стан формування та реалізації експертних досліджень.

Панельну дискусію № 3 організовано спільними зусиллями учасників науково-дослідного проекту «Відкритий освітній ресурс: Судова експертиза» — Ризького університету імені Страдіня та Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». Названий проєкт реалізується за підтримки Міністерства освіти і науки України та Державного агентства з розвитку освіти Латвійської Республіки.

Редакційна колегія щиро вдячна всім авторам, які виявили зацікавленість і взяли активну участь у Міжнародній науково-практичній конференції-полілозі «Актуальні питання судової експертизи і криміналістики». Саме завдяки вашій публікаційній активності ми маємо змогу провести цей захід.

Вдячний вам усім! Успіхів і наснаги!

**Директор Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України**

Олександр Ключев

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

Г. К. Авдєєва,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4712-728x>, e-mail: gkavdeeva@gmail.com

В. О. Коновалова,

доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, головний науковий співробітник Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2043-8694>

ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ДОСТОВІРНОСТІ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УКРАЇНІ ТА В ІНШИХ КРАЇНАХ

Анотація. *Окреслено проблеми оцінки достовірності висновків експерта в країнах, які належать до різних правових систем. Запропоновано в Україні, як і в інших країнах, сторонам кримінального судочинства і потерпілим залучати обізнаних осіб для допомоги в оцінюванні наукової обґрунтованості висновків експерта.*

Ключові слова: *оцінка доказів, оцінка висновку експерта, достовірність висновку експерта, стандарт Дауберта, спеціальні знання.*

Abstract. *The problems of assessing the reliability of the expert's conclusions in countries that belong to different legal systems are outlined. It is proposed in Ukraine, as in other countries, to involve knowledgeable persons by the parties of the proceedings and the victims to assist in assessing the scientific validity of the expert's conclusions.*

Keywords: *assessment of evidence, assessment of the expert conclusion, reliability of the expert conclusion, Daubert standard, special knowledge.*

Аннотация. *Обозначены проблемы оценки достоверности заключений эксперта в странах, относящихся к различным правовым системам. Предложено в Украине, как и в других странах, сторонам судопроизводства и потерпевшим привлекать сведущих лиц для помощи в оценивании научной обоснованности выводов эксперта.*

Ключевые слова: *оценка доказательств, оценка заключения эксперта, стандарт Дауберта, специальные знания.*

Критеріями оцінки висновку експерта як джерела доказів слугують його належність, допустимість і достовірність. За першими двома критеріями у суб'єктів оцінки зазвичай не виникає труднощів, а оцінка достовірності висновку, яка передбачає оцінювання його наукової обґрунтованості, ефективності застосованих експертом методів дослідження і методик, об'єктивності висновків експерта ускладнена (а іноді — неможлива) [1, с. 318]. Вчені в усьому світі наголошують на тому, що через відсутність у суб'єктів оцінки висновків експерта

спеціальних знань вони не можуть самостійно встановити їх достовірність [2, с. 40; 3, с. 369; 4, с. 583; 5, с. 989]. Це може призвести до помилок у прийнятті процесуальних рішень, виправити які лише в окремих випадках вдається в суді [6, с. 161].

На основі аналізу матеріалів розслідування злочинів і вироків судів вчені Мельбурнського університету зазначають про наявність слідчих і судових помилок у випадках, коли слідчі і судді під час оцінки висновків експертів з дослідження слідів рук, зубів, голосу, волосся, снарядів та ін. об'єктів не залучали обізнаних осіб для аналізу недостовірних висновків експертів, а визнавали їх джерелами доказів лише через те, що експерти мали сертифікати на проведення експертиз [5, с. 984].

У США згідно з Правилем 702 Федеральних правил доказів суд під час оцінки висновків експерта залучає осіб, які мають наукові, технічні або інші спеціальні знання. При цьому згідно зі стандартом Дауберта, за яким оцінюють докази, одним із критеріїв оцінки є результати рецензування [7, с. 39]. Науковці Денверського університету (штат Колорадо, США) вважають, що незалежне рецензування висновків експертів дає змогу виявити суттєві методологічні недоліки, які вводять в оману суддів [7, с. 95].

У Нідерландах слідчий суддя за клопотанням обвинуваченого залучає обізнаних осіб для аналізу висновку офіційно залученого експерта, а суди, спираючись на рішення Європейського суду з прав людини, надають можливість обвинуваченому оскаржити висновки офіційно призначеного експерта шляхом заслуховування запропонованого ним іншого експерта [8].

У Німеччині відповідно до ч. 2 ст. 245 Кримінального процесуального кодексу Німеччини суд зобов'язаний за клопотанням підсудного або прокурора залучити обізнану особу для отримання нових та аналізу вже наявних доказів (зокрема, висновку офіційно залученого експерта) [9].

Для визнання висновку експерта доказом судді Канади можуть залучити іншого експерта для його аналізу і роз'яснення, а адвокати мають вчасно залучити обізнаних осіб для оцінки достовірності висновків [4, с. 582].

Шаофан Ване (кафедра судової експертизи університету м. Ухань, Китай) пропонує всім учасникам кримінального провадження для аналізу висновків експерта та їх пояснення залучати спеціальних суб'єктів — експертів-помічників і навіть презентує модель процесуального статусу таких осіб (їх права і обов'язки, рівень освіти і підготовки, тощо) і алгоритм оцінки достовірності висновку експерта [10].

В Австралії для визнання висновку експерта джерелом доказів під час його оцінки суди враховують зауваження сторін, які вони отримали шляхом незалежних експертних консультацій щодо цього висновку (особливо у кримінальному провадженні) [5, с. 969].

Згідно зі ст. 225 КПК Італії кожна зі сторін має право залучити своїх «технічних консультантів» не лише для проведення експертизи, а й для рецензування експертних висновків [11].

Враховуючи складність оцінки висновку експерта за відсутності спеціальних знань, останнім часом суди України визнають важливість і правомірність незалежного рецензування висновків експерта, зазначаючи, що «невзяття до уваги» судами незалежної рецензії як доказу порушує принцип змагальності сторін [12, 13].

В Україні незалежне рецензування висновку державного судового експерта законодавством не передбачено, хоча воно б дало змогу встановити факти відповідності експертного дослідження спеціальним методикам, перевірити повноту й об'єктивність дослідження, упевнитися в обґрунтованості отриманих результатів та ін. Це полегшило б здійснювати оцінку достовірності висновків експерта і, як наслідок, сприяло б зменшенню кількості слідчих та судових помилок. Було б доцільним також в окремих випадках надати можливість в Україні, як і в інших країнах, проводити перехресний допит за участі рецензента та виконавця рецензованого висновку експерта.

Список використаних джерел

1. Россинская Е. Р., Галяшина Е. И., Зинин А. М. Теория судебной экспертизы : учебник. Москва : Норма, 2009. 384 с.
2. Орлов Ю. К. Заключение эксперта и его оценка (по уголовным делам) : учеб. пособ. Москва : Юристъ, 1995. 64 с.

О. В. Александренко,

кандидат юридичних наук, доцент Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2592-7593>, e-mail: A_E_B@i.ua

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПОПЕРЕДНІХ РОКІВ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА СТАРУ ПРОБЛЕМУ

Анотація. Статтю присвячено одній з актуальних проблем криміналістики — розкриттю та розслідуванню нерозкритих злочинів попередніх років. На основі аналізу слідчої практики, думок науковців і практиків виявлено

3. Щербаківський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : В деле, 2015. 560 с.
4. Kovera, M. B., & McAuliff, B. D. (2000). The effects of peer review and evidence quality on judge evaluations of psychological science: Are judges effective gatekeepers? *Journal of Applied Psychology*, 85(4), 574–586. URL: <https://doi.org/10.1037/0021-9010.85.4.574> (дата звернення: 23.02.2021).
5. Martire, K., & Edmond, G. (2017). Rethinking expert opinion evidence. *Melbourne University Law Review*, 40(3), 967–998. URL: https://law.unimelb.edu.au/_data/assets/pdf_file/0008/2494286/07-Martire-and-Edmond.pdf (дата звернення: 25.02.2021).
6. Романюк В. Б. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2002. С. 161.
7. Edmond, Gary and Cole, Simon A. and Cunliffe, Emma and Roberts, Andrew J., Admissibility Compared: The Reception of Incriminating Expert Evidence (i.e., Forensic Science) in Four Adversarial Jurisdictions (2014). (2014) 3 *University of Denver Criminal Law Review* 31-109. URL: <https://ssrn.com/abstract=2396871> (дата звернення: 28.02.2021).
8. Malsch, M., & Freckelton, I. (2005). Expert Bias and Partisanship: A Comparison Between Australia and the Netherlands. *Psychology, Public Policy, and Law*, 11(1), 42–61. URL: <https://doi.org/10.1037/1076-8971.11.1.42> (дата звернення: 25.02.2021).
9. Strafprozessordnung für die Bundesrepublik Deutschland. Stand: 01.02.2021 aufgrund Gesetzes vom 03.12.2020 (BGBl. I S. 2678). § 245 Umfang der Beweisaufnahme; präsenste Beweismittel. URL: <https://dejure.org/gesetze/StPO/245.html> (дата звернення: 27.02.2021).
10. Shaofang Wang, The Ways and Means of Review on Expert Opinion. *Glob J of Forensic Sci & Med* 1(1): 2018. DOI: 10.33552/GJSFM.2018.01.000505.
11. Codice di procedura penale Parte Prima (Кодекс кримінального процесу. Частина перша) Altalex eBook, 2011. Italy. URL: https://www.legislationline.org/download/id/4357/file/Italy_CPC_updated_till_2012_Part_1_it.pdf (дата звернення: 16.02.2021).
12. Постанова Верховного Суду України від 14.01.2021 р. по справі № 922/2216/18. URL: <https://opendatobot.ua/court/94151198-3b7da1fa36472e4bcda1e19356ff6106> (дата звернення: 25.02.2021).
13. Вирок Святошинського районного суду м. Києва досліджував незалежну рецензію на висновок експерта як письмовий доказ і за результатами цього дослідження у вирок від 15.01.2018 р. у справі № 759/846/17. URL: <https://opendatobot.ua/court/71570540-1bcd2e9feb98c9c7da0bfc71214c6121> (дата звернення: 25.02.2021).

проблемні питання цієї діяльності та запропоновано шляхи їх вирішення. Зазначено, що проблема розкриття та розслідування злочинів попередніх років має комплексний характер.

Ключові слова: *нерозкриті злочини попередніх років, розслідування, криміналістичне забезпечення.*

Abstract. *The article is devoted to one of the urgent problems of criminalistic - the disclosure and investigation of uninvestigated crimes of the past years. Taking into account the analysis the investigative practice, the opinions of scientists and practitioners, the problematic issues of this activity are identified, and the ways of their solution are proposed. It is noted that the problem of solving crimes of past years is complex.*

Keywords: *unsolved crimes of past years, investigation, forensic support.*

Аннотація. *Стаття посвячена одній із актуальних проблем криміналістики — раскрытию и расследованию нераскрытых преступлений прошлых лет. На основе анализа следственной практики, мнений учёных и практиков выявлены проблемные вопросы этой деятельности и предложены пути их решения. Отмечено, что проблема раскрытия преступлений прошлых лет носит комплексный характер.*

Ключевые слова: *нераскрытые преступления прошлых лет, расследование, криминалистическое обеспечение.*

Останнім часом вітчизняними науковцями невиправдано недостатньо уваги приділено проблемам розкриття та розслідування злочинів попередніх років. Із зазначеної проблематики відсутні відповідні розділи у підручниках і навчальних посібниках, вкрай рідко з'являються публікації у періодиці та тези виступів на конференціях. Такий стан справ не в останню чергу може бути пояснений нерозумінням суспільної небезпеки існування нерозкритих злочинів минулих років (далі — *НЗПР*). Натомість, існує прямий зв'язок між *НЗПР* і серійними злочинами, зокрема вбивствами. Нерозкриті злочини створюють у злочинців відчуття впевненості у їх безкарності, сприяють продовженню злочинної діяльності вже на більш високому професійному рівні, набуттю злочинного досвіду, що призводить до вчинення неодноразових злочинів і появи серійних злочинців. Повторюваність, або «серійність» властива злочинам, які через будь-які обставини, тривалий час залишаються нерозкритими. Найчастіше це пов'язано з особистісними і професійними якостями злочинця, територіально-часовим розсередженням злочинів, недоліками в організації їх розслідування і професіоналізмі правоохоронців [1, с. 87].

Враховуючи несприятливий вплив фактору часу (злочинний вплив з метою завадити дачі показань потерпілими і свідками, повернення частки викраденого, відшкодування завданої шкоди, забування обставин злочину, їх загибель, смерть, тяжка хвороба та інші чинники, які можуть унеможливити дачу ними показань), під час роботи за такими кримінальними справами/провадженнями важливого значення набуває активне використання спеціальних знань і технічних засобів виявлення, фіксації та дослідження слідів злочинів і речових доказів.

Так званий часовий фактор, який зазвичай суттєво ускладнює розкриття та розслідування злочинів, у *НЗПР* може відігравати позитивну роль. Окрім втрати

злочинцями з часом пильності та обережності, їх дій щодо розпорядження викраденим майном, транзакцій з грошовими коштами тощо, ці особи можуть обмовитися у своєму оточенні про скоєні злочини або вчинити нові, під час розслідування яких дати показання про свою попередню злочинну діяльність.

Окрім сприятливої дії фактору часу наразі є інші фактори, правильне й активне використання яких здатно суттєво покращити стан розкриття і розслідування *НЗПР*. Ідеться про розвиток науково-технічного прогресу та нові можливості (поява нових засобів і способів виявлення, фіксації, вилучення слідів злочину і злочинця, речових доказів, використання їх у доказуванні у кримінальному провадженні). Зокрема, сучасні комунікаційні засоби (мобільний зв'язок, месенджери, соцмережі, інтернет-сайти для зручних і швидких продажів (*OLX, Torg* та ін.) за їх правильного використання дають змогу: встановити злочинців за відеозаписами з камер спостереження; відстежити місце їх знаходження та визначити коло їх спілкування за публікаціями у соцмережах; надалі — задокументувати їх і встановити місцезнаходження і дані цих осіб; за рекламними оголошеннями знайти викрадені предмети, речі та встановити їх покупців, отримати якісні кольорові фото цих об'єктів, які згодом використати для впізнання та ін. Для розкриття та розслідування злочинів попередніх років необхідно використовувати сучасні можливості електронних і комунікаційних засобів. Активне й правильне використання цих засобів сприятиме розкриттю і розслідуванню злочинів за «гарячими слідами», не допустивши їх переведення до розряду злочинів попередніх років.

Так, наприклад, із мобільних телефонів, смартфонів, планшетів, комп'ютерів, смарт-годинників, інших девайсів, які наразі набули широкого вжитку і є майже у кожній людини (зокрема, у дітей), можна отримати різноманітну інформацію, що можна з успіхом використати у розкритті та розслідуванні (*IMEI* мобільних пристроїв, дата й час з'єднань, номери абонентів, географія місць з'єднань і переговорів, *MAC*-адреса персонального комп'ютера, планшета, смартфона, акаунти й паролі у соціальних мережах, поштових сервісах, мережах передачі даних (*WiFi*), комунікаційних системах (*Skype, Viber, Telegram, WhatsApp* та ін.)). Використання сучасних сервісів для проведення онлайн-конференцій (*ZOOM, Skype* та ін.) може дати інформацію про час і організатора конференції, її учасників. За наявності в автомобілях відеореєстраторів, за дослідженням їх записів можна з'ясувати маршрут руху транспортного засобу, кількість попутників, дізнатися про зміст їх розмов (зокрема, телефонних).

Ще одною складовою покращення стану з розкриття та розслідування *НЗПР* є використання можливостей судових експертиз. Проведений аналіз практики дослідження речових доказів за злочинами попередніх років свідчить, що позитивних результатів у цій роботі можна досягти, поєднуючи кілька чинників (зокрема, призначення додаткових (повторних) досліджень об'єктів з урахуванням появи нових (сучасних) можливостей судових експертиз: наприклад, попереднє дослідження речових

доказів у прийнятому раніше стандарті — менше ніж 9 маркерів; залучення фахівців-генетиків для оцінки повноти раніше проведених досліджень, об'єктивності їх результатів і визначення можливості проведення нових досліджень; використання інших можливостей судових експертиз [2, с. 17]. До недоліків у діяльності слідчих підрозділів, що не дали змоги своєчасно розкрити злочини, належать: проведення експертних досліджень не за всіма вилученими з місць злочинів об'єктами; обмежені на той період можливості проведення судових експертиз [3, с. 19]. Однак, ДНК-експертизи, проведені у різні періоди становлення цього криміналістичного напрямку, за об'єктивних факторів не можуть бути рівнозначними. Це необхідно враховувати під час проведення інвентаризаційних заходів кримінальних справ за злочинами попередніх років з метою визначити повноту використання ДНК-інформації [4, с. 27].

Основна мета проведення криміналістичних досліджень і експертиз за зупиненими справами про нерозкриті злочини (за слухним зауваженням В. П. Лаврова): допомогти слідчому й оперативному працівнику вирішити його головне завдання на цьому етапі — виявити особу, яка вчинила злочин [5, с. 178]. Генотипоскопічна експертиза належить до одного з основних способів розкриття злочинів попередніх років (зокрема, вчинених на сексуальному ґрунті). Сьогодні дослідження ДНК, виокремленої з об'єктів біологічного походження, є загальноприйнятою та найбільш інформативною й доказовою практикою у розслідуванні злочинів проти статевої недоторканності та статевої свободи [6, с. 92, 95], а також серійних (серійних сексуальних, сексуально-садистських) вбивств. Так, у справі «Ангарського маніяка», який упродовж 1994—2000 рр. вчинив серію вбивств зі зґвалтуваннями 22 жінок, саме за результатами генетичної експертизи залишків жертв 12 років потому серійного вбивцю М. Попкова визначили і 2015 р. засудили до довічного позбавлення волі.

Зазначимо, що наведені напрями та способи використання сучасних технічних засобів і можливості судових

експертиз, звісно, не вирішують проблеми оптимізації діяльності з розкриття та розслідування злочинів попередніх років, яка має комплексний характер. Необхідно провести ґрунтовні дослідження творчими колективами науковців і практичних працівників правоохоронних органів щодо вивчення і запозичення передового досвіду роботи у таких кримінальних справах/провадженнях.

Список використаних джерел

1. Бирюков В. В., Бирюкова Д. В. Расследование серийных преступлений: от факта и к фактам // Раскрытие и расследование преступлений серийных и прошлых лет: мат-лы Междунар. науч.-практ. Конф. (Москва, 16.03.2017). Москва : Московская академия Следственного комитета Российской Федерации, 2017. С. 83—87.
2. Бастрыкин А. И. Раскрытие преступлений прошлых лет как одно из приоритетных направлений деятельности Следственного комитета Российской Федерации // Раскрытие и расследование преступлений серийных и прошлых лет : мат-лы Междунар. науч.-практ. конф. (Москва, 16.03.2017). Москва : Московская академия Следственного комитета Российской Федерации, 2017. С. 8—18.
3. Багмет А. М. Раскрытие и расследование Следственным комитетом Российской Федерации преступлений прошлых лет // Раскрытие и расследование преступлений серийных и прошлых лет: мат-лы Междунар. науч.-практ. конф. (Москва, 16.03.2017). Москва : Московская академия Следственного комитета Российской Федерации, 2017. С. 19—23.
4. Сазонов А. И. О практике расследования в системе Следственного комитета Российской Федерации серийных преступлений и преступлений прошлых лет // Раскрытие и расследование преступлений серийных и прошлых лет : мат-лы Междунар. науч.-практ. конф. (Москва, 16.03.2017). Москва : Московская академия Следственного комитета Российской Федерации, 2017. С. 24—38.
5. Лавров В. П. Использование специальных знаний в работе по делам о нераскрытых преступлениях прошлых лет // Труды Омской Высшей школы милиции МВД СССР. 1973. Вып. 16. С. 178.
6. Багмет А. М. Некоторые аспекты назначения экспертиз подозреваемым в сексуальном насилии // Воронежские криминалистические чтения. 2017. № 2. С. 92—99.

Б. А. Алиев,

кандидат юридических наук (Ph.D), доцент, доцент Института права и прав человека Национальной академии наук Азербайджана, г. Баку, Азербайджан

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ СЛЕДСТВЕННЫХ И ЭКСПЕРТНО-КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИХ ОРГАНОВ В РОЗЫСКЕ ТЕРРОРИСТОВ

Аннотация. Охарактеризовано понятие личности применительно к области исследования. Для исследователей, занимающихся изучением терроризма, объектом познания является особый тип личности — личность террориста.

Ключевые слова: криминалистическая методика, террористический акт, следственное действие, правоохранительные органы, личность террориста.

Abstract. The concept of personality is characterized in relation to a certain area of research. For researchers involved in the study of terrorism, the object of cognition is a special type of personality - the identity of a terrorist.

Keywords: criminology methods, act of terrorism, investigative action, law enforcement agencies, the person of the criminal.

Анотація. Схарактеризовано поняття особистості стосовно певної галузі дослідження. Для дослідників, що вивчають тероризм, об'єктом пізнання є особливий тип особистості — особистість терориста.

Ключові слова: криміналістична методика, терористичний акт, слідча дія, правоохоронні органи, особистість терориста.

В настоящее время одной из функциональных задач в борьбе с терроризмом, стоящих перед

правоохранительными органами и спецслужбами, является быстрое и полное раскрытие и расследование террористических преступлений.

Вместе с тем, анализ практики борьбы с терроризмом свидетельствует о том, что раскрываемость таких преступлений по сравнению с другими остаётся низкой, а неудачи в их раскрытии обусловлены прежде всего недостаточным уровнем профессиональной подготовки работников, недостаточным знанием криминалистической методики их расследования, низким уровнем организации такой деятельности и качества производства первоначальных следственных действий и оперативно-розыскных мероприятий, слабым использованием помощи специалистов-криминалистов, просчетами во взаимодействии следователей с оперативными, научно-техническими подразделениями правоохранительных органов и экспертно-криминалистическими учреждениями.

Центральной проблемой в исследовании терроризма является личность террориста (в рамках розыска преступника), его взгляды, цели, интересы, социальные ценности, потребности, отношение к себе и окружающим, наконец, к обществу и государству. Как отмечается в литературе, «часть террористов — это люди с ярко выраженным дефектом личности». Основное это фанатизм. Есть и определённые закономерности: недостаточное интеллектуальное развитие личности, проявление насилия и жестокости к этим лицам в период их детства и юности, сформировавшаяся озлобленность к окружающим и т. д.

Редко авторы акцентируют внимание на том, что среди террористов много лиц, которые в подростковом возрасте подвергались унижениям, не могли самоутвердиться, а позже мстят за это, причём не только своим обидчикам, но и всему обществу. По сведениям, которыми мы располагаем [1, с. 127], наблюдается связь терроризма с личностью и её установкой на насилие. Для терроризма характерна стойкая преступная готовность участников деяния. Террористическую акцию замышляют, планируют и проводят подготовительные действия. Как правило, декриминируется устойчивая преступная (террористическая) группа, идет тщательный отбор участников деяния. В преступную деятельность вовлекают (почти всегда за деньги) пособники и помощники, однако всё регулирует лидер.

Террористическая акция всегда искусственно наполнена высокими идеями, участники акции её политизируют и пытаются придать ей соответствующее общественное значение. На самом деле они игнорируют любые интересы, кроме личных. За ширмой мнимо-политических идей легко просматривается удовлетворение личных потребностей за счёт насилия над людьми. Цель, которую ставят перед собой террористы,— это посеять среди населения страх, панику, создать в общественном сознании чувство тревоги и ощущения угрозы, опасности, тем самым самоутвердиться, проявить свою значимость, заявить о себе, получить личную выгоду. Для них терроризм — это вызов, месть государству и обществу. Однако, какими бы ни были мотивы, общая черта террористов — тенденция к экстремизму и насилию. Представители всех

наук, занимаясь изучением проблем насилия, солидарны в том, что существуют понятие «социология насилия» — это исходная позиция для анализа социальных корней насилия, его разновидностей и форм проявления [4, с. 70—72]. Отсюда все частные определения насилия (к их числу относят и преступное насилие, в системе которого особое место занимает терроризм).

При этом создаются благоприятные условия для преступного насилия, связанного с терроризмом, перемещения его с общественного уровня на индивидуальный и наоборот — с индивидуального на социальный. Личностный уровень стыкуется с общественным, выявляя противоречие между личностью и обществом.

Понятие «личность» характеризуется применительно к определенной области исследования: для исследователей, занимающихся изучением терроризма, объектом познания является личность террориста. Если бы не было свойств, отличающих эту личность от других типов, то не было бы смысла изучать ее. В личности террориста специфика выявляется особенно ярко. Эта личность является носителем всех общественно-значимых черт и отношений социальной сферы, в которой она осуществляет свою жизнедеятельность. Террорист не считаете с интересами общества, пренебрегает своими обязанностями перед государством, становясь по отношению к государству и обществу в позицию мученика. Если рассматривать терроризм в системе преступного насилия, то можно сказать, что стойкая система антиобщественных взглядов формируется у террориста под воздействием субъективных и объективных условий.

Условия первой группы относятся к характеристике самой личности террориста, а условия акций — охватывают широкий круг проблем социального свойства (социальные противоречия, конфликты, деформации, напряжённость, связанная с криминальной ситуацией, и т. д.). Но главным считается, что сама преступная направленность личности террориста создаёт предпосылки для совершения террористической акции. Следовательно, первостепенное значение имеют условия субъективного характера (личность террориста). Нельзя считать, что причины терроризма, связанные с поведением террориста, находятся в самой личности. Так считать — это значит крайне упрощать проблему. Конечно, любую террористическую акцию исполняют отдельные люди, но признавать за ними первенствующее значение (тем более считать их единственной причиной акции) — это значит, в сущности, оперировать с идеей, понятием личности, а не с личностью, обитающей в конкретной социальной среде, в обществе.

Террористические акции мыслимы лишь в обществе, притом имеющем присущую ему организацию. Общество не может напрямую контролировать личность, как и личность не способна напрямую контролировать общество. Промежуточным звеном между ними является социальная среда. Следовательно, все, что связано с терроризмом, замыкается в системе «личность — среда — общество».

Обычно мотивы террористических актов смещаются в сторону политических требований. Другие мотивы

при этом не исчезают, а группируются вокруг политики, сопряжены с нею, в конечном счете всё сводится к потребностям в удовлетворении личных (или групповых) интересов. Поэтому чаще всего приходится наблюдать мотивы личностного характера. У лиц, совершающих террористические акции, все мотивы аккумулированы в двух направлениях: стремление к удовлетворению потребности проявить свою значимость, заявить о себе и своей организации (если она есть) и стремление к удовлетворению потребности в насилии, совершённое общественно опасным способом. У таких лиц мотивация основана на исходной цели и направлена на совершение террористической акции, они решают свои проблемы только с помощью силы в отношении бессильных против них людей. В данном случае мотив террористического деяния имеет двойную подоплёку: когда он является неотъемлемой чертой человека, идет изнутри, представляет собой свойство личности и когда он является агрессивной реакцией на внешние раздражители, на несовпадение мнений, запрещение вседозволенности и т. д. Мотивация направлена на то, как с помощью терроризма завоевать власть, господство, лидерство.

Итак, мотив террористической акции — это агрессивная реакция на недозволенные действия, наказание и т. д., он регулирует направленность действий террориста, а в процессе реализации соответственно мотивированных действий — стремление к удовлетворению потребности

в насилии. С мотивом террористической акции связан и способ соответствующего действия. Мотив — база террористической акции, насилие же — это способ совершения этого деяния. Здесь мотив и способ неразрывны друг от друга, поэтому их следует рассматривать с позиции единства. Целью и средством любого эффективного ответа на угрозу терроризма является полная и правдивая информация о личности террориста.

Список использованных источников

1. Абельцев С. Н. Личность преступника и проблемы криминального насилия. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2000. 207 с.
2. Антипенко В. Ф. Институциональный механизм борьбы с терроризмом. Формирование правовой базы // Государство и право. 2004. № 11. С. 68—75.
3. Артамонов И. И. Терроризм: способы предотвращения, методика расследования : монография. Москва : Изд-ль Шумилова И. И., 2002. 331 с.
4. Криминалистическое обеспечение деятельности криминальной милиции и органов предварительного расследования / под ред. проф. Т. В. Аверьяновой и проф. Р. С. Белкина. Москва, 1997. 400 с.
5. Сафонов И. И. Организация раскрытия и расследования терроризма : монография / под ред. проф. А. С. Подшибякина. Москва : Изд-ль Шумилова И. И., 2004. 155 с.
6. Салимов К. Н., Алиев Б. А. Методика расследования террористических преступлений (учебно-практическое пособие). Баку : Ганун, 2003. 534 с.
7. Штракс Г. М. Социальные противоречия. Москва, 1977. 144 с.

R. Apinis,

Deputy Director of the State Forensic Science Bureau, Riga, Latvia,

e-mail: Raimonds.Apinis@vteb.gov.lv

STATE FORENSIC SCIENCE BUREAU OF LATVIA – 100 YEARS OF EXPERIENCE

Abstract. This paper is dedicated to the State Forensic Science Bureau of Latvia – one of the major forensic science institutions of Baltian countries. The author describes its history that contains 100 years of experience in the field of forensic science and forensic science services which are provided to law enforcement agencies, entities, and private persons.

Keywords: SFSB; Forensic Science; NBSFI.

Анотація. Статтю присвячено Державному бюро судових експертиз Латвії — одній із найбільших судово-експертних установ балтійських країн. Автор описує її історію, яка містить 100-річний досвід у галузі судової експертизи та судово-експертних послуг, що надають правоохоронним органам, суб'єктам господарювання та фізичним особам.

Ключові слова: ДБСНЛ, судова експертиза, судово-експертні установи балтійських країн.

Аннотация. Статья посвящена Государственному бюро судебных экспертиз Латвии — одного из крупнейших судебно-экспертных учреждений балтийских стран. Автор описывает его историю, содержащую 100-летний опыт в области судебной экспертизы и экспертных услуг, предоставляемых правоохранительным органам, субъектам хозяйствования и физическим лицам.

Ключевые слова: ДБСНЛ, судебная экспертиза, судебно-экспертные учреждения балтийских стран.

The State Forensic Science Bureau of Latvia (hereafter — SFSB) is a forensic science institution under the authority of the Ministry of Justice providing forensic science services in criminal, civil and administrative proceedings to the law enforcement agencies and private persons.

SFSB was founded on 10 October 1921 by the Cabinet of Ministers of the Republic of Latvia. In its 100 years' history SFSB has survived the Second World War, several political regimes and the name changes, nevertheless, the main task has remained essentially unchanged as it was defined on 3 May 1929 in the Law on the Forensic Science Institute — “perform scientifically based examination of material evidence in criminal and civil cases, to foster resolution of crimes and detention of offenders, to inform the law enforcement employees about the latest achievements in forensic science and to perform scientific research”.

Despite its humble beginning — in 1921 the whole institution was accommodated just in one room, today SFSB is one of the major forensic science service providers in Latvia offering a wide variety of forensic examinations — soil, plants, fingerprints, documents, identification numbers, road accidents, information technology, paint and polymer

materials, metals and alloys, oil products and inflammable liquids, glass and ceramics, fibres and animal hair, gun shot residues, linguistics, handwriting and marks.

Traffic accident analysis, biological and chemical examinations, and handwriting examination rank among the most demanded types of SFSB examinations, although the demand for information technology examination is growing rapidly in recent years.

The most of the SFSB forensic examinations, e.g. 84%, are provided in criminal proceedings and the main clients are the State Police, courts, State Revenue Service and Internal Security Bureau.

84% of SFSB forensic examinations and 58% of forensic examination methods are accredited according to requirements of the standard ISO/IEC 17025:2017 “General requirements for the competence of testing and calibration laboratories”.

SFSB is an active member of the European Network of Forensic Science institutes (hereafter — *ENFSI*) since 1998, participating in 11 expert working groups — Document Experts Working Group (hereafter — *EDEWG*), European Network of Forensic Handwriting Experts (hereafter — *ENFHEX*), Forensic Information Technology Working Group, Digital Imaging Working Group, Textile and Hair Group (hereafter — *ETHG WG*), Paint & Glass Working Group, Fire and Explosion Investigation Working Group, Animal Plant and Soil Traces expert working group (hereafter — *APST WG*), Firearms/GSR Working Group, Expert Working Group Marks, Road Accident Analysis Expert Working Group and Quality and Competence Liaison Group. SFSB is also represented in the Steering Committees of 4 expert working groups — *EDEWG*, *ENFHEX*, *ETHG WG* and *APST WG*.

SFSB participates in *ENFSI* Monopoly Programme projects promoting creation of the European forensic science area. SFSB experts have contributed to development and improvement of best practice manuals, development of databases, training of experts and improvement of forensic management.

SFSB is a founding member of the Network of Baltic States Forensic Institutions (hereafter — *NBSFI*) created on 7 May 1999 by forensic institutes from Latvia, Estonia and Lithuania. Within the framework of *NBSFI*, SFSB has organized and participated in meetings, workshops and experience exchange visits. One of the best co-operation examples between the Baltic countries is the Baltic Register of Forensic Science Experts (hereafter — *Register*) created in 2018 in the framework of the project “Find a Forensic Expert” funded by the Justice programme of the EU. The project was implemented under the management of SFSB with co-operation from Estonian and Lithuanian forensic institutions. The Register is available online <https://eksperti.ta.gov.lv> (Latvian interface), <https://kohtuekspert.just.ee> (Estonian interface) and <https://ekspertai.ltec.lt> (Lithuanian interface).

SFSB is engaged in activities provided by the European Union Agency for Law Enforcement (hereafter — *CEPOL*) since 2016. This is another valuable instrument for experience exchange and knowledge building. SFSB experts have

participated in the *CEPOL* exchanges with colleagues from Poland, Germany, Slovakia, Cyprus, Norway, Hungary and Czech Republic and in the *CEPOL* courses and webinars on questioned document examination, IT forensics, forensic examination in CBRN contaminated environment and other forensic related subjects.

Another important direction of SFSB activities closely related to co-operation with other European forensic institutes is research and development. SFSB does not have a separate structural unit devoted to research and development. Instead, each of three SFSB forensic departments — Biological and Chemical Investigation Department, Technical Investigation Department and Document Investigation Department, is encouraged to find time and resources for the work on research. The efforts are focussed primarily on improvement of existing examination methods and development of new ones. SFSB experts are also engaged in various scientific research activities within *ENFSI* expert working groups and other co-operation platforms and financing instruments, to mention a few:

- European Cooperation in Science and Technology (*COST*) action “Multi-modal Imaging of Forensic Science Evidence — tools for Forensic Science”;
- European Union’s Horizon 2020 research and innovation programme, project “Real-time on-site forensic trace qualification”;
- European Union’s Internal Security Fund, project “Towards the European Level Exchange of Facial Images”.

Among the latest SFSB investments in development it should be mentioned:

- capacity building of the document examination, equipment and training workshops within the framework of the project “Operational capacity building of the forensic document examination”;
- capacity building of the plant examination, installation of a plant DNA examination laboratory and organization of workshops within the framework of the project “Operational capacity building of forensic examination of tobacco and other plant-based substances”.

Both projects are co-financed by the EU *Hercule III* programme.

The forensic examination capacity building in SFSB is focused in three main interconnected directions – equipment, knowledge and methods. Quality assurance system keeps all three together ensuring reliability of examination results. Each of capacity building activities are usually accompanied by training and knowledge sharing events with colleagues from other forensic laboratories.

Forensic science is a science of constant development. It requires extensive investment in technological and human capacities. Given the fast pace of scientific development, the equipment becomes outdated in a blink of an eye, so does the knowledge. Keeping up with the time and getting ahead of it — this will be the greatest challenge for SFSB in the next 100 years.

Fight against the crime will never be done, so the need for impartial, scientifically sound and legally valid forensic evidence will never be exhausted.

Н. М. Ахмедзаде,

докторант Інститута права і прав человека Национальної Академії наук Азербайджана

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ОПЕРАЦИЙ ПО БОРЬБЕ С МОРСКИМ РАЗБОЕМ

Аннотация. *Статья посвящена проблемным вопросам захвата заложников и правильного ведения переговоров, основным требованиям, предъявляемым к человеку-переговорщику, его психологической готовности и навыкам ведения переговоров в различных ситуациях. Рекомендуются различные модели переговоров.*

Ключевые слова: *захват заложников, террористический акт, эмоциональная напряжённость, переговорщик, личность преступника.*

Abstract. *Clause is devoted to problem questions of capture of hostages and correct negotiating, in it the basic requirements shown to the person negotiator, its psychological readiness and skills of negotiating in various situations are considered. Various models of negotiations are recommended.*

Keywords: *capture of hostages, act of terrorism, emotional intensity, negotiator, the person of the criminal.*

Анотація. *Розглянуто проблемні питання захоплення заручників і правильного ведення переговорів, основні вимоги, до особи, яка веде переговори, до її психологічної готовності та навичок ведення переговорів у різних ситуаціях. Рекомендовано різні моделі переговорів.*

Ключові слова: *захоплення заручників, терористичний акт, емоційна напруженість, парламентар, особистість злочинця.*

Захват заложников, похищение людей и морской разбой (пиратство) продолжают оставаться одними из наиболее опасных видов террористической деятельности [1, с. 391]. Известно, что успешность проведения специальной операции по освобождению заложников зависит от целого ряда факторов, среди которых (по мнению специалистов) основным является ведение переговоров. Причём роль переговорщика является исключительной, так как именно от его действий во многом зависит исход специальной операции, начиная от полного отказа от преступления (соответственно, спасение жизни как заложников, так и сотрудников специальных подразделений, осуществляющих антитеррористическую операцию по освобождению заложников и нейтрализации (задержанию) морских разбойников), с одной стороны, и проведением штурма морской инфраструктуры или судна с минимальным ущербом указанным выше лицам — с другой.

Этот вопрос приобретает особую актуальность после недавнего захвата пиратами грузового судна в Гвинейском заливе, когда был убит механик судна, уроженец Азербайджана Фарман Исмаилов. Он пытался сопротивляться разбойному нападению, не подчинился требованиям пиратов и стал их жертвой, остальные 15 членов экипажа — взяты в заложники (все — граждане Турции). 23 января этого года пираты напали на шедшее под флагом Либерии грузовое судно *MOZART* в 98 морских милях (181 км) от города Сан-Томе [9].

В настоящее время одной из основных задач в борьбе с морским разбоем, стоящих перед правоохранительными

органами и спецслужбами, является быстрое и полное раскрытие и расследование этих преступлений. В этом особое место занимает криминалистическое и судебно-экспертное обеспечение следственной, оперативно-розыскной и контрразведывательной деятельности правоохранительных органов и спецслужб, осуществляющих борьбу с морским разбоем. Изучение специальной литературы, следственной и экспертной практики позволили сделать вывод, что типичными экспертизами при расследовании этих преступлений обычно являются судебно-психологическая, судебно-лингвистическая, судебно-техническая, техническая экспертиза документов, медико-криминалистическая экспертиза, судебно-фоноскопическая и др.

Например, если образец голоса подозреваемого (обвиняемого) получен в ходе специальной операции до передачи уголовного дела следователю, оперативно-розыскным органам следует установить (идентифицировать) и документально зафиксировать принадлежность голоса этому лицу. Для признания заключений экспертов по результатам судебно-фоноскопических экспертиз допустимыми доказательствами передавать образцы для сравнительного исследования необходимо в соответствии с положениями уголовно-процессуального закона, на основании постановления следователя, в котором должны содержаться сведения об обстоятельствах получения образцов голосов.

Несмотря на важность этапа подготовки и назначения судебно-психиатрической экспертизы, субъекты этого следственного действия допускаются большое количество ошибок при его проведении, влияющих на качество и сроки предварительного следствия. Момент, когда необходимо назначить судебно-психиатрическую экспертизу, на практике вызывает определённые сложности. Судебно-психиатрическая экспертиза должна быть назначена сразу же после того, как появились сомнения в психическом состоянии лица, в отношении которого ведётся производство о применении принудительных мер медицинского характера. При возникновении сомнений у следователя и суда в психической полноценности лица во время совершения запрещённого уголовным законом деяния или после его совершения в обязательном порядке должна быть назначена и проведена судебно-психиатрическая экспертиза.

На 26-й сессии Ассамблеи ИМО (Международной морской организации) было принято Резолюцию А.1025(26) — Кодекс практики расследований преступлений, связанных с пиратством и вооружённым разбоем против судов. Кодекс содержит положения о специальной подготовке следователей, рассматривающих акты пиратства или вооружённого разбоя во время или после их совершения. Помимо этого в нём изложены основные принципы методики расследования и перечислены обязанности следователей в таких вопросах, как сохранение

жизни людей, предотвращение побега правонарушителей, охрана места преступления и обеспечение безопасности доказательств. В заключительном разделе, касающемся расследования, перечислены меры, которые надлежит принимать с целью установления и регистрации всех соответствующих актов, записи показаний отдельных свидетелей, проведения тщательной судебной экспертизы мест преступления, поиска источников сведений, а также контроля за рассылкой информации и получением сведений соответствующими ведомствами [10].

На наш взгляд, следует выделить ряд условий и задач ведения переговоров с лицами, захватившими заложников. Исходя из сказанного, а также накопленного эмпирическими исследованиями опыта в сфере изучения проблем общения в экстремальных (конфликтных) условиях, можно выделить различные модели превалирующих личностных свойств участников переговорного процесса или (другими словами) ситуации вынужденного конфликтного общения.

Так, по мнению Ю. С. Горбунова, если одна сторона (лицо, удерживающее заложников) использует деструктивные приёмы обсуждения проблемы (например, запугивание и угрозы, унижение партнёра и оскорбления в его адрес, ссылка на свою доминантную позицию (оружие, смерть заложников, вероятность подрыва стратегического объекта, морского судна и др.), уклонение от обсуждения проблемы), то вторая сторона (парламентёр) вынужден противопоставлять этому конкретные высказывания, доступные пониманию, информативные ответы (возражения, реплики), демонстрировать вовлечённость в продолжение диалога [3, с. 72]. Поэтому в этой модели основным требованием к личности парламентёра (лица, ведущего переговоры) будут требования к его коммуникативным способностям, знаниям психологии общения, способам и приёмам преодоления (нейтрализации) конфликтных ситуаций, возникающих в ходе переговорного процесса.

В основу следующей модели легла работа Д. В. Ольшанского и др. [4, с. 57]. Другой распространённой моделью конфликтного общения является такая, которая предполагает доминирование интеллектуальных и волевых качеств участников процесса общения [5, с. 158]. После окончания переговоров переговорщик совместно с психологом спецподразделения характеризуют личность преступника на основе таблицы [6, с. 267—271]. Уметь предлагать обмениваться на любое из исполняемых

требований преступника — путь к успешным переговорам [7, с. 159].

Сегодня основными методами, применяемыми психологами кадровых аппаратов правоохранительных органов при работе с личным составом в «процессе проведения профессионального отбора, изучения индивидуальных особенностей и профессиональной деятельности сотрудников», являются методы психолингвистики, психологического моделирования ситуаций и действий, комплексный метод и др. [8, с. 208—209].

На наш взгляд, поднятая проблема психологических требований в рамках расследования морского разбоя является комплексной [11, с. 186] и такой, которая выходит за рамки одной статьи и требует всестороннего, междисциплинарного подхода, что составляет отдельную перспективную линию исследований с учётом возможностей судебных экспертиз.

Список использованных источников

1. Международный терроризм: борьба за геополитическое господство : монография. Москва : РАГС, 2005.
2. Устинов В. В. Международный опыт борьбы с терроризмом: стандарты и практика. Москва : Юрлитинформ, 2002.
3. Горбунов Ю. С. Терроризм и правовое регулирование противодействия ему : монография. Москва : Молодая гвардия, 2008.
4. Ольшанский Д. В. Психология терроризма : монография. Санкт-Петербург : Питер, 2002.
5. Литвинов Н. Д. Террористические организации: формирование и деятельность (политико-правовой анализ) : монография / под ред. С. Е. Вицина. Москва — Воронеж : ВИ МВД России, 1999.
6. Лерой Томпсон. Антитеррор: руководство по освобождению заложников. Пер. с англ. К. Ткаченко. Москва : ФАИР-ПРЕСС, 2005.
7. Марьин М. И. Касперович Ю. Г. Психологическое обеспечение антитеррористической деятельности : учеб. пособ. для студентов высш. учеб. завед. Москва : Академия, 2007.
8. Ивахин А. Е., Прыгунов П. Я. Оперативная деятельность и вопросы конспирации в работе спецслужб (по материалам открытой печати и литературы) : в 6 т. Т. 1. Киев : КНТ.
9. URL: <https://ria.ru/20210123/piraty-1594326830.html> (дата обращения: 25.02.2021).
10. URL: <http://www.morvesti.ru/themes/1697/53279> (дата обращения: 25.02.2021).
11. Демиденко В. В., Прусс В. М., Шемякин А. Н. Пиратство, терроризм, мошенничество на море (правовые аспекты). Одесса : АО БАХВА, 1997.
12. Гулиев А. Д. Право внешних сношений : учебник. Киев : НАУ, 2012. 520 с.

О. В. Баулін,

кандидат юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник Київського НДІСЕ, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7858-1955>, e-mail: baulin_ov@ukr.net

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Анотація. Розглянуто актуальні питання використання спеціальних знань у кримінальному провадженні; відзначено сучасні проблеми нормативно-правового регулювання участі спеціаліста й експерта у кримінальному провадженні; визначено шляхи розв'язання зазначених проблем.

Ключові слова: експерт, спеціаліст, висновок експерта, нормативно-правове регулювання, кримінальне провадження.

Abstract. The scientific publication deals with the current issues of the use of special knowledge in criminal

proceedings; it is noted the present problems of legal regulation of the participation of a specialist and an expert in criminal proceedings; it is determined the ways of solving these problems.

Keywords: expert, specialist, expert opinion, legal regulation, criminal proceedings.

Аннотація. Рассмотрены актуальные вопросы использования специальных знаний в уголовном производстве; отмечены современные проблемы нормативно-правового регулирования участия специалиста и эксперта в уголовном производстве; определены пути решения указанных проблем.

Ключевые слова: эксперт, специалист, заключение эксперта, нормативно-правовое регулирование, уголовное производство.

Здійснення кримінального судочинства в сучасному суспільстві потребує постійного використання спеціальних знань, які відсутні у слідчих, прокурорів, суддів, адвокатів на рівні, необхідному для з'ясування окремих фактів та обставин, що мають важливе правове значення.

Основними формами використання спеціальних знань (під якими розуміють знання у галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, необхідні для вирішення питань, які виникають під час досудового розслідування і судового розгляду) є проведення експертиз і участь спеціаліста в процесуальних діях на стадії досудового розслідування або в суді.

Незважаючи на те що ці знання кримінальна юстиція використовує вже не одне століття, а норми про участь фахівців є в усіх кодифікованих актах процесуального права, що діяли на теренах сучасної України, й, відповідно, досліджувало не одне покоління вчених, ціла низка питань, пов'язаних із залученням спеціалістів і експертів до кримінального провадження, залишається не вирішеною як у правовій теорії, так і за результатами законотворчості та правозастосування.

Після набрання чинності КПК України 2012 р. ці проблеми загострилися, деякі з них було відзначено вже 2013 р. Так, п. 9 інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 05.10.2012 р. № 223-1446/0/4-12 орієнтував на те, що експерт на допиті у суді нібито може доповнити свій висновок, хоча це суперечить ст. 356 КПК, яка передбачає лише можливість роз'яснення експертом свого висновку [1, с. 23].

Проблеми полягають у невідповідності часу, необхідного для проведення експертиз, визначеним законом строкам досудового розслідування; перевантаженні слідчих суддів, до яких в умовах змагальності часто звертаються сторони з клопотаннями про проведення експертиз.

Зловживання процесуальними правами та інші хронічні вади кримінального процесу негативно вплинули на використання спеціальних знань і спричинили надмірне завантаження експертів іноді непотрібними й доволі

витратними для Державного бюджету дослідженнями та порушення прав учасників кримінального провадження.

За висновком міжнародних експертів, слідчі та прокурори приховують до закінчення розслідування результати експертиз від сторони захисту й невідповідно відмовляють у задоволенні її клопотань про надання матеріалів експертиз для ознайомлення, чим порушують право на захист [2, с. 45]. Проте, запропоновані для виправлення цієї ситуації заходи, зокрема розроблення методів та тактики оскарження стороною захисту рішень слідчого, прокурора про відмову надати матеріали експертизи [2, с. 68—69], проходять тривалий шлях до своєї реалізації в наших умовах, оскільки утворення сприятливого середовища та належні світоглядні зміни у середовищі слідчих і прокурорів потребують значного часу.

Доцільніше доповнити положення КПК обов'язком сторони обвинувачення повідомляти про призначення експертизи з одночасним роз'ясненням підозрюваному прав на відвід експерта, залучення певного експерта, постановку перед експертом певних питань, обов'язкового ознайомлення з висновком експерта. Такий підхід забезпечить право на захист, розумність строків кримінального провадження, зменшить кількість повторних і додаткових експертиз.

Існує непропорційність ужитих заходів для проведення експертизи, коли понад рік вилучені предмети не повертають власникам через очікування проведення експертизи [3, с. 223]. Для вирішення цієї проблеми пропонують встановити строк проведення експертизи в 3 місяці, який за потреби можуть подовжити слідчий суддя та суд; максимально можливі строки проведення різних експертиз; адміністративну відповідальність за порушення експертом строків проведення експертизи [3, с. 4, 22—23]. Погодитися із цим важко, оскільки строки проведення експертиз урегульовано відомчими нормативними актами, а закріплення їх на рівні закону та заміна дисциплінарної відповідальності адміністративною істотно нічого не змінить. Для зменшення часу проведення експертиз потрібно належне кадрове, науково-методичне, матеріально-технічне та фінансове забезпечення експертних установ, а його бракує. Це створює невизначеність та суперечить європейським засадам у сфері судової експертизи [4, с. 223].

Як відомо, принцип правової визначеності вимагає, щоб нормативно-правові акти були зрозумілими, доступними, несуперечливими, пропонували повне врегулювання суспільних відносин та виконувалися [5, с. 45—53].

На жаль, не все в останніх змінах КПК відповідає цьому принципу. Зокрема, це стосується Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 р. №2617-VIII, яким запроваджено висновок спеціаліста, що має відповідати вимогам до висновку експерта. Правова природа цих висновків є різною, оскільки вимоги до спеціалістів і експертів (як і до порядку їх залучення до участі у кримінальному провадженні та прийняття й оформлення рішень про призначення відповідних досліджень)

не тотожні. Мабуть, тому ці новели не сприймають суди, які зазвичай спираються на висновок експерта як на джерело доказів під час встановлення обставин кримінального проступку. Оновлені для забезпечення завдань дізнання умови і порядок залучення спеціаліста дають змогу сприймати результати його участі під час дізнання у вигляді документа як джерела доказів, що цілком узгоджується з положеннями ст. 84, 98 КПК України.

Отже, закладена у ст. 300 КПК України нормативна конструкція «висновок спеціаліста, що має відповідати вимогам до висновку експерта» є штучною і зайвою у доказуванні, від неї краще відмовитися. У ч. 1 ст. 298¹ КПК достатньо зазначити про таке джерело доказів, як «документи, складені спеціалістом», а вони можуть мати різну форму і назви (довідка, акт тощо).

Список використаних джерел

1. Банчук О. А., Дмитрієва І. О., Саїдова З. М., Хавронюк М. І. Реалізація нового КПК України у 2013 році (моніторинговий звіт). Київ : ФОП Москаленко О. М., 2013. 40 с.
2. Звіт щодо оцінки впровадження Кримінального процесуального кодексу України, підготовлений М. Лінгбо, Д. МакБрайдом, Е. Сванідзе в рамках проекту Ради Європи «Підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні», що фінансується Урядом Данії / перекл. з англ. Квітень 2015. 71 с. URL: <https://rm.coe.int/168044f56b> (дата звернення: 25.02.2021).
3. Системний звіт «Зловживання повноваженнями з боку правоохоронних органів у їх стосунках з бізнесом», підготовлений Я. Грегірчаком, О. Співаком, О. Хоменком, О. Крикавським під керівництвом бізнес-омбудсмена Альгірдаса Шемени. Січень 2016. 26 с. URL: https://boi.org.ua/media/uploads/sysrep_criminal_ukr_final.pdf (дата звернення: 25.02.2021).
4. Моніторинговий звіт директорату правосуддя та кримінальної юстиції, затв. заступником Міністра юстиції України О. Банчуком 15 січня 2021 р. Київ: Мін'юст України, 2021. 541 с.; URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2021/01/19/20210119145116-22.pdf> (дата звернення: 25.02.2021).
5. Погребняк С. П. Вимоги до нормативно-правових актів, які впливають з принципу правової визначеності // Вісник Академії правових наук України. 2005. № 3 (42). С. 42—53.

І. В. Богданюк,

кандидат юридичних наук, старший дослідник, завідувач лабораторії ННЦ «ІСЕ ім. Засл. професора М.С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4782-9986>, e-mail: bogdanyuk.hniise@gmail.com

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Анотація. Проаналізовано особливості екологічних правопорушень проти довкілля, їх вплив на стан екологічної безпеки як важливої складової національної безпеки держави. Визначено основні аспекти методологічного та методичного адміністративно-правового забезпечення судових екологічних експертиз з урахуванням вимог євроінтеграції та реформування судової та судово-експертної системи.

Ключові слова: *судова експертиза, екологічна безпека, судова реформа, адміністративне право.*

Abstract. *The report analyzes features of environmental offenses against the environment, their impact on the state of environmental security as an important component of national security. The current state and features of forensic environmental research and examinations are discussed. Main aspects of methodological and methodical administrative and legal support of forensic environmental examinations are identified, taking into account the requirements of European integration and reform of the judicial and forensic expert systems.*

Keywords: *forensic examination, environmental safety, judicial reform, administrative law.*

Аннотация. Проанализированы особенности экологических правонарушений против окружающей среды, их влияние на состояние экологической безопасности как важной составляющей национальной безопасности государства. Определены основные аспекты методологического и методического административно-правового обеспечения судебных экологических экспертиз с учётом требований евроинтеграции и реформирования судебной и судебно-экспертной системы.

Ключевые слова: *судебная экспертиза, экологическая безопасность, судебная реформа, административное право.*

У сучасному світі сталий розвиток України неможливий без забезпечення у повному обсязі усіх складових Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020, однією з яких є екологічна безпека (зокрема, безпека середовища життєдіяльності людини).

Суттєвим чинником, що впливає на стан екологічної безпеки, є правопорушення проти довкілля. Усебічне, повне та об'єктивне дослідження впродовж досудового розслідування та судового розгляду обставин скоєння кримінальних та адміністративних правопорушень у сфері охорони навколишнього природного середовища, відшкодування в повному обсязі збитків та усунення нанесеної шкоди значною мірою мають сприяти підвищенню якості довкілля, зменшенню негативного впливу його стану на екологічну безпеку як одну з важливих складових національної безпеки України.

Безумовно, упродовж здійснення досудового розслідування та судового розгляду справ щодо правопорушень проти довкілля важливу роль відіграють судові екологічні експертизи, висновки яких здебільшого є основним доказом і враховуються під час ухвалення судових рішень.

Аналіз матеріалів адміністративних та кримінальних проваджень щодо правопорушень проти довкілля свідчить, що їх виникнення і наслідки та реакція суспільства мають соціально-економічні

й еколого-психологічні аспекти. В екологічних конфліктах, основою яких є правопорушення проти довкілля, беруть участь різні органи державної влади, адміністративні органи, підприємства й організації різних форм власності та підпорядкування, фізичні особи. Особливістю судових справ щодо правопорушень проти довкілля є те, що в судовому розгляді здебільшого бере участь громадськість, а судові процеси та судові рішення викликають широкий соціальний і суспільний резонанс. Ці обставини надають судовим екологічним експертизам публічного характеру, підвищують вимоги до їх процесуальної, методологічної й організаційно-методичної якості.

На фоні об'єктивної інформації щодо дійсного погіршення стану довкілля та негативного впливу останнього на якість життя та здоров'я людей доволі часто розповсюджують і використовують спекулятивну та недостовірну інформацію. Сукупність такої інформації породжує у людей екологічну фобію, яка трансформується у безумовне, неаргументоване заперечення позитивної реальної інформації щодо будь-якого виробництва, якщо воно знаходиться поруч. Наявність цього фактору суттєво збільшує публічне значення висновків судових екологічних експертиз.

Така екологічна фобія створює сприятливі умови для екологічного рейдерства, недобросовісної конкуренції та інших кримінальних правопорушень. Причому ці дії цілеспрямовано маскують під зрозумілими людям екологічними гаслами.

У таких умовах судова екологічна експертиза в разі об'єктивного та неупередженого розгляду правопорушення проти довкілля в судовому процесі відіграє визначальну роль у прийнятті законного й обґрунтованого судового рішення.

Аналіз вітчизняних наукових досліджень з обраної тематики свідчить про відсутність фундаментальних досліджень проблем адміністративно-правового забезпечення судових екологічних експертиз. На нашу думку, це пояснюється тим, що наукові дослідження загальних проблем судових експертиз традиційно базуються переважно на досягненнях юридичної науки з використанням обмежених вузькоспеціальних знань у галузі відповідних природничих та технічних наук і технологій, а також на результатах спеціальних технічних методик досліджень обставин і доказів скоєння правопорушення.

Зазвичай правопорушення проти довкілля мають комплексний характер. Для повного та всебічного встановлення усіх обставин екологічних правопорушень судові екологічні експертизи вимагають глибокого знання

й аргументованого використання в експертному дослідженні досягнень не тільки юридичних, а й природничих, технічних і соціальних наук, на положеннях яких ґрунтуються правила екологічної безпеки та формуються організаційно-технічні й технологічні заходи з охорони довкілля. Це є однією з суттєвих особливостей судових екологічних експертиз.

Висновки судових екологічних експертиз повинні бути методологічно та методично переконливими, базуватися на глибокому знанні та бездоганному вмінні по-слуговуватися відповідними законодавчими актами, нормативно-правовими та нормативно-технічними документами. Необхідно добре знати основні природоохоронні технології, сучасне екологічне технологічне обладнання й устаткування.

Усі ці аспекти значно відрізняють судові екологічні експертизи та дослідження від решти видів судових експертиз.

Сьогодні в Україні відбувається реорганізація та реформування законодавства, судової та судово-експертної систем, нормативно-правового й нормативно-технічного забезпечення екологічної безпеки. Триває процес євроінтеграції, який вимагає терміново апроксимувати українське екологічне законодавство до екологічного права ЄС. Це призводить до принципової зміни порядків формування, прийняття та змісту всіх законодавчих і підзаконних нормативних актів та технічних стандартів. Значно зростає роль громадськості у прийнятті екологічних рішень, запроваджується децентралізація та посилюється роль місцевого самоврядування.

Наведене вище відбувається на тлі глобалізації екологічних проблем захисту довкілля, виснаженості світових невідновлюваних природних ресурсів, змін клімату, численних локальних військових конфліктів тощо. Адекватна відповідь на ці екологічні виклики ускладнюється необхідністю термінового вирішення внутрішніх проблем екологічної безпеки, викликаних специфікою соціально-економічного та політичного стану держави й історичних особливостей його розвитку.

У цих умовах адміністративно-правове забезпечення судових екологічних експертиз, що є системою правових та адміністративно-організаційних заходів, які забезпечують державне регулювання судових екологічних досліджень та експертиз, на нашу думку, може відіграти визначну роль у забезпеченні екологічної безпеки держави. Відповідно, належне правове забезпечення зазначеної діяльності має стати запорукою неупередженого та об'єктивного судочинства, що, безумовно, сприятиме зменшенню правопорушень проти довкілля.

А. В. Бубліков,

старший науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7382-8816>, e-mail: andriy.bublikov7@gmail.com

Е. П. Курдес,

науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9721-3453>, e-mail: ellakurdes@ukr.net

Т. В. Кіпушева,

науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6178-103X>, e-mail: kipushonoktv@gmail.com

ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ НАУКОВИХ СПІВРОБІТНИКІВ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто поняття організації праці наукових співробітників судово-експертних установ України й окреслено основні напрями її вдосконалення. Звернено увагу на психофізіологічний аспект праці науковця.

Ключові слова: організація праці, професія науковця, науковець, науковий співробітник, судово-експертні установи.

Abstract. Conference proceedings consider the labor management concept of researchers of forensic science institution of Ukraine and outline the main directions of its improvement. Attention is paid to the psychophysiological aspect of scientist's work.

Keywords: labor management, scientist profession, scientist, researcher, forensic science institutions.

Аннотация. Рассмотрено понятие организации труда научных сотрудников судебно-экспертных учреждений Украины и намечены основные направления её совершенствования. Обращено внимание на психофизиологический аспект труда учёного.

Ключевые слова: организация труда, профессия учёного, учёный, научный сотрудник, судебно-экспертные учреждения.

Питання організації праці наукових працівників різноманітних міністерств і відомств, її адміністративно-правового забезпечення тривалий час досліджували провідні науковці, які зробили вагомий внесок у законодавче та практичне забезпечення цієї діяльності. Пошук конструктивної організації праці науковців упродовж багатьох років не тільки не припинявся, а й поступово набував усе більшої актуальності.

Для професії науковця характерні особливі форми організації праці, що зумовлюють її самостійність, творчість, психологічну зацікавленість у результатах наукової праці, умотивованість самим фактом здійснення досліджень (захопленість процесом), відсутність фактору жорсткої підпорядкованості в питаннях досліджень. Незадовільно організована праця науковців тягне за собою збільшення тривалості проведення досліджень і безпосередньо впливає на їхню якість.

Праця науковця — це передусім праця інтелектуальна, її форма — дослідження. Це не просто розумова праця: вона повинна бути організована та спрямована на досягнення однієї мети — виробництво нових знань. Відмітною ознакою праці наукового співробітника є те, що вона виражається в посиленій роботі мозку. Головний обов'язок ученого — думати.

Як вважає Л. М. Поступна, «організація праці — це приведення трудової діяльності людей у систему, що забезпечує досягнення максимально можливого корисного ефекту з урахуванням конкретних умов цієї діяльності». Вона стверджує, що організація праці залежить від таких основних факторів, як: система організації виробництва, науково-технічний прогрес, психофізіологічні фактори, умови зовнішнього і внутрішнього середовищ [1, с. 111].

Заслужують на увагу висновки А. В. Носовського та Н. А. Кравченка щодо оцінювання якості діяльності наукового співробітника, які наголошують, що «найбільш об'єктивною є оцінка за кінцевим результатом, а не за процедурою його досягнення й витраченими на це зусиллями» [2, с. 59]. Водночас вони вважають формальними критеріями оцінювання роботи науковця: «кількість статей у наукових журналах, індекс цитованості, визнання з боку наукової громадськості в самому широкому сенсі (премії, нагороди тощо) та інше» [2, с. 60].

Досліджуючи систему стимулювання праці наукових співробітників, Г. В. Монастирська доходить висновку, що «відсутність стимулів і умов для проведення досліджень призводить до зниження зацікавленості науковців у результатах своєї діяльності, змушує їх шукати додаткові джерела доходів, різні способи підробітку, що заважає основній роботі» [3, с. 51]. Неможливо не погодитися з її висновками про те, що «однією з умов нормального функціонування науки, залучення молоді, утримання найкращих професіоналів є конкурентоспроможні зарплати науковців» [3, с. 62].

А. О. Медік та Р. М. Федоряк розподіляють методи стимулювання праці на дві категорії: матеріальні (грошове та негрошове) і нематеріальні (соціально-психологічне, творче, наявність вільного часу). Грошовими видами стимулювання вони називають заробітну плату, доплати, надбавки, компенсації, позики, пільгові кредити. Негрошовими методами стимулювання визначають соціальні (медичне обслуговування, страхування, харчування, сплата транспортних витрат тощо) і функціональні (покращення організації праці, поліпшення умов праці) [4, с. 5]. Згадані методи цілком можна застосовувати для стимулювання праці наукових співробітників судово-експертних установ. Крім того, науковці доводять висновку, що «використання методів стимулювання персоналу зазвичай носить комплексний характер» і наполягають на тому, що «між матеріальними і нематеріальними стимулами існує діалектичний зв'язок» [4, с. 8]. Заробітна плата задовольняє

не тільки матеріальні потреби співробітника: її рівень свідчить про його оцінку з боку керівництва, завдяки чому рівень зарплати має ще й психологічний стимул до праці.

Водночас А. М. Куліш та В. І. Горевий пропонують у «нормативному порядку» закріпити «коло працівників, які мають спеціальний правовий статус, до якого слід віднести науково-педагогічних працівників» і «звернути увагу на правове регулювання організації» їхньої «праці, на захист науково-педагогічного працівника в трудовому процесі» [5, с. 519].

Цікавою є думка О. В. Жабенко про необхідність дослідження «питання організації професійного розвитку та атестації науково-педагогічних працівників у зарубіжних країнах, формування індикаторів (показників) професійного розвитку науково-педагогічних працівників» [6, с. 239].

Переконані, що в сучасному світі наука є тією силою, яка визначає динаміку прогресивного розвитку суспільства. Підвищення рівня використання наукового потенціалу безпосередньо залежить від належно організованої праці науковців. Висока організація праці наукових співробітників полягає, з одного боку — у колективізмі, а з іншого — у диференціації праці, а також у сумлінності, чіткості й пунктуальності кожного співробітника. Здобувши гідну освіту, деякі науковці погано орієнтуються в питаннях ефективної організації своєї праці. Це стосується також керівників наукових підрозділів. Самоорганізація праці наукового співробітника, передусім, дасть поштовх до підвищення її продуктивності.

Із метою вдосконалення праці науковців вважаємо за необхідне запровадження контрактної форми організації їхньої роботи, оскільки станом на сьогодні контракт є найоптимальнішим інструментом оцінювання виконаної роботи. Правильно складений контракт є потужним позитивним стимулом для кожного наукового співробітника. Рівень оплати праці залежно від здобутих результатів, умови якого закладено в контракті, здатні позитивно змінити ставлення працівника до праці.

Із метою покращення організації праці наукових співробітників судово-експертних установ України пропонуємо:

- забезпечити на достатньому рівні фінансування наукової діяльності та конкурентоздатну заробітну плату наукових співробітників залежно від результатів їхньої праці;
- запровадити контрактну форму трудових відносин науковців;
- підвищити імідж професії наукового співробітника як на державному, так і на місцевому рівні;
- розробити нормативно-правове забезпечення належного соціального захисту науковців, особливо початківців;
- розвинути ринок наукових розробок шляхів підвищення попиту на результати науково-дослідних робіт;
- удосконалити механізм захисту прав інтелектуальної власності на результати науково-дослідних робіт на державному рівні;
- покращити кадрове забезпечення судово-експертних установ і роботу з персоналом, зважаючи на позитивний міжнародний досвід;
- розвивати міжнародне співробітництво в галузі наукових розробок судово-експертної діяльності.

Список використаних джерел

1. Поступна Л. М. Сутність організації праці на підприємстві // Управління розвитком. 2013. № 12 (152). С. 110—112.
2. Носовський А. В., Кравченко Н. А. Система показників ефективності діяльності наукових співробітників // Ядерна та радіаційна безпека. 2011. № 1 (49). С. 58—62.
3. Монастирська Г. В. Система оплати праці в НАН України: стратегія і особливості реформування // Вісник НАН України. 2019. № 10. С. 51—62.
4. Медік А. О., Федоряк Р. М. Удосконалення організації та стимулювання праці на підприємстві // Технології та дизайн. 2014. № 2 (11). С. 5—9.
5. Куліш А. М., Горевий В. І. Окремі аспекти організації праці науково-педагогічних працівників // Університетські наукові записки. 2011. № 4 (40). С. 514—519.
6. Жабенко О. В. Професійний розвиток науково-педагогічних працівників університетів України: особливості організації оцінювання // Молодий вчений. 2019. № 8 (72). С. 234—240.

В. О. Варлахов,

завідувач сектору ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6446-4400>, e-mail: 19varlahov84@gmail.com

УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ

Анотація. Розглянуто питання, які стосуються процесуальних положень та повноважень спеціаліста у кримінальному процесі під час проведення огляду місця дорожньо-транспортної пригоди. Визначено функції спеціаліста та загальне завдання використання спеціальних знань під час проведення огляду місця події.

Ключові слова: дорожньо-транспортна пригода, досудове розслідування, огляд місця дорожньо-транспортної пригоди, спеціальні знання, спеціаліст.

Abstract. Issues related to procedural provisions and powers of specialist in criminal proceedings while inspection

of traffic collision scene are considered. Specialist functions and general task of using specific expertise while inspection of traffic collision scene is defined.

Keywords: traffic collision, pre-trial investigation, inspection of traffic collision scene, specific expertise, specialist.

Аннотация. Рассмотрены вопросы, касающиеся процессуальных положений и полномочий специалиста в уголовном процессе при проведении осмотра места дорожно-транспортного происшествия. Определены функции специалиста и общая задача использования

специальных знаний при проведении осмотра места происшествия.

Ключевые слова: *дорожно-транспортное происшествие, досудебное расследование, осмотр места дорожно-транспортного происшествия, специальные знания, специалист.*

Завданням кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень, що визначено ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі — *КПК України*) [1]. Завданням правоохоронних органів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушенням правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, є повне та об'єктивне встановлення обставин і механізму дорожньо-транспортної пригоди (далі — *ДТП*), збирання достатніх доказів та встановлення винуватості учасників цієї пригоди.

Відповідно до ч. 1 ст. 237 КПК України з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий і прокурор оглядають місцевість, приміщення, речі та документи. Неповнота відомостей про обставини події, недоліки у виявленні та фіксації слідів злочину в подальшому знижують якість розслідування правопорушень. Отже, огляд місця ДТП є однією з основних процесуальних дій, які здійснюються на початковому етапі розслідування та від якості проведення яких залежить хід досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 286 Кримінального кодексу України (далі — *КК України*) [2], і правильність прийняття рішення за фактом зазначених правопорушень. Загальна мета огляду місця ДТП полягає у визначенні та вивченні слідів, що характеризують механізм події загалом із подальшою їх фіксацією у відповідних процесуальних документах.

Відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Водночас згідно з ч. 3 ст. 214 КПК України у невідкладних випадках огляд місця події може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Огляд місця ДТП є слідчою дією, яка повинна бути проведена негайно після надходження інформації про подію. Необхідність якнайшвидшого огляду місця ДТП обумовлено тим, що на дорозі в мінливих обставинах складно зберегти тривалий час у незмінному вигляді картину події, а також тим, що місця ДТП найчастіше оглядають в умовах інтенсивного руху транспорту, які можуть пошкодити важливі для розслідування сліди. Крім того, проїзну частину необхідно швидко очистити від уламків пошкоджених транспортних засобів (далі — *ТЗ*) та інших предметів, щоб вони не заважали руху на ділянці місця ДТП (це особливо важливо на вулицях, де відбувається інтенсивний рух транспорту). Крім того, сліди на вулиці (дорозі) особливо схильні до змін і псування під впливом атмосферних явищ (дощ, сніг, вітер та ін.).

У процесі огляду місця ДТП слідчий, прокурор може відчувати труднощі у виявленні слідів події та застосуванні техніко-криміналістичних засобів. Участь фахівця, який

має спеціальні знання та навички застосування технічних або інших засобів, необхідних у розслідуванні правопорушень зазначеної категорії, може допомогти у розслідуванні й дати змогу слідчому, прокурору зосередитися на вирішенні тактичних та організаційних питань.

Відповідно до ст. 71 КПК України спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка має спеціальні знання та навички застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Спеціаліста можна залучити для надання безпосередньої технічної допомоги сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і суду під час судового розгляду. Відповідно до ч. 7 ст. 237 КПК України під час огляду місця події слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, відбитки та зліпки, оглядати та вилучати речі й документи, що мають значення для кримінального провадження.

Спеціаліст, який бере участь в огляді місця ДТП, здійснює дії відповідно до завдань, поставлених перед ним. За участю спеціаліста у галузі інженерно-транспортних досліджень процесуальна особа, яка здійснює огляд місця події, фотографує сліди на місці події, проводить вимірювання щодо їх фіксації, складає схеми до протоколу огляду місця події, виготовляє зліпки та відтиски слідів, тобто виявляє, фіксує та закріплює відомості про обставини ДТП. Спеціаліст має право давати рекомендації щодо заходів із правильного збереження предметів, їх упакування та транспортування, технічно правильного опису предметів у протоколі огляду місця події [3]. Участь спеціаліста на стадії огляду місця події під час розслідування правопорушень, передбачених ст. 286 КК України, підвищує повноту та достовірність зібраних доказів, допомагає виявити всі предмети та сліди, що збереглися на місці та мають значення для встановлення фактичних обставин ДТП. Крім того, кваліфіковано проведений огляд місця ДТП є основою для подальших трасологічних або автотехнічних судових експертиз.

Під час огляду місця ДТП необхідно дотримувати певних рекомендацій щодо послідовності тактики й техніки його проведення. Перш ніж розпочати огляд, необхідно встановити межі ділянки дороги, на якій збереглися сліди, що мають значення до події, та обмежити ділянку від стороннього втручання. Після цього поблизу цієї ділянки слід обрати нерухомий (стаціонарний) орієнтир, до якого в подальшому можна прив'язати кінцеве положення ТЗ та сліди, виявлені на місці події. Слід урахувати, що всі вимірювання відстаней необхідно проводити у двох напрямках (у системі прямокутних координат): уздовж дороги, паралельно межах проїзної частини та перпендикулярно межах проїзної частини.

Здійснюючи огляд місця ДТП, спеціаліст у галузі інженерно-транспортних досліджень повинен сприяти встановленню та належній фіксації [4]:

- слідів коліс ТЗ із встановленням їх характеру, розмірів, положення відносно меж проїзної частини дороги;
- слідів від кузова або пошкоджених деталей підвіски, ходової та інших частин ТЗ, які відображено на покритті дороги у вигляді вибоїн, подряпин, потертостей із фіксацією їх розмірів, напрямку утворення та положення відносно меж проїзної частини;
- ділянок осипу уламків скла, осідання пилу та дрібних частинок ґрунту, що осипалися з нижніх частин крил, бамперів, днищ ТЗ;
- кінцевого положення ТЗ із зазначенням локалізації та характеру механічних пошкоджень на ньому;
- технічного стану ТЗ (стану гальмової системи, рульового керування, ходової частини, системи освітлення та світлової сигналізації). За участю спеціаліста визначають величину сповільнення ТЗ в умовах події (вимірюють за можливості проведення ходових випробувань ТЗ за допомогою деселерометра).

Під час огляду місця ДТП слід також встановлювати та фіксувати [4]:

- ширину та стан проїзної частини дороги на ділянці місця події, дорожню розмітку, наявність дорожніх знаків у напрямку руху ТЗ;
- наявність та величину повздовжніх та поперечних ухилів, радіусів повороту дорожнього полотна;
- пошкодження на дорожньому покритті, перешкоди, що обмежують видимість чи оглядовість;

- видимість у напрямку руху ТЗ у конкретних умовах на момент події.

Отже, спеціаліст у галузі інженерно-транспортних досліджень, який бере участь в огляді місця події під час розслідування кримінальних правопорушень, що пов'язані з порушенням правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, повинен застосовувати свої знання для виявлення, фіксації та закріплення відомостей про обставини ДТП із метою надання об'єктивної оцінки про механізм здійснення ДТП і формування версії про подію загалом або її можливі варіанти.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9—10, 11—12, 13. Ст. 88.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25—26. Ст. 131.
3. Терехов Г. А. Процессуальные положения и полномочия специалиста в уголовном процессе // Проблемы судебной автотехнической экспертизы: сб. науч. трудов. Москва : ВНИИСЭ, 1987. С. 94—113.
4. Доброгорский В. Я., Киреев В. А., Рубан В. И. Классификация видов столкновения и экспертное определение места столкновения транспортных средств (по материалам обобщения экспертной практики ХНИИСЭ) // Обзорная информация. Москва : ВНИИСЭ, 1981. Вып. 5. С. 4—9.

К. О. Вертепна,

судовий експерт Запорізького НДЕКЦ МВС України, м. Запоріжжя, Україна,
e-mail: ekaterinahizny18@gmail.com

ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА ПІД ЧАС ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ

Анотація. Тези присвячені правовій регламентації участі фахівця в кримінальному судочинстві України. Розкрито форми взаємодії слідчого з фахівцем, наголошено на необхідності залучення судового експерта під час проведення огляду речей і документів.

Ключові слова: спеціаліст, спеціальні знання, взаємодія слідчого з фахівцем, залучення експерта.

Abstract. Abstract is dedicated to legal regulation of a specialist participation in criminal proceedings in Ukraine. Forms of interaction between the investigator and the specialist are revealed. The need of a forensic expert involvement while inspection of belongings and documents is emphasized.

Keywords: specialist, specific expertise, investigator and specialist interaction, forensic expert involvement.

Аннотация. Тезисы посвящены правовой регламентации участия специалиста в уголовном судопроизводстве Украины. Раскрыты формы взаимодействия следователя со специалистом, подчеркнута необходимость привлечения судебного эксперта при проведении осмотра вещей и документов.

Ключевые слова: специалист, специальные знания, взаимодействие следователя со специалистом, привлечение эксперта.

Для розслідування економічних злочинів та розгляду господарських суперечок у суді необхідними є спеціальні знання в галузі бухгалтерського обліку. Саме тому правоохоронні органи повинні використовувати можливості різних галузей наукових знань та практичної діяльності з метою своєчасного виявлення протиправної діяльності, її документування технічними засобами фіксації, створювати належні умови для оперування отриманою інформацією під час судового розгляду та доказування обвинувачення [1, с. 194].

У таких випадках для правильної підготовки та організації слідчої (розшукової) дії, виявлення й оцінки всіх обставин, що мають значення для кримінального провадження, правильного добирання об'єктів, що пов'язані з підготовкою та вчиненням злочину, однієї базової юридичної підготовки слідчого може бути недостатньо. З метою забезпечення належної ефективності окремих слідчих (розшукових) дій бажаною (іноді обов'язковою) слід вважати участь спеціаліста у проведенні відповідної дії.

Ст. 71 Кримінального процесуального кодексу України (далі — *КПК України*) передбачено участь у кримінальному провадженні спеціаліста, а саме можливість залучення спеціаліста для надання безпосередньої технічної

допомоги (фотографування, складання схем, планів, креслень, добирання зразків для проведення експертизи та ін.) сторонами кримінального провадження і судом під час судового розгляду [2].

Завдання спеціаліста полягає в тому, щоб на підставі своїх знань надати допомогу слідчому у виявленні та вилученні слідів злочину, предметів і документів, що можуть бути речовими доказами у кримінальному провадженні, та з цією метою брати активну участь у процесуальній дії.

Уже на етапі проведення слідчої (розшукової) дії спеціаліст допомагає слідчому у добиранні необхідних документів кримінального провадження, водночас не завдаючи їм шкоди, не змінюючи їх стану та маючи на увазі, що надалі для поглибленого дослідження цих об'єктів може бути призначено судову експертизу [3, с. 405].

Також під час складання протоколу процесуальної дії спеціаліст може правильно вказати слідчому назву документів, особливості упаковки та інші обставини, які повинні бути в ньому відображені. У разі невідповідності документів він з'ясовує причину, повідомляє про це особу, яка призначатиме експертизу чи залучатиме експерта, і надає необхідну допомогу в повторному або додатковому їх добиранні згідно з чинними правилами та інструкціями.

До початку слідчої (розшукової) дії, у якій бере участь спеціаліст, слідчий повинен особисто пересвідчитися в його особі, з'ясувати його ставлення до підозрюваного або потерпілого, роз'яснити йому права й обов'язки відповідно до ч. 3 ст. 223 КПК України. За необхідності у спеціаліста до початку проведення слідчої (розшукової) дії може бути взято підписку про нерозголошення відомостей, що є державною, банківською таємницею чи таємницею слідства, які стануть відомими спеціалісту через його участь у проведенні слідчої (розшукової) дії.

Порядок залучення спеціаліста під час судового розгляду відрізняється від досудового провадження. Спеціаліст у суді (згідно з приписами ст. 360 КПК України) дає усні консультації чи письмові роз'яснення на стадії дослідження доказів, учасники процесу можуть

поставити йому питання щодо наданих ним консультацій у процесі дослідження доказів, тому в процесуальному законодавстві слід визначити, що ці консультації заносять (у разі усної форми) або приєднують (у разі письмової форми) до журналу судового засідання.

Отже, для участі у проведенні тимчасового доступу до речей та документів та їх вилученні під час виконання слідчих (розшукових) дій (зокрема, огляду речей та документів) ефективнішим буде залучення як спеціаліста атестованого судового експерта [4, с. 153]. Саме йому, як особі, що безпосередньо здійснює експертизу, відомо обсяг необхідних документів і речей, що згідно з методиками проведення експертиз необхідні для того, щоб зібраних (вилучених) документів було достатньо для проведення експертизи та надання об'єктивного висновку, який (згідно з ч. 2 ст. 84 КПК України) належать до процесуальних джерел доказів.

Список використаних джерел

1. Карпова С. А. Участь спеціаліста у кримінальному провадженні // Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі. Харків, 2012. С. 193—195.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9—10, 11—12, 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 22.02.2021).
3. Щербаковський М. Г., Чернець М. Г. Особливості залучення спеціаліста до участі у кримінальному провадженні // Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі. Харків, 2012. С. 405—406.
4. Харлов О. О. Особливості залучення спеціаліста під час розслідування злочинів, вчинених у сфері професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг / Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. Вип. 4. Т. 2. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2018/4/tom_2/31.pdf (дата звернення: 22.02.2021).

L. Wieczorek,

Associate Profesor of Jan Kochanowski University in Kielce Head of the Department of Criminal Law, Criminology and Forensics Former Director of Prof. Jan Sehn Institute of Forensic Expertises in Kraków, Kraków, Poland

THE POLISH MODEL OF APPOINTING EXPERTS WITNESS — SELECTED ISSUES [1]

Based on the current legal status, consisting of: legal provision of Article 157 by the act The Law on the System of Common Courts [2] and the Ordinance of the Minister of Justice of 24 January 2005 on Expert Witness issued on this basis [3], as a result, a systemic model was developed, in which the authority authorized to appoint court experts witness is the President of the District Court. The President of the county court is the authority keeping the list of experts and exercising (at least formally) supervision over experts in his district. Bearing in mind the location of regional courts in the structure of common courts, we are dealing with a decentralized system. Deeper «decentralization» does not seem possible, as no one is considering transferring the decision to appoint experts to

the level of district courts. In essence, the topic of discussion inspires the consideration of the dilemma: To maintain the current system of appointing experts witnesses or replace it with a centralized system.

It is therefore appropriate to ask a perverse question: Is such a choice necessary?

Currently, the recruitment process of individual experts is limited to assessing whether the candidate meets the requirements provided for in §12 of the Ordinance of 24 January 2005, among which the following can be distinguished:

- 1) «formal» requirements (having full civil and citizen rights, being older than 25 years old, «giving a guarantee» of proper performance of the duties of an

expert — understood in practice as no criminal record and consent to appointment of experts), and

- 2) substantive requirements i.e. have theoretical and practical special knowledge in a given branch of science, technology, arts, crafts and Ordinance is statuing (Paragraph 2) that «The possession of special knowledge should be demonstrated by documents or other evidence». The term «or other evidence» used in this provision is the authorization for the president of the regional court to conduct (at least in doubtful situations) evidence proceedings based not only on the collected documents, mostly provided by the candidate, but also, for example, on testimonies of witnesses, information on the candidate's professional activity available on websites etc. In most cases, the only source of information about the candidate is the opinion of the workplace employing the person or the opinion of the professional organization to which the person belongs, in the case of a freelance candidate.

While the verification of the candidates' compliance with formal requirements does not give rise to any objections, the current method of checking whether a candidate «has special knowledge» is a subject of criticism by practitioners of the judiciary, representatives of legal science as well as professional expert associations that recognize the problem of entering on lists of expert witness with controversial qualifications. In particular, it is indicated that the provision of § 12 of the Ordinance of the Minister of Justice on court experts does not empower the president of the regional court to verify the qualifications of candidates for experts. As a result, the appointment of an expert candidate is determined by the documents provided by him (diplomas of graduating from schools, training courses and specializations, certificates of professional practice and opinions from the employer or professional organization) and the actual level of knowledge and professional experience of experts raises objections from the procedural authorities, parties to the proceedings and their defenders and attorneys.

One of the concepts to correct the described situation and implement reliable verification of experts' competences is based on the postulate of appointing by the president of the district court (in doubtful situations) a commission consisting of specialists in a given field of knowledge or specialization. The committee would give an opinion about the candidates applying to be an expert witness. It would therefore be a reformed system of decentralized appointment of court experts. This type of solution was proposed by the government bill on experts witness from 2008, however the committees provided by this bill were to provide opinions on the professional preparation of persons applying for the appointment of experts witness only on the basis of the collected documents and after conducting an interview. Another bill in dedicated in the topic experts witness from 2014 went a step further, granting an expert or a commission appointed by the president of the district court the right to demand «additional explanations» from the candidate, as well as to conduct examinations in organizational units applying for the appointment of court experts. Despite the indicated

limitations, the implementation of these projects would constitute a significant progress compared to the current state, in which — as it was presented in the information on the results of the problematic audit on the «Functioning of experts in the administration of justice» carried out by the Supreme Audit Office — “The president of the district court does not have any tools that would guarantee proper verification of the professionalism, responsibility or impartiality of experts. The only way to check these people is to consult and submit documents. This assessment was left to the president, who obviously does not have the knowledge to make a substantive assessment” [4]. However, the above-mentioned proposals did not create a legal basis for verifying the qualifications of candidates for experts.

The model as opposed to the decentralized one, proposes entrusting training, verifying the competences of expert candidates and appointing them by a central authority (judicial or extrajudicial). To many people who refer to the so-called «common sense» proposals, this idea may seem unfeasible, mainly due to the large number of court experts, which at the beginning of this year amounted to almost 18,000 people. This is a lot when «experts» are treated as a homogeneous category of the concept and it is assumed that the problem of competence verification concerns all persons entered on the lists of district courts. However, when we are taking into account the individual professional groups, which we are including the experts on the lists, it is easy to see that not all experts require the same intensive and complex verification, for the following reasons:

1. The Substantive competences in some professions are confirmed by passing exams and granting specific professional titles, which do not need (or can) be verified as part of the assessment of the suitability of a given person to perform the function of an expert. If a doctor has obtained the second degree of specialization in a specific field of medical sciences and has demonstrated professional experience, it would be tactless to question his substantive preparation for giving opinions in this field. The same is true of many other professions np. auditors: auditors, tax advisers, patent attorneys, restructuring advisors, architects and construction engineers etc. The situation would be much better if it were not for the deregulation of professions, which meant that, for example, accountants (accounting for a significant percentage of experts) do not need to obtain certificates entitling them to provide bookkeeping services. A similar conclusion arises with regard to the situation of people who are scientist researchers (without going into the divisions introduced by the last Reform of Higher Education and Science in Poland) although in this case a lot depends on the field of knowledge in which an expert witness got specializes. It is difficult to deny the competence to act as an expert doctor with a degree or an academic title, but in many other fields, a wealth of theoretical knowledge does not always translate into the professional experience necessary to evaluate the evidence. A computer science professor does not necessarily have to know about cybercrime. But this is a matter of demonstrated work experience and not of qualifications assessment.

2. There is also a large group of professions and craft specialties in which the mastery of their profession is achieved by taking an exam before the examination board of a guild or a professional association, and then these skills are improved in practice, e.g. chimney sweepers, shoemakers, jewelers, watchmakers, bakers, etc. Also, with regard to these groups of experts, it seems pointless to expand the competence verification system, as it is sufficient to examine the documents submitted by these persons and consult their professional circles.

A selective look at the community of court experts leads to the conclusion that not all professional groups have to be subjected to the same thorough verification of substantive qualifications. I will risk a statement that about 40 % of court witness from the lists of district courts can be assessed only on the basis of scientific and professional career documented by the submitted diplomas and certificates. Therefore, centralizing the training and assessing the competence of experts is not «physically» impossible, although it could undoubtedly generate certain costs. Therefore, it is worth trying to indicate the «third way», that is to create a system in which the verification procedure and appointing experts would be carried out at the central level and selected elements of the training would be decentralized.

This model should be characterized by the following assumptions.

A. Research conducted both by the Institute of Justice that hosts us and non-governmental institutions (Helsinki Foundation for Human Rights, Forensic Watch) shows that while insufficient substantive knowledge (de facto lack of «special knowledge») relates to a certain percentage of the expert population, ignorance of the applicable procedures — criminal and civil, and the inability to formulate the content of written opinions in a correct and understandable way for the procedural authorities and the parties, is a problem for most experts, especially during their first term of office. It is difficult to expect, for example, that a doctor detached from the slab will be familiar with the intricacies of the procedures (of course in the scope related to the role of an expert witness), unless he has previously undergone appropriate training. An indispensable element of applying for the status of an expert should therefore be training in the basic issues of the law of evidence, the procedural role of an expert witness and the provisions determining the principles of remuneration of experts. It is important that the subject of such training is developed centrally and that finally each expert is obliged to take a centrally developed test exam. In order to avoid the attempts to «cope» with the test, known from driver's license exams, numerous test variants must be developed. The state examination on legal issues is the first element of a «centralized» approach to organizing opinion-making activities

B. The second element of centralization is the introduction by the Minister of Justice of a uniform list of fields of science, technology, arts, crafts and practical skills in which it is possible to apply for the appointment of a court expert. Leaving this task in the hands of the presidents of district courts meant that the candidates themselves propose to define

the specialization in which they would like to be entered, which means that the nomenclature of experts on the lists of district courts sometimes resembles the humor of school notebooks. The main problem with the current state of affairs is also the «incompatibility» of the lists of experts, so without contact (by phone, e-mail) with an expert witness from the list of another district court, it is sometimes difficult to find out whether you are actually talking to the right person.

C. Thirdly, the introduction of a central list of court experts, or rather an extensive application, which would make it possible to search for the expert witness according to various variables (specialization, court district, experience as an expert witness, scientific activity), combined with the obligation of experts to place both information and information in this application on orders performed for courts and other authorities, as well as information on professional achievements and change of contact details. At the same time, only the name of the expert witness, specialization, professional qualifications and information on professional achievements and contact details provided by the expert, as well as information on the temporary suspension of the expert's function, would remain open to all interested parties. By the other side, the application should make it possible to make entries in the tab concerning a given expert on criminal and disciplinary proceedings initiated against him and on fines imposed by procedural authorities. Courts should also make an annotation when in a given case the findings contained in the expert witness opinion did not constitute the basis for issuing the decision, but there was a need to appoint other experts.

D. The last postulate concerns the centralization of the method of verifying the competence of experts, however, unlike the examination on legal issues, I do not believe that this process should cover all experts entered on the lists at the same time or during one term of office. The relevant competence tests, which I will mention in a moment, should be solved in the first place by new candidates for the function of an expert, while the statutory regulation should specify much longer deadlines for considering the application for entry on the list of experts than it results from the provisions of the Code of Administrative Procedure. (generally 30 or 60 days). Gradually, after the «debuting» experts, competence tests should include experts in the first term of office and persons about whom there are indications of inadequate performance of the expert's duties. It is expected that the launch of a central list (application) of forensic experts will provide information over time on persons whose competences require checking. Among the remaining groups of experts, competence tests should first be subjected to experts in those specialties that have no equivalent in the education system, such as, for example, doctors, architects, surveyors, etc. «Proficiency» on the basis of the in-service training courses and are appointed as experts. Specialties that are of particular interest to «self-taught» experts are: «graphologists» (I am quoting here terminology from lists of many district courts), specialists in traffic accidents, experts witness in property valuation, as well as experts in various fields of forensics (dactyloscopy, ballistics, etc).

Central competency tests should be two-step: covering a theoretical test and issuing an opinion based on the presented facts. Scientists from leading academic centers and experienced experts witness in a given field should be involved in the development of tests. If the competency test is sufficiently difficult, then successfully passing it by an expert witness or a candidate for this expert would allow a given person to be treated as positively verified and not to repeat the examination when enrolling for subsequent terms of office, unless there are signals about incorrect performance of the expert's witness function.

All of the postulates described in my dilatation require action at the central level, but do not require the transfer to the central level of the full and comprehensive training of experts.

There is therefore no need to choose between «centralization» or «decentralization» of the experts witness.

Reference

1. The Present publication is based on the unpublished text of a paper delivered by Leszek Wiczorek, Director of the Institute of Forensic Expertise. Prof. Jana Sehn in Krakow, during the Conference on Experts Witness in the Polish Justice System: Problems and Challenges in Warsaw organized by the Institute of Justice on 4 of March in 2019, during which the author submitted postulates that are still valid today.
2. The Act of 27 July 2001 r. Legal system of common courts (published in: Dz. U. z 2019 r. poz. 52 ze z.).
3. Dz. U. z 2005 r. Nr 15, poz. 133.
4. Information on the results of the inspection «The functioning of experts witness in the administration of justice, Reg. No. 165/2015 / I / 14/006 / KPB, p. 24.

П. С. Восканян,

кандидат химических наук, старший научный сотрудник Национального бюро экспертиз Республики Армения, г. Ереван, Республика Армения,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3518-7015>, e-mail: p.voskanyan@nbe.am

Э. Л. Титанян,

Национальное бюро экспертиз Республики Армения, г. Ереван, Республика Армения,
e-mail: emilia.titanyan@mail.ru

К ВОПРОСУ О ФОРМИРОВАНИИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ РЕЕСТРОВ СУДЕБНЫХ ЭКСПЕРТОВ И НАУЧНЫХ МЕТОДИК В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ

Аннотация. Рассмотрены актуальные вопросы и критерии формирования государственных реестров судебных экспертов и научных методик в Республике Армения, проанализированы действующие реестры Кыргызской Республики, Республики Казахстан и положение с подготовкой упомянутых реестров в Российской Федерации, а также соответствующие статьи модельного закона «О судебно-экспертной деятельности» Межпарламентской Ассамблеи государств — участников Содружества Независимых Государств.

Ключевые слова: судебно-экспертная деятельность, реестр судебных экспертов, реестр научных методик, валидированные методики.

Abstract. The article discusses actual and practical issues of state registers of forensic experts and scientific methods, as well as criteria for the formation of in the Republic of Armenia. In order to determine the criteria for the formation of the register, the current registers of the Kyrgyz Republic, the Republic of Kazakhstan and the situation with the preparation of the mentioned registers in the Russian Federation are analyzed. In the context of the conducted examinations, the corresponding articles of the model law «On Forensic-Expert Activities» of the Inter-Parliamentary Assembly of Member Nations of the Commonwealth of Independent States are analyzed. The importance of including the validated methods in the register is emphasized.

Keywords: forensic-expert activity, register of forensic experts, register of scientific methods, validated methods.

Анотація. Розглянуто актуальні питання та критерії формування державних реєстрів судових експертів і наукових методик у Республіці Армения, проаналізовано чинні реєстри Киргизької Республіки, Республіки Казахстан і стан підготовки таких реєстрів у Російській Федерації,

а також відповідні статті модельного закону «Про судово-експертну діяльність» Міжпарламентської Асамблеї держав — учасників Співдружності Незалежних Держав.

Ключевые слова: судово-експертна діяльність, реєстр судових експертів, реєстр наукових методик, валидовані методики.

Начавшиеся со второй половины XX века процессы глобализации и (как результат) межгосударственной интеграции отразились на сфере правовых отношений. Как отмечают И. А. Кучерков и Т. В. Воронина, правовую глобализацию можно определить как процесс создания единых правовых принципов и методов правового регулирования с целью формирования единой правовой системы и наднациональных механизмов правового регулирования [1]. Многие международные организации приняли как руководство к действию идею правовой глобализации и страны постсоветского пространства не стали исключением. Так, регулирование процесса гармонизации и сближения законодательств стран СНГ было возложено на Межпарламентскую Ассамблею СНГ [2]. В контексте рассматриваемого вопроса необходимо отметить, что 19 апреля 2019 года Межпарламентская Ассамблея СНГ, рассмотрев представленный Постоянной комиссией Межпарламентской Ассамблеи СНГ по правовым вопросам проект модельного закона «О судебно-экспертной деятельности», постановила его принять.

Важность креативной составляющей этого модельного закона состоит в том, что в нём (наряду с изложением организационно-правовых основ и направления экспертной деятельности, положений по регулированию общественных отношений, возникающих при организации и проведении судебно-экспертных исследований) сформулированы два сверхважных положения, связанных с созданием

Государственного реестра методик (методических материалов) судебно-экспертных исследований и Государственного реестра судебных экспертов. Общеизвестно, что одним из главных принципов судебно-экспертной деятельности является принцип объективности, который может в отдельных случаях быть нарушен, принимая во внимание многие процессуальные проблемы и сложности, нередко возникающие именно при решении вопросов, связанных как с выбором судебного эксперта надлежащей компетенции и опыта, так и с использованием валидированных методик.

В соответствии с действующим уголовно-процессуальным законодательством Республики Армения, где прописан статус судебного эксперта (в Республике Армения отсутствует закон о судебно-экспертной деятельности), экспертом является незаинтересованное в уголовном деле лицо, назначаемое с его согласия по решению органа, осуществляющего уголовное производство, или руководителем экспертного учреждения в соответствии с постановлением о назначении экспертизы для исследования материалов дела с целью использования его специальных познаний в какой-либо области науки, техники, искусства и ремесла, с последующей подготовкой заключения. В случае, когда единственным основанием для привлечения в судопроизводство лица в качестве эксперта является наличие у него специальных знаний, указанные знания в обязательном порядке должны быть подтверждены наличием сертификата компетентности соответствующего уполномоченного государственного органа [3].

Необходимо также иметь в виду, что в государственных судебно-экспертных учреждениях проводят обязательную оценку компетентности экспертов и организован контроль за сроками и качеством экспертиз. Следует признать, что критерии оценки компетентности лиц, обладающих специальными знаниями, но не являющихся работниками государственных судебно-экспертных учреждений, достоверность и научная обоснованность используемых ими судебно-экспертных методик законодательно не закреплены, что является в отдельных случаях причиной низкого качества выполняемых этими лицами судебных экспертиз и приводит к судебным ошибкам, тем самым увеличивая количество повторных и дополнительных экспертиз и увеличивая сроки судопроизводства в целом [3]. Стоит отметить, что государство в настоящее время, к сожалению, лишено возможности не только мониторить, но и управлять судебно-экспертной отраслью в Республике Армения, так как фактически отсутствуют статистические данные о реальном количестве как практикующих судебных экспертов, так и методах и технологиях, прошедших процедуру валидации.

С целью исключения отрицательных последствий деятельности судебно-экспертных организаций вне зависимости от их юридического статуса, вызванных как объективными причинами (наличие псевдонаучных судебно-экспертных методик, эффективность и научная обоснованность которых не подтверждена, использование непробированных или невалидированных методов и технологий, применение ошибочно рекомендованных методов или методов, находящихся на стадии

экспериментальной разработки, применение непрошедшего метрологические поверки и калибровку оборудования и т. д.), так и субъективными (профессиональная некомпетентность экспертов, невладение современными экспертными валидированными методами, отсутствие навыков работы с аппаратурой по данному экспертному направлению, ошибочная оценка идентификационной значимости признаков и т. д.), по всей видимости, необходимо безотлагательно законодательно сформировать в Республике Армения вышеупомянутые реестры.

Прогнозируя подходы по формированию в Республике Армения упомянутых выше госреестров, был изучен уже накопленный положительный опыт в ряде стран СНГ, где на законодательном уровне предусмотрено создание реестров. Так, в соответствии с Законом «О судебно-экспертной деятельности» Республики Казахстан Министерство юстиции Республики Казахстан ответственно за формирование, ведение и использование Государственного реестра судебных экспертов Республики Казахстан, куда вносят сведения о судебных экспертах, являющихся сотрудниками органов судебной экспертизы, а также лицах, имеющих лицензию на занятие судебно-экспертной деятельностью. Императивным требованием является поручение производства судебной экспертизы лицам, внесённым в действующее на текущий момент в Республике Казахстан реестры [4].

В соответствии с Законом Кыргызской Республики «О судебно-экспертной деятельности» сведения о судебных экспертах, являющихся сотрудниками судебно-экспертных организаций, вносят в Государственный реестр судебных экспертов, цели, порядок формирования и использования которого устанавливает Правительство Кыргызской Республики. Приоритетным является назначение экспертизы судебному эксперту, сведения о котором внесены в Государственный реестр судебных экспертов. Ведение Государственного реестра осуществляет Государственный центр судебных экспертиз при Минюсте Кыргызской Республики [4].

В России предпринимали попытки создания государственного реестра. Несмотря на то что на начальном этапе законопроектом были определены механизмы сертификации компетентности судебного эксперта, которые являются обязательными для государственных судебных экспертов и добровольными для лиц, не являющимися работниками государственных судебно-экспертных организаций, в настоящее время в реестр экспертов включают только лиц, прошедших добровольную сертификацию при Минюсте России [4].

В Республике Армения из-за отсутствия закона о судебно-экспертной деятельности о создании государственных реестров судебных экспертов и методик говорить преждевременно, однако при формировании последних считаем, что можно воспользоваться некоторыми положениями, изложенными в ст. 23 модельного закона «О судебно-экспертной деятельности» [5]:

- сведения о судебных экспертах, являющихся сотрудниками государственных учреждений судебной экспертизы, а также работающих в негосударственных

некоммерческих судебно-экспертных организациях, вносятся в государственный реестр судебных экспертов;

- производство судебной экспертизы поручается лицам, внесённым в государственный реестр судебных экспертов, за исключением случаев, предусмотренных ч. 5 ст. 16 настоящего Закона;
- порядок формирования и использования государственного реестра судебных экспертов определяется уполномоченным органом государственной власти в соответствии с законом государства, которым могут быть установлены ограничения по раскрытию сведений о государственных судебных экспертах.

Если истолковать эту статью в соответствии с методикой Ф. К. Савиньи, то можно констатировать, что в государственный реестр судебных экспертов императивно должны входить как сотрудники государственных, так и негосударственных некоммерческих учреждений [6]. Однако, открытым остаётся вопрос коммерческих судебно-экспертных организаций и независимых экспертов, которых довольно много, особенно в сфере страхования.

Считаем, что формирование и последующее ведение государственного реестра судебных экспертов должно быть определено уполномоченным органом государственной власти и иметь ограничения по раскрытию сведений о государственных судебных экспертах. Принимая во внимание законодательство Армении о защите личных данных, полагаем, что в реестр могут быть внесены следующие сведения об экспертах: личные данные; экспертная специальность/специальности; номер и дата выдачи лицензии (если данный вид судебной экспертизы подразумевает наличие лицензии); дату прохождения аттестации/переаттестации; место работы сотрудника органа судебных экспертиз, занимаемая должность; контактные данные.

Важно отметить, что модельный закон предусматривает также создание Государственного реестра методик (методических материалов) судебно-экспертных исследований и Государственного фонда методических материалов по производству судебной экспертизы. При создании этого Гостреестра можно воспользоваться ст. 21 и 22 уже упомянутого Закона, где приведены цели формирования Государственного реестра методик (методических материалов) судебно-экспертных исследований, их систематизация и учёт для обеспечения деятельности судов, уполномоченных органов (должностных лиц), в производстве которых находятся гражданские, уголовные и административные дела и даны пояснения по формированию

Государственного фонда методик судебно-экспертных исследований [5]. Важно иметь в виду, что Государственный реестр научных методик (методических материалов) судебно-экспертных исследований должен представлять собой открытый и общедоступный государственный информационный ресурс (за исключением случаев, если в интересах сохранения государственной или служебной тайны свободный доступ к таким сведениям ограничен законодательством государства) [3].

Таким образом, формирование рассмотренных выше гостреестров необходимо для повышения уровня информированности судов, органов уголовного преследования и адвокатуры по вопросам организации и научно-методического обеспечения судебно-экспертной деятельности в стране. Такая информационная база необходима также для соблюдения всеми судебными экспертами и экспертными учреждениями единых требований, предъявляемых к их компетентности и научно-методическому обеспечению.

Предлагая создание единых реестров, мы преследуем цель улучшения оперативного поиска экспертов требуемой квалификации, так как они будут разделены в реестре по их специализации на основе специальных знаний, которыми они обладают, и научно обоснованных методик, прошедших процедуру валидации и базирующихся на последних достижениях науки.

Список использованных источников

1. Кучерков И. А., Воронина Т. В. Правовая глобализация: понятие и сущность / Евразийский юридический журнал. 2017. № 4. С. 91—93.
2. URL: https://iacis.ru/baza_dokumentov/modelnie_zakonodatelnie_akti_i_rekomendacii_mpa_sng (дата обращения: 22.02.2021).
3. Смирнова С. А., Омелянюк Г. Г., Усов А. И. Законодательное закрепление инноваций судебно-экспертной деятельности в Российской Федерации // Российский журнал правовых исследований. 2016. № 1 (6). С. 220—227.
4. Дьяконова О. Г. Вопросы организации единого реестра судебных экспертов в государствах — членах ЕАЭС // Юридическая наука и правоохранительная практика. 2018. № 2 (44). С. 145—154.
5. Модельный закон «О судебно-экспертной деятельности»: постановление Межпарламентской Ассамблеи государств — участников Содружества Независимых Государств от 19.04.2019 г. № 49-8. URL: <http://www.parliament.am/library/modelayin%20orenqner/377.pdf> (дата обращения: 22.02.2021).
6. Савиньи Ф. К. Система современного римского права. Т. I / Пер. с нем. Г. Жигулина; под ред. О. Кутателадзе, В. Зубаря. Москва : Статут, 2011. 510 с.

О. І. Гуляєва,

старший судовий експерт СМГД ВБДО, Запорізький НДЕКЦ МВС України, м. Запоріжжя, Україна,
e-mail: gylaeva230@gmail.com

Д. В. Зубрик,

завідувач ВБДО, Запорізький НДЕКЦ МВС України, м. Запоріжжя, Україна

ВІДБІР ЗРАЗКІВ БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ В ОСІБ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Анотація. Розкрито необхідність вивчення питань здійснення слідчими та прокурором повноважень у частині проведення слідчих (розшукових) дій, що зумовлено

недостатнім рівнем правового регулювання та неналежними науково-теоретичним обґрунтуванням і розробленням цих проблем.

Ключові слова: досудове розслідування, біологічні зразки, висновок експерта, збирання доказів.

Abstract. *In recent years, Ukraine has undergone a radical reform of many fields of public life, as well as the field of criminal justice. Among novelties of the criminal procedural legislation, the institution of procedural management of pre-trial investigation should be singled out which presupposes the prosecutor's exercise of powers in terms of conducting investigative (search) actions. It is during investigative (search) actions that cases of non-compliance with requirements of the criminal procedure law most often occur which lead to violation of rights and legitimate interests of participants in criminal proceedings, undermine authority of criminal justice, lead to failure to comply with tasks of criminal proceedings. The necessity to study issues related to exercise of powers by investigators and prosecutors in terms of implementing investigative (search) actions is due to insufficient level of legal regulation which is associated, in particular, with inadequate scientific and theoretical justification and development of research problems within the science of criminal procedure.*

Keywords: *pre-trial investigation, biological samples, Criminal Procedural Code, expert conclusion, forensic expert, collection of evidence.*

Анотація. *Раскрыта необходимость изучения вопросов реализации следователями и прокурором полномочий в части проведения следственных (розыскных) действий, что обусловлено недостаточным уровнем правового регулирования и ненадлежащим научно-теоретическим обоснованием и разработкой этих проблем.*

Ключевые слова: *досудовое расследование, биологические образцы, заключение эксперта, сбор доказательств.*

Рівень злочинності у нашій державі, збільшення кількості вчинених тяжких злочинів ставлять перед правоохоронними органами та науковцями завдання підвищення ефективності досудового розслідування [1, с. 4].

Вимоги сьогодення передбачають впровадження у систему доказів дедалі більшої кількості сучасних можливостей експертиз. Проводячи досудове розслідування за матеріалами кримінального провадження, у працівників слідчих відділів виникає необхідність у призначенні ідентифікаційних досліджень відповідних порівняльних зразків. Значну частку порівняльних зразків складають біологічні зразки — кров і букальний епітелій [1, с. 6].

Сам експерт такі об'єкти збирати не може. Їх має підготувати та надати для дослідження сторона, яка звернулася з клопотанням про проведення експертизи. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі — КПК) не встановлює чіткого та однозначного порядку підготовки матеріалів для експертизи [2, с. 91—92]. В ч. 2 ст. 245 КПК зазначено, що відбирання зразків з речей і документів здійснюють згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 160—166 КПК).

На перший погляд, може скластися враження, що сторони кримінального провадження мають рівні можливості у збиранні зразків для експертизи. Проте, це не повною мірою відповідає дійсності. Однаковими

засобами отримання зразків сторонами провадження є втручання та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб речей, документів (для сторони захисту, копій), відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок (ч. 2, 3 ст. 93 КПК). Натомість сторона обвинувачення може отримувати об'єкти для експертного дослідження під час проведення слідчих (розшукових) дій як гласного, так і негласного характеру, проведення інших процесуальних дій, застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження (тимчасове вилучення майна, арешт майна).

Специфічним об'єктом експертного дослідження є сліди людини біологічного походження. Для встановлення особи, якій вони належать, потрібні зразки, які мають відповідати визначеним вимогам, що надають до порівняльного матеріалу. Помилки або навмисні дії під час підготовки зразків можуть призвести до експертної помилки. Саме тому необхідною вимогою, що ставлять до зразків для експертного дослідження, є їхня достовірність і беззаперечна належність конкретній людині. Порядком відбирання таких зразків визначено ст. 245 КПК, його можна здійснювати за добровільною згодою особи або примусово. Ознайомлення зі змістом цієї норми свідчить про наявність певних неузгодженостей і проблемних питань, що потребують вирішення.

По-перше, це стосується самої назви процесу, у результаті якого стає можливим подати такі зразки для дослідження. Якщо в назві статті йдеться про отримання зразків, то у змісті — про їх відбирання, а в коментарі до цієї статті — про їх одержання [4, с. 550].

По-друге, у ст. 245 КПК не визначено коло учасників процесу, від яких можуть бути отримані такі зразки, та у яких ситуаціях. Доповнення ст. 245 КПК сприятиме забезпеченню прав особи, від якої такі зразки відбирають, якщо зазначити, наприклад, що в загальному порядку такі зразки можуть бути отримано у підозрюваного або обвинуваченого; отримання їх у свідка або потерпілого може відбуватися у разі, коли виникла необхідність перевірити, чи не залишені ним сліди у визначеному місці або на речових доказах.

По-третє, у ст. 245 КПК недостатньо чітко визначено коло осіб, які мають право відбирати зразки для експертизи (це здійснює сторона кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертизу призначив слідчий суддя).

Так, деякі науковці вважають, що отримання зразків є окремою та самостійною процесуальною дією [4, с. 549]. Існує інша думка, що отримання зразків є слідчою (розшуковою) дією [5, с. 507—508]. Аналізуючи ст. 245 КПК, слід зазначити, що правова природа отримання зразків неоднозначна. Якщо йдеться про відбирання зразків із речей і документів, це здійснюють згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів, а також це захід забезпечення кримінального провадження (ст. 159 КПК).

Відбирання біологічних зразків у особи здійснюють за правилами для освідування (ч. 3 ст. 245 КПК), тому їх слід розглядати як слідчу (розшукову) дію. Проведення такої

слідчої дії потребує наявності певних підстав та умов. Традиційно підстави проведення слідчих дій поділяють на юридичні (правові) та фактичні. Правовою підставою відбирання біологічних зразків слід вважати постанову прокурора або ухвалу слідчого судді, фактичною — неможливість вирішення поставлених перед експертом питань за відсутності порівняльного матеріалу. Водночас окремі науковці цю підставу без пояснень називають науковою та вдаються до змішування умов і підстав для проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Внесення відомостей до ЄРДР про початок кримінального провадження, на нашу думку, є обов'язковою умовою для проведення слідчих дій, а не підставою до цього [1, с. 8].

Якщо відбирання біологічних зразків слід здійснювати за правилами для освідування, правовою підставою його проведення має бути постанова прокурора (ч. 2 ст. 241 КПК). Відбирання біологічних зразків (у разі погодження на це особи) має здійснюватися на підставі постанови прокурора. Якщо особа відмовляється добровільно надати біологічні зразки, слідчий-суддя розглядає клопотання про їх примусове відбирання.

Якщо ж відбирання біологічних зразків визнати слідчою дією, то це позбавить сторону захисту можливості самостійного отримання таких зразків. Провадження слідчих дій покладено на слідчого, прокурора, а за їх дорученням — на оперативні підрозділи відповідних органів (ст. 41 КПК).

Потребує уточнення порядок відбирання зразків у випадках, коли експертизу призначає суд за клопотанням сторони провадження. Можливість відбирання зразків безпосередньо суддею із залученням спеціаліста сумнівів не викликає. Проте у ст. 245 КПК йдеться про можливість відбирання зразків за дорученням суду залученим спеціалістом. Деякі спеціалісти вважають, що, керуючись

таким дорученням, спеціаліст відбирає необхідні зразки для проведення експертизи, про що складає акт, який засвідчують підписи учасників отримання зразків (потерпілий, обвинувачений та його захисник, батьки неповнолітньої особи, службові особи) [5, с. 508].

Якщо погодитися з тим, що отримання зразків є слідчою (розшуковою) дією, то формами фіксування кримінального провадження є протокол; носій інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії; журнал судового засідання (ст. 103 КПК). Отже, у КПК не згадується про можливість фіксування процесу кримінального провадження в інших формах.

Розглянуто лише окремі питання, що стосуються регулювання процесу отримання зразків та підготовки матеріалу для експертизи. Потрібно сприяти подальшому упорядкуванню цієї діяльності та посиленню гарантій забезпечення прав та законних інтересів особи під час підготовки, а також проведення експертних досліджень.

Список використаних джерел

1. Коропецька С. О. Відбирання зразків біологічного походження на стадії досудового розслідування : метод. рек. Івано-Франківськ : Голіней О. М., 2016. 48 с.
2. Колесник В. А. Залучення експерта сторонами кримінального провадження на стадії досудового розслідування // Вісник Академії адвокатури України. 2016. Т. 13. Ч. 3 (37). С. 87—96.
3. Сокурченко В. В. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу // Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народж. проф. М. В. Салтєвського (Харків, 08.11.2017). Харків, 2017. С. 38—39.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренка та ін. Київ, 2012. 1224 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / відп. ред. С. В. Ківалов та ін. Харків, 2013. 1104 с.

М. В. Даньшин,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри права Національної безпеки та правової роботи
Військово-юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2841-1891>, e-mail: crime.scince@ukr.net

О. В. Бабарицький,

кандидат економічних наук, полковник, заступник начальника Військово-юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого з навчальної та наукової роботи —
начальник навчального відділу, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org>, e-mail: aleksandr.babarityskiy@ukr.net

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА

Анотація. Розглянуто питання оптимізації фахової підготовки судових експертів з урахуванням сучасних процесів видозміни злочинності й вітчизняної системи органів правопорядку, а також реформування вищої освіти в Україні за загальноновизнаними європейськими стандартами та нормами.

Ключові слова: освіта, судовий експерт, магістр, стандарт, програма.

Abstract. The issues regarding optimization of professional training of forensic experts taking into account modern processes of change in crime and the domestic system of law enforcement agencies, as well as higher education

reform in Ukraine according to generally accepted European standards and norms are considered.

Keywords: education, forensic expert, master, standard, program.

Аннотация. Рассмотрены вопросы оптимизации профессиональной подготовки судебных экспертов с учётом современных процессов изменения преступности и отечественной системы органов правопорядка, а также реформирования высшего образования в Украине по общепринятым европейским стандартам и нормам.

Ключевые слова: образование, судебный эксперт, магистр, стандарт, программа.

Сьогодні в Україні впроваджено три ланки вищої освіти — бакалаврський рівень (перший), магістерський (другий), доктор філософії (третій) та передбачений інститут доктора наук у певній галузі сучасного наукового знання. Ця система ґрунтується на європейському досвіді підготовки фахівців і загально визнаних традиціях наукового життя. Україна з часів здобуття своєї незалежності стала на шлях утілення їх у свій освітній процес та вже пройшла ним чимало, отримавши як позитивні, так і негативні наслідки реформування вищої освіти та намітивши окремі тенденції подальшого свого розвитку та вдосконалення [1, 2]. Зараз активно розглядають одразу декілька законопроектів у цій сфері, що значно видозмінюють загальноосвітній процес (зокрема, у галузі 08 «Право») та процес атестації наукових кадрів. Щодо цього точаться жваві дискусії між прихильниками різних точок зору та концепцій. Однак, усі розуміють необхідності подальшої активної роботи у цій галузі та неможливість зупинитися на досягнутому.

Також слід констатувати, що видозмінюється сучасна злочинність. Так, в умовах сьогодення на тлі загострення економічної та соціальної сфер унаслідок розгорнутих протиепідемічних заходів, тривалого озброєного конфлікту на Сході нашої держави, появи серед населення величезної кількості необлікованої вогнепальної зброї та ін. значно погіршилася криміногенна ситуація. Змінилася соціально-психологічна характеристика особи злочинця, постійно вдосконалюються способи злочинного посягання, модернізується технічне оснащення злочинів, злочинність уже набула транснаціонального характеру. Так, за останні роки пересічний злочинець значно помолодшав, у нього відсутні внутрішні бар'єри до вчинення особливо жорстоких та цинічних злочинів, він добре озброєний і технічно оснащений, політично заангажований (іноді злочини мотивують політичною кон'юнктурою та приховують політичним протистоянням або економічними суперечками між суб'єктами господарювання). Можна стверджувати, що іноді існує тісний взаємозв'язок між професійною злочинністю та представниками влади (зокрема, вищих її ешелонів).

Саме це, на наше глибоке переконання, можливо, буде однією з відповідей на запитання: чому зараз такий високий рівень злочинності, не зважаючи на величезну армію професійних юристів у країні, правоохоронців, наявного сучасного технічного арсеналу правоохоронних органів, активність правничої науки, яка майже щотижня у різних областях країни проводить потужні наукові заходи з актуальних проблем протидії та стримування злочинності? Але ситуація тільки загострюється. Ми вважаємо, що ще однією з причин є невіршені питання осучаснення навчального процесу до дійсних проблем практики правоохоронної діяльності та розбудови нового уявлення про вимоги до підготовки сучасного правоохоронця. Зараз україні потрібно озброїти його потужним теоретичним інструментарієм, використовуючи який, він зможе ефективно працювати та вирішувати різноманітні завдання розкриття та розслідування різних видів злочинів у сучасних умовах, а не послуговуючися досвідом минулого.

Сьогодні саме це слід уніфікувати, оптимізувавши освітні навчальні програми за різними спеціалізаціями у галузі 08 «Право» профільних вишів та юридичних факультетів нашої держави. МОН України розробляє стратегію більш широкого впровадження спеціальності «Правознавство», вибудовує систему її спеціалізацій стосовно різних військових і правоохоронних закладів освіти. Це величезна робота, ми сподіваємося, що вона досягне своєї мети — отримати якісний продукт у вигляді висококласного правоохоронця.

У цьому аспекті ми вважаємо за доцільне зосередити увагу на проблемі підготовки судового експерта. В Україні насправді є досвід такої роботи, діють потужні наукові центри органів юстиції, МВС, МОЗ, прокуратури та СБУ, здійснюються сучасні експертні дослідження, існують традиції кадрового відбору експертів, їх атестації та підготовки, змінюється та вдосконалюється чинне законодавство у цій сфері. Але, беручи до уваги видозміну, з одного боку, сучасної злочинності, з іншого — процесів, які супроводжують необхідність пристосування практичних підрозділів до сьогоденних викликів (що відображено у зміні сучасного освітнього процесу у цій галузі), слід констатувати необхідність зміни парадигми фахової підготовки судового експерта.

Настав час, коли потрібно запроваджувати у різні освітні навчальні програми підготовки «магістр» своєрідну спеціалізацію «судова експертиза». Причому це доцільно робити не тільки у межах правничої галузі знань, а й в інших — як своєрідної моделі застосування їх знань (біологічних, математичних, фізичних та ін.) у судово-експертній діяльності. Насправді, потужним науковим колективом Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого свого часу було розроблено освітню навчальну програму підготовки судових експертів на своїй базі, існує концепція та бачення орієнтирів роботи у цій сфері. Тому, об'єднавши зусилля з фаховими судово-експертними установами та використовуючи можливості ХНУ імені В. Н. Каразіна як класичного університету, випускники якого складають основу трудових колективів різних судово-експертних установ країни, можна запропонувати свою судово-експертну програму підготовки магістерського (другого) рівня вищої освіти у тих галузях знань, які потребують додаткової фахової підготовки у межах цього рівня. Можливо, спочатку слід говорити про магістерський рівень як додаткове перенавчання у галузі 08 «Право» за спеціалізацією «судова експертиза».

Отже, сьогодні виникла нова проблема, що потребує свого вирішення, — це питання уніфікації й оптимізації процесу підготовки та навчання судового експерта. Тільки вдосконалення нормативно-законодавчого поля для застосування цих знань уже замало. Нині потрібно розробити й ухвалити на державному рівні єдиний Стандарт освітньої навчальної програми магістерського (другого) рівня навчання у галузі 081 «Право» за спеціалізацією «Судова експертиза», розробити вимоги й обов'язкові стандарти цієї спеціалізації у межах інших галузей, запропонувати єдині правила перепідготовки та підвищення кваліфікації

судового експерта. Убачаємо, що цю величезну роботу можна провести на високому рівні тільки за умови залучення можливостей наукової громади, представників громадськості, професійної спільноти, МОН і МОЗ України й на базі такого потужного наукового та навчального (третього рівня навчання) спеціалізованого закладу, який зможе координувати зусилля усіх учасників, як Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України.

Список використаних джерел

1. Шепитько В. Ю. Криміналістика в системі юридических наук і її роль в глобальному мирі // Криміналістика та судова експертиза: наука, навчання, практика : 10 (позачерг.) Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 ч. Харків, 2014. Ч. 1. С. 142—153.
2. Даньшин М. В., Волобуєв А. Ф. Завдання криміналістики в умовах реформування кримінального процесу // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. Харків, 2018. Вип. 18. С. 53—62.

С. В. Добко,

завідувач сектору Тернопільського НДЕКЦ МВС України, м. Тернопіль, Україна,
e-mail: sdoTetnopol@gmail.com

РОЛЬ АВТОМАТИЗОВАНОЇ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ТА ЇЇ МІСЦЕ СЕРЕД КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ

Анотація. Відзначено, що автоматизовані дактилоскопічні ідентифікаційні системи (АДІС) — зручний і ефективний інструмент обробки й накопичення дактилоскопічної інформації з метою її використання у розкритті та розслідуванні злочинів, а також інших функцій, пов'язаних з ідентифікацією особи.

Ключові слова: облік, дактилоскопія, криміналістичний, ідентифікація, інформація.

Abstract. The automated fingerprint identification systems (AFIS) is a convenient and effective tool for processing and accumulation of fingerprint information with the purpose of its use while detection and investigation of crimes, as well as fulfilling other functions related to personal identification

Keywords: registration, fingerprinting, forensic, identification, information.

Аннотация. Отмечено, что автоматизированные дактилоскопические идентификационные системы (АДИС) — удобный и эффективный инструмент обработки и накопления дактилоскопической информации с целью её использования в раскрытии и расследовании преступлений, а также других функций, связанных с идентификацией личности.

Ключевые слова: учёт, дактилоскопия, криминалистический, идентификация, информация.

Облік — система збирання, накопичення, оброблення, узагальнення і реєстрації певної інформації або сукупності даних, що відображає якісну та кількісну характеристику подій, явищ, фактів, процесів, об'єктів тощо.

Систему криміналістичних обліків в Україні залежно від вирішуваних завдань поділяють на інформаційно-довідкові та оперативно-пошукові.

Інформаційно-довідкові обліки зазвичай безпосередньо не пов'язані з подією злочину, а є результатами накопичення об'єктів і відомостей інформаційного характеру. Об'єктами інформаційно-довідкових колекцій і картотек можуть бути зразки різноманітних виробів, фотографії, малюнки, таблиці, каталоги тощо.

На відміну від інформаційно-довідкових обліків, оперативно-пошукові безпосередньо пов'язані з подією

злочину та зазвичай містять об'єкти, вилучені під час оглядів місць подій або проведення оперативно-розшукових заходів і слідчих дій. До них належать: дактилоскопічні обліки; колекції слідів злому, взуття, транспортних засобів; волокон; бланків документів; кулегільзотек, колекції суб'єктивних портретів та ін. [1].

Види криміналістичних обліків:

- трасологічний;
- дактилоскопічний;
- балістичний;
- холодної зброї;
- грошових знаків, бланків документів, цінних паперів та пластикових платіжних карток;
- осіб за ознаками зовнішності;
- вибухотехнічний;
- пожежно-технічний;
- наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів;
- генетичних ознак людини;
- записів голосів та мовлення осіб [2].

Майже усі ці види обліку сьогодні функціонують в Експертній службі МВС України, зокрема дактилоскопічний облік, який ведуть за допомогою складної, захищеної від несанкціонованого втручання ідентифікаційної системи, що містить текстову, графічну та математичну інформацію. До текстової інформації належать анкетні дані особи, а також дані про місце події, де було вилучено слід, та її обставини. Графічна інформація містить зображення відбитку пальця чи відтиску долоні, а також зображення сліду. Основою математичної інформації є цифровий код, утворений шляхом перетворення за допомогою програмно-технічних комплексів АДІС графічної й текстової інформації, за яким здійснюють пошуки та порівняльні операції.

Перетворення (кодування) інформації може бути здійснено у різний спосіб. Крім того, кодувати можна вручну, напівавтоматично й автоматично.

Сучасні інформаційні технології дають змогу зберігати й обробляти великі й надвеликі обсяги дактилоскопічної

інформації, що надає АДІС особливого значення для ефективнішої боротьби зі злочинністю.

Ще недавно цей напрям був новим для дактилоскопії. Однак, зараз АДІС активно використовують криміналісти майже всіх країн (зокрема, України), а потужні АДІС охоплюють великі країни, організації та союзи країн. Саме тому дактилоскопічний облік сьогодні вважають одним із найефективніших поміж інших криміналістичних обліків.

У деяких випадках призначення дактилоскопічної експертизи починають з використання дактилоскопічного обліку для вибору дактилоскопічної карти як матеріалу для порівняння (також під час порівняльного дослідження) шляхом використання АДІС як допоміжного інструментального методу порівняння, що значно спрощує роботу судового експерта та зменшує терміни виконання експертизи [3, с. 37].

Основні компоненти функціонування дактилоскопічного обліку:

- автоматизована дактилоскопічна ідентифікаційна система;
- масиви матеріальної та нематеріальної інформації (оригінали й електронні копії дактилоскопічних карт та електронних зображень слідів папілярних узорів рук).

Застосування та функціонування АДІС для ведення дактилоскопічного обліку (як і всієї системи криміналістичних обліків) сприяє більш ефективному використанню маркерів ідентифікації людини для вирішення таких завдань:

- оперативно й ефективно встановлювати злочинців та інших осіб, які залишили свої сліди на місці події;

- встановлювати факти залишення однією особою слідів рук під час вчинення різних злочинів;
- розшукувати осіб, зниклих безвісти, та встановлювати осіб невідомих трупів;
- здійснювати підтвердження особи людини, яка була раніше піддана дактилоскопіюванню, а також встановлювати особу людини, яка через стан здоров'я чи вік не може нічого про себе повідомити [4].

Останніми десятиліттями широке використання математичних методів, комп'ютеризація досліджень і розвиток інформаційних підходів дали змогу накопичити певний методологічний досвід, який допомагає більш ефективно і швидко вирішувати багато проблем дактилоскопії (зокрема, використання кількісних підходів за умови автоматизації дактилоскопічного обліку й експертизи). Тому нині актуальною є проблема вдосконалення та розширення периферії АДІС не лише в підрозділах Експертної служби, а й в інших відомствах (Національна поліція та Служба безпеки України), що в результаті могло б додати їм оперативності й ефективності у розкритті та розслідуванні злочинів, а також у боротьбі з тероризмом.

Список використаних джерел

1. Криміналістика : підруч. для студент. юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Ін Юре, 2004. 728 с.
2. Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС : наказ МВС України від 10.09.2009 р. № 390.
3. Методика дактилоскопічної експертизи, зареєстрована у Реєстрі методик проведення судових експертиз за кодом 4.6.14.
4. Інструкція про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України : наказ МВС України від 11.09.2001 р. № 785 (зі змін. та допов.).

A. Ivanović,

Prof., Dr., Director of the Forensic Center of Montenegro,

e-mail: aleksandar.ivanovic@policija.me

DIRECTION OF DEVELOPMENT OF FORENSIC SCIENCES

Abstract. *This article will present the implementation of forensic analyzes, examinations and expertise in a way that excludes the human factor from them. This is explained in the way of introducing accreditation and standardization in the forensic procedure. The way of removing the error in handling forensic traces from the scene was also presented.*

Keywords: *accreditation, ISO 17025 standard, forensic sciences, chain of evidence.*

Анотація. *Викладено спосіб здійснення судово-медичних аналізів, судових досліджень і експертиз з метою виключити з них людський фактор. Це можливо завдяки запровадженню акредитації та стандартизації в криміналістичну процедуру. Також представлено спосіб запобігання помилкам під час оброблення криміналістичних слідів з місця події, для чого наведено низку доказів.*

Ключові слова: *акредитація, стандарт ISO 17025, криміналістичні науки, ланцюг доказів.*

Аннотация. *Изложен способ осуществления судебно-медицинских анализов, судебных исследований и экспертиз с целью исключить из них человеческий фактор.*

Это возможно благодаря внедрению аккредитации и стандартизации в криминалистическую процедуру. Также представлен способ избегания ошибок при обработке криминалистических следов с места происшествия, для чего приведена цепочка доказательств.

Ключевые слова: *аккредитация, стандарт ISO 17025, криминалистические науки, цепочка доказательств.*

Forensic sciences are the application of a large number of sciences in the judiciary, ie in criminal and civil disputes. That is, forensic sciences find appropriate methods, most often basic sciences (biology, chemistry, physics, mathematics and other sciences), modify them, adapt and apply everything with the aim of finding, analyzing, examining and expertise of material traces from various criminal and litigation sites. works. Modern forensic sciences rely on the theory of Edmond Locar, which in abbreviated form reads: «every contact leaves a trace», that is, every contact between man and man, man and object and object and object, leaves a mark on each other! The mentioned theory, which was set up by Edmond Locar in the 1920s, was only a theory for a long time. Namely, as the

contact theory is mostly about (micro) traces, techniques and technologies for their detection have not been available for many years. With the development of science, technique and technology, by finding primarily a method for DNA analysis, which possesses the possibility practical identification from only a few cells of the organism, then the development of scanning electron microscopy, which can magnify the latent trace up to (fantastic) 300,000 times (!), and especially the development of information technology suitable for efficient and effective verification of material traces from the spot through forensic Database. However, with the expansion of modern, sophisticated scientific methods and their application in forensic sciences, there is an (un) justified doubt: can the superiority of a forensic expert in relation to other members of the judicial system (judges, prosecutors, lawyers) who do not have knowledge and experience specific forensic areas, lead to abuse? The mentioned misuse of expert knowledge, which is possessed by a very small number of experts, may be in the form of intentional or unintentional error, during the presentation of findings and opinions of forensics before judicial authorities, on the basis of which the court will finally report. According to the authors of this paper, the goal of the development of forensic sciences in the future, among other things, should move in the direction: how to eliminate the human factor in making a forensic finding?

The human factor in making forensic findings

The importance of forensic evidence in the judiciary is so great that since the mid-1990s, no litigation, criminal or litigation can be resolved without the help of forensic evidence. Without forensic evidence, the process of reconstruction of a criminal offense cannot be performed, nor can the truth be established as to how that offense occurred. This means that the forensic scientist has this power, which in his novel HJ: Wells «Time Machine», he described as the power of man to return to the past! So, by determining how some (criminal) event happened in the past, the forensic expert is able to (conditionally speaking) turn back time. But how and in what way? If the court accepts the finding and opinion of the forensic experts regarding an act, officially that event did not happen the way it actually did! No, that event happened in the way presented by the forensic expert in the courtroom at the main trial, and the court accepted that finding and opinion. What if the forensic scientist made a mistake, intentionally or unintentionally? Who will determine that and how, if it is known that judges, prosecutors and lawyers do not possess sophisticated knowledge from biology, chemistry, physics and other legal sciences.

The future of forensic science, in my humble opinion, must be based on the complete exclusion of the human factor, when presenting forensic results. In such responsible cases, such as the establishment of judicial facts by forensic evidence, it should not be possible for the finding to depend solely and exclusively on forensics. In addition to being biased (for a variety of reasons) by a forensic scientist, it can happen that a forensic scientist makes an unintentional mistake. The opinion of the authors of this paper is that in the future, forensic analyzes, examinations and expertise will rely exclusively on verifiable and repeatable tests in which they

will depend as little as possible on the human factor. Why? I start from myself, I have been a forensic forensic expert for thirty years. For many years, I worked as an expert witness, the so-called «paraffin gloves», on the basis of which evidence was presented in the judiciary in the direction of who fired from a firearm, during the commission of the most serious crimes of murder and grievous bodily harm. The forensic-chemical test «paraffin glove» is a destructive method, it is performed using aggressive chemicals and the evidence itself (possible gunpowder particles) is destroyed during the analysis. This means that the crucial evidence established by this test can only be seen by the forensic scientist who performed the test, and the basis for that will be the findings and opinion, which determines whether the court, due to the presence of gunpowder particles, will determine that the suspect really fired from firearms or due to the absence of gunpowder particles on the sample («paraffin glove»), the court will determine that the convict did not shoot on a critical occasion! Now, if there are objections from the parties to the proceedings (prosecutor, defense attorney) and there is an opportunity for re-examination and / or subsequent expertise of the «paraffin gloves» in question, it is impossible to carry out that evidentiary action for the mentioned reasons. Well, in the case of this and similar types of expertise, only the testimony of the forensic expert who performed it subject examination, valid and credible. So, the evidence obtained in this way depends only and exclusively on the opinion of forensics, so the (un) justified question arises - can there be an error in this and such expertise?

The proposal for overcoming the mentioned issue is the introduction of the accreditation process in forensic analyzes, examinations and expertise. Accreditation (in general, including forensics) is a procedure by which the competent body (national accreditation institution) evaluates a certain forensic laboratory and formally recognizes that the forensic laboratory is professionally and technically qualified to perform certain tasks in accordance with all internationally accepted rules from areas of forensics. After successfully completing the accreditation procedure and obtaining an accreditation certificate, the evaluated forensic laboratory received official recognition that it is competent to perform forensic analyzes, examinations and expertise in accordance with all the requirements of a certain standard. In the case of forensic analysis, testing and expertise, the standard to be met by forensic laboratories is the international standard ISO / IEC 17025. Obtaining a certificate of accreditation implies that an accredited forensic laboratory has a high level of organizational and technical skills. The accreditation certificate guarantees confidence in the safety and quality of forensic analyzes, examinations and expertise performed in an accredited forensic laboratory. The accreditation certificate does not guarantee that in an accredited forensic laboratory, the possibility of error is excluded, but the accreditation guarantees that the possibility of error in forensic analysis, testing and expertise will be reduced to a minimum. Also, the part of accreditation that deals with corrective, and especially preventive measures, can reveal the possibility of an error in work, which gives the possibility to predict the error and to act preventively in order to eliminate it.

Another important segment of accreditation in performing forensic analysis, examination and expertise is the establishment of the evidence chain, ie the chain of possession of evidence. In English-speaking countries, the common term for this way of preserving the integrity of material evidence is «Chain of Custody». The chain of evidence or the chain of possession is the monitoring of the sequence of handling of some evidence, from which it is evident who collected some evidence, who had it in their possession (kept it for themselves), packed, transported, analyzed and deposited. In this way, the possibility of error in the handling of evidence from the scene of the crime is completely avoided. An error can occur in the form of loss of all or part of the material evidence, its contamination and / or compromise, but with the help of the chain of evidence the error will be detected in time and it will be precisely determined who is responsible for the error in question. . Again, I state my practice related to the issue of handling evidence. Recently, I received a letter from the competent court in Montenegro to state the circumstances - can I remember any evidence in the case that I examined in 1997 ?! In response to the court's request, I was guided only by official written documents stating that the subject of the expertise would be submitted with the attachment of a biological expertise (the subject of my expertise was forensic-chemical). I did not even try to answer with the help of memories or the like, only and exclusively with written documents, which represent a unique chain of evidence.

Forensic sciences, as de facto sciences, strive to explore the truth, while the judiciary strives to establish justice. On that path from truth to justice, forensic science is required that the analyzes, research and expertise it performs must not be subject to error. Forensic sciences are based on highly sophisticated technical devices and on the opinion of forensic scientists who operate these devices. It is of great importance that the forensic process is organized in such a way that the human factor is reduced to a minimum or that, if possible, the human factor is completely omitted from the process of forensic examination results. In that way, the possibility of an error in the presentation of forensic evidence is excluded, on which the court decision in judicial cases depends to the greatest extent. The author

of this paper sees the solution to the mentioned problems in the accreditation and standardization of the complete forensic procedure, from finding a material trace on the spot to presenting the findings and opinion of the forensic expert before the court. In the future, all forensic laboratories and their employees will have to be accredited according to a binding international standard, and forensic analyzes, examinations and expertise will be performed using prescribed and approved procedures. It is generally known that accreditation is a process, ie existing and approved procedures, according to which forensic experts act in their work, over time undergo changes in order to work more effectively and efficiently. This process of constant improvement of procedures in forensic procedures will be more and more difficult over time by reducing errors in work and at one point and their complete elimination!

Reference

1. Caddy, B., Thorpe, J.W. (1998) Communication Skills and Expertise in the Inquisitorial and Adversarial Legal System, ENFSI Meeting Madrid.
2. Council of the Europe (2009) EU Council Framework Decision 2009/905/JHA of 30th November 2009: Accreditation of forensic service. <http://eclan.eu/en/eu-legislatory/council-framework-decision-2009-905-jha-of-30-november-2009-on-accreditation-of-forensic-service-providers-carrying-out-laboratory-activities>.
3. ENFSI-EA (European co-operation for Accreditation9. (2008). Guide for the implementation of ISO/IEC 17020 in the crime.
4. Green,R.: Forensic investigation in the UK. V: Newburn. Williamson, Wright: Handbook of Criminal Investigation. Willan.
5. ILAC (2014) Modules in a Forensic Science Process. http://ilac.org/latest_ilac_news/ilac-g19082014-published.
6. Ivanović, A., Merike Rump (2011), ACCREDITATION PROCESS FORENSIC CENTER OF MONTENEGRO TO THE MENTORSHIP OF THE EUROPEAN UNION (Projects EMFA-2). 10th Symposium of forensic sciences. Bratislava. Symposium Journal. Kriminalisticky a expertizny ustav Policajneho zboru.
7. P. Bencivenga (2015) Which Standards Are Standard? Differences between ISO/IEC 17025 and 17020 for forensic agencies. Forensic Magazine 10/22/2015.Publishing, 2007 (p. 338-356) scene investigation work.

О. С. Катарга,

судебный эксперт высшей категории, директор Национального Центра Судебных Экспертиз
Министерства юстиции Республики Молдова, г. Кишинёв, Республика Молдова,
e-mail: olga.cataraga@justice.gov.md

П. П. Петкович,

судебный эксперт высшей категории, заместитель директора Национального Центра Судебных Экспертиз
Министерства юстиции Республики Молдова, г. Кишинёв, Республика Молдова,
e-mail: piotr.petkovici@justice.md

В. А. Приэкару,

судебный эксперт Национального Центра по борьбе с коррупцией Республики Молдова,
г. Кишинёв, Республика Молдова,
e-mail: victoria.prisacaru@cna.md

О ПОДГОТОВКЕ СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНЫХ КАДРОВ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Аннотация. Изучены основные подходы к профессиональной подготовке судебно-экспертных кадров в разных государствах, приведены сведения об этапах

становления судебного эксперта. Представлены предложения по внедрению системного интегрированного обучения судебных экспертов.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, квалификационные требования, высшее судебно-экспертное образование.

Abstract. The main approaches to the professional training of forensic personnel in different States are studied, the information about stages of becoming a forensic expert is provided. Proposals for implementation of systemic integration of training forensic experts are presented.

Keywords: professional training, qualified requirements, high forensic science education.

Анотація. Вивчено основні підходи до професійної підготовки судово-експертних кадрів у різних державах, наведено відомості про етапи становлення судового експерта. Представлено пропозиції щодо впровадження системного інтегрованого навчання судових експертів.

Ключові слова: професійна підготовка, кваліфікаційні вимоги, вища судово-експертна освіта.

Проблемы профессиональных и квалификационных требований, предъявляемые к судебному эксперту, рассматривают учёные разных стран мира как с научной, так и с правовой стороны. Многие государства закрепили такие требования в процессуальных законах. Высшее профессиональное образование и прохождение последующей подготовки по конкретной экспертной специальности в порядке, установленном нормативными правовыми актами соответствующих органов исполнительной власти, являются главными критериями при получении статуса судебного эксперта.

В течение многих лет в системах Минюста большинства постсоветских стран судебных экспертов практически всех родов и видов экспертиз (за исключением специалистов в области судебной медицины и судебной психиатрии, которых выпускают соответствующие кафедры высших медицинских учебных заведений) готовили путем переподготовки лиц, имеющих естественно-научное или юридическое образование. В результате переподготовки они получали так называемый допуск — квалификационное свидетельство на право производства экспертиз данного рода (вида). В большинстве стран такой подход к подготовке судебно-экспертных кадров сохраняется по сей день.

Для самостоятельной подготовки вновь принятых сотрудников, не имеющих права производства экспертиз, с некоторыми отличиями соблюдается одинаковый алгоритм действий (см. Рис. 1).

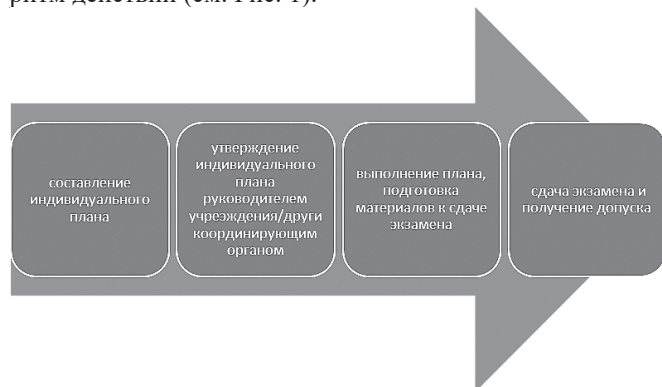

Рис. 1

Необходимость в квалифицированных экспертных кадрах в Молдове остаётся значительной, что обычно приводит к ускоренному варианту их подготовки. В связи с этим законодательно определён минимальный временной предел (3 месяца) [4, ст.41]. С 2014 г. упразднены варианты подготовки и переподготовки экспертов-криминалистов в учебных центрах и на курсах, которые были организованы в высших учебных заведениях, органах внутренних дел и при экспертных подразделениях, имеющих соответствующую материально-техническую базу.

Физики, химики, биологи, инженеры и другие специалисты с естественно-научным или техническим базовым образованием, которых привлекают к работе в судебно-экспертных учреждениях, зачастую не знают основ материального и процессуального права, криминалистики и теории судебной экспертизы. Обычно они являются специалистами в очень узких областях, полученные в вузах знания используют только на 20—30% [3]. Стажировки и курсы, с помощью которых их обучали основам процессуального права и криминалистики, не дают необходимых глубоких знаний. Юридические знания и общая правовая культура, необходимые судебным экспертам в повседневной деятельности, они приобретают только через несколько лет работы. Всё это чревато многочисленными экспертными ошибками и упущениями [3].

Особенно это ощущается в данный момент в области судебно-медицинской экспертной практики [3]. Необходимо отметить, что обладатели специализированных неюридических знаний не в состоянии проводить экспертные исследования на уровне, требуемом судопроизводством, обеспечивая доказательность выводов одновременно с научной и процессуальной точек зрения.

Доказано, что процесс становления судебного эксперта в любой экспертной специальности сопряжён с приобретением специальных познаний, предусматривающих адаптацию базовых знаний для нужд судопроизводства. При этом лицо, имеющее высшее образование в определённой области науки, техники, ремесла, искусства и т. п., в процессе стажировки [4, с. 41] учится использовать знания для обнаружения, фиксации, изъятия и исследования следов и вещественных доказательств в рамках определённого судебного процесса.

Безусловно, качество подготовки судебных экспертов путём индивидуальных и групповых стажировок не может сравниться с систематическим образованием, получаемым в высшем учебном заведении. К настоящему времени в государственных реестрах некоторых стран появилась новая специальность для специалистов с высшим образованием — «Судебная экспертиза». Выпускникам вузов по этой специальности присваивают квалификацию «судебный эксперт» (судебная экспертиза определена как базовая специальность).

Интегрированную подготовку судебных экспертов в рамках пятилетнего обучения криминалистическими специальностями, получение обучаемыми по окончании вуза диплома о высшем экспертном образовании и допусков на право производства семи родов экспертиз успешно применяют в России. Это доказывает правоту наших

умозаклучений о единстве процесса подготовки судебных экспертов вне зависимости от области базовых знаний. Тот факт, что все виды судебных экспертиз имеют интегрированную природу и одинаковые представления об общеэкспертных методах исследования вещественных доказательств, позволяет создать предпосылки для выработки единого подхода к подготовке судебных экспертов разных специализаций в рамках вузовского образования. Для этого в Молдове необходимо доработать Государственный образовательный стандарт и предусмотреть унифицированный подход к изучаемым общепрофессиональным дисциплинам, дифференцированное определение дисциплин в зависимости от родов судебных экспертиз.

Однако, как показывает опыт стран, следующих по такому пути профессиональной подготовки судебно-экспертных кадров, высшее судебно-экспертное образование является необходимым, но недостаточным условием для подтверждения экспертной квалификации, так как определение уровня профессиональной подготовки судебных экспертов и аттестация/допуск на право самостоятельного производства судебной экспертизы осуществляют экспертно-квалификационные комиссии в порядке, установленном нормативно-правовыми актами. Причём уровень профессиональной подготовки экспертов подлежит пересмотру указанными комиссиями каждые пять лет.

Эти обстоятельства также указывают на то, что процесс подготовки судебного эксперта является достаточно сложным и имеет интегрированную природу, обеспечивая оказание правоохранительным органам помощи в разрешении вопросов, требующих специальных знаний в области науки, техники, искусства или ремесла [2, с. 98].

Решение рассмотренных в статье проблем, на наш взгляд, позволит повысить уровень подготовки судебно-экспертных кадров в соответствии с современными требованиями, обеспечивая качественное производство судебных экспертных исследований и формирование устойчивой доказательственной базы.

Список использованных источников

1. Алэморьяну С. Проблематика криминалистических экспертиз. Заметки к курсу для магистров. Бухарест : Хамангиу, 2013.
2. Скоротягин И. Н., Скоротягина Д. А. Судебная экспертиза: учебник и практикум для академического бакалавриата. Москва : Юрайт, 2018.
3. Отчеты научно-методической лаборатории Национального центра судебных экспертиз Министерства юстиции Республики Молдова за 2017—2020 гг.
4. О судебной экспертизе и статусе судебного эксперта : Закон Республики Молдова от 14.04.2016 г. № 68 (с изм. и доп.)// Monitorul Oficial. 2016. № 157—162. Ст. 316.

Р. С. Кірін,

доктор юридичних наук, доцент, судовий експерт Дніпропетровського НДЕКЦ МВС України, м. Дніпро, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0089-4086>, e-mail: kirinrs62@gmail.com

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ: СУДОВО-ЕКСПЕРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Анотація. Розглянуто основні положення наукового та освітнього законодавства, що регулює відносини академічної доброчесності. Обґрунтовано можливість та доцільність проведення судової експертизи з метою виявлення у кваліфікаційних наукових роботах ознак академічного плагіату.

Ключові слова: академічна доброчесність, плагіат, відповідальність, експертиза.

Abstract. Main provisions of scientific and educational legislation governing academic integrity relations are considered. Possibility and expediency of conducting forensic examination in order to identify existence of signs of academic plagiarism in qualifying research papers are substantiated.

Keywords: academic integrity, plagiarism, responsibility, forensic examination.

Анотация. Рассмотрены основные положения научного и образовательного законодательства, регулирующего отношения академической доброчесности. Обоснована возможность и целесообразность проведения судебной экспертизы с целью выявления наличия в квалификационных научных работах признаков академического плагиата.

Ключевые слова: академическая доброчесность, плагиат, ответственность, экспертиза.

Проблема особистої відповідальності науковця набула важливого значення тому, що суспільні інститути часом не

встигають за стрімкими темпами розвитку науки і технологій. Отже, Етичний кодекс ученого України [1], основним завданням якого є надання пріоритету моральним вимірам науки та соціальної відповідальності спільноти науковців загалом і кожного вченого зокрема, відреагував на зниження довіри суспільства у чесності науковців та достовірності результатів їхніх досліджень. Подібна ситуація обумовлена серйозними порушеннями етики, які підірвали авторитет науки та довіру суспільства до вчених.

Щоб запобігти такому розвитку подій в Україні, усі науковці мають усвідомлювати важливість високоетичної поведінки та свою відповідальність за формування громадської думки щодо науки [1].

У вітчизняному законодавстві [2, ст. 42] сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання і/або наукових (творчих) досягнень, має назву «академічна доброчесність» (далі — АД).

Дотримання АД педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає:

- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право й суміжні права;

- надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність;
- контроль за дотриманням АД здобувачами освіти тощо.

Натомість, порушенням АД вважають:

- академічний плагіат;
- самоплагіат;
- фабрикацію;
- фальсифікацію;
- списування;
- обман (формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування);
- хабарництво;
- необ'єктивне оцінювання тощо.

Відповідно до ч. 5 ст. 42 Закону України «Про освіту» за порушення АД педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники закладів освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

- відмова у присудженні наукового ступеня чи присвоєнні вченого звання;
- позбавлення присудженого наукового (освітньо-творчого) ступеня чи присвоєного вченого звання;
- відмова у присвоєнні або позбавлення присвоєного педагогічного звання, кваліфікаційної категорії;
- позбавлення права брати участь у роботі певних органів чи обіймати визначені законом посади.

Цікаво, що ч. 8 ст. 42 цього закону визначає, що порядок виявлення та встановлення фактів порушення АД визначає уповноважений колегіальний орган управління закладу освіти з урахуванням вимог цього закону та спеціальних законів. До того ж за дії (бездіяльність), які цим законом визнано порушенням АД, особу може бути притягнуто до інших видів відповідальності з підстав та в порядку, визначених законом [2, ч. 10 ст. 42].

Так, Закон України «Про вищу освіту» [3, ч. 3 ст. 32] зобов'язує заклади вищої освіти (далі — ЗВО) мати внутрішню систему забезпечення якості вищої освіти, зокрема, затверджену політику забезпечення дотримання учасниками освітнього процесу АД (кодекс АД), а науково-педагогічні, наукові та педагогічні працівники ЗВО зобов'язані, поміж іншим, дотримувати в освітньому процесі та науковій (творчій) діяльності АД та забезпечувати її дотримання здобувачами вищої освіти [3, п. 3—1 ст. 58].

У своєму листі керівникам ЗВО Міністерство освіти і науки України (далі — МОН) зазначає [4], що нормативно-правове забезпечення впровадження принципів АД в Україні складається із:

- Закону України «Про освіту»;
- спеціальних законів України «Про вищу освіту», «Про професійну освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту» (деякі із цих законів поки не містять відповідних норм);
- Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність»;

- нормативних актів Кабінету Міністрів України (далі — КМУ), центральних органів виконавчої влади, що мають у сфері свого підпорядкування заклади освіти та/або наукові установи;
- статутів та інших внутрішніх нормативних документів (кодексів честі, правил внутрішнього розпорядку, процедур прийняття рішень з питань імовірних порушень АД тощо) закладів освіти та наукових установ.

Обумовлено, що нормативні документи ЗВО повинні чітко регламентувати:

- види академічної відповідальності за конкретні порушення АД;
- процедури встановлення і доведення фактів порушень АД;
- процедури прийняття рішень про академічну відповідальність учасників освітнього процесу, а також органи, що приймають такі рішення;
- процедури апеляції для осіб, яких звинувачують у порушенні АД.

Зокрема, МОН пропонує таке:

- а) первинну перевірку на наявність ознак академічного плагіату та самоплагіату мають здійснювати кваліфіковані експерти з використанням рекомендованого ЗВО (науковою установою) програмного забезпечення;
- б) порядок підтвердження/визнання кваліфікації експерта визначає ЗВО (наукова установа);
- в) для забезпечення єдиних вимог до програмної перевірки варто розробити окрему інструкцію користувача відповідного програмного забезпечення.

Крім того, під час розгляду справ щодо імовірного плагіату необхідно враховувати ранні публікації автора, загальновідомі дані, можливу наявність порушень, передбачених Законом України «Про авторське право і суміжні права». Зі свого боку, відповідно до ст. 51 останнього [5], захист особистих немайнових і майнових прав суб'єктів авторського права і/або суміжних прав здійснюють у порядку, встановленому адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством, а одним із засобів встановлення доказів (будь-яких даних, на підставі яких суд визначає наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи) є висновки експертів.

Зазначене положення наразі набуває ще більшої актуальності в аспекті висунення вимог до рівня наукової кваліфікації осіб, які здобувають ступінь доктора філософії, утворення спеціалізованих учених рад ЗВО (наукових установ) та скасування їх рішень.

Можливість і доцільність проведення судової експертизи з метою виявити у кваліфікаційних наукових роботах ознак академічного плагіату ґрунтується на тому факті, що рішення про присудження ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації скасовується ЗВО у разі виявлення фактів порушення здобувачем вищої освіти АД, зокрема наявності у кваліфікаційній роботі академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації, у порядку,

обумовленому КМУ [3, абз. 4 ч. 2 ст. 6]. Утім, відсутність останнього робить судовий розгляд цієї категорії справ безперспективним, залишаючи відкритим шлях для захисту прав суб'єктів авторського права.

Список використаних джерел

1. Етичний кодекс ученого України : Постанова загальних зборів НАН України від 15.04.2009 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09> (дата звернення: 26.02.2021).
2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19?find=1&text> (дата звернення: 26.02.2021).
3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18?find=1&text> (дата звернення: 26.02.2021).
4. Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти : лист Міністерства освіти і науки України від 23.10.2018 р. № 1/9-650 // Інформаційний збірник та коментарі МОН України від 11.2018 р. 2018 р. № 11. С. 41.
5. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 26.02.2021).

О. М. Ключев,

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, директор ННЦ «ІСЄ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8722-4781>, e-mail: hniise@hniise.gov.ua

МІЖНАРОДНЕ НАУКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО — ЕФЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ УДОСКОНАЛЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Розкрито зміст міжнародного науково-співробітництва судово-експертних установ України. Підсумовано, що вдосконалення судово-експертної діяльності в Україні та міжнародного співробітництва у сфері експертного забезпечення правосуддя є одним із провідних напрямів діяльності ННЦ «ІСЄ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства України.

Ключові слова: міжнародне наукове співробітництво, судово-експертна діяльність, судова експертиза, судово-експертні установи.

Abstract. The content of international scientific cooperation of forensic institutions of Ukraine is revealed. It is concluded that the improvement of forensic activity in Ukraine and international cooperation in the field of expert support of justice is one of the leading activities of the NSC "Hon. Prof. M. S. Bokarius FSI" of the Ministry of Justice of Ukraine.

Keywords: international scientific cooperation, forensic activity, forensic examination, forensic institutions.

Аннотация. Раскрыто содержание международного научного сотрудничества судебно-экспертных учреждений Украины. Подытожено, что совершенствование судебно-экспертной деятельности в Украине и международного сотрудничества в сфере экспертного обеспечения правосудия является одним из ведущих направлений деятельности ННЦ «ИСЭ им. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Минюста Украины.

Ключевые слова: международное научное сотрудничество, судебно-экспертная деятельность, судебная экспертиза, судебно-экспертные учреждения.

Державні спеціалізовані судово-експертні установи користуються правом встановлювати міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертиз, криміналістики тощо інших держав, проводити спільні наукові конференції, симпозиуми, семінари, обмінюватися стажистами, науковою інформацією і друкованими виданнями та здійснювати спільні видання в галузі судової експертизи і криміналістики [1].

Питання вдосконалення судово-експертної діяльності в Україні й міжнародного співробітництва у сфері експертного забезпечення правосуддя розглядали такі вітчизняні дослідники, як: В. Галуцько, Л. Головченко, І. Гора, Л. Дереча, В. Журавель, О. Ключев, О. Лопата, І. Петрова, І. Пиріг, Е. Сімакова-Єфремян, О. Угровецький, Г. Стрілець, В. Шепітько, М. Шепітько, М. Щербаківський [див., наприклад: 2, 3]. Вагомий внесок у вдосконалення основ судово-експертної та міжнародної діяльності зробили К. Палкова, Я. Грасіс, А. Зіле. Питання міжнародної діяльності у сфері проведення судової експертизи, а також створення й функціонування міжнародних судово-експертних установ досліджували такі відомі науковці, як: О. Виноградова, Т. Гавриш, І. Лешукова, П. Назаренко, М. Пашковський, Ю. Черноус та ін.

Міжнародне наукове співробітництво є одним із найдієвіших засобів підвищення ефективності судово-експертної діяльності — завдяки спільним заходам, передбаченим міжнародними договорами. До того ж міжнародне наукове співробітництво є засобом входження на нові ринки й технологічні простори, тому роль держави у здійсненні та розвитку цього процесу є доволі вагомою. В Україні вже багато років нагальним є питання активізації й поліпшення інноваційної діяльності та її подальшого розвитку. Перевага міжнародного наукового співробітництва полягає в тому, що воно є ключовим у системі державної політики. Україна має потужний науково-технічний потенціал, завдяки якому ми маємо просуватися на міжнародний ринок і забезпечувати економічне зростання нашої країни.

Водночас аналіз результатів попередньої діяльності судово-експертних установ потребує узгодженого й цілісного розуміння сутності, значення та перспектив розвитку судово-експертної діяльності в сучасних умовах. Враховуючи стрімкий розвиток судово-експертної діяльності, виникає об'єктивна потреба теоретично осмислити й детально проаналізувати нові форми діяльності у цій сфері.

28 серпня 2020 року Президент України підписав Указ № 366/2020 «Про надання Харківському

науково-дослідному інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса Міністерства юстиції України статусу національного наукового центру» [4].

Значний інтелектуальний потенціал Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (далі — *Центр*), його унікальні дослідницькі можливості й талановитий склад науковців дають змогу зосередитися на пріоритетних напрямках наукових досліджень у галузі судової експертизи та криміналістики. Завдяки неупинному розвитку, активній науково-дослідній роботі, якісній експертній діяльності, плідному міжнародному співробітництву Центр щороку сягає нових вершин, а здобуття нового статусу стало ще однією сходинкою вгору та мотивацією до нових звершень.

Відповідно до Статуту Центр є державною спеціалізованою науковою установою, яка належить до сфери управління Міністерства юстиції України та відповідно до законодавства України здійснює наукову, судово-експертну, науково-технічну, науково-організаційну й освітню діяльність у галузі судової експертизи, криміналістики та права. Метою діяльності Центру є задоволення потреби органів досудового розслідування, судових та інших державних органів, а також юридичних і фізичних осіб у незалежній, кваліфікованій і об'єктивній експертизі, орієнтованій на застосування сучасних досягнень науки й техніки.

За останні п'ять років Центр став потужним осередком науки, зміцнив свій кадровий і технологічний потенціал, підвищив професійну кваліфікацію співробітників, вийшов на європейський рівень проведення наукових робіт та судових експертиз.

Основні напрями міжнародного наукового співробітництва у галузі судової експертизи та криміналістики полягають у такому:

- більш активному впровадженні й застосуванні сучасних інноваційних технологій та обладнання для проведення судових експертиз і досліджень, підвищенні авторитету судово-експертних установ України в державі та за її межами і, звісно, у налагодженні дієвих зв'язків із досвідченими та прогресивними установами країн Європейського Союзу (далі — ЄС);
- створенні спільних наукових проектів і підтриманні тісних зв'язків для розв'язання питань та проблем, які виникають на шляху до втілення міжнародного науково-технічного співробітництва, розвитку вітчизняної науки, і піднесенні на новий рівень судової експертизи та криміналістики з урахуванням сучасних досягнень науки й техніки;
- участі в міжнародних науково-технічних програмах, грантах різних рівнів, рамкових програмах;
- співпраці з видатними науковцями країн світу (завдяки міжнародним фондам, які діють у країні, або через відповідні наукові програми міжнародних організацій);
- залученні науковців до реалізації програм співробітництва у галузі судової експертизи, криміналістики

та судових наук і координуванні діяльності вітчизняної та закордонної університетської й академічної науки для налагодження більш глобальних зв'язків;

- застосуванні перспективних і далекоглядних методів співробітництва (стажуванні за кордоном аспірантів, судових експертів та інших наукових співробітників судово-експертних установ України; проведенні спільних наукових конференцій, симпозіумів, воркшопів; підготовці спільних наукових робіт і підручників; розробленні спільних проектів; закордонній практиці наукових співробітників; можливості видавати друком наукові праці за кордоном).

Водночас проблема полягає у недостатності обсягу загального фінансування міжнародної науково-технічної діяльності. Належний рівень фінансування міг би позитивно вплинути на імідж і якість проведення судових експертиз та експертних досліджень у нашій країні й за кордоном.

Для покращення цієї ситуації необхідно динамічно розвиватися зсередини, водночас обов'язково акцентувати увагу на міжнародному співробітництві саме в науково-технічній сфері. У майбутньому збільшення фінансування державою галузі судової експертизи має стати пріоритетом.

На сучасному етапі інтеграції України у європейський простір виникає багато нових можливостей (зокрема, у сфері науково-технічного співробітництва), тому об'єктивно є необхідність зміцнити позиції української системи судово-експертних установ, забезпечивши заходи зі збільшення фінансування наукової діяльності. Станом на сьогодні триває процес зближення України та ЄС, налагоджуються нові зв'язки, отже, відкриваються нові можливості для співпраці з більш розвинутими країнами. Це стосується не лише обміну досвідом, наукової співпраці, поглиблення вивчення вже наявних напрямів і розширення спектра нових, а й розв'язання актуальних проблем розвитку судової експертизи та криміналістики, створення сучасних методик проведення судових експертиз і експертних досліджень, підвищення кваліфікації співробітників судово-експертних установ України тощо.

Колектив Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України завжди радий новому співробітництву, яке сприятиме стимулюванню інновацій і розв'язанню проблем, що виникають у галузях криміналістики та судової експертизи.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ (зі змін та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 28. Ст. 232.
2. Клюєв О. М. До питання міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. Харків : Право, 2018. Вип. 18. С. 154—162. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrifle.2018.17> (дата звернення: 18.02.2021).
3. Сімакова-Єфремян Е. Б., Дереча Л. М., М'ясоводов В. В. Актуальні проблеми співробітництва з організаціями іноземних держав у сфері судово-експертної діяльності // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб.

наук. пр. Харків : Право, 2018. Вип. 18. С. 175—184. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrifle.2018.19> (дата звернення: 18.02.2021).

4. Про надання Харківському науково-дослідному інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса

Міністерства юстиції України статусу національного наукового центру : Указ Президента України від 28.08.2020 р. № 366/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3662020-34881> (дата звернення: 18.02.2021).

Я. В. Козачихіна,

судовий експерт Донецького НДЕКЦ МВС України, м. Краматорськ, Україна,
e-mail: kozachihina@ukr.net

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. *Висвітлено нормативно-правову базу регулювання судово-експертної діяльності, досліджено правовий статус експерта та організаційні основи експертної діяльності.*

Ключові слова: *судова експертиза, судово-експертна діяльність, правове забезпечення, судовий процес, законодавчі акти, нормативно-правова база.*

Abstract. *The article is devoted to the regulatory framework coverage of forensic science activity, research on the legal status of forensic expert and the organizational basis of forensic science activity.*

Keywords: *forensic science, forensic science activity, legal support, trial, legislative acts, regulatory framework.*

Аннотация. *Освещена нормативно-правовая база регулирования судебно-экспертной деятельности, исследованы правовой статус эксперта и организационные основы экспертной деятельности.*

Ключевые слова: *судебная экспертиза, судебно-экспертная деятельность, правовое обеспечение, судебный процесс, законодательные акты, нормативно-правовая база.*

Сучасний стан і реалії розвитку України переконливо свідчать про те, що подальші перспективи судової реформи залежать від ефективності провадження державної політики щодо належного забезпечення судово-експертної діяльності. Цей напрям потребує вдосконалення та системного реформування з урахуванням міжнародних європейських стандартів і сучасних досягнень науки та техніки в цій галузі знань. Сучасна система нормативно-правових актів, які регулюють судово-експертну діяльність в Україні, розгалужена, суспільні відносини, що потребують правового регулювання, є складними та специфічними. Для дослідження правового регулювання таких відносин перед державою й сучасною наукою постають нові важливі завдання, що потребують розв'язання. В Україні триває судова реформа, а судова експертиза та судово-експертна діяльність є складовими судової системи.

Останнім часом, особливо після змін процесуального законодавства, постала нагальна потреба вдосконалити законодавство у сфері судово-експертної діяльності. Необхідно розробити та прийняти відповідний базовий Закон, який має бути якісним та ефективним. Нині в нормативно-правовому регулюванні судово-експертної діяльності є окремі прогалини та недоліки, які заважають повноцінному забезпеченню гарантій незалежності судового експерта та правильності його висновку.

Нормативно-правове забезпечення у цій сфері передбачає підготовку проектів нормативно-правових актів, комплексних програм і концепцій. Наукова спільнота й судові експерти-практики очікують прийняття Закону «Про судово-експертну діяльність в Україні» для створення умов належного й ефективного експертного забезпечення правосуддя, надання можливості судовим експертам державних установ, приватним експертам працювати чесно, прозоро, в умовах професійної конкуренції, зважаючи на національні особливості та міжнародні стандарти.

На нашу думку, однією з найвизначальніших і фундаментальних проблем удосконалення нормативно-правового забезпечення судово-експертної діяльності, пов'язаних із реалізацією принципу чіткої правової визначеності, є проблема якості й ефективності розроблюваного Закону. Такий підхід передбачає врахування методологічних засад удосконалення законодавчого забезпечення судово-експертної діяльності [1, с. 34-35].

Серед питань надійного наукового забезпечення правосуддя в Україні важливе місце посідає вдосконалення організаційно-правових основ регулювання судово-експертного забезпечення правосуддя. У п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України зазначено, що визначення засад судової експертизи має здійснюватися виключно законами України [2, с. 96].

Складовою судового процесу, що стосується розділу «докази» будь-якого з кодексів, є судова експертиза, тому реформування судової системи в Україні без реформування судово-експертної галузі неможливе. На жаль, за час, що минув від прийняття Закону України «Про судову експертизу», систему незалежної судової експертизи так і не було побудовано.

Закон України від 25.02.1994 р. «Про судову експертизу» визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності [3]. Практика застосування Закону продемонструвала важливість визначених ним положень, а також необхідність подальшого вдосконалення окремих його норм, зважаючи на те, що за час його правозастосування Верховною Радою України прийнято та введено в дію Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України, якими уточнено статус судового експерта та порядок призначення судових експертиз, а також місце й особливості судової експертизи в системі процесу доказування. Принципово нові підходи застосовано до системи кримінального судочинства України з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України, новели якого суттєво

торкнулися всіх без винятку стадій кримінального процесу, зокрема самого поняття та порядку призначення і проведення судової експертизи.

Завдання, які постають перед судово-експертними установами, службами та підрозділами в нових умовах, вимагають пошуку й визначення шляхів підвищення ефективності чинної системи організації судово-експертної діяльності, оптимізації її організації та правового забезпечення. Це, насамперед, застосування новітніх досягнень науки і техніки, стандартизація та сертифікація єдиних науково-обґрунтованих методик судово-експертних досліджень, вирішення нетрадиційних експертних завдань, скорочення строків виконання експертиз, підвищення їх об'єктивності, якості й доказової цінності [4, с. 2—3].

Однак, на нашу думку, першочерговим завданням для вирішення проблем реформування базового законодавства з питань експертного забезпечення правосуддя є розроблення концепції базового Закону України «Про експертне забезпечення правосуддя», яка визначатиме поняттєвий апарат, принципи судово-експертної діяльності, структуру судово-експертних установ та організацій, питання організації діяльності судово-експертних установ і судових експертів, їхній правовий статус і повноваження, системний підхід до підготовки й атестації державних та приватних судових експертів, створення самоврядної організації судових експертів, відповідальність за втручання в діяльність судового експерта, гарантії діяльності судових експертів тощо. Необхідно однозначно термінологічно визначити поняттєвий апарат Закону України «Про експертне забезпечення правосуддя».

Серед методологічних проблем удосконалення нормативно-правового забезпечення судово-слідчої діяльності та розроблення проекту такого Закону особливого значення набувають його якість та ефективність. При цьому категорія «якість Закону» є доволі широкою і містить з точки зору його змісту різні аспекти, як відображають його сутність та особливості. Але ця категорія завжди свідчить про

позитивну властивість Закону — придатність, необхідність і корисність, що зрештою обумовлює його доцільність і ефективність у досягненні завдань Закону (зокрема, належного, ефективного та якісного правового забезпечення судово-експертної діяльності). Мета Закону — удосконалити регулювання судово-експертної діяльності на законодавчому рівні та створити умови для належного й ефективного експертного забезпечення правосуддя [1, с. 36—37].

Під ефективністю дії прийнятого Закону розуміють співвідношення фактичних результатів реалізації правових норм цього Закону та задекларованої мети, досягнення якої законотворці передбачали під час його підготовки. Ефективність Закону можна з'ясувати, провівши моніторинг процесу розвитку законодавства та стану правозастосовної практики, що дасть змогу визначити ефективність регулятивної функції нового Закону, порівняти здобуті результати з очікуваними, виявити його основні помилки, недоліки та проблеми під час реалізації, на які можна буде зважити в подальших законодавчих актах, що регулюють судово-експертну діяльність, або пов'язані з ним, а також ті аспекти суспільних відносин, які потребують законодавчого вирішення [1, с. 41].

Список використаних джерел

1. Шевчук В. М. Методологічні проблеми вдосконалення законодавчого забезпечення судово-експертної діяльності URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/18047/1/Shevchuk_34-41.pdf (дата звернення: 24.02.2021).
2. Конституція України: чинне законодавство станом на 05.09.2011 р. (Відповідає офіц. текстові). Київ : Алерта; ЦУД, 2011. 96 с.
3. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ (зі змін та допов.) // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 28. Ст. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 24.02.2021).
4. Добкіна К. Р. Правові та організаційні проблеми регулювання судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні URL: https://revolution.allbest.ru/law/00976871_0.html (дата звернення: 24.02.2021).

В. П. Корж,

доктор юридических наук, профессор Харьковского национального университета внутренних дел МВД Украины, почётный работник прокуратуры Украины, г. Харьков, Украина, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9431-8727>

ПРОЦЕССУАЛЬНАЯ ПРОВЕРКА ЭКСПЕРТНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ И ОЦЕНКА ВЫВОДОВ

Аннотация. Рассмотрены процессуальный порядок проверки экспертного исследования следователем, прокурором, защитником, судьёй, а также криминалистические рекомендации по решению задач проверки, критерии процессуальной оценки вывода эксперта, их значение для расследования.

Ключевые слова: процессуальная проверка, экспертное исследование, криминалистические рекомендации.

Abstract. The report considers the procedural procedure for checking the expert examination by the investigator, prosecutor, defense counsel, judge, forensic recommendations for solving the tasks of the inspection, the criteria for

procedural evaluation of the expert's conclusion, their significance for the investigation.

Keywords: procedural inspection, expert research, forensic recommendations.

Анотація. Розглянуто процесуальний порядок перевірки експертного дослідження слідчим, прокурором, захисником, суддею, а також криміналістичні рекомендації щодо вирішення завдань перевірки, критерії процесуальної оцінки висновку експерта, їх значення для розслідування.

Ключові слова: процесуальна перевірка, експертне дослідження, криміналістичні рекомендації.

Выводы эксперта являются одними из доказательств по расследуемому событию преступления. Они независимы от процессуального статуса лица, по инициативе которого назначалась экспертиза, не имеют заранее установленной силы или преимуществ перед другими доказательствами, подлежат проверке, процессуальной и криминалистической оценке стороной обвинения, защиты, судом. Изучение практики позволяет сделать вывод о том, что большинство следователей, судей полностью доверяют заключению эксперта, а некоторые — завышают оценку его доказательственного значения. Так, 82% опрошенных следователей и 74% судей считают заключение эксперта более весомым источником доказательства по сравнению с другими доказательствами [3, с. 357]. Следует отметить, что завышенная, субъективная оценка выводов эксперта приводит к следственным и судебным ошибкам.

Бесспорно, что в одних ситуациях заключение эксперта является основным (прямым) доказательством о расследуемом событии преступления. Так, при расследовании преступлений, совершённых против жизни, здоровья, половой неприкосновенности личности, назначение экспертизы является криминалистическим методом получения доказательственной информации о способе преступления. Выводы судебно-медицинского эксперта о причине смерти, тяжести причинённых телесных повреждений являются источником данных, содержащих доказательственную информацию о способе, иных обстоятельствах события преступления. В то же время, при расследовании преступлений экономической направленности заключение эксперта-экономиста может быть как прямым доказательством, так и косвенным. В ситуации, когда следователь имеет документальные источники информации о способе преступления и других обстоятельствах, имеющих значение для расследования (акты ревизии, инвентаризации), результаты экспертных исследований являются источником доказательственной информации.

В юридической литературе недостаточно исследованы вопросы процессуальной проверки результатов экспертного исследования следователем, прокурором, защитником, судьей и оценки выводов эксперта как процессуального источника доказательства о факте события преступления, совершившем его лице и других обстоятельствах, имеющих значение для расследования преступления. Следует согласиться с Л. М. Исаевой, которая отмечает, что в оценку экспертного заключения входит проверка соблюдения общих процессуальных норм, полноты, достоверности, аргументированности и соответствие установленных данных другим доказательствам [1, с. 233]. При оценке заключения эксперта Ю. К. Орлов предлагает учитывать следующие элементы:

- а) положения формального характера (соблюдение предусмотренного процессуальным законом порядка назначения и проведения экспертизы, правильности оформления заключения, выяснение вопроса о том, не подлежит ли эксперт отводу);
- б) положения, касающиеся сущности заключения эксперта (допустимость исследуемых объектов, достоверность выводов, их правильность и определение доказательственного значения) [2, с. 9].

Полагаем, что процессуальная проверка и оценка результатов экспертного исследования позволит эффективно использовать выводы эксперта для раскрытия и расследования события преступления, установления лица, его совершившего, других обстоятельств, содержащих доказательственную информацию. Изучение следственной и судебной практики, результатов экспертных исследований свидетельствует о том, что выводы эксперта являются источником доказательства, если при процессуальной проверке установлено:

- соблюдение требований уголовно-процессуального законодательства при назначении экспертизы, нормативных актов при проведении экспертизы;
- отсутствие обстоятельств, исключающих участие эксперта в исследовании;
- компетентность эксперта;
- достаточность объектов, предоставленных эксперту для исследования;
- соблюдение методики экспертного исследования;
- полнота ответов на поставленные вопросы и их соответствие другим доказательствам.

Решить задачи процессуальной проверки результата экспертного исследования, объективности выводов помогут следователю, прокурору, защитнику, судье следующие криминалистические рекомендации.

1. Выяснить, обладает ли эксперт научными, техническими или другими специальными знаниями, необходимыми для дачи заключения относительно предоставленных на исследование объектов.
2. Проверить, предупреждён ли эксперт об уголовной ответственности за заведомо ложное заключение или отказ без уважительных причин от выполнения возложенных на него обязанностей.
3. Проверить, имеются ли обстоятельства, исключающие возможность проведения экспертизы, или эксперт подлежит отводу (в соответствии с требованиями ст. 77, 79 УПК Украины).
4. Проверить правильность определения экспертного задания, границы экспертного исследования.
5. Выяснить, сообщал ли эксперт стороне обвинения, защиты, суду о невозможности проведения экспертизы из-за отсутствия необходимых знаний.
6. Выяснить, обращался ли эксперт с заявлением к следователю, судье о предоставлении дополнительных материалов и образцов для исследования.
7. Проверить, использовал ли эксперт современные достижения науки и техники, методы и средства, способы и приёмы при проведении экспертизы.
8. Проверить компетенцию эксперта, выяснить, проводил ли он исследование объектов.
9. Выяснить, использовал ли эксперт специальные знания, опыт работы при формировании заключения о фактах, установление которых было задачей экспертизы.
10. Проверить, не указаны ли экспертом в заключении сведения, выявленные в ходе проведения исследования, по поводу которых ему не были поставлены вопросы, однако имеющие значение для расследования преступления.

11. Проверить, обеспечил ли эксперт сохранность объектов экспертизы.
12. Выяснить, получал ли эксперт разрешение стороны на полное или частичное уничтожение объекта экспертного исследования или изменение его свойств.

Выполнение криминалистических рекомендаций следователем, прокурором, судьей поможет избежать следственных, судебных ошибок при изучении результатов экспертного исследования, объективно оценить выводы эксперта как источник данных, содержащий доказательственную информацию.

В соответствии с требованиями ст. 94 УПК Украины выводы эксперта как источник доказательства по расследуемому преступлению подлежат процессуальной оценке с точки зрения надлежащего доказательства, допустимого, достоверного и достаточного.

Для выяснения обоснованности фактов, указанных в заключении эксперта, необходимо проанализировать ход экспертного исследования. Следователь, прокурор и суд могут признать выводы экспертного исследования надлежащим доказательством, если эксперт проводил полное исследование объекта в пределах поставленного перед ним задания, и предоставил обоснованные и объективные письменные выводы, доказательственная ценность которых прямо или косвенно подтверждает факты, обстоятельства, имеющие значение для расследования события преступления.

Следует отметить, что следователь, прокурор, суд могут признать выводы экспертного исследования достоверным доказательством, если эксперт проводил исследование, соблюдая требования нормативных актов, методику

экспертного исследования, и письменные выводы соответствуют фактическим данным исследовательской части, другим доказательствам по расследуемому событию преступления.

Бесспорно, следователь, прокурор и суд могут признать выводы экспертного исследования допустимым доказательством, если соблюдены требования уголовно-процессуального закона при назначении экспертизы и нормативных актов, методики исследования при проведении экспертного исследования и выводы содержат достоверную доказательственную информацию. Выводы экспертного исследования (с точки зрения достаточности) могут быть признаны следователем, прокурором, судьей в совокупности и взаимосвязи с другими доказательствами, собранными по расследуемому событию преступления.

Оценка следователем, прокурором, защитником, судьей вывода эксперта как процессуального источника доказательства осуществляется по внутреннему убеждению в том, что результат экспертного исследования является надлежащим доказательством, допустимым, достоверным и достаточным в совокупности с другими доказательствами, имеет значение для установления обстоятельств, правильного расследования события преступления.

Список использованных источников

1. Исаева Л. М. Специальные познания в уголовном процессе. Москва : ЮРМИС, 2003. С. 304.
2. Орлов Ю. К. Заключение эксперта и его оценка по уголовным делам. Москва : ЮРИСТ, 1995. 64 с.
3. Щербаковский М. Г. Проведения та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : В деле, 2015. 560 с.

А. В. Кофанов,

кандидат юридичних наук, доцент, доктор філософії, професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5242-2518>, e-mail: kofanov_andrey@ukr.net

ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ПРОБЛЕМАТИКИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ СПЕЦІАЛІСТА

Анотація. *Висвітлено проблемні питання щодо можливостей використання попереднього дослідження на прикладі зброєзнавчих досліджень. Вивчено питання процесуального статусу висновку спеціаліста та здобутих результатів.*

Ключові слова: *експертне дослідження, вогнепальна зброя, стандарт, попередні дослідження.*

Abstract. *The topic of the research is coverage of problematic issues regarding the use of preliminary investigation by the example of study of different types of weapons. Research on the issue of procedural status of an expert conclusion and obtained results.*

Keywords: *expert research, firearms, standard, preliminary investigation.*

Аннотация. *Освещены проблемные вопросы относительно возможностей использования предварительного исследования на примере исследования различных видов оружия. Изучен вопрос процессуального статуса заключения специалиста и полученных результатов.*

Ключевые слова: *экспертное исследование, огнестрельное оружие, стандарт, предварительные исследования.*

Головним завданням залучення до справи спеціаліста є втілення принципу швидкого (оперативного) отримання доказової інформації з метою розслідування кримінальних правопорушень. Найчастіше висновки спеціаліста використовують у криміналістичних напрямках досліджень, одним з яких є дослідження різних видів зброї (зокрема, вогнепальної).

Безумовно, чим швидше та в повному обсязі слідчий (оперативний працівник) отримає корисну інформацію щодо правопорушення, тим реальніші шанси на те, що злочин буде розслідувано за гарячими слідами, а злочинця викрито. Тому зазначені дослідження найчастіше відбувалися на початковому етапі розслідування або до початку досудового розслідування, на етапі проведення оперативно-розшукових заходів, тобто тоді, коли необхідно швидко отримати важливу доказову інформацію, відображену

у матеріальних слідах злочину, а умови, можливості та юридичні передумови для проведення судової експертизи відсутні.

Проведені зброєзнавчі дослідження оформлювали як висновок спеціаліста, вони мали як процесуальний, так і непроцесуальний характер. Їх існування або відсутність у правовому полі залежала від стадії процесу, на якій їх призначили, та від органу (особи), що ініціював проведення дослідження.

Отже, під час проведення оперативно-розшукових заходів (стадія виявлення ознак злочину) дослідження призначали за завданням оперативних підрозділів, таке дослідження вважали непроцесуальним, оскільки воно було виведено за межі кримінального процесу [8].

Найбільш дискусійним питанням з правої точки зору є проведення дослідження об'єктів та речовин, що можуть набути статусу речових доказів перед проведенням експертного дослідження як процесуально дією; проведення дослідження поза межами кримінального процесу, тобто неможливість контролю за речовими доказами компетентними особами, які проводять розслідування [7].

Неповторність досліджень деяких об'єктів, зокрема, у галузі криміналістичного зброєзнавства — травматичної зброї несмертельної дії, газової, шумової (стартової), саморобної зброї, штатних, нештатних, саморобних патронів тощо, які необхідні для проведення експертного експерименту (експериментальної стрільби), полягає у знищенні певної кількості об'єктів під час проведення дослідження, тому застосовують тільки ті методи, що не змінюють зовнішнього вигляду та властивостей об'єктів дослідження, не спричиняють їхньої втрати і не виключають можливостей подальшого експертного дослідження за п. 5.3.4 [2; 4]. Для спеціалістів, які проводили зазначені дослідження, актуальним було не використовувати за необхідності всі об'єкти дослідження.

Водночас дослідження джерел доказової інформації, що мають перспективу згодом набути статусу речових доказів, на нашу думку, за жодних умов не слід виводити за правове поле, проводити негласно поза юридичною формою та без фіксації ходу і результатів таких досліджень у юридичних (процесуальних) документах. Будь-яку роботу з джерелами доказової інформації потрібно здійснювати гласно і фіксувати процесуальними засобами. Фіксація повинна бути повною, всебічною і безперервною, починаючи з виявлення матеріального об'єкта, що має доказове значення, і закінчуючи його дослідженням. В іншому разі гарантії того, що доказові властивості вилученого предмета збережено незмінними, відсутні, а сам предмет може бути джерелом достовірної інформації й засобом встановлення об'єктивної істини.

Отже, спостерігався суперечливий характер висновку спеціаліста з урахуванням можливості розширеної форми його викладення та додержання принципів достовірності й допустимості речових доказів на тлі проведення попередніх досліджень поза межами кримінального процесу, тому висновок спеціаліста потребував перегляду, а не скасування його статусу в контексті кримінального процесу України.

Висновок (довідка) спеціаліста був своєрідним «запобіжником» (попереднього дослідження) потрапляння на експертизу предметів, зовні схожих на зброю (але неконструктивно), наприклад, запальничок у вигляді пістолетів, револьверів, гранат; розкладних гребінців у вигляді викидних ножів. Ці об'єкти не потрапляли на експертне дослідження, адже за ними не порушували кримінальну справу (кримінальне провадження). Наразі, в умовах чинного КПК України, усі зазначені об'єкти надходять на відповідні експертні дослідження — як і реальні зразки зброї.

Оскільки попереднім судово-експертним дослідженням піддають об'єкти, які мають статус речових доказів або які можуть мати такий статус згодом, то попередні дослідження цих об'єктів не повинні мати негласний характер. Їх слід здійснювати в межах правової форми, що гарантує надійність дослідження, слушність висновків, цілісність досліджуваного доказу. У цьому контексті висновкам (довідкам) спеціалістів варто було би надати статусу джерела доказів (ще за часів дії попереднього КПК України). Особливо актуально це для належно оформлених та достатньо процесуально закріплених об'єктів, що могли набути статусу речових доказів, дослідження яких є неповторним й одночасно вимагає оперативності. У такому разі вважалося би недоцільними (з правої точки зору та з міркувань оптимізації часу, сил та засобів спеціаліста-криміналіста, експерта й слідчого) автоматичне повторне проведення повноцінної експертизи за постановою після проведення попереднього дослідження, якому надавався би відповідний правовий статус («джерела речових доказів»).

Список використаних джерел

1. Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів). Київ, 2012. (Методику схвалено координаційно-методичною радою ДНДЕКЦ МВС України, протокол від 28.10.2003 р. № 8, та рішенням секції НКМР Мін'юсту України з проблем трасології та судової балістики, протокол від 03.06.2005 р. із наступним внесенням її до Реєстру методик проведення судових експертиз за № 3.1.22. Зміни та доповнення до методики внесені рішенням Координаційної ради з проблем судової експертизи при Мін'юсті України від 02.03.2012 р.). (Атестат акредитації на відповідність вимогам ДСТУ ISO/IEC 17025:2017 № 201078).
2. Методика встановлення належності об'єкта до бойових припасів вогнепальної стрілецької зброї та його придатності до стрільби. Київ, 2012. (Методику схвалено координаційно-методичною радою ДНДЕКЦ МВС України, протокол від 15.04.2004 р. № 7, та рішенням секції НКМР Мін'юсту України з проблем трасології та судової балістики, протокол від 24.05.2006 р. із наступним внесенням її до Реєстру методик проведення судових експертиз за № 3.2.05. Зміни та доповнення до методики внесені рішенням Координаційної ради з проблем судової експертизи при Мін'юсті України від 02.03.2012 р.). (Атестат акредитації на відповідність вимогам ДСТУ ISO/IEC 17025:2017 № 201078).
3. Методика криміналістичного дослідження газових пістолетів та револьверів. Київ, 2000. (Затверджена рішенням секції НКМР міністерства Юстиції України з проблем трасологічної та судової балістики. Протокол від 24.05.2000 р.). (Атестат акредитації на відповідність вимогам ДСТУ ISO/IEC 17025:2017 № 201078).

4. СОУ 78-19-001:2007 Пістолети, револьвери та інші короткоствольні пристрої несмертельної дії. Загальні технічні умови. Київ, 2007. (Атестат акредитації на відповідність вимогам ДСТУ ISO/IEC 17025:2017 № 201078).
5. СОУ 78-41-016:2013 Патрони несмертельної дії. Загальні технічні вимоги. Київ, 2013. (Атестат акредитації на відповідність вимогам ДСТУ ISO/IEC 17025:2017 № 201078).
6. Абрамова В. М., Свобода Є. Ю. Помилки в судово-експертній діяльності: сутність, умови виникнення та види // Криміналістика и судебная экспертиза: межведом. науч.-метод. сб. Киев, 2014. Вып. 59. С. 72—78.
7. Кофанов А. В. Особливості експертних помилок та деякі шляхи їх запобігання під час проведення судово-балістичних експертиз // Криміналістика и судебная экспертиза : міжвідом. наук.-метод. зб. Київ, 2015. Вип. 60. С. 275—287.
8. Кофанов А. В. Дискусійність висновку спеціаліста або його аналогу (минуле та майбутнє) // Актуальні питання стандартизації та акредитації трасологічних досліджень та досліджень зброї : мат-ли міжвідом. наук.-практ. семінару (Київ, 12.01.2018). Київ, 2018. С. 30—34.

О. С. Кофанова,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз
Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0919-7570>, e-mail: Kofanova_alena@ukr.net

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ ДЕЯКИХ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Анотація. Розкрито сучасні перспективи впровадження європейського позитивного досвіду в сучасних умовах стандартизації та акредитації досліджень у вигляді оптимізації (скорочення) дослідної частини експертизи.

Ключові слова: експертне дослідження, стандарт, методика.

Abstract. The topic of the research is modern perspectives of introduction of European positive experience in modern conditions of standardization and accreditation as to conducting forensic examinations in the form of optimization (reduction) of the research part of forensic examination.

Keywords: expert research, standard, methodology.

Аннотация. Раскрыты современные перспективы внедрения европейского положительного опыта в современных условиях стандартизации и аккредитации исследований в виде оптимизации (сокращения) исследовательской части экспертизы.

Ключевые слова: экспертное исследование, стандарт, методика.

У зв'язку з впровадженням у нашій державі європейських стандартів судочинства, убагацьється нагальною потреба в реорганізації проведення судової експертизи та оформлення її результатів. Така реорганізація повинна забезпечити оперативність у роботі з об'єктами досліджень з одночасним дотриманням принципів законності, достовірності та об'єктивності. Передумовою переходу на спрощений варіант оформлення висновку експерта є єдність форми дослідження джерел доказової інформації, що визначається єдністю змісту і методів дослідження, оскільки методологія досліджень на стадії попереднього дослідження не відрізняється від методології досліджень на стадії проведення експертизи. Спрощений характер оформлення висновку експерта полягає у відсутності у висновку експерта дослідницької частини (опису процесу дослідження). Цю форму висновку експерта можна застосовувати, коли є необхідність у швидкому та невідкладному проведенні експертизи, а сама експертиза не поєднана зі знищенням об'єктів дослідження руйнівними методами. Експерт зобов'язаний надати описову частину

дослідження на вимогу ініціатора судової експертизи або суду (якщо суд не був ініціатором).

Такий спрощений варіант оформлення висновку експерта також забезпечується шляхом впровадження системи управління відповідно до вимог ДСТУ ISO/IEC 17025. Дотримання вимог ДСТУ ISO/IEC 17025 забезпечує виконання таких основних принципів діяльності підрозділів експертної служби МВС України, як постійне підвищення якості досліджень і жорсткий контроль за достовірністю їх результатів.

Підвищення достовірності досліджень досягається чітким функціонуванням системи підготовки та перепідготовки експертів, застосуванням сучасних методик (методів) досліджень, впровадженням сучасних засобів вимірювальної техніки та випробувального устаткування, їх належним обслуговуванням, забезпеченням суворого дотримання умов конфіденційності, професійної таємниці та дотримання прав власності замовників.

Як і кожне впровадження з метою підвищення ефективності роботи підрозділу та якості проведених ним досліджень, останнє має свої мету та завдання. Метою впровадження системи управління є: гарантування високого рівня якості вимірювань, випробувань і досліджень, що забезпечить отримання об'єктивних та достовірних результатів; безумовне дотримання вимог нормативних документів (стандартів) та методів досліджень, правил використання засобів вимірювальної техніки й випробувального устаткування; створення необхідних умов для проведення досліджень; належний рівень компетентності персоналу; своєчасне виконання заявок замовників на проведення експертиз з мінімальними витратами; здійснення постійного самоаналізу (аудиту своєї діяльності), а також персональна відповідальність за якість виконаних робіт.

Основною метою політики запровадження системи управління є: максимальне задоволення потреб замовника рівнем якості послуг лабораторії та точне виконання усіх узятих на себе зобов'язань перед замовниками в межах своєї компетенції; стабільний рівень якості; забезпечення відповідної довіри замовника до якості, умов

конфіденційності під час проведення досліджень, об'єктивності результатів, обґрунтованості висновків, думок і тлумачень результатів; здійснення постійного самоаналізу (аудиту своєї діяльності) з метою постійного вдосконалення власної системи управління.

Функціонування системи управління забезпечується такими факторами: наявністю приміщень для проведення досліджень, необхідного випробувального устаткування, засобів вимірювальної техніки та інших технічних засобів, що дають змогу проводити дослідження у повній відповідності до вимог нормативних, методичних і технічних документів; нормативними, методичними і технічними документами, що регламентують вимоги до об'єктів дослідження, методів їх досліджень, а також вимоги до засобів досліджень і порядок їх застосування; кваліфікованим персоналом, компетентним у питаннях організації,

проведення досліджень, оброблення та звітування про результати, а також комфортним психологічним кліматом у колективі.

Список використаних джерел

1. ДСТУ ISO/IEC 17025:2017. Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій (ISO/IEC 17025:2017, IDT). URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=74782 (дата звернення: 26.02.2021).
2. Кофанов А. В. Особливості експертних помилок та деякі шляхи їх запобігання під час проведення судово-балістичних експертиз // Криміналістика і судебна експертиза : міжвідом. наук.-метод. зб. Київ, 2015. Вип. 60. С. 275—287.
3. Кофанов А. В. Деякі аспекти проблематики підготовки судових експертів, їх взаємодії з керівництвом та оцінки проведених ними досліджень // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. 2013. № 2 (20). С. 107—116.

О. О. Крапівцев,

заступник директора центру, завідувач відділу криміналістичних видів досліджень
Луганського НДЕКЦ МВС України, м. Рубіжне, Луганська обл.,
e-mail: kriminaltkz@ukr.net

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦІАЛІСТА-КРИМІНАЛІСТА У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню процесуальних та організаційних проблем, що виникають у разі залучення спеціаліста-криміналіста до участі у проведенні слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування. Визначено рекомендації, що становлять наукову новизну, стосовно необхідності створення повноцінного державного інституту професійно мотивованих спеціалістів-криміналістів.

Ключові слова: спеціаліст-криміналіст; спеціальні криміналістичні знання; підготовка спеціаліста-криміналіста; мотивація професійного розвитку спеціаліста-криміналіста.

Abstract. This article is devoted to the research of procedural and organizational issues arising during engaging a forensic expert in the investigative (research) actions during the pre-trial investigation. Recommendations that represent scientific novelty related to the necessity to create a full state institution of professional and motivated forensic experts were defined.

Keywords: forensic expert, special forensic knowledge, training of the forensic expert, the motivation of professional development of the forensic expert.

Аннотация. Статья посвящена исследованию процессуальных и организационных проблем, возникающих при привлечении специалиста-криминалиста к участию в проведении следственных (розыскных) действий в ходе досудебного расследования. Определены рекомендации, представляющие научную новизну, о необходимости создания полноценного государственного института профессионально мотивированных специалистов-криминалистов.

Ключевые слова: специалист-криминалист; специальные криминалистические знания; подготовка

специалиста-криминалиста; мотивация профессионального развития специалиста-криминалиста.

У листопаді 2015 року відповідно до європейських стандартів судочинства в Україні відбулося реформування Міністерства внутрішніх справ України. У результаті в системі МВС судово-експертна діяльність була відокремлена від діяльності Національної поліції України в частині організаційно-управлінської діяльності, науково-методичного керівництва та ін. та визначена «системою державних спеціалізованих установ судової експертизи, діяльність якої спрямовується і координується Міністерством внутрішніх справ України» [6, с. 1].

Враховуючи те, що чітко визначене тлумачення поняття «спеціальні знання» у Кримінальному процесуальному кодексі України відсутнє, криміналісти-науковці, досліджуючи зміст цього поняття, пропонують свої мотивовані визначення. Так, В. В. Коваленко на підставі проведеного аналізу трактування поняття «спеціальні знання» пропонує таке визначення: «спеціальні знання — це наукові й практичні знання та навички, які відповідають сучасному рівню розвитку відповідних галузей людської діяльності (за винятком знань у галузі процесуального і матеріального права), використовуються (застосовуються) при розслідуванні злочинів і судовому розгляді кримінальних справ з метою сприяння слідству чи суду в збиранні та дослідженні доказів» [2, с. 50]. На думку О. О. Ейсмана, спеціальні знання — це «...знання не загальнодоступні, не загальновідомі, що не мають масового поширення, якими володіє обмежене коло фахівців» [3, с. 23]. В. Д. Арсеньев та В. Г. Заблоцький, досліджуючи зміст спеціальних знань, у категоричній формі висловлюють думку про те, що «юридичні знання у галузі криміналістики, які використовуються як спеціальні під

час проведення експертиз, так само як і правові знання у певних спеціальних сферах (правила дорожнього руху, техніки безпеки, бухгалтерського обліку тощо), належать до предмета відповідних експертиз — автотехнічної, з техніки безпеки, бухгалтерської тощо» [3, с. 25]. П. П. Іщенко взагалі запропонував термін «криміналістичні знання і навички», що у широкому розумінні є «знаннями і навичками, придатними для виявлення, закріплення, вилучення і дослідження доказів» [2, с. 51], що, на думку автора статті, є найбільш наближеним для визначення суті діяльності спеціаліста-криміналіста як посадової особи, яка на професійному рівні має та використовує спеціальні криміналістичні знання.

У слідчій практиці сьогодні у зв'язку з невизначеністю відповідальності за роботу спеціаліста, діяльність спеціаліста-криміналіста під час участі у проведенні слідчих (розшукових) дій фактично обмежена застосуванням найпростіших засобів фіксації обстановки місця вчинення кримінального правопорушення, а комплексна робота групи спеціалістів майже не проводиться, що є негативним фактором мотивації роботи. Тому А. А. Патик підкреслює, що «важливим фактором зниження якості роботи спеціаліста є непередбаченість відповідальності за якість виконаної роботи» [7, с. 137].

Водночас своєчасне залучення до участі в проведенні слідчих (розшукових) дій фахівців різних спеціалізацій та з різним досвідом сприяє підвищенню ефективності рівня техніко-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, адже, як зазначає В. О. Яремчук, «де необізнаний не побачить нічого, там спеціаліст помітить те, що призведе до розгадки події злочину» [8, с. 5].

На підставі викладеного автор вважає за необхідне:

- розмежувати поняття «спеціаліст» та «спеціаліст-криміналіст» у кримінальному процесі;
- створити у правоохоронній системі МВС України повноцінний інститут спеціалістів-криміналістів;
- визначити положення правового, науково-методичного та організаційно-тактичного регулювання

діяльності спеціалістів-криміналістів МВС України, спрямованого на підвищення рівня підготовки, розвиток професійної мотивації їх діяльності, а також систематизацію, узагальнення та запровадження передового досвіду використання спеціальних знань і навичок.

Список використаних джерел

1. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : затв. наказом МВС від 03.11.2015 р. № 1339. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15/paran7#n7> (дата звернення: 17.02.2021).
2. Коваленко В. В. Застосування науково-технічних засобів спеціалістами при проведенні слідчих дій : монографія / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2007. 248 с.
3. Косміна Н. М. Спеціальні знання обізнаних осіб під час розслідування незаконного обігу наркотиків та їх структура // Криміналістичний вісник. 2013. № 1 (19).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. №4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. №9—10, 11—12, 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 17.02.2021).
5. Моїсєєв О. М. Проблеми, пов'язані із залученням судового експерта до участі у кримінальному провадженні // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. 2014. Т. 27 (66). № 3. С. 194—203.
6. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 03.11.2015 р. № 1343. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15> (дата звернення 10.03.2019).
7. Патик А. А. Статус, повноваження та відповідальність спеціаліста й інспектора-криміналіста в кримінальному процесі // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 3.
8. Яремчук В. О. Правова регламентація участі спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. / ред. кол. : М. Л. Цимбал, В. Ю. Шепітько, Л. М. Головченко та ін. Харків : Право, 2014. Вип. 14. С. 112—119.

А. Криловська,

судовий експерт Вінницького НДЕКЦ МВС України, м. Вінниця, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0910-4039>, e-mail: krylovska.av@ukr.net

ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ У СПОРАХ ІЗ ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОЇ РЕФОРМИ

Анотація. Розглянуто проблемні аспекти, що виникають у процесі діяльності та співпраці суддів і судових експертів у разі призначення та проведення судових експертиз з питань інтелектуальної власності. Покращення нормативно-правового й організаційного забезпечення взаємодії судових органів та органів експертизи є запорукою підвищення дієвості судочинства у сфері захисту прав інтелектуальної власності.

Ключові слова: *судова експертиза, інтелектуальна власність, судово-експертна діяльність, судова система, Вищий суд з питань інтелектуальної власності, спеціальні знання.*

Abstract. *There is a number of concerns arising in the process of activity and cooperation between judges and forensic experts as to appointment and conduct of forensic examinations on intellectual property issues. Improving regulatory and legal support and organizational support for cooperation of judiciary and expert services is a key to increasing efficiency of court proceedings in the field of intellectual property rights protection, developing uniform law enforcement practice to eliminate different interpretations of legislation provisions, reducing material costs and procedural deadlines for consideration of cases, etc. However, it is possible only in case of further development and advancement of Ukrainian legislation.*

Keywords: *forensic examination, intellectual property, forensic expert activity, judicial system, Supreme Court on Intellectual Property Issues, specific expertise.*

Аннотація. *Рассмотрены проблемные аспекты, возникающие в процессе деятельности и сотрудничества судей и судебных экспертов при назначении и проведении судебных экспертиз по вопросам интеллектуальной собственности. Улучшение нормативно-правового и организационного обеспечения взаимодействия судебных органов и органов экспертизы — залог повышения ответственности судопроизводства в сфере защиты прав интеллектуальной собственности.*

Ключевые слова: *судебная экспертиза, интеллектуальная собственность, судебно-экспертная деятельность, судебная система, Высший суд по вопросам интеллектуальной собственности, специальные знания.*

У наш час значення інтелектуальної власності та інтелектуальної діяльності (особливо її результатів) постійно зростає, тому доволі часто вона стає об'єктами неправомірних дій, зловживань і посягань, що зумовлює необхідність надійної й ефективної правової охорони об'єктів права інтелектуальної власності. Протягом останніх років в Україні сформувалася певна організаційна структура органів, які прямо чи опосередковано забезпечують діяльність у сфері охорони та захисту інтелектуальної власності.

Одним із найбільш ефективних механізмів захисту цих прав є їх захист у порядку господарського, кримінального чи адміністративного судочинства.

Під час судового розгляду справ, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності, виникає необхідність установлення фактичних даних, що пов'язані з предметом доказування й потребують використання спеціальних знань. Судові експертизи у сфері інтелектуальної власності переважно призначають, вирішуючи питання: про визнання права на об'єкти інтелектуальної власності та про порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Правові засади організації, призначення і проведення судових експертиз у сфері інтелектуальної власності визначено системою нормативно-правових актів чинного законодавства.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», судова експертиза — це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо, об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду. Щодо підстави її проведення, то нею є відповідне судове рішення, або рішення органу досудового розслідування, або договір з експертом чи експертною установою, якщо експертизу проводять на замовлення інших осіб [1].

У зв'язку із переходом від індустріального суспільства до інформаційного, у якому пріоритетом стає інформація, а рівень інформаційно-правової культури постійно зростає, сучасні інтелектуальні інформаційні технології, наука швидко розвиваються, а також з огляду на необхідність

виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції в частині гармонізації українського законодавства із законодавством ЄС, законодавець намагається вдосконалити нормативно-правові акти, спрямовані на захист інтелектуальної власності, для забезпечення конституційного права кожної людини володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності.

Головною метою судової реформи (2016) стало внесення змін до Конституції України Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. № 1401-VIII [2, с. 545] і створення нової моделі правосуддя (зокрема, у сфері інтелектуальної власності). Ці зміни спричинили прийняття нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. [4]. На практиці останній Закон реалізовано через Указ Президента України «Про Утворення вищого суду з питань інтелектуальної власності» від 29.09.2017 р. № 299/2017, яким було утворено Вищий суд з питань інтелектуальної власності (далі — ВСПІВ) [3].

03.10.2017 р. Верховна Рада України підтримала у другому читанні законопроект № 6232 «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», яким урегульовано питання діяльності нового спеціалізованого суду, однак, недостатньою мірою.

Наразі здійснюються певні заходи щодо забезпечення необхідних дій для належного початку роботи ВСПІВ та представництва такого суду як органу державної влади у відносинах з іншими органами влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами.

ВСПІВ спеціалізуватиметься винятково на спорах у сфері інтелектуальної власності, виступатиме як професійний орган у судовій системі.

На сьогодні суд ще не розпочав працювати у повному обсязі, однак, створення ВСПІВ однозначно є позитивним та серйозним кроком до належного захисту прав інтелектуальної власності.

Судово-експертна діяльність у контексті співпраці із судьями, установами суду здійснюється у чіткій відповідності до вимог процесуального закону. Саме процесуальний закон детально регламентує порядок розгляду справ у суді, гарантує дотримання прав і законних інтересів усіх учасників судового засідання.

Судово-експертні дослідження у сфері інтелектуальної власності є доволі складними, тому спеціалісти, яких залучають під час розслідування злочинів цієї категорії, повинні мати не тільки юридично-правові знання, а й спеціальні. Зважаючи на специфіку об'єктів інтелектуальної власності, усебічно дослідити їх і надати об'єктивний обґрунтований експертний висновок можуть лише фахівці, які мають спеціальні знання в певній галузі та які в обумовленому законодавством порядку здобули кваліфікацію судового експерта за відповідною експертною спеціальністю [5, с. 420—430].

Однією з основних проблем, що може спіткати судових експертів з питань інтелектуальної власності в разі отримання ухвали суду, є необізнаність суддів з особливостями об'єктів права інтелектуальної власності тією мірою, яка необхідна для правильного визначення завдань експертові та формулювання належних питань.

Ефективність судової експертизи залежить від якості збирання документів, що містять відомості про об'єкт дослідження, та формулювання питання, яке належить вирішити експертові.

Недоліки, можливі під час призначення експертизи об'єктів права інтелектуальної власності, можна поділити на три групи: 1) недоліки оформлення ухвали про призначення експертизи; 2) недоліки оформлення матеріалів на експертизу; 3) недоліки організаційного характеру [6, с. 116—120].

У майбутньому таких недоліків ставатиме менше, адже на посади судді ВСППВ претендуватимуть судді, патентні повірені, адвокати, які мають достатній досвід у справах інтелектуальної власності.

Також, крім відсутності фахових суддів, існують недоліки процесуального законодавства, різне застосування тих самих норм права, що породжує, зі свого боку, різну судову практику. Існує також перевантаження суддів розглядом справ, які не мають відношення до цієї сфери, що не дає їм змоги в повному обсязі дослідити специфічні питання. Це спричиняє затяжний розгляд таких справ.

Отже, існують проблемні аспекти, що виникають у процесі діяльності та співпраці суддів і судових експертів щодо призначення та проведення судових експертиз з питань інтелектуальної власності. Покращення нормативно-правового й організаційного забезпечення взаємодії судових органів та органів експертизи, злагоджена робота

є запорукою підвищення дієвості судочинства у сфері захисту прав інтелектуальної власності, вироблення єдиної правозастосовної практики, усунення різних підходів під час тлумачення положень законодавства, скорочення матеріальних витрат і процесуальних строків на розгляд справи тощо, однак, лише за умови подальшого розвитку й адаптації українського законодавства.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013. № 9—10, 11—12, 13. Ст. 88. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651> (дата звернення: 25.02.2021).
2. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2016. № 31. Ст. 545.
3. Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності : Указ Президента України від 29.09.2017 р. № 299/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/299/2017> (дата звернення: 25.02.2021).
4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2016. № 31. Ст. 545.
5. Кисиль Н. В. Роль експертизи в процесі доказування порушених прав інтелектуальної власності: в контексті судової реформи // Криміналістика і судова експертиза. 2017. Вип. 62. С. 420—430.
6. Дорожко Г. К., Марченко Н. В. Судовий експерт у сфері інтелектуальної власності // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : зб. наук. пр. Маріуполь : ПДТУ, 2014. Т. 2. С. 116—120.
7. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994. № 28. ст. 232. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 25.02.2021).

В. О. Кузнецов,

кандидат филологических наук, заведующий лабораторией судебной лингвистической экспертизы
ФБУ РФЦСЭ при Минюсте РФ,
г. Москва, Российская Федерация,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4559-5936>, e-mail: v.kuznetsov@sudexpert.ru

ЭКСПЕРТНЫЕ ПОНЯТИЯ КАК ЭЛЕМЕНТ ЯЗЫКА СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТОЛОГИИ

Аннотация. Рассмотрены «экспертные» понятия — междисциплинарные категории языка судебной экспертологии, занимающие промежуточное положение между юридическими терминами и категориями базовых наук и полученные в результате трансформации данных базовых наук в зависимости от юридического значения.

Ключевые слова: язык судебной экспертологии, метаязык, экспертные понятия.

Abstract. The report examines «expert» concepts — interdisciplinary categories of the language of forensic expertology. This concepts occupy an intermediate position between legal terms and categories of basic sciences and obtained as a result of the transformation of the data of basic sciences, depending on the legal meaning.

Keywords: language of forensic expert science, metalanguage, expert concepts.

Анотация. Розглянуто «експертні» поняття — міждисциплінарні категорії мови судової експертології, що посідають проміжне місце між юридичними термінами й категоріями базових наук та здобуті в результаті трансформування даних базових наук залежно від юридичного значення.

Ключові слова: мова судової експертології, метамова, експертні поняття.

В настоящее время можно считать уже состоявшимся появлением самостоятельной науки судебной экспертологии, которая в своей структуре имеет разделы «Общая теория судебной экспертологии», «Правовое обеспечение судебно-экспертной деятельности», «Организационное обеспечение судебно-экспертной деятельности», «Судебно-экспертные технологии» [9, с. 17]. Каждый из перечисленных структурных блоков судебной экспертологии,

прежде всего общетеоретический блок, в настоящий момент активно развивается. Это обусловлено вызовами современного судопроизводства, а именно предъявлением жёстких требований к научной обоснованности экспертного заключения, достоверности выводов эксперта. В связи с этим возникает особая потребность в развитии положений, связанных с языком судебной экспертологии, в частности — с системой экспертных понятий, на которой строится общая теория судебной экспертологии, а также частные теории отдельных родов и видов судебных экспертиз.

Система понятий занимает центральное место в языке современной судебной экспертологии, организуя специфический метаязык этой области науки, то есть «специально созданная, во многом искусственная знаковая система описания предмета научных исследований» [8, с. 186]. Традиционно в составе метаязыка судебной экспертизы выделяют такие категории, как: общенаучные понятия, частонаучные понятия (понятия из различных отраслей знания), специальные понятия языка судебной экспертологии, правовые понятия (прежде всего — понятия процессуального законодательства о судебно-экспертной деятельности) [7, с. 88; 6, с. 63].

Вместе с тем представляется, что данная классификация понятий судебной экспертологии является неполной. Ещё А. И. Винберг и Н. Т. Малаховская в своём фундаментальном труде 1979 г. «Судебная экспертология (общетеоретические и методологические проблемы судебных экспертиз)» отмечали существование в судебной экспертологии междисциплинарных понятий, образующихся в результате трансформации данных материнских (базовых) наук в понятия определённого рода (вида) судебной экспертизы: «Общенаучные понятия способствуют переносу знания из одной специальной науки в другую. При этом общенаучные понятия, используемые в частной науке, трансформируются в категориальный аппарат специальной науки, в котором и функционируют как особый вариант более общего понятия» [1, с. 11]. О междисциплинарном характере некоторых понятий судебной экспертизы также писал А. Р. Шляхов: «Трудности состоят в том, что многие термины в области судебной экспертизы содержат синтез двух начал (сторон): юридических и естественнонаучных» [15, с. 87].

Такие междисциплинарные понятия составляют теоретическую, концептуальную основу некоторых родов судебной экспертизы, в которых связь между базовой наукой и судебной экспертизой является опосредованной, то есть «когда данные материнских наук трансформируются в специальные познания предметной судебной науки» [1, с. 61]. В судебной психологической экспертизе и комплексной психолого-психиатрической экспертизе по отношению к этим категориям применяют термин «“экспертные” понятия». Будучи употреблённым в кавычках, слово «экспертные» свидетельствует об условности этого термина, большей частью указывает на область применения, функционирования этих понятий, противопоставление их одноимённым юридическим понятиям и категориям базовых наук.

В судебной психологической экспертизе и комплексной психолого-психиатрической экспертизе разработана теория экспертных понятий. Ф. С. Сафуанов «экспертные понятия» определяет как судебно-психологические категории, которые «занимают промежуточное положение между общепсихологическими представлениями и юридическими терминами. Они не могут быть заимствованы в неизменённом виде из теории психологии, поскольку связь судебно-психологической экспертизы с общей психологией всегда опосредована: общепсихологические понятия не содержат никакой информации об их юридической значимости <...>. В то же время «экспертные» судебно-психологические понятия нельзя признать и полностью правовыми — они носят междисциплинарный характер» [11, с. 112, 113]. Учёный подчёркивает, что «с семиотической точки зрения экспертные понятия обеспечивают коммуникацию между двумя разными языками: психологическим и юридическим» [10, с. 42].

Теория экспертных понятий в судебной психологической экспертизе, связанной с исследованием психологии человека, получила своё развитие в новом направлении судебной психологической экспертизы — психологическом исследовании информационных материалов [12], а также в комплексной психолого-лингвистической судебной экспертизе. В этом виде экспертизы к настоящему времени выработан ряд экспертных психолого-лингвистических понятий. Так, в методических пособиях по комплексной психолого-лингвистической экспертизе по делам, связанным с противодействием экстремизму и терроризму, разработаны так называемые экстремистские значения, которые соотносятся с правовыми нормами российского антиэкстремистского законодательства, а именно «возбуждение вражды», «призыв», «угроза», «обвинение», «оправдание», «унижение человеческого достоинства», «пропаганда» [5]. С целью применения в рамках психолого-лингвистических экспертиз видеозаписей процессуальных действий было разработано экспертное понятие «наводящий вопрос» [2; 3].

Попытки выработать экспертные понятия предпринимались и в таком молодом роде судебной экспертизы, как судебная лингвистическая экспертиза — по аналогии с комплексной психолого-лингвистической судебной экспертизой [4; 13; 14]. В настоящее время выработаны экспертные понятия «угроза», «унизительная оценка лица», «неприличная форма выражения», «утверждение о фактах и событиях», «побуждение», «требование» и др.

Таким образом, экспертные понятия как междисциплинарные категории, полученные в результате трансформации данных базовых наук в зависимости от юридического значения и в связи с этим занимающие промежуточное положение между понятиями базовых наук и правовыми категориями, играют большую роль в некоторых родах (видах) судебной экспертизы, составляя теоретические и методологические основы этих родов экспертизы.

Такие понятия являются одной из базовых категорий языка современной судебной экспертологии. Они, с одной стороны, имеют природу, определяемую базовой наукой,

с другой стороны, обладают юридическим значением. Благодаря такому двустороннему характеру экспертных понятий их использование в судебно-экспертной деятельности в полной мере соответствует, во-первых, задаче такой деятельности — оказание содействия судам, судьям, органам дознания, лицам, производящим дознание, следователям в установлении обстоятельств, подлежащих доказыванию по конкретному делу, во-вторых, требованиям и принципам регламентирующего её законодательства, а именно необходимости проведения экспертного исследования в рамках специальных знаний на строго научной и практической основе.

Исходя из изложенного, такие «экспертные» понятия также входят в систему понятий судебной экспертологии, являются полноправными элементами её метаязыка.

Таким образом, понятия современной судебной экспертологии образуют систему, включающую общенаучные понятия, частонаучные понятия, специальные понятия языка судебной экспертологии, правовые понятия, а также экспертные понятия — междисциплинарные категории, занимающие промежуточное положение между правовыми понятиями и понятиями так называемых материнских, базовых наук.

Список использованных источников

1. Винберг А. И., Малаховская Н. Т. Судебная экспертология (общетеоретические и методологические проблемы судебных экспертиз) / отв. ред. ген.-лейт. юстиц. Б. А. Викторов. Волгоград : Изд-во ВСШ МВД СССР, 1979. 181 с.
2. Гагина О. В., Кузнецов В. О. Методика психолого-лингвистического исследования видеоматериалов процессуальных действий: влияние на содержание показаний. Москва : ФБУ РФЦСЭ при Минюсте России, 2020. 52 с.
3. Гагина О. В., Кузнецов В. О., Секераж Т. Н. Психолого-лингвистическое исследование видеозаписи допроса: проблемы и возможные пути их решения // Психология и право. 2015. Т. 5. № 2. С. 93—104.
4. Изотова Т. М., Кузнецов В. О., Плотникова А. М. Судебная лингвистическая экспертиза по делам об оскорблении : науч.-информ. пособ. для экспертов. Москва : ФБУ РФЦСЭ при Минюсте России, 2016. 89 с.

5. Кукушкина О. В., Сафонова Ю. А., Секераж Т. Н. Методика проведения судебной психолого-лингвистической экспертизы материалов по делам, связанным с противодействием экстремизму и терроризму. Москва : ФБУ РФЦСЭ при Минюсте России, 2014. 98 с.
6. Основы судебной экспертизы. Ч. 1. Общая теория / Отв. ред. Ю. Г. Корухов. Москва : РФЦСЭ, 1997. 432 с.
7. Панарина Д. В. Современные проблемы и тенденции развития языка общей теории судебной экспертизы : дис. ... канд. юрид. наук. Тула, 2018. 238 с.
8. Радбиль Т. Б., Юматов В. А. Язык судебной экспертизы: тенденции формирования и развития // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. 2014. № 3 (2). С. 185—190.
9. Россинская Е. Р. Современная судебная экспертология — наука о судебной экспертизе и судебно-экспертной деятельности // Теория и практика судебной экспертизы. 2015. № 4 (40). С. 10—18.
10. Сафуанов Ф. С. Принципы клиничко-психологической судебной экспертологии // Российский психиатрический журнал. 2020. № 2. С. 39—45. DOI: 10.24411/1560-957X-2020-10205 (дата обращения: 18.02.2021).
11. Сафуанов Ф. С. Судебно-психологическая экспертиза : учеб. для академ. бакалавриата. Москва, 2014. 421 с.
12. Секераж Т. Н. Психологическое исследование информационных материалов: становление нового вида судебной психологической экспертизы и новой экспертной специальности // Теория и практика судебной экспертизы. 2019. Т. 14. № 1. С. 35—43. DOI: 10.30764/1819-2785-2019-14-1-35-43 (дата обращения: 18.02.2021).
13. Плотникова А. М., Кузнецов В. О., Саженин И. И. и др. Семантические исследования в судебной лингвистической экспертизе : метод. пособ. / науч. ред. С. А. Смирнова. Москва : ФБУ РФЦСЭ при Минюсте России, 2018. 135 с.
14. Судебная лингвистическая экспертиза диалогической речи : учеб.-метод. пособ. / под ред. С. А. Смирновой, В. О. Кузнецова и А. М. Плотниковой. Москва : ФБУ РФЦСЭ при Минюсте России, 2020. 120 с.
15. Шляхов А. Р. Пути повышения роли судебной экспертизы // Советское государство и право. Москва : Наука, 1978. № 3. С. 82—87.

V. E. Kurapka,

Dr., Professor of Institute of Criminal Law and Procedure, Law School of Mykolas Romeris university, Vilnius, Lithuania,
e-mail: egidijus@mruni.eu

H. Malevski,

Dr., Professor of Police Activities Department, Public Security Academy of Mykolas Romeris university, Vilnius, Lithuania,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0124-2242>, e-mail: henryk.malevski@gmail.com

S. Matulienė,

Dr., Professor of Police Activities Department, Public Security Academy of Mykolas Romeris university, Vilnius, Lithuania,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5379-4412>, e-mail: m.sniega@mruni.eu

THE CONCEPT OF LITHUANIAN CRIMINALISTIC (FORENSIC) POLICY IN THE STRATEGIES OF LAW ENFORCEMENT INSTITUTIONS AS A STIMULUS FOR THE CREATION OF COMMON EUROPEAN AREA OF PUBLIC SECURITY

Abstract. *The EU Security Strategy contains binding provisions to ensure security through the development of national activities in the areas of cooperation between law enforcement agencies and to address problems attributable to crime rate. The authors provide insights into the necessity to develop a scientific concept of the forensic policy.*

Keywords: *scientific concept, law enforcement strategies, crime rate, forensic policy, European public security.*

Аннотація. *Стратегія безпеки ЄС содержить обов'язкові положення для забезпечення безпеки при розвитку співпраці між правоохоронними органами і для рішення проблем, пов'язаних*

с преступностью. Высказано предложение о необходимости научной концепции криминалистической политики.

Ключевые слова: научная концепция, стратегии правоохранительных органов, преступность, криминалистическая политика, общественная безопасность Европы.

Анотація. Стратегія безпеки ЄС містить обов'язкові положення для забезпечення безпеки під час розвитку співробітництва між правоохоронними органами та для розв'язання проблем, пов'язаних зі злочинністю. Висловлено пропозицію про необхідність наукової концепції криміналістичної політики.

Ключові слова: наукова концепція, стратегії правоохоронних органів, злочинність, криміналістична політика, громадська безпека Європи.

In view of the EU Council's public security strategies and conclusions on the implementation of the EU Vision for the European Forensic Science 2020 as well as national legislation, including Lithuania's program for the development of public security for the period 2015—2025, adopted to ensure crime prevention, crime rate control and public security, we believe that it is the right time to discuss the necessity of a scientific concept of the forensic policy. Along with traditional criminal acts, the overall quality of life is now being threatened by new types of criminal offenses. The new criminal offenses require communities and politicians to pay more attention to crime combating and crime prevention. The topical issues of the forensic policy. Threats observed during the recent years have highlighted the need for harmonized international cooperation in Europe to be raised to the level of an active national and international forensic policy, which requires scientific insights and recommendations. At the moment, we can only talk about the tactical level of the forensic policy introduced by international organizations, including the EU and EU agencies (ENFSI, Europol, Eurojust, CEPOL), in individual segments. Meanwhile, a comprehensive strategy for the forensic policy is absent both at the national and international level. Therefore, it is necessary to start evaluating reforms and strategies that have taken place in law enforcement institutions during the last two decades in the context of the forensic policy. Apart from focusing on the trends in the crime rate, the forensic policy must entail a coordinated reaction of public authorities to the crime and crime attributable phenomena.

It is impossible to achieve the EU's priority objectives without an effective combat against crime and its consequences. Although the EU institutions have been more active in recent years in addressing public security issues, issues of forensic policies and strategies to combat still remain out of the scope of extensive research. In one of their previous scientific projects, the authors stated that the idea of the creation of a common area of forensics laid down in the EU Council's conclusions on the implementation of the EU Vision for the European Forensic Science 2020 is important, but at the same time, complex, multi-stage and having a wide potential for discretion. Also, the main focus here is on expert activities and only to a very general extent on crime investigation and public security [1].

In their research of 2016, the authors found that there was no sufficient interaction between activity planning, coordination

and regulation of powers and determination of qualifications and competences in practical activities of crime investigating agencies. So far, no assessment of the contemporary law enforcement strategies or reforms has been done with or without the participation of the law enforcement agencies. This makes the relevance and originality of the study obvious. Where scientific analysis of specific phenomena identifying essential features of the actual problems is absent, politicians and law enforcement agencies may only rely on external parameters and available statistical indicators, often adjusted to the current situation instead of being rationally evaluated. It is well known, although with no actual transposition to practice, that identification and investigation of criminal offenses is a complementarity based coordinated performance of many institutions. Here, we can see a considerable value added of debate, which may help public authorities to develop real operational forensic policy-based strategies that allow further planning and implementation of reforms.

On the international level, research in forensic policy is also scarce. For example, issues of public security have been addressed in terms of several aspects, such as the effectiveness of law enforcement agencies and law enforcement reforms.

Today, we can talk about a segmented international forensic policy that is implemented by international organizations of various levels, including the EU and its agencies (ENFSI, Europol, Eurojust, CEPOL). There is still a lack of coherence between EU declarations, state activities and scientific research in forensic policy and the narrow understanding of the policy prevails in the EU.

Speaking about the concept of the implementation of the EU Vision for the European Forensic Science 2020, it must be stated that Europe has adopted a vision framework focused mainly on a single area of technical expertise at best. A vision or a conceptual insight into forensic policy, forensic tactics, forensic methodology and forensic theory are still absent. Therefore, we believe that it is high time to start a discussion about theoretical grounds of the state's forensic policy, theoretically based strategies of law enforcement institutions, harmonization of legal regulation and the development of an effective system of forensic and expert institutions both in Lithuania and Europe. Scientific and training institutions are the best vehicle to transfer concentrated applicable knowledge and experience of European countries in forensic policy to all institutions involved in crime control and prevention. Europe, has just started considering the US successful practice where scientific institutions were in charge of preparing the grounding principles for the reform of forensic institutions (Strengthening Forensic Science in the USA: Path Forward). The trend should also be considered in Lithuania by the key users of scientific strategies: The Parliament, the government, and the law enforcement bodies.

Along with scientific debate, the concept of forensic policy should also be based on scientific research. The research must include an analysis of the current situation in strategic planning and reforms of law enforcement bodies and the performance of forensic and expert institutions and NGOs along with an in-depth analysis of the legal regulation of law enforcement strategies. As regards the concept of

forensic policy, it is necessary to carry out an analysis of the latest European, national and international legal acts, recommendations, methodologies and practices of forensic and law enforcement bodies in the field of public security. A scientifically based concept of forensic policy will allow transposition of its key provisions into law enforcement strategies and will subsequently benefit to the development of the common European public security area.

We have tried to identify the most important tasks to be addressed by scientists in developing such a concept, namely:

- to analyze the current situation of the strategies and ongoing reforms of law enforcement institutions in Lithuania (any other country, region, the EU or the entire Europe) as a precondition for the development of the concept of forensic policy;
- to develop theoretical and methodological instrumentation with the view to coordinate approaches, practices and applicable procedures of the major forensic schools in Europe;
- to disclose possibilities for the development of forensic and expert NGOs as one of the main trends in the contemporary EU's forensic law.

A scientifically based concept of forensic policy will allow transposition of its key provisions into law enforcement

strategies and will subsequently benefit to the development of the common European public security area.

The functional purpose of Forensics in the context of global threats and the volatile crime statistics must also be taken into account. [2, P. 4—9].

We also believe that, in order to have a real and research-based vision for the development of the entire field of Forensics in Europe for at least until 2030, it is necessary to set up international scientific groups, consolidate scientists working in the field of the forensic science, promote international scientific research projects, employ multi-format teams specializing in the field, including non-governmental forensic organizations, and extend our scientific services to national and international agencies responsible for scientific and law enforcement policies.

Referense

1. The scientific concept of the implementation of the vision for European Forensic Science 2020 in Lithuania. Scientific study. Vilnius, Mykolas Romeris University, 2016.
2. Shepitko V. Yu. Criminalistics as a System of Scientific Knowledge in Conditions of Global Threats and Crime Transformation. Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics : a Collection of Scientific Papers. Kharkiv : Pravo, 2018. Is. 18th.

О. В. Курдес,

науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2736-4616>, e-mail: oleg700615@ukr.net

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ЗАПОЧАТКУВАННЯ ІНСТИТУТУ НАСТАВНИЦТВА В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ

Анотація. Розглянуто сутність поняття «наставництво», а також зазначено необхідність започаткування інституту наставництва в системі підготовки судових експертів та його адміністративно-правового забезпечення.

Ключові слова: наставник, наставництво, робота з персоналом, професійна підготовка, підвищення кваліфікації, навчання.

Abstract. The essence of the concept of “mentorship” is considered in the thesis, as well as the necessity of initiation and administrative and legal support of the institute of mentorship in the system of training of forensic experts are outlined.

Keywords: mentor, mentorship, work with the staff, professional training, advanced training, studying.

Аннотация. Рассмотрена сущность понятия «наставничество», а также отмечена необходимость введения института наставничества в систему подготовки судебных экспертов и его административно-правового обеспечения.

Ключевые слова: наставник, наставничество, работа с персоналом, профессиональная подготовка, повышение квалификации, обучение.

Підготовка кваліфікованих кадрів для судово-експертних установ — необхідна умова належного виконання ними завдань із забезпечення правоохоронних органів і суду об'єктивними та якісними висновками експертних

досліджень. Сьогодні існує необхідність не тільки максимального опанування кожним експертом судово-експертної установи вже наявних експертних спеціальностей, а й розроблення нових, які б відповідали вимогам часу. Належна підготовка та підвищення кваліфікації судових експертів повинні стати пріоритетом у планах розвитку судово-експертних установ. Існує нагальна потреба у свіжому погляді на питання підготовки й підвищення кваліфікації судових експертів.

Серед методів покращення професійної підготовки варто дослідити можливість започаткування інституту наставництва в загальній системі навчання судових експертів.

Словник української мови (1970—1980) слово «наставник» визначає як «той, хто дає поради, навчає; poradnik, учитель» [1, с. 198]. Водночас слово «наставництво» словник визначає як «діяльність, що полягає в поданні допомоги порадами, навчанням і т. ін.» [2, с. 697].

Питання наставництва в роботі з персоналом перебувало у полі зору значної кількості науковців, які зробили вагомий внесок у теоретичне обґрунтування необхідності застосування інституту наставництва під час навчання працівників. На часі в діяльності судово-експертних установ гостро постало питання започаткування в процесі підготовки та підвищення кваліфікації судових експертів інституту наставництва та його адміністративно-правового забезпечення.

Цікавою є думка Н. Аллошиної, яка наголошує, що «інститут наставництва сьогодні стає необхідним елементом державної служби, який передбачає передачу накопичених знань новим співробітникам» [3, с. 56] та доходить висновку, «що для ефективного здійснення наставництва наставник повинен:

- володіти необхідними знаннями та досвідом;
- мати мотивацію це робити» [3, с. 56].

Як зазначає Н. Гаврилів, «поняття наставництва є дуже актуальним для новітньої освіти, проте, все ще залишається малодослідженим». Водночас вона стверджує, що «практика наставництва віднайшла своє місце не лише в освітній сфері, а й все частіше використовується у сфері людських ресурсів та менеджменту» й розглядає наставництво як «підтримку та наснаження молодого особистості на шляху розвитку власного потенціалу та власних навиків, а також вибору та становлення тим, ким вона прагне бути». Науковиця вважає, що «наставник забезпечує підопічному провід, ділиться мудрістю, знаннями та підтримує підопічного в спосіб, який останній здатний найефективніше сприйняти і з якого зможе найбільше скористатися» [4, с. 202].

Дослідивши систему наставництва, В. І. Притула та З. М. Левченко дійшли висновку про необхідність розроблення програми наставництва на підприємстві з метою «забезпечення механізму передачі новим працівникам практичного досвіду, формування позитивного соціально-психологічного клімату, оптимізації затрат на навчання працівників» і «вважають наставництво найефективнішим інструментом для системного обміну корпоративними знаннями та практичними навиками» [5, с. 118]. До того ж науковці визначають «сукупність очікуваних позитивних ефектів від впровадження системи наставництва на підприємстві», а саме:

- «зменшення часу, необхідного для адаптації нового працівника;
- добре навчений та підготовлений персонал до роботи в умовах цього підприємства;
- ефективніша підготовка керівних кадрів;
- підвищення культурного рівня персоналу;
- орієнтація на роботу в команді» [5, с. 117].

Водночас М. Морозова називає специфічні якості, необхідні для наставника: корпоративність, здатність навчати, відповідальність, мотивація, впливовість, якості лідера [6, с. 9] та акцентує увагу на тому, що «рівень оплати праці, як мінімум, повинен компенсувати матеріальні втрати наставника, які він несе, не займаючись своєю основною діяльністю» [6, с. 10].

О. Оргієць попереджає про «формальний підхід до наставництва», який «не може гарантувати позитивні результати, а в низці випадків, навпаки, [здатний] призвести до негативних результатів». Науковець звертає увагу на «ретельне планування організації та впровадження системи наставництва, яке передбачає проходження кількох етапів, урахування соціально-психологічних особливостей підопічних» [7, с. 10].

Порядок підготовки та стажування фахівців, які мають намір здобути або підтвердити кваліфікацію судового

експерта, передбачено Положенням про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 03.03.2015 р. № 301/5 [8]. Проте, згадане Положення не передбачає закріплення за особами, прийнятими на посади судових експертів або наукових працівників, більш досвідчених працівників з метою адаптування й навчання. На жаль, маємо констатувати той факт, що процедуру введення в посаду судового експерта не урегульовано жодним нормативно-правовим актом.

Переконані, що наставництво є потужним інструментом не лише для адаптування й навчання кадрового поповнення, а й для підвищення кваліфікації всього персоналу, згуртованості колективу, заощадження часу керівного складу на навчання молодих фахівців. Наставництво підвищує продуктивність праці персоналу за рахунок якісної підготовки та прискорення процесу адаптування до нових умов праці. Завдання підрозділу роботи з персоналом — виявляти потенційних наставників, пропонувати пропозиції щодо їх мотивації.

Вважаємо за доцільне під час наставництва зберігати можливість виконання як наставником, так і підшефним їхніх посадових обов'язків, оскільки саме під час практичної діяльності навчання дає найбільш ефективні й позитивні результати.

Окремого дослідження потребує вивчення питання створення дорадчого органу — Ради наставників, основними завданнями якої має стати: надання пропозицій у закріпленні наставників за підшефними, координування їхньої роботи, здійснення практичної допомоги, подання клопотань щодо заохочення або покарання наставників і підшефних.

На нашу думку, запровадження інституту наставництва в систему судово-експертних установ України сприятиме підвищенню ефективності роботи всіх його учасників на кожному зі щаблів:

- наставник підвищить свій статус і здобуде матеріальну винагороду;
- підшефний швидше навчиться й адаптується в новому колективі;
- установа отримає висококваліфікованого співробітника.

Із метою введення інституту наставництва в систему підготовки судових експертів пропонуємо:

- розробити нормативно-правове забезпечення інституту наставництва в системі роботи з персоналом судово-експертних установ;
- опрацювати та запровадити механізм мотивації роботи наставників, підвищення їхнього іміджу;
- ухвалити заходи запобігання формалізму в роботі наставників.

Список використаних джерел

1. Словник української мови : в 11 т. / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1970—1980. Т. 5 : Н — О / ред. тому: В. О. Винник, Л. А. Юрчук. 1974. 840 с.
2. Словник української мови: в 11 т. / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) та

- ін. Київ : Наук. думка, 1970—1980. Т. 11 : X — Б / ред. тому : С. І. Головащук. 1980. 699 с.
3. Алюшина Н. О. Інститут компетентнісного наставництва — один із пріоритетів державної кадрової політики // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2014. № 4. С. 56—64.
 4. Гаврилів Н. Наставництво як інструмент сучасної освіти // Гуманітарні та соціальні науки: мат-ли I Міжнар. конф. молод. вчен. НСС-2009 (Львів, 14—16.05.2009)/Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2009. С. 201—202.
 5. Притула В. І., Левченко З. М. Системне наставництво: управління корпоративними знаннями та навиками // Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2013. № 3. С. 113—118.
 6. Морозова М. Е. Наставництво як процес формування особистості молодого спеціаліста // Науковий вісник УМО «Економіка та управління». 2016. Вип. 1. С. 1—12.
 7. Оргієць О. М. Наставництво як засіб збереження інституційної пам'яті в органах державної влади // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2015. № 3. С. 84—90.
 8. Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів : наказ Мін'юсту України від 03.03.2015 р. № 301/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (дата звернення: 09.02.2021).

К. В. Латиш,

кандидат юридичних наук, асистент кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9110-116X>, e-mail: Latysh78@gmail.com

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ КОЛА СУБ'ЄКТІВ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. *Висвітлено одне з основних проблемних питань, яке виникає під час судового розгляду у кримінальних провадженнях через недосконалість нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності, особливо в частині визначення її суб'єктного складу.*

Ключові слова: *експерт, судовий експерт, висновки експерта, судово-експертна діяльність.*

Abstract. *The theses cover one of the main problematic issues which arise during the trial in criminal proceedings, due to inaccuracy of the legal regulation of forensic expert activity, particularly in the part of determining its subject composition.*

Keywords: *expert, forensic expert, expert conclusion, forensic expert activity.*

Аннотация. *Освещён один из проблемных вопросов, возникающих во время судебного рассмотрения уголовных производств из-за несовершенства нормативно-правового регулирования судебно-экспертной деятельности, особенно в части определения её субъектного состава.*

Ключевые слова: *эксперт, судебный эксперт, заключение эксперта, судебно-экспертная деятельность*

Судово-експертну діяльність, пов'язану з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз, здійснюють винятково державні спеціалізовані установи, до яких, зокрема, належать експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України (ст. 7 Закону України «Про судову експертизу»).

У зв'язку із цим судові експертизи у більшості кримінальних проваджень проводять саме в експертних службах МВС, МОУ, СБУ та ДПС України. Однак, у такому разі постає дискусійне питання щодо незалежності експерта, адже він належить до того самого відомства, що й слідчий, який призначає експертизу.

Експертна служба МВС містить Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України (ДНДЕКЦ) і його територіальні підрозділи — науково-дослідні експертно-криміналістичні центри (НДЕКЦ), перелік яких наведено в додатку до Положення. Вони безпосередньо підпорядковані Міністру внутрішніх справ України (п. 1 Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України, затвердженого наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1343) (далі — *Положення*).

Отже, судовий експерт та слідчий є підзвітними тому самому керівнику, який очолює це відомство. На противагу цьому, у ч. 2 ст. 69 Кримінального процесуального кодексу України зазначено, що не можуть бути експертами особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого.

Тому існують підстави для висновків про відсутність незалежності експерта у таких випадках, оскільки в експерта та слідчого може бути спільна зацікавленість у розкритті злочину з «обвинувальним ухилом», а також наявний вплив на обох зі сторони керівництва МВС. Так, в одному з кримінальних проваджень від 18.08.2017 р. № 1201714000000650 у порушення вимог ч. 2 ст. 69 КПК України, здійснення експертного дослідження було доручено фахівцям відомчої установи МВС України — ДНДЕКЦ, що ставить під сумнів відсутність службової чи відомчої залежності експерта від органу досудового розслідування.

Згідно зі ст. 79 КПК України спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач, експерт, секретар судового засідання не мають права брати участі в кримінальному провадженні та відводяться за підставами, передбаченими ч. 1 ст. 77 КПК, із тим обмеженням, що їх попередня участь у цьому кримінальному провадженні як спеціаліста, представника персоналу органу пробації, перекладача, експерта і секретаря судового засідання не може бути підставою для відводу.

З огляду на викладене вище та зважаючи на вимоги ст. 79 КПК України, задля недопущення виникнення сумнівів у неупередженості експертів під час виконання експертизи у кримінальному провадженні від 18.08.2017 р. № 12017140000000650 існували підстави для відводу експертів, що й було зроблено судом [1].

Випадки невизнання судом практики доручення проведення експертного дослідження фахівцям відомчої установи МВС України не є поодиноким. Як аргументи у рішеннях судів наведено порушення вимог ч. 2 ст. 69 КПК України, адже наявні сумніви у службовій чи відомчій залежності експерта від органу досудового розслідування [2].

Ще однією проблемою, яка виникає під час судового розгляду та може призвести до визнання висновку експерта недопустимим доказом, є залучення до проведення судових експертиз інших фахівців (експертів) з відповідних галузей знань, які не належать до державних спеціалізованих установ. Так, у кримінальному провадженні під час проведення комісійної комплексної військово-тактичної криміналістичної експертизи, яку було доручено експертам державної спеціалізованої установи Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України із залученням фахівців відповідних галузей знань. Тобто для проведення цієї експертизи було залучено (крім судових експертів) інших фахівців (зокрема, із досліджень і випробувань літальних апаратів, військової техніки та вогнепальної зброї та вибухових

речовин). Однак, під час судового розгляду сторона захисту постаива питання про визнання цього висновку судової експертизи недопустимим доказом з огляду на те, що її було проведено не суб'єктами судово-експертної діяльності та з порушенням порядку призначення експертизи, спираючись на ст. 7 Закону України «Про судову експертизу». Проте суд відхилив ці доводи, адже всі особи, які брали участь у проведенні судової експертизи, були попереджені про відповідальність за відмову або ухилення від дачі висновку чи дачі завідомо неправдивого висновку, про що свідчать їх підписи. Проводили цю експертизу фахівці, які мають відповідну освіту та кваліфікацію судового експерта. Тому відсутні підстави вважати, що комісійна комплексна військово-тактична криміналістична експертиза проведена не суб'єктами судово-експертної діяльності.

Отже, через недосконалість нормативно-правового регулювання існують проблеми у визначенні кола суб'єктів судово-експертної діяльності під час судового розгляду, що призводить до нівелювання висновку експерта як доказу в кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 24.11.2017 р. по справі №757/68542/17-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76996284> (дата звернення: 15.02.2021).
2. Вирок Краснолиманського міського суду Донецької області від 22.11.2016 р. у справі № 236/2029/16-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62967478> (дата звернення: 15.02.2021).

І. В. Луцик,

науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9766-4628>, e-mail: fizedu@gmail.com

А. С. Тяпкін,

звідувач сектору ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0533-8409>, e-mail: tyapkin@ukr.net

МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПУБЛІКАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ

Анотація. *Окреслено можливості українських фахівців судової експертизи оприлюднювати результати своїх наукових робіт у вітчизняних і зарубіжних наукових журналах. Наведено інформацію щодо видань, індексованих міжнародними наукометричними базами даних.*

Ключові слова: *публікаційний простір, наукометричні бази даних, юридичний журнал, судовий експерт.*

Abstract. *Possibilities of Ukrainian forensic experts to publish results of their scientific papers in domestic and foreign scientific journals are outlined. Information about publications that are indexed by international scientometric databases is provided.*

Keywords: *publishing space, scientometric databases, legal journal, forensic expert.*

Аннотация. *Описаны возможности украинских специалистов судебной экспертизы публиковать результаты своих научных работ в отечественных и зарубежных научных журналах. Приведена информация об изданиях, индексируемых международными наукометрическими базами данных.*

Ключевые слова: *публикационное пространство, наукометрические базы данных, юридический журнал, судебный эксперт.*

Одним із провідних показників діяльності закладів освітньої та дослідницької галузей є оприлюднення результатів наукових і методичних розробок як окремих співробітників (у матеріалах статей, методичних рекомендаціях, монографіях і посібниках), так і колективів (участь у науково-дослідних роботах за міністерськими планами або за грантами). Якщо раніше, кілька десятиліть тому, це було можливим лише у друкованих фахових виданнях (яких на той час у кожній галузі знань було небагато й доступ до закордонних видань мали лише одиниці), то тепер це стало доволі звичною справою. Сьогодні завдяки поширенню інтернету будь-який науковець має змогу не тільки надрукувати свою розробку в періодичних фахових виданнях, що у значній кількості виникли в Україні у вищих навчальних закладах та інших установах за всіма напрямками, а й презентувати її світовій науковій спільноті, доправивши її до міжнародних журналів або беручи

участь у міжнародних конференціях (надіславши тези доповідей чи виступаючи онлайн на відеоконференціях).

З іншого боку, це висуває підвищені вимоги до якості авторських матеріалів, адже зазвичай вони проходять рецензування (зокрема, «сліпе» подвійне). Тому науковець залежно від мети, якої він хоче досягти своєю публікацією, може обрати різні шляхи її досягнення. Якщо це підготовка до захисту дисертації або намагання отримати грант від міжнародних організацій, то слід звертатися до ресурсів, що індексовано міжнародними наукометричними базами даних чи хоча б мають категорію «Б», в інших випадках доволі зайти на сайт видання та, ознайомившись із вимогами до статті, надіслати свої матеріали за зазначеною адресою.

Сьогодні існує багато ресурсів, які допомагають зорієнтуватися у сфері публікацій у міжнародних виданнях. Передусім слід зазначити український сайт *Open Science in Ukraine* [1], який надає інформацію щодо оформлення наукової інформації за стандартами *Scopus* та *Web of Science*, консулює авторів і редакторів тощо. Іншим джерелом, на яке може спиратися автор для просування своєї публікації, є спеціалізований незалежний журнал «Наука та метрика» [2], що розширює інформаційний простір для розвитку та взаємодії в науці, допомагає отримувати актуальну інформацію та консулює науковців, які мають намір оприлюднити результати своєї роботи, до того ж він має відкритий доступ до архіву своїх повнотекстових публікацій.

Поміж найавторитетніших міжнародних баз даних можна зазначити *Web of Science (WoS)* і *Scopus*.

Web of Science (до 2014 р. *Web of Knowledge*) — платформа, на якій розміщено бази наукової літератури і патентів, починаючи з 1900 р. (за деякими напрямками), у кількості понад 150 млн записів за 254 дисциплінами. Вона існує від 1997 р. і є найстарішою у своїй категорії.

Scopus — бібліографічна та реферативна база даних, а також інструмент для відстеження цитованості статей, опублікованих у наукових виданнях. Її започатковано 2004 р. і на сьогодні вона містить понад 78 млн записів за 24 тематичними розділами.

На разі постає питання: якій із них віддати перевагу? Жодна з них не є ідеальною, загалом вони мають значну кількість спільних публікацій. Перевагами *WoS* слід вважати (у разі повного індексування) можливість отримання доступу до всіх статей, оглядів чи результатів досліджень окремого фахівця або всієї установи. Натомість *Scopus* для авторів є легшим у користуванні як для того, щоб опублікувати свою статтю в журналі необхідного напрямку, так і знайти потрібну інформацію на теренах цієї платформи. До того ж *Scopus* віддає перевагу дослідженням у гуманітарній сфері (до якої належить експертна робота), а *WoS* — результатам досліджень у точних та природничих науках.

Якщо ж використовувати обидві системи для пошуку необхідної інформації, то *WoS* стане у пригоді для ретроспективного аналізу проблем, а *Scopus* краще впроваджується з прогнозуванням і тенденціями розвитку, адже містить значні обсяги сучасних джерел інформації.

Поміж міжнародних юридичних експертних журналів, які мають найвищі коефіцієнти цитування (отже, і найвпливовіші у науковому світі), слід зазначити *Forensic Science Review* (видавець: *Central Police University Press*, ISSN: 1042-7201), *Forensic Sciences Research* (видавець: *Taylor & Francis Inc*, ISSN: 2096-1790), *Forensic Chemistry* (видавець: *Elsevier*, ISSN: 2468-1709), *Scandinavian Journal Of Forensic Science* (видавець: *Sciendo*, ISSN: 2353-0707), *Journal of Forensic Practice* (видавець: *Emerald*, ISSN: 2050-8794).

За даними сайту наукової бібліотеки Національного університету «Чернігівська політехніка» [3] станом на сьогодні в Україні виходять друком понад 130 юридичних фахових видань, які індексують у вітчизняних і зарубіжних наукометричних базах даних. Із-поміж них понад 90 мають категорію «Б», а один — навіть категорію «А» («Доступ до правосуддя у Східній Європі»; *Access to Justice in Eastern Europe*). Саме ці категорії видань дають змогу публікувати результати наукових досліджень, які Міністерство освіти і науки України та Вища атестаційна комісія враховуватимуть під час захисту для присвоєння наукового ступеня.

Поміж українських юридичних журналів, які нещодавно ввійшли до наукометричних баз даних *Scopus* і *Web of Science*, можна зазначити вже згадуваний «Доступ до правосуддя у Східній Європі» (засновник — Громадська організація «Центр досліджень східно-європейського права») та *Lex Portus* (засновники — Національний університет «Одеська юридична академія», Громадська організація «Морська асоціація “Святий Миколай”» та Громадська організація «Лекс Портус»).

«Доступ до правосуддя у Східній Європі» (*Access to Justice in Eastern Europe*) — юридичний журнал з актуальних питань реформування судової влади та цивільного судочинства, пов'язаних із доступом до правосуддя у країнах Східної Європи [4]. Журнал засновано 2018 р. Мовою повнотекстової статті є англійська.

Lex Portus є юридичним науковим журналом з відкритим доступом (*Open Access*), який публікує наукові статті у галузях морського і транспортного права, міжнародного торговельного, митного та податкового права, управління кордонами, глобалізації та європеїзації адміністративного права. Журнал засновано 2016 р.

Слід зазначити, що спеціалізовані журнали для судових експертів, які здобули міжнародне визнання та які індексовано згаданими *Scopus* і *WoS*, наразі в Україні відсутні. Тому науковці Департаменту експертного забезпечення правосуддя Мін'юсту України можуть звертатися з метою друку своїх досліджень українською лише до вітчизняних видань. Хоча певні кроки у розширенні публікаційних можливостей українських експертів робить, зокрема, редакційна колегія збірника наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» [6] (засновники — Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (нині — Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса») та Національний юридичний університет імені Ярослава

Мудрого; 2000 р.), яка розробила та впроваджує стратегію щодо включення цього фахового видання до наукометричних баз *Scopus* і *WoS*.

Активно стартувала у цьому напрямі й редакційна колегія нового наукового журналу «Архів кримінології та судових наук», що є відновленням заснованого 1926 року Заслуженим професором Миколою Сергійовичем Бокариусом наукового журналу «Архів кримінології та судової медицини».

Програмна мета та тематична спрямованість видання — вирішення концептуальних, наукових, науково-методичних й прикладних проблем у сфері кримінології, судової експертизи, криміналістики, кримінального процесу; проблем використання спеціальних знань у судочинстві, адміністративно-правових засад судово-експертної діяльності, питання соціально-правового захисту судового експерта, технічного забезпечення та автоматизації експертних досліджень, використання міжнародного досвіду та співробітництва у галузі кримінології, судової експертизи та криміналістики тощо [7].

Отже, сьогодні фахівці судової експертизи мають широкі можливості для оприлюднення результатів наукових

робіт як у вітчизняних, так і в зарубіжних виданнях для підтвердження високого рівня своєї професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Сайт Open Science in Ukraine. URL: <https://openscience.in.ua/scopus-wos-indexing> (дата звернення: 18.02.2021).
2. Сайт журналу «Наука та метрика». URL: <https://nim.media> (дата звернення: 18.02.2021).
3. Сайт наукової бібліотеки Національного університету «Чернігівська політехніка». URL: http://library2.stu.cn.ua/na_dopomogu_naukovcy/ukrainsjki_fahovi_vidannya_v_mizhnarodnih_bazah_danij/yuridichni_naukovi_fahovi_vidannya (дата звернення: 18.02.2021).
4. Сайт журналу «Доступ до правосуддя у Східній Європі». URL: <http://ajee-journal.com> (дата звернення: 18.02.2021).
5. Сайт журналу Lex Portus. URL: <https://lexportus.net.ua> (дата звернення: 18.02.2021).
6. Сайт збірника наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики». URL: <http://khrife-journal.org> (дата звернення: 18.02.2021).
7. Сайт наукового журналу «Архів кримінології та судових наук». URL: <https://archive-criminology.com.ua/index.php/journal/index> (дата звернення: 18.02.2021).

Є. С. Манько,

головний судовий експерт Сумського НДЕКЦ МВС України, м. Суми, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1827-4267>, e-mail: mankoes@ukr.net

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ МОТИВАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ ДЕРЖАВНИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ УСТАНОВ

Анотація. Наведено думки вчених, які присвятили свої праці дослідженню професійної мотивації, а також дефініції понять «мотивація» та «професійна мотивація». Детально описано структуру мотивів професійної діяльності. Визначено роль внутрішньої та зовнішньої мотивації в діяльності судових експертів державних спеціалізованих установ.

Ключові слова: мотивація, професійна мотивація, структура мотивації.

Abstract. The article presents scientists who have devoted their work to the study of professional motivation. Definitions for the concepts motivation and professional motivation are provided. The structure of motives in professional activity is outlined in detail. The role of internal and external motivation in the activity of a forensic expert of state specialized institutions is determined.

Keywords: motivation, professional motivation, motivation structure.

Аннотация. Приведены взгляды учёных, посвятивших свои труды исследованию профессиональной мотивации, а также дефиниции понятий «мотивация» и «профессиональная мотивация». Подробно описана структура мотивов профессиональной деятельности. Определена роль внутренней и внешней мотивации в деятельности судебных экспертов государственных специализированных учреждений.

Ключевые слова: мотивация, профессиональная мотивация, структура мотивации.

Сьогодні всі розуміють, що настав час реформ не лише в правоохоронній системі загалом, а й в експертній діяльності. Цілком природньо, що Закон України «Про судову експертизу», який було прийнято 1994 року, не впорався з викликами сьогодення. Між науковцями, законотворцями та практиками цієї сфери точаться активні дискусії щодо реформування цієї сфери діяльності. Основними напрямками, що потребують законодавчого вдосконалення, є регулювання діяльності судових експертів державних установ та судових експертів, що не є працівниками державних установ, фінансового забезпечення, посилення гарантій незалежності та ін.

Тому хотілося б розглянути питання мотивації судового експерта як під час прийняття його на посаду, так і під час здійснення ним професійної діяльності. Актуальність обраної тематики зумовлено її недослідженістю з боку науковців, вона ускладнена тим, що перебуває на стику декількох наук (зокрема, психології, криміналістики, судової експертології та кадрового менеджменту).

Проблеми професійної мотивації розглядали В. Г. Андросюк, О. М. Бандурка, І. Ф. Беляєва, В. Л. Васильєв, Ю. М. Groшев, І. В. Жданова, Н. І. Ковальчишина, В. В. Лазор, Т. Матієнко, А. А. Стародубцев, О. М. Столяренко, О. В. Тімченко, О. М. Цільмак, С. І. Яковенка та ін. Тему мотивації в професійній діяльності судового експерта не досліджено в повному обсязі.

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про судову експертизу» судовими експертами державних спеціалізованих

установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності [1, ст. 10]. На нашу думку, законодавчо закріплені вимоги до кандидатів на посади судових експертів формують початкове ставлення особи до цього виду діяльності, а також мотивацію.

Щодо дефініції поняття «мотивація», то Г. В. Андреева вважає, що це спонукання, яке викликає активність організму та визначає її спрямованість. У процесі усвідомлення мотивів діяльності або поведінки виникають і формуються такі функції мотиву, як спонукальна, спрямувальна та регулювальна. Мотиваційна сфера працівника може бути як позитивною, так і негативною щодо діяльності, тобто позитивно чи негативно впливати на діяльність [2, с. 206].

Також вчені виокремлюють таке поняття, як «професійна мотивація». На думку В. Шевченка та Д. Джоган, мотивація професійної діяльності, або професійна мотивація — це дія конкретних стимулів, що обумовлюють вибір професії й тривале виконання обов'язків, пов'язаних із цією професією, або сукупність внутрішніх і зовнішніх сил, які штовхають людину до трудової діяльності та надають цій діяльності спрямованості, що орієнтована на досягнення певної мети [3, с. 203].

Поміж найпопулярніших підходів до структури мотивів професійної діяльності є підхід, запропонований К. Замфір, на думку якого вона містить три частини: внутрішню, зовнішню позитивну й зовнішню негативну мотивацію [4, с. 116].

Внутрішню мотивацію породжує у свідомості людини трудова діяльність: усвідомлення її суспільної користі, задоволення від самої роботи, тобто результат і процес праці. Внутрішня мотивація виникає з потреб людини, тому на її основі вона працює із задоволенням, без жодного зовнішнього тиску. Зовнішня мотивація містить ті мотиви, які перебувають за межами працівника й праці як такої: заробіток, страх осуду; прагнення до престижу та ін. До зовнішньої позитивної мотивації належать матеріальне стимулювання, просування по роботі, схвалення з боку колег і колективу, престиж, тобто стимули, заради яких людина вважає за необхідне докладати свої зусилля. До зовнішньої негативної мотивації належать покарання, критика, осуд, штрафи та ін. [5, с. 160].

Внутрішня мотивація з погляду задоволення працею є найефективнішою, потім — зовнішня позитивна мотивація. Для зовнішньої позитивної та зовнішньої негативної мотивації (порівняно з внутрішньою мотивацією)

характерна менша стійкість, що швидко втрачає свою стимулюючу силу. Так, матеріальна винагорода, якщо вона залишається на тому самому рівні, утрачає своє мотиваційне навантаження за деякий час. Тому на зарубіжних підприємствах заробітну плату з урахуванням стажу підвищують не за 5 і 10 років роботи, а за коротші часові інтервали [6, с. 109].

Щодо зовнішньої мотивації в експертній діяльності (зокрема, оплати праці судових експертів державних спеціалізованих установ), то мусимо констатувати, що дію норми Закону, яка регламентує, що працівникам державних спеціалізованих установ, які мають кваліфікацію судового експерта, посадові оклади встановлюють у розмірі не менше ніж 10 розмірів прожиткового мінімуму [1, ст. 18], уже 3 роки призупиняють. Законом України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» визначено, що 2021 рік також не став винятком [7], що не найкращим чином впливає на мотивацію судових експертів.

На нашу думку, зважаючи на вузьку спеціалізацію експертної діяльності та з метою підвищення ефективності діяльності мотивацію судового експерта потрібно досліджувати на етапі прийняття на роботу та протягом трудової діяльності аналогічно тому, як досліджують мотивацію працівників правоохоронних органів під час професійного відбору.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін та допов.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 25.02.2021).
2. Андреева Г. В. Професійна мотивація співробітників органів внутрішніх справ: особливості інституційного впливу // Право і безпека. 2009. № 2. С. 206—210.
3. Шевченко В., Джоган Д. Мотивація професійної діяльності майбутнього психолога // Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. 2017. № 1 (17). С. 203.
4. Самоукина Н. Эффективная мотивация персонала при минимальных финансовых затратах. Москва : Вершина, 2006. 224 с.
5. Чабанок Н. І. Співвідношення понять «Позитивна мотивація» і «Негативна мотивація» професійної діяльності особистості // Актуальні проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку індустрії туризму в Україні та Польщі : Третя міжнародна науково-практична конференція. Житомир : ЖФ КІБІТ, 2009. С. 159—161.
6. Матвієнко Т. Особливості мотивації професійної діяльності правоохоронців // Национальный юридический журнал: Теория и практика. 2019. С. 109.
7. Про Державний бюджет України на 2021 рік : Закон України від 15.12.2020 р. № 1082-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20> (дата звернення: 25.02.2021).

Н. В. Михалева,

кандидат юридических наук, заведующая отделом научно-методического обеспечения производства экспертиз в системе СЭУ Минюста России и информационно-издательским отделом ФБУ РФЦСЭ при Минюсте РФ, доцент кафедры судебно-экспертной деятельности ФГАОУ ВО РУДН, г. Москва, Российская Федерация, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4406-9256>, e-mail: n.mikhaleva@sudexpert.ru

К ВОПРОСУ О РАЗВИТИИ СУДЕБНО-ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ЭКСПЕРТИЗ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Аннотация. Рассмотрены вопросы формирования судебно-экологических экспертиз в РФ. Отмечено, что в настоящее время такие экспертизы назначают

достаточно часто. В большинстве случаев их проводят частные эксперты, поскольку государственных экспертов-экологов крайне мало. Сделан вывод о необходимости

увеличения числа государственных экспертов-экологов и совершенствования производства судебно-экологических экспертиз.

Ключевые слова: экологическое правонарушение, окружающая среда, судебно-экологическая экспертиза, эксперты-экологи.

Abstract. *The article deals with the formation of forensic environmental examination in the Russian Federation. It is noted that at present such examinations are appointed quite often. In most cases, they are conducted by private experts, since there are very few state environmental experts. It is concluded that there is a need to increase the number of state environmental experts and improve the production of forensic environmental examinations.*

Keywords: *environmental violation, environment, forensic environmental examination, environmental experts.*

Анотація. *Розглянуто питання формування судово-екологічних експертиз в РФ. Зазначено, що сьогодні такі експертизи призначають доволі часто. Здебільшого їх проводять приватні експерти, оскільки державних експертів-екологів дуже мало. Зроблено висновок про необхідність збільшення кількості державних експертів-екологів і вдосконалення виконання судово-екологічних експертиз.*

Ключові слова: *екологічне правопорушення, навколишнє середовище, судово-екологічна експертиза, експерти-екологи.*

Судебно-экологическая экспертиза официально появилась в Российской Федерации в 2005 г., когда Перечень родов (видов) экспертиз, выполняемых в судебно-экспертных учреждениях Минюста России, и Перечень экспертных специальностей, по которым предоставляется право самостоятельного производства судебных экспертиз в судебно-экспертных учреждениях Минюста России, утверждённые приказом Минюста России от 14.05.2003 г. № 114, дополнили судебно-экологической экспертизой и следующими её видами: «Исследование экологического состояния объектов почвенно-геологического происхождения», «Исследование экологического состояния естественных и искусственных биоценозов», «Исследование экологического состояния объектов городской среды» и «Исследование радиационной обстановки». В 2007 г. появился ещё один вид судебно-экологической экспертизы — «Исследование экологического состояния водных объектов».

В 2012 г. приказом Минюста России от 27.12.2012 г. № 237 был исключён вид судебно-экологической экспертизы «Исследование радиационной обстановки» и добавлен новый вид — «Исследование экологического состояния объектов окружающей среды в целях определения стоимости восстановления».

Создание судебно-экологической экспертизы было вызвано необходимостью в производстве таких исследований по постоянно растущему количеству уголовных дел по экологическим преступлениям, предусмотренным гл. 26 Уголовного кодекса Российской Федерации, а также по гражданским и арбитражным делам по фактам причинения вреда объектам окружающей среды.

В настоящее время под судебной экологической экспертизой принято понимать практическую деятельность, состоящую в исследовании негативного антропогенного воздействия на конкретные (локальные) объекты окружающей среды и осуществляемую в процессе уголовного, гражданского, арбитражного или административного судопроизводства [1, с. 411].

Следует отметить, что с 2020 г. в Судебно-экспертном центре Следственного комитета Российской Федерации (далее — *СК России*) также стали проводить указанные выше виды судебно-экологической экспертизы, за исключением исследования экологического состояния объектов окружающей среды в целях определения стоимости восстановления.

Однако экспертов-экологов в судебно-экспертных учреждениях как Минюста России [2, с. 96], так и СК России до сих пор недостаточно. По этой причине судебные экологические экспертизы в основном поручают экспертам негосударственных судебно-экспертных организаций и частным экспертам, которые не работают в судебно-экспертных организациях [3, с. 53].

Ранее мы отмечали, что, например, анализ арбитражных дел по взысканию вреда (ущерба), причинённого экологическим правонарушением, свидетельствует об очень редком назначении судебных экологических экспертиз по таким делам [4, с. 60]. Однако в настоящее время ситуация меняется. Интерес к судебно-экологическим экспертизам возрос, о чём свидетельствует увеличение количества публикаций по этой теме (см., например, [5—6]). Кроме того, при рассмотрении дел о возмещении вреда (ущерба) объектам окружающей среды, арбитражные суды всё чаще назначают судебно-экологические экспертизы [7, с. 52], особенно по фактам вырубки лесных насаждений, загрязнения почв и водных объектов.

Назначение экспертизы может иметь место как по делам, в рамках которых истец требует взыскать с ответчика очень крупные суммы (сотни миллионов рублей), так и по делам, цена иска по которым намного меньше (сотни тысяч рублей).

Судебно-экологическую экспертизу обычно просит назначить ответчик. При этом заключение эксперта далеко не всегда может быть в его пользу. Оно может подтверждать и позицию истца.

Заключения эксперта по таким экспертизам позволяют установить наличие или отсутствие факта экологического правонарушения (например, рубки леса, сброса сточных вод), причинённых последствий (загрязнения водоёма, гибель рыбы), а также причинно-следственной связи между действиями ответчика и причинением вреда (ущерба) окружающей среде, так как для этого необходимо использовать специальные экологические знания.

В заключении отметим положительный момент — увеличение количества назначаемых судебно-экологических экспертиз и более широкое использование специальных экологических знаний. В свою очередь, это требует от государственных судебно-экспертных учреждений увеличения количества экспертов-экологов и совершенствования производства судебно-экологических экспертиз.

Список использованных источников

1. Энциклопедический словарь теории судебной экспертизы. Мультиязычное издание «Судебная экспертиза: перезагрузка». Ч. II. Москва, 2012. 456 с.
2. Кутузова Н. Д., Майорова Е. И. Современное состояние и перспективы развития судебно-экологической экспертизы в системе Минюста России. Теория и практика судебной экспертизы. 2018. № 13 (3). С. 94—98. DOI: 10.30764/1819-2785-2018-13-3-94-98 (дата обращения: 18.02.2021).
3. Михалева Н. В. Судебные экологические экспертизы по делам о возмещении вреда (ущерба), причиненного экологическим правонарушением: анализ практики арбитражных судов. Теория и практика судебной экспертизы. 2020. Т. 15. № 4. С. 47—55. DOI: 10.30764/1819-2785-2020-4-47-55 (дата обращения: 18.02.2021).
4. Михалева Н. В. Проблемы возмещения ущерба, причиненного экологическим правонарушением (обзор судебной практики). Теория и практика судебной экспертизы. 2011. № 3 (23). С. 48—61.
5. Глазкова Н. В. Актуальные вопросы, возникающие при назначении и производстве судебных экспертиз в ходе расследования экологических преступлений. Успехи современной науки и образования. 2016. Т. 4. № 11. С. 43—44.
6. Петрухина О. А. Проблемы организации судебных экспертиз при расследовании экологических преступлений. Теория и практика судебной экспертизы. 2017. № 12 (4). С. 87—92. DOI: 10.30764/1819-2785-2017-12-4-87-92 (дата обращения: 18.02.2021).
7. Майорова Е. И., Гончарук Н. Ю. Судебная экологическая экспертиза. Твердые бытовые отходы. 2016. № 3 (115). С. 52—57.

А. Никифоров,

Mg.iur, докторант Университета имени Страдыня, г. Рига, Латвийская Республика,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2272-0618>, e-mail: andrejs.nikiforovs@gmail.com

УСТАНОВЛЕНИЕ СВЯЗИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РУКОВОДИТЕЛЯ С УБЫТКАМИ ОРГАНИЗАЦИИ

Аннотация. Рассмотрен вопрос установления вины руководящего коммерческим обществом лица за причиненные данному обществу убытки в случае недобросовестности директора. Подчеркнуто, что необходимо отличать объективные обстоятельства, ухудшившие финансовое состояние коммерческого общества, от субъективных действий директора.

Ключевые слова: гражданское право, убытки, ответственность, директор.

Abstract. Determination of the guilt of the person managing the merchant for the losses caused to the company is an important task in the event of the director's bad faith. For this reason the ability to distinguish objective circumstances that worsened the financial condition of the company from the subjective actions of the managing person (director) is an important element to analyze whether the managing person is guilty.

Keywords: civil law, losses, liability of board member.

Аноація. Розглянуто питання щодо визначення вини особи, яка керує комерційним товариством, за завдані цьому товариству збитки, у разі недобросовісності директора. Наголошено, що слід відрізняти об'єктивні обставини, які погіршили фінансовий стан комерційного товариства, від суб'єктивних дій директора.

Ключові слова: цивільне право, збитки, відповідальність, директор.

Любое коммерческое общество реализует поставленные цели через своих законных представителей, которые в отношениях с третьими лицами действуют от имени и в интересах конкретного коммерческого общества. Учитывая, что юридическое лицо физически не способно выполнять действия, от его имени выступает физическое лицо — законный представитель. Таким представителем могут быть члены правления, члены наблюдательного совета, управляющий партнёр (далее — директор) и прочие лица, которые назначены на должность советом коммерческого общества, его участниками или акционерами в зависимости от юридической формы и юрисдикции коммерческого общества. Исключение составляет более

строгое регулирование в отдельных странах. В основном права директора по ведению хозяйственной деятельности и принятию основных бизнес-решений не ограничены. Тем не менее, отсутствие явных ограничений деятельности директора нельзя воспринимать как вседозволенность.

Анализируя судебную практику разных стран романо-германской и англо-американской правовых семей, автор пришёл к выводу, что, несмотря на различия в регулировании и различные правовые семьи, принципы оценки действий директоров, в целом, одинаковы, что позволяет выявить ряд обязанностей директора, которые он должен выполнять, осуществляя предпринимательскую деятельность. Несоблюдение определённых законом, судебной практикой и предпринимательской доктриной должностных обязанностей директором позволяет определить степень его вины в случае выявления убытков коммерческой организации.

Обязанности директора. Согласно ч. 1 ст. 169 Коммерческого закона Латвийской Республики члену правления и совета свои обязанности необходимо выполнять как внимательному и аккуратному хозяину [3]. Подобное условие предусмотрено ч. 1 ст. 40 Закона Украины «Об обществах с ограниченной и дополнительной ответственностью», гласящей, что члены наблюдательного совета общества и члены исполнительного органа общества должны действовать добросовестно и разумно в интересах данного коммерческого общества [4].

Отсутствие детального регулирования действий директора, по мнению автора, является удачным выбором законодателя интегрировать в нормативный акт положение, которое регулярно актуализируется судебными прецедентами, обычаями или игроками рынка в зависимости от потребностей общества и духа времени. Однако указанное выше не относится к утратившим силу Законам Латвийской Республики «Об обществах с ограниченной ответственностью» [2] и «Об акционерных обществах» [1], в которых требования к директору вообще отсутствовали. Включение положения об аккуратном и внимательном хозяине в Коммерческий закон Латвийской

Республики свидетельствует об эволюции этого института. Тем не менее, ни латвийский Коммерческий закон, ни украинский Закон «Об обществах с ограниченной и дополнительной ответственностью» не дают чёткого разъяснения, какие действия являются соответствующими интересам коммерческого общества, а какие — напротив, явно не способствуют достижению поставленных целей. На эти вопросы отвечает судебная практика и предпринимательские доктрины.

Популярная доктрина о принятии бизнес-решений *Business judgement rule*, по мнению правоведов, устанавливает, как минимум два обязательных требования к каждому должностному лицу, а именно вменяет в обязанность директору действовать лояльно по отношению к коммерческому обществу и быть внимательным к его деятельности [6, с. 1149]. Несмотря на то что отдельные авторы выделяют более двух основных обязанностей директора, в отношении обязанности быть лояльным и действовать разумно спор отсутствует [9, с. 1235]. Применяя доктрину *Business judgement rule* к анализу действий директора более широко, можно определить корректное поведение в зависимости от ситуации.

Корпоративное право отдельных стран романо-германской и англо-американской правовых семей выделяет две основные обязанности директора: обязанность действовать разумно (аналог англ. *duty of care*) и добросовестно, что (применительно к корпоративному праву) может быть отождествлено с обязанностью лояльности, или недопустимостью конфликта интересов (аналог англ. *duty of loyalty*) [11, с. 13].

Анализ судебной практики, Коммерческого закона Латвийской Республики [3] и Закона Украины «Об обществах с ограниченной и дополнительной ответственностью» [4] приводит к выводу, что директор обязан свои полномочия выполнять исключительно в интересах данного общества (обязанность лояльности) и внимательно оценивать все возможные риски и факторы, которые могут негативно влиять на результаты предпринимательской деятельности общества (обязанность разумности).

Отдельно рассмотрим обязанность директора быть лояльным. Полномочия директора базируются на требованиях закона, иначе говоря, нормативные акты предусматривают наличие исполнительного органа в каждом юридическом лице. Более того, в случае единоличного представительства хозяйственная деятельность коммерческого общества зависит от решений одного лица. Поэтому действия директора должны быть направлены на улучшение благосостояния данного общества, даже в ущерб собственным комфорту и выгоде. Понимая мотивы и особенности человека, обязанность лояльности требует от директора точного исполнения своих обязанностей по защите интересов коммерческого общества и избегания действий, в результате которых это общество может понести убытки или потерять прибыль, поэтому обязанность лояльности требует исключительной преданности, исключая конфликт интересов [10, с. 12].

Следовательно, требования к директору выше, чем к обычному наёмному работнику. Директор (с момента

согласия на занятие должности исполнительного лица) должен действовать исключительно в интересах своего доверителя. Представим ситуацию, в которой трудовым договором установлен рабочий день директора с 9 до 17 часов и подчеркнём, что вне рабочего времени без соответствующего согласования директор не может исполнять идентичные обязанности на благо конкурирующего предприятия.

Обязанность быть лояльным исключает любое действие директора, направленное на удовлетворение интересов самого директора или с директором аффилированных лиц в ущерб интересам коммерческого общества. Осуществляя сделку от имени данного общества, директор должен сначала оценить, какую прибыль получит коммерческое общество от сделки, если есть интерес директора или с ним связанного лица, и какой будет результат, если ту же операцию осуществлять с третьими лицами. Лояльность, безусловно, не означает действий во вред личным интересам, но в случае потенциального конфликта интересов преимущество отдаётся более выгодным условиям для коммерческого общества, нежели для его директора.

Считаем также необходимым остановиться на обязанности директора действовать разумно. Часть 3 ст. 169 Коммерческого закона Латвийской Республики предусматривает освобождение члена правления от обязанности возмещать убытки, если он докажет, что действовал как аккуратный и внимательный хозяин. Аналогичное требование присутствует в ч. 3 ст. 40 Закона Украины «Об обществах с ограниченной и дополнительной ответственностью»: член наблюдательного совета общества и член исполнительного органа общества освобождается от ответственности, если докажет, что ущерб причинен не по его вине. Перефразируя указанное в ч. 3 ст. 169 Коммерческого закона и ч. 3 ст. 40 Закона Украины «Об обществах с ограниченной и дополнительной ответственностью», можно утверждать, что директор отвечает за убытки общества, если он не исполнял своих функциональных обязанностей добросовестно, разумно и аккуратно [8, с. 77].

Ни одно физическое лицо не способно всё знать и всё уметь. Поэтому, занимая должность в исполнительном органе общества, директор должен это понимать и оценивать свои возможности по реализации поставленных задач. Отсутствие знаний или нужных навыков не освобождает директора от ответственности. Напротив, обязанность действовать разумно требует от него способности принимать решения от имени коммерческого общества с такой степенью ответственности и внимательности, с какой идентичные решения были бы приняты ответственными и разумными людьми в аналогичных ситуациях [5, с. 11]. Обязанность разумного действия является объективным стандартом, по которому действия директора оцениваются с точки зрения их мотивов и намерений [7, с. 24]. Это означает, что отсутствие в законе или в уставе коммерческого общества определённого режима поведения директора не развязывает руки директору, а требует контролировать себя и думать о благе общества.

Обязанность действовать разумно не является абсолютной, но должна быть адекватной. Разумное поведение

не исключает рисков, что нормально, ведь риски являются частью любой предпринимательской деятельности, а чрезмерно жёстким отношением к решениям директора его можно демотивировать при принятии смелых решений, которые могут обеспечить коммерческому обществу новые возможности.

Установление вины конкретного директора может быть настоящим вызовом для судей, которым для объективного рассмотрения спора приходится углубляться в хозяйственную деятельность данного общества и оценивать действия директора через призму исполнения им функциональных обязанностей. Поверхностное отношение к анализу поведения директора может привести не только к необоснованно удовлетворённому или отклонённому иску, но и к формированию вредной судебной практики.

Проанализировав ряд латвийских и российских судебных решений, автор утверждает, что тенденция направлена преимущественно на защиту истцов, а не на защиту директоров. Дилемма в том, что такие решения не должны завышать требования к обычным директорам небольших предприятий, хотя и преследуют цель освободить директоров от поверхностного исполнения ими своих полномочий, что может быть ещё более опасно.

Список использованных источников

1. Закон Латвийской Республики «Об акционерных обществах». 01.01.1991 (Latvijas Republika. 01.01.1991. Par akciju sabiedrībām. Latvijas Republikas likums. Augstākā Padome.).
2. Закон Латвийской Республики «Об обществах с ограниченной ответственностью». 01.02.1991 (Latvijas Republika. 01.02.1991. Par sabiedrībām ar ierobežotu atbildību. Latvijas Republikas likums. Augstākā Padome.).
3. Закон Латвийской Республики «Коммерческий закон». 01.06.2000 (Latvijas Republika. 01.06.2000. Komerclikums. Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis.).
4. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII (зі змін та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2018. № 13. Ст. 69.
5. Andrew S. Gold. A Decision Theory Approach to the Business Judgment Rule: Reflections on Disney, Good Faith, and Judicial Uncertainty. 66 Md. L. Rev. 398. 2007.
6. Christopher M. Bruner. Good Faith, State of Mind, and the Outer Boundaries of Director Liability in Corporate Law. 41 WAKE FOREST L. REV. 1131. 2006.
7. Damjan Despotovic. Fiduciary Duties and the Business Judgment Rule. Master Thesis. University of Tilburg, 2010.
8. Eviija Novicāne. Valdes locekļa civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumi. 3 Centrālās un Austrumeiropas juridiskās tradīcijas un juridiskās identitātes jautājumi. Latvijas Universitātes 76. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2018.
9. Julian Velasco. How Many Fiduciary Duties Are There in Corporate Law? 83 S. Cal. L. Rev. 1231 (2009—2010).
10. Lori McMillan. The Business Judgment Rule as an Immunity Doctrine. 4 Wm. & Mary Bus. L. Rev. 521. 2013.
11. Степанов Д. И., Михальчук Ю. С. Ответственность директора перед корпорацией за причиненные ей убытки в судебной практике. Москва : Статут, 2018. 207 с.

О. П. Нікітінський,

старший викладач Херсонського державного університету, м. Херсон, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6009-6775>, e-mail: nikitinskiy1977@ukr.net

ГПОТЕТИЧНА ЗМІНА ПРОЦЕСУАЛЬНИХ АСПЕКТІВ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ ЗЛОЧИНІВ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРИЙНЯТТЯМ ЗАКОНУ ПРО БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена питанням використання спеціальних знань і дослідженню проблем призначення судових експертиз під час розслідування економічних злочинів. Звернено увагу на призначення експертних досліджень у виявленні злочинів, спрямованих на розкрадання бюджетних коштів.

Ключові слова: експертизи; розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних із розкраданням бюджетних коштів.

Abstract. This article is devoted to specific expertise use and the research on issue of forensic examination assignment while investigation of economic crimes. Attention is drawn to the forensic research assignment in detection of crimes aimed at embezzling budget funds.

Keywords: forensic examinations, investigation of criminal proceedings related to embezzling budget fund.

Аннотація. Стаття посвячена вопросам использования специальных знаний и исследованию проблем назначения судебных экспертиз при расследовании экономических преступлений. Обращено внимание на назначение экспертных исследований при выявлении преступлений, нацеленных на хищение бюджетных средств.

Ключевые слова: экспертизы; расследование уголовных производств, связанных с хищением бюджетных средств.

Проблемам використання спеціальних знань під час розслідування злочинів у криміналістиці приділяють значну увагу. Багато вітчизняних учених, наприклад, А. Ф. Волобуєв, В. А. Журавель, В. О. Коновалова, В. Г. Лукашевич, Н. І. Кліменко, О. С. Саїнчин, В. Ю. Шепітько, М. Г. Щербаковський та ін. схильні до думки, що в кримінально-процесуальній діяльності спеціальні знання застосовують у двох формах: використання спеціальних знань під час окремих слідчих дій і в межах проведення експертизи. Спеціальними вони вважають будь-які знання й уміння об'єктивного характеру, отримані в результаті вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи [1, с. 219—233; 2, с. 345—388; 3, с. 11—13; 4, с. 242; 5, с. 188—190].

Однак, між особами, які мають спеціальні знання, і експертами існує іноді різниця в процесуальному характері використання їхніх знань. Експерти — це особи, які завдяки своїм специфічним знанням і процесуальному положенню зобов'язані дати висновок за призначеною

експертизою Їх завжди попереджають про кримінальну відповідальність за неправомірну експертизу, їхні висновки є джерелами доказів. Натомість спеціалістів лише попереджають про надання неправдивих свідчень під час допиту в суді та на досудовому слідстві.

Другою формою використання спеціальних знань є судова експертиза. Судову експертизу призначають, коли для вирішення певних питань під час провадження розслідування у справі необхідні наукові, технічні або інші спеціальні знання. Характерно, що особа, яка має певні знання, з дотриманням особливого процесуального порядку здійснює дослідження і дає висновок, що є самостійним джерелом доказів на відміну від участі фахівця у проведенні експертизи. Результатом експертизи є висновки експерта про факти, що не є очевидними, натомість допомога фахівця призводить до виявлення в процесі слідчої дії фактів, доступних загальному безпосередньому сприйняттю.

Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає обов'язкове проведення експертизи (ст. 242): 1) для встановлення причин смерті; 2) для встановлення тяжкості і характеру тілесних ушкоджень; 3) для визначення психічного стану підозрюваного або обвинуваченого за наявності в справі даних, що викликають сумнів щодо його осудності; 4) для встановлення статевої зрілості потерпілого по справах про злочини, передбачені ст. 155 Кримінального кодексу України; 5) для встановлення віку підозрюваного або обвинуваченого, якщо це має значення для вирішення питання про його кримінальну відповідальність і якщо про цьому немає відповідних документів і неможливо їх одержати [6—9].

Поняття судової експертизи обумовлено її значенням змістом, метою та завданнями. Її сутність розкриває ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», відповідно до якої судова експертиза — це дослідження експертом на підставі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини справи, яка є у провадженні органів дізнання, досудового слідства або суду [7].

Експертом може бути призначено особу, яка має необхідні знання для подання висновку в досліджуваних питаннях, незалежно від того, чи працює вона в спеціальній експертній установі та є професійним експертом, чи не працює в такій установі й проведення експертиз не належить до її службових обов'язків. Відповідно до ст. 9 Закону України «Про судову експертизу», Мініюст України веде Реєстр атестованих судових експертів державних і підприємницьких структур і громадян.

Розглядаючи видову класифікацію судових експертиз, хотілося б зазначити, що крім процесуального й організаційного розподілу експертиз на первинні, повторні, основні, додаткові, комісійні й комплексні, їх можна розподілити за видами та (залежно від об'єкта і завдання дослідження) підвидами.

На створене у січні 2021 року Бюро економічної безпеки України як державний правоохоронний орган покладено завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних

правопорушень, віднесених законом до його підслідності (тобто в сфері економіки). За повідомленням прес-служби КМУ прийняття Закону є частиною міжнародних зобов'язань України, передбачених Меморандумом про економічну і фінансову політику з Міжнародним валютним фондом і Меморандумом про взаєморозуміння між Україною як позичальником і Європейським Союзом як кредитором (про отримання Україною макрофінансової допомоги Європейського Союзу).

Щодо судових експертиз, які призначають у справах про економічні злочини та розкрадання бюджетних коштів, то можна виокремити такі основні види: бухгалтерська експертиза; експертиза фінансово-кредитних операцій (перерахунок відсотків по кредиту) та податкової звітності.

Проводячи економічні експертизи, експерти досліджують документи бухгалтерського, податкового обліку та звітності, що містять інформацію про обставини справи та допомагають суду досягти об'єктивності у прийнятті рішення. Фахівці науково-дослідних інститутів судових експертиз проводять економічну експертизу за такими напрямками:

- дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності;
- дослідження документів про економічну діяльність підприємства та організації;
- дослідження документів фінансово-кредитних операцій.

До об'єктів дослідження належать:

- первинні документи (накладні, акти приймання-передачі, касові та банківські документи, митні декларації, інвентаризаційні описи, відомості нарахування заробітної плати тощо);
- облікові реєстри (касові книги, картки складського обліку, реєстри податкових накладних, відомості аналітичного обліку, журнали-ордери, головні книги);
- бухгалтерська, фінансова та податкова звітність, звіти матеріально відповідальних осіб, касові звіти, звіти про використання коштів, наданих під звіт, баланси та фінансова звітність, податкові декларації та звіти).

Результатом проведення експертизи є експертний висновок, який є доказом у судовому провадженні.

Як свідчить практика, названі експертизи найчастіше зустрічаються під час розслідування кримінальних проваджень про економічні злочини та в комплексних експертизах. Оцінка висновку комплексної експертизи складніша, ніж оцінка висновку іншої експертизи. Це зумовлено тим, що комплексна експертиза, по-перше, ґрунтується на кількох дослідженнях, у зв'язку з чим доводиться аналізувати значно більшу кількість даних. По-друге, комплексну експертизу провадять кілька фахівців, тому оцінюють діяльність кожного з них окремо та всієї комісії загалом.

Список використаних джерел

1. Криміналістика : підручник / під ред. А. Ф. Волобуєва. Харків : ХНУВС, 2011. — 666 с.
2. Сاینчин О. С. Розкриття і розслідування умисних вбивств: концептуальні і практичні основи : монографія. Одеса : Юрид. літ., 2004. 408 с.

3. Шепітько В. Ю. Криміналістика : енцикл. словник (українсько-російський і російсько-український) / за ред. В. Я. Тація. Харків : Право, 2012. 560 с.
4. Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: производство, использование : учеб.-метод. пособ. Харьков : Эспада, 2005. 544 с.
5. Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Ін Юре, 2007. 728 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9—10, 11—12, 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 12.02.2021).
7. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 28. Ст. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 12.02.2021).
8. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22.02.2000 р. № 1489-III (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2000. № 19. Ст. 143. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14> (дата звернення: 12.02.2021).
9. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 07.06.2017 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17> (дата звернення: 12.02.2021).

І. М. Овсянникова,

старший науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3351-7781>, e-mail: inessa_ovs@ukr.net

ЩОДО ДЕЯКИХ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ПРОБЛЕМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. Сучасні тенденції розвитку суспільства вимагають приведення законодавства України у відповідність до законодавчих норм країн Європейського Союзу й удосконалення адміністративно-правового регулювання використання спеціальних знань для належного забезпечення правосуддя.

Ключові слова: ефективність, адміністративно-правове регулювання, судово-експертна діяльність.

Abstract. Current development trends in society require bringing the legislation of Ukraine in line with the laws of the European Union and improving administrative and legal regulation of specific expertise use in order to properly ensure justice.

Keywords: efficiency; administrative and legal regulation; forensic science activity.

Аннотация. Современные тенденции развития общества требуют приведения законодательства Украины в соответствие с законодательными нормами стран Европейского Союза и усовершенствования административно-правового регулирования использования специальных знаний для надлежащего обеспечения правосудия.

Ключевые слова: эффективность, административно-правовое регулирование, судебно-экспертная деятельность.

Однією із визначальних ознак сучасної правової держави є утвердження правових норм, забезпечення їхньої дії й охорона шляхом відтворення правосуддя на її території. Щодня суди вирішують безліч різноманітних правових спорів, з'ясовують істину у справах і приймають об'єктивні та справедливі рішення [1, с. 121]. Якість судових рішень є тим маркером, який відображає ефективність правосуддя в Україні. Однак, як свідчить судова практика, пояснення осіб, що беруть участь у справі, доволі часто є суперечливими, і тільки шляхом призначення та проведення судової експертизи можна встановити конкретні обставини справи, що потребують застосування спеціальних знань, які суд має відповідно оцінити [2, с. 142]. Слушно щодо цього зауважує В. М. Гарашук, на думку якого залучення фахівців різних спеціальностей як

судових експертів сприяє з'ясуванню об'єктивної істини та є гарантією прийняття законного, справедливого й обґрунтованого рішення суду і квазісудових органів [3, с. 40—41]. Доречною також є думка А. В. Остропільця про те, що ефективне забезпечення правосуддя не в останнє залежить від функціонування незалежної, кваліфікованої й об'єктивної експертизи, зорієнтованої на максимальне використання сучасних досягнень науки і техніки, а також європейського та світового досвіду забезпечення судово-експертної діяльності [4, с. 197]. Водночас І. В. Пиріг зауважує, що судова експертиза є важливою процесуальною формою використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві, за допомогою якої органи досудового розслідування й суду встановлюють фактичні дані, які неможливо визначити іншим шляхом і які мають істотне значення для розслідування [5, с. 58].

Одним із головних векторів комплексної судової реформи, що відбувається сьогодні в нашій державі, є вдосконалення адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності. Безумовно, розвиток і вдосконалення судової експертизи в Україні неможливі без інтенсивної законодавчої роботи [6, с. 176]. Водночас адміністративно-правові зміни в законодавстві, яким урегульовано судово-експертну діяльність, не завжди зрозумілі й ефективні, що спричиняє певні проблеми, які, зі свого боку, стають темами дискусій у наукових колах.

Останнім часом науковці розглянули деякі теоретико-правові й організаційні питання, пов'язані з проблемами судово-експертної діяльності. Так, наприклад, О. О. Свідерський, розглядаючи проблеми, що впливають на якісні та часові характеристики проведення експертиз, визначає дві основні групи, які їх зумовлюють, а саме:

- 1) теоретико-методологічну групу — ці проблеми спричинено:
 - нестачею нових методик проведення традиційних експертних досліджень відповідно до сучасних здобутків науки й інноваційних методів дослідження,
 - необхідністю розробити методичні засади проведення новітніх видів експертиз,

- недостатністю наукових розробок професіограми судового експерта, який проводить конкретні види експертиз,
- браком наукових досліджень із формування сучасної концепції інформаційного забезпечення на ґрунті моніторингу наявних проблем;

2) організаційно-правову — проблеми, пов'язані із:

- прогалинами у чинному законодавстві щодо призначення та проведення різних видів судових експертиз,
- загальною концепцією кадрового забезпечення НДУСЕ України без диференціації за експертними спеціальностями, управлінськими й технічними посадами,
- нестачею фінансового, матеріального й технічного забезпечення судово-експертної діяльності [7, с. 94].

Відсутність єдиного методичного підходу до структури та змісту експертних методик за різними видами досліджень зауважують також інші науковці. Наприклад, проаналізувавши чинні міжвідомчі та відомчі методики, Я. І. Слободян констатує: створені в різний час і різними відомствами методики мають дещо різну структуру, отже — відмінний одна від одної зміст, що, зі свого боку, є важливою методологічною проблемою сучасної судової експертизи [8, с. 267].

Окрім теоретико-методологічних проблем, О. А. Лопата зазначає важливість підвищення ефективності судово-експертної діяльності загалом. На її слушну думку, необхідно покращити судово-експертне забезпечення досудового розслідування та судового розгляду, удосконалити правове регулювання судово-експертної діяльності, розширити коло вирішуваних експертних завдань, підвищити достовірність й обґрунтованість експертних висновків, удосконалити методологію судово-експертних досліджень, розробити експертні методики відповідно до міжнародних стандартів, ефективно проводити судову експертизу в межах міжнародної правової допомоги, залучати кращий світовий і європейський досвід [9, с. 260].

Оскільки для адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності характерні окремі прогалини й недоліки, які заважають повноцінному забезпеченню правосуддя України незалежною, кваліфікованою й об'єктивною експертизою, на нашу думку, однією з наріжних проблем, якій слід приділити особливу увагу, є проблема якості й ефективності норм профільного Закону, яким урегульовано судову експертну діяльність у нашій державі. Вважаємо, що вдосконалення адміністративно-правового забезпечення судово-експертної діяльності

в Україні має базуватися на принципі максимально можливої його відповідності міжнародним стандартам, що висуває перед сучасною наукою нові важливі завдання, які потребують нагального розв'язання.

Список використаних джерел

1. Сабадаш І. В. Склад елементів адміністративно-правового статусу судових експертів, які не є працівниками державних спеціалізованих установ // Науковий вісник публічного та приватного права : зб. наук. пр. Київ : НДІ публічного права, 2017. Вип. 6. Т. 2. С. 121—126.
2. Ключев О. М. Правове регулювання судової експертизи в справах про адміністративні правопорушення: сучасний стан і перспективи розвитку // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. Харків : Право, 2016. Вип. 16. С. 142—148.
3. Гарашук В. М. Проблеми законодавчого забезпечення судово-експертної діяльності в Україні // Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : зб. мат-лів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 150-річ. з дня народж. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 18—19.04.2019). Харків : ХНДІСЕ, 2019. С. 40—43.
4. Остроплінець А. В. Принципи адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні // Прикарпатський юридичний вісник. 2018. Вип. 1 (22). Т. 3. С. 197—202.
5. Пиріг І. В. Щодо питання віднесення судової експертизи до слідчих (розшукових) дій // Криміналістика і судова експертиза : міжвідом. наук.-метод. зб. Київ : Ліра-К, 2019. Вип. 64. С. 58—68.
6. Гаспарян С. Г. Місце адміністративно-правових норм у правовому регулюванні кадрового забезпечення судово-експертних установ України // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. Харків : Право, 2019. Вип. 20. С. 176—189. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2019.13>.
7. Свідерський О. О. Шляхи подолання проблем проведення судових експертиз (за матеріалами узагальнення експертної практики) // Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : зб. мат-лів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 150-річ. від дня народж. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 18—19.04.2019). Харків : ХНДІСЕ, 2019. С. 93—96.
8. Слободян Я. І. Методики проведення судових експертиз: проблемноорієнтований аналіз // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) : наук.-практ. журн. Київ, 2013. № 1 (29). С. 265—272.
9. Лопата О. А. Міжнародне співробітництво експертної служби МВС України // Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика) : наук. журн. Ірпінь : УДФСУ, 2017. Вип. 2—3 (6—7). С. 259—264.

Д. О. Островерхов,

директор ТОВ «Агентство судових експертиз», м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0505-2788>, e-mail: agentstvoexpertiz@gmail.com

ВИЗНАЧЕННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ПРОГРАМИ ЯК ОБ'ЄКТА ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Розглянуто проблему формування й аналізу дефініцій під час призначення та проведення комп'ютерно-технічних експертиз і експертних досліджень у сфері інтелектуальної власності, пов'язаних із комп'ютерними програмами.

Ключові слова: комп'ютерна програма, програмний продукт, програмне забезпечення.

Abstract. The problem of the formation and analysis of definitions in the appointment and conduct of computer-technical examinations and expert research in IP related to computer programs is considered.

Keywords: computer program, software product, software security.

Анотація. *Рассмотрена проблема формирования и анализа дефиниций при назначении и проведении компьютерно-технических экспертиз и экспертных исследований в сфере интеллектуальной собственности, связанных с компьютерными программами.*

Ключевые слова: *компьютерная программа, программный продукт, программное обеспечение.*

Вирішення експертних завдань під час проведення судових експертиз пов'язане з аналізом та визначенням понять. Зазвичай експертні дослідження починають з аналізу основних понять, якими послуговуються під час проведення експертизи.

Використання коректного визначення понять і категорій під час проведення експертного дослідження є передумовою правильності висновку експерта.

Головним завданням визначення поняття є з'ясування його істотних ознак та відмежування його від решти.

Визначення поняття в експертному дослідженні відіграє провідну роль, якщо на цьому побудовано експертний висновок (коли досліджуваний об'єкт співвідноситься із певним відомим поняттям).

Визначення об'єкта експертизи та його ідентифікація є також передумовою проведення експертного дослідження.

О. С. Катарага та П. П. Петкович зазначають, що правильне визначення об'єкта експертизи та його належність до певного виду важливі не тільки в теоретичному, а й у практичному плані, оскільки дає підставу для визначення класу, роду, виду судової експертизи (тобто дає змогу її класифікувати).

Без глибокого розуміння об'єкта судової експертизи експерту не завжди вдається виявити його зв'язок з конкретним експертним завданням, визначити, чи належить надана інформація до об'єкта конкретної експертизи та ін., що може призвести до труднощів і помилок у виконанні експертизи [1].

Під об'єктом судової експертизи слід розуміти матеріальні предмети, явища і процеси, які підлягають експертному дослідженню.

Відповідно до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [2] встановлення відповідності програмних продуктів вимогам на його розробку є серед основних завдань експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів. Об'єктами комп'ютерно-технічної експертизи є як апаратні засоби (системні блоки комп'ютерів та їх комплектуючі, сервери, ноутбуки, жорсткі диски, флеш-накопичувачі, модеми, маршрутизатори та ін.), так і програмні продукти (комп'ютерні програми, бази даних тощо).

Об'єктами судової експертизи та дослідження у сфері інтелектуальної власності, що пов'язані з комп'ютерними програмами і компіляціями даних (базами даних), також можуть бути комп'ютерні програми як об'єкти авторського права. Одним з експертних завдань цього виду експертизи може бути визначення властивостей комп'ютерних програм.

Ці дві експертні спеціальності можуть перетинатися за об'єктом дослідження: комп'ютерна програма або програмний продукт може бути об'єктом дослідження як одного, так і іншого виду експертизи.

При цьому вживання різних понять у визначенні об'єкта дослідження за цими видами експертиз (комп'ютерна програма, програмний продукт, програмне забезпечення) обумовлено не різними об'єктами дослідження або відмінностями за суттєвими ознаками, а недосконалістю понятійного апарату.

Слід зауважити, що розмежування визначення понять «комп'ютерна програма» та «програмний продукт» як об'єктів дослідження може бути обумовлено дуальністю комп'ютерної програми як явища.

З одного боку, комп'ютерна програма може виступати як продукт, результат людської праці, що належить до сфери інформаційних технологій, та мати споживчі властивості, функціональні характеристики та цільове призначення, з іншого, вона є об'єктом інтелектуальної власності та може охоронятися як об'єкт авторського права.

Комп'ютерну програму як об'єкт авторського права характеризують зміст, а також внутрішня та зовнішня форми вираження (вони визначають її оригінальність). До змісту комп'ютерної програми належать: алгоритм, ідеї та принципи, які є основою програми та організації її інтерфейсу, мова програмування зі стандартними для неї методами, процедурами і регламентами.

Отже, у чинних нормативно-правових актах існують визначення таких понять, як *комп'ютерна програма, програмний продукт, програмне забезпечення, програмний засіб* та ін. Проте такі визначення не завжди охоплюють весь об'єкт дослідження, а іноді є просто некоректним до нього. У такому разі експерт має визначити поняття, що відбиває його справжній зміст на додаток до нормативного визначення.

Проводячи експертне дослідження, пов'язане з використанням дефініцій, експерт має виявляти та враховувати мету дослідження. Коректне й логічне визначення поняття в судово-експертній діяльності є важливим інструментом дослідження [3].

Для ідентифікації об'єкта дослідження та коректного використання нормативних визначень таких понять, як комп'ютерна програма, програмний продукт, програмний засіб, програмне забезпечення та ін., необхідно враховувати, що технологічний процес розробки комп'ютерної програми передбачає зазвичай її етапність, причому за наявності творчої складової на різних стадіях створення [4].

Можливим є багатооб'єктний склад комп'ютерної програми як об'єкта дослідження, зокрема, з різнорідних самостійних частин (наприклад, окремі модулі комп'ютерної програми, бібліотеки, бази даних, на які є посилання для виконання комп'ютерної програми, графічні зображення, інтерфейс та ін.), що слід враховувати експертові під час використання нормативних визначень до об'єкта дослідження загалом.

Формування визначення понять «комп'ютерна програма», «програмний продукт», «програмне забезпечення», «програмний засіб», «програмний комплекс» та ін.

у взаємному зв'язку є важливою передумовою виконання експертних завдань під час проведення комп'ютерно-технічних експертиз та експертиз у сфері інтелектуальної власності, пов'язаних із комп'ютерними програмами.

Список використаних джерел

1. Катарга О. С., Петкович П. П. Судебно-експертна практика і об'єкти судової експертизи // Проблеми та перспективи розвитку судової експертизи та криміналістики : мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 16.10.2020). Одеса : Гельветика, 2020. 204 с.
2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень :

наказ Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 25.02.2021).

3. Островерхов Д. О., Баранов П. Ю. Значення дефініцій при проведенні судових експертних досліджень // Теорія і практика судової експертизи і криміналістики : зб. мат-лів наук.-практ. конф. (Київ — Маріуполь, 27.02.2018). Київ : Європейський університет, 2018. 245 с.
4. Островерхов Д. О. Проблеми співавторства при створенні комп'ютерної програми за багатостадійним процесом // Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народження проф. М. В. Салтєвського (Харків, 08.11.2017). Харків : ХНУВС, 2017. С. 142—145.

В. Ю. Парфьонов,

начальник відділу Луганської обласної прокуратури, м. Северодонецьк, Луганська обл., Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0482-853X>, e-mail: vladimir_parfyonov@ukr.net

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ОБІГУ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

Анотація. Розглянуто питання, що стосуються культурних цінностей як об'єктів неправомірних посягань. Виокремлено проблеми методичного забезпечення судово-мистецтвознавчої експертизи, доказове значення її висновків. Визначено коло питань, які ускладнюють дослідження, запропоновано порядок їх вирішення.

Ключові слова: судово-мистецтвознавча експертиза, культурні цінності, докази.

Abstract. Issues related to cultural values as objects of illegal encroachment are considered. Problems of methodical support of forensic art examination, probative value of its conclusions are singled out. The range of issues that complicate the research is determined, the order of their solution is offered.

Keywords: forensic art examination, cultural values, evidence.

Аннотация. Рассмотрены вопросы, касающиеся культурных ценностей как объектов неправомерных посягательств. Выделены проблемы методического обеспечения судебно-искусствоведческой экспертизы, доказательственное значение её выводов. Определён круг вопросов, затрудняющих исследования, предложен порядок их решения.

Ключевые слова: судебно-искусствоведческая экспертиза, культурные ценности, доказательства.

Від початку становлення української державності й державності інших країн світу, їхніх культур, виокремлювались і формувались об'єкти матеріальної та духовної культури, які мають художнє, історичне, етнографічне й наукове значення та підлягають збереженню, охороні відповідно до законодавства України, зокрема — чинних відповідно до ст. 9 Конституції України міжнародних договорів [1]. До таких об'єктів належать культурні цінності.

На жаль, останні 30 років уповноважені державні органи не здійснювали контролю за об'єктами та предметами, які є культурними цінностями, не було створено та

наповнено реєстр спадщини, не складено Реєстру втрачених культурних цінностей. Протягом зазначеного періоду не функціонували Державна служба охорони культурної спадщини України та Інспекція з охорони культурної спадщини. Названі чинники спричинили активізацію кримінально-протиправної діяльності у сфері незаконно обігу культурних цінностей.

Результати аналізу судової, слідчої та експертної практики свідчать про потребу залучати спеціальні знання у формі судової експертизи, яка послуговується широким арсеналом сучасних науково-технічних засобів, що значно збагачує можливості сторін провадження та суду у здобутті доказової інформації.

На нашу думку, учиненню кримінальних правопорушень цієї категорії сприяють такі причини й умови, які потребують нагального розв'язання: відсутність чіткого нормативного регулювання відносин у цій сфері; висока вартість цих об'єктів і предметів; імпульсивне бажання суб'єкта щодо заволодіння ними; неналежний рівень технічного забезпечення установ та організацій; відсутність взаємодії з уповноваженими органами іноземних держав; расова чи релігійна нетерпимість; наявність протиборчої сторони, стану війни; приниження гідності супротивника, його деморалізація, нівелювання ідентичності певної спільноти, їхнє прагнення до самоідентифікації шляхом позбавлення культурної спадщини.

Одним із дієвих шляхів виконання цього завдання є оптимізація рівня техніко-криміналістичного й судово-експертного забезпечення, оскільки кримінальний процесуальний інститут спеціальних знань є основним каналом синтезу досягнень технічних та інших наук і за провадженням їх у кримінальне судочинство.

До основних ознак, які виражають криміналістичний аспект злочину, належать: способи та характерні для них слідові комплекси, що характеризують предмет злочину й особу злочинця. Вони потрібні для реалізації пошукових, ідентифікаційних і тактичних завдань.

Для розроблення методів розслідування найбільш повно та послідовно різні ознаки злочину використав Г. А. Густов. Ідеться про методи програмно-цільового, розумового моделювання, комплексного підходу. Криміналістичні ознаки елементів злочину виконують свою службову роль, забезпечуючи вирішення специфічних завдань: ідентифікація осіб, знарядь, устаткування, інших об'єктів за їхніми властивостями у вигляді матеріальних та ідеальних слідів, а також їхніх комплексів; вибір виду, способу й заходу тактичного впливу; вибір науково-технічних засобів виявлення та фіксування слідів, які забезпечують зберігання інформації, що містить такі сліди.

Правильне визначення виду й послідовності застосування науково-технічних засобів запобігає втраті інформації під час роботи зі слідами та здійснення судових експертиз. Варто зазначити, що незаконний обіг складно виявити через проблеми із визначенням походження більшості культурних цінностей, що залежить від їхніх індивідуальних ознак.

Однак, незважаючи на труднощі, які виникають під час розслідування через їх умисне створення суб'єктами злочинів, існує методика розв'язання подібних проблем, оскільки під час вчинення злочину в навколишньому середовищі залишається сукупність слідів, які є носіями доказів та об'єктами експертного дослідження.

Науковці В. М. Бабакин та В. В. Ковальов слушно зауважують, що під час проведення слідчих дій, обшуку й допиту необхідно враховувати особливості релігійних обрядів, споруд і служителів та тісно співпрацювати з експертами для чіткої ідентифікації викраденого майна й визначення його культурної, історичної та грошової цінності [2].

Усі ці чинники впливатимуть на якість і повноту експертного висновку як джерела доказів. Враховуючи специфіку й особливість індивідуальних ознак предметів, які є культурною цінністю, під час слідства виникає потреба залучити спеціаліста чи експерта, що, зі свого боку, забезпечує достовірність і повноту досудового розслідування, встановлення обставин, які підлягають з'ясуванню, що обумовлено ст. 69, 71, 93 КПК України [3]. Отже, постає необхідність призначити судово-мистецтвознавчу експертизу.

Накопичений досвід, який містить не лише успіхи, а й помилки, зумовив потребу в узагальненні й оцінюванні ефективності здійснення судово-експертного забезпечення розслідування злочинів у сфері культурних цінностей, а також потребу в науково обґрунтованих рекомендаціях із його вдосконалення.

По-перше, у нормах КПК України відсутня така процесуальна дія, як призначення судової експертизи: її замінено на «залучення експерта» (ст. 243 КПК України), що потребує узгодження термінології в нормативно-правових актах. Назва постанови про доручення проведення експертизи потребує уточнення, зважаючи на суб'єктів, які мають право її призначати. У нормативно-правових актах, що регламентують питання проведення судових експертиз, і юридичній літературі відсутнє єдине бачення їхніх

назв, а це призводить до неточності у визначенні видів, постановці запитань, що перебувають поза межами компетенції експерта у галузі мистецтвознавства.

По-друге, під час проведення судово-мистецтвознавчої експертизи виникають труднощі щодо питань визначення цінності, характерних ознак, властивостей, часу, способу виготовлення, механізму впливу, належності до певного виду. Ці відомості мають важливе значення для кваліфікації злочину, пошуку злочинців, з'ясування джерел надходження культурних цінностей у незаконний обіг. Усе це потребує відповідного розроблення методичної й інструментальної бази, підготовки експертних кадрів.

По-третє, суттєво обмежені види культурних цінностей, які потенційно можна дослідити в конкретній судово-експертній установі. Це зумовлено: відсутністю в окремих НДЕКЦ МВС України або СЕУ Мін'юсту певного лабораторного обладнання; недостатністю стандартних зразків об'єктів дослідження за експертною спеціальністю 15.1 «Мистецтвознавчі дослідження» для порівняння; браком науково-обґрунтованих методик судово-експертного дослідження. Унаслідок чого дослідження культурних цінностей в експертних установах не проводиться або значно ускладнюється.

По-четверте, наявність чинників, які впливають на якість і повноту проведеної експертизи, неможливість у зв'язку із цим експертного вирішення питання чи надання завідомо неправдивого висновку. Це пояснюється: незадовільною підготовкою наданих безпосередніх об'єктів дослідження, вихідні дані яких викликають сумніви; різноманітністю видів зразків (зокрема, копій, виготовлених із використанням новітніх технологій та обладнання), що унеможливило ідентифікацію окремих ознак об'єкта, характерних для оригіналу, та ін.

Розглядаючи проблематику методології й методики судової експертизи, необхідно зазначити, що вдосконалення й поглибленого вивчення потребує питання взаємодії правоохоронних органів і судових експертів зі спеціалістами зарубіжних країн під час дослідження об'єктів судово-мистецтвознавчої експертизи, оскільки вони мають інше етнографічне походження й індивідуально наділені ознаками, характерними тільки для них.

Також не менш важливим є питання повного або часткового знищення об'єкта судово-мистецтвознавчої експертизи чи зміни його властивостей під час проведення такої експертизи, що передбачено ст. 69 КПК України [3], оскільки воно частково є спірним.

Підбиваючи підсумки, зауважимо, що неправильне застосування методики розслідування, методів дослідження та методики проведення судових експертиз спричиняє прикрі розбіжності та надання недостовірних відомостей, що негативно впливають на оцінювання та допустимість доказів у кримінальних провадженнях. Отже, достовірність висновку судового експерта та похідних даних, які використовували як об'єкти дослідження, відіграють значну роль у розкритті чи попередженні кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 01.03.2021).
2. Бабакін В. М., Ковальов В. В. Особливості розслідування розкрадання культурних цінностей в Україні // Форум права. 2011. № 3. С. 14—20.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 17.02.2021).

R. Pertsev,

postgraduate student of the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities Prince Vladimir the Great Institute of Law IAPM, Kiev, Forensic expert, Israeli Criminal Investigation Department for the Central District, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9471-2962>, e-mail: romanpertsev82@gmail.com

ADMINISTRATIVE LEGAL AND CRIMINALISTIC ASPECTS OF THE STRUGGLE AGAINST THE SPREAD OF CORONAVIRUS INFECTION

Abstract. *In order to prevent the rapid spread of coronavirus infection and the damage it may cause, many governments have been forced to introduce restrictive measures that required changes and legislative amendments. These changes allowed using not only administrative measures, but penal sanctions as well. Also, during the epidemiological investigations, the supervisory authorities were allowed to use and apply forensic technology to track, collect and transmit personal data and information on violators of the isolation and social distancing.*

Keywords: *coronavirus infection, legal regulations, personal data, epidemiological investigation, forensic intelligence.*

Анотація. Для запобігання швидкому поширенню коронавірусної інфекції і шкоди, якої вона може завдати, уряди багатьох країн були змушені запровадити обмежувальні заходи, що вимагали змін і виправлень у законодавстві. Ці зміни дали змогу застосовувати не тільки адміністративні заходи, а й кримінальне покарання. Також під час здійснення епідеміологічного розслідування органами контролю було дозволено використовувати й застосовувати криміналістичні технології для відстеження, збирання та передавання особистих даних і інформації про порушників ізоляційного режиму та соціального дистанціювання.

Ключові слова: *коронавірусна інфекція, правові норми, особисті дані, епідеміологічне розслідування, криміналістична розвідка.*

Аннотация. Для предотвращения быстрого распространения коронавирусной инфекции и вреда, который она может нанести, правительства многих стран были вынуждены ввести ограничительные меры, требовавшие изменений и поправок к законодательству. Эти изменения позволили использовать не только административные меры, но и уголовное наказание. Также при ведении эпидемиологического расследования контролирующим органам было разрешено использовать и применять криминалистические технологии для отслеживания, сбора и передачи личных данных и информации о нарушителях изоляционного режима и социального дистанцирования.

Ключевые слова: *коронавирусная инфекция, правовые нормы, личные данные, эпидемиологическое расследование, криминалистическая разведка.*

The world is experiencing the COVID-19 pandemic, unprecedented in modern history in terms of the number of cases and social and economic impact. The pandemic has

a significant impact on the economic development of countries and the way of life of the population.

COVID-19 infection is caused by the SARS-COV-2 virus, which is spread between humans, mainly in close contact of an infected person with other people.

In an effort to prevent the rapid spread of coronavirus infection, some countries have been forced to introduce additional countermeasures. These measures may include changes in certain legal regulations and the adoption of laws that limit certain rights and freedoms of citizens, as well as the use of technical and forensic methods of epidemiological investigation to prevent the chain of viral shedding.

Changes in legal regulations include: restriction on citizen travelling, entry and exit from the country, following the mask requirements, prohibition of public events, self-isolation.

To prevent the spread of the virus through sick contacts, epidemiological investigations are under way in many countries, involving the collection, processing and releasing the information about contacts with an infected person. In most cases, information is collected with the help of electronic tracking methods: phone geolocation, various applications, tracking electronic means of payment, use of electronic bracelets, security cameras for identity recognition.

This method of connecting scattered parts of information to get a complete picture of repetitive crimes is known as “forensic intelligence” and has been successfully used by police units of some countries to deal with crime and terrorism [1].

One of the first countries to adopt amendments in its legislation was Israel. According to them, temporary measures were introduced to restrict certain liberties of citizens (closure of borders, restrictions on visiting public places, closure of public establishments, forced isolation of citizens, etc.), violations of which are subject to administrative penalties in the form of fines [2]. In exceptional cases, the violation of isolation and the spread of dangerous infection shall be criminalized in the form of imprisonment up to 7 years [3].

According to official Israeli police figures, as of February 2021, 633 thousand fines were issued for various violations of the regime, including several cases brought to court, with the population of the country 9 million people.

In addition, electronic tracking methods have been allowed by the Government to monitor the spread of the virus, in particular the geolocation of the phone to identify isolation violators and contact with infected people. These methods were both voluntary, in the form of installation applications on the phone, and forced digital tracking, which was entrusted to the Internal Security

Agency (Israel Security Agency-ISA). According to the decision of the court and the Government, the personal data of people should not have been preserved and used for purposes other than to prevent the chain of the virus infection.

Such extraordinary measures, taken at the very beginning of the spread of coronavirus infection, helped to significantly reduce the rate of spread of the virus and interrupt its shedding chain. European countries have also tightened measures to combat the spread of coronavirus infection — states of emergency were imposed in Italy, France, England, Spain, Hungary, Slovakia, the Czech Republic and Serbia.

Recommendations have been adopted by the European Union for the use of modern information collection technologies to combat the virus. With mobile applications that use anonymous mobility data, warnings have been sent and contact with infected people was prevented to help limit the spread of COVID-19 [4].

The Regulation on the Protection of Individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data is the General Data Protection Regulation 2018 (GDPR).

In the Ukraine, some legislative acts have also been amended. For violation of quarantine rules and not observance of sanitary rules, administrative or criminal punishment is provided in the form of a fine or imprisonment for a period of 6 months to 8 years [5].

As of January 2021, 76 thousand protocols were issued in the Ukraine for violation of quarantine rules with a total population of 43.6 million people. Also, the Ministry of Healthcare of Ukraine was instructed to ensure the introduction into industrial operation of the electronic integrated system of watch of diseases in terms of accounting and registration suspicious and confirmed cases of coronavirus inertia.

Australian authorities, to track, observe social distancing in the context of the COVID-19 pandemic (coronavirus infection), use the geolocation of the phone. To track the movement and congestion of people in the cities of Sydney and Melbourne data from transport applications and CCTV cameras installed in cities are used [6]. The legal act of using these measures is the law on biosafety [7].

Thus, it can be seen that in order to combat the spread of coronavirus infection, to identify and to stop its distribution chain, some countries in emergency situations have

adopted strict legal restrictions in the legislation. Advanced technologies of criminalistic surveillance and gathering information, which are commonly used to combat crime and terrorism, have also been used to do so.

The effectiveness of such measures depends largely on the openness of the State to its citizens, in explaining the need to take appropriate measures, as well as the civil responsibility of citizens.

It is important to note that the collection of personal information should be conducted in strict accordance with the law and legal acts of storing and using personal information such as GDPR. Data obtained by “forensic intelligence” should be used to interrupt the chain of infection and not in any case — for actions unrelated to this task.

References

1. Olivier Ribaux, Frank Crispino & Claude Roux (2015) Forensic intelligence: deregulation or return to the roots of forensic science? Australian Journal of Forensic Sciences, 47:1, 61—71 [in English], DOI: 10.1080/00450618.2014.906656.
2. Regulations on special powers to deal with the new coronavirus (temporary order) (restriction of activities and additional provisions), 2020 Israeli legislation [in Hebrew]. URL: <https://www.gov.il/he/departments/faq/corona-legislation> (date of treatment: 11.02.2021).
3. Code of Criminal Procedure, Article No. 218, as amended in 1977. The spread of life-threatening diseases. Israeli legislation [in Hebrew]. URL: https://www.nevo.co.il/law_html/law01/073_002.htm#Seif192 (date of treatment: 11.02.2021).
4. Guidance on Apps supporting the fight against COVID 19 pandemic in relation to data protection (2020/C 124 I/01) URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020XC0417%2808%29> (date of treatment: 11.02.2021).
5. On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Aimed at Preventing the Occurrence and Spread of Coronavirus Disease (COVID-19) 2020 Law of Ukraine [in Ukrainian]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20#n9> (date of treatment: 11.02.2021).
6. Ben Grubb, Mobile Phone Location Data Used to Track Australians' Movements During Coronavirus Crisis, Sydney Morning Herald (Apr. 5, 2020), [in English]. URL: <https://www.smh.com.au/technology/mobile-phone-location-data-used-to-track-australians-movements-during-coronavirus-crisis-20200404-p54h09.html> (date of treatment: 13.02.2021).
7. Biosecurity Act 2015 (Cth) s 51(1), [in English]. URL: https://classic.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/ba2015156/s51.html (date of treatment: 11.02.2021).

А. О. Полянський,

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач лабораторії теоретичних досліджень, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1684-7567>, e-mail: anton_polianskiy@ukr.net

С. Г. Гаспарян,

кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1050-8292>, e-mail: femida2015@ukr.net

ЩОДО ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СПІВРОБІТНИКІВ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто актуальні проблеми професійної культури судових експертів. Підкреслено, що для співробітників цих установ наявність високого рівня

професійної культури є необхідною умовою якісного виконання професійних обов'язків.

Ключові слова: культура, судово-експертні установи, судові експерти.

Abstract. *Issues of professional culture formation of employees of forensic science institutions of Ukraine are revealed. It is determined that based on the modern needs of forensic science institutions of Ukraine, professional orientation of their employees, relevance is the formation of all components of professional culture. It is concluded that for the employees of these institution staff the availability of a high level of professional culture is a necessary condition for quality performance of professional duties.*

Keywords: *culture, forensic science institutions, forensic experts.*

Аннотация. *Рассмотрены актуальные проблемы профессиональной культуры судебных экспертов. Подчеркнуто, что для сотрудников этих учреждений наличие высокого уровня профессиональной культуры является необходимым условием качественного исполнения ими профессиональных обязанностей.*

Ключевые слова: *культура, судебно-экспертные учреждения, судебные эксперты.*

У системі суспільних відносин культура посідає чільне місце, оскільки відіграє значну роль у процесі становлення та розвитку особистості людини. На сучасному етапі розвитку суспільства можна назвати безліч професій і сфер докладання творчих зусиль особистості, однак все ґрунтується на культурній та освіченій людині. Не є винятком сформованість відповідного рівня культури у співробітників судово-експертних установ України.

Культура — це життєва та потужна рушійна сила суспільства: історія, традиції поколінь, мистецтво, самобутність і самоідентичність народу. Культура є важливою складовою кожної людини та суспільства загалом, культура протягом існування людства поліпшує якість життя, концентрує соціальний досвід поколінь, накопичує знання про навколишній світ, дає змогу прогресувати. Система культури — це живий процес, який постійно рухається, розвивається, змінюється та накопичує безцінну скарбницю цінностей і традицій.

Поняття «культура» є фундаментальним, його дослідженню приділяють увагу філософи, аксіологи, соціологи, історики, культурологи, психологи, юристи.

Крім того, термін «культура» можна розглядати в широкому та вузькому сенсах: у першому випадку культура визначає специфіку людського існування у світі й усе, що із цим пов'язане; у другому — це сфера духовного життя людей. Що стосується внутрішнього змісту, то культура є процесом розвитку самої людини як суспільної істоти, цілісної та гармонійної особистості, способом її існування, мірою її індивідуальної, моральної, естетичної та фізичної досконалості. Слід також зазначити, що в широкому сенсі культура є специфічною, генетично неспадковою сукупністю засобів, способів, форм, зразків і орієнтирів взаємодії людей із середовищем їхнього існування, яке вони створюють у процесі спільного життя для підтримання певних структур діяльності та спілкування.

Культура є основою розвитку людської індивідуальності, вона втілює загальнолюдські цілі й устремління,

тобто вселюдський сенс. Незалежно від ставлення до проблеми культури, практично всі дослідники зазначають, що культура характеризує життєдіяльність особистості, групи та суспільства загалом; вона є специфічним способом буття людини, має свої просторово-часові межі. Вона розкривається через особливості поведінки, свідомості та діяльності людини так само, як і через речі, предмети, твори мистецтва, знаряддя праці, мовні форми, символи та знаки.

У межах загальної культури особи як носія різноманітних соціальних цінностей та учасника широкого кола суспільних відносин виокремлюють такі структурні компоненти, як економічна, політична, етична, психологічна, інтелектуальна, інформаційна, правова та інші види культури, які є певними спектрами розуміння загальної культури.

Виходячи із сучасних потреб діяльності судово-експертних установ України, професійної спрямованості роботи наукових співробітників та судових експертів, актуальною є безпосередня сформованість усіх компонентів професійної культури.

Зазначимо, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», судова експертиза — це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду. Отже, судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань. Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та здобули кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності [1].

На сучасному етапі багато досліджень присвячено питанням умов формування професійної культури, її складових, але водночас простежується відсутність єдиного підходу до тлумачення терміна «професійна культура». Основні теоретичні розробки з цього питання представлені у працях С. Арутюнова, Ю. Бромляя, І. Зарецької, І. Ісаєва, Г. Спіциної, В. Гриньової, О. Угровецького, С. Ісаєнка, Є. Клементьєва, Є. Климова, Л. Когана, Г. Кочетова, Н. Крилової, І. Моделя, В. Сластьоніна, Ф. Щербака, О. Скакун та ін.

Професійна культура базується на елементах загальної культури, але відрізняється завдяки виконуваним завданням та функціями співробітників судово-експертних установ України. Професійна культура містить знання, уміння, навички, без яких фахівець не здатен професійно виконувати покладені на нього обов'язки. У такому разі це стосується й наукових співробітників і судових експертів судово-експертних установ, на яких покладено виконання судових експертиз.

Підвищені вимоги до рівня професійної культури та свідомості юристів завжди спостерігалася у поглядах науковців, державних діячів, представників громадських об'єднань, набуваючи свого обґрунтування у складності тих завдань, які постають перед юристами та від

ефективності вирішення яких залежать перспективи розвитку суспільства.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про судову експертизу» судово-експертну діяльність здійснюють на принципах законності, незалежності, об'єктивності й повноти дослідження [1]. Зазначимо, що судовому експерту заборонено використовувати свої повноваження з метою отримання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки та пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб.

Співробітники судово-експертних установ України є носіями культурних цінностей у сфері права та своїми діями, прийнятими рішеннями, характером поведінки впроваджують не просто культуру, а цілу низку правових цінностей, що перебувають під охороною права.

Вважаємо, що професійна культура забезпечує необхідний рівень виконання професійних функцій і можливість подальшого постійного саморозвитку та само-

вдосконалення. Вона виявляється через єдність особистісних і професійних якостей кожної особистості, рівень знань у певній галузі та фахові компетенції, що сприяє соціальному й духовному розвитку.

Сьогодні актуальною є потреба у вивченні, визначенні й аналізі комплексу якостей, які формуються у співробітників судово-експертних установ на початку їхньої професійної діяльності та вдосконалюються, застосовуються й реалізуються в подальшій роботі у сфері судової експертизи та криміналістики.

Отже, для співробітників судово-експертних установ України наявність високого рівня професійної культури є базовою передумовою якісного виконання професійних обов'язків.

Список використаної літератури

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 28. Ст. 232.

О. С. Сاینчин,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри галузевого права Херсонського державного університету,
м. Одеса, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0243-7524>, e-mail: sainshin@ukr.net

В. К. Барвенко,

кандидат юридичних наук, суддя Комінтернівського районного суду Одеської обл., м. Одеса, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5220-6164>, e-mail: vitaavariamunhen@gmail.com

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Анотація. *Розвиток наукових і технічних знань розширює спектр судових експертиз, які може призначити слідчий під час досудового розслідування злочинів проти довкілля (зокрема, порушення правил охорони вод). Зосереджено увагу на можливостях експертиз, які найчастіше проводять у кримінальному провадженні.*

Ключові слова: *екологічні злочини, розслідування, експертизи та їх види.*

Abstract. *The development of scientific and technical knowledge expands the range of forensic examinations that can be appointed by the investigator during pre-trial investigation of crimes against environment, including violations of water protection rules. Attention is drawn to capabilities of those forensic examinations which are most often conducted in criminal proceedings.*

Keywords: *environmental crimes, investigation, forensic examinations and their types.*

Аннотация. *Развитие научных и технических знаний расширяет спектр судебных экспертиз, которые может назначить следователь во время досудебного расследования преступлений против окружающей среды (в том числе, нарушения правил охраны вод). Сосредоточено внимание на возможностях экспертиз, которые чаще всего проводят в уголовном производстве.*

Ключевые слова: *экологические преступления, расследование, экспертизы и их виды.*

Ефективною формою використання спеціальних знань під час розслідування злочинів проти довкілля (зокрема, порушення правил охорони вод) є судова експертиза.

Залучення експерта, призначення та проведення експертизи має відбуватися за матеріалами кримінального провадження щодо екологічних злочинів лише тоді, коли є необхідність за допомогою висновку експерта встановити обставини та наслідки злочину проти довкілля та винну особу. Закон не передбачає призначення експертизи для вирішення питань, що потребують спеціальних знань, які не виходять за межі професійної підготовки слідчого або прокурора, тобто, для вирішення питань правового характеру. Ст. 242 Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК) передбачає, що не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права [1]. На думку М. Г. Щербаківського, така норма є суттєвим нововведенням, дотепер точиться дискусія про можливість призначення так званих правових експертиз, що певною мірою корелюється з Конституцією України [2, с. 366; 3].

У КПК України можна побачити певні суперечності й неточності в питаннях регламентування судово-експертних досліджень. Наприклад, у гл. 20 законодавець використав термін «залучення експерта», до якого можуть вдатися як сторона обвинувачення, так і сторона захисту. Водночас, в інших розділах використано термін «призначення експертизи» (зокрема, у ч. 7 ст. 69, ч. 1 ст. 245, ч. 3 ст. 358, ст. 486 КПК). Зазначено, що у ст. 243 КПК «Порядок залучення експерта» ідеться про можливість залучення експерта, а не про порядок реалізації цієї можливості. Законодавець навіть не визначився з назвою процесуального документа, який мають складати учасники кримінального провадження.

У багатьох науковців викликає непорозуміння позиція законодавця щодо визначення процесуальних видів експертиз. Через невідомі причини поза увагою законодавця залишилися додаткова, повторна, комісійна та комплексна експертизи.

Водночас, зазначені види експертиз передбачені в чинних нормативно-правових актах: а) Господарському процесуальному кодексі України (у ст. 42 «Висновок судового експерта» (п. 3 і 4) визначено можливість проведення додаткової та повторної експертизи); б) Кодексі адміністративного судочинства України (ст. 83 «Комісійна експертиза», ст. 84 «Комплексна експертиза», ст. 85 «Додаткова і повторна експертиза»); в) Цивільно-процесуальному кодексі України (ст. 148 «Комісійна експертиза», ст. 149 «Комплексна експертиза», ст. 150 «Додаткова і повторна експертиза»). Така неузгодженість породжує суперечності.

Відповідно до ст. 242—244 КПК України для залучення експерта та проведення експертизи слідчий має винести постанову про призначення експертизи, у якій формулює питання, що потребують вирішення; називає об'єкти, які перебувають у розпорядженні експерта й підлягають дослідженню. Для з'ясування істини у справі необхідно провести такі експертизи: іхтіологічну, судово-ветеринарну, судово-медичну, судово-хімічну, токсикологічну, радіологічну, судово-технічну, судово-технологічну, гідротехнічну, будівельно-технічну, агротехнічну, зоотехнічну, гідрометеорологічну, рибогосподарську та біологічну.

Окремої уваги потребує розвиток судово-екологічної експертизи, поняття якої визначено у ст. 1 Закону України

«Про екологічну експертизу»: «це вид науково-практичної діяльності спеціально уповноважених державних органів, еколого-експертних формувань та об'єднань громадян, яка ґрунтується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі і оцінці проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація й дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища і спрямована на підготовку висновків про відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання та відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки» [4, с. 7—11; 5, с. 482—484; 6].

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Харків : Одісей, 2017. 360 с.
2. Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учеб.-практ. пособ. Харьков : Эспада, 2005. 544 с.
3. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Київ : Феміда, 1996. 80 с.
4. Заяць Д. Д., Степанюк Р. Л. Поняття взаємодії у боротьбі зі злочинністю: криміналістичний підхід // Вісник Харківського нац. ун-ту внутр. справ. 2006. Вип. 32. С. 7—11.
5. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довілля : монографія. Харків : Діса плюс, 2015. 528 с.
6. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень : наказ МВС України від 14.08.2012 р. № 700 // Офіційний вісник України. 2012. № 84. Ст. 3408.

О. Ф. Самойлова,

судовий експерт Харківського НДЕКЦ МВС України, м. Харків, Україна,
e-mail: olgaboginya159@gmail.com

ЕКСПЕРТНА ПРОФІЛАКТИКА ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ

Анотація. У статті схарактеризовано поняття «криміналістична профілактика»; зазначено методи та засоби експертно-криміналістичної профілактики. Запропоновано шляхи усунення проблемних питань, які стосуються внесення змін у первинний зміст документів на пластиковій основі.

Ключові слова: технічне дослідження документів, судова експертиза, експертна профілактика.

Abstract. The article describes a general characteristic of the concept of “criminalistic prevention”; methods and means of the expert and criminalistic prevention are indicated. Ways of solving problematic issues which relate to emending in the original content of documents on a plastic basis are proposed.

Keywords: technical examination of documents, forensic examination, expert prevention.

Аннотация. В статье дана обобщающая характеристика понятия «криминалистическая профилактика»; указаны методы и средства экспертно-криминалистической профилактики. Предложены пути устранения проблемных вопросов, касающихся внесения изменений в первоначальное содержание документов на пластиковой основе.

Ключевые слова: техническое исследование документов, судебная экспертиза, экспертная профилактика.

Доволі високий рівень криміналізації різних сфер життєдіяльності сучасного суспільства вимагає перетворень у системі профілактичних заходів, здійснюваних правоохоронними органами, органами державного управління, громадськими організаціями. Запобігання злочинам, усунення причин та умов їх здійснення є важливим завданням правоохоронних органів України. Водночас нерідко для встановлення таких причин та умов необхідні спеціальні знання (зокрема, у галузі судової техніко-криміналістичної експертизи документів). Така діяльність пов'язана з виявленням об'єктів криміналістично-профілактичної дії, а також розробленням і застосуванням специфічних профілактичних заходів, що ускладнюють скоєння нових аналогічних злочинів та припиненням або перериванням злочинної діяльності конкретних осіб.

Розроблення засобів, прийомів і методів профілактичного характеру завжди була предметом наукового пошуку в криміналістиці. Проте, у різні періоди завдання криміналістики щодо профілактики або занадто розширювалися (за

рахунок рішення завдань процесуально-наглядного і масово-роз'яснювального характеру), або значно звужувалися і зводилися лише до розроблення та застосування засобів технічного захисту документів, цінних паперів, замків і замкальних пристроїв, що спричинило необхідність вирішення питань, пов'язаних із недосконалістю захисту певних об'єктів від злочинного посягання.

Більшість науковців і практиків поділяють думку, що криміналістичний аспект профілактики злочинності полягає у здійсненні слідчим діяльності з виявлення й ліквідації причин і умов, що сприяли скоєнню злочинів. Тому розроблення тактичних і методичних питань із попередження злочинів вони пов'язують із дослідженням проблеми використання слідчим спеціальних знань з усунення криміногенних обставин, у застосуванні процесуальних і непроцесуальних попереджувальних заходів (бесіди на підприємствах, виступи з доповідями і лекціями, освітлення процесів у пресі та ін.) [1].

Так, І. Я. Фрідман (1968) визначив криміналістичну профілактику злочинів як «сукупність заснованих на даних криміналістики і судової експертизи наукових прийомів і засобів, які розробляються, удосконалюються кожним з розділів криміналістики та використовуються криміналістами». Пізніше він удосконалив поняття криміналістичної профілактики. На його думку, «криміналістичне вчення про профілактику вивчає закономірності виникнення обставин, що сприяють правопорушенням, їх виявлення, дослідження, оцінку й використання з попереджувальною метою» [2].

Із розвитком сучасної науки та техніки, збагаченням знань судових експертів, використання цих знань потребує експертно-криміналістичної профілактики, яка є складовою експертного дослідження та елементом попереджувальної діяльності. Необхідні для неї дані (зокрема, відомості про причини й умови вчинення злочинів, пов'язаних із недосконалістю захисту від злочинного посягання) здобувають під час експертно-криміналістичних досліджень за завданням слідчих. Розроблені судовим експертом організаційно-технічні рекомендації повинні бути чітко та конкретно сформульовані, не можна обмежуватися загальними вказівками на необхідність поліпшити якість матеріалів документів і їх оформлення. Експертів слід зазначати конкретні заходи та способи, а також називати правила, які порушено.

Методи та засоби експертно-криміналістичної профілактики поділяють за джерелом походження на дві групи: одні містяться в експертному дослідженні (висновку судового експерта), другі розробляють як окрему профілактичну діяльність судово-експертної установи.

Найчастіше використовують методи та засоби експертної криміналістичної профілактики першої групи, що розробляють у процесі рішення поставлених слідчим або судом перед судовим експертом питань щодо виявлення умов, які сприяють учиненню злочинів [3].

Так, відповідно до статистики сектору технічного дослідження документів та обліку відділу криміналістичних видів досліджень Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України,

об'єктами, які найчастіше викликають сумніви у справжності, є посвідчення водія та свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу.

Із 2004 року посвідчення водіїв та свідоцтва про реєстрацію транспортних засобів виготовляють шляхом друку документів на пластиковій основі з подальшим внесенням персональних даних (особисті дані водія, реєстраційний номер, дані транспортного засобу та органу, який видав свідоцтво або посвідчення, та ін.).

Під час виконання судово-технічної експертизи документів цих об'єктів, вирішуючи питання, які стосуються встановлення факту внесення змін до первинного змісту тексту документа (-ів), виникають складнощі, пов'язані зі специфікою виготовлення бланка свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу (або посвідчення водія) на пластиковій основі, та способу нанесення на нього індивідуальної інформації. Індивідуальні дані наносять на бланк безконтактним термографічним друком (без друкованої форми), під час якого відсутня адгезія між матеріалами (матеріалом, із якого виготовлено бланк документа, та барвником, який використовують для нанесення персональних даних). Це призводить до того, що ці дані можна видалити (змінити) без залишення будь-яких ознак несанкціонованого втручання. Проводячи цей вид судових експертиз, документи досліджують із застосуванням загальнонаукових і спеціальних методів дослідження (у різних режимах освітлення, видимій і невидимій зонах спектру, із використанням лупи, мікроскопа, відео-спектрального компаратора *Foster + Freeman «VSC 40»* та цифрової фотокамери).

Сьогодні експериментально доведено, що під час внесення змін у первинний зміст документів цієї категорії на першому етапі зловмисники знімають захисні плівки (механічно — за допомогою леза або ластика; хімічно — за допомогою впливу хімічних реактивів; фізично — випарюванням і витримуванням у окропі). У зазначений спосіб плівки було відокремлено без будь-яких очевидних пошкоджень бланка документа. На другому етапі через відсутність адгезії між матеріалами, видалити (змінити) первинний текст документа не викликає труднощів. Після внесення змін не завжди залишаються ознаки, які свідчили б про внесення змін. Тому за відсутності ознак неможливо встановити факт внесення змін у первинний зміст документа. Це призводить до того, що достовірно встановити кількість документів, у які було внесено зміни первинного змісту, не виявляється можливим.

Ці проблемні питання в межах експертної профілактики правопорушень можна усувати шляхом нанесення персональних даних на пластикові бланки свідоцтв про реєстрацію транспортних засобів (або посвідчень водія) в інший спосіб друку, а саме лазерним гравіюванням.

Вирішити це питання також можливо, якщо для друкування бланку свідоцтва про реєстрацію транспортних засобів (або посвідчення водія) використовувати як основу папір. За будь-якого втручання у первинний зміст документа на паперовій основі судові експерти можуть встановити необхідний комплекс ознак для категоричного висновку щодо внесення змін.

Враховуючи вимоги Євросоюзу до введення у документообіг продукції на пластиковій основі, необхідно вирішувати питання запобігання правопорушенням, пов'язаним із використанням документів на пластиковій основі.

Основна проблема судово-експертної профілактики полягає в недостатньому законодавчому регулюванні, адже ця форма експертної діяльності залишається факультативною, що значною мірою залежить від професійного рівня судового експерта, його почуття громадянського обов'язку та ін. Такий стан не зобов'язує орган, який призначає експертизу, враховувати або не враховувати обставини, встановлені судовим експертом під час виконання експертизи. Крім того, закон не передбачає забезпечення умов для виявлення експертної ініціативи, а також задоволення пов'язаних із нею клопотань експерта.

Можливо, необхідно детальніше розглянути норми, які розкривають поняття судово-експертної профілактики та зобов'язують виявляти причини та умови злочинних, суспільно небезпечних подій, що є предметом розслідування та судового розгляду.

Список використаних джерел

1. Яблоков Н. П. Криминалистика и предупреждение преступлений : мат-лы Всерос. науч.-прак. конф. по проблеме профилактики правонарушений. Москва, 1997. С.110, 111.
2. Фридман И. Я. Вопросы профилактики преступлений при криминалистическом исследовании документов : монография. Киев, 1968. С. 87.
3. Космина Н. М. Экспертная деятельность в профилактике преступлений // Криміналістичний вісник. 2014. № 1 (21).

І. С. Сиводед,

аспірант Національного університету «Одеська юридична академія», прокурор відділу Спеціалізованої прокуратури у військовій та оборонній сфері Південного регіону, м. Одеса, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2057-9609>, e-mail: sivoded1986@ukr.net

ЗАСТОСУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ КОМПЛЕКСНИХ ЕКСПЕРТИЗ ДЛЯ РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНИХ УБИВСТВ, УЧИНЕНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Анотація. Статтю присвячено проблемам використання результатів комплексних експертиз для розслідування умисних убивств, вчинених військовослужбовцями під час проведення бойових дій на Сході України, та проблемам застосування в судочинстві іноземних держав результатів експертиз, проведених у нашій країні.

Ключові слова: комплексні експертизи; умисні вбивства, учинені військовослужбовцями; бойові дії.

Abstract. The article is devoted to issues of using multidisciplinary forensic examinations while investigation of premeditated serviceman killings during warfare.

Keywords: multidisciplinary forensic examinations, premeditated serviceman killings, warfare.

Аннотация. Статья посвящена проблемам использования результатов комплексных экспертиз для расследования умышленных убийств, совершённых военнослужащими в ходе боевых действий на Востоке Украины, и проблемам применения в судопроизводстве иностранных государств результатов экспертиз, проведённых в нашей стране.

Ключевые слова: комплексные экспертизы; умышленные убийства, совершённые военнослужащими; боевые действия.

У дослідженні розглянуто проблеми призначення експертних досліджень за кримінальними провадженнями щодо умисних убивств у зоні проведення бойових дій. За приклад обрано справу старшого сержанта Національної гвардії України Віталія Марківа, звинуваченого в причетності до вбивства 2014 року італійського фоторепортера Андреа Роккеллі та його російського перекладача і журналіста Андрія Миронова.

Справу слухали в Італії, де минулого року суд першої інстанції засудив В. Марківа до 24 років позбавлення волі. Представники юридичної спільноти й державної влади

(під головуванням Міністра внутрішніх справ Арсена Авакова), дослідивши матеріали вироку та показів Марківа зі справи, зауважили певні розбіжності, які можна було достеменно з'ясувати лише завдяки низці експертних досліджень на місці загибелі журналістів (г. Карачун поблизу м. Слов'янська Донецької області, 2014 року — місце бойових дій).

У межах кримінального провадження за фактом убивства італійського журналіста і його перекладача навесні цього року в м. Слов'янську група експертів провела слідчий експеримент у справі та низку експертиз (зокрема: акустичні, балістичні й топографічні дослідження) тієї самої пори року та на тих самих локаціях, де загинули фоторепортер і перекладач [1].

Коментуючи слідчі дії й експертні дослідження, директор Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Олександр Рувін пояснив: із метою відтворення подій, що сталися 25.05.2014 р. і в результаті яких загинув італійський журналіст, призначено низку експертиз для відтворення подій, які відбулися напередодні — 24.05.2014 р. Додатково призначено комплексні військові та трасологічні й вибухо-технічні експертизи, що мали визначити дії військовослужбовця В. Марківа під час виконання ним службових обов'язків, можливість використання зброї, яка в нього була. Необхідно було з'ясувати ракурс того, що він міг побачити, маючи при собі автомат і приціл на ньому.

Також було призначено фотоскопічну та фототехнічну експертизи: для того щоб встановити, у який спосіб, із якої відстані та які саме звуки записано на фотоапарат, який належав французькому журналістові і який знайшли на місці загибелі людей. Крім цього, було призначено балістичну експертизу, що мала з'ясувати наслідки бойових пошкоджень автомобіля, на якому французький

журналіст і перекладач прибули на це місце й на якому загиблих відвезли до міста.

Грунтуючись на тому, що події вбивства мали місце 25.05.2014 р., того самого числа, але 6 років потому від моменту цих трагічних подій, за такої самої погоди й у такий самий час доби, із такою самою зброєю та прицілами було відтворено всі умови й обстановку подій — згідно з документами, наданими органами досудового розслідування України та залученими до матеріалів італійського суду першої інстанції.

Отже, слідчі й експерти відтворили обстановку бойових подій, у яких брав участь військовослужбовець України В. Марків. Дослідним шляхом було визначено, що він не мав змоги бачити автомобіля, на якому приїхали журналісти, що також підтверджували відео- та фотоматеріали, зроблені безпілотними апаратами. Усе це зафіксовано на спеціальних мапах із відповідними розрахунками та свідчить про те, що В. Марків не міг бачити автомобіля й журналістів. Те саме стосується приладів, які перебували у його розпорядженні (зокрема, прицілу на автоматі): він візуально не мав змоги побачити, що це були неозброєні люди. Дослідивши записи експериментальних пострілів із різних видів зброї і порівнявши їх із записаними на фотоапараті французького журналіста, знайденому на місці подій, експерти дійшли висновку, що ці обставини не збігаються.

Крім того, було проведено експертизи з різними видами оптичної розвідки, для чого застосували військові прилади, спеціальні фотоапарати й об'єктиви, які мають здатність збільшення в кілька сотень разів. Паралельно із цим провели експеримент, який мав визначити місце, звідки стріляли. Для цього залучили фахівців з кафедри акустики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», які проводили дослідження на своїх приладах. Провели експериментальні постріли з різних місць. Здобуті дані свідчать, що постріли було здійснено із заводу «Зевс». Згідно з даними кримінального провадження, у той час на території цього заводу перебували незаконні збройні формування невизнаних республік. Фахівці точно визначили і місце, і вид зброї, тому можна стверджувати, що ці постріли було здійснено в районі 100—150 м від місця перебування журналістів і зі зброї бійців незаконних збройних формувань.

Під час проведення вибухотехнічної експертизи було з'ясовано, що вражаючі елементи, від яких загинув італійський журналіст, — це частини 127-міліметрової міни з міномета, яка летіла з іншого боку: не з боку г. Карачун, а з боку, де в той час перебувала мінометна батарея незаконних збройних формувань. Крім цього, було визначено й автомобіль, на якому вони їхали, адже навздогін їм стріляли, що було одним із доказів італійського суду на користь того, що це міг стріляти і В. Марків. Експертиза встановила, що ця відстань складала понад 1600 м. До того ж кулі з автомата, який був на озброєнні у В. Марківа, залишали б інші отвори, що було доведено відповідними трасологічними й балістичними експертизами.

Згідно із законодавством України висновки всіх експертиз і протоколів слідчих дій переклали італійською мовою та надіслали до апеляційного суду Італії для розгляду справи. Проблема полягала в тому, чи прийме суд Італії матеріали досудового провадження України для їх вивчення та застосування як доказів [2—4].

Суд у м. Мілані розглянув апеляцію у справі В. Марківа і вирішив його виправдати [5].

Висновки. Досліджуване нами кримінальне провадження досудового розслідування вбивств, учинених у зоні бойових дій на Сході України, і проведення нових комплексних експертних досліджень для з'ясування істини у справі є прикладом невикористаних можливостей експертних підрозділів України. Застосування в судочинстві іноземних держав результатів експертиз, проведених у нашій країні, свідчить про відкриття для України шляху до міжнародного співробітництва в розслідуванні злочинів, скоєних як на нашій території, так і за кордоном, про що необхідно зазначити в Законі «Про судову експертизу» [6, 7], додавши до нього потрібні зміни.

Список використаних джерел

1. Директор КННІСЭ Александр Рувин рассказал об экспертизах по делу украинского нацгвардейца Марківа (відео). URL: <https://journalist.today/direktor-kniisje-aleksandr-ruvin-rasskazal-ob-jekspertizah-po-delu-ukrainskogo-nacgvardejca-markiva-video> (дата звернення: 20.01.2021).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 20.09.2020).
3. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 20.01.2021).
4. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертів та експертних досліджень : затв. наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/paran17#n17> (дата звернення: 20.01.2021).
5. Суд в Італії виправдав нацгвардійця Марківа / Укрінформ : мультимед. платф. іномовл. України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3129344-sud-v-italii-vipravdav-nacgvardijca-markiva.html> (дата звернення: 20.01.2021).
6. Саїнчин О. С. Загальна теорія та практика застосування комплексних судових експертиз при розслідуванні злочинів (за матеріалами кримінального провадження обвинувачення генерал-майора Віктора Назарова) // Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річ. від дня народж. проф. М. В. Салтєвського (Харків, 08.11.2017). Харків, 2017. С. 185—187.
7. Саїнчин О. С. Міжнародний досвід використання комплексних експертиз при розслідуванні умисних убивств (по справі сержанта Національної гвардії Віталія Марківа) // Science and education: problems, prospects and innovations : Abstracts of the 4th International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Kyoto, Japan. 2020. P. 134. URL: <https://sci-conf.com.ua/iv-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-science-and-education-problems-prospects-and-innovations-29-31-dekabrya-2020-goda-kioto-yaponiya-arhiv> (дата звернення: 20.01.2021).

Д. В. Сидоренко,

аспірант Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ПРАВОВА ПРИРОДА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Анотація. *Визначено правову сутність судової експертизи у кримінальному провадженні. Проаналізовано позиції науковців щодо визначення судової експертизи та її ознак. Наведено власне визначення судової експертизи у кримінальному процесі.*

Ключові слова: *кримінальне провадження, судова експертиза.*

Abstract. *The study clarifies the legal essence of forensic examination in criminal proceedings. Positions of scientists regarding definition of forensic examination and its features have been analyzed. The author's own wording for the definition of forensic examination in criminal proceedings has been provided.*

Keywords: *criminal proceedings, forensic examination.*

Аннотация. *Определена правовая сущность судебной экспертизы в уголовном производстве. Проанализированы позиции учёных относительно определения судебной экспертизы и её признаков. Приведено собственное определение судебной экспертизы в уголовном процессе.*

Ключевые слова: *уголовное производство, судебная экспертиза.*

У науковій літературі зустрічаються різні позиції авторів щодо визначення правової природи судової експертизи. Наприклад, Л. Є. Владимиров та К. В. Шавров висновок експерта ототожнювали із вироком суду, а експерта називали «науковим суддею». Науковці стверджували, що особа, яка призначила експертизу, має самостійність лише у виборі експерта, а висновок останнього слід сприймати як беззаперечний аргумент, і не визнавали відповідальності експерта перед судом та законом за обґрунтованість і правильність наданого ним висновку [2, с. 236; 8, с. 10—11].

Судова експертиза є родовим поняттям дослідження, що проводиться згідно з кримінальним процесуальним чи цивільним процесуальним законом особою, яка має спеціальні знання в науці, техніці й мистецтві з метою встановлення обставин (фактичних даних), що мають значення для провадження [1, с. 261].

«Судова експертиза — самостійний комплексний правовий інститут, який регулює, з одного боку, діяльність експерта в кримінальному, цивільному, адміністративному і господарському процесах, правову природу його висновку, а з другого — призначення експертизи, а також ставлення правоохоронних органів та інших учасників провадження до експерта і його висновку.

Діяльність експерта має подвійну природу. Передусім, це діяльність процесуального характеру, оскільки експерт виконує завдання за постановою особи, що провадить досудове розслідування, ухвалою суду. <...> Експертиза це також дослідження, під яким розуміється вивчення об'єктом наданих об'єктів і матеріалів, виявлення, аналіз і порівняння їх якостей та ознак із застосуванням відповідних прийомів, методів і технічних засобів, оцінка і формування на підставі спеціальних знань відповідних

висновків у вигляді відповідей на поставлені питання» [3, с. 62—63].

Головна ознака експертизи полягає не лише в процесуальній формі та меті, а й у сутності змісту дослідження. Його ознаки:

- 1) експерт не виявляє та не фіксує докази чи іншу інформацію;
- 2) глибоке й усебічне пізнання об'єктів дослідження, що часто супроводжується різними науково-дослідними експериментами та базується на комплексному їх вивченні з урахуванням усіх необхідних фактів і джерел інформації, зібраних під час провадження;
- 3) найчастіше значну тривалість експертизи зумовлено відповідними технологічними процесами досліджень об'єкта та його обсягами, що вимагає значних зусиль і концентрації уваги експерта або групи експертів;
- 4) обов'язковий і детальний опис експертом в акті експертизи процесу дослідження та проведених експериментів, переліку наукових методик і рекомендацій, нормативних актів, якими він керувався під час дослідження, достатніх аргументів своїх висновків та відповідей на питання, що поставлені суб'єктом призначення експертизи [7, с. 14].

Залучення експерта та проведення судової експертизи — це слідча (розшукова) дія, яка є особливою, передбаченою законом формою здобуття нових знань, що мають значення для кримінального провадження, за допомогою проведення досліджень особами, які мають спеціальні знання в певній галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла.

Сутність експертизи (експертного дослідження) полягає у проведенні обізнаною особою (експертом) за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду на основі її спеціальних знань самостійного дослідження, необхідного для з'ясування обставин, які мають значення для кримінального провадження, що знаходить відображення у висновку експерта.

Неприпустимо підміняти експертизу консультацією спеціаліста навіть тоді, коли призначення експертизи не є обов'язковим.

Експертиза в кримінальному провадженні має такі відмінні ознаки:

- 1) її призначають, коли для вирішення певних питань потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання;
 - 2) її проводить експерт — особа, обізнана у певній спеціальній галузі (галузях) знань;
 - 3) це дослідження має самостійний характер;
 - 4) законом визначено особливу процесуальну форму залучення експерта;
 - 5) результати експертизи оформлюють висновком експерта, який є процесуальним джерелом доказів.
- Призначення та проведення експертизи містить:
- 1) збирання необхідних матеріалів (отримання зразків для експертизи);

- 2) залучення експерта (вибір експертної установи або експерта, винесення постанови слідчим чи прокурором про залучення експерта та проведення експертизи або ухвали суду чи слідчого судді про доручення проведення експертизи; формулювання питань експертів);
- 3) проведення експертних досліджень;
- 4) надання висновку експертом із питань, які поставили перед ним сторони кримінального провадження, слідчий суддя чи суд [5, с. 619—620].

Згідно із ч. 1 ст. 242 КПК України [4] експертизу проводить експертна установа, експерт або експерти, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках і в порядку, передбачених ст. 244 КПК України, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» [6] судову експертизу — це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду. Вважаємо, що змістом судової експертизи є комплексне виконання відповідних процесуальних та організаційних дій.

Отже, судову експертизу у кримінальному провадженні є процесом дослідження об'єктів і явищ, яке виконує експерт із використанням спеціальних знань за залученням стороною кримінального провадження або слідчим

суддею, за клопотанням сторони захисту чи судом, результати якого формулюють у висновку експерта. Останній є самостійним процесуальним джерелом доказів.

Список використаних джерел

1. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. 2-е изд., доп. Москва : Мегатрон XXI, 2000. 334 с.
2. Владимиров Л. Е. Учение об уголовных доказательствах. Тула : Автограф, 2000. 464 с.
3. Клименко Н. І., Біленчук П. Д. Судова експертиза в розслідуванні комп'ютерних злочинів як форма використання спеціальних знань. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. мат-лів Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 19—20.06.2002). Харків : Право, 2002. Вип. 2. С. 62—66.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 28.02.2021).
5. Бандурка О. М., Блажівський Є. М., Бурдоль Є. П. та ін. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2013. 768 с.
6. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 28.02.2021).
7. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 20 с.
8. Шавров К. В. Экспертиза въ уголовномъ судѣ // Вестникъ Права : журн. Юрид. общ-ва при Император. СПб Ун-тъ. С.-Петербургъ : Типогр. правит-го сената, 1899. Сентябрь. № 7. С. 1—38.

Е. Б. Сімакова-Єфремян,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, заслужений діяч науки і техніки України, заступник директора з наукової роботи ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8246-7688>, e-mail: simakova@hniise.gov.ua

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ АДВОКАТІВ, ЯКІ ЗАЛУЧАЮТЬ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА

Анотація. Проведено аналіз проблемних питань залучення судового експерта стороною захисту, пов'язаних із необхідністю змін концептуальних підходів до підвищення кваліфікації адвокатів щодо використання різних видів судової експертизи.

Ключові слова: *судова експертиза, сторона захисту, адвокат, судовий експерт, підвищення кваліфікації.*

Abstract. *An analysis of the problematic issues of involvement of a forensic expert by the defense, related to the need for changes in conceptual approaches to professional development of lawyers on the appointment and conduct of various types of forensic examination.*

Keywords: *forensic examination, defense, lawyer, forensic expert, advanced training.*

Аннотация. *Проведён анализ проблемных вопросов привлечения судебного эксперта стороной защиты, связанных с необходимостью изменения концептуальных подходов к повышению квалификации адвокатов по использованию различных видов судебной экспертизы.*

Ключевые слова: *судебная экспертиза, сторона защиты, адвокат, судебный эксперт, повышение квалификации.*

Судово-експертна практика свідчить, що ефективність експертного забезпечення правосуддя залежить не тільки від рівня підготовки та професійної майстерності безпосереднього (до речі — єдиного) суб'єкта судової експертизи — судового експерта, а й від рівня підготовки суб'єктів, яких наділено законним правом залучати судового експерта. У кримінальному провадженні до таких осіб належать сторона обвинувачення (слідчий, прокурор, дізнавач), сторона захисту (підозрюваний, обвинувачений (підсудний), їхні захисники та законні представники), слідчий суддя, суд. У запропонованій доповіді йдеться про проблеми виконання судових експертиз на замовлення сторони захисту (або за клопотанням сторони захисту). Незважаючи на доволі незначний відсоток від загальної кількості судових експертиз, проведених у кримінальних провадженнях на замовлення сторони захисту (у середньому він дорівнює 1,8%), аналіз звернень представників сторони захисту свідчить про типові помилки, яких припускаються адвокати. Більшість із них стосується, по-перше, постановлення на вирішення судовим експертам питань правового характеру; по-друге, постановлення не належних до предмета доказування питань судовому експертові;

по-третє, постановлення питань без забезпечення дослідження відповідними матеріалами. Вважаємо, що за винятком окремих випадків, коли такі помилки є свідомими (щоб догодити клієнтові чи продемонструвати активну діяльність сторони захисту), вони пов'язані з недостатнім рівнем кваліфікації деяких адвокатів у питаннях застосування спеціальних знань. Ураховуючи наведене, тільки судовий експерт може на високому професійному рівні провести підвищення кваліфікації адвоката з питань призначення та проведення судових експертиз: фахово підготувати лекції як із загальних питань судової експертизи, так і за певними видами судової експертизи (наприклад, про особливості підготовки матеріалів для експертизи моральної шкоди, за фактами ДТП тощо).

Із метою підвищення кваліфікації адвокатів державні спеціалізовані установи судових експертиз та окремі приватні експертні організації проводять відповідні конференції, науково-практичні семінари, засідання круглих столів тощо. Такі заходи організують на безоплатній основі за ініціативою експертних установ, вони не належать до системи підвищення кваліфікації адвокатів, адже, відповідно до законодавства, система підвищення кваліфікації адвоката реалізується через організаційні форми адвокатського самоврядування відповідними суб'єктами. Згідно із Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1] операторами процесу підвищення кваліфікації адвокатів в Україні є всі органи адвокатського самоврядування. Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України (далі — *Порядок*) затверджено рішенням Ради адвокатів України від 21.09.2019 р. № 111 [2].

Розглянемо окремі положення зазначеного нормативно-правового акта, відповідно до якого загальну організацію процесу підвищення кваліфікації адвокатів в Україні здійснює Рада адвокатів України, її реалізують Національна асоціація адвокатів України, ради адвокатів регіонів, Вища школа адвокатури Національної асоціації адвокатів України, Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури, кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури регіонів та сторонні оператори підвищення кваліфікації адвокатів, що акредитовані згідно із цим Порядком. Відповідно до п. 5 Порядку в Україні підвищення кваліфікації адвокатів здійснюють оператори підвищення кваліфікації адвокатів за адміністрування підвищення кваліфікації адвокатів адміністратором. Відповідно до п. 6 Порядку адміністратором процесу підвищення кваліфікації адвокатів в Україні є Вища школа адвокатури Національної асоціації адвокатів України (далі — *ВША НААУ*). Крім того, п. 7 Порядку встановлено, що операторами процесу підвищення кваліфікації адвокатів в Україні є всі органи адвокатського самоврядування згідно з Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (зокрема, НААУ, а також ВША). Організації, що бажають стати операторами підвищення кваліфікації адвокатів в Україні, підлягають акредитації Експертною радою НААУ в передбаченому законом порядку як сторонні оператори. Пункт 8 Порядку визначає, що всі оператори підвищення кваліфікації адвокатів зобов'язані

виконувати обов'язки, встановлені нормативними актами НААУ щодо такого виду діяльності.

У ВША за наказом директора створено Центр акредитації ВША НААУ — це не юридична особа, а структурний підрозділ ВША НААУ. Центр акредитації ВША НААУ адмініструє процес підвищення кваліфікації адвокатів через відповідну централізовану онлайн-платформу, до якої підключено операторів із підвищення кваліфікації адвокатів; моніторить якість організації процесу підвищення кваліфікації адвокатів, що здійснюють усі оператори підвищення кваліфікації адвокатів; на виконання Порядку акредитації та сертифікації, затвердженого головою Експертної ради, НААУ організовує процес акредитації заходів з підвищення кваліфікації адвокатів, сертифікації лекторів всіх операторів підвищення кваліфікації адвокатів та оформлює сертифікати акредитації (сертифікації) за рішенням Експертної ради НААУ; оформлює та видає сертифікати акредитації (сертифікації); готує та передає НААУ інформацію для розміщення її в ЄРАУ про щорічне проходження підвищення кваліфікації адвокатами; готує для затвердження Експертною радою НААУ проекти документів, що містять вимоги до лекторів, експертів і сторонніх операторів підвищення кваліфікації адвокатів; у межах своєї компетенції здійснює іншу діяльність, необхідну для ефективного адміністрування процесу підвищення кваліфікації (професійного рівня) адвокатів.

Зрештою, п. 37 Порядку визначає, що акредитацію стороннім операторам надають терміном на один рік. Щорічний внесок за акредитацію сторонніх операторів з підвищення кваліфікації складає 50 мінімальних заробітних плат станом на 1 січня того самого року, у якому внесено цю плату. Внесок підлягає сплаті на рахунок ВША НААУ. Рішення про зміну щорічного внеску за акредитацію сторонніх операторів з підвищення кваліфікації може приймати Голова НААУ (зокрема, за поданням Директора Вищої школи адвокатури НААУ).

Отже, для того щоб досвідчені судові експерти мали можливість системно підвищувати кваліфікацію адвокатів з питань судової експертизи (зокрема, читати лекції або проводити семінарські заняття, розраховуючи на оплату своєї праці), судово-експертні установи, де працюють ці судові експерти, мають сплатити за це 50 мінімальних заробітних плат як щорічний внесок за акредитацію стороннього оператора.

Такий внесок сьогодні складає чималу суму (300 тис. грн), а з 01.12.2021 р. ця сума збільшиться. Тобто за те, щоб передавати свої знання адвокатам з метою запобігти помилкам останніх у разі проведення судових експертиз за ініціативи сторони захисту, судово-експертні організації мають ще й сплачувати за це гроші.

На нашу думку, така ситуація є дещо нелогічною й вимагає диференційованого підходу під час добирання операторів із підвищення кваліфікації із-поміж працівників наукових судово-експертних установ, адже тільки висококваліфіковані експерти можуть надати адвокатам якісні рекомендації щодо використання спеціальних знань у судочинстві.

На завершення зауважимо, що Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» отримав ліцензію на підставі наказу МОН України від 17.04.2019 р. № 334-л на провадження освітньої діяльності у сфері післядипломної освіти для осіб з вищою освітою за спеціальностями 08 «Право» та 081 «Право за програмою “Теоретичні, організаційні і процесуальні питання судової експертизи”», згодом заплановано розширити ліцензійний обсяг із цього напрямку діяльності (зокрема, для іноземців). Це є підставою для використання потужного потенціалу Центру для

участі державної наукової установи в системі підвищення кваліфікації адвокатів на взаємовигідних умовах.

Список використаних джерел

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 27. Ст. 282. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 03.01.2021).
2. Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України (нова редакція) : затв. рішенням Ради адвокатів України від 21.09.2019 р. № 111. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/poryadki/2019-09-21-poryadki-111_5db2d7f00ffe2.pdf (дата звернення: 03.01.2021).

І. В. Сташевська,

судовий експерт Луганського НДЕКЦ МВС України, м. Луганськ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4511-6755>, e-mail: irena11051982@ukr.net

НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ВІДСУТНОСТІ ГАРАНТІЙ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА В КОНТЕКСТІ ЙОГО МАТЕРІАЛЬНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Анотація. Визначено, що призупинення щорічними законами України «Про Державний бюджет України» дії ч. 2 ст. 18 Закону України «Про судову експертизу» спричиняє негативні наслідки; акцентовано увагу на тому, що незалежність діяльності судових експертів можна забезпечити лише дієвими заходами щодо їх юридичного захисту, належним рівнем їх матеріального та соціального забезпечення.

Ключові слова: судовий експерт, гарантії незалежності, матеріальне та соціальне забезпечення, оплата праці, судово-експертна діяльність.

Abstract. The conference proceedings highlight specific features and conditions of forensic science activity; it is established that non-compliance with the norms of the Constitution of Ukraine, suspension of the Law of Ukraine: On Government Budget of Ukraine Part 2 of Art. 18 of the Law of Ukraine: On Judicial Examination leads to significant negative consequences. Emphasis is placed on the fact that the independence of forensic experts can be ensured only by effective measures for their legal protection, appropriate level of material and social security.

Keywords: forensic expert, guarantees of independence, material and social security, remuneration, forensic science activity.

Аннотация. Определено, что приостановление ежегодными законами Украины «О Государственном бюджете Украины» действия ч. 2 ст. 18 Закона Украины «О судебной экспертизе» приводит к негативным последствиям; акцентировано внимание на том, что независимость деятельности судебных экспертов можно обеспечить только действенными мерами по их юридической защите, надлежащим уровнем их материального и социального обеспечения.

Ключевые слова: судебный эксперт, гарантии независимости, материальное и социальное обеспечение, оплата труда, судебно-экспертная деятельность.

Судово-експертна діяльність — це особливий вид людської праці, результат якої може стати вирішальним інструментом у з'ясуванні істини та захисті прав людини.

Важливим кроком на шляху реформування інституту судової експертизи й наближення його до європейських стандартів є забезпечення гарантій незалежності судового експерта і їх практична реалізація: зокрема, це стосується матеріального та соціального забезпечення судового експерта. Проголошуючи незалежність судового експерта, держава гарантує належне матеріальне та соціальне забезпечення судового експерта, однак, на практиці реалізації цього забезпечення, на жаль, не відбувається, що, зі свого боку, спричиняє вагомий негативний наслідок. Щодо цього українські науковці А. І. Лозовий, Н. В. Нестор, Е. Б. Сімакова-Єфремян, В. Л. Федоренко неодноразово висловлювали свої позиції та сподівання. Проте, досі питання щодо належного забезпечення гарантій незалежності судового експерта в контексті його матеріального та соціального забезпечення залишається відкритим.

Основним Законом України (п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України) передбачено, що засади судової експертизи визначено виключно законами України [1].

Профільним законом, який визначає правові, організаційні та фінансові основи судово-експертної діяльності, є Закон України «Про судову експертизу». Зокрема, згідно зі ст. 4 цього Закону, однією з гарантій незалежності судового експерта та правильності його висновку є «створення необхідних умов для діяльності судового експерта, його матеріальне та соціальне забезпечення» [2]. Однак, системний аналіз чинного законодавства свідчить про те, що цю гарантію майже не реалізовано на практиці. Особливо це стосується матеріального та соціального забезпечення судового експерта (зокрема, оплати його праці).

Підґрунтям для виокремлення та застосування особливих норм соціального захисту судового експерта стали такі специфічні ознаки й умови експертної діяльності: особливість праці та її інтенсивність, що поєднує науково-дослідницьку, науково-методичну, науково-виробничу діяльність, яку здійснюють здебільшого ті самі особи; суспільна важливість праці, спрямованої на з'ясування істини у справі та захист прав людини; виконання особливо важливих завдань з експертного забезпечення правосуддя;

юридична відповідальність (зокрема, кримінальна); підвищена небезпека під час виконання посадових обов'язків, пов'язаних із ризиком для здоров'я та життя; можливість морально-психологічного навантаження та тиску під час виконання покладених на експерта обов'язків.

Отже, судові експерти повинні мати закріплене на законодавчому рівні право на оплату праці згідно зі своїм статусом, важливістю завдань, на них покладених, з огляду на захищеність і незалежність їхньої професійної діяльності, а також відповідно до визнаних європейських стандартів.

Так, на шляху реформування інституту судової експертизи та приведення його до європейських стандартів, Законом України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII було викладено в новій редакції ст. 18 Закону України «Про судову експертизу» — зокрема, внесено зміни щодо оплати праці та соціального захисту судових експертів (реч. 1 ч. 2), а саме: «Працівникам державних спеціалізованих установ (невійськовослужбовцям і тим, які не мають звань рядового і начальницького складу), які мають кваліфікацію судового експерта, посадові оклади встановлюються у розмірі не менше 10 розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на 1 січня календарного року» [3]. Цей крок є дуже важливим на шляху забезпечення гарантій незалежності судового експерта, особливо в контексті його матеріального та соціального забезпечення. Також, на нашу думку, гідний рівень оплати праці судового експерта матиме такі позитивні наслідки: збереження кадрового потенціалу, оскільки це є одним із пріоритетів експертних установ, оскільки забезпеченню висококваліфікованими кадрами передують тривалий відбір і багаторічна їх підготовка; покращення матеріального забезпечення судового експерта; стимулювання до прикладання більших зусиль під час виконання посадових обов'язків, що, зі свого боку, сприятиме підвищенню якості експертних досліджень, які є важливими для подальшого здійснення чесного й неупередженого судочинства; подальшого піднесення авторитету та престижу професії судового експерта; запобігання корупційним виявленням в експертній сфері; продовження судової реформи на шляху України до Європейського Союзу.

Проте, з моменту внесення змін й до сьогодні дію ч. 2 ст. 18 Закону України «Про судову експертизу» призупинено.

Потрібно звернути увагу на те, що таку техніку законотворення Конституційний Суд України неодноразово визнавав неприпустимою та неконституційною. Аналогічні зауваження спостерігаємо у висновках Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на проекти Закону України «Про Державний бюджет України», проте, ці висновки Верховна Рада України проігнорувала. Також експертна спільнота здійснювала безрезультатні спроби обстоювати свої права на гідний рівень заробітної плати, передбачений Законом України «Про судову експертизу».

Враховуючи викладене вище, на нашу думку, призупинення дії ч. 2 ст. 18 Закону України «Про судову експертизу» щорічними законами України «Про Державний

бюджет України» спричинило такі негативні наслідки: порушення принципу верховенства права — юридичної визначеності, яка полягає в тому, що держава зобов'язана дотримувати й застосовувати у прогнозований і послідовний спосіб ті закони, яким вона надала чинності, норми яких мають бути зрозумілими й точними, а також спрямованими на забезпечення постійної прогнозованості ситуацій і правовідносин [4]; порушення конституційного принципу поділу державної влади на законодавчу, виконавчу, судову, яке полягає у делегуванні Верховною Радою України своїх повноважень Кабінету Міністрів України; звуження змісту й обсягу прав судового експерта на оплату праці (заробітну плату); зменшення розміру заробітної плати судового експерта, яку визначено Законом України «Про судову експертизу» та яка має забезпечувати гідний рівень життя; загроза незалежності судового експерта, оскільки матеріальне та соціальне забезпечення є складовою гарантій його незалежності; спричинення відтоку висококваліфікованих кадрів, що, зі свого боку, впливатиме на якість проведення експертних досліджень і забезпечення правосуддя науково обґрунтованою судовою експертизою; подовження строків проведення судових експертиз і збільшення навантаження судового експерта, що, зі свого боку, призведе до затягування судового розгляду; послаблення дії заходів, спрямованих на подолання й попередження корупції в експертній сфері.

Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що нормативно-правове регулювання судово-експертної діяльності має значні прогалини й недоліки, наявність яких не сприяє забезпеченню гарантій незалежності судового експерта в повному обсязі та спричиняє вагомі негативні наслідки. Незалежність діяльності судових експертів, безсторонне, кваліфіковане й об'єктивне проведення експертних досліджень можна забезпечити лише дієвими заходами щодо їх юридичного захисту, належним рівнем їх матеріального та соціального забезпечення, які держава має гарантувати в такий спосіб, щоб запобігти впливу на надані експертами висновки. Зауважимо, що це можна реалізувати винятково шляхом визначення профільним Законом належних умов для функціонування судових експертів, а також системи фінансування, зокрема — регулювання оплати їх праці.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.02.2021).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 18.02.2021).
3. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19#n419> (дата звернення: 18.02.2021).
4. У справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції

України (конституційності) окремого положення пункту 26 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України : рішення Конституційного Суду України

від 26.03.2020 р. № 6-п/2020 у справі № 1-223/2018(2840/18).
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-20#Text>
(дата звернення: 18.02.2021).

І. О. Титаренко,

курсант Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків, Україна,
e-mail: stalker20208@gmail.com

І. О. Нечасва,

капітан поліції, викладачка факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ,
м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8354-7594>, e-mail: nechaevairina87@gmail.com

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ, КРИМІНАЛІСТИКИ І КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Анотація. Розглянуто актуальні питання криміналістики, кримінального процесу та судової експертології на сучасному етапі їхнього розвитку. Досліджено питання судово-економічної експертизи під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки, визначено її види та коло застосування.

Ключові слова: експертиза, кримінальний процес, криміналістика, законодавство, пандемія.

Abstract. Conference proceedings consider topical issues of criminalistics, criminal procedure and forensic expertology at the present stage of their development. Issues of forensic economic analysis while investigation of criminal offenses in the field of economics is studied, its types and scope are determined.

Keywords: forensic science, criminal procedure, criminalistics, legislation, pandemic.

Аннотация. Рассмотрены актуальные вопросы криминалистики, уголовного процесса и судебной экспертологии на современном этапе их развития. Исследован вопрос судебно-экономической экспертизы при расследовании уголовных правонарушений в сфере экономики, определены её виды и круг применения.

Ключевые слова: экспертиза, уголовный процесс, криминалистика, законодательство, пандемия.

У сучасних реаліях перед криміналістичною наукою, кримінальним процесом та судовою експертологією постають нові виклики, що спричинено стрімким розвитком інформаційних, телекомунікаційних та інших технологій і змінами в суспільстві. Окремо слід наголосити на епідемічній ситуації, яка вплинула на суспільне життя (зокрема, на злочинну діяльність і правоохоронні органи), що зумовило появу нових завдань для криміналістики, кримінального процесу та судової експертології в умовах пандемії. Дослідження цих завдань, пов'язаних із впровадженням новітніх досягнень у практичну діяльність, є актуальним питанням сучасного розвитку криміналістики, кримінального процесу та судової експертології. Неможливо уявити проведення будь-якого розслідування без призначення експертизи, використання судовими експертами сучасного інструментарію і новітніх досліджень. Зв'язок криміналістики і кримінального процесу визначається тим, що ці науки мають спільний об'єкт вивчення, одним із яких є діяльність із розслідування злочинів. Криміналістика виконує підпорядковану функцію — її рекомендації ґрунтуються на процесуальних положеннях

і фактично спрямовані на реалізацію процесуальних приписів. Кримінальний процес визначає статус учасників кримінального процесу, процесуальний порядок проведення слідчих (розшукових) дій і, відповідно, межі застосування тактичних прийомів, науково-технічних засобів, методичних рекомендацій. З іншого боку, сформульовані криміналістичні положення і рекомендації неодноразово закріплювалися у статтях кримінального процесуального законодавства, перетворюючись на його приписи [3].

Сучасні тенденції розвитку кримінального процесу, перспективи його розвитку, його проблемні й актуальні питання значною мірою залежать від стану криміногенної ситуації в країні. Поступово відбувається трансформація національної, регіональної й транснаціональної злочинності. Ці негативні фактори зумовлюють нові вектори розвитку криміналістичної науки, кримінального процесу та судової експертології.

Так, перспективним напрямом дослідження у криміналістичній тактиці є дослідження, пов'язані з розробленням методик розслідування окремих видів злочинів і тактики проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій в умовах карантину. Це зумовлює необхідність формування нових тактичних прийомів, перегляд можливостей тактичних комбінацій і тактичних операцій, алгоритмів слідчих (розшукових) дій [5, с. 199].

Трансформація злочинності ставить перед криміналістичною технікою нові проблемні питання. Так, передує ідеться про застосування спеціальних знань про штучний інтелект під час розслідування злочинів. В умовах пандемії кіберзлочинність набуває нових обертів, спостерігається тенденція до збільшення кількості кібератак та шахрайств під час придбання та доправлення товарів. Зловмисники використовують ситуацію страху громадян перед COVID-19. Значно активізується проведення кібератак соціальної інженерії, присвячених пандемії, та поширення різних пакетів шкідливих програм [4, с. 92—93].

В умовах, коли дедалі більше роботодавців вимушені переходити на дистанційну форму роботи, поширеним стає інтернет-шахрайство. Злочинці швидко адаптували давно відомі схеми шахрайства під умови коронавірусу, що вимагає використання нових розробок техніко-криміналістичних засобів, інформаційних технологій, електронних баз даних, методів фіксування, аналізування, оцінювання та збирання доказової бази. Отже,

впровадження інноваційних продуктів та модернізація чинних техніко-криміналістичних засобів повинні вплинути на результати криміналістичних досліджень під час розслідування злочинів.

Зміни у кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві вимагають удосконалення методик розслідування кримінальних правопорушень і розроблення нових. Так, в умовах пандемії збільшилася кількість вчинення таких кримінальних правопорушень: кримінальні правопорушення у сфері охорони здоров'я; контрабанда медичних масок та інших товарів протиепідемічного призначення, фальсифікація та незаконний обіг лікарських засобів та ін. [1].

Тому слід зауважити, що на сучасному етапі розвитку експертології актуальними залишаються дослідження судово-економічної експертизи. Це спричинено змінами умов господарювання та трансформацією злочинності, тому для повного, швидкого та неупередженого розслідування правопорушень у сфері економіки необхідно розробляти та вдосконалювати вже наявні механізми. Складність розслідування правопорушень у сфері економіки зумовлена, насамперед, тим, що вони передбачають заглиблення слідчого, дізнавача в механізм господарювання, у процеси економічної діяльності суб'єктів господарювання [2, с. 57]. Сучасну судово-економічну експертизу за напрямками дослідження поділяють на дослідження документів бухгалтерського та податкового обліку, документів фінансово-господарської діяльності та

документів фінансово-кредитних операцій. Це сприяє її успішному використанню у правозастосовній діяльності правоохоронних органів. Отже, стану та тенденції розвитку криміналістики, кримінального процесу та судової експертології у сучасних реаліях потребують розширення меж дослідження та подальшого розроблення з урахуванням змін кримінального процесуального законодавства та суспільства, а також трансформації сучасної злочинності.

Список використаних джерел

1. Парфіло І. В. Розслідування фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів: проблеми взаємодії слідчого // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. 2019. № 20. С. 72—87.
2. Клименко Н. І., Федчишина В. В. Судово-економічна експертиза: сучасний стан і актуальні питання // Криміналістичний вісник. 2016. № 1. С. 56—61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krvis_2016_1_11 (дата звернення: 20.02.2021).
3. Шевчук В. М. Методологічне підґрунтя побудови та реалізації тактичних операцій у криміналістиці // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2019. № 40. С. 144—148.
4. Шевчук В. М. Актуальні проблеми криміналістики у сучасних умовах // Korszerű műszerek és algoritmus tapasztalati és elméleti tudományos kutatási : tud. Művek gyűjt. A nk. Tud.-gyakorlati konf. Anyagaival, 18 szeptember, 2020. – Budapest, Magyarország. 2020. Hang. 3. P. 90—96.
5. Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : зб. мат-лів Міжнарод. наук.-практ. конф., присвяченої 150-річчю з дня народження Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 18–19.04.2019). Харків : ХНДІСЄ, 2019. 508 с.

О. П. Угровецький,

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, перший заступник директора
ННЦ «ІСЄ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8993-6558>, e-mail: oleg0023@i.ua

О. О. Свідерський,

кандидат юридичних наук, старший дослідник, заступник директора з експертної роботи
ННЦ «ІСЄ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2435-3823>, e-mail: hniise@hniise.gov.ua

Г. О. Спіцина,

доктор юридичних наук, доцент, завідувачка кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6677-6915>, e-mail: spitsyna_hanna@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МЕНТАЛІТЕТУ СПІВРОБІТНИКІВ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Анотація. Наголошено на браку уваги до питання формування професійного менталітету співробітників судово-експертних установ України. Підсумовано, що для співробітників судово-експертних установ України сформований рівень професійного менталітету є необхідною передумовою якісного виконання ними професійних обов'язків.

Ключові слова: менталітет, професійний менталітет, судова експертиза, співробітники судово-експертних установ.

Abstract. The lack of attention to the issue of forming a professional mentality of employees of forensic institutions of Ukraine was emphasized. It is concluded that the formed

level of professional mentality for employees of forensic institutions of Ukraine is a necessary prerequisite for quality performance of their professional duties.

Keywords: mentality, professional mentality, forensic examination, employees of forensic institutions.

Аннотация. Отмечено недостаточное внимание к вопросу формирования профессионального менталитета сотрудников судебно-экспертных учреждений Украины. Подытожено, что для сотрудников судебно-экспертных учреждений Украины сформированный уровень профессионального менталитета — необходимое условие качественного выполнения ими профессиональных обязанностей.

Ключевые слова: *менталитет, профессиональный менталитет, судебная экспертиза, сотрудники судебных-экспертных учреждений.*

У III тисячолітті в умовах світових глобалізаційних процесів освіта й наука стають провідними факторами розвитку всіх сфер життя людської спільноти, підвищення економічного добробуту населення, забезпечення соціальної стабільності в суспільстві. Цим зумовлено сьогодні пріоритет завдання збереження, розвитку та примноження потенціалу вітчизняної інтелектуальної еліти, чий творчі здобутки визначатимуть завтра стратегічні напрями поступу й забезпечуватимуть конкурентоспроможність України на світовій арені.

Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» упродовж усієї його історії (від започаткування Кабінету-музею судової експертизи — і до здобуття статусу Національного наукового центру), що налічує понад 98 років, відомий досягненнями всесвітньовідомих наукових шкіл судових медиків, судових експертів і криміналістів. Усіх їх, незалежно від часу та перебування на території інших країн, єднає розуміння необхідності спрямовувати свої зусилля на поглиблення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, покликаних забезпечити послідовний розвиток усіх сфер життя українського суспільства, високу якість проведення судових експертиз та експертних досліджень.

Керівництво ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, усебічно підтримуючи й розвиваючи науково-дослідну діяльність аспірантів, докторантів, наукових співробітників і судових експертів установи, створює сучасні умови для наукового пошуку, спілкування з науковцями в галузі судової експертизи та криміналістики світового рівня, плідного обміну новаторськими й оригінальними ідеями та прогресивними думками і творчими здобутками, стимулює до нових наукових звершень, облаштовує лабораторії Центру новим обладнанням для поліпшення якості та підвищення кількості проведення судових експертиз і експертних досліджень.

Зазначимо, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» судова експертиза — це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду. Отже, судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань. Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та здобули кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності [1].

На жаль, на сучасному етапі в нашій країні приділено недостатньо уваги питанню формування професійного менталітету співробітників судово-експертних установ.

Можливі наслідки такого ставлення — деякі співробітники не завжди виявлятимуть професійно важливі особистісні якості, на неналежному рівні виконуватимуть

свої професійні обов'язки, порушуватимуть строки проведення судових експертиз та експертних досліджень.

Трансформаційні процеси освітнього простору зумовлюють значну зацікавленість науковців питаннями підготовки сучасних фахівців будь-якої галузі, зокрема судово-експертної. Уважаємо, що професійний менталітет особистості співробітників судових експертних установ є тією якістю, яка відкриває перед кожним судовим експертом і науковим співробітником значущість ціннісно-сміслового розуміння навколишнього середовища, збагачення власного світогляду, становлення процесів саморефлексії, саморозвитку й самовдосконалення, підвищення рівня професійної культури, рефлексивної культури особистості, а також перспективу самореалізації в обраній царині судово-експертної діяльності.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій свідчить про багатоплановість досліджуваної наукової проблеми. Так, філософський і соціальний аспекти поняття «менталітет» наведено у працях К. Альбуханової-Славської, М. Блока, В. Візгіна, О. Донченко, Г. Джулай, І. Дубова, Б. Душкова, А. Гуревича, Л. Гумільова, М. Еліаде, Ю. Канигіна, О. Огурцова, В. Пантіна, Е. В. Стрига, Д. Чижевського, Л. Февра, Е. Фрома, В. Храмової та ін. Питанням менталітету у сфері праці присвячено дослідження Д. Богині, М. Семикіної, Е. Суїменко; службового менталітету — Є. Рапацевича; професійного менталітету державних службовців — Т. Філіпової та ін.

Про нагальну необхідність і практику впровадження в науковий обіг поняття «професійний менталітет» висловили свою думку сучасні дослідники: Є. Клімов, А. Кравченко, І. Паглах, В. Попов, Е. В. Стрига, Т. Філіпова та ін. [2—7]. Науковці, дослідивши елементи структури індивідуальної професійної діяльності певних фахових категорій, дійшли висновку, що професійний менталітет — це спосіб мислення та поведінки, який відповідає високим критеріям моралі та вимогам відповідного професійного кодексу поведінки й забезпечує належну ефективність якісного виконання професійного (службового) обов'язку.

Визначення «менталітет» із позицій історичної психології звучить так: менталітет — це узагальнення всіх характеристик, які відрізняють розум, спосіб мислення. Представники культурологічної школи А. Я. Гуревича вважають, що менталітет є тим рівнем суспільної свідомості, на якому думка не відокремлена від емоцій, від ментальних звичок і прийомів свідомості, — люди ними послуговуються, звісно, навіть цього не помічаючи, тобто несвідомо [8]. Соціокультурний підхід трактує менталітет як сукупність уявлень, переконань, «думки» спільноти людей певної доби, географічного регіону й соціального середовища, які впливають на історичні та соціокультурні процеси. Іншими словами, менталітет — це певна інтегральна характеристика людей, що мешкають в окремій культурі, яка дає змогу описати своєрідність бачення цими людьми навколишнього світу та пояснити специфіку їх реагування на нього. В. Васильєв вважає, що менталітет «можна визначити одночасно як душу, серце і розум народу» [9].

Отже, робота судового експерта — це складний і багатогранний процес. Створення стабільного й гармонійного балансу професійних якостей, відповідальності за виконану роботу та розуміння того, що від прийнятого рішення і його процесуального оформлення залежить не тільки доля людини, а й прийняття законного, обґрунтованого чи кримінальною справою, — усе це дасть новий поштовх до вдосконалення роботи судово-експертних установ України.

Підвищені професійне вдосконалення та зростання, якісна підготовка кадрового резерву на посади наукових співробітників і судових експертів із-поміж професійно підготовлених, активних, відповідальних, висококваліфікованих співробітників, які мають спеціальні знання й високий рівень самопідготовки, добре обізнані із сучасними методиками проведення судових експертиз та експертних досліджень, постійно перебувають у наукових пошуках і мають організаторські здібності, сприятимуть оптимізації складу співробітників судово-експертних установ України та попередженню дефіциту професіоналів у сфері судово-експертної діяльності.

Отже, для співробітників судово-експертних установ України сформований рівень професійного менталітету є необхідною передумовою якісного виконання ними професійних обов'язків.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 28. Ст. 232.
2. Климов Е. Профессиональный менталитет и психологическая гипотеза // Общественные науки и современность. 1995. № 6. С. 140—149.
3. Кравченко А. Г. Менталітет як об'єкт соціально-філософського дослідження : дис. ... канд. філос. наук. Київ, 2000. 193 с.
4. Патлах І. М. Національний менталітет як об'єкт етнополітичного аналізу : автореф. дис. ... канд. філос. наук. Київ, 2002. 18 с.
5. Попов В. Ю. Український господарський менталітет: сутність і трансформації : дис. ... канд. філос. наук. Київ, 2000. 187 с.
6. Стрига Е. В. Структура професійного менталітету майбутніх учителів гуманітарних дисциплін. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/8_2011/36.pdf (дата звернення: 18.02.2021).
7. Філіпова Т. В. Професійний менталітет у контексті аналізу сучасної парадигми професіоналізації державної служби в Україні // Теоретичні та прикладні питання державотворення : електрон. наук. фак. вид. 2011. Вип. 8. С. 533—545. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppd_2011_8_37 (дата звернення: 18.02.2021).
8. Гуревич А. Я. Проблемы средневековой народной культуры / Избранные труды. Санкт-Петербург : Изд-во СПбУ, 2007. 542 с.
9. Васильев В. Деякі роздуми з приводу терміну «менталітет» // Розбудова держави. 1993. № 11. С. 50—53.

С. Ю. Ходосевич,

науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7885-7766>, e-mail: hodosevichsvetlana07

Т. М. Колесник,

науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1551-1156>, e-mail: 0986376690maks@gmail.com

ЩОДО ДЕЯКИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ І НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ПРОБЛЕМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. Законодавство України сьогодні адаптується до європейських стандартів, тому існує нагальна потреба в удосконаленні забезпечення правосуддя якісною експертизою, орієнтованою на світовий досвід.

Ключові слова: ефективність, забезпечення, правове регулювання, судово-експертна діяльність.

Abstract. Legislation of Ukraine is currently being adapted to European standards, so the issues of improving forensic science provision of justice with high-quality forensic science focused on world experience are relevant.

Keywords: efficiency; provision, legal regulation; forensic science activity.

Аннотация. Законодательство Украины в настоящее время адаптируется к европейским стандартам, поэтому существует насущная необходимость в усовершенствовании обеспечения правосудия качественной экспертизой, ориентированной на мировой опыт.

Ключевые слова: эффективность, обеспечение, правовое регулирование, судебно-экспертная деятельность.

Сучасні реформи в Україні спрямовані на демократизацію суспільства та зміну підходів до захисту прав,

інтересів і свобод людини й громадянина. Одним із важливих елементів реалізації цієї лінії перебудови суспільства є необхідність змін, зокрема, у судово-експертній діяльності. Щодо цього влучною є думка І. М. Овсянникової, що за сучасного векторного спрямування України на європейську інтеграцію та розвиток її як правової демократичної держави, саме задоволення прав і свобод людини має стати основними критеріями, на які слід орієнтуватися під час вирішення проблем, що постають перед законодавством про судово-експертну діяльність в Україні [1, с. 44]. На особливу увагу заслуговують питання, пов'язані з проблемами нормативно-правового й науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності в Україні.

Станом на сьогодні існує низка теоретичних і методологічних проблем, пов'язаних з ефективним розвитком судової експертизи, які потребують нагального розв'язання та які вже неодноразово порушували науковці. Однак, досі актуальними залишаються питання щодо: прогалин у чинному законодавстві, нормами якого врегульовано судово-експертну діяльність; фінансового, матеріального й технічного забезпечення судово-експертної діяльності;

недостатності сучасних методик і методологій проведення експертних досліджень тощо.

Поділяємо думку В. В. Сокурєнка, який вважає, що для визначення тенденцій розвитку судової експертизи важливими її завданнями є розроблення концептуальної моделі структури загальної теорії судової експертизи, уточнення й доповнення її новими елементами, розвинення окремих учень загальної теорії судової експертології. Потребують також наукового розроблення методики проведення деяких видів економічних, товарознавчих, комп'ютерних, мистецтвознавчих, лінгвістичних експертиз, експертиз об'єктів інтелектуальної власності та ін. [2, с. 33].

Н. І. Клименко щодо змін в експертній діяльності зазначає, що шляхами її вдосконалення насамперед є експертне забезпечення правосуддя в Україні — створення в країні єдиної незалежної системи судово-експертних установ. На її думку, також багато питань виникає в разі застосування норм процесуального законодавства під час здійснення судово-експертної діяльності [3, с. 13]. О. Ю. Паладійчук також зауважує, що для конституційного гарантування прав і свобод важлива правова й організаційна діяльність судових експертів. Невід'ємною ознакою законності при цьому є підвищення фахового рівня нормативних актів, які є різновидом управлінських рішень [4, с. 89].

Про необхідність забезпечення формування ефективної моделі організації призначення та проведення судової експертизи на основі поглиблення наявних підходів до комплексного вирішення завдань кримінального провадження та формування сучасної термінологічної системи відповідно до традиційних та інноваційних положень теорії і практики судової експертизи у своїх працях зазначає О. М. Ключев [5, с. 105].

В умовах світової глобалізації день у день зростає взаємозалежність країн світу, тому актуальною щодо цього є думка Е. Б. Сімакової-Єфремян про необхідність адаптації законодавства України про судову експертизу до європейського законодавства через уніфікацію методик експертних досліджень для всіх судово-експертних установ шляхом їх акредитації згідно з міжнародними стандартами якості [6, с. 153].

Ще однією актуальною проблемою є вироблення єдиних термінологічних визначень понятійного апарату, який застосовують у судово-експертній діяльності, адже

чинний Закон України «Про судову експертизу» потребує вдосконалення, а термінологія (як один із засобів юридичної техніки) має чи не вирішальне значення для формулювання текстів нормативно-правових актів. Чіткі визначення в базовому Законі, яким урегульовано судово-експертну діяльність, забезпечить якість та однозначність нормативно-правового акту.

Зважаючи на викладене вище, на цьому етапі розвитку нашої держави існує низка питань, пов'язаних із судово-експертною діяльністю, що вимагають нагального розв'язання та більш глибокого наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. Овсяннікова І. М. Щодо деяких проблем підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання в Україні у сфері судово-експертної діяльності. Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : зб. мат-лів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 150-річ. від дня народж. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 18—19.04.2019). Харків : ХНДІСЕ, 2019. С. 143—145.
2. Сокурєнка В. В. Деякі шляхи розвитку судової експертизи та криміналістики як навчальних дисциплін у підготовці фахівців для органів правопорядку. Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : зб. мат-лів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 150-річ. від дня народж. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 18—19.04.2019). Харків : ХНДІСЕ, 2019. С. 32—33.
3. Клименко Н. І. Основні види діяльності Харківського НДІ судових експертиз і напрями їх удосконалення. Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : зб. мат-лів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 95-річ. створ. ХНДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 10—11.10.2018). Харків : Право, 2018. С. 12—14.
4. Паладійчук О. Ю. Значення судової експертизи у вирішенні завдань кримінального провадження. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. Ужгород, 2015. Вип. 34 (3). С. 87—89.
5. Ключев О. М. Удосконалення експертного забезпечення правосуддя: теоретичні, правові та організаційні аспекти. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. Харків : Право, 2019. Вип. 19. С. 102—117. DOI: <https://doi.org/10/32353/khrife.1.2019.08>.
6. Сімакова-Єфремян Е. Б. До питання взаємозалежності європейських інтеграційних процесів і тенденцій інтеграції спеціальних знань в Україні// Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. Харків : Право, 2017. Вип. 17. С. 152—158.

С. С. Чернявський,

доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України,
проректор Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2711-3828>, e-mail: 0677443745s@gmail.com

Ю. М. Черноус,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9710-4858>, e-mail: chornous@ukr.net

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Акцентовано увагу на необхідності дотримувати міжнародних стандартів у судово-експертній діяльності, що стосуються її нормативно-правового регулювання, членства судово-експертних установ у міжнародних судово-експертних організаціях (зокрема, ENFSI), акредитації експертних лабораторій.

Ключові слова: міжнародний стандарт, судово-експертна діяльність, міжнародний договір, експертна установа.

Abstract. Research underlines the importance of compliance with international standards in forensic expert activity related to its legislative regulation, membership

of forensic science institutions in international forensic organizations (namely ENFSI), accreditation of expert laboratories.

Keywords: *international standard, forensic expert activity, international agreement, forensic science institution.*

Анотація. Акцентовано увагу на необхідності дотримання міжнародних стандартів в судово-експертній діяльності, що стосується її нормативно-правового регулювання, членства судово-експертних установ в міжнародних судово-експертних організаціях (в частині, ENFSI), акредитації експертних лабораторій.

Ключевые слова: *международный стандарт, судебно-экспертная деятельность, международный договор, экспертное учреждение.*

Термін «міжнародні стандарти» використовують у різних сферах суспільного життя: він характеризує вимоги до певної діяльності з урахуванням міжнародного законодавства, кращого світового досвіду та практики окремих держав. Згідно із Законом України «Про стандартизацію» 2014 року «міжнародний стандарт — стандарт, прийнятий міжнародною організацією із стандартизації і доступний для широкого кола користувачів» [1]. Так, до міжнародного стандарту належить стандарт, розроблений міжнародною організацією стандартизації, а саме *International Organization for Standardization (ISO)*.

За Великим тлумачним словником української мови, «міжнародний — стос. до відносин між народами і країнами; який існує між народами, поширюється на них; у якому беруть участь представники різних країн, народів», а «стандарт — норма, зразок, мірило» [2].

Отже, міжнародні стандарти є джерелом найважливішої інформації, оскільки в них зібрано норми і правила, засновані на досягненнях у різних галузях техніки, технології та практичного досвіду й визнані методом консенсусу представниками усіх зацікавлених сторін [3, с. 156].

У юридичній літературі предметом наукових досліджень були «міжнародні стандарти прав людини», «міжнародні стандарти досудового розслідування», «міжнародні стандарти доказування», «міжнародні стандарти у сфері судочинства» та ін. Проблематика міжнародних стандартів судово-експертної діяльності також є предметом дослідження у працях науковців і практиків [4]. Однак, це питання залишається актуальним для подальших досліджень із метою формування теоретико-правових засад і практичних рекомендацій за цим напрямом.

Судово-експертна діяльність є особливим видом діяльності, пов'язаною з організацією і проведенням судових експертиз, експертних досліджень, спрямованих на забезпечення уповноважених осіб (органів), юридичних і фізичних осіб незалежними, кваліфікованими й об'єктивними висновками, орієнтованими на максимальне використання науки та техніки, створенням і вдосконаленням науково-методичної бази у галузі криміналістики й судової експертизи, а також державним управлінням у цій сфері [5, с. 39].

Судово-експертна діяльність реалізується у сфері правосуддя, повинна відповідати «духу і букві» закону.

Складовою міжнародного стандарту є відповідність національного законодавства, яке регламентує судово-експертну діяльність, міжнародним зобов'язанням держави. Так, згідно з ч. 1. ст. 9 Конституції України 1996 року, «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [6].

Нормативно-правовою основою судово-експертної діяльності є положення деяких міжнародних договорів України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України: 1) багатосторонні міжнародні договори, що регламентують міжнародні стандарти судочинства, прав і свобод людини (Конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 р., а також Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7, 11 до неї та ін.); 2) багатосторонні міжнародні договори з питань боротьби зі злочинами міжнародного характеру, які регламентують окремі питання судово-експертної діяльності під час розв'язання поставлених завдань (Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. із Протоколами до неї та ін.); 3) багатосторонні міжнародні договори з питань міжнародної правової допомоги й інших форм міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, які визначають проведення судової експертизи в порядку міжнародної правової допомоги, залучення експертів до суду іноземної держави, проведення допиту експерта за допомогою відео- та телефонної конференції (Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 р. з Другим додатковим протоколом 2001 р. до неї та ін.); 4) двосторонні міжнародні договори з питань міжнародної правової допомоги й інших форм міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні з окреслених вище питань [7, с. 8]. Названі міжнародно-правові документи як створюють правову основу судово-експертної діяльності, так і є правовою підставою міжнародного співробітництва у сфері судово-експертної діяльності.

Важливим кроком у забезпеченні міжнародних стандартів судово-експертної діяльності є членство у міжнародних судово-експертних організаціях, зокрема — у Європейській мережі криміналістичних наукових установ (*European Network of Forensic Science Institutes, ENFSI*), яка об'єднує 72 провідні судово-експертні установи з 39 країн Європи.

Вплив *ENFSI* на життя суспільства, розвиток науки і техніки полягає також у тому, що організації — виробники обладнання та засобів для судової експертизи — приводять свою продукцію у відповідність до стандартів *ENFSI*. Основну увагу спрямовано на уніфікацію, сертифікацію та стандартизацію методик судово-експертного дослідження і підвищення якості судових експертиз [8, с. 171—177].

Слід визнати, що членство в *ENFSI* є важливим стратегічним напрямом розвитку для всіх вітчизняних судово-експертних установ, адже забезпечує високі міжнародні стандарти судово-експертної діяльності, взаємодію із широкого кола питань з європейськими партнерами, відкриває нові й перспективні напрями розвитку.

Відповідність судово-експертної діяльності міжнародним стандартам забезпечується шляхом запровадження в усіх експертних лабораторіях систем управління якістю. До того ж акредитація експертних лабораторій — це формальне визнання третьою (незалежною) стороною їхньої компетентності в наданні визначених законодавством послуг: виконанні експертиз, досліджень, веденні криміналістичних обліків тощо. Акредитація надає експертній лабораторії значні переваги: оскільки, по-перше, наявність у неї атестата акредитації доводить її компетентність замовникам її послуг (органів суду, прокуратури, досудового розслідування, дізнання тощо), по-друге, є свідченням того, що всім її висновкам можна довіряти [9].

Тому важливо, що нині судово-експертні установи мають бути акредитовані та провадити діяльність з оцінювання відповідності у визначеній галузі. Для цього судово-експертні установи акредитують за міжнародними стандартами *ISO/IEC 17025*, *ISO/IEC 17020*, що дає змогу забезпечити єдину технічну політику у сфері оцінювання відповідності; сформувати атмосферу довіри серед споживачів до діяльності з оцінювання відповідності та підтримувати її; створити умови для взаємного визнання результатів діяльності акредитованих органів на міжнародному рівні; показати позитивну динаміку розвитку їх методичного забезпечення, диференціюючи наукові дослідження; організувати широкий інформаційний обмін (зокрема, інформаційно-довідковими масивами зразків) з акредитованими органами на єдиній методичній основі тощо [10]. Зокрема, сучасні лабораторії Експертної служби МВС України відповідають вимогам ДСТУ *ISO/IEC 17025* «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій». Актуальним напрямом є запровадження в усіх експертних лабораторіях системи управління, що відповідає вимогам стандарту ДСТУ *ISO/IEC 17020* «Оцінювання відповідності. Вимоги щодо діяльності різних типів органів, що здійснюють інспектування».

Отже, сучасний стан суспільного життя та правоохоронної практики потребує підвищення ефективності

судово-експертної діяльності, а саме: удосконалення нормативно-правового регулювання згідно з міжнародним законодавством, розширення кола вирішуваних експертних завдань, розроблення експертних методик відповідно до кращих наукових світових досягнень. Вирішення цих та інших завдань судово-експертної діяльності залежить від дотримання міжнародних стандартів у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Про стандартизацію : Закон України від 05.06.2014 р. № 1315-VII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18> (дата звернення: 18.02.2021).
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.); уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Марценюк М. М., Гвоздецька І. В. Міжнародні стандарти якості // Вісник Хмельницького національного університету. 2012. № 3. Т. 2. С. 154—156.
4. Ключев О. М. Міжнародні стандарти та міжнародне співробітництво у сфері судово-експертної діяльності в Україні // Актуальні питання судової експертизи та криміналістики : зб. мат-лів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 95-річ. створення ХНДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 10—11.10.2018). Харків : Право, 2018. С. 5—8.
5. Судові експертизи у процесуальному праві України : навч. посіб. ; за заг. ред. О. Г. Рувіна. Київ : Вид-во Ліра-К, 2019. 424 с.
6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 18.02.2021).
7. Лопата О. А. Міжнародне співробітництво Експертної служби МВС України : автореф. дис. канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
8. Хазиев Ш. Н. Международные судебно-экспертные организации (часть 1) // Теория и практика судебной экспертизы. 2009. № 1 (13). С. 156—177.
9. Грищенко О. В. Сучасний стан і перспективи акредитації підрозділів Експертної служби МВС України відповідно до вимог ISO/IEC 17025. Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. 2006. № 2 (6). С. 5—9.
10. Хоша В. В. Міжнародний досвід акредитації судово-експертних установ і його використання в Україні// Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. 2019. № 1 (31). С. 20—26.

Е. В. Чеснокова,

кандидат юридических наук, заступитель заведующего отделом научно-методического обеспечения производства экспертиз ФБУ РФЦСЭ при Минюсте России, г. Москва, Российская Федерация,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5853-8418>, e-mail: elenaches@yandex.ru

К ВОПРОСУ О РАЗРАБОТКЕ СТАНДАРТОВ В ОБЛАСТИ СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ НА НАЦИОНАЛЬНОМ И МЕЖГОСУДАРСТВЕННОМ УРОВНЯХ

Аннотация. Рассмотрены современное состояние обеспечения деятельности по стандартизации в области судебной экспертизы, возможности применения национальных и межгосударственных стандартов в целях повышения качества судебно-экспертной деятельности, а также роль ФБУ РФЦСЭ при Минюсте России в развитии стандартизации.

Ключевые слова: стандартизация в области судебной экспертизы, ТК 134, МТК 545.

Abstract. This article explores the state of standardization activities in the field of forensics, the application possibilities of national and interstate

standards in order to improve the quality of forensic activities and the role of the Russian Federal Centre of Forensic Science of Russian Ministry of Justice in the development of standardization.

Keywords: standardization in the field of forensic examination, TC 134, MTK 545.

Анотация. Рассмотрено современное состояние обеспечения деятельности по стандартизации в области судебной экспертизы, возможности застосування національних і міждержавних стандартів з метою підвищення якості судово-експертної діяльності, а також роль ФБУ РФЦСЕ при Міністерстві Росії в розвитку стандартизації.

Ключові слова: стандартизація в галузі судової експертизи, ТК 134, МТК 545.

В настоящее время Россия играет заметную роль на постсоветском пространстве в стандартизации в области судебной экспертизы (далее — СЭ). В России национальные, межгосударственные и международные стандарты, связанные с судебной-экспертной деятельностью, разрабатывают технический комитет по стандартизации ТК 134 «Судебная экспертиза» (далее — ТК 134) и Межгосударственный технический комитет по стандартизации МТК 545 «Судебная экспертиза» (далее — МТК 545), секретариаты которых функционируют на базе ФБУ РФЦСЭ при Минюсте России (далее — РФЦСЭ) [1].

Основные задачи, стоящие перед сотрудничеством заинтересованных государств, входящих в МТК 545: 1) проведение работ по гармонизации межгосударственных стандартов в области СЭ с международными и региональными стандартами; 2) содействие внедрению межгосударственных стандартов в области СЭ в судебную-экспертную деятельность организаций стран СНГ.

Несомненным достижением такого сотрудничества стала разработка двух межгосударственных стандартов: «Судебная молекулярно-генетическая экспертиза объектов дикой флоры и фауны. Термины и определения» и «Судебно-трасологическая экспертиза. Термины и определения». Вместе с тем, можно с достаточной степенью уверенности говорить об устойчивом движении к внедрению единого научно-методического подхода при выполнении судебных экспертиз в сотрудничающих странах.

В России базовым рабочим органом по стандартизации в области СЭ, способствующим межгосударственной стандартизации посредством своей качественной работы на национальном уровне, является Технический комитет по стандартизации ТК 134 [2, с. 111]. ТК 134 создан в соответствии с приказом Росстандарта от 13.05.2015 г. № 561 в целях реализации Федерального закона от 29.06.2015 г. № 162-ФЗ «О стандартизации в Российской Федерации», повышения эффективности работ по стандартизации на национальном, межгосударственном и международном уровнях и по согласованию с заинтересованными организациями. В настоящий период в ТК 134 входят представители 31 организации, в которых осуществляется судебная-экспертная деятельность, производство судебных экспертиз, образовательная и научная деятельность в области судебной экспертизы.

Деятельность ТК 134 строится для достижения следующих целей:

1. Содействия:

- проведению работ по унификации в области СЭ, прежде всего терминов и определений. Это реализуется посредством деятельности компетентных лиц из числа работников ФБУ РФЦСЭ при Минюсте России, подготовленных ими методических материалов, наличием соответствующей инфраструктуры в ФБУ РФЦСЭ при Минюсте России, согласуясь с внутренней политикой и процедурами;
- соблюдению требований национального стандарта по аккредитации судебной-экспертных лабораторий.

2. Систематизации разработки национальных стандартов, правил стандартизации, норм и рекомендаций в области стандартизации судебной-экспертной деятельности. Секретариат ТК 134 ведёт весь документооборот, начиная от первого проекта стандарта до его опубликования; подготавливая отчётность как по каждому разрабатываемому стандарту, так и внешнюю отчётность, направляемую в Росстандарт; организует централизованную рассылку проектов стандартов и сводок замечаний по ним в заинтересованные организации — члены ТК; фиксирует сроки прохождения проекта стандарта и в соответствии с ними организует заседания рабочих групп.

3. Обеспечения единства измерений, технической и информационной совместимости, сопоставимости результатов судебной-экспертных исследований. Например, консенсусный подход, применяемый при разработке проектов стандартов, даёт надежду, что участвовавшие в рабочей группе специалисты и заинтересованные лица, представляющие различные научно-исследовательские и практические экспертные организации, будут применять в своей деятельности положения утверждённых стандартов.

4. Создания систем обеспечения качества экспертного производства, систем поиска и передачи данных.

Анализ деятельности по разработке проектов стандартов ТК 134 позволяет утверждать, что в ней проявляются следующие закономерности:

Во-первых, действие приоритета разработки проектов стандартов. Например, одним из первых был утверждён национальный стандарт ГОСТ Р 57343-2016 «Судебная молекулярно-генетическая экспертиза. Термины и определения». Это совпало с периодом опубликования международного стандарта ИСО 18385-2016 «Минимизация риска загрязнения ДНК человека вещественных доказательств, используемых для собирания, хранения и анализа биологического материала в судебной-экспертных целях — Требования». Это, с одной стороны, свидетельствует о высоком уровне актуальности темы исследования во всём мире и, с другой, о совершенно чётком понимании секретариатом ТК 134 потребностей экспертной практики (трендов современности как совокупности условий, влияющих на качество не только судебной-экспертной деятельности, но и всего процесса расследования преступлений).

Во-вторых, принятие решения о разработке проекта национальных стандартов, основываясь на анализе степени разработанности теоретических и методологических основ судебных экспертиз, устойчивости их терминологии, как правило, присуще традиционным родам и видам криминалистических экспертиз, что наилучшим образом может быть использовано при разработке такого нормативно-технического документа. Например, утверждённый в 2017 г. национальный стандарт ГОСТ Р 57428-2017 «Судебно-трасологическая экспертиза. Термины и определения» выполняет методологическую функцию по отношению к другим стандартам, особенно классу криминалистических экспертиз, в частности стандарту по судебной экспертизе маркировочных обозначений, утверждённому Росстандартом в 2020 г.

В-третьих, влияние статуса аккредитованных лабораторий на развитие соответствующих родов, видов судебных экспертиз. Функционирование и поддержание системы менеджмента качества, внедрение судебно-экспертных стандартных операционных процедур в деятельность лабораторий РФЦСЭ стало устойчивой практикой, способствующей приведению к стандартному виду всех элементов деятельности лаборатории, в том числе и методических материалов для производства экспертиз. В качестве примера можно привести лабораторию судебной компьютерно-технической экспертизы и лабораторию судебно-экологической экспертизы, которые одними из первых судебно-экспертных лабораторий ФБУ РФЦСЭ при Минюсте России были аккредитованы на соответствие международному стандарту *ISO/IEC 17025* «Общие требования к компетентности испытательных и калибровочных лабораторий», а развитие системы менеджмента качества в этих лабораториях способствовало разработке проектов национальных стандартов: ГОСТ Р 57429-2017 «Судебная компьютерно-техническая экспертиза. Термины и определения»

и ГОСТ Р 58081-2018 «Судебно-экологическая экспертиза. Термины и определения».

Деятельность ТК 134 строится в соответствии с Проектом годовых планов, утверждаемых Росстандартом в конце года, предшествующего году разработки проектов стандартов. Поскольку секретариаты ТК 134 и МТК 545 функционируют на базе РФЦСЭ, то в целях методического обеспечения работ по стандартизации в области судебной экспертизы в нём разработана и утверждена редакция 01 «Инструкции для разработчиков проектов национальных и межгосударственных стандартов» (СМК-И-06-2020). Этот документ является частью системы менеджмента качества ФБУ РФЦСЭ при Минюсте России.

Список использованных источников

1. Официальный сайт ФБУ РФЦСЭ при Минюсте России. Стандартизация. Электронный ресурс. URL: sudexpert.ru (дата обращения: 28.02.2021).
2. Омелянюк Г. Г., Усов А. И. Актуальные проблемы развития судебно-экспертной деятельности // Цифровые технологии в юриспруденции: генезис и перспективы : мат-лы I Междунар. межвуз. науч.-практ. конф. (Москва, 28.02.2020). 2020. С. 107—112.

В. М. Шевчук,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8058-3071>, e-mail: Shevchuk_viktor@ukr.net

ПРАВОВІ, ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. Досліджено правові, організаційні та методологічні проблеми удосконалення експертного забезпечення правосуддя в Україні. Обґрунтовано необхідність комплексного підходу до реформування базового законодавства з питань експертного забезпечення правосуддя, який би враховував усі напрями такої діяльності та сформував нову парадигму принципів роботи судових експертів.

Ключові слова: *судова експертиза, судово-експертна діяльність, судова реформа, удосконалення експертного забезпечення правосуддя.*

Abstract. *The legal organizational and methodological problems of improving the expert support of justice in Ukraine are studied. The necessity of a comprehensive approach to the reform of the basic legislation on expert support of justice, which would take into account all areas of such activities and form a new paradigm of the principles of forensic experts.*

Keywords: *forensic examination, forensic activity, judicial reform, improvement of expert support of justice.*

Аннотация. *Исследованы правовые, организационные и методологические проблемы усовершенствования экспертного обеспечения правосудия в Украине. Обоснована необходимость комплексного подхода к реформированию базового законодательства по вопросам экспертного обеспечения правосудия, который учитывал бы все направления такой деятельности и мог бы сформировать новую парадигму принципов работы судебных экспертов.*

Ключевые слова: *судебная экспертиза, судебно-экспертная деятельность, судебная реформа, совершенствование экспертного обеспечения правосудия.*

В умовах сьогодення для нормативно-правовому регулювання судово-експертної діяльності характерні окремі прогалини та недоліки, наявність яких не сприяє повноцінному забезпеченню гарантій незалежності судового експерта та правильності його висновку. Така ситуація потребує невідкладного вирішення, зважаючи на особливу роль судово-експертної діяльності у контексті проведення судової реформи. Останнім часом постала нагальна потреба у системному вдосконаленні законодавства у сфері судово-експертної діяльності. Наукова спільнота та експерти-практики нині очікують прийняття базового Закону України про судово-експертну діяльність задля створення відповідних умов для належного та ефективного експертного забезпечення правосуддя, надання можливості судовим експертам як державних установ, так і приватним, працювати чесно, прозоро та в умовах професійної конкуренції із урахуванням національних особливостей та міжнародних стандартів.

Тому однією із найбільш визначальних і фундаментальних проблем удосконалення нормативно-правового забезпечення судово-експертної діяльності, пов'язаних з реалізацією принципу чіткої правової визначеності, є проблема якості й ефективності розроблюваного Закону. Розроблення такого законопроекту слід здійснювати на певному методологічному підґрунті [4, с. 1186]. Цьому

твердженню повною мірою відповідає сучасний стан та розвиток судової експертології та криміналістики. Водночас особливої значущості набуває комплексний підхід до реформування базового законодавства з питань експертного забезпечення правосуддя, який би враховував усі напрями такої діяльності та сформував нову парадигму принципів роботи судових експертів.

На нашу думку, першочерговим завданням для вирішення проблем реформування базового законодавства з питань експертного забезпечення правосуддя є розроблення концепції базового Закону України про судово-експертну діяльність, яка визначатиме понятійний апарат, принципи судово-експертної діяльності, структуру судово-експертних установ, питання організації діяльності судово-експертних установ і судових експертів, їх правовий статус та повноваження, системний підхід у процесі підготовки та атестації державних і приватних судових експертів, створення самоврядної організації судових експертів, відповідальність за втручання у діяльність судового експерта, гарантії діяльності судових експертів та ін. Існує нагальна потреба в однозначному термінологічному визначенні понятійного апарату базового Закону «Про експертне забезпечення правосуддя».

Серед методологічних проблем удосконалення нормативно-правового забезпечення судово-слідчої діяльності та розроблення проекту такого Закону особливого значення набувають його якість та ефективність. Зі свого боку, ці показники та вимоги доволі суттєво впливають на техніку та на вирішення низки важливих проблем у законотворенні (зокрема, під час розроблення та вдосконалення законодавства про судово-експертне забезпечення правосуддя).

Аналіз та вивчення чинного законодавства, що регулює судово-експертну діяльність, та запропонованих законопроектів свідчить про те, що вимоги щодо точності та ефективності правових норм законодавства про експертне забезпечення правосуддя не завжди дотримуються, навпаки — суттєво порушуються. Нерідко терміни, за допомогою яких описують окремі поняття, мають певні хиби і можуть тлумачитися неоднозначно. Тому з урахуванням сучасних тенденцій розвитку судової експертології та криміналістики щодо єдиного визначення та конкретизації понять, які вживають у цій галузі, існує нагальна потреба в однозначному термінологічному визначенні понятійного апарату базового Закону. Потребують систематизації та конкретизації права й обов'язки судового експерта, що характеризують його процесуальний статус як учасника процесу, так і правовий статус експерта як посадової особи державної спеціалізованої установи судових експертиз та професійного судового експерта, що не є працівником такої установи [1, с. 223—232].

Із часу прийняття Закону України від 25.02.1994 р. «Про судову експертизу» минуло багато часу, і практика його застосування свідчить, з одного боку, про важливість встановлених ним положень, з іншого — про необхідність удосконалення, що зумовило внесення суттєвих змін, які позитивно позначилися на практиці його застосування. Сьогодні назва та зміст чинного Закону не відповідають

гносеологічним, логічним, лінгвістичним та прагматичним вимогам. У преамбулі Закону зазначено: «Цей Закон визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності», хоча його назва — «Про судову експертизу». Зрозуміло, що різниця у поняттях «судова експертиза» і «судово-експертна діяльність» доволі суттєва, тому Закон повинен мати назву «Про судово-експертну діяльність» або «Про судово-експертне забезпечення правосуддя».

У загальних положеннях Закону потрібно обов'язково роз'яснити зміст основних термінів, що є основою судово-експертної діяльності. Обов'язковим є роз'яснення термінів «спеціальні знання», «судово-експертна діяльність», «державна судово-експертна діяльність», «судова експертиза». Також, на нашу думку, потрібно навести визначення понять «судово-експертний заклад», «керівник судово-експертного закладу», «предмет, об'єкти судової експертизи», «одноособова, комісійна, комплексна, первинна, повторна та додаткова експертизи», «зразки для дослідження». Визначення термінів не повинні дублювати КПК України та інші законодавчі акти.

Крім цього, одним із напрямів удосконалення законодавчо-нормативної бази щодо регулювання судово-експертної діяльності в Україні є конкретизація норм міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи: правил проведення різних видів судових експертиз за дорученням відповідного органу (особи) іншої країни, порядку залучення іноземних фахівців до спільного проведення експертиз, напрямів міжнародної наукової співпраці у сфері судової експертизи та ін.

Як слушно зазначає Е. Б. Сімакова-Єфремян, у зв'язку зі сталими тенденціями інтеграції законодавства України до європейського простору, необхідно переглянути положення щодо міжнародного співробітництва в галузі судово-експертної діяльності, наприклад, в аспекті проведення спільних наукових робіт й організації системи міжнародних стажувань, тренінгів тощо [3, с. 15]. Важливими чинниками для вдосконалення експертного забезпечення правосуддя в Україні є врахування вимог Керівних принципів Європейської комісії з ефективності правосуддя (Керівних принципів *CEPEJ*) та подальша співпраця з *ENFSI*. Відповідно до світової практики судово-експертної діяльності як важливий напрям розвитку експертного забезпечення правосуддя можна виокремити й необхідність більш чіткого законодавчого регламентування гарантій забезпечення діяльності судового експерта [2, с. 114].

Аналіз та вивчення чинного законодавства, що регулює судово-експертну діяльність, свідчить про те, що поза межами правового регулювання залишилися питання про самоврядування судових експертів, оскільки не можна на саморегульовану організацію покласти функції держави з підготовки кадрів, створення та роботи експертно-кваліфікаційних комісій тощо. Убачається, що ведення Державного реєстру атестованих судових експертів і Реєстру методик проведення судових експертиз має залишатися компетенцією державного управління. Крім цього, дискусійними є пропозиції щодо введення

в процесуальне та базове законодавство рецензій як процесуальних документів.

У зв'язку із цим доречною є точка зору В. Ю. Шепітька та критика таких рецензувань. Слушно ставиться запитання: яка мета такого рецензування, кому це вигідно, хто оцінюватиме висновок експерта та здійснюватиме рецензування? Важливим є питання, яке стосується процесуальної сутності рецензії на висновок експерта. Висновок експерта — це джерело доказів, а що таке рецензія? Однією з особливостей оцінки висновку експерта є необхідність спеціального мотивування підстав, за якими відкидають висновок. Якщо існують сумніви щодо результатів судової експертизи, то можна призначити та провести повторну експертизу, залучити комісію експертів, допитати експерта в суді [5, с. 27].

Для вдосконалення організації судово-експертної діяльності важливого значення набуває необхідність визначити оптимальне навантаження на експерта, адже спостерігається постійне збільшення навантаження судових експертів за незмінного підходу до штатного розкладу. Необхідно також закріпити рівність сторін (обвинувачення та захисту) у кримінальному провадженні, повернути їм право самостійно залучати обраного ними експерта (зокрема, приватного) та легалізувати в кримінальному процесі проведення альтернативних експертиз (зокрема, криміналістичних). Це наблизить законодавство України до законодавства країн — членів Євросоюзу, дасть змогу реалізувати принцип змагальності сторін у судочинстві, сприятиме підвищенню якості та наукового рівня висновків експертів у конкурентних умовах.

В. Ю. Шепітько,

доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри криміналістики
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна,
e-mail: Shepitko.valery@gmail.com

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ В ГАЛУЗІ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Розглянуто історичні передумови застосування різних форм спеціальних знань у кримінальному провадженні та необхідність правового регулювання судово-експертної діяльності. Визначено роль правової регламентації в оптимізації проведення судових експертиз. Підкреслено важливість міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи та встановлено основні напрями діяльності Європейської мережі судово-експертних установ (ENFSI).

Ключові слова: *судова експертиза, судово-експертна діяльність, судовий експерт, обізнана особа, міжнародні судово-експертні мережі, Європейська мережа судово-експертних установ.*

Abstract. *Historical preconditions as to application of various forms of specific expertise in criminal proceedings and the need for legal regulation of forensic activities are considered. The role of legal regulations in optimizing forensic examinations is determined. The importance of international cooperation in the field of forensic science is emphasized and*

Отже, в умовах сьогодення перспективи судової реформи в Україні значною мірою залежать від ефективності провадження державної політики щодо належного забезпечення судово-експертної діяльності. Нині цей напрям потребує вдосконалення та реформування з урахуванням міжнародних стандартів і сучасних досягнень науки й техніки у цій галузі знань.

Список використаних джерел

1. Авдеева Г. К. Проблемы реализации прав участников криминального провадження на використання спеціальних знань в умовах змагального судочинства // Криміналістика і судова експертиза. 2019. № 64. С. 223—232.
2. Ключев О. М. Удосконалення експертного забезпечення правосуддя: теоретичні, правові та організаційні аспекти // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. Харків : Право, 2019. Вип. 19. С. 102—117.
3. Сімакова-Єфремян Е. Б. Щодо необхідності реформування базового законодавства України про експертне забезпечення правосуддя // Проблеми реформування базового законодавства України з питань експертного забезпечення правосуддя : мат-ли круглого столу (Харків, 06—07.02.2020). Харків : ХНДІСЕ, 2020. С. 12—15.
4. Шевчук В. М. Криміналістика: традиції, новачі, перспективи : добірка наук. пр. / упоряд.: Н. А. Чмутова. Харків : Право, 2020. 1280 с.
5. Шепітько В. Ю. Проблеми нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні // Проблеми реформування базового законодавства України з питань експертного забезпечення правосуддя : мат-ли круглого столу (Харків, 06—07.02.2020). Харків : ХНДІСЕ, 2020. С. 25—27.

main directions in the activity of the European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI) are established.

Keywords: *forensic examination, forensic activity, forensic expert, third party expert, international forensic networks, European Network of Forensic Science Institutes.*

Аннотация. *Рассмотрены исторические предпосылки применения различных форм специальных знаний в уголовном судопроизводстве и необходимость правового регулирования судебно-экспертной деятельности. Определена роль правового регулирования в оптимизации проведения судебных экспертиз. Подчеркнута важность международного сотрудничества в сфере судебной экспертизы и установлены основные направления деятельности Европейской сети судебно-экспертных учреждений (ENFSI).*

Ключевые слова: *судебная экспертиза, судебно-экспертная деятельность, судебный эксперт, сведущее лицо, международные судебно-экспертные сети, Европейская сеть судебно-экспертных учреждений.*

1. Історія криміналістики та судової експертології нерозривно пов'язана зі становленням та розвитком інституту залучення обізнаних осіб до кримінального (чи іншого) провадження. Обізнані особи є такими, які мають спеціальні знання в галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла або будь-якій іншій галузі людської діяльності, набуті завдяки навчанню та спеціальній підготовці або професійній діяльності й необхідні для провадження експертизи. Судова експертиза є дослідженням, яке засноване на використанні спеціальних знань, його проводить згідно з процесуальним і/або іншим законом особа, яка має спеціальні знання.

2. Виникнення судової експертизи пов'язують із розвитком знань у галузі медицини, антропології, токсикології, хімії тощо. У Статуті Великого Князівства Литовського (1529) уперше на рівні законодавства було закріплено, що спричинення побоїв і поранень засвідчується вижем (арт. 2 р. 7). Виж — спеціально уповноважена на те особа, офіційний свідок заявника для запису правових дій в урядові книги. У Статуті Великого Князівства Литовського (1588) вижа перейменовано на возного (арт. 2 р. 11). Він був зобов'язаний засвідчити наявність ран на тілі або смерть людини. Така діяльність відбувалася шляхом огляду тіла людини або трупа на місці їх виявлення [3, с. 89—96; 7, с. 61—65]. Проведення цих дій передбачало наявність у вижа (возного) деяких спеціальних знань. У другій половині XIX століття з прийняттям Судових Статутів кримінального і цивільного судочинства (1864) у законі з'явилася процесуальна фігура «обізнані люди». Ними Статут називав представників різних професій: лікарів, фармацевтів, професорів, учителів, техніків, художників, ремісників та ін. (ст. 326 Статуту кримінального судочинства, 1864).

3. У сучасній кримінальній процесуальній діяльності спеціальні знання використовують: 1) у формі консультацій та роз'яснень спеціалістів; 2) у разі залучення спеціалістів під час окремих слідчих (розшукових) дій; 3) у межах проведення експертизи. У європейських країнах закріплено дві основні організаційні форми судової експертизи: а) орієнтування на спеціальні експертні установи; б) орієнтування на конкретних фахівців, занесених до списків судових експертів або осіб, які отримали ліцензію (дозвіл) на право проведення судової експертизи.

4. Правова регламентація залежить від організаційної структури здійснення судово-експертної діяльності: наявності окремих спеціалізованих лабораторій (інститутів), тобто орієнтована на спеціальні чи експертні установи або на конкретних спеціалістів (фахівців), які належать до списків (переліків, реєстрів) судових експертів. Зокрема, у польському кримінальному процесі на різних його стадіях передбачено залучення таких категорій експертів: 1) судового експерта зі списку судових експертів, який веде Голова Округового суду; 2) експерта *ad hoc*; 3) експерта чи експертів з наукової або спеціалізованої установи. У Польщі відсутній єдиний реєстр судових експертів, а також єдиний стандарт підстав внесення до таких регіональних списків судових експертів і верифікації їх кваліфікації. Експертів *ad hoc* залучають рідко. До третьої

категорії належать працівники криміналістичних лабораторій комендатур поліції, Інституту судових експертиз у Кракові [1, с. 240].

5. Правова регламентація судово-експертної діяльності у східних європейських країнах базується на чинному законодавстві. У країнах Східної Європи діють окремі (спеціалізовані) закони, що регламентують судово-експертну діяльність. Зокрема, у Литві діє Закон «Про судову експертизу Литовської республіки», в Латвії — «Про судових експертів», в Естонії — «Про судову експертизу», у Білорусі — «Про судово-експертну діяльність», у Молдові — «Про судову експертизу і статус судового експерта» та ін.

6. Правова регламентація судово-експертної діяльності має бути спрямована на оптимізацію та підвищення рівня якості проведення судових експертиз. Із цією метою запроваджують різні електронні реєстри (електронні бази даних). Зокрема, в Україні розрізняють атестованих судових експертів, яких внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів. Ведення цього реєстру покладено на Міністерство юстиції України. Окрім того, в Україні запроваджено також Реєстр методик проведення судових експертиз з метою оптимізації роботи судових експертів. У ст. 8 Закону України «Про судову експертизу» зазначено, що методики проведення судових експертиз (крім судово-медичних і судово-психіатричних) підлягають атестації та державній реєстрації в порядку, визначеними Кабінетом Міністрів України.

7. Сучасні національні інституції судових експертиз взаємодіють з установами (організаціями, лабораторіями, центрами) судових експертиз інших країн. Міжнародне співробітництво експертних установ є необхідним для обміну досвідом, підвищення кваліфікації фахівців судово-експертних установ, урахування сучасних досягнень науки, створення стандартизованих експертних методик. Існують різні форми міжнародного співробітництва в галузі судово-експертної діяльності. До основних належать: 1) обмін інформацією (науково-інформаційний обмін); 2) проведення спільних наукових та науково-практичних заходів (конференцій, симпозіумів, конгресів та ін.); 3) підготовка експертних кадрів і підвищення кваліфікації за кордоном; 4) взаємодія в межах підвищення якості проведення судових експертиз у різних країнах; 5) міжнародна стандартизація судово-експертної діяльності; 6) взаємодія в межах міжнародних експертних об'єднань (організацій); 7) залучення судових експертів різних країн світу під час розслідування та судового розгляду злочинів міжнародного характеру (наприклад, у діяльності Міжнародного кримінального суду).

8. Судово-експертна діяльність різних країн світу має відповідати національним принципам, міжнародним правовим і професійним стандартам [2, с. 131]. Актуальною в країнах Східної Європи є проблема щодо використання єдиних методів, технологій та інструментарію проведення судових експертиз, запровадження та валідації судово-експертних методик, імплементації міжнародних стандартів, сертифікації науково-методичного забезпечення, визначення єдиної системи підготовки експертних кадрів у межах міжнародного співробітництва.

9. Важливим напрямом співробітництва в галузі судової експертизи є створення і функціонування міжнародних (європейських) судово-експертних мереж. Сьогодні функціонують такі міжнародні судово-експертні мережі, які об'єднують наукові резерви судово-експертних установ різних країн світу: 1) Європейська мережа судово-експертних установ (*European Network of Forensic Science Institutes, ENFSI*); 2) Південноафриканська регіональна мережа судово-експертної науки (*Southern Africa Regional Forensic Science, SARFS*); 3) Азійська мережа судово-експертних наук (*Asian Forensic Sciences Network, AFSN*); 4) Міжнародна експертна мережа екологічних судових наук (*International Network of Environmental Forensics, INEF*); 5) Трасологічна судово-експертна природоохоронна мережа (*Trace Wildlife Forensic Network, TWFN*) [2, с. 131]; 6) Арабська судово-експертна мережа (*Arab Forensic Evidence Network, AFEN*) [5, с. 115].

10. Європейську мережу судово-експертних установ (*ENFSI*) було створено з метою взаємодії, обміну інформацією, досвідом та погодження багатосторонніх угод у галузі судово-експертної діяльності [4, с. 837—841]. Станом на сьогодні *ENFSI* є найбільшою міжнародною судово-експертною організацією. Датою утворення *ENFSI* прийнято вважати 20 жовтня 1995 р., коли було обрано Правління цієї установи, підписано Меморандум Правління Мережі та прийнято її емблему [8]. Цю інституцію було створено за аналогом Американського Товариства директорів криміналістичних лабораторій (*American Society of Crime Laboratory Directors*) [6, с. 22].

11. Ключовим аспектом діяльності *ENFSI* є втілення у життя Плану Ради Європи щодо створення єдиного європейського судово-експертного простору (2020). Мета *ENFSI* — досягнення високої якості судових експертиз у країнах Європи. Водночас у *ENFSI* членство існує двох видів: а) членство судово-експертних установ країн, що належать до ЄС; б) членство судово-експертних установ країн, що не належать до ЄС [8].

12. Діяльність *ENFSI* має сприяти розвитку судової експертизи та належній її організації в країнах Європи шляхом підвищення якості експертних послуг. Головні напрями діяльності *ENFSI*: запровадження міжнародної акредитації лабораторій судової експертизи; уніфікація судово-експертних методик; аналіз кодексів професійної етики судових експертів; активізація обміну зразками для порівняльного дослідження; організація зустрічей, наукових семінарів, програм обміну і професійного навчання; рекомендація відповідних партнерів у галузі судової експертизи; публікування довідкових видань у галузі судової експертизи.

Список використаних джерел

1. Дуфенюк О. М. Досвід Польщі стосовно участі судового експерта у кримінальному провадженні // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 1. С. 240—249.
2. Клименко Н. І., Купрієвич О. А. Міжнародне співробітництво судово-експертних установ // Вісник кримінального судочинства. 2015. № 4. С. 130—134.
3. Крупка О. Вижи та возні у структурі і процедурах місцевого суду Волині у 1560—1570-х роках // Етнічна історія народів Європи. Вип. № 34. С. 89—96.
4. Лопата О. А. Європейська мережа судово-експертних установ (*ENFSI*): перспективний напрям взаємодії // Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 837—841.
5. Хазиев Ш. Н. Судебная экспертиза и судебно-экспертные учреждения в странах арабского мира // Теория и практика судебной экспертизы. 2014. № 1 (33). С. 110—115.
6. Хоша В. В. Міжнародний досвід акредитації судово-експертних установ і його використання в Україні // Криміналістичний вісник. 2019. № 1 (31). С. 20—26.
7. Шкаплеров Ю. П. Правова регламентація досудового провадження у кримінальному процесі за статутами Великого князівства Литовського // Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 2. С. 61—65.
8. European Network of Forensic Science Institutes. URL: <https://enfsi.eu> (дата звернення: 25.02.2021).

М. В. Шепітько,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри кримінального права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7164-8037>

ПРО ФОРМУВАННЯ РИНКУ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто проблеми формування ринку судово-експертних послуг, проаналізовано чинні нормативно-правові акти в цій сфері, а також проект Закону України «Про судово-експертну діяльність». Важливим аспектом проблеми стало нормативне визначення оплати праці судового експерта, а також встановлення вартості проведення судової експертизи.

Ключові слова: *судова експертиза, судові науки, судово-експертна діяльність, ринок судово-експертних послуг.*

Abstract. *The article is devoted to the problem of formation of the forensic services market. For this purpose, the author is turned to the current regulatory legal acts in this area, as well as to the draft Law of Ukraine «On forensic*

activity». An important aspect of the problem was the normative determination of the payment for forensic expert labor, as well as the establishment of the cost of conducting a forensic examination.

Keywords: *forensic examination; forensic sciences; forensic activity; forensic services' market.*

Аннотация. *Рассмотрены проблемы формирования рынка судебно-экспертных услуг, проанализированы действующие нормативно-правовые акты в этой сфере, а также проект Закона Украины «О судебно-экспертной деятельности». Важным аспектом проблемы стало нормативное определение оплаты труда судебного эксперта, а также установление стоимости проведения судебной экспертизы.*

Ключевые слова: *судебная экспертиза, судебные науки, судебно-экспертная деятельность, рынок судебно-экспертных услуг.*

Законом України «Про судову експертизу» визначено, що судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, обумовлених цим Законом (ст. 7). Це означає часткове послаблення державної монополії на судову експертизу та формальний дозвіл на проведення окремих судових експертиз приватними судовими експертами (крім криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз,— див. ст. 7 Закону України «Про судову експертизу»).

Отже, в Україні починає формуватися ринок судово-експертних послуг, який пов'язано зі статусом судового експерта, якістю проведеного дослідження, його особистою відповідальністю за цей висновок або позицію, оплату його послуг, ведення реєстру судових експертиз, стандартизацію та сертифікацію діяльності судових експертів, а також, зрештою, конкуренцію між судовими експертами та методиками, які вони використовують у своїй діяльності. На нашу думку, у найближчій перспективі (за умови відкритого підходу до надання судово-експертних послуг) держава через оновлені законодавчі акти, новий Закон України «Про судово-експертну діяльність» має пояснити заборону проведення окремих судових експертиз приватними судовими експертами, неможливість створення приватних судово-експертних установ, відкрити їм доступ до судово-експертних методик і допустити їх до їх формування, обґрунтувати зменшення або збільшення оплати судово-експертних послуг (залежно від їх потреби), залучити приватних судових експертів до стандартизації та сертифікації діяльності судових експертів. Загалом поки що зміни політики держави в забезпеченні правосуддя судово-експертною діяльністю не спостерігається: з'являються тільки окремі ознаки майбутнього реформування.

Ключовим на початковому етапі формування ринку судово-експертних послуг, на нашу думку, має стати вирівнювання якості експертиз, які надають судові експерти. Після отримання можливості більш швидкого виконання судово-експертного дослідження (без черги) та збільшення кількості судових експертів, ціна такої послуги почне зменшуватися. Змінення балансу не на користь державних та комунальних судово-експертних установ призведе до пошуку нової бази для формування судово-експертних методик та оновлення процедур забезпечення якості судово-експертних послуг поза державною монополією. Саме тому формування судово-експертних послуг в Україні, передусім, необхідно пов'язувати з оплатою праці судового експерта та формою власності, у межах якої він може працювати.

Слід зазначити, що в чинному Законі України «Про судову експертизу» врегульовано питання про оплату праці та соціальний захист судових експертів (ст. 18), однак,

питання щодо вартості проведення судової експертизи практично не врегульовано (крім вказівки у ст. 22, що за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави «оплата вартості судової експертизи здійснюється за домовленістю між замовником і виконавцем судової експертизи»).

Натомість у процесуальних законах України прямо й опосередковано зазначено, що тягар оплати за надання судово-експертних послуг лягає на ту сторону провадження, яка його залучає. Так, наприклад, у Кримінальному процесуальному кодексі України проголошено, що «витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів, несе сторона кримінального провадження, яка заявила клопотання про виклик свідків, залучила спеціаліста, перекладача чи експерта, крім випадків, встановлених цим Кодексом» (ч. 1 ст. 122 КПК України). У Цивільному процесуальному кодексі зазначено, що «суд може зобов'язати учасника справи, який заявив клопотання про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування або огляд доказів за їх місцезнаходженням, попередньо (авансом) оплатити витрати, пов'язані з відповідною процесуальною дією» (ч. 2 ст. 135 ЦПК України). Подібне положення містить Кодекс адміністративного судочинства України (ч. 1 ст. 136 КАС України) та Господарський процесуальний кодекс України (ч. 2 ст. 125 ГПК України)¹. Отже, урегулювання питання вартості проведення судової експертизи, оплати праці судового експерта та формування ринку судово-експертних послуг перебувають в прямому зв'язку.

Сьогодні (відповідно до п. 12 Інструкції про порядок і розміри компенсації (відшкодування) витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів досудового розслідування, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів, затвердженою Постановою КМУ від 01.07.1996 р. № 710) вартість проведення експертиз, що призначаються у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення, та досліджень за матеріалами кримінальних проваджень, що призначаються органами досудового розслідування, прокуратури та суду, визначається відповідно до нормативної вартості однієї експертогодина у державних спеціалізованих установах судової експертизи, що становить 143 грн, та з урахуванням фактично витраченого часу на проведення судової експертизи (а згідно з п. 1-2 згаданої Постанови КМУ вартість однієї експертогодина коригується щороку станом на 1 січня з урахуванням індексу споживчих цін (індекс інфляції) за відповідний період).

¹ Тільки у Кодексі України про адміністративні правопорушення вказується загальне положення про те, що «потерпілим, свідкам, експертам і перекладачам відшкодовуються у встановленому порядку витрати, що їх вони зазнали у зв'язку з явкою в орган (до посадової особи), в провадженні якого перебуває справа про адміністративне правопорушення» (ст. 275 КУпАП).

Отже, це навряд чи сприяє вільному розвитку ринку судово-експертних послуг.

Водночас у приватній (або, як її інколи називають, незалежній) судово-експертній діяльності спостерігаються інші підходи до ціноутворення. Так, Судова незалежна експертиза України демонструє, що «вартість експертизи визначається з урахуванням наступних особливостей: 1) вид (підвид) експертизи; 2) віддаленість об'єкта експертизи; 3) кількість і складність поставлених питань; 4) об'єм наданих на експертизу матеріалів; 5) строки проведення експертизи; 6) формат експертизи (первинна, повторна або додаткова)». Водночас зазначено умови зменшення вартості судової експертизи: точне формулювання питань для експертизи; самостійний пошук документації на об'єкті (проект, технічний паспорт БТІ, довідки, звіти про обстеження, що раніше проводилися, акти на приховані роботи та ін.); забезпечення експерта безперешкодним доступом до об'єкта дослідження.

Отже, сьогодні Україна перебуває лише на початку реформування судово-експертної діяльності та формування ринку судово-експертних послуг. На наше переконання, проведення судової експертизи в межах приватних, комунальних та державних установ має залежати від якості її

проведення, технічного забезпечення та, власне, цивілізованої конкуренції між ними. Держава через оновлені нормативно-правові акти має продемонструвати поступове відкриття цієї сфери для забезпечення належного здійснення правосуддя й оплати праці судових експертів незалежно від форми власності.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/ministerstvo-yustitsii-ukraini-vinosit-na-publichne-gromadske-obgovorennya-proekt-zakonu-ukraini-pro-sudovo-ekspertnu-diyalnist> ; Реферативно-науковий журнал «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці». URL: <https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/3356-23-zhovtnya-2020-roku-ministerstvo-yustitsiji-ukrajini-vineslo-na-publichne-gromadske-obgovorennya-proekt-zakonu-ukrajini-pro-sudovo-ekspertnu-diyalnist> ; Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61469 (дата звернення: 25.02.2021).
2. Наприклад, на офіційному сайті Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз орієнтовна вартість судових експертиз доходить до 80 000 грн. URL: <http://ondise.minjust.gov.ua/price/> (дата звернення: 25.02.2021).
3. Судова незалежна експертиза України. URL: <https://ekspertiza.com.ua/uk/vartist-ekspertizi> (дата звернення: 25.02.2021).

К. А. Шуневич,

аспірантка кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7141-5930>, e-mail: katja.shunevich@gmail.com

ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕЄСТРІВ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ В ОКРЕМИХ ДЕРЖАВАХ ЄВРОПИ

Анотація. Здійснено загальний огляд ведення реєстрів судових експертів у Франції, Великій Британії, Польщі, Литві та Чехії. Проаналізовано вимоги до осіб, які бажають бути включеними у такі реєстри, процедуру й особливості реєстрації судових експертів. Визначено суб'єктів упорядкування та ведення таких реєстрів. Обґрунтовано висновок про доцільність ведення реєстрів судових експертів.

Ключові слова: реєстр судових експертів, список судових експертів, судовий експерт, кваліфікація судового експерта, експерт ad hoc.

Abstract. Overview of maintenance of forensic experts' registers in France, the United Kingdom, Poland, Lithuania, and the Czech Republic is provided. The requirements for persons wishing to be included in such registers, procedure and peculiarities of forensic experts registration are analyzed. The subjects of organizing and ordering such registers are clarified. The conclusion on the expediency of maintaining forensic experts' registers is substantiated.

Keywords: forensic experts' register, list of forensic experts, forensic expert, qualification of forensic expert, ad hoc expert.

Аннотация. Осуществлён обобщённый обзор ведения реестров судебных экспертов во Франции, Великобритании, Польше, Литве и Чехии. Проанализированы требования к лицам, желающим быть включёнными в такие реестры, процедура и особенности регистрации судебных

экспертов. Определены субъекты составления и ведения таких реестров. Сделан вывод о целесообразности ведения реестров судебных экспертов.

Ключевые слова: реестр судебных экспертов, список судебных экспертов, судебный эксперт, квалификация судебного эксперта, эксперт ad hoc.

Організаційні особливості проведення судової експертизи, зокрема порядок набуття статусу судового експерта, перевірки наявності у нього спеціальних знань і вмінь є важливим з точки зору проведення належної експертизи, результати якої в подальшому знайдуть своє відображення у висновку експерта й матимуть значення для вирішення кримінального провадження.

В окремих державах Європи, зокрема в Україні, ведуться реєстри судових експертів, завданням яких є допомогти суб'єктові проведення судової експертизи та залучення експерта обрати «правильного експерта», тобто такого, який має необхідну кваліфікацію й відповідає іншим вимогам, які висуваються до експерта відповідно до законодавства. Підтвердженням такої кваліфікації, як слушно зазначає Г. Авдєєва, є належна професійна підготовка експерта, наявність у нього необхідних знань і досвіду [1], відомості про що варто було б відображати в таких реєстрах.

Як свідчить європейський досвід, в одних державах існує єдиний реєстр судових експертів, у деяких інших — декілька реєстрів судових експертів, у решті країн такі реєстри відсутні в принципі.

Тож, пропоную для ознайомлення огляд практики ведення реєстрів судових експертів у Франції, Великій Британії, Польщі, Литві та Чехії.

У Французькій Республіці відповідно до ст. 157 КПК Франції інформацію про осіб, які можуть бути судовими експертами, можна знайти у Національному списку експертів, який укладає Касаційний суд (*la liste nationale dressée par la Cour de cassation*), або в одному зі списків, які складають апеляційні суди (*listes dressées par les cours d'appel*) [3].

Існують певні вимоги, яким має відповідати особа, що бажає бути включеною у зазначені вище списки експертів і, відповідно, здійснювати експертну діяльність. Так, експертом у кримінальному провадженні Франції може бути будь-яка дієздатна особа, яка не досягла сімдесяти років, має необхідний рівень фахової підготовки та досвід у певній галузі науки, не має судимості. На додаток, особа, яка бажає стати експертом, повинна продемонструвати «достатній» досвід у професійній діяльності, пов'язаній зі спеціалізацією, у якій вона прагне бути експертом, а попереднє виконання обов'язків має бути «правильним» (тобто не суперечити доброчесності й моралі), відповідати критерію незалежності [5].

Відповідно до ст. 2 Закону Франції від 29.06.1971 р. № 71-498 «Про судових експертів» спочатку особу, яка бажає здійснювати експертну діяльність, вносять до Списку експертів, складеному апеляційними судами, на випробувальний строк три роки. Після завершення цього випробувального строку та подання нової заявki експерт може бути перереєстрований на п'ять років після отримання мотивованого висновку комісії, у складу якої — представники судів та експертів [6]. Для отримання такого висновку здійснюється аналіз та оцінювання професійного досвіду особи, яка претендує на те, аби бути включеною у список експертів, а також перевірка її знань. Для офіційного включення до Списку експертів Касаційного суду експерти повинні бути зареєстровані в реєстрі апеляційних судів принаймні 5 років. Включення до Списку експертів Касаційного суду здійснюється терміном на 7 років. Кожні 5 років для списку апеляційних судів та кожні 7 років для Списку Касаційного суду необхідно здійснювати перереєстрацію.

Реєстрації у відповідних списках експертів підлягають як фізичні, так і юридичні особи. Фізична або юридична особа може бути зареєстрована лише в одному списку апеляційних судів. Опісля реєстрації особа, якщо її зареєстровано в Національному списку, може використовувати назву «*Expert agréé par la Cour de cassation*»; якщо у списку, складеному апеляційними судами, — то «*Expert près la cour d'appel*» [4, ст. 38].

У Польській Республіці списки судових експертів існують при окружних судах, і ведуть їх голови окружних судів. Особа, яка бажає здобути статус судового експерта, звертається із клопотанням до голови відповідного окружного суду, зазначаючи галузь своєї компетенції та надаючи документи, що підтверджують фахові знання й необхідну кваліфікацію. Голова окружного суду розглядає таке клопотання й у разі його задоволення ухвалює

рішення про включення особи до реєстру судових експертів (*Lista biegłych sadowych*) строком на 5 років (§ 2, 4 Розпорядження) [8]. Відповідно, реєстр судових експертів не є єдиним для всієї Польщі, а існує у вигляді окремих реєстрів при окружних судах.

У правовій системі Англії й Вельсу відсутні офіційні списки судових експертів (однак, до 2009 року функціонував Реєстр судово-медичних експертів і вважали, що особи, внесені в цей Реєстр, відповідають критерію «безпечної та компетентної практики»). Станом на сьогодні існує практика створення «приватних списків» (тобто таких, які не ведуть органи державної влади), де зазначено дані про фахівців, які пропонують свої послуги як експерти [7, ст. 16].

У Литовській Республіці існує єдиний Реєстр судових експертів (*Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašą*), у якому містяться відомості про те, що експерт має кваліфікацію та спеціальні знання для проведення судових експертиз. Упорядником такого реєстру є Міністерство юстиції [2]. Особа, яка бажає стати судовим експертом, опісля проходження перевірки кваліфікації та отримання свідоцтва судового експерта, звертається до Міністра юстиції з клопотанням включити її до Реєстру судових експертів протягом одного року з дати видачі свідоцтва про кваліфікацію судового експерта. Перед включенням до Реєстру особа повинна скласти присягу.

У Чеській Республіці відповідно до Закону від 09.10.2019 р. № 254/2019 «Про експертів, експертні бюро та експертні інститути», який набув чинності з 01.01.2021 р., існує єдиний Список експертів, експертних бюро й експертних інститутів (*Seznam znalců*) [9]. Міністерство юстиції є суб'єктом, уповноваженим розглядати заявki про реєстрацію особи судовим експертом та упорядковувати такий реєстр.

Слід зазначити, що наявність реєстрів судових експертів у зазначених вище державах не перешкоджає можливості залучення «експертів *ad hoc*», тобто осіб, які мають достатні знання в певній галузі науки, але не перебувають у відповідних реєстрах. Найчастіше залучення таких експертів відбувається тоді, коли не існує фахівця в певній галузі експертизи, проведення якої є необхідним у конкретному кримінальному провадженні.

Важливим моментом також є функціонування (розроблення, удосконалення) належного механізму включення осіб до реєстрів експертів, тобто механізму атестації, системної перевірки компетентності осіб, які мають намір здійснювати функції судових експертів. Реєстр судових експертів мав би виконувати це завдання, пропонуючи суб'єкту призначення експертизи для вибору експертів, які мають належну кваліфікацію. Відсутність же відповідних реєстрів судових експертів створює труднощі для сторін і/або суду у виборі експерта належної кваліфікації. Загалом питання доцільності ведення реєстрів судових експертів і відомостей про них, а також щодо суб'єкта ведення реєстрів сьогодні час від часу обговорюють у різних державах Європи, щоразу знаходячи аргументи як за, так і проти; водночас функціонування таких реєстрів полегшує реалізацію професійних функцій сторонам процесу та судам.

Список використаних джерел

1. Авдєєва Г. К. Проблеми гармонізації законодавства України у галузі судової експертизи із законодавством країн Європейського Союзу // *Правова доктрина — основа формування правової системи держави : мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річ. НАПрН України та обговор. 5-том. моногр. «Правова доктрина України»* (Харків, 20—21.11.2013). Харків, 2013. С. 634—637.
2. Про судову експертизу : Закон Литовської Республіки від 29.10.2002 р. № IX-1161. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.193737/asr> (дата звернення: 12.08.2020).
3. Code de procédure pénale. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006071154> (дата звернення: 16.02.2021).
4. Comparative study on expert witnesses in court proceedings (English). Washington, DC: World Bank. URL: <https://documents.worldbank.org/curated/en/801721468339116562/Comparative-study-on-expert-witnesses-in-court-proceedings> (дата звернення: 16.02.2021).
5. Décret n°2004-1463 du 23 décembre 2004 relatif aux experts judiciaires. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000628809?init=true&page=1&query=experts+judiciaires&searchField=ALL&tab_selection=all (дата звернення: 17.02.2021).
6. Loi n 71-498 du 29 juin 1971 relative aux experts judiciaires. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000874942/2021-02-16> (дата звернення: 16.02.2021).
7. Kompetencje biegłych sądowych — oczekiwania i kryteria oceny przegląd rozwiązań stosowanych w różnych państwach i systemach prawnych. URL: https://forensicwatch.pl/pliki/Forensic_Watch_Desk_Research.pdf (дата звернення: 16.02.2021).
8. Rozporządzenie ministra sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie biegłych sądowych (Dz.U. z 2005 nr 15 poz. 133). URL: <https://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20050150133> (дата звернення: 16.02.2021).
9. Zákon o znalečích, znalečkých kancelářích a znalečkých ústavech (zákon č. 254/2019 Sb.). URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2019-254> (дата звернення: 22.10.2020).

М. Г. Щербаковський,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8413-9311>, e-mail: shcherbakovskiy@gmail.com

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Розглянуто проект Закону України «Про судово-експертну діяльність», уточнено окремі формулювання щодо понять судової експертизи, її предмета та об'єктів, суб'єкта проведення експертного дослідження та його спеціальних знань.

Ключові слова: судово-експертна діяльність, об'єкт і суб'єкт експертного дослідження, спеціальні знання експерта.

Abstract. The author considered the Draft Law of Ukraine «On Forensic Activity», clarified certain formulations that relate to the concepts of forensic examination, its subject and objects, the subject of expert research and his special knowledge.

Keywords: forensic activity, object and subject of expert research, specific expertise of a forensic expert.

Аннотация. Рассмотрен проект Закона Украины «О судебно-экспертной деятельности», уточнены отдельные формулировки, касающиеся понятий судебной экспертизы, ее предмета и объектов, субъекта проведения экспертного исследования и его специальных знаний.

Ключевые слова: судебно-экспертная деятельность, объект и субъект экспертного исследования, специальные знания эксперта.

Ефективність використання у судочинстві судових експертиз здебільшого залежить від збалансованого правового регулювання судово-експертної діяльності. Станом на сьогодні судово-експертну діяльність частково регламентовано Законом України «Про судову експертизу», прийнятим 1994 р., який неодноразово змінювали та доповнювали. Однак, законодавче регулювання судово-експертної діяльності як різновиду державної діяльності потребує суттєвого реформування з урахуванням розвитку вітчизняного та міжнародного законодавства, досягнень

теорії судової експертизи та вимог судово-слідчої й експертної практики. Сучасна судово-експертна діяльність є багатограним явищем, яке містить процесуальну, методичну, теоретичну, організаційну, фінансову, інформаційну та дидактичну складові, що потребують правового упорядкування. Науково обґрунтований висновок експерта — це кінцевий продукт, який є результатом формування необхідних правових умов функціонування всіх сторін судово-експертної діяльності.

У зв'язку з викладеним заслуговує на увагу проект Закону України «Про судово-експертну діяльність» (далі — *Проект*) [1], розроблений на виконання Указу Президента України від 08.11.2019 р. № 837/2019 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави». Зазначений Проект є не першим, але (на відміну від попередніх) доволі повно розкриває сутність та особливості сучасної складної судово-експертної діяльності.

Проект містить вісім Розділів та 62 статті, що визначають загальні принципи, правові засади та зміст державного регулювання судово-експертної діяльності; види суб'єктів судово-експертної діяльності; порядок професійної підготовки та присвоєння кваліфікації судового експерта, його права, обов'язки, відповідальність; засади самоврядування судових експертів; строки та види судових експертиз; фінансове забезпечення та міжнародне співробітництво в галузі судово-експертної діяльності та ін. За всього позитивного значення Проекту загалом, він не позбавлений певних вад, а деякі положення щодо визначення судової експертизи, її об'єктів, предмета, суб'єктів проведення вимагають уточнення та доопрацювання.

У п. 10 ч. 1 ст. 1 Проекту судову експертизу визначено як дослідження, що проводять «відповідно до законодавства України». Поняття судової експертизи можна

розглядати з різних позицій, але головним, на нашу думку, є правовий аспект, оскільки судова експертиза є процесуальною дією, одним із засобів доказування. Дослідження з використанням спеціальних знань є змістом цієї дії, що відрізняє експертизу від інших засобів збирання доказів. Саме з правової позиції необхідно визначити поняття судової експертизи як процесуальної дії. У такому разі немає необхідності зауважувати у визначенні відповідність проведення судової експертизи законодавству України.

У Проекті в термін «суб'єкт проведення судової експертизи» вкладено різний зміст, що не сприяє чіткому й однозначному його розумінню. У п. 8 ч. 1 ст. 1 зазначені «приватні судові експерти», а в ч. 1 ст. 14 поміж суб'єктів проведення судових експертиз відзначені «судові експерти» та «інші фахівці». У ч. 2 ст. 15 зауважено, що «судовий експерт може бути працівником державної судово-експертної установи або приватним судовим експертом». У наведених та інших статтях поняття процесуального учасника проведення експертизи підміняється службовими й іншими характеристиками обізнаних осіб. Вочевидь, слід виходити з положень процесуальних законів, відповідно до яких єдиним учасником судочинства, якому доручено проведення експертизи, є експерт. Тому незалежно від місця роботи та наявності свідчення про кваліфікацію судового експерта, якщо обізнану особу залучено до проведення експертизи (у разі виконання відповідних вимог), то вона є експертом у досудовому, судовому або виконавчому провадженні.

Відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 1 Проекту під спеціальними знаннями розуміють «професійні знання, навички та вміння фахівця». По-перше, вказівка у дефініції на фахівця не корелює із судовим експертом та приватним судовим експертом, які є суб'єктами проведення судових експертиз (так само, як і фахівці). По-друге, це традиційне визначення містить логічну помилку — «порочне коло» (знання визначено через знання), а також містить уміння і навички, які належать не до знань (як теоретичної категорії), а до практичної діяльності [2, с. 60].

У п. 6 ч. 1 ст. 1 Проекту об'єктом судової експертизи названо «матеріальний об'єкт, а також матеріалізована у будь-якій формі інформація <...>, а також відомості про такі об'єкти, явища, процеси, що зафіксовані в матеріалах справи (провадження)». У визначенні експертизи (п. 10 ч. 1 ст. 1) дослідженню підлягають «матеріальні (матеріалізовані) об'єкти, явища і процеси, які містять інформацію про фактичні дані та обставини». Вважаємо, що,

по-перше, «відомості, що зафіксовані в матеріалах справи» та «матеріалізована інформація» за змістом тотожні; по-друге, безпосередньо явища та процеси не є об'єктами експертного дослідження, оскільки вони вже відбулися в минулому, експерт їх не досліджує, до них не може бути застосовано процесуальний режим як до реальних матеріальних об'єктів [3, с. 147].

Згідно з п. 7 ч. 1 ст. 1 Проекту предметом судової експертизи є «інформація про фактичні дані та обставини», що мають значення для «досудового, судового та виконавчого провадження». Оскільки висновок експерта є джерелом доказів, то предметом експертизи є саме докази, якими (відповідно до теорії доказів) є фактичні дані, тобто відомості про факти, обставини події [4, с. 90]. Тому предметом судової експертизи є фактичні дані правопорушення чи спору.

Якщо розглядати судову експертизу як процесуальну дію, за допомогою якої отримують докази в процесі провадження, то викликає обґрунтований сумнів визначення мети експертного дослідження для «задоволення інтересу юридичних чи фізичних осіб», а тим більше «поза межами судочинства» (п. 1 ч. 1 ст. 1). Вочевидь, задоволення таких інтересів замовника експертизи експертом, який несе кримінальну та інші види відповідальності під час проведення експертизи, виходить за межі судочинства.

Отже, можна запропонувати таке визначення: судова експертиза — процесуальна дія, змістом якої є науково-обґрунтоване дослідження експертом на основі спеціальних знань, із застосуванням умінь і навичок представлених матеріальних об'єктів або матеріалізованої інформації для встановлення фактичних даних, що мають значення для справи (провадження) та відбиваються у письмовому висновку експерта.

Список використаних джерел

1. Проект Закону України «Про судово-експертну діяльність». URL: <https://minjust.gov.ua/files/gener-al/2020/10/23/2020102314.4438-63.doc> (дата звернення: 20.02.2021).
2. Щербаківський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : В деле, 2015. 560 с.
3. Сімакова-Єфремян Е. Б. Комплексні судово-експертні дослідження: теорія та практика : монографія. Харків : Право, 2016. 456 с.
4. Грошевий Ю. М., Стахівський С. М. Докази і доказування в кримінальному процесі : посібник. Київ : КНТ, Вид-ць Фурса С. Я., 2006. 272 с.

ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ: СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

О. М. Александрова,

завідувач сектору почеркознавчих досліджень Дніпропетровського НДЕКЦ МВС України, м. Дніпро, Україна,
e-mail: lenochkaalex1101@gmail.com

В. А. Гуртовий,

старший судовий експерт Дніпропетровського НДЕКЦ МВС України, м. Дніпро, Україна,
e-mail: gurtovojvalentin@gmail.com

ПРОБЛЕМИ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ДІАГНОСТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Анотація. Розглянуто основні проблеми, які виникають під час вирішення судово-почеркознавчих діагностичних завдань.

Ключові слова: незвичні умови, збиваючі фактори, діагностичні завдання.

Abstract. Main issues arising while solving forensic and handwriting diagnostic tasks are considered.

Keywords: unusual conditions, confounding factors, diagnostic tasks.

Аннотация. Рассмотрены основные проблемы, возникающие при решении судебно-почерковедческих диагностических задач.

Ключевые слова: необычные условия, сбивающие факторы, диагностические задачи.

У слідчій і судовій практиці дедалі частіше виникає необхідність вирішення питань діагностичного характеру. Ініціатора проведення експертизи може цікавити не тільки виконання рукопису чи підпису підозрюваним, потерпілим чи свідком, а й умови за яких виконані документи. У подальшому це матиме значення для оцінювання поведінки цих осіб та їх ролі у скоєному злочині.

На практиці поряд із рукописами, що виконано особою у звичних для нею умовах, експертам нерідко на дослідження надходять документи, виконані під впливом збиваючих факторів, які викликають порушення звичного процесу письма: незвичайна поза, незвичний пишучий прилад і матеріал письма, незвичайний стан виконавця (алкогольне сп'яніння, хвилювання, нервові або психічні захворювання), настанова на повільне, старанне або швидке написання та ін.

Незвичні умови виконання рукопису викликають зміни ознак письма. Ці зміни можуть набути характеру варіантів ознак, якщо письмо в певних незвичайних умовах повторюється, то особа, яка пише, пристосовується до них.

Коли збиваючі фактори діють епізодично або умови письма змінено настільки, що перебудова механізму письма виявляється недостатньою, щоб здійснити процес

письма рухами, близькими до звичних, у рукописі з'являються зміни, які не є варіаційними. У зв'язку з цим велике значення має вивчення питання про змінюваність і стійкість ознак письма під впливом різних обставин (факторів).

Повна та всебічна оцінка ознак письма (їх стійкість і можливість змін) здебільшого залежить від обізнаності експерта щодо впливу збиваючих факторів на процес письма.

Однією із проблем, які виникають під час вирішення судово-почеркознавчих діагностичних експертиз (окрім недостатньої кількості та якості порівняльних зразків, які надають для дослідження) є те, що ініціатор проведення дослідження не завжди повідомляє експерта про умови виконання документів, що підлягають дослідженню (у таких випадках експерт з'ясовує умови виконання рукопису на підставі тих матеріалів, що йому надано для дослідження, визначаючи ознаки незвичайного виконання, що відобразилися у документі).

Обставини (умови виконання), що викликають порушення звичного процесу письма, у теорії та практиці судово-почеркознавчої експертизи поділено на такі [1]:

1. Відносно стійкі збиваючі фактори (нервові, психічні захворювання, травми мозку, вікові зміни).

2. Тимчасові збиваючі фактори:

2.1. Природні, що можуть бути:

- зовнішніми (незвичайне тримання писального приладу, незвичне (ліворучне) письмо, письмо кулаком, незвична поза, стомлення руки, холодні фактори);
- внутрішніми (алкогольне сп'яніння, фармакологічні та інші засоби, що підсилюють збуджувальні процеси).

2.2. Штучні збиваючі фактори (скорописне викривлення почерку).

Ступінь впливу різних чинників на механізм письма може бути неоднаковим. Ступінь зміни ознак письма під впливом різних незвичних умов у різних людей є також неоднаковим (у одних більше, в інших — менше).

Різний характер впливу збиваючих факторів, неоднаковий ступінь їх впливу та зміни ознак у різних осіб нерідко викликають труднощі під час виконання експертиз.

Вирішити питання діагностичного характеру можливо, якщо експерт досконало володіє методикою вирішення судово-почеркознавчих діагностичних завдань, має достатню інформацію від ініціатора експертизи щодо умов виконання рукопису, знає характер і обсяг ознак, що змінюються залежно від впливу певних умов. Важливе значення мають порівняльні зразки, які надають для дослідження (їх кількість, якість та достовірність).

Розуміння мінливих ознак допоможуть експерту визначити у рукописі типові для конкретного випадку зміни та визначити, чи викликані вони незвичайними умовами виконання або є варіаційністю почерку виконавця. Відсутність змін ознак, які обов'язково повинні були бути, якщо рукопис виконували під впливом певних умов, дасть змогу заперечити факт виконання документа в незвичайних умовах.

Отже, почеркознавча експертиза може вирішити складні діагностичні завдання, однак проблема діагностичних завдань у судовому почеркознавстві вимагає подальшого вивчення. Факти, що встановлює судово-почеркознавча експертиза під час вирішення судово-почеркознавчих діагностичних завдань, дають змогу слідчим і суду отримати додаткову доказову інформацію та використовувати її під час розслідувань та у судових справах.

Список використаних джерел

1. Меленевська З. С., Шпакович Н. Г. Методика вирішення судово-почеркознавчих діагностичних завдань. Київ : ДН-ДЕКЦ МВС України, 2017. 45 с. (р/код 1.1.60 у Реєстрі методик проведення експертиз).
2. Меленевська З. С., Свобода Є. Ю., Шаботенко А. І. Судово-почеркознавча експертиза : навч.-метод. посіб. Київ : ЦУЛ КНУВС, 2007. 277 с.
3. Судебно-почерковедческая экспертиза. Москва : Юридическая литература, 1971.

Т. Ф. Безсонна,

старший викладач Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2482-9564>

Л. С. Зубцова,

старший судовий експерт Харківського НДЕКЦ МВС України, м. Харків, Україна

ЩОДО ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ПРИЗНАЧЕННЯ ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ

Анотація. Розглянуто та проаналізовано окремі проблеми, які виникають під час призначення технічної експертизи документів. З'ясовано, що такі проблеми пов'язані з формулюванням питань експерту стосовно об'єктів дослідження та підготовкою матеріалів, що підлягають дослідженню. Запропоновано удосконалити методичні матеріали щодо призначення та проведення технічної експертизи документів.

Ключові слова: дослідження документів, криміналістична експертиза, спеціальні знання у кримінальному процесі, криміналістична техніка, технічна експертиза документів.

Abstract. Some problems that arise during questioned document examination are considered and analyzed. It was found that such problems are related to the formulation of expert questions about the objects of study and the preparation of materials to be studied. The ways of solving the problems of appointing the questioned document examination are determined. It is proposed to improve the methodological materials on the appointment and conduct of the questioned document examination.

Keywords: document research, forensic examination, special knowledge in criminal proceedings, forensic technique, technical examination of documents.

Аннотация. Рассмотрены и проанализированы отдельные проблемы, возникающие при назначении технической экспертизы документов. Выяснено, что такие проблемы связаны с формулировкой вопросов эксперту по объектам исследования и подготовкой материалов, подлежащих исследованию. Предложено усовершенствовать

методические материалы по назначению и проведению технической экспертизы документов.

Ключевые слова: исследование документов, криминалистическая экспертиза, специальные знания в уголовном процессе, криминалистическая техника, техническая экспертиза документов.

Незважаючи на значні наукові розробки щодо технічного дослідження документів та існування значної кількості методичних рекомендацій щодо роботи з документами як об'єктами дослідження, правоохоронні органи доволі часто стикаються з проблемами призначення та використання результатів таких досліджень в кримінальному судочинстві. Слід зауважити, що науково-технічний прогрес не стоїть на місці (зокрема, в галузі криміналістики), що обумовлює удосконалення взаємодії між підрозділами правоохоронних органів і модернізацію методики призначення та проведення криміналістичних експертиз документів.

Використання документів в сучасному повсякденному житті має важливе значення в різних сферах людської діяльності, адже їх основною функцією є оформлення правовідносин між громадянами, державою, організаціями, підприємствами. Саме тому вони доволі часто стають об'єктами підробки у злочинців, що (зі свого боку) становить небезпеку як для громадян, так і для держави.

Підробляти документи почали зі стародавніх часів, коли з'явилися перші документи. Деякі з них були у вигляді глиняних чи дерев'яних табличок, однак і вони ставали об'єктами злочинних посягань. Найчастіше підроблення документів носило корисливий характер. Відомі

факти, що в Давньому Римі найпоширенішим об'єктом злочинів ставали заповіти, які підробляли як повністю, так і вносили часткові зміни [1, с. 184].

Кримінальним кодексом України передбачено відповідальність за окремі види злочинів, пов'язані з підробкою документів. Розкриття і розслідування цих видів злочинів неможливе без висновку технічної експертизи документів, в якому вказується, чи було вчинено фактично злочин, якщо так, то в який спосіб. Під час розслідування і розкриття шахрайства, привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, а також злочинів у сфері господарської та службової діяльності та ін., пов'язаних із незаконним обігом документів, висновки технічної експертизи документів допомагають виявляти та доказувати деякі важливі обставини злочинних посягань.

Встановлення ознак та способів підробки документів у кримінальних провадженнях неможливе без призначення та проведення різних видів технічної експертизи документів.

Розглянемо, які види технічної експертизи проводять, та що є об'єктами їх дослідження. Об'єктами дослідження цього виду експертизи є реквізити документів (відбитки печаток та штампів, рукописні тексти, підписи, фотознімки і т. ін.), матеріали документів (основа документа: папір, картон, плівка, пластик; барвники, які використовуються для нанесення штрихів та відбитків; супутні речовини: клей, нитки тощо), технічні засоби, що використано для виготовлення документів, а також зразки для порівняльного дослідження.

Призначення технічної експертизи документів є першочерговим етапом взаємодії особи, яка ініціює проведення дослідження, та експерта, який безпосередньо його проводитиме, та регулюється діючим законодавством. Однак під час призначення та під час використання результатів дослідження виникає чимало проблем.

Однією з таких проблем на нашу думку є те, що під час призначення експертизи ініціатори дослідження не можуть чітко сформулювати питання експерту, або ставлять такі питання, які не входять до компетенції експерта, тобто виходять за межі його спеціальних знань або не передбачені методикою проведення певного дослідження, ставлять неактуальні або зайві питання відносно конкретних об'єктів. У разі, якщо запитання сформульовано нечітко або їх редакція незрозуміла, експерт невідкладно заявляє ініціатору

клопотання про уточнення запитань. До вирішення заявленого експертом клопотання призупиняється проведення судової експертизи або експертного дослідження [2]. Такі моменти негативно впливають на розкриття злочинів, збільшують строки проведення досліджень, що також впливає на строки розслідування, адже відповідь експерта на некоректні питання не принесе користі по справі і проведене дослідження буде неінформативним.

Наступною проблемою під час призначення технічної експертизи документів, на нашу думку, є ненадання або надання не в повному обсязі зразків для порівняльного дослідження. Відповідно до чинного законодавства, експерт може звернутися до ініціатора дослідження з клопотанням про надання додаткових матеріалів чи зразків, які йому необхідні для проведення експертизи. До виконання заявленого клопотання проведення судової експертизи або експертного дослідження призупиняється загалом або в частині вирішення окремого запитання [2]. Законодавством також передбачено, що у разі невиконання заявленого експертом клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків, протягом 45 днів з дня направлення клопотання експерт повертає матеріали без виконання або не вирішує окреме (-і) запитання, стосовно якого (-их) не задоволено заявлене ним клопотання [2].

Вважаємо, що для вирішення розглянутих проблем необхідно належно організувати взаємодію між ініціатором проведення експертизи (юридичною або фізичною особою) та експертом. У разі необхідності потрібно звернутися до експертної установи де планується проведення дослідження і отримати консультацію стосовно можливостей технічної експертизи документів залежно від обставин справи та об'єктів дослідження. Удосконалити методичні рекомендації щодо призначення та проведення технічної експертизи документів відповідно до сучасних науково-технічних можливостей, адже від результатів експертизи залежить розкриття та розслідування злочинів.

Список використаних джерел

1. Белкин Р. С. Избранные труды. Москва : Норма, 2010. С. 987.
2. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 17.07.2017 р. № 591 (зі змін та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17> (дата звернення: 25.02.2021).

А. Р. Бізер,

головний судовий експерт Чернівецького НДЕКЦ МВС України, м. Чернівці, Україна,
e-mail: bizia@i.ua

ПРОБЛЕМИ ТЕРМІНОЛОГІЇ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ СПРАВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ БОЄПРИПАСІВ

Анотація. Розглянуто основні питання застосування термінологічного апарату у справах, пов'язаних із незаконним обігом боєприпасів. Підкреслено відсутність єдиного підходу до концептуальної бази за цими питаннями.

Ключові слова: термінологія, судово експертиза, боєприпаси, незаконний обіг боєприпасів.

Abstract. The main issues of using terminological apparatus in cases related to the illicit ammunition trafficking

are considered. It is emphasized that there is no unified approach to the conceptual framework on these issues.

Keywords: terminology, forensic examination, ammunition, illicit ammunition trafficking.

Аннотация. Рассмотрены основные вопросы применения терминологического аппарата в делах, связанных с незаконным оборотом боеприпасов. Подчеркнуто отсутствие единого подхода к концептуальной базе по этим вопросам.

Ключевые слова: *терминология, судебная экспертиза, боеприпасы, незаконный оборот боеприпасов.*

Останніми роками в Україні спостерігається збільшення кількості злочинів, що пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї та боеприпасів. Це пояснюють конфліктом на Сході України, надходженням на територію України з-за кордону (здебільшого з Туреччини) предметів, що не є вогнепальною зброєю (стартових/сигнальних пістолетів, револьверів тощо), які в подальшому переробляють на предмети з ознаками вогнепальної зброї.

Розслідуючи такі злочини, виникають суперечності щодо кваліфікації діянь, пов'язаних із відсутністю єдиної понятійної (термінологічної) бази. Так, в Україні відсутній єдиний законодавчий акт (закон) про зброю. У чинних нормативних актах (проекти Законів від 02.09.2019 р. № 1222 та від 06.11.2020 р. № 4335) не визначено поняття «зброя», «боеприпаси», «складові частини» тощо.

Відповідно до ч. 1 ст. 263 Кримінального кодексу України (далі — *КК України*) відповідальність настає за «носіння, зберігання, придбання, передачу чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу».

Під час розгляду справ, пов'язаних із незаконним обігом зброї та боеприпасів, суди трактують термін «закон» (у широкому розумінні) як сукупність нормативних актів (законів, постанов, наказів, інструкцій), тоді як захисники аргументують свою позицію, базуючись на вузькому понятті «закону» (нормативний акт, прийнятий Верховною Радою України).

Спробами вирішення цього питання можна вважати Постанови Верховного Суду України від 31.05.2018 р. та 04.12.2018 р. Зокрема, у Постанові від 31.05.2018 р. [1] зазначено: «Що стосується доводів, викладених у доповіднях до касаційної скарги захисника, про те, що за відсутності в Україні закону, який би регулював порядок надання дозволу на носіння зброї, у діях ОСОБА_2 відсутня подія злочину, то вони є безпідставними, оскільки норма ст. 263 КК України є субсидіарною і для розуміння незаконності поведінки зі зброєю, вимагає аналізу відповідного закону».

У цьому випадку поняття «закон», яке використав законодавець, має розширене тлумачення й містить законодавство у цілому, зокрема нормативні акти, що регулюють відповідні правовідносини, порушення яких утворює об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого ст. 263 КК України.

У Постанові від 04.12.2018 р. [2] зазначено: «Диспозицію частини першої статті 263 КК не можна вважати бланкетною, оскільки вона не посилається на інші закони чи нормативні акти у визначенні заборонених діянь, а визначає їх у своєму тексті». Відповідно до цього положення заборонено «носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв». Власне, ця заборона є диспозицією ч. 1 ст. 263 КК України, яка супроводжується визначеними

у цьому самому положенні санкціями. Отже, суди термін «закон» під час розгляду диспозиції ст. 263 КК України трактують у широкому розумінні.

Вивчивши низку вироків у справах, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї та боеприпасів, встановлено, що під іншими нормативними актами суди розуміють наказ МВС України від 21.08.1998 р. № 622 [3], яким затверджено Інструкцію про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї та вибухових матеріалів. Під час судового розгляду для вирішення питання щодо наявності складу злочину суд посилається на визначення боеприпасів відповідно до п. 8.9 зазначеної Інструкції: «Боеприпаси — спеціально виготовлені вироби одноразового використання, які призначені забезпечити ураження цілей в умовах збройної боротьби, самооборони, полювання, спорту. До бойових припасів належать патрони до нарізної вогнепальної зброї різних калібрів, а також заряджені патрони до гладкоствольних мисливських рушниць, мисливський порох і капсулі».

Водночас, під час винесення рішення суди керуються Постановою Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 3 [4], у якій п. 5 зазначено: «Бойовими припасами визнаються патрони до нарізної вогнепальної зброї різних калібрів, артилерійські снаряди, бомби, міни, гранати, бойові частини ракет і торпед та інші вироби в зібраному вигляді, споряджені вибуховою речовиною і призначені для стрільби з вогнепальної зброї чи для вчинення вибуху. Патрони та набії до гладкоствольної мисливської зброї, а також патрони, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, не є предметом злочинів, передбачених ст. 262, 263 КК».

Аналізуючи визначення терміна «бойові припаси», наведених в інструкції та Постанові Пленуму, звернемо увагу на деякі розбіжності. Зокрема, відповідно до Постанови бойовим припасом є виключно патрони до нарізної вогнепальної зброї, тоді як в Інструкції до бойових припасів заряджені патрони належать також до гладкоствольних мисливських рушниць.

Проаналізувавши лише два нормативні акти, на які найчастіше посилаються суди, зауважимо неоднозначність уживаних суддями термінів. Проблему посилює суб'єктивізм власних думок представників судової влади.

Окрім цього, слід зауважити, що з 04.07.2013 р. на території України набрав чинності Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боеприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності [5], у якому також використано термін «боеприпас».

Отже, під час розгляду справ суди мають керуватися кількома нормативними актами, у яких визначення одного терміна частково відрізняється за змістом. Також слід

згадати, що до моменту судового розгляду об'єкти проходять дослідження у відповідних експертних установах, які керуються термінами, визначення яких дано у відповідних методиках і стандартах.

Аналіз продемонстрував, що на сьогоднішній день в Україні існує проблема відсутності єдиного підходу до понятійної (термінологічної) бази, що призводить до неприйнятної багатозначності певного терміна для оцінювання діянь, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї та боєприпасів. Усунення цієї проблеми можливе через прийняття в межах національного законодавства єдиного нормативного акту (закону), який дав би однозначне тлумачення (визначення) термінів і впорядкував соціальні відносини в цій сфері.

Список використаних джерел

1. Постанова Верховного Суду України від 31.05.2018 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74475834> (дата звернення: 24.02.2021).
2. Постанова Верховного Суду України від 04.12.2018 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78628039> (дата звернення: 24.02.2021).
3. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : наказ МВС України від 21.08.1998 р. № 622. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78628039> (дата звернення: 24.02.2021).
4. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02> (дата звернення: 24.02.2021).
5. Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 31.05.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_792 (дата звернення: 24.02.2021).

М. І. Бобро,

старший судовий експерт Запорізького НДЕКЦ МВС України, м. Запоріжжя, Україна,
e-mail: zapsonda@ukr.net

МОЖЛИВОСТІ СУДОВОЇ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

Анотація. У публікації висвітлено роль у розслідуванні кримінальних проваджень судової дактилоскопічної експертизи, особливості її проведення, функціонування дактилоскопічних обліків та їх значення в розкритті злочинів.

Ключові слова: *судова експертиза, дактилоскопія, дослідження, дактилоскопічний облік, ідентифікація.*

Abstract. *This publication highlights the role in investigation of criminal proceedings of forensic fingerprint identification, peculiarities of its conducting, functioning of fingerprinting records and their importance in crime detection.*

Keywords: *forensic examination, fingerprint identification, research, fingerprint records, identification.*

Аннотация. *В публикации освещена роль в расследовании уголовных производств судебной дактилоскопической экспертизы, особенности её проведения, функционирование дактилоскопических учётов и их значение в раскрытии преступлений.*

Ключевые слова: *судебная экспертиза, дактилоскопия, исследования, дактилоскопический учёт, идентификация.*

Одними з найважливіших джерел судових доказів є сліди, залишені на місці злочину, та висновки експертів щодо їх дослідження.

Серед різноманіття слідів, що вилучають із місця події, дуже велике значення мають сліди рук, що є відображенням папілярних візерунків пальців і долонь рук на різноманітних предметах. Індивідуальність і стійкість будови папілярних узорів дає можливість використовувати їх для ідентифікації особи.

Як відомо, сліди дактилоскопічного походження містять інформацію про окремі обставини злочину. Так, наприклад, за слідами рук, виявленими на різних місцях події, можна визначити, що їх залишила одна або кілька осіб, які ще невідомі органам досудового розслідування. Сліди дактилоскопічного походження (зокрема, сліди пальців та долонних поверхонь рук) порівняно з іншими слідами набагато частіше зустрічаються на місцях події й дають змогу встановити цінні та детальні обставини справи. Сліди дактилоскопічного походження виникають в результаті різноманітних дій людини (зокрема, під час підготовки, скоєння та укрітця злочину). Виявлення та вивчення таких слідів дає змогу визначити деякі специфічні ознаки особи, що їх залишила (орієнтовний вік, будову кисті, наявність ушкоджень, сторонніх предметів, окремі професійні ознаки) та дає змогу досягти основної мети — ідентифікувати особу, яка скоїла злочин, та розкрити його.

Сутністю дактилоскопічного дослідження є дактилоскопічна експертиза, у процесі якої експерт досліджує сліди папілярних узорів. Метою дактилоскопічного дослідження є вирішення завдань ідентифікаційного характеру та інших питань щодо утворення досліджуваних слідів папілярних узорів [1, с.43].

Отже, результати дактилоскопічної експертизи мають іноді якщо не вирішальне, то істотне значення. Вони допомагають вибору основної версії поміж інших, дотримуючи яку можна з'ясувати обставини справи, а також сприяють усуненню суперечностей є свідченнях допитаних осіб [2].

Дослідження слідів папілярних узорів під час проведення дактилоскопічної експертизи засновано на загальних принципах криміналістичної експертизи, і містить п'ять стадій:

- 1) попереднє дослідження (ознайомлення з матеріалами кримінального провадження та з'ясування мети та питань дослідження, загальний огляд об'єктів, що надійшли на експертизу);
- 2) роздільне дослідження (всебічне та повне вивчення загальних та окремих ознак досліджуваних об'єктів);
- 3) порівняльне дослідження (визначення збігу чи розбіжності загальних та окремих ознак);
- 4) оцінка результатів дослідження та формулювання висновків;
- 5) оформлення матеріалів дослідження.

Розпочинаючи дослідження, експерт ретельно вивчає матеріали, що надійшли з об'єктами дослідження. Особливу увагу він приділяє обставинам, пов'язаними з виявленням слідів, аналізує механізм слідоутворення, розташування на предметі, способи виявлення, фіксації та вилучення. Ознайомлення з цими обставинами допомагає експерту зробити об'єктивні обґрунтовані висновки. Дані, з якими він ознайомився вивчаючи обставини кримінального провадження, експерт може використовувати на будь-якій стадії проведення експертного дослідження.

Крім вивчення та аналізу матеріалів справи на стадії попереднього дослідження експерт обов'язково повинен перевірити цілісність упаковки з об'єктами, чи всі необхідні матеріали та зразки надійшли на дослідження. Остаточний висновок він робить на основі встановлення відповідності цих об'єктів з даними, що зазначено у постанові про призначення експертизи та супровідних документів. Коли експерт остаточно впевнився, що отримані об'єкти не пошкоджені і вони відповідають усім наданим документам та вимогам, що необхідні для проведення дослідження, можливе подальше виконання дактилоскопічної експертизи.

Слід зазначити, що на стадії попереднього дослідження під час отримання об'єктів для дослідження, завжди слід пам'ятати, що детальне розміщення слідів на об'єкті невідоме. Тому (щоб уникнути їх руйнування, знищення або утворення нових слідів) роботу з цими предметами слід виконувати делікатно та обережно.

Стадія роздільного дослідження об'єктів дактилоскопічної експертизи передбачає всебічне та докладне вивчення слідів, їх загальних і окремих ознак.

Порівняльне дослідження об'єктів визначає фактичне обґрунтування висновку експерта про наявність чи відсутність тотожності об'єкта. На цій стадії проводять безпосереднє зіставлення об'єкту дослідження з порівняльними зразками, використовуються оптичні прилади.

Для проведення дактилоскопічної експертизи на дослідження можуть надавати такі об'єкти та зразки для порівняння:

- предмети з імовірною наявністю слідів папілярних ліній особи;
- предмети з виявленими слідами папілярних ліній особи, які не вилучено з поверхні об'єктів;

- дактилоскопічні плівки або інші липкі та полімерні матеріали з перекопійованими слідами папілярних ліній особи;
- зліпки, отримані з об'ємних слідів папілярних ліній особи;
- кисті рук, стопи ніг або їх фрагменти з папілярними лініями особи;
- зображення папілярних ліній, які містяться у матеріалах експертизи: висновку експерта, ілюстративній таблиці;
- відбитки (відтиски), які містяться в оригіналах дактилокарт.

Наведений перелік об'єктів дактилоскопічної експертизи та зразків для порівняння не є вичерпним [3].

Проведячи порівняльне дослідження, експерт дотримує двох основних критеріїв: порівняння має бути повним і двостороннім, а збіги — реальними.

Слід зазначити, що успішному розкриттю, розслідуванню та попередженню злочинів певною мірою сприяє чинна система кримінальної реєстрації в Україні. Одним з основних видів криміналістичної реєстрації є дактилоскопічний облік, який ведеться в Україні на обласному та центральному рівнях. Для встановлення співпадіння слідів пальців та долонних поверхонь рук повноцінно функціонує автоматична ідентифікаційна дактилоскопічна система (АДІС), яка є допоміжним інструментальним методом порівняння. За допомогою цієї системи експерт кодує сліди, після чого система аналізує ознаки в закодованих слідах та перевіряє їх з наявними відбитками та відтисками, внесеними до масиву. Після ретельного аналізу та відбору система видає список найбільш подібних відбитків, які потім оператор перевіряє власноруч. За даними дактилоскопічної реєстрації існує можливість визначити особу невідомого трупу, розшукати осіб, які зникли безвісти, встановити особу, причетну до вчинення кримінального правопорушення. Особливу увагу практичних працівників органів досудового розслідування спрямовано на якість збирання та обробки дактилоскопічної інформації осіб, причетних до вчинення злочину під час огляду місця події та в лабораторних умовах [4].

Отже, завдяки дактилоскопічним дослідженням можна ідентифікувати та викрити винну особу; установити особу за допомогою дактилоскопічної інформації; визначити, що одна особа вчинила декілька злочинів; установити обставини злочину, що мають значення для кримінального провадження.

Дактилоскопія є надійним помічником слідчих органів у розслідуванні та розкритті злочинів. Дактилоскопічні дослідження повинні розвиватися на базі сучасної науково-технічної методичної бази, адаптованої до можливостей розвитку правового та технічного забезпечення усіх етапів дослідження слідів папілярних узорів рук.

Список використаних джерел

1. Скригонюк М. І. Криміналістика : підручник. Київ : Атіка, 2005. 496 с.
2. Рогатюк І. В. Напрями удосконалення використання дактилоскопічної інформації в діяльності органів досудового розслідування та прокуратури // Часопис Київського

- університету права. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkur_2014_1_69 (дата звернення: 24.02.2021).
3. Методика дактилоскопічної експертизи. Експертна спеціальність 4.6. «Дактилоскопічні дослідження» / укл. І. І. Жолтанська, В. А. Кузнєцов, А. В. Щавелєв, Ю. В. Димитрова, Н. В. Кушніренко. Київ : ДНДКЦ МВС України, 2014. 119 с.
4. Інформаційно-методичний лист з правил поводження з об'єктами-носіями, на яких можуть бути залишені як сліди рук, так і сліди біологічного походження осіб, причетних до учинення злочину при огляді місця події та в лабораторних умовах. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2012. 5 с.

І. В. Богданюк,

кандидат юридичних наук, старший дослідник, завідувач лабораторії інженерно-технічних, екологічних, військових досліджень та досліджень відео-, звукозапису ННЦ «ICE ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4782-9986>, e-mail: bogdanyuk.hniise@gmail.com

О. В. Бублик,

науковий співробітник ННЦ «ICE ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0215-6653>, e-mail: olexbublyk@ukr.net

ЕКСПЕРТНИЙ АНАЛІЗ ДЕЯКИХ ЧИННИКІВ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА НАСТАННЯ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКОНАННЯМ РОБІТ В ОХОРОННІЙ ЗОНІ ЕЛЕКТРОМЕРЕЖ

Анотація. Розглянуто експертну практику дослідження настання нещасних випадків під час виконання робіт в охоронній зоні електромереж з недотриманням нормативних вимог з боку посадових осіб і виконавців робіт. Проведено аналіз наявності причинно-наслідкових зв'язків між їх діями (бездіяльністю) і настанням досліджуваної події.

Ключові слова: експертиза, дослідження, охоронна зона електромереж, нещасні випадки, причини.

Abstract. The report analyzes current state of domestic environmental and tax legislation in the field of waste management. Contradictions in determining the hazard class of waste under environmental and tax legislations have been identified. The way to solve the problems of conducting forensic examinations of environmental offenses in determining the rate of environmental tax for waste disposal is recommended.

Keywords: waste, environmental tax, hazard, toxicity, hazard class.

Аннотация. Рассмотрена экспертная практика исследования наступления несчастных случаев во время выполнения работ в охраняемой зоне электросетей с несоблюдением нормативных требований со стороны должностных лиц и исполнителей работ. Проведён анализ наличия причинно-следственных связей между их действиями (бездействием) и наступлением исследуемого события.

Ключевые слова: экспертиза, исследование, охраняемая зона электросетей, несчастные случаи, причины.

Згідно з визначенням «повітряна лінія електропередачі або повітряна лінія електропередавання (ПЛ) (англ. *Overhead power line*) — лінія для передавання електричної енергії по проводах, підвішених у повітрі до опор за допомогою ізоляторів та спеціальної арматури. Є однією з основних ланок енергетичної системи, яка призначена для передавання та розподілу електричної енергії напругою до і понад 1 кВ без зміни її параметрів» [1].

Експертна практика свідчить, що останнім часом сумна статистика нещасних випадків унаслідок ураження електричним струмом поповнилася випадками спроб зробити фото або селфі на електроопорах чи на

території підстанцій. У гонитві за ефективним знімком підлітки проникають на території підстанцій, вилазять на опори ліній електропередач та на залізничні вагони електрифікованих колій, не розуміючи небезпеки, яка їх там очікує.

Законом України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів» [6] визначено: «охоронні зони об'єктів енергетики — зона вздовж повітряних і кабельних ліній електропередачі, навколо електростанцій, трансформаторних підстанцій, розподільних пунктів та пристроїв <...>, споруд альтернативної енергетики тощо для забезпечення нормальних умов їх експлуатації, запобігання ушкодженню, а також для зменшення їх негативного впливу на людей, суміжні землі, природні об'єкти та довкілля».

Охоронну зону визначено вздовж усіх повітряних та кабельних ліній електропередач у вигляді земельної ділянки та повітряного простору, обмежених вертикальними площинами, що віддалені обабіч лінії від крайніх проводів за умови невідхиленого їх положення.

Дотримання охоронних зон забезпечує безпечну роботу об'єктів електромережевого господарства, покращення якості електропостачання та можливість уникнути відключень електричної енергії у споживачів, які можуть статися в результаті контактування фаз з гіллям дерев, обриву проводів внаслідок падіння дерев чи гілля, спалювання сухою травою під лініями електропередач, пошкодження сільськогосподарською технікою, що (в свою чергу) також може призвести до травмування людей внаслідок ураження електричним струмом. Низові пожежі внаслідок спалювання сухої трави та очерету через іонізоване повітря можуть призвести до вимкнення ліній електропередач.

Згідно з «Правилами охорони електричних мереж» [2] у межах охоронних зон електромереж без письмової згоди енергопідприємств, у віданні яких перебувають ці мережі, а також без присутності їх представника заборонено:

- будівництво, реконструкція, капітальний ремонт, знесення будівель і споруд;
- здійснення усіх видів вантажно-розвантажувальних та земляних робіт, вирубування дерев, розташування

загонів для худоби, установлення дротяного чи металевого загородження;

- проїзд машин або механізмів загальною висотою з вантажем або без нього від поверхні дороги понад 4,5 м;
- виконання земляних робіт в охоронній зоні підземних кабельних ліній електропередач на глибині понад 0,3 м, а на орних землях — на глибині понад 0,45 м, а також розрівнювання ґрунту.

Підприємства, установи, організації та окремі громадяни, які мають намір виконувати роботи у межах охоронних зон електричних мереж, повинні не пізніше ніж за 3 доби повідомити про це відповідні енергопідприємства та отримати письмовий дозвіл від них для виконання робіт.

Аналіз експертної практики дає можливість виділити серед причин настання нещасних випадків під час виконання робіт у межах охоронних зон електричних мереж об'єктивні (технічні) та суб'єктивні (організаційні) фактори. До об'єктивних факторів належать створення безпечних виробничих процесів та упередження небезпечних аварійних ситуацій шляхом використання ергономічних та комфортних виробничих дільниць, раціональним розміщенням виробничого обладнання, застосуванням відповідних засобів захисту. Суб'єктивними (організаційними) факторами є професійний відбір, навчання працівників і перевірка їх знань та навичок безпечної праці, включення вимог безпеки в нормативно-технічну, проектно-конструкторську, технологічну документацію й дотримання цих вимог та забезпечення функціонування системи управління охороною праці шляхом створення відповідних служб і призначення посадових осіб для вирішення конкретних питань охорони праці [4, 5]. Створення роботодавцем на підприємстві дієвого контролю за функціонуванням системи управління охороною праці дає змогу запобігти настанню нещасних випадків.

На підприємствах виконання робіт в охоронній зоні електромереж з недотриманням вимог «Правил охорони електричних мереж» [2] призводить до настання нещасних випадків з отриманням електротравм.

Наведемо кілька прикладів із експертної практики. В одному із сільськогосподарських підприємств на відгодівельному комплексі водій спеціального автомобіля марки ЗІЛ, обладнаного металевим бункером та шнековим вивантажувачем сухих кормів, після вивантаження частини кормів не перевів шнековий вивантажувач в транспортне положення (при цьому загальна висота автомобіля з піднятим шнековим вивантажувачем складала 6,5 м) та продовжив рух до сусіднього приміщення. Проїзд водій здійснив під повітряною ЛЕП 0,4 кВ, проводи якої піднято на 6 м від рівня землі, внаслідок чого шнековий вивантажувач обірвав проводи ЛЕП, а водій отримав тяжку електротравму.

Усупереч вимогам Правил охорони електричних мереж [2] директор комунального підприємства з утилізації побутових відходів розмістив полігон для їх утилізації у межах охоронних зон повітряних ліній електропередач без письмової згоди енергопідприємства, у віданні якого перебуває ПЛ 10 кВ. У досліджуваному випадку водій

заїхав на майданчик безпосередньо під повітряну лінію електропередач і вийшов з автомобіля, залишивши без нагляду автомобіль. Водночас вантажник, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, вийшов з автомобіля, підійшов до виносного пульта керування та самостійно, без дозволу водія почав піднімати бункер сміттєвоза для розвантаження побутових відходів, під час чого стався електропробій повітряного простору між кузовом сміттєвоза й одним із нижніх дротів лінії електропередач. У результаті цього електричний струм з повітряної лінії електропередач напругою 10 кВ пройшов через повітряний простір, піднятий бункер сміттєвоза та тілом вантажника, який руками тримався за металеві рукоятки гідравлічних розподільвачів, що призвело до його загибелі внаслідок ураження електрострумом.

Поширеними є нещасні випадки, пов'язані з виконанням робіт у межах охоронних зон повітряних ліній електропередач з використанням автомобільних кранів. Характерним є нещасний випадок, що стався з електромонтером дільниці з експлуатації розподільчих електромереж, який за вказівкою посадової особи виконував обов'язки стропальника під час вивантажування залізобетонних опор в охоронній зоні ПЛ та спрямовував вантаж на місце складування, тримаючись рукою за стропу крана. Після наближення на неприпустимо близьку відстань до проводу ПЛ металеві стропи крану, стався електропробій повітряного простору між стропами крану й одним із дротів лінії електропередач. Внаслідок недотримання нормативно-технічних вимог з електробезпеки та охорони праці електромонтер від ураження електрострумом загинув на місці. У цій ситуації посадова особа підприємства і виконавець робіт мали технічну можливість уникнути настання нещасного випадку шляхом дотримання чинних вимог нормативних документів з електробезпеки та охорони праці.

Отже, настання нещасних випадків під час виконання робіт в охоронній зоні електромереж свідчить про незадовільне функціонування системи управління охороною праці на підприємствах, низький рівень трудової та виробничої дисципліни та зобов'язує вживання відповідних заходів посадовими особами, як того вимагає ст. 13 Закон України «Про охорону праці» [7] і ст. 153 Кодексу законів про працю України [8].

Список використаних джерел

1. Энергетика: история, современность и будущее : в 5 кн. Кн. 2 : Пзнання й досвід — шлях до сучасної енергетики / Є. Т. Базеев, Г. Б. Варламов, І. А. Вольчин, С. В. Казанський, Л. О. Кесова; Наук. ред. Ю. О. Ландау, І. Я. Сігал, С. В. Дубовської. Київ, 2013. 327 с.
2. Правила охорони електричних мереж : затв. Постановою КМУ від 04.03.1997 р. № 209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0011-98> (дата звернення: 12.02.2021).
3. Вітюк І. Я. Обмеження прав на використання земель енергетики в Україні // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2013. № 1 (7). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13viyevu.pdf>.
4. Методика експертного дослідження причинних зв'язків, реєстраційний код 10.5.01. URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/page/9> (дата звернення: 04.02.2021).

- Бублик О. В. Деякі особливості експертного дослідження причин нещасних випадків, пов'язаних з експлуатацією електроустановок // Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : зб. мат.-лів Міжнарод. наук.-практ. конф., присвяч. 150-річчю з дня народження Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 18—19.04.2019). Харків : ХНДІСЕ, 2019. С. 348—350.
- Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів : Закон України від 09.06.2010 р. № 2480-VI (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011. № 1. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2480-17> (дата звернення: 04.02.2021).
- Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 49. Ст. 668. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2694-12> (дата звернення: 17.02.2021).
- Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2694-12> (дата звернення: 17.02.2021).

І. В. Богданюк,

кандидат юридичних наук, старший дослідник, завідувач лабораторії інженерно-технічних, екологічних, військових досліджень та досліджень відео-, звукозапису ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4782-9986>, e-mail: bogdanyuk.hniise@gmail.com

І. П. Крайнов,

доктор технічних наук, професор екології, головний науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9307-5807>, e-mail: iec2001@ukr.net

К. В. Чернігівський,

науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6414-3321>, e-mail: 0675719239@ukr.net

ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОМІРНОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ СТАВОК ЕКОЛОГІЧНОГО ПОДАТКУ ЗА РОЗМІЩЕННЯ ВІДХОДІВ

Анотація. Проаналізовано сучасний стан вітчизняного природоохоронного та податкового законодавства у сфері управління відходами. Рекомендовано шляхи вирішення проблем проведення судових експертних досліджень екологічних правопорушень під час визначення ставки екологічного податку за розміщення відходів.

Ключові слова: відходи, екологічний податок, небезпека, токсичність, клас небезпеки.

Abstract. The report analyzes the current state of domestic environmental and tax legislation in the field of waste management. Contradictions have been identified in determining the hazard class of waste under environmental and tax laws. The way to solve the problems of conducting forensic expert research of environmental offenses in determining the rate of environmental tax for waste disposal is recommended.

Keywords: waste, environmental tax, hazard, toxicity, hazard class.

Аннотация. Проанализировано современное состояние отечественного природоохранного и налогового законодательства в сфере управления отходами. Рекомендованы пути решения проблем проведения судебных экспертных исследований экологических правонарушений при определении ставки экологического налога за размещение отходов.

Ключевые слова: отходы, экологический налог, опасность, токсичность, класс опасности.

Одним із найважливіших аспектів судової екологічної експертизи правопорушень у сфері управління відходами є визначення класу їх небезпеки, який впливає не тільки на ступень ймовірного негативного впливу на довкілля та здоров'я людей, а й визначає ставки екологічного податку та розмір відшкодування збитків у разі забрудненні довкілля, впливає на ступінь відповідальності посадових осіб за ці правопорушення.

Відповідно до Закону України «Про відходи» [2] відходи за своїми небезпечними властивостями поділяють на чотири класи і підлягають обов'язковому обліку. Визначають клас небезпеки відповідно до нормативно-правових актів, що затверджують у встановленому порядку. Раніше таким документом був ДСанПіН 2.2.7.029-99 [3], який встановлював порядок визначення класу небезпеки відходів. Але 2014—2018 рр. постановами та наказами уповноважених органів виконавчої влади було припинено дію державних стандартів колишнього СРСР, що діяли в Україні, та міждержавних стандартів СНГ, що були зроблені до 1992 року. Зокрема, було скасовано ДСанПіН 2.2.7.029-99 та ГОСТ 12.1.007-76, яким визначалися норми та показники, залежно від яких встановлюють класи небезпеки шкідливих речовин (зокрема, відходів).

Замість скасованих документів не було розроблено нових. На сьогодні в Україні відсутні чинні нормативно-правові, нормативно-технічні та спеціальні технічні акти, затверджені у встановленому порядку, що визначають поняття класу небезпеки відходів та порядок його визначення. Цей факт створює значні труднощі для проведення судових екологічних експертиз щодо екологічних правопорушень, пов'язаних із негативним впливом на довкілля відходів (небезпечних хімічних речовин техногенного і/або антропогенного походження), а також викидів забруднювальних речовин в атмосферне повітря та водні ресурси та визначення екологічної шкоди.

Друга проблема виникає під час проведення судових екологічних експертиз щодо правопорушень, пов'язаних із визначенням ставок екологічного податку за розміщення відходів та порушенням вимог Податкового кодексу щодо екологічного податку за розміщення відходів. Ставка податку залежить від класу небезпеки відходу. У Податковому кодексі [1] (усупереч законодавству про

відходи) небезпечні відходи IV класу небезпеки розділено на 2 окремих підкласи: малонебезпечні та малонебезпечні нетоксичні відходи гірничої промисловості із різними ставками податку. У Податковому кодексі України та пов'язаних із ним нормативно-правових актах відсутнє визначення терміну малонебезпечні нетоксичні відходи гірничої промисловості та порядок віднесення відходів до цього підкласу.

Такий розподіл за класами небезпеки підтверджено Кодификатором відходів (Додаток 9 Податкової декларації екологічного податку, затвердженої наказом Міністерства фінансів України). Ним не враховано, що відповідно до вітчизняного природоохоронного законодавства в разі неможливості встановлення класу небезпеки відходів, вони автоматично належать до 1-го класу небезпеки.

У державному статистичному спостереженні щодо утворення та поводження з відходами (форма № 1-в річна) [4] слід зазначати клас небезпеки відходів.

Згідно з роз'ясненнями Державної служби статистики України [5], клас небезпеки відходів, визначений відповідно до чинних нормативних документів, розподілено на 4 класи за Законом «Про відходи». Отже, відходи розподіляють на чотири класи небезпеки і поняття «токсичності» відходів відсутнє.

Враховуючи наведене вище, можна дійти висновку, що розподіл небезпечних відходів за класами небезпеки з метою оподаткування за розміром ставки екологічного податку за розміщення відходів суперечить розподілу з метою державних статистичних спостережень та Закону України «Про відходи». Слід враховувати, що Податковий кодекс України та Закон України «Про відходи» є законодавчими актами одного рівня.

Але сам Податковий кодекс вказує шлях усунення цього протиріччя на практиці. Згідно з п. 4.1.4 Податкового Кодексу України «презумпція правомірності рішень платника податку в разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне)

трагування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу». Тому виробник відходів має право відповідно до вимог ст. 34 Закону України «Про відходи» самостійно визначати відповідний клас небезпеки у спосіб, що не заперечить вимогам законодавства України з відповідним зазначенням його у державних статистичних спостереженнях. Але цей шлях іноді породжує конфлікт з фіскальними органами, який можуть вирішуватися у судовому порядку. У цьому випадку роль судової екологічної експертизи стає визначальною.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України від 02.05.2010 р. № 2755-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20210225> (дата звернення: 26.02.2021).
2. Про відходи : Закон України від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-вр> (дата звернення: 26.02.2021).
3. Державні санітарні правила та норми 2. Комунальна гігієна. 2.7. Грунт, очистка населених місць, побутові та промислові відходи, санітарна охорона ґрунту. «Гігієнічні вимоги щодо поводження з промисловими відходами та визначення їх класу небезпеки для здоров'я населення». ДСанПіН 2.2.7.029-99. { Щодо зупинення дії Постанови з 16.09.2014 див. Повідомлення Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва (n0009773-14) від 20.09.2014 р. }. Постанова Головного державного санітарного лікаря України від 01.07.1999 р. № 29. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0029588-99?lang=ru> (дата звернення: 26.02.2021).
4. Про затвердження форми державного статистичного спостереження № 1-відходи (річна) «Утворення та поводження з відходами» : наказ Державної служби статистики України від 19.06.2020 р. № 190 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0190832-20> (дата звернення: 26.02.2021).
5. Роз'яснення щодо форми державного статистичного спостереження № 1-відходи (річна) «Утворення та поводження з відходами» від 21.08.2020 р. № 19.1.2-12/25-20. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/metaopus/2021/3_01_00_02_2021.htm (дата звернення: 26.02.2021).

В. С. Бондар,

кандидат юридичних наук, доцент, докторант ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», декан факультету підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції України Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, м. Северодонецьк, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1552-4555>, e-mail: bondarlivd@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗАВДАНЬ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Анотація. Досліджено сутність техніко-криміналістичної ситуації та висвітлено особливості вирішення техніко-криміналістичних завдань досудового розслідування кримінальних правопорушень. Виокремлено елементи дій спеціалістів у типових техніко-криміналістичних ситуаціях для подальшого їх використання як криміналістичних алгоритмів і програм досудового розслідування конкретних видів (груп) кримінальних правопорушень.

Ключові слова: досудове розслідування, кримінальне провадження, криміналістична алгоритмізація,

матеріальні сліди-відображення, техніко-криміналістичні завдання, техніко-криміналістична ситуація.

Abstract. The essence of the technical and forensic situation is investigated and the features of the solution of technical and forensic tasks of the pre-trial investigation of criminal offenses are revealed. The elements of the actions of specialists in typical technical and forensic situations are highlighted, with the aim of their further use in the form of forensic algorithms and programs for pre-trial investigation of specific types (groups) of criminal offenses.

Keywords: *pre-trial investigation, criminal proceedings, forensic algorithmization, material traces-mapping, technical and forensic tasks, technical and forensic situation.*

Анотація. *Исследована сутність техніко-криміналістическої ситуації и раскрыты особенности решения технико-криміналістических задач досудебного расследования уголовных правонарушений. Выделены элементы действий специалистов в типичных технико-криміналістических ситуациях с целью дальнейшего их использования в виде криміналістических алгоритмов и программ досудебного расследования конкретных видов (групп) уголовных правонарушений.*

Ключевые слова: *досудебное расследование, уголовное производство, криміналістическая алгоритмизация, материальные следы-отображения, технико-криміналістические задачи, технико-криміналістическая ситуация.*

Оптимізація діяльності з виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, створення сучасних криміналістических методик і технологій тісно пов'язані з аналізом її структури, тобто виокремленням з її складу важливих елементів і наявних між ними інформаційних та функціональних зв'язків [1; 2; 4].

Системний аналіз слідчої, судово-експертної й техніко-криміналістическої діяльності базується на тріаді: завдання — об'єкт — метод. Система завдань у будь-якій системі діяльності є інтегральним елементом, який визначає структуру діяльності. У криміналістическій літературі для позначення подібних ситуацій послуговуються терміном «техніко-криміналістическа ситуація», який визначають як обстановку, що склалася на певний момент розслідування й зумовлює необхідність застосування під час розслідування конкретних науково-технічних засобів і методів, а також виявляється у специфічному характері криміналістических завдань, вирішуваних у такій ситуації. Як приклад наведемо ситуації, у яких фахівці вирішують техніко-криміналістическі завдання в кримінальних провадженнях, коли досліджують комп'ютерну інформацію: а) наявність об'єктів кримінально-протиправних посягань у вигляді фальсифікованих даних бухгалтерського або іншого обліку, наявність захисних програмних засобів з ознаками злочину, скоригованих або змінених персональних даних тощо; б) комп'ютерна інформація та техніка є засобами вчинення кримінального правопорушення або засобами зв'язку; в) комп'ютерна інформація (техніка) характеризує певний об'єкт у кримінальному провадженні, при цьому не є об'єктом кримінально-протиправного впливу або засобом учинення кримінального правопорушення (дані з відеореєстраторів та інших технічних засобів руху транспортних засобів тощо).

Сучасна слідча й судова практика містить численні приклади успішного використання в доказуванні вини осіб, які вчинили кримінальні правопорушення інформації, здобутої від операторів мобільного зв'язку. Утім, і злочинці, обізнані із сучасними можливостями органів правопорядку, вживають відповідні заходи для приховування своєї кримінально-протиправної діяльності:

використовують методи шифрування інформації із застосуванням спеціалізованих програмних продуктів типу *TrueCrypt, Steganos Safe*, за допомогою яких флеш-накопичувач або жорсткий диск перетворюється на захищене зашифроване сховище, у якому конфіденційна інформація прихована від сторонніх. Ця обставина, зі свого боку, формує систему техніко-криміналістических завдань, орієнтовану на ситуацію протидії нормальному перебігу кримінального провадження. Для прикладу наведемо деякі завдання спеціаліста під час вилучення електронних носіїв інформації:

- надання консультативної допомоги під час вироблення тактики слідчої (розшукової) дії на етапі її планування та підготовки — із метою отримання компетентних роз'яснень щодо доступності електронних доказів і необхідності вжиття заходів для їх збереження;
- виявлення слідів екстреного знешкодження інформації;
- визначення способів нейтралізації засобів екстреного знешкодження інформації;
- виявлення ознак застосування мережевих «хмарних» технологій зберігання даних (*iCloud*);
- виявлення засобів шифрування даних і криптографічних контейнерів, фіксування їх змісту;
- виявлення систем дублювання та резервного зберігання інформації;
- надання допомоги слідчому (дознавачеві) під час складання протоколу в описі об'єктів;
- копіювання даних, пошук і вилучення конкретної значущої інформації;
- фіксування інформації з видалених мережевих ресурсів, виявлення ідентифікаційних даних;
- визначення криміналістическо значущих даних про використувану операційну систему та програмне забезпечення;
- виявлення відомостей про підключені раніше до комп'ютера електронні носії.

Звідси випливає й «необхідний мінімум» програмного забезпечення та пристроїв, потрібний для проведення слідчої (розшукової) дії: програми для зняття знімка (дампу) оперативної пам'яті (наприклад, *Belkasoft RAM Capturer, ProcDump*); пристрої, які дають змогу вивчати зміст файлової системи в режимі «тільки читання»; пристрої-блокіратори для копіювання НЖМД/SSD, які виключають можливість внесення змін на вихідний диск.

Особливої актуальності останнім часом також набуває поширення кримінальних правопорушень, фігуранти яких активно послуговуються мобільними засобами зв'язку для координації своїх дій. Найбільш надійним та ефективним засобом здійснення кримінально-протиправної діяльності таких осіб є застосування месенджерів (*Telegram*), які забезпечують конфіденційне спілкування в таємних чатах із застосуванням ефективних алгоритмів шифрування даних. Водночас у разі визначення списку контактів на вилученому пристрої особи, запідозреної в причетності до кримінального правопорушення, можна виявити її потенційних учасників та отримати доступ до

їхнього листування за допомогою алгоритму ідентифікації користувачів у мережі.

Уявімо, що в результаті реалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності відбулося затримання фігуранта, під час якого у цієї особи вилучено мобільний пристрій зі встановленим на ньому месенджером, що використовує схему шифрування на основі алгоритмів Диффі-Хелмана (*Diffie-Hellman Key Exchange, DHKE*), Ель-Гамала, *MTI/A(0)*, *STS*. У подібній техніко-криміналістичній ситуації послідовність дій спеціаліста відповідного фаху може бути такою:

- отримання доступу до пристрою за наявності початкових елементів захисту (паролів, *PIN*-кодів) за допомогою відповідних програмно-апаратних комплексів;
- вилучення даних (діалогів) зі встановленого месенджеру, з'ясування списку користувачів, яких перевіряють;
- ініціювання запиту до компанії, яка є власником месенджеру, для отримання наявних відомостей про користувачів (рівень активності, *IP*-адреса, інформація про пристрій, із якого здійснюється вхід, місце розташування тощо);
- побудова ймовірнісних зв'язків між користувачами (створення соціального графа), визначення даних з'єднання. Через те, що технологія кінцевого шифрування передбачає часту зміну ключів (зазвичай із періодичністю від 10 хвилин до 1 години), то саме така тактика дасть змогу здобути максимальну кількість інформації;
- на підставі статистичних характеристик трафіку, який передається з обох сторін, здійснюють їхній аналіз та обчислюють обсяг даних, переданих за одиницю часу. Подібні дії повторюють із масивом даних передавання трафіка інших користувачів, виявляють зв'язки;

- встановлення контролю за каналом зв'язку фігурантів. Може бути запроваджений за допомогою програмних продуктів і модифікацій (налаштування мережевого моста, *root*-керування шлюзом тощо) та програмно-апаратних засобів перехоплення й аналізу трафіку (створені з використанням технологій *DPI* (англ. *Deep Packet Inspection*)), які дають змогу здійснити глибокий аналіз пакетів, що проходять у мережі;
- реалізація атаки «людина посередині» (англ. *Man-in-the-Middle, MITM*), яка полягає у впровадженні клієнта-посередника між двома користувачами, що комунікують. У такий спосіб листування підозрюваних із визначеного кола користувачів може бути розшифровано стороннім спостерігачем у межах негласної слідчої розшукової дії (ст. 263 КПК України «Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж»);
- фіксування відомостей, відображення їх у висновку експерта (спеціаліста).

Список використаних джерел

1. Головин А. Ю., Баранов М. В., Головина Е. В. Решение ситуационных задач предварительного расследования (теория, механизм, ошибки) : монография / под общ. ред. докт. юрид. наук А. Ю. Головина. Москва : Юрлитинформ, 2017. 200 с.
2. Сегай М. Я., Бондар В. С. Интегративна модель використання спеціальних криміналістичних знань у кримінальному судочинстві. Вісник академії адвокатури України. 2008. Вип. 13. С. 92—95.
3. Шаталов А. С. Алгоритмизация и программирование расследования преступлений в системе криминалистической методики // Право. Журнал Высшей школы экономики. 2017. № 2. С. 155—172.
4. Шепітько В. Ю. Предмет криміналістичної тактики: історія формування, зміст та тенденції // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. Харків, 2019. № 19. С. 8—20.

І. І. Бордакова,

головний судовий експерт Сумського НДЕКЦ МВС України, м. Суми, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0997-2685>, e-mail: bordachok.2011@ukr.net

СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКСПЕРТНИХ ТОВАРОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація. Ефективність та якість експертного забезпечення правосуддя України залежать від чіткої законодавчої регламентації діяльності з питань призначення і проведення судової експертизи та відповідності цих норм іншим актам законодавства України. Розглянуто декілька проблемних моментів під час призначення товарознавчих експертиз з посиланням на нормативно-правову базу.

Ключові слова: продукція, товар, якість, вартість, ринок, правопорушення.

Abstract. The efficiency and quality of forensic expert support of justice in Ukraine depend on clear legislative regulation of activities on appointment and conduct of forensic examination and compliance of these rules with other acts of Ukrainian legislation. Several problematic points in

the appointment of forensic commodity examinations with reference to regulatory framework are considered.

Keywords: products, goods, quality, value, market, offense.

Аннотація. Ефективність і якість експертного забезпечення правосуддя України зависят від чіткої законодавчої регламентації діяльності по вопросам назначения и проведения судебной экспертизы и соответствия этих норм другим актам законодательства Украины. Рассмотрено несколько проблемных моментов при назначении товароведческой экспертизы со ссылкой на нормативно-правовую базу.

Ключевые слова: продукция, товар, качество, стоимость, рынок, правонарушение.

Ритм життя, що зростає, та інтеграція України до єдиного економічного простору є постійною мотивацією для виготовлення найрізноманітніших товарів з новими властивостями із застосуванням сучасних технологій виробництва та новітніх сировинних матеріалів, пов'язані з переходом країни до ринкових відносин, що призвели до зростання правопорушень в економічній сфері та криміналізації суспільства загалом. Під час розслідування та судового розгляду кримінальних і цивільних справ часто виникає необхідність у використанні спеціальних знань у галузі товарознавства (зокрема, судово-товарознавчій експертизі).

У сучасних ринкових умовах як суб'єкти господарювання (юридичні особи, приватні підприємці), так і пересічні громадяни стають учасниками судового розгляду з різних приводів. Дуже часто товарознавчу експертизу призначають в рамках кримінальних та судових справах, пов'язаних із розкраданням, підробкою товарів та іншими злочинами, що чиняться на виробництві і не тільки. Товарознавчу експертизу проводять у межах судової справи на підставі ухвали суду, постанови за клопотанням однієї із сторін. Разом із документами про призначення експертизи до експертної установи надають об'єкт дослідження. У разі відсутності матеріальних об'єктів дослідження проводять відповідно до інформації, зокрема, вихідних даних, що містяться в матеріалах справи (протоколах допитів і пояснень обвинувачених, позивачів, відповідачів, свідків тощо) [2].

Товарознавче дослідження — це заходи з дослідження споживчих та промислових товарів з метою визначення їх ринкової вартості, встановлення ступеня зниження якості, ідентифікування об'єкта, відповідності якісних показників встановленим державним нормам (ДСТУ), технічним умовам (ТУ), відповідності товару супровідній або договірній документації та багато іншого.

Ефективність та якість експертного забезпечення правосуддя України залежать від чіткої законодавчої регламентації діяльності з питань призначення і проведення судової експертизи та відповідності цих норм іншим актам законодавства України. Експертна діяльність регламентується нормативно-правовими актами, що є базовими для всіх експертних установ в Україні, а також окремими законодавчими та підзаконними актами. Ефективність та якість експертного забезпечення правосуддя України залежать від чіткої законодавчої регламентації діяльності з питань призначення і проведення судової експертизи та відповідності цих норм іншим актам законодавства України [3].

Актуальність новизни в економічній сфері та розвиток технологічних процесів виробництва продукції впливають на специфічність дослідження при проведенні сучасних судових товарознавчих експертиз, що потребує індивідуального підходу в кожному окремому випадку, з урахуванням обставин справи та наданих вихідних даних для ідентифікації об'єктів дослідження під час призначення та проведення такого роду експертиз.

Зокрема, об'єктами сфери товарного обігу й, відповідно, об'єктами судової товарознавчої експертизи (порядк

товарами широкого вжитку) дедалі частіше стає товарна продукція, яка є результатом функціонування різних галузей народного господарства, заводського, фабричного й іншого масового виробництва, а також індивідуальної праці. Саме у цьому сегменті оцінюваного майна номенклатура об'єктів судової товарознавчої експертизи стає дедалі не лише численнішою, а й складнішою для оцінювання за показником ринкової вартості, який вважають універсальним критерієм кількісної оцінки майна (товарів, продукції, виробів тощо).

В умовах ринкових економічних відносин фахівці-товарознавці для оцінки об'єктів дослідження використовують роздрібні та оптові ціни, які є ринковими. Наприклад, правопорушення (крадіжки) з торговельних мереж, де ринкова вартість товару встановлена й підтверджена відповідною документацією та не потребує додаткового розрахунку в процесі експертного товарознавчого дослідження. Одним із різновидів товарної продукції з обмеженим доступом цінової пропозиції є власний імпорт конкретної торговельної мережі, що унеможливує визначення середньої ринкової вартості ідентичної продукції через її відсутність на ринку України. Через те, що торгове товариство укладає договір з виробником-імпортером та реалізує цю продукцію у своїй мережі з використанням маркетингової політики, товар можна придбати тільки в цій торговельній мережі (з урахуванням норм продажу продовольчих і непродовольчих товарів).

Крім того, враховуючи практичний досвід, слід звернути увагу на правопорушення, скоєні з державних (або іншої форми власності) сільськогосподарських виробничих підприємств з виробництва оригінального, елітного та репродукційного насіння сільськогосподарських культур і вирощування племінного молодняка худоби, а також агролісгоспів. Продукція таких підприємств є продукцією власного виробництва, в яких цінова політика формується, розраховується та відображається в документах бухгалтерської звітності, прейскурантах та інших вихідних документах. Отже, потреба визначення розміру шкоди, заподіяної підприємству внаслідок скоєння правопорушення, у таких випадках є недоцільним, адже вона вже встановлена.

Ураховуючи норми п. 6 ст. 242 Кримінального процесуального кодексу України «Підстави проведення експертизи» товарознавчу експертизу призначають для визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довікллю, заподіяного кримінальним правопорушенням.

Але (як свідчить практичний досвід) товарознавчі експертизи призначають в обов'язковому порядку, незважаючи на норми цієї статті [1].

Сутність судово-товарознавчої експертизи полягає в тому, щоб за допомогою спеціальних товарознавчих досліджень вивчити споживчі властивості виробів, визначити фактичний стан об'єктів, їх якісні характеристики та на основі цього обґрунтувати вартість таких об'єктів.

Для вдосконалення експертної роботи та чіткого вирішення поставлених перед експертом питань є узгодженість законодавчих актів і запобігання в них подвійних тлумачень. Тоді можна розраховувати на повноту вирішення експертних завдань безпосередньо за напрямком дослідження, підвищувати науковий рівень що позитивно позначиться на якості та термінах проведення судових експертиз у кримінальних провадженнях.

Враховуючи реформування та змінами в нормативно-правовому полі та наближення його до європейських норм та стандарті, законодавство про судову експертизу загалом на сьогоднішній день набуває актуальності та потребує вдосконалення.

О. І. Брендель,

науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1723-0203>, e-mail: olgabrenda@ukr.net

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З НЕНАЛЕЖНОЮ ПІДГОТОВКОЮ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ВІДЕО-, ЗВУКОЗАПИСУ

Анотація. Проаналізовано основні проблемні питання, що виникають під час підготовки матеріалів та призначення експертиз відео-, звукозапису; наведено шляхи їх вирішення. Запропоновано перелік вимог до належної підготовки матеріалів.

Ключові слова: *судова експертиза відео-, звукозапису; фоноскопична експертиза; підготовка матеріалів для дослідження.*

Abstract. *The main problematic issues that arise during the preparation of materials and appointment of forensic examinations of video and sound recording are analyzed; ways to solve the following problems are given. A list of requirements for the proper preparation of materials is provided.*

Keywords: *forensic examination of video and sound recording, forensic phonoscopic examination, preparation of materials for research.*

Аннотация. Проанализированы основные проблемные вопросы, возникающие при подготовке материалов и назначении экспертиз видео-, звукозаписи; приведены пути их решения. Предложен перечень требований, необходимых для надлежащей подготовки материалов.

Ключевые слова: *судебная экспертиза видео-, звукозаписи; фоноскопическая экспертиза; подготовка материалов для исследования.*

Як відомо, кожне вчинене злочинне діяння у будь-якому випадку залишає сліди. Саме виявлення слідів, їх фіксація, процесуальне оформлення, експертне дослідження та інтерпретація його результатів у висновках експерта формують основу доказової бази в кримінальному провадженні [1]. Сучасний розвиток науки й техніки створює нові можливості для використання відео-, звукозаписів у будь-яких сферах (від службово-виробничої діяльності до побуту). Дані, отримані в результаті їх аналізування, можуть мати суттєве значення для встановлення обставин правопорушення.

Найбільш суттєвою проблемою під час підготовки матеріалів для призначення експертизи відео-, звукозапису

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 22.02.2021).
2. Донцова О. С., Посохов А. С., Михальський О. О. Проблемні питання методичного забезпечення судово-товарознавчих експертиз // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. 2011. Вип. 11. С. 645—653. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpsek_2011_11_95 (дата звернення: 22.02.2021).
3. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп.держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с. URL: <http://er.dduvs.in.ua/bitstream> (дата звернення: 22.02.2021).

(фоноскопичної експертизи) є проблема добирання матеріалів, наданих для дослідження. В експертизі відео-, звукозапису за об'єктом дослідження умовно можна виокремити три напрями:

- технічні дослідження з відомостями щодо технології отримання/фіксації/збереження відео-, звукозаписів, їх властивостей та особливостей носія даних;
- дослідження мовленнєвої інформації з відомостями щодо особистості невідомого;
- дослідження немовленнєвої інформації (зокрема, звукового середовища) з відомостями щодо джерел звуків за акустичними явищами, які супроводжують процес відео-, звукозапису, та безпосередньо пов'язані з ситуацією події, яку розслідують.

Специфіка об'єктів дослідження, різноплановість завдань, важливих для з'ясування обставин справи, а також інші фактори визначають наявність деяких особливостей, на які необхідно звертати увагу слідчому для винесення постанови про призначення експертизи відео-, звукозапису та підготовки матеріалів для дослідження. Із метою покращення взаємодії зі слідчими, далі розглянуто особливості призначення експертизи відео-, звукозапису (у частині добирання матеріалів, наданих для дослідження).

По-перше, призначаючи експертизу відео-, звукозапису, слід звертати увагу на обсяг матеріалу, який надано для дослідження. Для визначення достатнього та істотного обсягу необхідно провести огляд відео-, звукозаписів, які слідчий планує надати для дослідження (визначити назву файлу, носій, на якому його зафіксовано, та ін.). За наявності великої кількості об'єктів і записів, зафіксованих на них, для забезпечення реального строку проведення експертизи необхідно визначити лише ті записи, які стосуються суті справи. Для скорочення та забезпечення реального строку проведення експертизи ініціаторові її проведення необхідно визначити лише записи, які стосуються суті справи, або із тривалих записів виокремлювати для дослідження певні фрагменти [2, с. 63]. Виконання цієї

вимоги не лише полегшує роботу експерта та скорочує термін виконання досліджень, а й забезпечує відсутність зауважень під час розгляду справи в суді.

Щодо технічних досліджень носіїв запису та апаратури. Відповідно до методичних підходів, що існують, та згідно з п. 20.3 Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змінами та доповненнями) для встановлення технічних умов та технології отримання відеозвукозапису на дослідження надають: оригінальну фонограму; оригінальний пристрій, яким фонограму зафіксовано; додаткове обладнання, яке використали для запису фонограми у повному складі (мікрофон, джерело живлення, прилади керування тощо); повні відомості про внесення конструктивних змін в пристрій запису та додаткове обладнання із зазначенням хронології цих змін [3].

У випадку, коли будь-який з елементів обладнання відсутній, буде неможливо провести дослідження, пов'язані з визначенням оригінальності або встановленням апаратури запису. Важливо щоб апаратуру, що підлягає дослідженню, технічно не регулювали після виконання досліджуваного запису і/або не ремонтували. Доброякісність наданих на експертизу матеріалів обумовлено передусім їх фізичним станом. Невміле поводження з носіями інформації, неправильне їх зберігання, упакування або транспортування можуть призвести до часткового або повного пошкодження відео-, звукозаписів, ускладнюючи або унеможливаючи вирішення поставлених перед експертом завдань.

Слід зазначити, що під час встановлення факту про те, що досліджуваний запис є копією, визначення ознак монтажу не має практичного сенсу, оскільки в копіях ознаки монтажу можуть бути замасковані або взагалі знищені, що може призвести до хибних висновків.

Щодо досліджень безпосередньо мовленнєвої інформації. Для проведення таких досліджень експертові мають бути надані зразки голосу та мовлення конкретної особи, належність мовлення якої необхідно встановити на досліджуваному записі. Особливу увагу слід звернути на процес добирання зразків голосу та усного мовлення, оскільки від їх якості залежить можливість врахування та співставлення в експертному дослідженні комплексу індивідуальних ознак, порівняння особливостей мовця. Насамперед необхідно ретельно вивчити досліджуваний запис.

Готуючи порівняльний матеріал, слід враховувати, що на якість запису зразка впливає низка чинників, зокрема: технічні параметри апаратури фіксації звуку; акустичні характеристики приміщення, в якому проведено запис; емоційний стан фігуранта тощо. Співставлення за умовами запису досягають відбиранням зразків в умовах, аналогічних тим, в яких було отримано досліджуваний запис.

Рекомендовано чотири форми зразків усного мовлення [4, с. 46—47]: монолог — розповідь за тематикою,

пов'язаною зі змістом досліджуваного запису; діалог — бесіда з особою, у якої необхідно отримати зразки; повторення — це промовляння слів (фраз, реплік), що містяться в досліджуваному записі; читання — форма зразків, що використовують лише тоді, коли передбачається, що досліджуваний запис було зачитано; це читання заздалегідь підготовленого тексту, аналогічного за змістом досліджуваному (оскільки читання відрізняється від спонтанного мовлення).

Найкращих результатів в експертизі відео-, звукозапису досягають за умов, коли на дослідження надано кілька зразків усного мовлення однієї й тієї самої особи. Добираючи зразки усного мовлення будь-якої форми, слід пам'ятати про кількість мовленнєвого матеріалу: бажано отримати зразки голосу та мовлення фігуранта загальною тривалістю не менше ніж 20—25 хв. Зміст питань, які слідчий ставитиме особі, добирання зразків усного мовлення якої проводять, необхідно продумати заздалегідь, щоб отримані відповіді співпадали за темою розмови та змістом із мовленням, яке перевіряють. Під час запису не слід переривати фігуранта, необхідно дати йому можливість вільно висловитися, навіть якщо він відхиляється від теми.

Мета отримання зразків: запис усного мовлення особи, тому не слід її перебивати або розмовляти водночас із нею.

Матеріали відео-, звукозапису, які долучають до матеріалів провадження, є найбільш об'єктивним джерелом доказів, що мають суттєве значення для розслідування злочинів. Тому правильна підготовка матеріалів відео-, звукозапису, які надіють для проведення експертизи, не лише полегшує роботу експерта й скорочує термін виконання досліджень, а й забезпечує відсутність зауважень під час розгляду справи в суді.

Список використаних джерел

1. Пілюков Ю. О. Процесуальні вимоги до висновку експерта у кримінальному провадженні // Актуальні проблеми правознавства. 2018. № 3. С. 99—102.
2. Брендель О. І. Судова експертиза відео-, звукозапису: особливості призначення та проведення у кримінальних провадженнях за фактами вчинення корупційних злочинів // Особливості підготовки матеріалів для призначення та проведення судових експертиз у кримінальних провадженнях за корупційними злочинами: мат-ли міжвідом. наук.-практ. семінару «Проблемні питання призначення та проведення судових експертиз у кримінальних провадженнях за корупційними злочинами» (Харків, 12.07.2019)/ХНДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса, НАБУ. Харків: Константа, 2019. С. 59—69.
3. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказом Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.) // Офіційний вісник України. 1998. № 46. С. 172.
4. Ложкевич А. А., Макаров А. М., Шаршунский В. Л. Звукозапись и фоноскопическая экспертиза на предварительном следствии : учеб. пособ. Минск : ВНИИ МВД СССР, 1984. С. 46—47.

С. Ф. Брюхань,

старший судовий експерт Сумського відділення ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Суми, Україна,
e-mail: svhndise@meta.ua

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ

Анотація. Проведено аналіз проблем підготовки матеріалів під час призначення почеркознавчих експертиз. Запропоновано алгоритм дій та наведено основні вимоги щодо відбору зразків почерку, що може сприяти кваліфікованому здійсненню етапу підготовки матеріалів у разі призначення експертизи.

Ключові слова: зразки почерку, підготовка матеріалів.

Abstract. The analysis of existing problems of materials preparation while appointment of handwriting analysis is carried out. The algorithm of actions is offered and basic requirements concerning selection of handwriting samples are outlined, which can promote skilled realization of the stage of materials preparation while appointment of forensic examination.

Keywords: handwriting samples, materials preparation.

Аннотація. Проведен аналіз існуючих проблем підготовки матеріалів при призначенні почеркознавчих експертиз. Предложено алгоритм дій та наведено основні вимоги до відбору зразків почерку, що може сприяти кваліфікованому здійсненню етапу підготовки матеріалів при призначенні експертизи.

Ключевые слова: образцы почерка, подготовка материалов.

Найбільш досконалою і відпрацьованою процесуальною формою використання спеціальних знань у судочинстві є судова експертиза. Для того щоб судова експертиза була проведена належно, особі (органу), який призначила (-в) експертизу, необхідно надати відповідні зразки та правильно підготувати матеріали для проведення експертного дослідження. На практиці виникає багато питань щодо помилок, допущених на етапі призначення експертизи.

Мета статті: аналіз проблем взаємодії слідчого, суду з експертними установами та експертами на етапі підготовки та проведення судової експертизи.

Важливе значення мають рівень професійних знань і навичок, обсяг знань особи (органу), що призначає експертизу, в галузі судових експертиз, необхідних для підготовки матеріалів, формулювання питань експертові. Експерт може консультувати замовника щодо можливостей, об'єктів, питань, що можуть бути вирішені за допомогою експертизи, а також надає допомогу у відборі зразків.

Діяльність експерта, хоча й здійснюється автономно, нерозривно пов'язана із особами (органами), що призначають експертизу, що характерно для етапу підготовки до проведення експертизи.

Аналіз висновків експерта, проведених Сумським відділенням Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» протягом 2018—2020 рр. свідчить про те, що у 90 % призначення

судово-почеркознавчої експертизи експерт вимушений заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів для проведення експертизи. Навіть після надходження додаткових матеріалів основним недоліком виявляється відбір експериментальних зразків почерку та підпису особи неналежним чином. Вочевидь, навички відбирання експериментальних зразків для порівняльного дослідження у осіб, які призначають експертизу, часто майже відсутні.

Зрозуміло, що на початковому етапі перед призначенням почеркознавчої експертизи замовник не має в необхідному обсязі ані вільних, ані експериментальних зразків почерку. До того ж втрачено практику отримання консультацій спеціаліста на етапі підготовки матеріалів для призначення почеркознавчих експертиз. З огляду на це, доцільно навести окремі особливості отримання експериментальних зразків. Насамперед, експериментальні зразки почерку (підпису) так само, як і вільні, повинні бути порівняні з досліджуванним документом за мовою, матеріалом письма, способом виконання та (якщо можливо) за змістом. Експериментальні зразки можуть бути отримані під диктування слідчого або судді чи шляхом написання якогось тексту без диктування. Складається зв'язний текст, у якому мають бути слова, які зустрічаються у досліджуваному тексті, або (якщо можливо) особі пропонується виконати текст аналогічний за змістом досліджуваному рукописному тексту.

Враховується розміщення досліджуваного запису (підписів) на аркуші, а саме: чи є лінії графлення. Якщо графі є, то експериментальні зразки відбирають на розлінованих аркушах за розмірами висоти та ширини граф досліджуваного документа.

Коли досліджуваний документ виконано з наслідуванням друкованому або якомусь іншому шрифту або лівою рукою, особі, яка виконує зразки, необхідно запропонувати виконати зразки почерку всіма відомими їй шрифтами не тільки правою, а й лівою рукою. Поза має бути звичною (сидячи за столом). Якщо особа, яка виконує зразки, користується окулярами, то цю умову необхідно дотримати.

Особливу увагу необхідно звернути на порівняльність експериментальних зразків із досліджуваними рукописними текстами. Якщо у досліджуваному рукописному тексті наявні цифрові записи, то необхідно врахувати зміст цих записів та запропонувати виконати їх у експериментальних рукописних текстах у такому самому порядку. Наприклад, у досліджуваних документах поряд із рукописними текстами є дати «20.02.19» або запис суми «356,28 грн» в експериментальних зразках почерку мають бути аналогічні записи.

За потреби призначення судово-почеркознавчої експертизи щодо встановлення виконавця підпису необхідно надавати як зразки почерку, так і зразки підпису передбачуваного виконавця. Якщо особа (орган), який призначає

експертизу, вважає можливим виконання досліджуваного підпису іншою особою, а не тією, від імені якої він значиться, необхідно надавати зразки особистого підпису передбачуваного виконавця і також запропонувати йому виконати експериментальні зразки підпису від імені іншої особи. При цьому неможна показувати досліджуваний підпис чи (тим більше) запропонувати його перемальовування.

Р. В. Комісарчук наводить приклад максимально ефективного прийому відбору експериментальних зразків, суть якого полягає в отриманні порівняльного матеріалу в будь-якої особи, яку перевіряють, за спеціально розробленим зразком тексту, що містить усі варіанти малих і великих літер абетки, у різних поєднаннях, словосполученнях [1]. Також він зазначає, що під час отримання зразків почерку (крім застосування тактичних прийомів) необхідно дотримувати певні додаткові вимоги: у процесі підготовки до призначення почеркознавчої експертизи здійснювати збір відомостей, які характеризують індивідуальні особливості людини, яку перевіряють. Нерідко експерту необхідно надавати офіційні відомості про особливості писемно-рухового функціонально-динамічного комплексу особи, надавати відомості про провідну писемну руку та про стан здоров'я й перенесені захворювання на момент виконання досліджуваних документів, які могли б вплинути (вплинули) на стан її писемно-рухової навички: зменшення рухомості кістково-м'язової системи, виснаження нервової системи, послаблення зору тощо.

Вільні та експериментальні зразки необхідно надавати в усіх випадках призначення почеркознавчих експертиз. Співставлення вільних та експериментальних зразків між собою дає можливість експерту, з одного боку, перевірити достовірність вільних зразків, з іншого,— встановити, чи відсутні викривлення почерку в експериментальних зразках.

Щодо питання необхідної кількості зразків для проведення судово-почеркознавчої експертизи, то це вирішують у кожній окремій експертній ситуації. Загальним є правило, що чим менше графічного матеріалу у досліджуваному рукописному записі, тим більшим має бути обсяг зразків почерку (підпису) порівняльного матеріалу.

Відповідно до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та

експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства України від 08.10.1998 р. № 53/5, достатність та якість наданих для проведення експертизи зразків почерку та підпису особи визначаються експертом у кожній конкретній експертній ситуації. Критерієм достатності обсягу порівняльного матеріалу вважається надання такої його кількості, за якою можливо виявити індивідуальність, варіаційність та стійкість ознак в досліджуваному об'єкті і зразках почерку (підпису) певного виконавця [2].

У документі, що є підставою для проведення експертизи, орган (особа), який призначив експертизу, зобов'язаний зазначити документи, у яких містяться вільні, умовно-вільні зразки почерку та підпису особи [2], що вкрай рідко трапляється на практиці.

На думку науковців [3], допомога спеціаліста є доцільною на стадії отримання зразків і підготовки матеріалів для призначення експертизи.

Отже, надання на експертизу зразків у достатній кількості, необхідної якості, безсумнівного походження та ін. є запорукою повноти проведення дослідження та надання аргументованого категоричного висновку експерта. Бажаючи більше звертати увагу слідчих, суддів та органів, які призначають експертизу, на необхідність вдосконалення навичок з цього питання, отримання консультацій та залучення спеціалістів на етапі підготовки матеріалів для призначення експертизи, що сприятиме кваліфікованому здійсненню таких дій.

Список використаних джерел

1. Комісарчук Р. В. Почеркознавча експертиза в технології розслідування господарських злочинів: методично-організаційне забезпечення // Юридичний науковий електронний журнал. 2017. № 4. С. 160—164.
2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства України від 08.10.1998 р. №53/5 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 25.02.2021).
3. Сокиран М. Ф. Отримання слідчим зразків для експертизи за участю спеціаліста. // Криміналістика и судебная экспертиза. 2014. Вып. 59. С. 153—161. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2014_59_21 (дата звернення: 25.02.2021).

М. Ю. Будзієвський,

кандидат юридичних наук, доцент Запорізького відділення Дніпропетровського НДІСЕ, м. Запоріжжя, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6094-7875>, e-mail: pinboxmb@gmail.com

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ БАГАТООБ'ЄКТНОЇ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Викладено основні теоретичні положення та практичні рекомендації для проведення багатооб'єктних судово-почеркознавчих експертиз. Висвітлено проблемні методичні аспекти під час диференціації судово-почеркознавчих експертиз на малооб'єктні та багатооб'єктні.

Ключові слова: методика, багатооб'єктні почеркознавчі дослідження, диференціація та співвідношення між малооб'єктною та багатооб'єктною експертизою.

Abstract. The article presents main theoretical provisions and practical recommendations for multi-object forensic handwriting analysis. Pressing methodological aspects of differentiation of forensic handwriting analyses into few-object and multi-object ones are highlighted.

Keywords: methodology, multi-object handwriting analysis, differentiation and ratio between few-object and multi-object analysis.

Аннотация. Изложены основные теоретические положения и практические рекомендации при проведении

многообъектных судебно-почерковедческих экспертиз. Освещены проблемные методические аспекты при дифференциации судебно-почерковедческих экспертиз на малообъектные и многообъектные.

Ключевые слова: методика, многообъектные почерковедческие исследования, дифференциация и соотношение между малообъектной и многообъектной экспертизой.

Багатооб'єктна судово-почеркознавча експертиза — це самостійне судово-почеркознавче дослідження, специфіка якого пов'язана з вивченням різних категорій спірних рукописів і/або порівняльних зразків, що зумовлює різноманіття експертних ситуацій під час вирішення багатопланових завдань дослідження.

Із метою забезпечення найбільш якісного вирішення завдань дослідження необхідно глибоке вивчення фундаментальних наукових положень теорії судово-почеркознавчої експертизи, формування відповідних методичних рекомендацій, які стануть у пригоді в подальшій практичній діяльності.

Аналіз експертної практики та спеціальних науково-методичних джерел свідчить, що окремі теоретичні, методичні та організаційно-тактичні положення багатооб'єктної судово-почеркознавчої експертизи недостатньо розроблено або потребують уточнення. Вочевидь, всебічна наукова робота в зазначеній області дає змогу підвищити ефективність і якість цього напряму судово-експертної діяльності.

Потреби судової та слідчої практики у виконанні багатооб'єктних судово-почеркознавчих експертиз доволі великі. Поділ почеркознавчих експертиз на малооб'єктні та багатооб'єктні методично не обґрунтовано, експерт здійснює його самостійно залежно від наявної кількості об'єктів експертизи.

У науковій літературі відсутня однозначна позиція експертів-почеркознавців зі згаданої проблеми. Різноманіття точок зору пояснюється актуальністю й необхідністю мати в розпорядженні експерта умовне числове значення, за допомогою якого можна диференціювати судово-почеркознавчу експертизу на малооб'єктну та багатооб'єктну. Під час наукових досліджень в області багатооб'єктної почеркознавчої експертизи науковці неодноразово пробували визначити більш конкретні значення для об'єктивізації оцінки виконаної експертом роботи.

У криміналістичній літературі існує кілька точок зору на проблему встановлення оптимальних кількісних критеріїв диференціації судово-почеркознавчих експертиз на малооб'єктні та багатооб'єктні. Наведемо актуальні думки провідних вчених і практиків в цієї області. Так, О. О. Гусев пов'язував поняття багатооб'єктності з кількістю почеркових об'єктів і порівнянь не менше ніж 20 [1]. Такі визначення з невеликими текстуальними відмінностями дають більшість авторів. Наприклад, на думку А. І. Колонутової «до багатооб'єктних експертиз прийнято відносити такі, в процесі яких необхідно аналізувати 20 і більше об'єктів (як досліджуваних, так і порівняльного матеріалу)» [2]. Л. А. Вінберг і М. В. Шванкова багатооб'єктними експертизами вважають «дослідження, де

є більше 20 об'єктів або коли налічується 10—15 передбачуваних виконавців» [3].

У методичних рекомендаціях ДНДЕКЦ МВС України зазначено, що «у судовому почеркознавстві багатооб'єктною традиційно прийнято вважати експертизу, що містить 10—20 і більше об'єктів дослідження, або експертизу, на вирішення якої поставлені питання відносно 10—15 ймовірних виконавців» [4].

Водночас не всі види множин почеркових об'єктів є показниками багатооб'єктності судово-почеркознавчої експертизи. Як було зазначено раніше, наявність деяких з них характерно лише для малооб'єктних досліджень. Це парадоксальне, на перший погляд, становище зумовлено тим, що поняття «багатооб'єктність» в судовому почеркознавстві традиційно має виключно практичне значення, що дає змогу за кількісним критерієм максимально об'єктивно оцінювати обсяг виконаної експертом роботи.

Так, у науково-методичних рекомендаціях із питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень зазначено таке: «Якщо необхідно дослідити велику кількість почеркових об'єктів, їх доцільно розділити на групи (за особами, від імені яких виконано підписи, епізодами справи, видами документів тощо) і за кожною групою призначити окрему експертизу» [5].

Традиційною є методика дослідження почерку для ідентифікації виконавця з реєстраційним кодом № 1.1.04 «Порядок і черговість вивчення досліджуваного документа і зразків почерку передбачуваного виконавця вирішується з урахуванням конкретних особливостей кожної експертизи в залежності від обсягу досліджуваної рукописи, а також кількості досліджуваних документів і передбачуваних виконавців» [6], де зазначено лише те, що «при великій кількості досліджуваних підписів від імені однієї особи корисно на даному етапі провести їх угруповання, якщо вони різняться між собою. Таке групування проводиться за загальними ознаками: транскрипції, темпу виконання, протяжності і напрямку рухів тощо» [7].

Отже, умовність межі між малооб'єктною та багатооб'єктною судово-почеркознавчою експертизою однакостайно визначена багатьма експертами-почеркознавцями. Слід пам'ятати, що як одиничні об'єкти почеркознавчої експертизи розглядають як окремі спірні рукописи (тексти, короткі записи, підписи), так і всі порівняльні зразки почерку кожного конкретного виконавця. Відносно перших це пояснюють необхідністю вирішувати самостійні питання про їх належність певному виконавцю, що встановлюють лише в процесі дослідження. Другі (хоч їх надають у розпорядження експерта як безліч порівняльного матеріалу) відображають почерк тієї самої особи у всій різноманітності його проявів, отже, пов'язані спільністю походження.

Усебічний аналіз теорії та практики судово-почеркознавчої експертизи дасть змогу сформулювати окремі ключові поняття, необхідні експерту-почеркознавцю для проведення повноцінних і ефективних досліджень цієї категорії, а також заповнити прогалини в теоретичних знаннях про багатооб'єктну судово-почеркознавчу експертизу.

Список використаних джерел

1. Гусев А. А. О технике производства и оформления многообъектных экспертиз подписей // Теория и практика криминалистической экспертизы. Криминалистическое исследование подписей. 1958. Сб. 3. С. 231—242.
2. Колонотова А. И. Особенности проведения многообъектных почерковедческих экспертиз. Москва, МВД СССР ВНИИ, 1972. С. 22.
3. Винберг Л. А., Шванкова М. В. Почерковедческая экспертиза : учеб. для вузов МВД СССР. Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1977. 207 с.
4. Шпакович Н. Г. Особливості оформлення висновків експертів за результатами проведення багатооб'єктних почерковедчих досліджень : метод. рек. / ДНДЕКЦ МВС України. Київ, 2005. 13 с.
5. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (у ред. наказу Мін'юсту України від 26.12.2012 р. № 1950/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 22.02.2021).
6. Загальна методика дослідження почерку при ідентифікації виконавця / ВНДІСЕ, 1971. Реєстраційний код в реєстрі методик проведення судових експертиз Мін'юсту України — № 1.1.04.
7. Дослідження підписів / ВНДІСЕ, 1971. Реєстраційний код в реєстрі методик проведення судових експертиз Мін'юсту України — № 1.1.12.

О. П. Ващук,

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри криміналістики Національного університету

«Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3161-2870>, e-mail: vaschuk@onua.edu.ua

ОКРЕМІ СТАДІЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛЮДИНИ ЗА ВІДЕОЗАПИСОМ

Анотація. Розкрито ключові моменти стадії попереднього та роздільного дослідження об'єктів невербальної інформації у відеозаписі. Визначено мету, об'єкти та суб'єкти дослідження об'єктів невербальної інформації у відеозаписі. Окреслено вимоги до зразків дослідження та загальних умов проведення такого дослідження.

Ключові слова: невербальна інформація, ідентифікація, криміналістика, судова експертиза.

Abstract. The key points of the stage of preliminary and separate research of non-verbal information objects in the video are revealed. The purpose, objects and subjects of research of objects of nonverbal information in the video are defined. The requirements for research samples and general conditions of such research are outlined.

Keywords: nonverbal information, identification, criminalistics, forensic examination.

Аннотация. Раскрыты ключевые моменты стадии предварительного и раздельного исследования объектов невербальной информации в видеозаписи. Определены цели, объекты и субъекты исследования объектов невербальной информации в видеозаписи. Установлены требования к образцам исследования и общие условия проведения такого исследования.

Ключевые слова: невербальная информация, идентификация, криминалистика, судебная экспертиза.

Джерелом дослідження невербальної інформації, що поступає ззовні людини (антроподжерельна невербальна інформація), є її зовнішній вигляд, емоційний стан та супутні ознаки (оформлення зовнішності, одягу, побуту). Додатковими джерелами можуть бути об'єкти вербально-го супроводу.

Отже, самі джерела невербальної інформації, по-перше, водночас виступають як самостійні об'єкти дослідження та їх досліджують сукупно, по-друге, за наявності об'єктів вербальної інформації (які також виступають самостійними об'єктами дослідження) їх також досліджують сукупно (вербальні та невербальні). Відсутність інформації щодо одного з таких джерел може суттєво

вплинути на можливість отримання висновку та вирішення поставлених питань. Мета такого дослідження полягає у визначенні тотожності ознак та властивостей об'єктів невербальної інформації (статика та динаміка) у відеозаписі.

Суб'єктами дослідження об'єктів невербальної інформації у відеозаписі є слідчий (в межах кримінального провадження), експерт (у разі проведення експертизи) або будь-які інші учасники провадження (у межах кримінального чи іншого провадження).

Процес дослідження об'єктів невербальної інформації у відеозаписі є етапним, де кожен наступний етап слідує з попереднього. Усі етапи дослідження корелюють і взаємозалежать один від одного, їх проводять із метою вирішення питання про їх тотожність. Таке дослідження може стати неможливим на будь-якому з етапів через об'єктивні чинники (наприклад, нечітке зображення одного з порівнювальних об'єктів, занадто коротке зображення порівнювального об'єкта та ін.).

Виділяють чотири етапи дослідження:

- попереднє;
- роздільне;
- порівняльне;
- підбиття підсумків.

Попереднє дослідження об'єктів невербальної інформації у відеозаписі містить: 1) аналіз вихідного матеріалу; 2) визначення переліку ідентифікаційних ознак і властивостей порівнювальних об'єктів, тобто вихідної сукупності матеріалів дослідження; 3) поставлення завдань дослідження (якщо це експертиза, то відповідно до переліку питань); 4) визначення методів, які застосовуватимуть під час проведення дослідження; 5) за потреби запит для отримання експериментальних зразків або інших додаткових матеріалів.

Визначення вихідної сукупності матеріалів дослідження є повноваженням експерта (якщо це в межах експертизи) та слідчого (якщо — у межах досудового розслідування).

Роздільне дослідження об'єктів невербальної інформації у відеозаписі містить окреме дослідження ідентифікаційних ознак та властивостей порівнювальних об'єктів.

Об'єкт невербальної інформації можна досліджувати на одному відеозаписі або кількох відеозаписах (наприклад, вільні та експериментальні зразки).

Вільні зразки (до внесення даних до ЄРДР та після цього, але не для проведення експертизи) для проведення такого дослідження повинні мати:

- достатні ідентифікаційні ознаки (статичні) для встановлення їх тотожності щодо досліджуваного об'єкта невербальної інформації;
- достатні ідентифікаційні властивості (динамічні) для встановлення їх тотожності щодо досліджуваного об'єкта невербальної інформації;
- достатню інформацію щодо походження таких зразків (умови отримання тощо).

Експериментальні зразки для проведення дослідження повинні мати:

- достатні та відповідні для порівняння сліди на об'єктах дослідження (тобто зразки повинні бути отримані з максимально наближеними умовами до вільних зразків);
- достатні ідентифікаційні ознаки (статичні) для встановлення їх тотожності щодо досліджуваного об'єкта невербальної інформації;

- достатні ідентифікаційні властивості (динамічні) для встановлення їх тотожності щодо досліджуваного об'єкта невербальної інформації.

Окремо необхідно розробити правила отримання таких експериментальних зразків під час дослідження об'єктів невербальної інформації з урахуванням ознак та властивостей людини.

Процес роздільного дослідження є таким, що спочатку відбувається шляхом групування об'єктів до великих і малих груп, далі — за принципом переходу від більших груп об'єктів до менших.

Дослідження об'єктів невербальної інформації відбувається в сукупності груп, а за наявності вербального супроводу, то обов'язково враховують їх ознаки та властивості. У широкому сенсі об'єктом дослідження на цій стадії є слід об'єкта невербальної інформації, однак сам механізм утворення сліду вивчають як елемент події загалом.

Отже, дослідження об'єктів невербальної інформації у відеозаписі є етапним (попереднє, роздільне та порівняльне дослідження; підбиття підсумків), зразки можуть бути вільними й експериментальними та повинні відповідати чітко визначеним вимогам. Попереднє дослідження об'єктів невербальної інформації містить підготовчі дії, а роздільне — окреме дослідження ідентифікаційних ознак та властивостей порівнювальних об'єктів.

А. С. Вельможна-Сидорова,

судовий експерт Харківського НДЕКЦ МВС України, аспірант Донецького юридичного інституту МВС України, м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2313-3530>, e-mail: antoninavelsi@gmail.com

МІСЦЕ ЕКСПЕРТНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ В ПРАКТИЧНІЙ РОБОТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА (НА ПРИКЛАДІ ГРУНТОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)

Анотація. Розглянуто основні завдання експертного експерименту та вимоги до його проведення. Визначено основні доктринальні позиції щодо місця експертного експерименту в практичній роботі судового експерта під час проведення ґрунтознавчої експертизи. Наведено авторське визначення експертного експерименту та його ознаки.

Ключові слова: відбір експериментальних зразків, експеримент, експертний експеримент, метод дослідження, судова експертиза, судова ґрунтознавча експертиза.

Abstract. The main tasks and requirements of the expert experiment are considered. The main doctrinal positions on the place of the expert experiment in the practical activity of the forensic expert during soil examination are determined. The author's definition of the expert experiment and its features are given.

Keywords: selection of experimental samples, experiment, expert experiment, research method, forensic examination, forensic soil examination.

Аннотация. Рассмотрены основные задачи экспертного эксперимента и требования к его проведению. Определены основные доктринальные позиции относительно

места экспертного эксперимента в практической работе судебного эксперта при проведении почвоведческой экспертизы. Приведено авторское определение экспертного эксперимента и его признаки.

Ключевые слова: отбор экспериментальных образцов, эксперимент, экспертный эксперимент, метод исследования, судебная экспертиза, судебная почвоведческая экспертиза.

Одним із завдань кримінального провадження є забезпечення оперативного, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень. Це завдання неможливе без впровадження сучасних науково-технічних засобів та методів експертного дослідження. І. В. Пиріг зазначає, що для ефективності розслідування кримінальних правопорушень потрібно надати відповідне його забезпечення [1, с. 8].

Експеримент як загальнонауковий метод використовують у всіх галузях криміналістики, він є найбільш ефективним методом пізнання, що містить як втручання в явище, яке спостерігається, активно його перетворює, так і зміну процесу його перебігу та умов, в яких воно протікає [2, с. 78]. Експеримент також забезпечує вирішення проміжних завдань і має важливе значення

для досягнення основної мети експертизи — вирішення завдання, поставленого перед експертом, та встановлення фактичних даних або судження щодо фактів, які встановлюються. Е. Р. Россинська відносить експеримент до форм доказової практики [3, с. 160]. За допомогою експерименту досліджуване явище виділяють із-поміж інших явищ, його можна вивчати ізольовано від причин і наслідків, пов'язаних із ним, різноманіття відносин причиново-наслідкових зв'язків, а також виділити залежність, яка цікавить дослідника і є об'єктом експертизи.

Наказом МВС України «Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України» від 17.07.2017 р. № 591 до завдань експертного експерименту віднесено встановлення механізму слідоутворення, взаємодії певних частин механізмів — об'єктів дослідження, виявлення причинового зв'язку між певними явищами, процесами, отримання зразків для порівняльного дослідження [4]. Шляхами вирішення завдань експертного експерименту є: відтворення певних умов, максимально наближених до тих, у яких відбувалося формування досліджуваних об'єктів, явищ та процесів; перевірка експертних версій, що виникли на попередніх етапах дослідження, отримання даних, необхідних для вирішення поставлених питань; ілюстрація перебігу та результатів проведеного експерименту; проведення оцінки результатів експерименту з точки зору індивідуальності та стійкості відображення виявлених ознак досліджуваних об'єктів, явищ, процесів, формування попередніх висновків [5, с. 6—7].

Свого часу А. І. Вінберг відніс експертний експеримент до різновиду наукового експерименту [6, с. 127], через що в наукових колах почали вважати експеримент факультативною стадією експертного дослідження. До сьогодні питання належності експертного експерименту до факультативної або обов'язкової стадії судової експертизи залишається актуальним. З приводу цього Д. О. Рижиков вважає, що відповідно до того, що не всі завдання судово-медичної експертизи можна вирішити за допомогою експерименту, і саме така позиція сприяла формуванню думки, згідно з якою експертний експеримент вважається факультативним етапом проведення судової експертизи [7, с. 83].

У межах експертного експерименту відтворюють характеристики досліджуваного об'єкта, механізм взаємодії об'єктів, можливості утворення слідів в конкретних умовах та взаємозалежність структури сліду та зміни умов, що впливають на нього. Аналіз результатів експертної практики підтверджує та доводить необхідність виділення стадії експертного експерименту в самостійну. Так, не можна заперечувати, що при проведенні певних судових експертиз експертний експеримент є обов'язковим, а інколи виступає єдиним засобом вирішення експертних завдань. Експертний експеримент є актуальним для трасологічних і комп'ютерних досліджень (для виявлення наявності електронних слідів злочину), під час провадження балістичних експертиз. Експериментально при провадженні судової ґрунтознавчої експертизи можуть бути отримані порівняльні

зразки. Так, наприклад, вилучення зразків ґрунту можна здійснювати способами, що імітують обставини розслідуваного інциденту (наприклад, шляхом прогулянки по майданчику в попередньо вимитому взутті, а потім видаленні шарів ґрунту з нього) [8, с. 64].

Динамічність експерименту, умов його проведення під час отримання результатів забезпечує вивчення взаємних залежностей цих умов та характеристик досліджуваного об'єкта, тим самим дозволяючи виявити нові властивості об'єкта та умови експерименту, що різнитимуться від початкового набору вихідних даних. Необхідність проведення експертного експерименту може виникнути під час встановлення механізму утворення нашарувань при статичному чи динамічному контакті одягу потерпілого з поверхнею ґрунту, встановлення факту контактної взаємодії тощо. Ця обставина, у свою чергу, дає змогу значно розширити сферу спостереження та знань, а також отримати більш широкий спектр умов, які допомагають виявити та вивчити ознаки, необхідні для встановлення та підтвердження або спростування певних фактів, що цікавлять ініціатора проведення експертизи.

Отже, експертний експеримент можна визначити як процес виявлення системи стійких взаємозв'язків, спрямований на отримання (поглиблення) спеціальних знань з метою встановлення відбування певного процесу чи явища, можливості зміни стану об'єкта експертизи в минулому чи майбутньому залежно від завдань судової експертизи на підставі заздалегідь визначених умов (систематично організованих та відтворюваних ситуацій). До ознак, що відображають суть експертного експерименту можна віднести: створення спеціального експериментального середовища, яке виключає вплив випадкових умов та дозволяє спостерігати явище, що вивчається, у відносно чистому вигляді; явище чи процес, що вивчають у межах експертного експерименту, повторюють стільки разів, скільки потрібно досліднику. Повторне відтворення досліджуваного явища в змінних умовах щодо точного вимірювання його параметрів необхідне для точного та детального спостереження та вивчення, а також для більш глибокого вимірювань та визначення сталості або мінливості результатів. Виділяючи індивідуальні умови та змінюючи одну з них і зберігаючи інші незмінними, експерт виявляє значення окремих умов, встановлює регулярні зв'язки, що визначають процес (явище), який він вивчає.

Список використаних джерел

1. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Ліра ЛТД, 2015. 432 с.
2. Гуменський О. А. Особливості встановлення придатності до застосування за призначенням об'єктів, які є результатом інженерно-технічної діяльності людини, під час експертного експерименту // Криміналістика і судова експертиза. 2017. Вип. 62. С. 77—86.
3. Россинская Е. Р. Криміналістика : учеб. пособ. для вузов / под ред. Н. Д. Эриашвили. Москва, 1999. 351 с.
4. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 17.07.2017 р. № 591. URL: <https://>

- zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text (дата звернення 28.02.2021).
5. Печніков В. С., Назаров В. В., Пашенко В. І., Зайцев В. М. та ін. Порядок проведення та оформлення експертних досліджень : метод. рек. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2005. 18 с.
6. Винберг А. И. Криминалистическая экспертиза в советском уголовном процессе. Москва : Госюриздат, 1956. 220 с.

7. Рыжиков Д. А. Эксперимент в судебной экспертной деятельности : дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2019. 151 с.
8. Сысоев Э. В., Селезнев А. В., Бурцева Е. В., Рак И. П. Криминалистическое исследование материалов, веществ и изделий : учеб. пособ. Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2007. 84 с.

В. І. Виноградов,

аспірант Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6212-0142>, e-mail: vadimvinogradov@gmail.com

ПИТАННЯ ЕКСПЕРТУ В ТЕХНІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Анотація. Узагальнено питання експерту в технічній експертизі документів під час розслідування злочинів у сфері публічних закупівель. Визначено залежність цих питань від об'єктів експертизи й особливостей механізму злочинів у сфері публічних закупівель.

Ключові слова: технічна експертиза документів, публічні закупівлі, криміналістика.

Abstract. The question for the expert during the technical examination of documents in the investigation of crimes in the field of public procurements are generalized. The dependence of these questions on the objects of examination and the peculiarities of the mechanism of crimes in the field of public procurements has been established.

Keywords: technical examination of documents, public procurement, criminalistics.

Аннотация. Обобщены вопросы эксперту в технической экспертизе документов при расследовании преступлений в сфере публичных закупок. Установлена зависимость этих вопросов от объектов экспертизы и особенностей механизма преступлений в сфере публичных закупок.

Ключевые слова: техническая экспертиза документов, публичные закупки, криминалистика.

Розслідування злочинів у сфері публічних закупівель у процесі досудового розслідування зазвичай потребує застосування спеціальних знань у формі експертиз, які проводить експерт. Відповідно до ч. 1 ст. 69 Кримінального процесуального кодексу України (далі — *КПК України*) експертом у кримінальному провадженні є особа, яка має наукові, технічні або інші спеціальні знання, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, і дати висновок із питань, що виникають під час кримінального провадження та стосуються сфери її знань. У ч. 5 ст. 69 КПК України закріплено, що експерт зобов'язаний особисто провести повне дослідження й дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому запитання.

Перелік питань залежить від об'єктів технічної експертизи документів. Так, об'єктами експертизи під час розслідування злочинів у сфері публічних закупівель можуть бути паперові документи, технічні засоби виготовлення документів і матеріали документів. Від об'єктів експертизи залежать діагностичні й ідентифікаційні завдання та перелік питань до їх вирішення.

Питання експерту в технічній експертизі документів під час розслідування злочинів у сфері публічних закупівель формує учасник кримінального провадження, який призначає/ініціює проведення експертизи в межах і відповідно до КПК України.

Експерту в технічній експертизі документів під час розслідування злочинів у сфері публічних закупівель можуть бути поставлені такі загальні питання:

1. У який спосіб виготовлено документ? Застосовано один спосіб чи декілька?
2. Які сліди наявні на документі? Характер їх походження та зміст?
3. Чи внесено зміни в документ? Якщо так, то в який спосіб? Які зміни було внесено спочатку, а які — після?
4. Підпис виконано за допомогою факсиміле?
5. Чи наявні на документі вдавлені тексти? Якщо так, то який їх зміст і в який момент його було нанесено на документ?
6. На якому приладі виготовлено документ? На одному чи на декількох? Які характеристики цього приладу? Чи це цей прилад, який надано на експертизу?
7. За допомогою яких інструментів виготовлено документ? Які характеристики цих інструментів? Чи це ці інструменти, які надано на експертизу?
8. Чи документ цілісний, чи він є частиною іншого документа?
9. Який зміст документа?
10. Чи наявні в документі реквізити, штампи, печатки тощо? У який спосіб і в якій послідовності їх було нанесено? Чи нанесено відбитки наданими штампами, печатками? Який це вид кліше, його характеристики?
11. Які характеристики паперу, із якого виготовлено документ?
12. Які характеристики фарби (тонер, чорнило тощо), якою виконано текст/відбиток?

Окреслені вище питання є першочерговими в майже всіх видах технічних експертиз документів і слугують для загального ознайомлення з можливостями цих видів експертиз. На практиці перелік питань суттєво змінюється залежно від виду технічної експертизи, наявних об'єктів для дослідження та поставлених завдань. У контексті розслідування злочинів у сфері публічних закупівель слід визнати, що основна маса експертиз, необхідних для встановлення обставин кримінально-релевантної події (тобто механізму злочину), є бухгалтерськими та фінансовими. У межах цих

експертиз коло питань, що потребують з'ясування, найчастіше стосується саме змісту документів, який містять засновницькі, бухгалтерські, фінансові, ревізійні, аудиторські або вилучені під час перевірок контролюючими органами інші документи підприємств, установ, організацій.

Отже, перелік питань експерту в технічній експертизі документів під час розслідування злочинів у сфері публічних закупівель обумовлений об'єктом експертизи, поставленими ідентифікаційними й діагностичними завданнями та механізмом злочину.

О. К. Віхляєв,

науковий співробітник НЦЦСЕ з питань інтелектуальної власності, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1632-9164>, e-mail: info@intellect.org.ua

І. В. Германюк,

науковий співробітник НЦЦСЕ з питань інтелектуальної власності, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7401-9359>, e-mail: info@intellect.org.ua

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВОГО ДОКУМЕНТООБИГУ В ЕКОНОМІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ

Анотація. Розглянуто проблеми та перспективи розвитку судово-економічної експертизи внаслідок перетворення бухгалтерських документів та звітності з паперових на електронні.

Ключові слова: судово-економічна експертиза, бухгалтерські документи, цифровий документообіг.

Abstract. Problems and prospects of the development of forensic economic examination due to transformation of accounting documents and financial reports from paper to electronic are outlined.

Keywords: forensic economic examination, accounting documents, digital document flow.

Аннотация. Рассмотрены проблемы и перспективы развития судебно-экономической экспертизы вследствие преобразования бухгалтерских документов и отчетности из бумажных в электронные.

Ключевые слова: судебно-экономическая экспертиза, бухгалтерские документы, цифровой документооборот.

Цифровий документообіг відкриває нові можливості в роботі підприємств щодо скорочення часу та матеріальних витрат (за дослідженням, проведеним *Siemens Business Services* [1]):

- скорочення часу на пошук і обробку паперових документів (до 30%);
- час на роботу з паперовими документами у секретаря-референта (до 75%);
- у керівника на паперовий документообіг витрачається до 45% робочого часу;
- приблизно 6% паперових документів втрачаються або пошкоджуються;
- на узгодження паперових документів витрачається 60—70% робочого часу співробітників;
- кожен внутрішній паперовий документ копіюється до 20 разів.

Водночас наявність значних даних може надавати користь в деяких видах діяльності, але й ставить нові завдання в судовій експертизі [2]. Судові експерти починають стикатися з великими обсягом цифрових доказів, що містять великий набір даних, а також необхідність аналізу таких доказів.

Світові тенденції судово-економічної експертизи — вказувати на наступні найближчі події [3].

Облік операцій на веб-ресурсах. Через величезний обсяг електронної торгівлі, що викликаний зростанням через *COVID*, профілактика кіберзлочинів вимагає участі бухгалтерів, від яких частіше вимагають аналіз тенденцій в облікових записках веб-сайту. Тому висновки комп'ютерної експертизи потребують бути зміцненими експертами з бухгалтерського обліку.

Економічна експертиза в шахрайстві. 2019 р. внаслідок кіберзлочинів було вкрадено понад 4 млрд доларів, чим викликана потреба у фахівцях для запобігання цих злочинів та з'ясування, хто їх скоїв. Для вирішення цієї проблеми потрібна допомога судових експертів економістів з високою кваліфікацією. Розгляд спорів із шахрайства потребує доведення економічних показників, тому під час розслідування обмежитися виключно комп'ютерною експертизою стає дедалі складніше [3].

AI (штучний інтелект). Штучний інтелект стає частиною майже кожної галузі (зокрема, судово-економічної експертизи). Він може в геометричній прогресії розширити практику введення даних.

Машинне навчання — це подальша еволюція штучного інтелекту, що починає знаходити доволі цікаві застосування в судово-економічній експертизі, особливо для запобігання кіберзлочинності. Створюються програми, які відстежують тенденції в кіберзлочинності та можуть фактично випередити його (на основі аналізу минулих злочинів і тенденцій, пов'язаних із цими злочинами) й визначити, де та у який спосіб кіберзлочинці планують завдати наступного удару.

Аналітика великих даних. Аналітика даних стане частиною кожного ділового сектора, і світ експертизи для цього не виняток. Судові експерти-економісти повинні мати більш глибоке розуміння аналітики даних загалом, що допоможе їм поліпшити результати роботи.

Дистанційна робота — це те, що подобається багатьом, однак вимагає обліку онлайн-операцій на веб-ресурсах. Очікується, що онлайн-торгівля також продовжить зростати.

Ці тенденції свідчать про наявність великої кількості робочих місць для компаній, які хочуть захистити свої облікові записи, і тих організацій, які витрачають кошти для розслідування порушень і переслідування кіберзлочинців.

Світові тенденції судово-економічної експертизи вказують на найближчі події в судово-економічній експертизі [4]:

- технології: судові експерти-економісти більше покладатимуться на новітні технології та знаходять нові способи їх використання;
- навички міжособистісного спілкування: здатність дійсно слухати, аналізувати надані факти, інтерпретувати інші сигнали й розуміти культурні особливості, що відрізняє судового експерта-економіста майбутнього;
- скептичний розум: сприймає та повністю розуміє, про що йдеться, а потім ретельно перевіряє передбачувані факти. Розвиток скептичного розуму — це заняття на все життя, якщо їх застосовувати);
- міжнародний ефект: навички боротьби з корупцією стануть вирішальним випробуванням для країн, що розвиваються. Уряди, які прагнуть запобігти шахрайству та корупцію, посилять взаємодію із судовими експертами-економістами [4].

У сучасному транснаціональному світі, де відбувається прискорене впровадження цифрових технологій, фінансові злочинці дедалі частіше використовують складні технології для шахрайських схем, що ускладнює дослідження такої незаконної діяльності.

Виявлення шахрайства в світі великих даних (*Big data*) вимагає нових навичок, крім базових знань судово-економічної експертизи (зокрема, здатність розробляти штучний інтелект з можливістю машинного навчання та інші сучасні інструменти для виявлення порушень серед величезних обсягів оцифрованих фінансових даних).

На думку судових експертів-економістів *KPMG* у Гонконзі, електронний документообіг потребує спеціалізованих знань, для яких необхідні команди, що містять навички судово-бухгалтерського обліку та комп'ютерно-технічні знання. Для ефективної роботи таких команд потрібні нові підходи [5]. Важливо об'єднати судових експертів-економістів і фахівців з обробки даних, хоча ці професіонали зазвичай працюють у різних підрозділах. Об'єднання двох груп людей з різними навичками в одну команду є ключовим рішенням [5]. Робота з базою великих даних вимагає нового покоління технологій, методів і підходів, призначених для ефективного вилучення великих масивів даних, забезпечення їх високошвидкісного сканування, розпізнання та аналізу.

На жаль, традиційні методи та інструменти судової експертизи не призначені для обробки великих даних. Тому проблема методів дослідження цифрового документообігу щодо підходів у роботі з базою великих даних (*Big data*) потребує розробки нових методичних підходів.

Нові розробки (наприклад, хмарні рішення для зберігання даних і перехід від роботи в офісах до роботи віддалено) свідчать, що судовим експертам-економістам тепер необхідно вирішити, як працювати, дивлячись за межі традиційних меж і використовуючи інформаційні технології підприємств.

Сфери бізнесу, що на сьогодні працюють з базами великих даних, систематизовано використовують програмні інструменти, що містять штучний інтелект. Більшість експертів-економістів будуть використовувати величезні обсяги електронних даних в своїй роботі. Унаслідок чого витрати, пов'язані на організацію судово-економічної експертизи, значно зростуть [6].

Найближчим часом від судових експертів-економістів вимагатимуть вдалої взаємодії з хмарними технологіями, штучним інтелектом, машинним навчанням з проведенням аналітики великих даних.

Інші технології, які за прогнозами гратимуть важливу роль в судовому бухгалтерському обліку в майбутньому, використовуватимуть прогнозу аналітику, блокчейн, робототехніку та пошукових робіт. Використання нових технологій дасть змогу судовим експертам-економістам продовжувати надавати актуальні послуги, швидше аналізуючи великі набори даних та приймати рішення.

Отже, судово-економічна експертиза потребує розробки нових методичних підходів і методів дослідження цифрового документообігу щодо підходів у роботі з базою великих даних.

Список використаних джерел

1. Экономическая эффективность систем электронного документооборота. 28.02.2021р. URL: <http://www.its.dn.ua/web/its3.nsf/0/Economic-efficiency> (дата звернення: 24.02.2021).
2. Forensic Accounting Skills in Investigations. Global Investigations Review. Glenn Pomerantz, Nicole Sliger and Michael Barba, BDO, 03.01.2020. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=ccc34292-6504-4b5c-a1a6-58df13786174> (дата звернення: 24.02.2021).
3. Upcoming Trends in Forensic Accounting, 13.11.2020. URL: <https://smallbizclub.com/finance/tax-and-accounting/4-upcoming-trends-in-forensic-accounting> (дата звернення: 24.02.2021).
4. The Past, Present, and Future of Forensic Accounting. By Yigal Rechtman, CPA, CFE, CITP, CISM, April 2020. URL: <https://www.cpajournal.com/2020/04/10/the-past-present-and-future-of-forensic-accounting> (дата звернення: 24.02.2021).
5. Building a tech-forward forensic accounting team. By Malia Politzer, 19 June 2020. URL: <https://www.fm-magazine.com/news/2020/jun/build-a-tech-forward-forensic-accounting-team.html> (дата звернення: 24.02.2021).
6. Welcome to 21st century forensic accounting, 19.10.2020. URL: <https://www.kpmcpa.com/welcome-to-21st-century-forensic-accounting> (дата звернення: 24.02.2021).

Я. О. Волик,

судовий експерт Черкаського НДЕКЦ МВС України, м. Черкаси, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7337-6496>, e-mail: 24_ate@ukr.net

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У СПРАВАХ ПРО ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНІ ПРИГОДИ

Анотація. У зв'язку з постійним збільшенням експертного навантаження експертів-автотехніків виникає необхідність у підвищенні продуктивності праці та

скороченні термінів виконання експертних досліджень. Використання сучасного спеціалізованого програмного забезпечення вирішує цю проблему шляхом мінімізації

термінів підготовки експертного висновку, роблячи його якіснішим та об'єктивнішим.

Ключові слова: *судова автотехнічна експертиза, спеціалізоване програмне забезпечення, Cybid V-Sim, експертне дослідження, 3D-моделювання.*

Abstract. *Due to constant increase in forensic expert workload in road accident analysis, there is a need to increase productivity and reduce the time of expert research. Use of modern specialized software solves this problem by minimizing the time required to prepare forensic expert conclusion making it better and more objective.*

Keywords: *road accident analysis, specialized software, Cybid V-Sim, expert research, 3D modeling.*

Аннотация. *В связи с постоянным увеличением экспертной нагрузки экспертов-автотехников возникает необходимость в повышении производительности труда и сокращении сроков выполнения экспертных исследований. Использование современного специализированного программного обеспечения решает эту проблему путём минимизации сроков подготовки экспертного заключения, делая его более качественным и объективным.*

Ключевые слова: *судебная автотехническая экспертиза, специализированное программное обеспечение, Cybid V-Sim, экспертное исследование, 3D-моделирование.*

Щорічно на дорогах у дорожньо-транспортних пригодах (далі — ДТП) гинуть сотні тисяч і отримують поранення мільйони людей, економіці завдаються величезні матеріальні збитки. Так, кількість ДТП на дорогах України 2020 року сягнула 168 107 випадків, в яких загинуло 3541 людина і 31 974 чоловіки отримало травми різного ступеня тяжкості [1]. За підрахунками Світового банку, соціально-економічні втрати України від дорожньо-транспортного травматизму оцінюються в майже 70 млрд грн на рік (це приблизно 2% ВВП). Тому проблема забезпечення безпеки дорожнього руху продовжує бути однією з найактуальніших для суспільства, вирішення якої спрямоване (передусім) на збереження життя та здоров'я людей.

ДТП відбуваються з різних причин, однак статистика свідчить, що близько 75% всіх пригод відбувається з вини водіїв транспортних засобів. Найпоширеніші види ДТП: зіткнення (63%), наїзд на транспортний засіб, що стоїть (15%), наїзд на перешкоду (12%), що загалом складає 90% від усіх ДТП.

Розслідуючи кримінальні правопорушення, пов'язані з порушенням правил дорожнього руху, доводиться з'ясувати низку технічних питань щодо стану й експлуатації транспортних засобів, організації руху і дій учасників. Тому для з'ясування реальної ситуації потрібно використовувати широкий спектр спеціальних знань у різних галузях науки й техніки. До них належать: юриспруденція, криміналістика, медицина, психофізіологія, конструкція, теорія і розрахунок транспортних засобів, проектування будівництва й експлуатація доріг, організація та безпека дорожнього руху та ін. Досягнення науки й техніки широко використовують у судовій автотехніці для виявлення, закріплення і дослідження інформації з метою встановлення фактичних обставин розслідуваної ДТП. Судова автотехніка — це

галузь науки, побудована на математиці, фізиці, теорії та розрахунку транспортних засобів та інших. Її регулюються норми кримінального та цивільного права й процесу. Сукупність цих наук реалізується під час розроблення методик експертного дослідження з метою розширення можливостей експертизи, підвищення рівня наукової обґрунтованості висновків експертів-автотехніків [2].

У зв'язку зі збільшенням кількості ДТП зростають обсяги робіт із проведення автотехнічних експертиз, що (зі свого боку) призводить до необхідності підвищення продуктивності праці експертів-автотехніків та скорочення термінів виконання експертних досліджень. Тому визнано доцільним під час розслідування обставин ДТП використовувати сучасне програмне забезпечення, яке дає змогу скоротити трудомісткість процесу визначення параметрів ДТП (зокрема, вплив електронних системи керування ТЗ на траєкторію його руху, отримання інформації про технологічність транспортного засобу). Також використання автоматизованих систем дає змогу встановити причинно-наслідкові зв'язки між факторами кількісного та якісного порядку, що впливають на вчинення ДТП, і наслідками їх впливу.

Спеціалізовані комп'ютерні програми допомагають експерту-автотехніку різнобічно та об'єктивно оцінити обставини ДТП, що сталася, за допомогою таких інструментів інформаційного простору, як методи фазового інтервалу, регресійного аналізу, логічного програмування, які сприяють проясненню специфіки розвитку механізму ДТП і набуванню об'єктивності та чіткості дослідження. Спеціалізовані програми спрощують складні логічні й обчислювальні завдання, на які експерт витрачає багато часу, дають змогу відійти від стереотипів, притаманних суб'єктивному досвіду експерта.

Застосування спеціалізованого програмного забезпечення спочатку знайшло відображення в моделюванні ДТП, проведенні допоміжних розрахунків, що дають змогу провести якісне експертне дослідження.

Отже, органи слідства ставлять запитання експерту-автотехніку щодо встановлення механізму ДТП, для відповіді на які використовують натурний, графічний або макетний методи моделювання. Найбільш наближеним до реальних обставин скоєння ДТП і виявлення всіх обставин події є графічний метод. У сучасних умовах розвитку програмного забезпечення та впровадження можливостей 3D-моделювання дедалі частіше застосовують спеціалізовані програми (наприклад, *AUTO-GRAF, CarSim, TruckSim, CARAT, PC-CRASH, MADYMO, Virtual Crash, Cybid V-Sim* та ін.) [3]. Основні їх переваги: застосування сучасних методів проведення досліджень, оптимізація термінів написання експертного висновку, надання висновку рис максимальної достовірності, зниження кількості експертиз, призначених повторно.

Ці програми відповідають як вимогам проведення експертного дослідження, так і вимогам стандартів в роботі з графічними об'єктами, дають змогу побудувати масштабні схеми ДТП і змодельовати механізм дорожньо-транспортної пригоди.

У базах цих програм зберігається значна кількість варіантів автомобілів, а в разі якщо експерт не може знайти необхідну модель для складання схеми, існує можливість ввести її самостійно за допомогою закладених у програму шаблонів транспортних засобів. Такий підхід дає змогу знизити трудомісткість підготовки експертного висновку, надаючи йому максимальної точності й достовірності. Крім того, у програмах існують такі інструменти, як шаблони перехресть та бази чинних дорожніх знаків і дорожньої розмітки, за допомогою яких експерт у найкоротший термін може створити перехрестя необхідної конфігурації з необхідними параметрами проїзних частин.

Можна упевнено стверджувати, що інформаційні технології, впроваджені в практику підготовки експертного висновку, дають змогу з максимальною точністю оцінити ДТП і виявити правопорушників. У цьому сенсі використання технічних можливостей істотно мінімізує терміни підготовки експертного висновку й робить його якісним та об'єктивним.

Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, з-поміж установ Черкаської області, уповноважених на виконання експертиз та експертних досліджень, є державною спеціалізованою експертною установою, акредитованою за міжнародним стандартом ДСТУ ISO/IEC 17025:2017, у якій працюють

кваліфіковані співробітники із належним рівнем знань і досвідом практичної роботи, та створено організаційні умови й запроваджено концептуальні інструменти для коректного застосування експертних методик. Під час виконання експертиз (експертних досліджень) обставин і механізму ДТП фахівці використовують ліцензійне програмне забезпечення «CYBID V-SIM 4.0» для моделювання руху й зіткнень транспортних засобів.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 26.10.2011 р. № 1098 Черкаський НДЕКЦ МВС надає платні послуги в цивільних та господарських справах або дослідженнях на замовлення (зокрема, у справах, пов'язаних із порушенням правил безпеки руху або експлуатації транспорту).

Список використаних джерел

1. За даними телепрограми «ТСН» // Телеканал 1+1 (Україна). 06.02.2021 р.
2. Шевцов С. О. Расследование обстоятельств дорожно-транспортных происшествий / авт.-сост.: С. О. Шевцов, К. В. Дубонос. Харьков : Факт, 2003. 191 с.
3. Крикуненко О. В., Белов Ю. В., Макогон Б. П. Обоснование актуальности моделирования и реконструкции дорожно-транспортных происшествий в Украине с помощью специализированных программных пакетов // Проблемы повышения уровня безопасности, комфорта и культуры дорожного движения: мат.-лы III Междунар. науч.-практ. конф. (Харьков, 16—17.04.2013). Харьков : ХНАДУ, 2013. С. 28—29.

А. Г. Вуйма,

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6215-5361>, e-mail: avuima@ukr.net

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА НАФТОПРОДУКТІВ ТА ПАЛЬНО-МАСТИЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПІДПАЛОМ

Анотація. Розглянуто можливості й деякі особливості призначення судової експертизи нафтопродуктів та пально-мастильних матеріалів у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом вчинення умисних вбивств, пов'язаних з підпалом.

Ключові слова: вбивство, судова експертиза нафтопродуктів та пально-мастильних матеріалів.

Abstract. The abstract is dedicated to the some peculiarities of appointing forensic examination of petroleum products and fuels and lubricants in criminal proceedings initiated due to committing intentional murders connected with arson.

Keywords: murder; forensic examination of petroleum products and fuels and lubricants.

Аннотация. Рассмотрены возможности и некоторые особенности назначения судебной экспертизы нефтепродуктов и горюче-смазочных материалов при расследовании умышленных убийств, сопряжённых с поджогом.

Ключевые слова: убийство, судебная экспертиза нефтепродуктов и горюче-смазочных материалов.

Розслідування умисних вбивств, пов'язаних з підпалом, характеризується особливою складністю, оскільки вимагає від сторони обвинувачення швидкого прийняття процесуальних рішень, проведення комплексу слідчих (розшукових) дій, залучення спеціалістів різного фаху тощо.

Умисне вбивство, вчинене шляхом підпалу особи, заподіює їй особливі фізичні страждання, що є підставою для кваліфікації дій винного за п. 4 ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу України (умисне вбивство, вчинене з особливою жорстокістю). Підпал, що застосовують під час умисного вбивства, у деяких випадках використовують не тільки як спосіб реалізації злочинного умислу, він є одним зі способів приховування факту вчинення зазначеного злочину та знищення слідів, залишених на місці події.

Визначення причини смерті особи, яка отримала термічні опіки, фактів посмертного підпалу особи або прижиттєвого спричинення тілесних ушкоджень шляхом застосування вогню належить виключно до компетенції судово-медичного експерта. Дослідження інших обставин, що підлягають встановленню та доказуванню у цих категоріях злочинів (зокрема, спосіб, знаряддя та засоби вчинення) можливе завдяки проведенню комплексу криміналістичних та технічних експертиз. До них належать: судова експертиза нафтопродуктів та пально-мастильних матеріалів, пожежно-технічна експертиза та ін.

Слід зазначити, що майже у всіх кримінальних провадженнях, де потерпілим було заподіяно тілесні ушкодження у вигляді термічних опіків, умисне вбивство було вчинено з використанням нафтопродуктів, сировинних матеріалів, які використовують для виготовлення

нафтопродуктів, легкозаймистих рідин, які широко застосовують у побуті (бензол, толуол, ксилол, етилацетат, бутанол, бутилацетат, етанол, вайт спірит тощо). Тому слідчі у таких провадженнях призначають переважно експертизу нафтопродуктів та пально-мастильних матеріалів.

Ефективність проведення будь-якої судової експертизи, а також вирішення ідентифікаційних завдань залежить від правильності дій слідчого на місці події та подальшому швидкому вирішенні питання про призначення експертизи, ретельності підготовки до призначення експертизи тощо.

Так, на місці пожежі вилучення зразків (обгорілих предметів, вугілля, золи) проводять оперативно: 2—4 зразки — із осередку загорання, 2—4 (контрольні) — на значній відстані. Їх упаковують герметично в скляну або поліетиленову тару, обов'язково додаючи протокол огляду, схему вилучення, фотографії та зазначаючи, скільки часу пройшло до вилучення і які зовнішні чинники впливали на зразок. Через летючість багатьох нафтопродуктів та паливно-мастильних матеріалів їх (а також об'єкти-носії з ними) необхідно спрямовувати спочатку на криміналістичну експертизу нафтопродуктів та пально-мастильних матеріалів, а потім — на експертизи інших видів (трасологічну, медичну та ін.) [1, с. 29].

На дослідження слідчі направляють експерту пожежне сміття, вилучене під час огляду місця події, яким найчастіше є рештки обгорілого одягу потерпілої особи. Також направляють ємкості та предмети, у яких містяться залишки або нашарування нафтопродуктів та пально-мастильних матеріалів. До типових питань, які ставлять на розв'язання експертів, належать:

1) Чи належать надані на дослідження об'єкти до нафтопродуктів та пально-мастильних матеріалів? Якщо так, то до яких саме?

2) Чи є на наданих на дослідження об'єктах сліди нафтопродуктів та пально-мастильних матеріалів, легкозаймистих або горючих рідин (у залишках, вилучених на місці пожежі, чи змивах, відібраних у особи)?

3) Чи мають надані на дослідження зразки нафтопродуктів спільну родову, групову належність та чи складали раніше єдиний об'єм (єдину масу) [2]?

Проведений нами аналіз свідчить, що у 76% проваджень за фактом вчинення умисних вбивств, пов'язаних із підпалом, у яких призначали судові експертизи зазначеного виду, виявляли сліди змінених нафтопродуктів, однак, конкретний їх вид встановлено не було. До основних причин неможливості визначення виду нафтопродукту, що було використано для підпалу особи (трупу), належать фізико-хімічні зміни об'єкту в процесі конденсації, сорбції,

окислення вуглеводнів, випаровування, а також втрати об'єктом ідентифікуючих ознак під час горіння. У 21% проваджень на пожежному смітті, що досліджувалось, виявлено сліди нафтопродуктів та визначено їх конкретний вид. Водночас у 3% проаналізованих кримінальних проваджень взагалі не виявлено слідів нафтопродуктів, хоча інші обставини, які встановлені під час розслідування, свідчили про використання винними особами легкозаймистих речовин.

Неможливість визначення виду нафтопродукту або інших речовин, що були використані, іноді пояснюється межами чутливості застосованих експертом методів дослідження. Наприклад, методи якісного люмінесцентного аналізу та хроматографії в тонкому шарі сорбенту дають змогу виявити та встановити родову належність окремих світлих дистилатних нафтопродуктів (зокрема, бензину, дизельного палива, гасу, нафтової оливи). Однак, використання зазначених методів є неефективним під час дослідження аліфатичних вуглеводнів [3, с. 249].

Отже, неможливість отримання висновку експерта про наявність і вид застосованого продукту чи матеріалу пояснюють обмеженою чутливістю методів дослідження, а також фізико-хімічними змінами, що відбулися під впливом природних та інших чинників. З метою недопущення втрати об'єктами ідентифікувальних ознак пропонуємо визначити деякі рекомендації, які доцільно дотримувати слідчим під час призначення експертизи нафтопродуктів та пально-мастильних матеріалів: 1) здійснювати правильне та достатнє відібрання та збереження вилучених зразків (за можливості залучати до участі у цих діях спеціалістів); 2) використовувати консультативно-довідкову допомогу спеціаліста (експерта) щодо питань, які слід поставити на його вирішення; 3) забезпечувати першочергове призначення цього виду експертного дослідження.

Список використаних джерел

1. Кофанов А. В., Кобилянський О. Л. Криміналістичне дослідження нафтових продуктів та паливно-мастильних матеріалів : метод. рек. Київ : Кий, 2010. 36 с.
2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін та допов.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 25.02.2021).
3. Лакуста О. М. Особливості дослідження світлих дистилатних нафтопродуктів при проведенні судових експертиз за допомогою методів люмінесцентного аналізу та хроматографії в тонкому шарі сорбенту // Теорія та практика судово-експертної діяльності : мат-ли VIII міжвідом. конф. (Київ, 27.11.2019). Київ, 2019. С. 246—249.

Д. І. Гайдамакіна,

старший науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2823-2810>, e-mail: dianagayd@yahoo.com

О. С. Дробишева,

старший науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0447-0408>, e-mail: 13335789@ukr.net

ДО ПИТАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ОЗНАК ЛІТЕРНОГО ТА ЦИФРОВОГО ПИСЬМА

Анотація. Наведено випадок з експертної практики і деякі проблемні питання, які виникають у експертів у процесі вирішення завдань відносно взаємозв'язку

ознак літерного та цифрового письма під час вирішення ідентифікаційних і діагностичних завдань.

Ключові слова: взаємозв'язок ознак літерного й цифрового письма, загальні та окремі ознаки почерку.

Abstract. The case from forensic expert practice and some issues arising in solving tasks regarding correlation of features of letter and digital writing in solving identification and diagnostic tasks are given.

Keywords: connection between the features of letter and digital writing, general and individual features of handwriting.

Анотація. Приведён случай из экспертной практики и некоторые проблемные вопросы, возникающие у экспертов в процессе решения задач относительно взаимосвязи признаков буквенного и цифрового письма при решении идентификационных и диагностических задач.

Ключевые слова: взаимосвязь признаков буквенного и цифрового письма, общие и частные признаки почерка.

Формування та розвиток почерку — це єдиний процес, що охоплює всі види графічних накреслень (зокрема, цифри). Аналіз практики проведення експертиз свідчить, що в експертів-почеркознавців під час вирішення ідентифікаційних і діагностичних завдань часто виникає необхідність у визначенні взаємозв'язку ознак у літерному й цифровому письмі. Дослідження так званих змішаних записів дуже часто є одним із найскладніших у проведенні почеркознавчої експертизи. Питання вивчення властивостей почерку, встановлення можливостей вирішення ідентифікаційних завдань у почеркознавчому дослідженні літерного й цифрового письма завжди були предметом уваги експертів-почеркознавців. Ці питання вивчали такі видатні вчені-криміналісти, як Л. Е. Ароцкер [1], В. Г. Кириченко [2] та ін.

Мета нашої роботи полягає в обґрунтуванні й систематизуванні теоретичних знань щодо дослідження змішаних рукописних записів (літерних і цифрових), встановлення взаємозв'язку ознак літерного й цифрового письма, окремих закономірностей почерку, визначення структури цього процесу. Однакові умови навчання письму, застосування єдиної методики навчання та єдність психофізіологічної основи формування навичок сприяють виробленню єдиної стереотипної установки для виконання літер і цифр. Наявність спільної основи (єдність навичок) і те, що елементи літер і цифр мають багато спільного, обумовлюють взаємозв'язок ознак літерного й цифрового письма.

Вивчення експертної практики було необхідним для того, щоб з'ясувати: а) у чому полягає подібність (і несхожість) ознак загальної характеристики почерку взагалі й загальних ознак в літерному і цифровому письмі; б) встановити взаємозв'язок окремих ознак у цифрах, літерах і їх поєднаннях.

У результаті вивчення й узагальнення експертної практики отримано відомості про взаємозв'язок ознак літерного і цифрового письма. Високому ступеню виробленості й швидкому темпу письма в літерному тексті повністю відповідають такі самі показники написання цифрового тексту. Майже повністю відповідають також ознаки будови почерку в цілому. Лише в окремих випадках цифри порівняно з літерами більш стрункі, спостерігається невідповідність ступеня конструктивної складності почерку

під час виконання цифр і літер. Така невідповідність проявляється, здебільшого, за рахунок більш простих рухів виконання цифр порівняно з літерами.

Це дає змогу вважати, що ознаки загальної характеристики почерку під час написання літер і цифр майже збігаються. Деяка невідповідність ознак будови почерку за рахунок більшої чіткості, стрункості й простоти рухів у написанні цифр може бути пояснена тим, що це вимагає, щоб будь-який цифровий знак, який виражає не якийсь певний звук, а ціле числове поняття, був очевидний тому, хто читає, й написаний чітко та розбірливо. Такі самі вимоги пред'являють і до написання літер. Однак, якщо у слові будь-яку літеру написано недостатньо чітко, то поєднання літер дає змогу її визначити й слово можна прочитати. У цифровому записі цього зробити не можна.

Як зазначав Л. Є. Ароцкер [1], розміри цифр і літер в абсолютних величинах неоднакові. Із експертної практики встановлено, що відносний розмір цифр і букв майже у всіх випадках однаковий. Іноді зустрічається невідповідність розміру (розмір цифр менший, ніж розмір літер). Як відомо, розстановка — це відношення інтервалу між літерами до їх висоти. До середньої розстановки належить розташування знаків, в якому інтервали між літерами дорівнюють їх висоті. Однак, до цифр такі співвідношення для визначення виду розстановки використати не можна, оскільки цифри в числах прийнято писати стисло, широка розстановка цифр (висота цифр менше, ніж інтервал між ними) майже неможлива. Тому доцільно розглядати розстановку таких записів середньою (інтервал між цифрами дорівнює половині їх висоти), вузькою (інтервал між цифрами менше, ніж половина їх висоти) і широкою (інтервал між цифрами більше, ніж половина їх висоти). Натомість кут нахилу цифр зазвичай більше, ніж кут нахилу літер. Зв'язність літер і цифр майже збігається.

Отже, загальні ознаки почерків у літерному й цифровому текстах здебільшого збігаються. Поміж загальних ознак найбільше різняться відносний розмір і розстановка знаків. Вивчення окремих ознак встановило, що особливості напрямку рухів однакові під час виконання цифри «0» і літери «О», цифри «6» і м'якого знаку, початкових елементів цифри «3» і літери «З», цифри «7» і літери «ч», цифри «9» і літери «д». Такі самі дані отримано під час вивчення розміщення точки початку рухів, способу початку рухів, способу та вид з'єднання елементів у знаках. Особливості з'єднання знаків є однаковими у поєднаннях «07» та «Оч», «30» та «Зо», «01» та «он», «6» та «ь», «60» та «ьо».

Наведемо приклад із експертної практики [3]. До Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (нині — Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса») від районного суду для проведення судово-почеркознавчої експертизи надійшла розписка. Дослідженню підлягали рукописні літерні й цифрові записи щодо виконання цих записів О. або іншою (-ими) особою (-ами). Як порівняльний матеріал було надано вільні зразки почерку О. у вигляді рукописних літерних записів, а також обмежена кількість зразків цифрового

письма (див. Рис. 1). Експерт заявив клопотання, але додаткові зразки почерку О. у вигляді цифрових записів надано не було. Тому експерт був змушений використовувати не тільки представлені зразки цифрового письма, а й зразки почерку у вигляді літерних записів, оскільки в них містилися поєднання літер, схожі з досліджуваними цифровими записами.

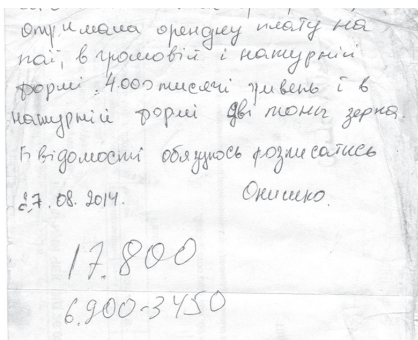

Рис. 1. Досліджувані рукописні літерні й цифрові записи

Експерт ретельно порівняв рукописні літерні й цифрові записи зі зразками почерку О., визначивши ідентифікаційний комплекс збіжних загальних і окремих ознак, достатній для категоричного висновку щодо виконання цих записів громадянкою О.

Окремі ознаки у подібних до зображених літерних і цифрових знаках, а також їх поєднаннях здебільшого є однаковими. Лише в окремих випадках можуть бути варіації ознак у цифрах або їх частинах, які відсутні у відповідних літерах.

Це може допомогти експерту-почеркознавцю, якщо на дослідження як порівняльний матеріал надано обмежену кількість зразків цифрового письма. Як зазначає В. Г. Кириченко [2], проводячи дослідження, експерт завжди прагне до виявлення стійкої сукупності ознак, індивідуальної для кожного певного почерку, і на цій підставі робить висновок про тотожність виконавця записів. Тому, якщо під час дослідження цифрових записів у розпорядженні експерта бракує зразків цифрового письма, він об'єктивно не може виявити всі варіанти ознак, а також бути впевненим щодо їх стійкості. Допомогти експертові можуть зразки літерного письма (особливо, якщо вони містять поєднання літер, схожих із цифровими записами).

Порівнюючи зразки літерного й цифрового письма, доцільно визначити їх збіжні й відмінні ознаки. Літерне

письмо слід використовувати для оцінювання виявлених ознак, але тільки коли встановлено збіжність ознак у зразках. Водночас, слід враховувати, що ознаки загальної характеристики почерку в літерному й цифровому матеріалі майже завжди однакові. Якщо встановлено розбіжності, то вони полягатимуть зазвичай у більш чіткому, стрункому й простому виконанню цифр порівняно з літерами. Поміж загальних ознак найчастіше відрізняються розмір і розстановка знаків у зразках літерного й цифрового письма однієї особи, що необхідно враховувати під час проведення експертизи. Аналогічні знаки та їх поєднання також слід використовувати, але саме у випадку подібності ознак (наприклад, дуговий спосіб з'єднання цифр і літер у поєднаннях «30» і «3о», петлевий спосіб з'єднання елементів цифри «6» і м'якого знаку тощо). Однак, розбіжності не можуть слугувати підставою для висновку про те, що ця ознака у цифрових записах нестійка, випадкова.

Отже, слідчий і суддя, які спрямовують матеріали на експертизу цифрових записів, мають надавати у розпорядження експерта вільні зразки не тільки цифрового, а й літерного письма, та намагатися, щоб в останніх було представлено поєднання літер, аналогічні досліджуваним цифровим записам. Проводячи експертизу цифрових записів для характеристики почерку й виявлення стійких варіантів окремих ознак (особливо у випадках обмеженості порівняльного матеріалу), а також для оцінювання виявлених ознак слід використовувати зразки цифрового й літерного письма тільки тоді, якщо встановлено збіжність ознак у наданих зразках того й іншого письма однієї особи. Знання певного взаємозв'язку ознак літерного й цифрового письма сприятиме точнішому і глибшому оцінюванню ознак під час експертизи цифрових записів.

Отже, вивчення закономірностей почерку у разі взаємозв'язку ознак літерного і цифрового письма на сьогодні є актуальним і потребує подальшого ретельного вивчення.

Список використаних джерел

1. Ароцкер Л. Е. К вопросу об идентификации личности по цифровому письму // Теория и практика криминалистической экспертизы. 1955. Вып. 1. С. 77, 81.
2. Кириченко В. Г. Взаимосвязь признаков цифрового и буквенного письма // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев, 1957. С. 61—65.
3. Архів ХНДІСЕ за 2015—2019 р.

K. Gasiński,

PhD student, PhD School at Jan Kochanowski University, Kielce, Poland,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5029-6434>

THE OPINION OF THE SOCIAL INSURANCE INSTITUTION'S CERTIFYING PHYSICIAN AS A SPECIAL FORM OF EXPERT'S OPINION IN POLISH LEGAL SYSTEM

Abstract. The aim of this article is to present a particular type of expert opinion functioning in the Polish legal system, which is the opinion of the ZUS practitioner. It reveals the basis for its issuance, the procedure for appeal, and its ultimate effect on the termination edition.

Keywords: expert, doctor, Social Insurance Institution, inability to work.

Анотація. Мета цієї статті — представити особливий тип експертного висновку, який діє в польській правовій системі, а саме думку Установи соціального страхування. Розкрито підстави для його видачі, процедуру оскарження й наслідки для припинення дії.

Ключові слова: експерт, лікар, установа соціального страхування, непрацездатність.

Аннотация. Цель данной статьи — представить особый тип экспертного заключения, действующего в польской правовой системе, а именно мнение Учреждения социального страхования. Раскрыты основания для его выдачи, процедура обжалования и последствия для прекращения действия.

Ключевые слова: эксперт, врач, учреждение социального страхования, нетрудоспособность.

In the Polish state system, the counterpart of the Pension Fund of Ukraine (PFU) is the Social Insurance Institution (ZUS). Within the internal structure of the Social Insurance Institution (ZUS), there is a counterpart of the expert in the form of a ZUS practitioner. Its decision, together with the decision of the Social Insurance Institution's medical board, is a special type of evidence in insurance proceedings. Their basic purpose is, apart from investigating the facts of a given case, to create grounds for the pension authority to issue a decision. Undoubtedly, such an opinion is binding on the authority, and constitutes the basis for the authority's substantive decision. It does not initially shape the sphere of rights and obligations of its addressee in a direct way, but it does so only in a subsequent manner. In doctrinal terms, they are regarded as a factor which directly determines the determination of the merits of the case. [3] This is due to the fact that, in addition to including strictly medical factors, they also contain analysis, evaluations and conclusions that are based on medical knowledge. Nevertheless, they cannot be regarded as decisions closing proceedings in a given case.

The initiation of proceedings before the Social Insurance Institution's medical certification bodies is the moment of submitting an application by the competent body. The authority shall communicate with the request, in addition to the purpose, the circumstances surrounding it, and what it is to establish. This is inevitably accompanied by a comprehensive set of medical records indicating the covered person's current medical condition. In addition to an in-depth analysis of the records, this opinion may be preceded by a direct medical examination, carried out with a view to collecting material related to the nature of the judgment. The medical examiner may additionally ask for an opinion of a consultant doctor or a psychologist or for a hospital observation. Pursuant to Art. 14(1) of the Act on Pensions from the Social Insurance Fund, the certifying physician evaluates inability to work, its degree, permanence and other circumstances relevant to the entitlement to disability benefits. In making its assessment, it takes into account both elements of a biological nature and characteristics relating to professional suitability.

Due to the two-instance nature of assessing inability to work, in the case of challenging the opinion of a ZUS certifying physician, one may appeal to the ZUS medical boards in the form of an objection. They are primarily addressed to the person directly affected by the decision and to the President of the Department. As a result of such action, the existing expert opinion of the adjudicator becomes invalid. The case for determining incapacity for work is therefore subject to reconsideration and resolution by way of a ruling of the ZUS medical committee, which provides the basis for the pension authority to issue a decision on the benefits provided for in the

Act. [8, p. 146]. The committee shall be composed of three persons, who shall elect a chairman from among themselves and decide by majority vote. Reassessment of the same case is therefore carried out according to the same principles, that is, on the basis of the attached medical documentation, which may be enriched by tests carried out directly or additionally ordered by a consultant or psychologist, or hospital observation. It should be noted that the ruling of the certifying physician is not reviewed, but the scope of the said inability to work is determined anew. [3, p. 197]

Both a decision of a ZUS certifying physician and a decision of a ZUS medical board have the same effect in creating a final decision in a case. The medical certificate procedure is one of the integral stages of the evidence procedure; its definitive conclusion, conditions the proceeding of further steps in the administrative procedure.

The provisions of Polish law do not impose a specific legal category on the medical certificate in question, as various jurisprudential trends try to subordinate it to the existing institutions. In my opinion, the most accurate is the position according to which it is equated with an expert opinion under Articles 75 § 1 and 84 § 1 of the Polish Code of Administrative Procedure. Personally, however, I think that the mere qualification of it as an expert opinion is too little, because, since it always forms the basis of the decision in the case and the decision is overwhelmingly in accordance with its content, then it should be given the attribute of a special opinion. In accordance with Article 14(3) of the Act on Pensions from the Social Insurance Fund: «only the certificate of the certifying physician, against which no objection or plea of defectiveness has been raised, and the certificate of the medical board constitute the basis for the pension authority to issue a decision on benefits which depend on establishing inability to work». In support of my assertions, however, it should be specified that these opinions are issued under a special procedure of internal investigation, by a specialized body of the Social Insurance Institution, and the very regulations constituting it grant it more than just evidentiary value [8, p. 804].

When taking a pension decision, the authority is obliged to take evidence of this medical opinion, which is a specialised explanatory act, before the pension authority. In the doctrine there are also positions according to which it is qualified as a partial resolution of the case, creating its final result [3, p. 98]. Objectively speaking, the involvement of a professional factor is the natural essence of decisions with key consequences for the claimant, including those prejudging his/her employment opportunities.

Hence its complex legal structure and the exclusively medical aspect considered. In the legal category — «the decision of the Social Insurance Institution's (ZUS) certifying physician or medical board» the diagnosis is only a starting position for further activities aimed at determining the legal consequences of the specialist findings made [8, p. 150]. Fakt, iż ma decydujący wpływ na wynik postępowania wynika przede wszystkim ustawowego nakazu korzystania przez właściwy organ rentowy ze środka wykazującego i kwalifikującego fakty oraz związania przez organ treścią wydanego orzeczenia [1, p. 197].

In relation to the entire system of Polish law, the ruling of the Social Insurance Institution's certifying physician is the opinion which has the greatest legal significance. In opinions prepared by experts for the purposes of litigation, the final decision in a given case rests with the court, and does not always fully coincide with the conducted opinion. A fact that affects its fairness is the introduction of an appeals procedure to a three-person committee. In court cases, yes, it is possible to consult a research institute, but in the vast majority of cases, a supplementary opinion of another expert is sought. The title specificity of the opinion is therefore undoubtedly influenced by its direct bearing on the outcome of the proceedings and the consequent entrustment of this position to a narrow group of persons.

Reference

1. M. Gajda-Durlik, Istota i charakter prawny orzeczeń lekarskich w postępowaniu administracyjnym, w: S. Wrzosek,

M. Domagała, J. Izdebski, T. Stanisławski (red.), Przegląd dyscyplin badawczych pokrewnych nauce prawa i postępowania administracyjnego, Lublin 2010.

2. M. Gajda-Durlik, Postępowanie administracyjne szczególne w sprawach ubezpieczeń społecznych, 2020, wyd. 1.
3. B. Gudowska, Dowód z opinii lekarza biegłego, Przegląd Ubezpieczeń Społecznych i Gospodarczych 2001, 6, 8–12.
4. I. Jędrasik-Jankowska., Pojęcia i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego. Warszawa 2017.
5. K. Kolasiński, Charakter prawny sporów z zakresu ubezpieczenia społecznego, Toruń 1974.
6. Z. Kmiecik, Glosa do wyroku NSA z 17.3.2006 r., OSK 1273/04, PPP 2007, Nr 5.
7. P. Makarzec, Ubezpieczenia społeczne w II RP. Zeszyty Naukowe WSEI 2012.
8. M. Szalewska, M. Masternak, Rola eksperta i jego opinii w postępowaniu administracyjnym, w: J. Niczyporuk (red.), Kodyfikacja postępowania administracyjnego na 50-lecie K.p.a., Lublin 2010.

Б. Геллер,

экс-сотрудник отдела криминалистической экспертизы полиции Израиля, фирма «Forensic Consulting»,
г. Иерусалим, Израиль,
e-mail: geller.b@gmail.com

К ВОПРОСУ О БУДУЩЕМ ТРАДИЦИОННОЙ ДАКТИЛОСКОПИИ

Аннотация. Традиционная дактилоскопия (в отличие от ДНК-профилирования) не основана на вероятностном подходе. Отсутствие Национального стандарта идентификации, различия в подготовке кадров в разных странах, опасность когнитивной контаминации существенно затрудняют возможности унификации баз данных и сравнение результатов экспертиз.

Ключевые слова: дактилоскопия, статистический подход, ДНК-профилирование, национальный стандарт, когнитивная контаминация.

Abstract. In contrast to DNA-profiling, traditional fingerprinting is not based on the probabilistic approach. The absence of the National Identification Standard, different approaches to personnel training in various countries, the danger of cognitive contamination significantly impede possibilities of database unification and comparison of examination results.

Keywords: fingerprints identification, probabilistic approach, DNA profiling, national standard, cognitive contamination.

Анотація. Традиційна дактилоскопія (на відміну від ДНК-профілювання) не заснована на ймовірнісному підході. Відсутність Національного стандарту ідентифікації, розбіжності в підготовці кадрів у різних країнах, небезпека когнітивної контамінації істотно ускладнюють можливості уніфікації баз даних і порівняння результатів експертиз.

Ключові слова: дактилоскопія, статистичний підхід, ДНК-профілювання, національний стандарт, когнітивна контамінація.

В марте 1997 г. австралийская туристка Пета Валли была зверски изнасилована водителем такси на пути из Иерусалима в Тель-Авив. Пострадавшая подробно описала внешность преступника, его акцент, особенности

строения лица, тип и цвет машины. Врач института судебной медицины передал в биологическую лабораторию полиции образец спермы водителя. На релевантном для следствия отрезке шоссе в то время не существовало камер слежения; автомобиль (белый «Мерседес») был очень распространён в таксопарках страны. Отдел полиции по борьбе с тяжкими преступлениями Иерусалимского округа вёл активное следствие в течение нескольких месяцев, но найти преступника не удалось. Дело осталось открытым, но перешло в режим сбора разведанных.

В феврале 2001 г. на стоянке дома в престижном жилом квартале Иерусалима был похищен состоятельный бизнесмен, владелец старейшей в стране фирмы по производству мраморных плит Ариэль Горобельский. Преступники затолкали жертву в автомобиль «ГМС Савана» и в тот же день потребовали от семьи Горобельских выкуп в размере 2 млн долларов США.

В течение двух дней похищенный содержался в автомобиле на территории одной из арабских деревень близ Иерусалима. Горобельскому, офицеру запаса армейской разведки, удалось подкупить охранявшего его преступника и бежать из плена. Через 3 часа группа полицейского спецназа арестовала семерых членов банды, принадлежавших к криминальному арабскому клану.

Автомобиль, в котором содержали похищенного, доставили в отдел криминалистической экспертизы Главного штаба полиции и обследовали на предмет следов рук, обуви и пятен крови. Пятно крови (предположительно одного из преступников) было найдено на полу автомобиля. Согласно показаниям Горобельского, он, находясь в машине связанным, ударил одного из нападающих ногой в лицо.

Следствие столкнулось с ожидаемой в подобных делах проблемой: никто из арестованных не сознавался

в факте похищення; каждый утверждал, что лишь дежурил возле автомобиля. Чтобы «привязать» хотя бы одного из похитителей к машине, всем было предложено сдать анализ слюны для сравнения профиля ДНК с профилем ДНК пятен крови. Шестеро из семи задержанных отказались. Седьмой, действительно бывший лишь охранником А. Горобельского, согласился на анализ. Его ДНК совпал с ДНК шофера такси, изнасиловавшего Пету Валли. Иерусалимский Окружной суд приговорил Мурада Абу Хамада к 17 годам тюремного заключения за изнасилование.

Известный израильский адвокат Авиغدор Фельдман подал от лица осуждённого апелляцию в Верховный суд. Апелляция была построена на следующем утверждении: «В деле об изнасиловании среди физических доказательств нет ни одного отпечатка пальца Мурада Абу Хамада. Обвинение построено практически исключительно на результатах ДНК-анализа. Дактилоскопия, как известно, является старейшим и научно обоснованным методом идентификации, в то время как ДНК-анализ — это не более чем жонглирование числами и вероятностями, истинное значение которых не понятно даже судьям. Нельзя посылать человека в тюрьму на 17 лет на основании того, что трудно поддается объяснению».

Прав ли был адвокат? Каково действительное соотношение между двумя самыми популярными методами идентификации?

Дактилоскопия — действительно старейший из известных методов идентификации личности, однако, по сути, он не научный, а совершенно эмпирический. Он подтвердил свою надежность на практике, но в теоретическом отношении сравним со зданием, лишённым фундамента и построенным па песке.

В противоположность дактилоскопии, ДНК-анализ, результаты которого основаны на вероятностном подходе, действительно является научным методом.

Адвокат Фельдман проиграл дело в Верховном суде, но проблемы дактилоскопии от этого не исчезли. Основными из них на сегодняшний день являются:

- различия в обучении, профессиональных требованиях, рабочих условиях и протоколах в разных странах;
- отсутствие в большинстве стран так называемого национального стандарта — минимального необходимого числа точек идентификации;

старший науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1447-6101>, e-mail: olga_gerasi993@ukr.net

ЗНАЧЕННЯ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У ПЕРЕБІГУ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ГРУПОЮ ОСІБ

Анотація. Розглянуто основні вимоги до проведення судово-психологічної експертизи за злочинами, вчиненими групою осіб. Визначено об'єкт, завдання та предмет цього виду експертизи, питання, які ставлять на вирішення, та межі компетенції експерта-психолога. Зазначено перелік вихідних даних, необхідних для проведення психологічного дослідження.

Ключові слова: експертиза, психологічне дослідження, структура групи, індивідуально-психологічні особливості, соціально-психологічні якості, вихідні дані.

- опасность когнитивной контаминации в процессе идентификации.

В последнее время в Великобритании, Нидерландах и Австралии группы учёных-криминалистов работают над моделями дактилоскопической идентификации, полностью построенной на вероятностном подходе. По мнению, сформировавшемуся сегодня в международном криминалистическом сообществе, вероятностно-статистический подход необходим и неизбежен. Переход на статистическую базу в дактилоскопии будет, без сомнения, длительным и болезненным. Он потребует глобального переобучения экспертов, прокуроров, адвокатов и судей, ломки стереотипов, преодоления естественного сопротивления работников. Можно ожидать, что параллельно с переходом будет создано и интегрировано в системы AFIS (*Automated Fingerprint Identification System*, автоматизированная дактилоскопическая информационная система, АДИС) необходимое программное обеспечение.

В любом случае избежать изменений не удастся: чем скорее профессиональное сообщество это осознает, тем легче будет перестроить мышление и подготовиться к преодолению неизбежных трудностей.

Список использованной литературы

1. Swofford H., Champod C., Koertner A., Eldridge H., Salyards M. A method for measuring the quality of friction skin impression evidence: method development and validation // *Forensic Science International*. 2021. Vol. 320. URL: <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2021.110703> (дата обращения: 19.02.2021).
2. Eldridge H., De Donno M., Champod C. Testing the accuracy and reliability of palmar friction ridge comparisons — a black box study // *Forensic Science International*. 2021. Vol. 318. URL: <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2020.110457> (дата обращения: 19.02.2021).
3. Abraham J. Statistical models for the support of forensic fingerprint identifications. A thesis submitted for the degree of doctor of philosophy // *Forensic Science Center*. 2017. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Statistical-models-for-the-support-of-forensic-Abraham/db8d8bca30d0f8c45b496b196d813dde7b8d91f2> (дата обращения: 19.02.2021).
4. Геллер Б. Наука раскрытия преступлений. Опыт израильского криминалиста. Москва : Альпина Паблишер, 2019. 336 с.

О. А. Герасименко,

Abstract. Main requirements for the conduct of a forensic psychological examination of crimes committed by a group of persons are considered. The object, tasks and subject of this type of forensic examination, questions addressed to forensic psychologist for solution within the limits of his competence have been determined. The list of source data required for psychological examination is indicated.

Keywords: crimes, forensic examination, psychological research, group structure, individual psychological characteristics, social and psychological qualities, source data.

Аннотація. Рассмотрены основные требования к проведению судебно-психологической экспертизы по преступлениям, совершённым группой лиц. Определены объект, задачи и предмет данного вида экспертизы, вопросы, которые ставятся на решение, и пределы компетенции эксперта-психолога. Указан перечень исходных данных, необходимых для проведения психологического исследования.

Ключевые слова: экспертиза, психологическое исследование, структура группы, индивидуально-психологические особенности, социально-психологические качества, исходные данные.

Складність соціально-економічної ситуації в країні, різка диференціація населення в матеріальному забезпеченні, падіння рівня моральної та правової культури та поваги до закону, поширення порушень законності в різних галузях життя та ін. загострюють проблему злочинності. Останнім часом спостерігаються якісні зміни її структури, поява нових видів, збільшення частки тяжких злочинів проти особистості. У зв'язку із цим дедалі більше зростає наявність об'єктивної потреби використання професійних психологічних знань у процесі розслідування злочинів, що ініціює взаємодію органів досудового та судового розслідування і психологів. У першу чергу, це стосується призначення та проведення судово-психологічної експертизи, яка є основною процесуальною формою використання спеціальних психологічних знань у судочинстві.

Співпраця з психологом набуває важливого значення під час розслідування справ, де злочини, вчинені групою осіб. Психолог може сприяти виявленню внутрішньої структури групи, характеру взаємозв'язків між її учасниками, з'ясувати розподіл ролей у групі, її лідерів, сприяти пошуку вразливої ланки й ефективного способу впливу на неї під час розслідування злочину [1].

Тому в період досудового розслідування та судового розгляду справ про злочини, вчинені групою осіб, доцільним є проведення експертиз соціально-психологічних особливостей обвинувачених та визначення ролі кожного у вчиненні інкримінованого їм діяння.

Цей вид судово-психологічної експертизи призначають із метою визначення лідера групи осіб, які вчинили злочин, конкретної ролі кожного учасника в злочинних епізодах; ступеня впливу групи на окремого учасника; типових форм взаємодії між членами групи, як під час вчинення злочинів, так і в процесі розслідування для індивідуалізації кримінальної відповідальності у відповідності до ст. 29, 30 Кримінального кодексу України [2].

Експертна практика свідчить, що найчастіше виникає попит щодо дослідження індивідуально-психологічних особливостей осіб, які скоїли злочин у групі без попередньої змови.

Загальним об'єктом судово-психологічної експертизи є особливості психіки, її компонентів та проявів у діяльності психічно здорової людини як носія процесуального статусу в юридично значущій ситуації, а також самої ситуації.

Предметом таких досліджень є сукупність психологічних фактів, що відображують індивідуально-психологічні

особливості особистості підозрюваного (обвинуваченого) та специфіку його поведінки в складі злочинної групи за обставин, які є предметом розслідування в кримінальному провадженні.

Основним завданням психологічної експертизи є визначення у підекспертної особи індивідуально-психологічних особливостей, рис характеру, провідних якостей особистості; мотивовірних чинників психічного життя і поведінки; емоційних реакцій та станів; закономірностей перебігу психічних процесів, рівня їхнього розвитку та індивідуальних властивостей.

До компетенції судового експерта-психолога під час виконання цього предметного виду судово-психологічної експертизи належить встановлення індивідуально-рольового статусу членів групи (лідер, підвладний, ведений, тощо) [3].

Проводячи судово-психологічні експертизи у справах за злочинами, вчиненими групою осіб, використовують загальновідомі в науковій практиці психологічні методики й такі, що пройшли державну атестацію, та їх авторські модифікації, які добирають із урахуванням специфіки експертних досліджень і конкретних питань, поставлених перед психологічною експертизою [4].

Істотним елементом призначення судово-психологічної експертизи є формулювання запитань експерту, що мають відповідати основним вимогам:

- 1) не виходити за межі спеціальних знань експерта і не мати правового характеру;
- 2) бути визначеними, конкретними і стислими;
- 3) мати логічну послідовність.

Для проведення дослідження орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), надає експерту можливість психологічного обстеження підекспертної особи та матеріали справи.

Для проведення психологічної експертизи (з огляду на вік підекспертної особи та питання, поставлені перед експертом) експерту необхідно надати: медичну документацію, особову справу, шкільні характеристики і характеристики з місця роботи, свідчення співучнів, педагогів, колег, друзів, знайомих, родичів та інших людей, з якими підекспертна особа близько спілкувалася. У свідченнях рідних і близьких повинні бути відображені особливості її розвитку та поведінки, умов життя, оточення, притаманні їй схильності, захоплення, інтереси. За наявності також надають щоденники, листи, зразки творчості підекспертної особи [5].

Органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), особливу увагу слід приділити свідченням або відомостям про особливості поведінки підекспертної особи у проблемних ситуаціях (конфлікти, покарання, втрати тощо) та свідченням про особливості її емоційного стану в певних обставинах (безпосередньо у момент подій, у час, що передував подіям, а також після їх завершення).

Також джерелами інформації для судово-психологічної експертизи можуть бути матеріали кримінальної справи, інші документи, які описують як життєвий шлях людини, так і її дії й поведінку в кримінальній ситуації.

Також інформативними можуть бути зовнішні прояви рухових і мовленнєвих актів, поведінка та вчинки досліджуваного під час здійснення експертизи.

Висновок експерта-психолога базується на аналізі матеріалів справи (зокрема, даних про розподіл ролей обвинувачених під час вчинення протиправних діянь), на результатах обов'язкового експериментально-психологічного дослідження всіх членів угруповання (зокрема, дані про інтелектуальні особливості, особистісні характеристики, систему ставлення до різних соціальних цінностей, міжособистісні відносини в групі) та порівняльного аналізу отриманих даних [3].

Спільна злочинна діяльність декількох осіб має певні соціально-психологічні особливості. Тому для ефективного розслідування та розкриття злочинів, вчинених групою осіб, необхідно застосувати спеціальні знання у галузі психології (призначення та проведення судово-психологічних

експертиз за злочинами, вчиненими групою осіб, стосовно соціально-психологічних особливостей членів цієї групи).

Список використаних джерел

1. Васильев В. Л. Психологические аспекты преступных групп и расследование совершенных ими преступлений : учебник. Санкт-Петербург, 1994.
2. Кримінальний кодекс України : інформація Верховної Ради України (БПД). 2001. № 25—26. С. 131.
3. Землянська О. В. Особистість як об'єкт судово-психологічної експертизи : монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки. Харків : Націон. ун-т внутр. справ, 2004. 367 с.
4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Мініюсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.).
5. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Мініюсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.).

П. Гиверц,

сотрудник баллистической лаборатории полиции Израиля, г. Иерусалим, Израиль,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4019-5055>, e-mail: pavel.giverts@gmail.com

А. Грибер,

сотрудница баллистической лаборатории полиции Израиля, г. Иерусалим, Израиль,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6902-3161>, e-mail: gribersandra@gmail.com

ПРИМЕНЕНИЕ МАШИННОГО ОБУЧЕНИЯ ПРИ ИССЛЕДОВАНИИ АКУСТИЧЕСКИХ СИГНАЛОВ ОГНЕСТРЕЛЬНОГО ОРУЖИЯ

Аннотация. Методы машинного обучения являются одной из наиболее быстро развивающихся отраслей обработки и анализа данных. Рассмотрена возможность их применения для определения типа производимой с огнестрельным оружием операции на основании акустических сигналов, издаваемых механизмами оружия.

Ключевые слова: машинное обучение, акустические сигналы, огнестрельное оружие, классификация.

Abstract. Machine learning methods are one of the fastest growing branches of data processing and analysis. Possibility of their application to determine the type of operation performed with firearms on the basis of acoustic signals emitted by weapon mechanisms is considered.

Keywords: machine learning, acoustic signals, firearm, classification

Анотація. Методи машинного навчання є одними з галузей обробки і аналізу даних, що найшвидше розвиваються. Розглянуто можливість їх застосування для визначення типу операції з вогнепальною зброєю на підставі акустичних сигналів, що видають механізми зброї.

Ключові слова: машинне навчання, акустичні сигнали, вогнепальна зброя, класифікація.

В большинстве случаев для проведения криминалистических исследований используют различные методы. Эти методы могут быть разработаны на основе общепринятых методов исследования в конкретной отрасли науки (например, методы проведения химических или биологических исследований), а также методы, разработанные специально для конкретных типов криминалистических исследований. К последним можно отнести методы исследования следов огнестрельного оружия и другие

трасологические исследования. Одним из их недостатков [1] является субъективность (решение выносится на основе внутренней убежденности эксперта). С другой стороны, развитие науки и технологии приводит к возникновению новых методов и подходов, которые можно применить для решения экспертно-криминалистических задач.

Одними из быстро развивающихся являются методы компьютерной обработки данных. Особое место среди этих методов занимает машинное обучение. При использовании методов машинного обучения на основании статистического анализа большого количества данных строится модель, описывающая процесс или явление. Использование таких моделей позволяет решать несколько базовых задач, среди которых классификация, кластеризация, построение регрессий и снижение размерностей.

Применение методов машинного обучения позволяет решать задачи по разбору письменного текста или разговорной речи, анализу изменения биржевых котировок и др. Машинное обучение можно применять для решения задач криминалистики и судебной экспертизы. Одной из таких задач является идентификация звуков, производимых огнестрельным оружием в процессе его использования. Самым известным звуком оружия является звук выстрела, поэтому существует большое количество исследований, посвященных анализу этого звука [2—4]. Однако, кроме звука выстрела использование огнестрельного оружия сопровождается и другими звуками, издаваемыми деталями и механизмами огнестрельного оружия.

Современное полуавтоматическое и автоматическое огнестрельное оружие — это механическая система, детали которой соударяются в процессе выполнения

различных операций (досылки или извлечения патрона, взведение курка и т. д.), что сопровождается возникновением акустических сигналов. В связи с тем, что при каждой операции акустические сигналы издают детали различного размера и конфигурации, можно предположить, что акустические сигналы будут различаться.

Это предположение было проверено при исследовании акустических сигналов, издаваемых механизмами полуавтоматических пистолетов [5]. Для эксперимента были выбраны четыре группы пистолетов — *Glock 19/17*, *Beretta 951*, *FN HP-35* и *Jericho 941F*. Исследовали четыре типа акустических сигналов: звук, издаваемый затвором при отведении его в крайнее заднее положение; звук закрытия затвора; звук освобождаемого ударно-спускового механизма и звук при освобождении нажатого спускового крючка. В результате модели, обученные с известными данными, смогли определить сигналы из валидационной группы с точностью 79—90%.

В другом исследовании использовали пистолет-пулемёт *Radom* [6]. В этом случае для обучения и проверки модели использовали записи, сделанные с использованием различного оборудования и в различных условиях. Обученные модели продемонстрировали точность 81—83%.

Этапы исследования акустических сигналов огнестрельного оружия с применением методов машинного обучения:

1. Изучение устройства оружия, выделение операций, производящих акустические сигналы, которые будут идентифицированы.
2. Подготовка данных для обучения модели (выполнение большого количества записей акустических сигналов, для которых известна операция, производимая с оружием, при которой они генерируются. 10—20% полученных записей должны быть выделены в отдельную валидационную группу, которая будет использована для проверки обученной модели — эти сигналы не используют для обучения).
3. Извлечение характеристик акустического сигнала, которые будут использованы для анализа (метод вычисления мел-кепстральных коэффициентов (*Mel-frequency cepstral coefficients, MFCC*), применение кратковременного преобразования Фурье (*Short-time*

Fourier transform, STFT) для выделения частотных компонентов сигнала и др.).

4. Построение модели машинного обучения, её обучение на обучающих данных и проверка на данных из валидационной группы. В проведённых исследованиях применяли несколько методов машинного обучения (линейно-дискриминантный анализ (*Linear discriminant analysis, LDA*), метод экстремального градиентного бустинга (*Extreme Gradient Boosting, XGBoost*) и полносвязная нейронная сеть).
5. Применение обученной модели для классификации неизвестных сигналов (определение вероятности, с которой сигнал может быть отнесён к каждому из классов).

Выполненные работы продемонстрировали перспективность использования методов машинного обучения для криминалистического исследования звуков, производимых механизмами огнестрельного оружия. Дальнейшая работа должна предусматривать оптимизацию методов извлечения характеристик сигнала и подбор оптимального метода машинного обучения. Для этого потребуются создание базы данных акустических сигналов оружия, включающей десятки тысяч записей. С этой целью разрабатывается специализированное программное обеспечение для записи, хранения и анализа звуковых сигналов.

Список использованных источников

1. President's Council of Advisors on Science and Technology Forensic Science in Criminal Courts: Ensuring Scientific Validity of Feature-Comparison Methods. USA, 2016. 174 с.
2. Hollien H., Hollien K. A. Acoustic Patterning of Small-Arms Gunfire // AFTE Journal. 1994. Vol. 26, No. 1. p. 41—49.
3. Haag L. C. A Preliminary Inquiry into the Application of Sound Spectrography to the Characterizations of Gunshots // AFTE Journal. 1979. Vol. 11, No. 3. p. 61—63.
4. McCombs N. D., Vargas E. The sound of Shots // AFTE Journal. 2014. Vol. 46, No. 1. p. 33—42.
5. Giverts P., Sofer S., Solewicz Y., Varer B. Firearms identification by the acoustic signals of their mechanisms // Forensic Science International. 2020. Vol. 306. DOI: <https://10.1016/j.forsciint.2019.110099>.
6. Giverts P., Eckert J. The method of firearms identification by acoustic signals of the mechanism and the possibility of its application to a real case // 26th Annual Meeting of ENFSI EWG Firearms/GSR, October 8-11, 2019, Krakow, Poland, 2019. p. 26.

Ю. А. Гій,

судовий експерт Запорізького НДЕКЦ МВС України, м. Запоріжжя, Україна,
e-mail: ula.giy.1980@gmail.com

ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Розглянуто випадки дослідження фінансової звітності під час проведення судової економічної експертизи.

Ключові слова: фінансова звітність, фінансово-господарський стан, судова економічна експертиза.

Abstract. Cases of research on financial statements during forensic economic examination are considered.

Keywords: financial statements, financial and economic condition, forensic economic examination.

Аннотация. Рассмотрены случаи исследования финансовой отчётности при проведении судебной экономической экспертизы.

Ключевые слова: финансовая отчетность, финансово-хозяйственное состояние, судебная экономическая экспертиза.

Правові засади регулювання, організації й ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності визначені Законом України «Про бухгалтерський облік

та фінансову звітність в Україні» [1]. Принципи складання, форма і склад статей фінансової звітності, вимоги до визнання та розкриття її елементів визначені відповідними національними стандартами бухгалтерського обліку. Зазначеними нормативно-правовими актами встановлено, що суб'єкти господарської діяльності, незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності, зобов'язані вести бухгалтерський облік та подавати фінансову звітність згідно із законодавством.

Метою ведення бухгалтерського обліку й складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства.

Бухгалтерський облік є обов'язковим видом, який веде підприємство. Фінансова, податкова, статистична та інші види звітності, що використовують грошовий вимірник, ґрунтуються на даних бухгалтерського обліку. Фінансова звітність — це звітність, що містить інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства [1].

Фінансова звітність може бути повною та скороченою. Повну фінансову звітність подають усі підприємства, що застосовують національні стандарти (крім бюджетних установ і підприємств, які подають відповідно до законодавства скорочену фінансову звітність).

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» визначає мету, склад і принципи складання фінансової звітності та вимоги до визнання і розкриття її елементів. Фінансова звітність містить баланс (звіт про фінансовий стан), звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід), звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал і примітки до фінансової звітності [2].

Скорочену фінансову звітність подають: мікропідприємства, малі підприємства, невідприємницькі товариства, представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, підприємства, які ведуть спрощений бухгалтерський облік доходів і витрат відповідно до податкового законодавства.

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність» установлює зміст і форму фінансової звітності малого підприємства в складі Балансу (форма № 1-м) і Звіту про фінансові результати (форма № 2-м) та порядок її заповнення, а також зміст і форму фінансової звітності мікропідприємства в складі Балансу (форма № 1-мс) і Звіту про фінансові результати (форма № 2-мс) та порядок її заповнення [3].

Однією із суттєвих характерних ознак значної частини правопорушень у сфері економічних відносин є відображення недостовірної інформації про фінансовий стан та результати діяльності суб'єктів господарювання у фінансовій звітності. Відтак, значний масив доказової інформації під час досудового розслідування та судового розгляду справ вказаної категорії потенційно може бути отриманий під час дослідження фінансової звітності у ході проведення судової економічної експертизи.

Судова економічна експертиза представляє собою особливий вид експертних досліджень, під час якого

широко використовуються спеціальні знання із різних галузевих наук економічного профілю [4, с.29]. Об'єктами дослідження судової економічної експертизи є первинні документи, реєстри бухгалтерського та податкового обліку, фінансова звітність та інші документи, що відображають господарську діяльність підприємства.

Фінансову звітність експерт-економіст досліджує під час проведення судової економічної експертизи в таких випадках:

- під час оцінювання фінансово-господарського стану підприємств. Експерт-економіст на підставі даних фінансової звітності визначає показник оборотності коштів, дебіторської та кредиторської заборгованості;
- на предмет наявності ознак приховуваного, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства. Під час дослідження експерт-економіст за основу для розрахунку економічних показників (платоспроможності (ліквідності), фінансової стійкості, рентабельності) використовує дані балансів і звітів про фінансові результати та інша фінансова звітність за останні декілька періодів;
- під час документального підтвердження розміру частки володіння корпоративними правами юридичної особи. Експерт досліджує інформацію бухгалтерського обліку підприємства про фінансові інвестиції, які відображаються в Балансі в рядку 1030 «Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств», 1035 «Довгострокові фінансові інвестиції: інші фінансові інвестиції», 1160 «Поточні фінансові інвестиції»;
- під час документального підтвердження порушень встановлених актом контролюючих органів відображення доходу та витрат за фінансово-господарськими операціями в бухгалтерському обліку та звітності, тощо.

Отже, досліджуючи фінансову звітність під час судових економічних експертиз, можна визначити: фінансово-господарський стан підприємств, розмір частки володіння корпоративними правами юридичної особи та показники платоспроможності, фінансової стійкості та рентабельності.

Список використаних джерел

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 25.02.2021).
2. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-1> (дата звернення: 25.02.2021).
3. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність»: наказ Міністерства фінансів України від 25.02.2000 р. № 39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00> (дата звернення: 25.02.2021).
4. Волга В. М. Судебно-экономическая экспертиза: общие положения и специфика производства на стадии предварительного следствия : дис. ... канд. юрид. наук. Волгоград, 2006. 257 с.

С. Й. Гонгало,

кандидат юридичних наук, доцент Національного університету «Острозька академія», м. Острог, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0082-1891>, e-mail: serhij.gongalo@oa.edu.ua

ПСИХОЛОГО-ПОЧЕРКОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА ЯК НОВИЙ ВИД ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЧЕРКОВИХ ОБ'ЄКТІВ

Анотація. Розглянуто необхідність розроблення методики та запровадження у практику психолого-почеркознавчої експертизи.

Ключові слова: письмо, почерк, графологія, психолого-почеркознавча експертиза.

Abstract. The need to develop a methodology and to implement a psychological and handwriting analysis is considered.

Keywords: writing, handwriting, graphology, psychological and handwriting analysis.

Аннотация. Рассмотрена необходимость разработки методики и внедрения в практику психолого-почерковедческой экспертизы.

Ключевые слова: письмо, почерк, графология, психолого-почерковедческая экспертиза.

У системі криміналістичного дослідження речових доказів почеркознавство посідає особливе місце. Це пояснюється, з одного боку, різноманітністю властивостей письмової навички в рукописах, з іншого, динамічністю цих властивостей в різних письмових ситуаціях. За останні три десятиліття ХХ століття зазнали суттєвих змін зовнішні, об'єктивні (до яких належить методика навчання письму, взірці (зразки) письма: прописи, пишучі прилади тощо) і внутрішні, суб'єктивні фактори (анатомічні, фізіологічні та психологічні особливості особи) [1].

Експертна практика свідчить, що чинні методики доволі обмежені у використанні через низку причин, наприклад: створені раніше методики на основі прийнятих тоді норм прописів застосовувати до сучасних почерків необґрунтовано, оскільки норми прописів зазнали значних змін; методики розраховані на вирішення конкретних задач (Диференціація рукописів на чоловічі та жіночі. ВНДІСЕ, 1971. Код 1.1.15; Методика визначення статі виконавця коротких рукописних текстів. ВНКЦ МВС, 1990. Код 1.1.40; Встановлення статі виконавця тексту, виконаного почерком високого та вище середнього ступеню виробленості. ВНДІСЕ, 1993. Код 1.1.41) не дають очікуваних результатів під час дослідження сучасних почерків та ін.

У наш час спостерігається зниження ступеня виробленості почерку, що є наслідком малої письмової практики й погіршенням оволодіння письмово-руховими навичками. Почерк стає простим за будовою, знижується зв'язність, темп та інші ознаки. Усе це спонукає до пошуку нових прийомів та методів дослідження почерку із залученням досягнень інших галузей знань (зокрема, психології).

Є. Ю. Свобода відзначає, що формування теоретичних і методичних основ судово-почеркознавчої діагностики є одним з найбільш актуальних напрямів розвитку судового почеркознавства в сучасний період, оскільки ця проблематика є спірною і повною мірою не розробленою [2, с. 316].

Для вирішення конкретних задач, що стоять перед судово-почеркознавчою діагностикою, варто уважніше придивитися до графології, яка в Україні не отримала гідного визнання, хоча за кордоном окремі її положення широко використовують у судовому почеркознавстві. Розглядаючи перспективи судового почеркознавства, О. Ю. Савчук також приходять до такого самого висновку, уважаючи за доцільне «зупинитись на психолого-почеркознавчому дослідженні почерку та підписів, оскільки така галузь успішно розвивається в західних країнах, проте, є забутою в нашій науці». [3, с. 115].

Окремі дослідники (наприклад, С. І. Петрова, М. В. Бобовкин, С. М. Бобовкин) розглядають можливість введення нового виду (підвиду) почеркознавчих досліджень — судово-діагностичне дослідження почерку зі встановлення психологічних/психопатологічних властивостей/станів виконавців рукопису.

Так, С. І. Петрова під судово-діагностичною експертизою зі встановлення психологічних властивостей особи виконавця рукопису пропонує розуміти проведене експертом на основі спеціальних знань дослідження класифікаційно-діагностичних ознак почерку, що містяться у рукописі й відображують окремі психологічні властивості його виконання, з метою реалізації отриманих відомостей в ході розкриття, розслідування злочинів і правопорушень, а також під час розгляду справ у суді. [4, с. 13].

М. В. Бобовкин розглядає можливість впровадження нового виду експертизи — судово-діагностичної експертизи письма осіб, що перебувають у психопатологічному стані, яка входить до системи власне-діагностичних завдань судової експертизи письма, що здійснюється на основі спеціальних знань в галузі судового почеркознавства у відповідності з кримінально-процесуальним та цивільно-процесуальним законодавством з метою встановлення фактів (фактичних обставин), що мають доказове значення по кримінальних та цивільних справах. [5, с. 10—11]. С. М. Бобовкин пропонує виокремити підвид такої експертизи — криміналістичну діагностику психопатологічного стану виконавця рукописних текстів малого обсягу й коротких записів. На його думку, це окреме завдання діагностики психології письма на рівні її виду: дослідження малооб'ємних рукописів (текстів малого обсягу й коротких записів) відповідно до законодавства на основі спеціальних знань в галузі криміналістичного почеркознавства з метою встановлення фактів (фактичних обставин), що мають доказове значення і/або орієнтувальне значення в правоохоронній діяльності [6, с. 10].

І. І. Когутич вважає, «що розробка методів сучасної почеркознавчої і перспективної графологічної експертизи, за допомогою яких можна виокремити інформацію про змінювані зовнішні та внутрішні умови виконання рукопису, була й залишається одним із актуальних завдань

судового документознавства. Саме тому в його межах, поряд із вченням про судово-почеркознавчу ідентифікацію, з'явилося і вчення про судово-почеркознавчу діагностику, продовженням якої, сподіваємось, стане вчення про психолого-почеркознавчий (графологічний) аналіз» [7, с. 198].

Навіть поверхневий аналіз зазначеної проблематики свідчить про необхідність проведення досліджень у галузі судового почеркознавства з метою більш широкого використання напрацьованих у галузі психології почерку (графології) та запровадження науково підтверджених методів в експертну практику. Уважаємо, що такі дослідження дадуть змогу розробити окремі методики з вирішення конкретних діагностичних задач у судовому почеркознавстві.

О. Ю. Савчук, аналізуючи можливості такого виду досліджень та перспективи використання висновків як доказу, зазначає: «Висновок психолого-почеркознавчої експертизи може бути лише ймовірним, оскільки лабільність психіки особи та можливість неоднозначного (не завжди адекватного) реагування на певні події не дає можливості 100-відсоткового аналізу поведінки та характеру виконавця тексту чи підпису. Проте, роль такого висновку у діагностичному плані важко переоцінити» [3, с. 117].

Список використаних джерел

1. Устинов В. В. Актуальные проблемы судебного почерковедения и судебно-почерковедческой экспертизы.

Zakonru. URL: https://zakon.ru/blog/2018/5/24/aktualnye_problemy_sudebnogo_pocherkovedeniya_i_sudebno-pocherkovedcheskoj_ekspertizy (дата звернення: 20.01.2021).

2. Свобода Є. Ю., Гоменюк Д. С. Поняття діагностичних досліджень та їх місце в судово-почеркознавчій експертизі // Судово-експертна діяльність: сучасний стан та перспективи розвитку : зб. мат-лів круглого столу / редкол.: О. Л. Кобилянський, П. С. Антонюк, Є. Ю. Свобода. Київ : ННПФЕКП НАВС, 2015. 444 с.
3. Савчук О. Ю. Розвиток судового почеркознавства: історичний і перспективний контекст // Судова експертиза: сучасність та майбутнє : мат-ли круглого столу (Львів, 25.01.2018). Львів, 2019. 150 с.
4. Петрова С. И. Теоретические и методические основы диагностирования психологических свойств исполнителя рукописи по почерку при расследовании преступлений : дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2017. 208 с.
5. Бобовкин М. В. Теория и практика судебно-диагностической экспертизы письма лиц, находящихся в психопатологическом состоянии : дис. ... доктора юрид. наук. Волгоград., 2005. 46 с.
6. Бобовкин С. М. Криминалистическая диагностика психопатологического состояния исполнителя рукописных текстов малого объема и кратких записей: дисс. ... канд. юрид. наук. Волгоград, 2016. 26 с.
7. Когутич І. І. Графологія: загальнонаукові та криміналістичні погляди її пізнання і застосування : монографія. У 3 т. Т. 1: Загальне поняття графології та історичні аспекти її становлення як галузі наукового знання. Львів : ФОП Шпак В. Б., 2019. 352 с.

О. А. Горлачук,

кандидат економічних наук, судовий експерт Тернопільського НДЕКЦ МВС України, м. Тернопіль, Україна, e-mail: horlachuk@ukr.net

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Судова економічна експертиза займає важливе місце у дослідженні економічних порушень. Розглянуто проблемні аспекти, присвячені сучасному стану судової економічної експертизи, а також шляхи вирішення цих проблем.

Ключові слова: судова економічна експертиза, експерт-економіст, економічні порушення, спеціальні знання, судочинство.

Abstract. Forensic economic expertise occupies an important place in the study of economic offenses. The article considers problematic aspects which are dedicated to the current state of forensic economics, as well as ways to solve these problems.

Keywords: forensic economics, expert economist, economic offenses, specific expertise, legal proceedings.

Аннотация. Судебная экономическая экспертиза занимает важное место в исследовании экономических нарушений. Рассмотрены проблемные аспекты, посвященные современному состоянию судебной экономической экспертизы, а также пути решения этих проблем.

Ключевые слова: судебная экономическая экспертиза, эксперт-экономист, экономические нарушения, специальные знания, судопроизводство.

Фундаментальні соціально-економічні зміни наприкінці ХХ століття призвели до системної перебудови економічних відносин. У нових економічних умовах органи правопорядку фіксували нові економічні порушення, форми здійснення яких були різноманітними: легалізація незаконно отриманих доходів (відмивання коштів), доведення до банкрутства підприємств, махінації з акціонерним капіталом, порушення фінансово-кредитних відносин та ін.

У результаті перед експертами-економістами були поставлені завдання нового формату, які відрізнялися від традиційних і вимагали для проведення економічних досліджень нових методологічних підходів.

Судова економічна експертиза є найціннішою науково обґрунтованою процесуальною формою застосування спеціальних знань у судочинстві, у результаті чого слідство і суд отримують нову інформацію, яка має доказове значення й не може бути надана в інший процесуальний спосіб [3, с. 217].

Судова економічна експертиза як процесуальна дія і будь-яка судова експертиза не існує поза кримінальними або цивільними справами. Незалежно від того, у яких справах призначено експертизу, вона досліджує господарську діяльність, відображену в документах бухгалтерського

обліку, фінансової, податкової, статистичної, управлінської звітності.

Відомо, що економічні порушення завдають значних матеріальних збитків державі, а також бізнесовим структурам приватного сектору. Для вирішення питань за різними видами судочинства судово-слідчі органи доволі часто потребують допомоги фахівців, які мають спеціальні економічні знання. З іншого боку, ефективність судово-експертної діяльності залежатиме від можливості розв'язання тих проблем, які на сьогодні існують у судовій економічній експертизі.

Насамперед, це стосується теоретичних засад її розвитку. На сьогодні у вітчизняному нормативно-правовому полі відсутнє визначення поняття «судова економічна експертиза». За часів планово-адміністративної економіки в Україні була розроблена і діяла Інструкція про порядок проведення судово-бухгалтерських експертиз в Бюро державної бухгалтерської експертизи Міністерства юстиції Української РСР від 30.12.1974 р.

Замість скасованої Інструкції (дію припинено 2001 р.) іншого аналогічного нормативного документа, який визначав би методологічні засади судової економічної експертизи, прийнято не було. Це створює різні інтерпретації цього терміну і вносить проблемні моменти в теоретичні дослідження, а також у судово-експертну діяльність.

Слід звернути увагу також на відсутність єдиної класифікації судових економічних експертиз. За основу її класифікації автори беруть різні критерії: наприклад, у Г. А. Матусовського таким критерієм, з одного боку, є предмет експертизи, її зміст, а з іншого — особливості галузей економіки, вид економічної діяльності, у якій здійснено злочин; у П. П. Чеберяка — облікові та економічні операції [2, с. 468; 4, с. 85]. На перший погляд це теоретичне питання не є визначальним фактором судово-експертної діяльності фахівців економічного профілю. Однак, успішне його вирішення значною мірою впливає на ефективність такої діяльності на основі формування єдиних принципів методики, її критеріїв, об'єктів дослідження у проведенні економічних експертиз визначеного виду.

У судово-експертній діяльності доволі часто експерти стикаються з недостатністю матеріалів для проведення експертизи, тобто не всі документи, які необхідні для експертного дослідження, наявні в матеріалах справи. Однак, експерт-економіст має право вивчати тільки матеріали справи й не може за власною ініціативою досліджувати документи, які знаходяться за межами цієї справи. За їх відсутності він звертається з клопотанням про надання необхідних матеріалів, що збільшує терміни проведення економічного дослідження.

Отже, результативність проведення експертизи, всебічна, повна і об'єктивна оцінка результатів дослідження значною мірою залежать від того, наскільки компетентно буде організована робота на етапі підготовки до призначення експертизи, що передбачає також необхідність продуктивної взаємодії експертів та судово-слідчих органів.

Тісно корелює із зазначеним вище й фактор коректності питань, які поставлені судово-слідчими органами, а отже їх відповідність спеціальним знанням експерта. Наприклад, доволі часто вони мають правовий характер і пов'язані з трактуванням норм права, юридичною оцінкою і кваліфікацією дій осіб (зокрема, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між цілеспрямованими діями і негативними наслідками).

Питання такого характеру перебувають поза межами спеціальних знань експертів.

Крім цього, для розвитку судової економічної експертизи характерні інші аспекти, які потребують особливої уваги та відповідного вирішення: відсутність єдиних підходів в нормативно-правовому полі з процедур її використання в кримінальному, господарському, цивільному, адміністративному судочинстві.

Відповідні вимоги виникають щодо уніфікації експертних методик, застосування експертних методів або технологій, оскільки результат судової експертизи не має залежати від того, де її проводять [1, с. 44].

На сьогодні фінансово-економічна діяльність суб'єктів господарювання (особливо середніх і великих) характеризується масштабним впровадженням інформаційних технологій, і насамперед стосується ведення системи бухгалтерського обліку.

Оскільки базовою економічною наукою в системі спеціальних знань експертів є знання з організації та ведення бухгалтерського обліку, відповідно ці зміни проєктуються на судово-експертну діяльність. Автоматизація процесу проведення економічних експертиз певною мірою передбачає можливість обробки в інтерактивному режимі великих обсягів інформації, що матиме позитивний вплив на терміни проведення експертиз та продуктивність роботи експертів.

З огляду на значення судової економічної експертизи як важливої складової кримінально-процесуальної дії в судово-правовій системі країни, її специфічне функціональне призначення, а також постійну трансформацію економічних відносин, у перспективі подальшого свого розвитку вона вимагає нормативно-правового розроблення+ своїх теоретичних засад, а також продуктивної взаємодії із судово-слідчими органами.

Список використаних джерел

1. Євдокіменко С. В. Перспективи розвитку судово-економічних експертиз // Наше право. 2016. № 2. С. 42—46.
2. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков : Консум, 1999. 480 с.
3. Федчишина В. В. Спеціальні економічні знання та їх використання в ході оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування і судового розгляду: теоретико-правові основи // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2018. № 3. С. 215—218.
4. Чеберяк П. П. Завдання судових експертиз при розкритті й розслідуванні злочинів, вчинених в економічній сфері України // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2013. Вип. 10. С. 83—87.

І. К. Гришко,

аспірантка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна,
e-mail: ira2909ira@ukr.net

СУДОВІ ЕКСПЕРТИЗИ У СТРУКТУРІ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ САМОВІЛЬНОГО ЗАЙНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ТА САМОВІЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА

Анотація. Проаналізовано наукові підходи до проблем призначення та проведення судових експертиз, висловлено авторське бачення цієї проблеми. Запропоновано розглядати судові експертизи як складову у структурі тактичних операцій та спосіб оптимізації розслідування зазначеного кримінального правопорушення.

Ключові слова: тактичні операції, самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво, судові експертизи, слідчі дії.

Abstract. The article is dedicated to study of the place of forensic examinations in the structure of tactical operations while investigation of unauthorized occupation of land and unauthorized construction. The analysis of scientific approaches to the problems of appointment and carrying out of forensic examinations is carried out, the author's vision of this problem is outlined. It's proposed to consider forensic examinations as an integral part of the structure of tactical operations and a way to optimize investigation of this criminal offense.

Keywords: tactical operations, unauthorized occupation of land and unauthorized construction, forensic examinations, investigative actions.

Аннотация. Проанализированы научные подходы к проблемам назначения и проведения судебных экспертиз, высказано авторское видение этой проблемы. Предложено рассматривать судебные экспертизы как составляющую часть структуры тактических операций и способ оптимизации расследования указанного уголовного преступления.

Ключевые слова: тактические операции, самовольное занятие земельного участка и самовольное строительство, судебные экспертизы, следственные действия.

Сучасні тенденції криміналістики вирізняються зверненням до комплексних підходів, розробки та пропонування надійних засобів протидії злочинності. У цьому сенсі тактичні операції як засоби криміналістичної тактики визначають найбільш доцільну послідовність проведення слідчих дій, оперативно-розшукових, організаційно-технічних заходів, а також їх черговість та порядок, оскільки призначення тактичних операцій — сприяння оптимізації розкриття й розслідування злочинів [1, с. 289]. Водночас процес пізнавальної діяльності слідчого, який вирізняється складністю, спрямований на з'ясування обставин злочинної події, викриття винних осіб та встановлення справедливого покарання останнім, неможливо здійснити повною мірою ефективно, без проведення судових експертиз.

На підтвердження слід зазначити, що судова експертиза забезпечує отримання нових і перевірку наявних доказів, дає змогу залучати до процесу доказування фактичні дані, отримані з використанням спеціальних знань,

надає можливість перевірити достовірність фактів, встановлених іншими засобами доказування, дає змогу за слідами-відображеннями вирішувати проблему ототожнення осіб та інших матеріальних об'єктів, встановлювати їх стан і властивості та ін. [2, с. 83]. Адже судова експертиза — це процесуальна дія, яка полягає в дослідженні експертом за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження, речових доказів, матеріалів, інших об'єктів, осіб з метою встановлення фактичних даних та обставин, що мають значення для кримінального провадження [3, с. 422].

Більше того, для успішного здійснення фундаментальних напрацювань і комплексних розробок тактичних операцій як засобів розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва існують певні труднощі. Ідеться, передусім, про недостатню наукову розробленість визначення місця судових експертиз у структурі тактичних операцій під час розслідування зазначених кримінальних правопорушень.

На сьогодні така проблематика є актуальною, адже серед усіх порушень земельного законодавства значна частка припадає саме на самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво, які складають більше половини в структурі всіх правопорушень у сфері земельних відносин. Такі кримінальні правопорушення завдають великих збитків державі, порушуючи майнові та інші права законних власників та користувачів відповідних земельних ділянок [4, с. 6].

Досліджуючи процес розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва, слід зазначити, що тактичні операції повинні бути максимально прив'язані до типових слідчих ситуацій і виходити із конкретних тактичних завдань, що стоять перед слідчим [5, с. 193]. Крім того, під час планування та проведення тактичних операцій потрібно враховувати слідчу ситуацію, яка склалася на певний момент розслідування. Аналіз слідчих ситуацій свідчить, що в кожній із них передбачено застосування різноманітних тактичних операцій, а необхідність їх планування та проведення зумовлена наявністю доказової й орієнтовної інформації. Слідча ситуація, що виникла в процесі розслідування, вимагає певного комплексу слідчих та організаційних дій та оперативно-розшукових заходів [6, с. 84].

Водночас призначення судової експертизи залежить від характеру слідчої ситуації, що виникла під час розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва. У спеціальній літературі зазначено, що у кожній типовій слідчій ситуації виникають завдання, які необхідно вирішити за допомогою відповідних їм комплексів слідчих дій та інших заходів, серед яких — призначення судових експертиз. Специфіка

розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва вимагає проведення будівельно-технічної експертизи [7, с. 242—243].

Зазначене є цілком доречним, адже найбільш типовим видом експертизи у методиці розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва є судова будівельно-технічна експертиза. Завдання, які вона вирішує, можна умовно поділити на чотири категорії: 1) дослідження об'єктів нерухомості, будівельних матеріалів, конструкцій і відповідних документів; 2) розподіл земель та визначення порядку користування земельними ділянками; 3) визначення оціночної вартості будівельних об'єктів та споруд; 4) оцінка земельних ділянок. Водночас, призначають також окремі види інженерно-технічних експертиз (земельнотехнічна і будівельно-оціночна) та ґрунтознавчу експертизу, оскільки їхнє проведення є найбільш притаманним для розслідування цього виду кримінального правопорушення [8, с. 107—108].

На наш погляд, призначення та проведення судових експертиз під час розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва не обмежується зазначеними видами. Специфіка цього кримінального правопорушення передбачає призначення технічної експертизи документів, адже нерідко виникають сумніви у достовірності підписів, які засвідчують право володіння, розпорядження земельною ділянкою або факту законності будівельної споруди. У цьому аспекті технічну експертизу документів проводять із метою встановлення: 1) давності виготовлення документів; 2) послідовності нанесення реквізитів документа; 3) способу виготовлення документів; 4) підтвердження факту, травлення, виправлення та ін.

Отже, судові експертизи (поряд із слідчими діями) займають одну з ключових ланок у структурі тактичних операцій, адже їхні рекомендації мають вагомий вплив на удосконалення розслідування зазначеного кримінального правопорушення. Тому подальше дослідження призначення та проведення судових експертиз у тактичних операціях під час розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва є перспективним напрямом оптимізації цього процесу.

Список використаних джерел

1. Шепітько В. Ю. Використання тактичних операцій у слідчій діяльності: теоретико-прикладні проблеми. Вибрані твори. Харків : Апостіль, 2010. 576 с.
2. Авдєєва Г. К. Проблеми використання спеціальних знань у змагальному кримінальному судочинстві України // Протидія злочинності: теорія та практика : мат-ли VII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19.10.2016). Київ, 2016. С. 83—87.
3. Шепітько В. Ю., Журавель В. А., Коновалова В. О. та ін. Криміналістика: підручник : у 2 т. Т. 1 / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. 450 с.
4. Марченко М. Ю. Запобігання самовільному зайняттю земельної ділянки та самовільному будівництву : монографія. Харків : Кроссруд, 2014. 210 с.
5. Журавель В. А. Тактичні операції в системі криміналістичних засобів протидії злочинності. Вибрані твори. Харків : Апостіль, 2016. С. 186—193.
6. Шевчук В. М. Формування тактичних операцій у криміналістиці: актуальні проблеми сьогодення // Проблеми законності: респ. міжвід. наук. зб. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2004. С. 83—89.
7. Дякін Я. О. Типові версії у справах про злочини в сфері земельних відносин // Форум права. 2011. № 4. С. 240—246.
8. Татарин Н. М., Пряхін Є. В. Методика розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва : монографія. Львів : ЛДУВС, 2019. 192 с.

І. В. Губанова,

завідувач сектору ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7981-0545>, e-mail: irinarybalchenko1999@gmail.com

ЩОДО ПИТАНЬ КОМПЛЕКСНОГО АНАЛІЗУ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Анотація. У період пандемії, спричиненої коронавірусною інфекцією COVID-19, відчутними стали такі економічні явища, як банкрутство, ліквідація, неплатоспроможність підприємств, тому особливо увагу необхідно приділяти аналізу фінансового стану підприємства.

Ключові слова: фінансовий стан; фінансовий аналіз; судова економічна експертиза.

Abstract. While pandemic caused by the coronavirus infection COVID-19, such economic phenomena as bankruptcy, liquidation, insolvency of enterprises became noticeable, so special attention should be paid to the analysis of financial enterprise condition.

Keywords: financial condition; financial analysis; forensic economic analysis.

Аннотация. В период пандемии, вызванной коронавирусной инфекцией COVID-19, стали ощутимыми такие экономические процессы, как банкротства, ликвидация, неплатёжеспособность предприятия, поэтому особое

внимание необходимо уделять анализу финансового состояния предприятия.

Ключевые слова: финансовое состояние; финансовый анализ; судебная экономическая экспертиза.

На сьогодні фінансовий аналіз є особливо актуальним, оскільки вивчає сукупність фінансових ресурсів, яка характеризується визначеною системою показників їх наявності, розміщення та використання [1, с.15]. Крім того, фінансовий аналіз — це система знань про методи й організаційні форми його проведення.

Отже, фінансовий аналіз полягає не лише у дослідженні фінансових ресурсів та їх потоків, а й методики їх аналізу та оцінки.

Фінансовий аналіз оцінює систему способів накопичення, опрацювання, трансформації та використання інформації фінансового характеру з метою забезпечення життєдіяльності господарюючого суб'єкта в несприятливих ринкових умовах і загостренні конкуренції [2].

Фінансовий аналіз передбачає проведення дослідження фінансового стану підприємства, який визначають як «сукупність показників, що відображають наявність, розміщення і використання ресурсів підприємства, реальні і потенційні його можливості» [3].

Питання систематизації підходів до трактування поняття «фінансовий стан підприємства» розглядали такі науковці, як І. О. Бланк, В. В. Осмоловський, М. Я. Коровов, Г. В. Савицька та ін. Вони виділили кілька найактуальніших дефініцій, визначаючи це поняття як комплексне, що можна характеризувати системою показників, які відображають наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів підприємства.

Останнім часом до експертних установ надходить значна кількість запитів від правоохоронних органів та судів на проведення судових економічних експертиз з питань проведення комплексного аналізу фінансово-господарської діяльності та визначення фінансової неспроможності суб'єктів господарювання.

Експертне завдання, визначене органами досудового слідства та суду, полягає у визначенні основних економічних показників (ліквідність, платоспроможність і прибутковість) господарсько-фінансової діяльності підприємства на дату укладання Договору та аналізуванні на їх підставі стану господарсько-фінансової діяльності.

Під час цих досліджень експерти змушені самостійно формувати їх алгоритми у кожному конкретному випадку, тому що до теперішнього часу була відсутня єдина експертна методика із зазначених питань.

Узагальнений алгоритм дослідження, деталізований відповідно до особливостей комплексного аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств, який передбачає конкретизацію дій експертів на кожному з етапів проведення досліджень, дасть змогу створити єдиний методичний підхід до проведення цих експертиз. Його наведено у Методиці проведення експертиз з питань комплексного аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств, яку розробили Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» спільно з Донецьким НДІСЕ та яка нині проходить апробацію.

Результати науково-дослідної роботи призначено для використання в науково-методичній та практичній діяльності експертів-економістів під час проведення судових економічних експертиз щодо комплексного аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств.

Від правильного визначення предмета експертизи залежить практична діяльність експерта, межа його компетенції та коло питань, які він вирішує [4].

Предметом судової економічної експертизи з питань комплексного аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств є розрахунок або підтвердження наданого на дослідження розрахунку економічних показників діяльності підприємств та їх оцінка.

Предмет судової економічної експертизи конкретизують об'єкти судової економічної експертизи, які визначають обсяг, загальні напрямки експертизи, параметри дослідження.

Об'єктом дослідження судової економічної експертизи з питань комплексного аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств – є матеріальні та матеріалізовані носії інформації, що досліджуються судовим експертом засобами спеціальних знань в межах предмета експертного дослідження: матеріальні носії інформації, документи податкового та бухгалтерського обліку, фінансова звітність підприємств.

Об'єктами досліджень судової економічної експертизи з питань комплексного аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств, можуть документи фінансової звітності, що містить інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства, а саме: баланси; звіти про фінансові результати; звіти про рух грошових коштів; звіти про власний капітал; реєстри бухгалтерського обліку; податкова звітність.

Не належать до об'єктів дослідження експерта-економіста, а є джерелом інформації акти документальної перевірки контролюючих органів.

Завдання судової експертизи відображено в питаннях, поставлених на вирішення органом (особою), який призначив експертизу, або експертом в порядку експертної ініціативи в межах предмета експертизи [5].

Під час проведення експертиз (експертних досліджень) з метою виконання певного експертного завдання експерти застосовують відповідні методи дослідження [6].

Виконуючи судові економічні експертизи, необхідно висновки обґрунтовувати показниками фінансової діяльності підприємств, порядок розрахунку яких передбачено затвердженими нормативними документами (наприклад, Методика аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 14.02.2006 р. № 170, Порядок проведення оцінки фінансового стану потенційного бенефіціара інвестиційного проекту, реалізація якого передбачається на умовах фінансової самокупності, а також визначення виду забезпечення для обслуговування та погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій, обслуговування якої здійснюватиметься за рахунок коштів бенефіціара, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 14.07.2016 р. № 616, Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, затверджені наказом Міністерства економіки України від 19.01.2006 р. № 14 (у редакції наказу Міністерства економіки України від 26.10.2010 р. № 1361). Інші показники, наявні у загальній теорії фінансового аналізу, можна розраховувати для виконання допоміжної функції.

Список використаних джерел

1. Лахтіонова Л. А. Фінансовий аналіз сільськогосподарських підприємств : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2004. 365с.
2. Тарасенко І. О., Любенко Н. М. Фінанси підприємств : підруч. для студентів ВНЗ. Київ : Київ. нац. ун-т технологій та дизайну, 2015. 359 с.
3. Бланк І. О., Ситник Г. В. Управління фінансами підприємств і об'єднань : підручник. Київ : КНТЕУ. 2006. 780 с.

4. Методи, способи та прийоми, які використовуються при проведенні судово-економічних експертиз: звіт про НДР (закл. / кер. Н. Ф. Водоп'ян, викон.: Т. О. Саніна, Т. М. Хрущ, Н.М. Кушакова та ін. / Дніпропетровськ : Дніпропетровський НДІСЕ, 2003. 57 с.
5. Про судову експертизу : закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 03.02.2021).
6. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 15.02.2021).

В. М. Губарева,

провідний судовий експерт ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1425-4469>, e-mail: victory2006@ukr.net

Г. А. Сич,

науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7915-3506>, e-mail: anna82017@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ З ДОСЛІДЖЕННЯ МАРКУВАННЯ М'ЯСА З УРАХУВАННЯМ ЗМІН У НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТАХ НА ЦЮ ГРУПУ ТОВАРІВ

Анотація. Розглянуто особливості проведення товарознавчих експертиз з визначення відповідності маркування м'яса вимогам нормативних документів, які є чинними на території України. Звернено увагу на зміни у деяких нормативних документах у зазначеній групі товарів.

Ключові слова: клеймо, штамп, маркування, м'ясо, товарознавча експертиза.

Abstract. Peculiarities of forensic commodity examinations to determine the conformity of meat labeling requirements with regulatory documents in force at this time in Ukraine are outlined. Attention is drawn to changes in some regulations for this group of goods.

Keywords: mark, stamp, labeling, meat, forensic commodity examination.

Аннотация. Рассмотрены особенности проведения товароведческих экспертиз по определению соответствия маркировки мяса требованиям нормативных документов, действующих на территории Украины. Обращено внимание на изменения в некоторых нормативных документах по указанной группе товаров.

Ключевые слова: клеймо, штамп, маркировка, мясо, товароведческая экспертиза.

Визначення якості м'яса та м'ясної продукції відбувається під час проведення експертиз у межах кримінальних проваджень, адміністративних справ, оскільки на ринку м'яса та м'ясопродуктів нерідко зустрічається продукція, якість і маркування якої не відповідають нормативно-правовим актам України на цю групу товарів. У таких випадках (окрім ветеринарно-санітарної, екологічної, мікробіологічної залежно від конкретних обставин) призначають товарознавчу експертизу, на вирішення якої ставлять питання щодо відповідності пакування та маркування (клеймо, штамп) вимогам нормативно-правових документів на цю групу товарів.

Під час проведення експертиз щодо відповідності пакування та маркування вимогам нормативно-правових документів на розглянуту групу товарів об'єктами товарознавчого дослідження є реквізити маркування — форма, розміри, зміст клейм і штампів, а також реквізити маркування на пакуванні та етикетках. Цей вид досліджень

проводять здебільше шляхом вивчення наданих зразків етикеток, опису та фотографій клейм і штампів [1].

Поняття маркування товару визначено у ДСТУ 3993-2000 Товарознавство. Терміни та визначення [2]. Маркування товару — ідентифікаційна умовна позначка на кожній одиниці (партії) товару з інформацією відповідно до вимог чинних нормативних документів.

Досліджуючи пакування та маркування м'яса, експертам-товарознавцям слід звернути увагу на зміни в деяких нормативних документах на цю групу товарів. Так, вимоги до маркування м'яса, викладені у підручниках до 2012 р. та розділі 4.6 Методичних рекомендацій з питань призначення та проведення судових товарознавчих експертиз з оцінки худоби, птиці та інших живих тварин — об'єктів господарювання, за деякими пунктами змінилися. Це пов'язано з тим, що втратив чинність наказ Головного державного інспектора ветеринарної медицини України від 12.06.1997 р. № 19 «Про затвердження Інструкції по клеймуванню м'яса». Використовуючи ці методики та підручники та визначаючи відповідність маркування нормативним документам на цю групу товарів, експертам-товарознавцям слід орієнтуватися на актуальні (чинні) редакції нормативно-правових актів, які діють на території України.

Відповідно до Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів» [3] і з метою забезпечення суб'єктами господарювання на ринку м'яса належної якості харчових продуктів для захисту життя і здоров'я людини затверджена Інструкція з товарознавчої оцінки та маркування м'яса (наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 01.11.2011 р. № 587, зі змінами згідно з наказом від 04.04.2012 р. № 163) [4], яка визначає порядок проведення товарознавчого маркування м'яса в тушах, півтушах або чвертинах усіх видів забійних тварин, а також тушок птиці, кролів і нутрій.

Слід зазначити, що товарознавчу оцінку згідно із зазначеною інструкцією слід проводити лише за наявності позначки придатності, яка підтверджує проведення державної ветеринарно-санітарної експертизи та проставлена відповідно до наказу Державного комітету

ветеринарної медицини України від 02.02.2010 р. № 46 «Про затвердження Інструкції із застосування позначки придатності та ветеринарних штампів і внесення змін до Інструкції по клеймуванню м'яса» [5]. Положення Інструкції поширюється на всі потужності (об'єкти), які здійснюють забій худоби, птиці, кролів і нутрій.

Зміни маркування стосуються розмірних характеристик клейм, штампів, змісту реквізитів маркування, оформлення (колір етикеток, штампів), категорій вгодованості свинини, маркування м'яса страусів тощо.

Отже, використовуючи в експертній практиці Методичні рекомендації з питань призначення та проведення судових товарознавчих експертиз з оцінки худоби, птиці та інших живих тварин — об'єктів господарювання, експертам слід брати до уваги такі зміни вимог щодо пакування та маркування м'яса, зазначені в Інструкції з товарознавчої оцінки та маркування м'яса [4]:

- етикетки на тушки птиці, кролів і нутрій і/або пакування, тару з тушками наклеюють із застосуванням клею, дозволеного Міністерством охорони здоров'я України для контакту з харчовими продуктами;
- для маркування м'яса всіх видів тварин (крім кролів, нутрій і птиці) встановлено такі форми клейм: кругле (діаметром 40 мм), квадратне (40×40 мм), трикутне (45×50×50 мм), овальне (діаметр D1 — 50 мм і D2 — 40 мм), прямокутне (40×50 мм), ромбоподібне (40×40 мм із кутами 60 і 120°), трапецієподібне (40×40×40×65 мм із кутами 70 і 110°);
- до тушок поросят (свинина п'ятої категорії) до задньої ніжки шпагатом прив'язують фанерну бирку з відбитком круглого клейма і літерним штампом «П»;
- для пакування тушок птиці в індивідуальні пакети з полімерної плівки або ящики чи іншу тару

з полімерних матеріалів із тушками однієї категорії вгодованості дозволено тушки не маркувати, а на пакування або на етикетку, що вкладають або наклеюють на пакет (ящик чи іншу тару), наносять інформацію згідно з вимогами нормативно-правових актів щодо цієї продукції.

Також експертам товарознавцям слід звертати увагу, що деякі українські виробники (здебільшого нелегальні приватні підприємства) наносять клейма та штампи на туші, півтуші або четвертини тварин, які не є чинними на території України, або наносять клейма, що не існують. Зразки чинних клейм і штампів для товарознавчого маркування м'яса наведено у Додатку 1 до Інструкції з товарознавчої оцінки та маркування м'яса [4].

Список використаних джерел

1. Губарева В. М., Михальський О. О. Деякі особливості проведення судових товарознавчих експертиз із дослідження маркування м'яса та м'ясних продуктів // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. Харків, 2014. Вип. 14. С. 363—369.
2. ДСТУ 3993-2000 Товарознавство. Терміни та визначення. [Чинний від 01.01.2001 р.]. Київ, 2000. 24 с. (Держстандарт України).
3. Про безпечність та якість харчових продуктів : Закон України від 06.09.2005 р. № 2809-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2809-15> (дата звернення: 25.02.2021).
4. Інструкція з товарознавчої оцінки та маркування м'яса : наказ М-ва аграрної політики та продовольства України від 01.11.2011 р. № 587.
5. Про затвердження Інструкції із застосування позначки придатності та ветеринарних штампів і внесення змін до Інструкції по клеймуванню м'яса : наказ Держкомветмедицини України від 02.02.2010 р. № 46. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE17573.html (дата звернення: 25.02.2021).

В. О. Гусєва,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики, судової медицини та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6489-2384>, e-mail: vaguseva2007@ukr.net

ДЕЯКІ МОЖЛИВОСТІ СУДОВО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, РОЗПОЧАТИХ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ВЧИНЕННЯМ ПОСЯГАНЬ ВІДНОСНО ПРАВООХОРОНЦІВ

Анотація. Визначено типові види та можливості судово-криміналістичних експертиз й інших досліджень, які призначаються для з'ясування обставин, що підлягають встановленню під час розслідування кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, судово-криміналістична експертиза, психофізіологічне дослідження, поліграф.

Abstract. We have identified typical types of forensic examinations and other researches appointed for clarifying circumstances that should be established while investigation of criminal offenses against the authority of public authorities in the field of law enforcement.

Keywords: criminal offense, forensic examination, psychophysiological research, polygraph.

Аннотація. Определены типичные виды и возможности судебно-криминалистических экспертиз и других исследований, назначаемых для выяснения обстоятельств, подлежащих установлению при расследовании уголовных правонарушений против авторитета органов государственной власти в сфере правоохранительной деятельности.

Ключевые слова: уголовное правонарушение, судебно-криминалистическая экспертиза, психофизиологические исследования, полиграф.

Для кримінальних правопорушень, вчинених відносно працівників правоохоронних органів, характерний

високий рівень суспільної небезпеки, оскільки вони посягають на авторитет зазначених органів, їхнє нормальне функціонування, а також життя, здоров'я, майно, владні повноваження правоохоронців. Розслідування зазначених кримінальних правопорушень передбачає встановлення та доведення наявності складу конкретного кримінального правопорушення (об'єктивних та суб'єктивних ознак), визначених ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України, а також специфічних обставин.

Установлення зазначених обставин неможливе без проведення судово-медичних і судово-криміналістичних експертиз. Так, за допомогою судово-криміналістичних експертиз вирішують питання індивідуальної або групової належності за відбитками пальців рук (судово-дактилоскопічна експертиза), босих ніг, взуття, протекторів шин тощо (судово-трасологічна експертиза). Під час проведення зазначених судових експертиз досліджують сліди, виявлені під час огляду місця події, внаслідок чого можливо отримати дані не тільки осіб, які були присутні на місці події (зокрема, злочинця), а й відомості про знаряддя та засоби, що були використані останнім задля реалізації свого злочинного умислу.

Зважаючи на те, що під час вчинення посягань на життя, здоров'я та майно правоохоронців, злочинці застосовують холодну та вогнепальну зброю, а також вибухові пристрої, виникає потреба у криміналістичному дослідженні вказаних знарядь. Така необхідність обґрунтовується метою надання правильної правової кваліфікації дій винного. Зокрема, доволі поширеним є застосуванням ножів, кастетів, заточок тощо, тому виникає потреба у вирішенні питань щодо віднесення їх до холодної зброї, що здійснюється під час проведення судово-криміналістичної експертизи холодної зброї. До основних питань, що вирішує зазначена експертиза, належать: чи є представлений предмет холодною зброєю; до якого типу, виду холодної зброї він належить; чи сліди на перешкоді залишено представленою холодною зброєю; чи складала раніше єдине ціле металевий обломок, виявлений у рані потерпілого, та клинок ножа, вилучений у підозрюваного тощо. Для досягнення цієї мети та вирішення подібних питань призначають судово-балістичні та вибухо-технічні експертизи, дослідженню яких підлягають вогнепальна зброя та вибухові пристрої відповідно.

У випадку знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу шляхом підпалу або вибуху, доцільно призначати судову пожежно-технічну чи вибухо-технічну експертизи. У випадку призначення судової пожежно-технічної експертизи, на вирішення експертів можна поставити питання про механізм виникнення пожежі, джерело запалювання тощо. Судова вибухо-технічна дає змогу визначити групову належність та єдине джерело походження вибухових пристроїв у цілому вигляді або за їх фрагментами (осколками), елементів вибухових пристроїв, обставин вибуху, які встановлюються на основі спеціальних знань у галузі криміналістичної вибухотехніки за питаннями, які поставлені на вирішення експертизи [1]. Призначення цих експертиз дасть змогу встановити не тільки знаряддя та засоби, що використовували винні, а й визначити спосіб вчинення кримінального правопорушення.

Для встановлення вартості знищеного чи пошкодженого майна правоохоронця, тобто розмірів завданої матеріальної шкоди, а також вартості відновлювально-ремонтних робіт, доцільно призначати судово-товарознавчі експертизи різних видів. Складений за результатами дослідження висновок експерта є одним із способів доведення обґрунтованості подання цивільного позову та гарантією подальшого відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди.

Одним зі способів встановлення завданої моральної шкоди є призначення судової психологічної експертизи. Однак, слід зважати на те, що судова психологічна експертиза не акцентує уваги на розв'язанні питання про встановлення розміру грошового еквівалента нанесеної моральної шкоди. Експертний висновок у цій частині має науково-рекомендаційний характер, однак остаточне рішення приймає суд.

У випадку вчинення самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи з використанням службового посвідчення працівника правоохоронного органу, перед слідчим виникає потреба у призначенні судово-технічної експертизи документа. Основними завданнями технічної експертизи реквізитів документів є встановлення фактів і способів внесення змін до документів та виявлення їх первинного змісту, визначення відносної давності виконання документа або його фрагментів, а також послідовності нанесення штрихів, що перетинаються, установлення документа, виготовленого шляхом монтажу із застосуванням копіювально-розмножувальної та комп'ютерної техніки, ідентифікація особи, яка надрукувала машинописний текст, виготовила зображення відтиску печатки за особливостями навичок виконавця тощо [1]. У випадку встановлення факту підроблення офіційного документа слідчий має вирішити питання про додаткову кваліфікацію дій винної особи.

З метою отримання орієнтувальної інформації, перевірки слідчих версій можна призначати психофізіологічні дослідження із застосуванням поліграфа. Їхнє проведення можливе лише у разі наявності письмової згоди особи. Висновок, складений за результатами психофізіологічного дослідження з використанням поліграфа, чинне кримінальне процесуальне законодавство не відносить до процесуальних джерел доказів, однак він може бути підставою для прийняття процесуальних рішень (зокрема, щодо проведення інших слідчих (розшукових) дій та судових експертиз у кримінальному провадженні).

Отже, під час розслідування кримінальних правопорушень проти працівників органів державної влади призначають значну кількість судово-криміналістичних експертиз. Під час їхнього проведення експерт досліджує сліди, виявлені на місці події, знаряддя та засоби, що використано під час вчинення кримінальних правопорушень. Необхідність їх призначення обумовлено слідчою ситуацією, що склалася на певному етапі розслідування, обставинами, які слід встановити під час розслідування, а також слідчими версіями, потреба у перевірці яких виникне під час розслідування. Підготовка до призначення зазначених видів досліджень є однією з гарантій їх ефективного проведення.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та

призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін та допов.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 20.02.2021).

D. Davydenko,

Candidate of Economic Sciences, Senior Researcher, National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute», Kharkiv, Ukraine, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9124-9511>, e-mail: davydenko.dasha@ukr.net

CONCERNING THE NEED TO DEVELOP A METHOD OF DETERMINING THE ECONOMIC EFFICIENCY OF FORENSIC EXAMINATIONS IN THE ASPECT OF COURT MAKING RETURN RETURNS

Abstract. *The need to solve the question of the lack of approaches to determining the economic efficiency of forensic examinations in view of the decision to refund to the national budget is considered, which will allow to strengthen the interaction of the court, executive bodies and forensic expert institutions, comprehensively assess the activities of each participant and identify ways to improve their effectiveness. To determine economic efficiency, it is proposed to use an integrated taxonomic indicator, which will help to qualitatively assess the level of efficiency by economic indicators and promptly respond to changes in its components.*

Keywords: *methodology, forensic examination, economic efficiency, state budget, integrated indicator.*

Анотація. *Розглянуто необхідність вирішення питання відсутності підходів до визначення економічної ефективності судових експертиз з огляду на прийняття рішень щодо повернення коштів до бюджету країни, що дасть змогу посилити взаємодію суду, виконавчих органів та експертних установ, комплексно оцінити заходи впливу кожного учасника процесу та визначити шляхи підвищення їх результативності.*

Ключові слова: *методика, судова експертиза, економічна ефективність, Державний бюджет, інтегральний показник.*

Аннотация. *Рассмотрена необходимость решения вопроса об отсутствии подходов к определению экономической эффективности судебных экспертиз с учётом принятия решений по возврату средств в бюджет страны, что позволит усилить взаимодействие суда, исполнительных органов и экспертных учреждений, комплексно оценить меры влияния каждого участника процесса и определить пути повышения их результативности.*

Ключевые слова: *методика, судебная экспертиза, экономическая эффективность, Государственный бюджет, интегральный показатель.*

The issue of determining the economic efficiency of forensic examinations in terms of court decisions on the return of funds to the state budget should begin with the formation of an opinion on its place in the system of expert support. The result of the proceedings is the court's decision through the procedure of evaluating the expert's opinion as evidence in court. Of course, the expert's conclusion is only one of many components of evidence and is not an exclusive procedural document, but in the context of the study to determine the economic efficiency of forensic examination, it is proposed

to focus the analysis on the outcome of the case. For the sake of completeness of the researched process, it should be noted that the economic efficiency of forensic examinations is an indicator that should not be determined a priori based on court decisions, because the end result of any examination is a conclusion formed impartially by an expert. The ensuing trial does not have a direct impact on the effectiveness of the forensic examination. That is, the assessment of the economic efficiency of forensic examinations should not include the process of judicial review in general, let alone the penalties to the budget that may follow a court decision. But in terms of the specific subject of the study, it is proposed to consider the latter statement as an integral part of expert support through the prism of integrated interaction of expert institutions, courts and executive bodies. Thus, the evaluation of the effectiveness of forensic examinations is a system of indicators that provides an objective result in terms of the ratio of resources spent on expertise and revenues in the process. To date, in the system of expert institutions there are no methods [1] that allow to assess the economic efficiency in relation to the funds collected for its results to the state budget. However, this need is due to the need for effective differentiation of funds among all subjects of the Ministry of Justice of Ukraine.

Therefore, it is proposed to consider the process of evaluating economic efficiency systematically and comprehensively — the process of determining it will be an integral indicator, and therefore will include several components. The list of indicators is not exhaustive and has the ability to change interactively in accordance with the goal. Three groups of implementing indicators was proposed:

1. Estimation of the amount of resources that were identified as those that were not used for their intended purpose;
2. Estimation of the amount of resources returned to the budget;
3. Assessment of resources spent on examination.

Each of these groups has a set of indicators that includes a complete analysis necessary to determine the final integrated indicator. Making management decisions and assessing the impact of indicators on the effectiveness of forensic science requires finding the optimal set of criteria that will systematically assess the situation and give the opportunity to positively influence it.

Since, in the presented study it is necessary to accumulate a list of absolute and relative, qualitative and quantitative indicators to determine the effectiveness of forensic

examinations in terms of court decisions on budget refunds and in parallel to identify trends in this process, it is proposed to further use the taxonomic method of determining integrated indicator).

The taxonomic index constructed in this way synthetically characterizes changes in the value of the characteristics of the studied groups. It's more important advantage is that the researcher by this method deals with one synthetic feature, which shows the direction and scale of changes in the processes described by the set of source data.

The interpretation of this indicator is as follows: it takes a high value at higher values of stimulants and a low value — at low values of stimulants. That is, the closer the level of the relevant component is to 1, the more effective the forensic examination of the return of funds to the state budget. In addition, it is possible to assess which indicator reduces the efficiency, which, in turn, can influence the management of the relevant research processes.

Thus, the application of the method of taxonomic analysis (integrated indicator) to determine the economic efficiency of

forensic examinations in terms of court decisions on the return of funds to the state budget is a new technique in the scientific environment, which will not only determine the level of measures that shape the result. respond to changes in components. Further research on this issue is recommended to be associated with the selection of initial data for the relevant calculations for the formation of the Methodology, which will contribute to the formation of illustrative examples of application and help to get rid of any errors in cost-effectiveness. Calculation on real examples will allow to substantiate the appropriate development tools in more detail, to get rid of latent components, which may be insignificant for the resulting indicator in terms of the presented subject of study.

References

1. Uzahalennia sudovoi praktyky shchodo provedennia analizu ta vyvchennia okremykh problemnykh pytan pravozastosuvannia norm zakonu pro kryminalnu vidpovidalnist shchodo zlochyniv u sferi hospodarskoi diialnosti. URL: https://zib.com.ua/ua/print/74526uzagalnennya_sudovoi_praktiki_schodo_provedennya_analizu_ta_.html.

Л. М. Дереча,

кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник, вчений секретар
ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6044-2068>, e-mail: derecha@hniise.gov.ua

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ НОВИХ ВИДІВ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Анотація. Розглянуто основні закономірності формування нових видів судових експертиз. Наведено перелік нових видів експертиз та експертних спеціальностей, включених за останні три роки до Переліку видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта. Викладено перспективні напрями розроблення нових видів судових експертиз. Окреслено деякі проблеми щодо підготовки експертних кадрів за новими видами судових експертиз.

Ключові слова: *судова експертиза, розвиток судових експертиз, род і вид судової експертизи, нові напрями досліджень.*

Abstract. Basic regularities as to formation of new types of forensic examinations are considered. The list of new types of forensic examinations and expert specializations included in the List of types of forensic examinations and expert specializations for which qualification of a forensic expert can be obtained is provided. Perspective directions regarding the development of new types of forensic examinations are outlined. Some problems concerning training of expert personnel for new types of forensic examinations are demonstrated.

Keywords: *forensic examination, development of forensic examinations, kind and type of forensic examination, new directions of researches.*

Аннотация. Рассмотрены основные закономерности формирования новых видов судебных экспертиз. Приведён список новых видов экспертиз и экспертных специальностей, включённых за последние три года в Перечень видов судебных экспертиз и экспертных специальностей, по которым присваивается квалификация судебного эксперта. Изложены перспективные направления разработки новых видов судебных экспертиз. Очерчены некоторые

проблемы при подготовке экспертных кадров по новым видам судебных экспертиз.

Ключевые слова: *судебная экспертиза, развитие судебных экспертиз, род и вид судебной экспертизы, новые направления исследований.*

Формування нових видів судових експертиз зумовлено, насамперед, потребами судочинства, появою нових способів вчинення і приховування правопорушень, зростанням технічної оснащеності злочинців, що пов'язано з науково-технічним прогресом, розвитком економічного та соціально-політичного життя країни. Необхідність ефективної і швидкої адаптації судової та слідчої практики до нової кримінально-правової реальності призводить до появи нових способів і засобів використання спеціалізованих знань у процесі доказування.

Аналіз сучасної експертної практики свідчить про наявність проблем під час призначення та проведення судових експертиз, оскільки якісні зміни сучасної злочинної діяльності, які призводять до появи нових засобів учинення правопорушень, зумовлює появу нових, не досліджуваних раніше об'єктів та завдань експертного дослідження. Для вирішення таких завдань необхідно розширювати коло досліджень, задіюючи нові галузі знань, формувати нові види судових експертиз та експертних спеціальностей, розробляти нові методичні рекомендації та методики проведення судових експертиз.

Виникненню нових родів і видів судової експертизи сприяють поява нових об'єктів, розроблення технологій, створення технічних засобів, виявлення нових властивостей і ознак об'єктів під час розроблення методів дослідження, створення методів для нетипових, нових об'єктів,

вирішення нестандартних завдань під час проведення судових експертиз [1].

Дослідженню організаційно-правових основ судово-експертної діяльності, питанню щодо формування та розвитку судових експертиз присвятили свої роботи такі науковці у галузі судової експертизи і криміналістики, як: А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, М. Я. Сегай, В. Ю. Шепітько, М. Г. Щербаковський, Е. Б. Сімакова-Сфремян, О. О. Бондаренко та ін. [2].

Закономірність взаємозв'язку потреб судової та слідчої практики з генезисом судових експертиз дотепер знаходить своє підтвердження. Так, останнім часом спостерігається потужний розвиток судової експертизи в Україні в напрямі формування нових видів експертиз та експертних спеціальностей у межах видів судових експертиз, що існують, і науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності.

Найбільш значущим прикладом є той факт, що тільки за останні три роки до Переліку видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта фахівцям науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України (додаток 5 до Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та агестацію судових експертів, затвердженого наказом Міністерства України від 03.03.2015 р. № 301/5) [3], уведено нові види судових експертиз: електротранспортна, експертиза технічного стану ліфтів, інженерно-механічна, водно-технічна, авіаційно-технічна, гемологічна, ветеринарна, історико-археологічна, а також у межах чинних видів експертиз уведено спеціальності з дослідження обставин і механізму техногенних вибухів, дослідження наявності пестицидів у навколишньому середовищі.

Введення нових напрямів досліджень свідчить про те, що, наприклад, звернення з приводу питань щодо набуття земельними ділянками статусу нерухомої пам'ятки культурної спадщини сприяло виникненню історико-археологічної експертизи; питань, які виникають у правоохоронних органів під час розслідування правопорушень, пов'язаних із об'єктами ветеринарної медицини і тваринництва, сприяло виникненню ветеринарної експертизи; питань за фактами викрадення виробів із дорогоцінного каміння, ювелірних виробів із вставками з дорогоцінного каміння та пошкодження виробів із декоративного каміння (меморіальні об'єкти), контрабанди та конфіскації дорогоцінного каміння органічного походження (бурштин) сприяло виникненню гемологічної експертизи тощо.

У зв'язку зі зростанням кількості звернень щодо надання послуг зі споживання теплової енергії, співробітники ННЦ ІСЕ зараз активно розробляють новий вид — судову теплотехнічну експертизу (далі — *СТТЕ*). *СТТЕ* можна призначати, коли під час розслідування та судового розгляду справ виникає потреба у спеціальних знаннях у галузі дослідження теплових мереж, приладів обліку теплової енергії, джерел теплової енергії, перевірки розрахунків та обґрунтування нормативів теплового навантаження, споживання тощо.

Основними завданнями *СТТЕ* є визначення обсягу теплової енергії; визначення вартості теплової енергії; встановлення якості теплової енергії; здійснення перерахунку за неякісну теплову енергію; розрахунок втрат теплової енергії під час транспортування тепловими мережами; здійснення замірів температури внутрішнього повітря в різних приміщеннях, визначення витоків тепла; вимірювання температури гарячого водопостачання; визначення обсягу теплової енергії розрахунковим шляхом, залежно від конструктивної особливості будівлі; економічне обґрунтування витрат, пов'язаних із заміною вікон, утепленням фасаду, установкою енергоефективного обладнання та ін.

Ще одним перспективним напрямом судової експертизи є судова молекулярно-генетична експертиза. Методи ДНК-аналізу, що є основою молекулярно-генетичної експертизи, дають змогу проводити ідентифікацію особи на рівні індивідуально-конкретної totoжності, тобто вирішувати нові завдання, які раніше не розглядали як об'єкти експертного дослідження у системі Міністерства України. Методи ДНК-аналізу доволі давно й широко застосовують у наукових і практичних дослідженнях, що визначає можливість їх використання в судовій експертизі як потужного інструменту у розслідуванні кримінальних правопорушень, що може допомогти встановити злочинців або ж, навпаки, зняти з невинної людини підозри [4].

Для запровадження цього нового виду судової експертизи у Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» планується створити відділ молекулярно-генетичних досліджень, оснащений сучасним дослідницьким і аналітичним обладнанням для кількісного та якісного дослідження ДНК.

На сьогодні існує низка проблем щодо підготовки експертних кадрів за новими видами судових експертиз. Однією з них є відсутність єдиного науково-методичного підходу до такої підготовки, зокрема, під час проведення підготовки фахівців з метою подальшого складання іспитів Центральної експертно-кваліфікаційної комісії при Міністерстві України у нормативно-правових актах не роз'яснено, як саме має відбуватися така підготовка. Так, оскільки підготовка за введеною новою спеціальністю не може відбуватися за участю фахівців судово-експертних установ (адже з цього виду експертизи такі спеціалісти в СЕУ ще відсутні), керівництво установи має звертатися до керівництва наукових установ і закладів вищої освіти з проханням залучити фахівців за відповідним профілем роботи (за їх згодою) обирати керівника навчання.

Крім того, відповідно до п. 1 р. II Порядку проведення рецензування висновків судових експертів, затвердженого наказом Міністерства України від 03.02.2020 р. № 335/5 (далі — *Порядок*), рецензують висновки співробітники НДУСЕ, які мають кваліфікацію судового експерта з тієї самої експертної спеціальності, за якою складено поданий на рецензування висновок, та не менше ніж трирічний стаж експертної роботи. У випадку появи нового роду, виду судової експертизи, експертної спеціальності, цю норму *Порядку* застосовувати не можна.

До того ж, під час проведення експертних досліджень та складання проєктів висновків судових експертиз

виникає проблема, яка полягає у відсутності розроблених методик проведення нових родів і видів судових експертиз. Експерт, вирішуючи поставлене перед ним завдання, вимушений добирати методи з базових і суміжних наук, розробляти алгоритм послідовних дій експерта під час проведення нового виду експертизи тощо. Вважаємо, що зазначені проблеми потребують вирішення на законодавчому рівні.

Отже, інтенсивний розвиток судових експертиз та поява нових напрямів експертного дослідження переконливо свідчать про постійний динамічний процес у вдосконаленні судово-експертної діяльності та відкриває широкий простір для наукових пошуків, заснованих на сучасному практичному досвіді.

Список використаних джерел

1. Неретина Н. С. О закономерностях формирования и развития новых родов и видов судебных экспертиз // Теория и практика судебной экспертизы. 2015. № 2 (38). С. 194—198.

2. Щербаковський М. Г. Методологія дослідження феномена судових експертиз // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2016. № 3. С. 133—142; Сімакова-Єфреман Е. Б. До питання про диференціацію методів судової експертизи та кримінального процесу : мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 03.12.2020) / відп. ред. А. І. Черемнова. Одеса : ВД «Гельветика», 2020. С. 212—217 ; Бондаренко О. О. Класифікація судових експертиз у кримінальному судочинстві // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна : серія «Право». 2012. Вип. № 12, № 1028. С. 339—342 та ін.
3. Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів : наказ Мін'юсту України від 03.03.2015 р. № 301/5 (зі змін та допов.). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE26374> (дата звернення: 15.02.2021).
4. Афанасьєва К. В. Деградація ДНК в судовій молекулярно-генетичній експертизі // Теорія та практика судово-експертної діяльності : мат-ли VIII Міжвідом. конф. (Київ, 27.11.2019). Київ, 2019. С. 29—33.

А. В. Десятник,

завідувач сектору Херсонського НДЕКЦ МВС України, м. Херсон, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5866-8850>, e-mail: alenska3011@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕКСТІВ, ВИКОНАНИХ ОСОБАМИ ПОХИЛОГО ТА СТАРЕЧОГО ВІКУ

Анотація. Висвітлено два рівні вирішення задач і встановлення виконавця рукописів. Наведено загальні ознаки, які проявляються у рукописах, виконаних особами старечого та похилого віку, зазначено під дією яких факторів ці ознаки (загальні та окремі) можуть змінюватися.

Ключові слова: рукопис, особи похилого та старечого віку, діагностичні ознаки.

Abstract. The author outlines two levels of solving tasks for identification of the manuscripts' executor. In this article, a range of general features made in manuscripts by the elderly and old age people is provided, as well as indicated due to the influence of what factors these signs (general and individual) may vary.

Keywords: manuscript; elderly and old age people; diagnostic signs.

Аннотация. Рассмотрены два уровня решения задач по установлению исполнителя рукописей. Приведены общие признаки, которые проявляются в рукописах, выполненных лицами старческого и пожилого возраста, указано под действием каких факторов эти признаки (общие и частные) могут изменяться.

Ключевые слова: рукопись, лица пожилого и старческого возраста, диагностические признаки.

Особи похилого та старечого віку беруть участь у складанні різних документів: договорів дарування, заповітів, договорів довічного утримання, договорів купівлі-продажу, довіреностей тощо. У зв'язку з оспоруванням фактів, які посвідчують ці документи, призначають судові почеркознавчі експертизи щодо вирішення питання щодо виконавця рукописів, виконаних особами похилого та старечого віку.

Раніше експериментальні розробки з цього питання взагалі були відсутні. Це вкрай негативно впливало на стан експертної практики й суттєво обмежувало можливості вирішення завдань експертизи стосовно цих об'єктів.

Враховуючи те, що судова й слідча практика потребувала проведення експертиз, пов'язаних із дослідженням рукописів, виконаних від імені осіб похилого й старечого віку, з'явилася необхідність у розробці основних теоретичних і методичних положень цього виду почеркознавчого дослідження.

Дослідження текстів, виконаних особами похилого або старечого віку, проводять за загальною методикою дослідження літерних текстів, без урахування специфічних ідентифікаційних або діагностичних ознак, характерних для виконання текстів особами такого віку. Такий підхід значно ускладнює ідентифікацію текстів, особливо коли відсутні зразки почерку передбачуваного виконавця, які належать до періоду виконання досліджуваного рукописного тексту, або коли зразки почерку передбачуваного виконавця надають зі значним розривом у часі з досліджуваним рукописом.

Крім того, важливою обставиною є факт виконання рукописів особами похилого та старечого віку в монотипних умовах (під дією збиваючих факторів, якими можуть бути вікові зміни, захворювання, які значною мірою можуть впливати на почерк).

Почерк осіб похилого та старечого віку має специфічні особливості й ознаки, які зазнають певних змін під впливом різноманітних факторів (зокрема, анатомічних і фізіологічних). Старіння організму супроводжується погіршенням стану здоров'я, порушенням зору, м'язовою слабкістю, виснаженням нервової системи, зменшенням

рухливості кістково-м'язового апарату, порушенням кровообігу та ін. Так, у зв'язку зі зменшенням письмової практики та враховуючи зміну фізіологічних і анатомічних даних, у багатьох осіб настає певна деградація почерку. Особливості функціонування писемно-рухової навички осіб старечого та похилого віку призводять до уповільнення темпу рухів, зменшення їх швидкості та пластичності рухів.

У почерку осіб похилого віку, які мають письмову практику, зміни почерку з часом зазвичай не відбуваються за умови, що почерк не змінився під впливом захворювання.

Ці обставини слід враховувати експертам під час вирішенні таких завдань. Експерти-почеркознавці повинні правильно обирати методи дослідження, які дадуть змогу максимально виділити, всебічно з'ясувати, вивчити та оцінити ознаки почерку в досліджуваних рукописах та наданих зразках почерку передбачуваного виконавця.

Можна виділити два рівні вирішення задач. На першому рівні вирішення експерт з'ясовує мету дослідження, оцінює надані у розпорядження експерта матеріали щодо їх достатності для вирішення питань, проводить огляд та попередньо вивчає досліджуваний рукопис, буде діагностичні або ідентифікаційні версії, які сформувалися під час вивчення досліджуваного рукопису та наданих зразків.

Другий етап дає можливість лише у поодиноких випадках винести мотивовану версію про конкретний збиваючий фактор, а також виконання рукопису особами похилого або старечого віку. Частіше це можливо зробити, коли експерт має значний час роботи з експериментальними рукописами, виконаними під впливом цього фактору. На цьому етапі експерт може припустити, що рукопис виконано особою старечого або похилого віку.

Також припущенням можуть слугувати наявність таких загальних ознак, як порушення координації рухів 1-ї групи, що виявляються у кутастості та зломах згинальних рухів, сильному (або від середнього до сильного) натиску (частіше при слабкій його диференціації), переважним лівоокружним напрямом рухів виконання дугових елементів. Також можна простежити порушення координації рухів 2-ї групи, що виявляються у нерівномірності протяжності рухів по вертикалі та горизонталі, нестійкості нахилу, нерівномірності розміщення рухів по вертикалі та окремих ознак почерку, що свідчить про незвичність виконання. Експерту необхідно розпізнати характер цієї незвичності (постійний або тимчасовий).

У матеріалах кримінального провадження, цивільної або господарської справи, повинні міститися відомості про умови виконання досліджуваного документа, відомості про передбачуваного виконавця (вік, освіта, спеціальність, стан здоров'я). Особливо необхідні точні дані про час виконання досліджуваного документа й тих рукописів, які надано як зразки.

Аналізуючи ознаки, що виявляють у рукописі, та відомості, що надають експерту, стає можливою версія про вікові зміни виконавця досліджуваного рукопису.

Важливою особливістю третього етапу першого рівня вирішення задач під час дослідження рукописів,

виконаних особами похилого та старечого віку, є вивчення та перевірка порівняльного матеріалу на їх співставність за часом виконання з досліджуваним документом, оскільки процеси старіння можуть швидко прогресувати, часто супроводжуються появою або ускладненням захворювань, що впливають на почерк (погіршення зору, атеросклероз судин, прогресивний параліч, пухлина мозку та ін.). Тому бажано мати інформацію про стан здоров'я виконавця досліджуваного рукопису, а іноді й довідку лікаря про вплив хвороби на письмово-рухову навичку виконавця.

На четвертому етапі проводять попереднє порівняння та оцінюють його результати. Попереднє порівняння має суттєве значення для вирішення ідентифікаційних і діагностичних задач. Враховуючи те, що вікові зміни в організмі виконавця тексту належать до мононормальних умов, тому за наявності співставних за часом зразків позитивну ідентифікацію підтверджує збіг як ідентифікаційних (загальних та окремих), так і діагностичних ознак.

Ідентифікація осіб похилого віку, які мають письмову практику, можлива за почерком у рукописах, які виконано з великим розривом у часі, але виконаними вже сформованим почерком (за умови відсутності захворювань, пов'язаних із порушенням опорно-рухових функцій), бажано значними за об'ємом.

Для ідентифікації осіб похилого віку, які не мають практики письма, за рукописами, виконаними з розривом у часі, зі значним розладом навички письма, виникає необхідність надання зразків, що не мають великого розриву у часі виконання зі зразками та досліджуваними рукописами. У окремих випадках зміни, які наступають у почерку вказаних осіб, настільки значні, що ускладнюють їхню ідентифікацію.

Особливістю п'ятого етапу є необхідність врахування впливу на почерк виконавця додаткових тимчасових факторів (наприклад, тексти заповітів (запис «прізвище, ім'я, по батькові») часто пишуть важкохворі люди зазвичай лежачи. Це може призвести до додаткових змін в ознаках почерку виконавця. Розбіжності ознак у досліджуваному рукописі та зразках можуть бути несуттєвими для вирішення ідентифікаційного завдання.

Ці обставини слід враховувати експерту-почеркознавцю на шостому етапі першого рівня для планування подальшого дослідження.

Другий рівень вирішення починається з етапу визначення умов виконання рукопису. Наступні етапи другого рівня дослідження не відрізняються від вирішення інших завдань відносно текстів. Однак, оцінюючи результати порівняння, необхідно мати на увазі, що за відсутності у розпорядженні експерта зразків, наближених за часом до періоду виконання досліджуваного рукопису (у разі позитивного висновку) експерт може прослідкувати розбіжність не тільки в окремих ознаках, а й в конструкції літер. Це пов'язано з тим, що порушення навички письма призводить до втрати різноманітності рухів, а у почерку виконавця залишається обмежена кількість найпростіших і стійких звичних рухів, які з часом витісняють конструкції, характерні для пишучої особи у більш молодому віці.

Отже, тільки дотримання вимог методичного характеру, які полягають у правильному визначенні особливостей виконання об'єкта дослідження, виявленні, вивченні усіх обставин та факторів, правильної оцінки у порівняльних об'єктах сукупності ознак, що збігаються, і таких, що різняться, використання достатньої кількості й належної якості порівняльного матеріалу є підставою надання правильного та обґрунтованого висновку експертизи для вирішення питань щодо текстів виконаних особами похилого та старечого віку.

А. В. Дивнич,

старший судовий експерт Полтавського НДЕКЦ МВС України, м. Полтава, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2247-9131>, e-mail: anatolii.dyvnych@st.pdaa.edu.ua

О. Д. Дивнич,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин
Полтавського державного аграрного університету, м. Полтава, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0290-4030>, e-mail: olga.dyvnych@pdaa.edu.ua

ЕЛЕКТРОННІ ДОКУМЕНТИ: СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Сучасний розвиток інформаційних технологій зумовлює використання електронних документів у господарській діяльності підприємств, що слід враховувати під час організації судових експертиз. Проведення економічної експертизи з використанням електронних документів має ґрунтуватися на попередньому комп'ютерно-технічному дослідженні їх реквізитів.

Ключові слова: електронний документ, докази, економічна експертиза.

Abstract. Modern information technology development determines electronic documents in the economic enterprise activities that should be taken into account while organizing forensic examinations. Conducting forensic economic analysis using electronic documents should be based on a preliminary computer research on their details.

Keywords: electronic document, evidence, forensic economic analysis.

Аннотация. Современное развитие информационных технологий обуславливает использование электронных документов в хозяйственной деятельности предприятий, что необходимо учитывать при организации судебных экспертиз. Проведение экономической экспертизы с использованием электронных документов должно основываться на предварительном компьютерно-техническом исследовании их реквизитов.

Ключевые слова: электронный документ, доказательства, экономическая экспертиза.

Стрімкий технологічний розвиток, потреба дистанційного передавання інформації, удосконалення комп'ютерних мереж сприяє більш широкому використанню електронної форми документів. Під час використання електронних документів зазвичай спостерігається зменшення вартості та прискорення обміну інформацією, що сприяє дедалі ширшому впровадженню електронного документообігу в господарській діяльності, бухгалтерському та податковому обліку. Так, згідно з даними Держстату України [1], упродовж 2017—2019 рр. в Україні частка

Список використаних джерел

1. Меленевська З. С., Свобода Є. Ю., Шаботенко А. І. Судово-почеркознавча експертиза : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. І. Красюка. Київ, 2007. 280 с.
2. Добровольская Е. Д., Манцвотова А. И., Орлова В. Ф. Судебно-почерковедческая экспертиза: пособ. для экспертов-почерковедов и судеб.-следст. работ. Москва. 1971, 142 с.
3. Винберг Л. А., Шванкова М. В. Почерковедческая экспертиза. Волгоград, 1977.
4. Можар И. М. Устойчивость признаков почерка в зависимости от времени // Криминалистика и судебная экспертиза. 1964. Вып. 1.

підприємств, що використовували саме електронну форму рахунків-фактур стабільно зростала. За вказаний період питома вага надавачів таких документів збільшилася на 14,9 проц. пункти, а частка підприємств-отримувачів — на 26,6 проц. пункти.

Звичним явищем стало також ведення податкового обліку в електронній формі та дистанційне подання податкової звітності через електронний кабінет платника на веб-сайті Державної податкової служби та із застосуванням програмного продукту М.Е.дос. Пунктом 42.6 Податкового кодексу України [2] передбачено, що електронний документообіг між платником податків та контролюючим органом не потребує укладення відповідного договору.

Наразі електронний документ закон визначає як документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, зокрема, обов'язкові реквізити документа [3]. Але створення, передавання, збереження та візуалізація інформації, яку містить такий документ, потребує фіксації на певному носіїві. Власне інформація є абстрактною категорією, що не потребує обов'язкового представлення в уречевленому стані. Інформація стає придатною для сприйняття лише за допомогою спеціальних технічних пристроїв [4, с. 41]. Тобто, електронний документ визнається за умови його подання у формі, придатній для її оброблення електронними засобами.

З огляду на правовий статус електронних документів, їх дослідження під час проведення судових економічних експертиз має ґрунтуватися на підходах і принципах, які здійснюють стосовно документів у звичній паперовій формі.

В експертній практиці непоодинокими є випадки, коли ініціатор проведення судової економічної експертизи надає окремі документи виключно в електронній формі (наприклад, зафіксованими на оптичних дисках, флеш-носіях, рідше — на вилучених жорстких дисках тощо). При цьому виникає чимало технічних, процесуальних та методичних питань щодо їх дослідження.

Це обумовлено тим, що без застосування заходів обмеження доступу, інформація в електронній формі є такою, що легко змінюється. В. Г. Хахановський і М. В. Гуцалюк підкреслюють, що для встановлення електронної інформації як доказу необхідним є використання спеціального програмного та апаратного інструментарію, треба врахувати її уразливість до знищення, спотворення та копіювання [5, с. 15]. Тому Г. В. Татаренко, К. В. Болгарєва та Д. В. Татаренко зазначають, що міжнародний досвід використання електронних документів як докази передбачає їх оцінку за наступними критеріями [6, с. 114]: надійність способу створення, зберігання і передачі електронного документа; надійність способу забезпечення його цілісності; спосіб ідентифікації відправника тощо.

Зрозуміло, що дослідження за вказаними питаннями не належить до завдань судової економічної експертизи. Виявлення інформації, що міститься на комп'ютерних носіях, є завданням комп'ютерно-технічної експертизи. Тому для ідентифікації та автентифікації наданих електронних документів експерту-економісту доцільно здійснювати їх експертизу спільно з експертом з комп'ютерно-технічних досліджень за наступним алгоритмом (рис. 1).

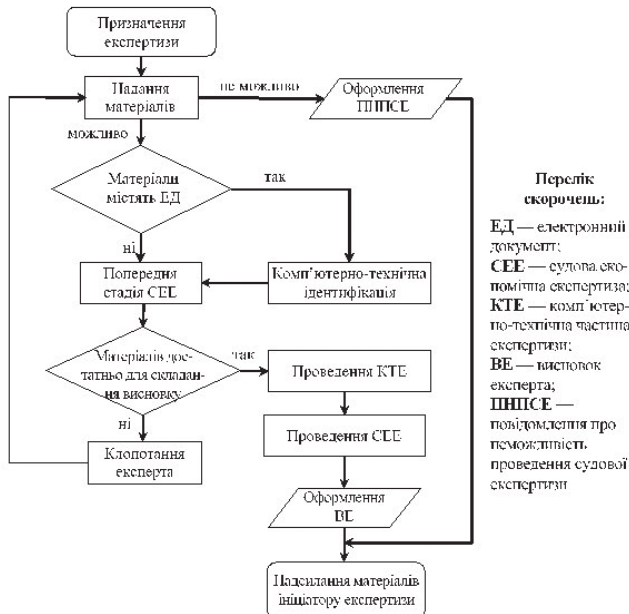

Рис. 1. Загальний алгоритм проведення судової експертизи за матеріалами, що містять електронні документи

Крім встановлення звичайних необхідних реквізитів (дати складання, назви підприємства, змісту та обсягу господарської операції тощо), електронний документ має бути підписаний електронним підписом уповноваженої особи, яка зафіксує таким чином його структуру.

Ми прогнозуємо збільшення кількості призначення судових економічних експертиз за матеріалами, що містять електронні документи.

Тому перспективи використання таких документів залежать від унормування процедури ідентифікації реквізитів. Складові електронних документів слід визначати шляхом проведення комп'ютерно-технічного дослідження.

Методичний експертний інструментарій має передбачати алгоритм дослідження електронних документів, зрозумілий учасникам процесу доказування та судового розгляду.

Список використаних джерел

1. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах : статистична інформація. Державна служба статистики України, 2020. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zv/ikt/arh_ikt_u.html (дата звернення 24.02.2021).
2. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (зі змін. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 24.02.2021).
3. Про електронні документи та електронний документообіг : закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV (зі змін. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15> (дата звернення 24.02.2021).
4. Гуцалюк М. В., Антонюк П. С. Щодо сутності електронної (цифрової) інформації як джерела доказів у кримінальному провадженні // Криміналістичний вісник. 2020. № 33(1). С. 37—49. URL: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2020-33-1-37> (дата звернення 24.02.2021).
5. Хахановський В. Г., Гуцалюк М. В. Особливості використання електронних (цифрових) доказів у кримінальних провадженнях // Криміналістичний вісник. 2019. № 1(31). С. 13—19. URL: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2019-31-1-13> (дата звернення 24.02.2021).
6. Татаренко Г. В., Болгарєва К. В., Татаренко Д. В. Електронні документи як засіб доказування: сутність та правове регулювання // Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2019. № 1(37). С. 111—119. URL: <https://doi.org/10.33216/2218-5461-2019-37-1-111-119> (дата звернення 24.02.2021).

В. К. Дібров,

науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Харків, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8233-3324>, e-mail: v.dibrov0201@gmail.com

РОЗВИТОК НОВИХ МЕТОДИК СУДОВОЇ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. З урахуванням того, що в Україні збільшується кількість легкових електромобілів та гібридних автомобілів на дорогах загального користування, з'явилась необхідність у розвитку нових методик дослідження легкових електромобілів та гібридних автомобілів як учасників дорожнього руху.

Ключові слова: судова експертиза, судова автотехнічна експертиза, дослідження, статистика, легкові електромобілі та гібридні автомобілі.

Abstract. Given growing number of electric and hybrid cars on public roads in Ukraine, there is a need to develop new research methods for electric and hybrid cars as road users.

Keywords: forensic examination, road accident analysis, research, statistics, electric and hybrid cars.

Аннотація. С учётом того, что в Украине увеличивается количество легковых электромобилей и гибридных автомобилей на дорогах общего пользования, появилась

необхідність в розвитку нових методик по дослідженню легкових електромобилей и гибридных автомобилей как участников дорожного движения.

Ключевые слова: *судебная экспертиза, судебная автотехническая экспертиза, исследования, статистика, легковые электромобили и гибридные автомобили.*

Аварійність на автомобільному транспорті — одна з найважливіших проблем, що постає перед більшістю країн з високим рівнем автомобілізації. Кількість дорожньо-транспортних пригод у світі та Україні постійно зростає, що зумовило розвиток судової автотехнічної експертизи для встановлення істини у справах про дорожньо-транспортні пригоди (далі — ДТП).

Під час розгляду справ про ДТП важливе значення має автотехнічна експертиза, яка є різновидом інженерно-транспортних експертиз.

Судова автотехнічна експертиза має свою наукову базу — судову автотехніку, яка є інтеграційною галуззю, що розвивається й містить інженерні та криміналістичні знання про закономірності виникнення ДТП і методологію їх дослідження.

Спираючись на Інструкцію про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, основними завданнями автотехнічної експертизи є встановлення несправностей транспортного засобу, які загрожували безпеці руху, причин їх утворення та часу виникнення (до дорожньо-транспортної пригоди чи внаслідок неї або після неї), можливості виявлення несправності звичайними методами контролю за технічним станом транспортного засобу; визначення механізму впливу несправності на виникнення та розвиток пригоди; установлення механізму ДТП та її елементів: швидкості руху (за наявності слідів гальмування та за пошкодженнями), гальмового та зупинного шляхів, траєкторії руху, відстані, пройденої транспортним засобом за певні проміжки часу, та інших просторово-динамічних характеристик пригоди (швидкість руху транспортних засобів, виходячи з їх пошкоджень, може визначатися за допомогою програмних комплексів з дослідження механізму ДТП, що рекомендовані для впровадження в експертну практику); установлення відповідності дій водія транспортного засобу у цій дорожній ситуації технічним вимогам Правил дорожнього руху, наявності у водія технічної можливості запобігти пригоді з моменту виникнення небезпеки; відповідності (з технічної точки зору) дій водія вимогам Правил дорожнього руху, а також встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями водія та ДТП.

Згідно зі статистикою продажу електромобілів в Україні за 2020 рік, станом на 01.06.2020 р. кількість

електромобілів і гібридів в Україні перевищила 43 тис. шт., до 2024 р. експерти прогнозують зростання їх кількості до 250 тис. Статистика свідчить, що кількість реєстрацій не тільки вийшло на докарантинний рівень, але навіть перевищило показники 2019 року. Отже, на сучасному етапі розвитку передових енергозберігаючих технологій в автомобілебудуванні актуальності набуває застосування на транспорті електродвигунів.

Відповідно до ч. 3 ст. 8 Закону України «Про судову експертизу» Постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2008 р. № 595 затверджено Порядок атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз, яким передбачено ведення Реєстру атестованих методик. Цей нормативний документ узагальнив усі чинні методики, упорядкував їх за всіма видами судових експертиз і експертними спеціальностями.

Станом на 1 лютого 2021 року в Реєстрі методик проведення судових експертиз відсутні методики для дослідження технічного стану легкових електромобілів та гібридних автомобілів. Також відсутні методики для визначення механізму впливу несправності на виникнення та розвиток пригоди; установлення механізму дорожньо-транспортної пригоди та її елементів транспортних засобів з електродвигунами.

З урахуванням того, що в Україні легкові електромобілі та гібридні автомобілі дуже витісняють автомобілі з двигунами внутрішнього згоряння з автомобільних доріг загального користування, слід розробити методику для дослідження ДТП за участю легкових електромобілів та гібридних автомобілів.

Список використаних джерел

1. Бойченко С. Б., Бояров В. І., Будко Т. В. та ін. Експертизи у судочинстві України. Київ : Юрінком Інтер, 2015. С. 268—269.
2. Статистика продажу електромобілів в Україні за 2020 рік. URL: hevcars.com.ua/reviews/statistika-prodazh-elektromobilej-v-ukraine-za-6-mesyaczev-2020-goda (дата звернення: 25.02.2021).
3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 25.02.2021).
4. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 28. Ст. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 25.02.2021).

О. М. Дорошко,

старший судовий експерт Дніпропетровського НДЕКЦ МВС України, м. Дніпро, Україна,
e-mail: oldoroshko33@gmail.com

Т. Г. Хомяк,

судовий експерт Дніпропетровського НДЕКЦ МВС України, м. Дніпро, Україна,
e-mail: TatianaH@i.ua

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЙНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НИЗУ ВЗУТТЯ НА СТАДІЇ ЕКСПЕРТНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Анотація. Розглянуто основні проблеми, які виникають під час отримання порівняльних зразків підошви

взуття на стадії експертного експерименту під час проведення ідентифікаційної експертизи низу взуття.

Ключові слова: слід, взуття, експеримент, порівняльний зразок, ідентифікація.

Abstract. *Main problems arising in the process of obtaining comparative samples of shoe soles while conducting forensic identification examination of shoe bottom are considered.*

Keywords: *footprint, shoes, experiment, comparative sample, identification.*

Аннотація. *Рассмотрены основные проблемы, возникающие в процессе получения сравнительных образцов подошвы обуви на стадии экспертного эксперимента при проведении идентификационной экспертизы низа обуви.*

Ключевые слова: *след, обувь, эксперимент, сравнительный образец, идентификация.*

Методика трасологічної експертизи дослідження слідів низу взуття аналогічна методикам решти криміналістичних експертиз. Розглянемо основні етапи проведення такої експертизи.

На етапі попереднього дослідження з'ясовують відомості про час та умови утворення слідів (визначають якісну та кількісну значимість ознак) та час із моменту вилучення взуття (визначають ідентифікаційний період).

Огляд слідів, що надійшли на дослідження, проводять для визначення: якою частиною взуття та взуттям на яку ногу утворено слід (за конфігурацією країв подошви та відображенню форми каблука), типу рельєфного малюнка, а також виду взуття та його особливостей.

Огляд взуття, наданого як об'єкт експертизи, проводять із метою визначення маркування та індивідуальних особливостей, типу та виду взуття, ознак ремонту або змінення подошви, наявності сторонніх чужорідних тіл у поглибленнях подошви.

Далі сліди оглядають від загального до окремого та визначають, які ознаки можливо використати в процесі детального дослідження. За встановленими загальними ознаками слід порівнюють із взуттям. Істотні розбіжності загальних ознак зазвичай є підставою для негативного висновку. Однак, ухвалюючи таке рішення, необхідно враховувати, що окремі розбіжності загальних ознак, можуть бути результатом неадекватного, викривленого відображення взуття в сліді. Під час збігу загальних ознак експерт вивчає окремі ознаки взуття в такій самій послідовності, як під час дослідження сліду.

Проводячи ідентифікаційну експертизу, зазвичай виникає необхідність у проведенні експертного експерименту.

Експерименти проводяться для отримання порівняльних зразків, визначення стійкості відображення ознак, механізму слідоутворення та підтвердження меж можливого викривлення слідів та відображень ідентифікаційних ознак у них залежно від різних умов слідоутворення, забезпечення можливості наочно проілюструвати результат порівняльного дослідження за допомогою фотознімків.

Однією з вимог, що висувають під час проведення експертного експерименту, є створення умов, максимально наближених до тих, за яких відбувалося формування об'єктів дослідження та відповідних процесів [1].

Насамперед, отримавши порівняльні зразки, необхідно визначити стійкість відображення особливостей

будови рельєфного малюнка подошви взуття залежно від умов слідоутворення та структури поверхні, на якій залишено слід. Вирішення цього завдання є важливим етапом підготовки до порівняльного дослідження через те, що повно та точно відтворити всі особливості механізму слідоутворення конкретного сліду подошви взуття неможливо.

Найбільші труднощі в моделюванні умов слідоутворення виникають під час дослідження слідів, утворених рідиною (кров'ю, рідким брудом). Тому навіть у разі правильного добирання експериментальних умов слідоутворення та слідоутворювальної речовини, отримати в одному експериментальному відтиску подошви взуття, відображення всіх її окремих ознак, подібних до їх відображень у сліді, вилученим з місця події, неможливо. Це пов'язано, насамперед, із тим, що такі параметри слідоутворення, як розподілення та товщина шару слідоутворювальної речовини на поверхні подошви, складно піддаються моделюванню та суттєво змінюються у кожному наступному отриманні експериментального відтиску через її малу в'язкість і наступне зменшення товщини шару.

Отримання експериментальних відтисків подошви взуття під час проведення експертного експерименту із застосуванням типографської фарби: з нанесенням фарби за допомогою дактилоскопічного валику на подошву взуття та притискання її до аркушів білого паперу; із нанесенням фарби за допомогою дактилоскопічного валику на рівну, гладку поверхню (наприклад, скло), притискання до неї подошви взуття та отримання експериментальних відтисків на аркушах білого паперу дають задовільну якість відображення особливостей будови рельєфних елементів подошви. Водночас до їх недоліків слід віднести те, що у разі неодноразового нанесення типографської фарби на поверхню подошви може утворюватися закупорювання дрібних особливостей її мікрорельєфу внаслідок накопичування в них фарби. Також залежно від умов отримання експериментальних відтисків (докладеної сили натискання, структури паперу, в'язкості типографської фарби та ін.) може утворитися деяке викривлення дрібних ознак подошви взуття.

Нанесенням на чисту, рівну та гладку поверхню (наприклад, пластик) тонкого шару масла (наприклад збройового), змінюючи в'язкість і товщину шару якого можливо моделювати різні умови слідоутворення. У подальшому контакті подошви взуття з масляною поверхнею утворюється перенос масла на подошву, контактуючи з будь-якою чистою, рівною та гладкою поверхнею можна отримати експериментальний відтиск. Цей метод має підвищену стійкість до зазначених негативних факторів та дає змогу точно моделювати умови слідоутворення, виявлення та вилучення слідів. Крім цього, у разі неодноразового отримання експериментальних відтисків не відбувається закупорювання дрібних особливостей мікрорельєфу подошви.

Під час надходження на дослідження гіпсових зліпків слідів низу взуття для визначення наявності та стійкості відображених загальних та окремих ознак, інколи експертів необхідно виготовити експериментальні зліпки. При цьому він може зіткнутися з такими проблемами: відсутні

відомості про вид слідосприймальної поверхні, з якої було вилучено слід (грунт, пісок, пил тощо), її стан (вологий або сухий), погодні умови, за яких було виготовлено досліджувані зліпки, із можливою різницею у виді, типі, дисперсності матеріалу (гіпс, алебастр тощо), який експерт використовує для виготовлення експериментальних слідів із матеріалом, що використаних спеціалістом під час вилучення слідів з місця події. Особливою складністю є виготовлення експериментальних зліпків слідів низу взуття, що знаходилися на снігу, якщо сліди надійшли на дослідження в теплу пору року. Навіть якщо припустити, що експерт із матеріалів справи може уявити картину слідоутворення, він не в змозі відтворити описані вище умови, в яких слід було сформано [2]. Тому необхідність виготовлення експериментальних зліпків слідів взуття викликає певні питання.

Деякі труднощі виникають під час отримання експериментальних зразків взуття, вилученого у особи, яка має

анатомічні дефекти або особливості ходи, що впливають на процес утворення слідів. Тому для повноти експерименту бажано зразки отримувати за допомогою взуття, надягнутого на цю особу. Оскільки експерт не може відтворити (змодельовати) специфічний механізм слідоутворення, що ускладнює проведення дослідження.

Отже, за допомогою наявних методів проведення експертного експерименту не завжди можливо створити умови, максимально наближені до тих, за яких відбувалося формування слідів. Це викликає проблеми у проведенні ідентифікаційної експертизи слідів низу взуття та може призвести до помилкового висновку.

Список використаних джерел

1. Судова трасологічна експертиза : метод. посіб. / укл. К. М. Ковальов, В. А. Кузнєцов. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2019. 123 с.
2. Грановский Г. Л. Криминалистическое исследование следов ног. Киев, 1970. 68 с.

О. С. Дробишева,

старший науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0447-0408>, e-mail: 13335789@ukr.net

Д. І. Гайдамакіна,

старший науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2823-2810>, e-mail: dianagayd@yahoo.com

О. В. Мацюк,

судовий експерт ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0948-3777>, e-mail: baffich@ukr.net

Л. О. Грінєнко,

судовий експерт ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4844-2855>, e-mail: grinenko.lora@gmail.com

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДПИСІВ, ВИКОНАНИХ ЗІ ЗНАЧНИМ РОЗРИВОМ У ЧАСІ

Анотація. Розглянуто проблемні питання, що виникають у експертів у процесі дослідження підписів, виконаних зі значним розривом у часі; наведено випадок із експертної практики.

Ключові слова: підпис; підписи, виконані зі значним розривом у часі.

Annotation. The paper considers problematic issues arising from experts in the process of examining signatures made with a significant time gap; the case with the expert practice of this type of research is given.

Keywords: signature, signatures made with a significant time gap.

Аннотация. Рассмотрены проблемные вопросы, возникающие у экспертов в процессе исследования подписей, выполненных со значительным разрывом во времени; приведен случай из экспертной практики.

Ключевые слова: подпись; подписи, выполненные со значительным разрывом во времени.

Як свідчить аналіз експертної практики, протягом останніх років доволі часто слідчі органи, суди й приватні особи призначають судово-почеркознавчі експертизи і дослідження, об'єктами яких є підписи, виконані зі значним розривом у часі. Експерти вирішують питання щодо встановлення виконавців підписів у різних нотаріальних

і банківських документах, заповітах, договорах дарування та оренди земельних ділянок, дорученнях, заявах тощо.

Підпис і почерк кожної особи протягом усього життя зазнає природних змін. Найсуттєвіші з них відбуваються під час формування підпису та почерку, особливо під час навчання письма у школі та в період значної підписної та писемної практики протягом життя. До основних причин, що викликають зміни в підписному почерку, належать: об'єм та характер підписної практики; вікові зміни органів, які беруть участь у процесі письма (нервова система, руки, очі). Ці причини здебільшого обумовлюють зміни, що виникають в підписному почерку протягом часу [1]. Характер та ступінь їх виявлення є специфічними для кожної особи, вони залежать від властивостей, підписної практики, ступеня вікових змін організму.

Отже, дослідження цих доволі складних графічних об'єктів викликає в експертів-почеркознавців певні труднощі. Це пов'язане з особливостями як підготовки порівняльного матеріалу, так і подальшого роздільного та порівняльного дослідження, складовою частиною якого є пояснення природи виникнення розбіжностей та збіжностей загальних та окремих ознак у підписах, виконаних зі значним розривом у часі, визначення частоти прояву цих ознак, аналіз виявлених розбіжностей. Останнє дає

можливість визначити найбільш стійкі ознаки у підписах, виконаних зі значним розривом у часі, та характерні для підпису конкретної особи.

Наведемо приклад з експертної практики щодо вирішення такого питання. Для проведення судово-почеркознавчої експертизи надійшли матеріали за цивільною справою (разом з ухвалою про призначення судово-почеркознавчої експертизи) з метою встановлення виконавця підпису від імені М. у договорі дарування, датованому 2007 р. [2]. Досліджуваний підпис було виконано рухами простої будови, він мав транскрипцію «Ма-ш-та», темп виконання від середнього до швидкого, середній розмір і розгін, нахил від вертикального до правого. Крім того, у досліджуваному підписі спостерігалися порушення координації рухів першої та другої груп, про що свідчили тупі точки початки та закінчення рухів, звивистість та кутистість у виконанні дугових і прямолінійних елементів літер, нестійке розміщення рухів по вертикалі та горизонталі (див. Рис. 1).

Рис. 1. Досліджуваний підпис від імені М.

Серед зразків підпису й почерку М. було надано документи, підписані ним у період 1989—1995 рр. Зразки виконано рухами простої будови у швидкому темпі, мали переважно повну літерну транскрипцію. Розмір та розгін середній, нахил правий. Порушення координації рухів відсутні (див. Рис. 2, 3).

Рис. 2, 3. Зразки підпису М. (1989—1995)

Невелику кількість зразків підпису М. було виконано у 2016—2017 рр. Зразки мали спрощену будову рухів та значні порушення координації рухів першої та другої груп, виконані у повільному темпі (див. Рис. 4).

Рис. 4. Зразок підпису М. (2017)

Отже, як порівняльний матеріал було надано зразки підпису та почерку М., виконані щонайменш за 12 років до

складання досліджуваних документів і через 9—10 років пізніше.

Слід зазначити, що підпис від імені М. у договорі був кілька разів об'єктом почеркознавчого дослідження. Експерти, які проводили попередні судово-почеркознавчі експертизи, не змогли встановити індивідуального комплексу стійких, суттєвих загальних та окремих ознак, що утворювали б індивідуальну сукупність, достатню для категоричного висновку про виконавця досліджуваного підпису. Крім того, обмежена кількість порівняльного матеріалу, виконаного зі значним розривом у часі, виключала можливість пояснити природу виявлених діагностичних ознак.

У цьому випадку експерти заявили клопотання про надання додатково зразків підпису М., максимально наближених до періоду виконання наданого для перевірки підпису [3]. Клопотання було задоволено, поміж додаткових зразків декілька було виконано у період 2005—2006 рр. Вони мали транскрипцію, наближену до досліджуваного підпису, від середнього до швидкого темп виконання, середній розмір і розгін, нахил від вертикального до правого. Крім того, у зразках спостерігалися незначні порушення координації рухів першої та другої груп (див. Рис. 5).

Рис. 5. Зразок підпису М. (2006)

Ретельно порівнявши досліджуваний підпис зі всіма групами зразків підпису М., експерти встановили збіжності ступеня виробленості рухів, загальних та інформативних окремих ознак (форми та напрямку рухів у виконанні та з'єднанні елементів, протяжності та розміщення рухів по вертикалі та горизонталі, розміщення точок початку та завершення рухів, виду з'єднання у виконанні літер та їх елементів). Тому експерти зробили категоричний висновок щодо виконання досліджуваного підпису самим М. Аналіз прояву розбіжних ознак встановив, що вони були характерними для почерку М. у різний період виконання, а діагностичні ознаки проявилися у зразках підписів більш пізнього періоду.

Отже, досліджуючи підписи, виконані зі значним розривом у часі відносно порівняльного матеріалу, у разі істотних розбіжностей ознак категоричні висновки можливі лише за умови наявності зразків, максимально наближених до періоду виконання досліджуваного підпису.

Список використаних джерел

1. Можар И. М. Устойчивость признаков почерка в зависимости от времени. Рефераты докладов объединенной научной конференции. Киев, 1956. С. 14—16.
2. Архів ХНДІСЕ за 2019 р.
3. Гриненко Л. Г., Суєтнова О. І. Щодо питання про дослідження підписів, виконаних з розривом у часі // Експертне обслуговування правосуддя на сучасному етапі судово-правової реформи : сб. науч.-практ. мат-лов (к 10-летию основания Крымского отделения НИИ судебных экспертиз им. Засл. проф. Н. С. Бокариуса). Симферополь, 2000. С. 32—38.

С. А. Дубенцев,

старший научный сотрудник государственного учреждения «Научно-практический центр Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь», г. Минск, Республика Беларусь,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4252-8562>, e-mail: habibic@mail.ru

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ, ВОЗНИКАЮЩИЕ ПРИ ПРОВЕДЕНИИ СУДЕБНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ ПРАВИЛЬНОСТИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ХОЗЯЙСТВЕННЫМ ОБЩЕСТВОМ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОЙ СТОИМОСТИ ДОЛИ ЕГО УЧАСТНИКОВ

Аннотация. В статье рассмотрены проблемы экспертизы определения действительной стоимости доли участника при его выходе из хозяйственного общества.

Ключевые слова: доля, стоимость, чистые активы, судебная экономическая экспертиза.

Abstract. This article considers forensic examination issues of determining the actual value of the participant's share upon his withdrawal from the company.

Keywords: financial condition, financial analysis, forensic economic analysis.

Анотація. У статті розглянуто проблеми експертизи визначення дійсної вартості частки учасника у разі його виходу з господарського товариства.

Ключові слова: частка, вартість, чисті активи, судова економічна експертиза.

Согласно ст. 93 Гражданского кодекса Республики Беларусь [1], участник хозяйственного общества вправе в любое время выйти из этого общества. В силу ст. 103 Закона Республики Беларусь «О хозяйственных обществах» [2], вышедшему участнику выплачивается действительная стоимость его доли в уставном фонде хозяйственного общества.

На первый взгляд, подобная процедура расчётов коммерческой организации с собственником имущества по вкладам в уставный фонд выглядит довольно простой. Однако, как свидетельствует практика, существующая коллизия нормативных правовых актов может повлечь необходимость назначения судебной экономической экспертизы правильности определения действительной стоимости доли вышедшего участника хозяйственного общества в его уставном фонде. Между тем, эксперты-экономисты при совершении ими процессуальных действий также не застрахованы от трудностей, вызванных несогласованностью положений различных актов законодательства.

Так, согласно ст. 103 Закона Республики Беларусь «О хозяйственных обществах» [2], действительная стоимость доли выходящего участника в уставном фонде хозяйственного общества определяется по бухгалтерскому балансу (книге учёта доходов и расходов), составляемому на момент его выбытия. Под моментом выбытия в рассматриваемой ситуации понимается:

- а) дата подачи (поступления) в хозяйственное общество заявления участника о его выходе либо иная указанная им в заявлении дата выхода;
- б) дата вступления в законную силу решения суда об исключении участника из хозяйственного общества.

Необходимо отметить, что согласно ст. 1, 14, 15 Закона Республики Беларусь «О бухгалтерском учёте и отчётности» [3], организации должны составлять бухгалтерскую отчётность на последний календарный день отчётного периода — года, квартала, месяца (за исключением

случаев создания, реорганизации или ликвидации организации). Таким образом, составление хозяйственным обществом бухгалтерского баланса на произвольную дату, совпадающую с моментом выбытия его участника, но не являющуюся последним календарным днём отчётного периода, законодательно не установлено. В этой связи возникает вполне обоснованный вопрос: «Будет ли соответствовать требованиям законодательства расчёт действительной стоимости доли участника хозяйственного общества, произведённый на любую дату?».

Вторым и не менее актуальным вопросом является отсутствие объективной возможности для определения действительной стоимости доли участника хозяйственного общества в его уставном фонде, вызванное отсутствием источника, содержащего исходные данные.

В частности, согласно ст. 94 Закона Республики Беларусь «О хозяйственных обществах» [2], действительная стоимость доли участника хозяйственного общества соответствует части стоимости чистых активов этого общества, пропорциональной размеру его доли. Пунктом 1 Постановления Совета Министров Республики Беларусь от 27.06.2008 г. № 950 [4] установлено, что порядок расчёта коммерческими организациями стоимости чистых активов определяется Министерством финансов. Как следует из Инструкции о порядке расчёта стоимости чистых активов, утверждённой постановлением Министерства финансов Республики Беларусь от 11.06.2012 г. № 35 [5], основанием определения коммерческими организациями стоимости чистых активов являются исключительно данные бухгалтерского баланса.

В то же время, согласно ст. 2 Закона Республики Беларусь «О бухгалтерском учёте и отчётности» [3], в соответствии с законодательными актами Республики Беларусь отдельные категории организаций могут быть освобождены от обязанности ведения бухгалтерского учёта и составления бухгалтерской отчётности. Так, на основании ст. 333 Налогового кодекса Республики Беларусь [6] применяющие упрощённую систему налогообложения организации, при соблюдении ими условий в отношении численности работников и размера валовой выручки, вправе вести учёт в книге учёта доходов и расходов организаций и индивидуальных предпринимателей, применяющих упрощённую систему налогообложения. При этом порядок расчёта стоимости чистых активов организациями, освобождёнными от обязанности ведения бухгалтерского учёта и составления бухгалтерской отчётности, Министерством финансов не определён.

Возможно ли решение изложенных вопросов без внесения в нормативные правовые акты изменений, устраняющих существующие пробелы, либо принятия (издания)

новых нормативных правовых актов, как это предусмотрено ст. 71 Закона Республики Беларусь «О нормативных правовых актах» [7]? Поиском ответа на данный вопрос в настоящее время занимается государственное учреждение «Научно-практический центр Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь» в рамках выполнения научно-исследовательской работы по теме «Разработка методик по исследованию материалов отдельных видов финансов субъектов хозяйствования при производстве судебных экономических экспертиз».

Список использованных источников

1. Гражданский кодекс Республики Беларусь : Кодекс Республики Беларусь от 07.12.1998 г. № 218-3 // Ведомости Национального схода Республики Беларусь. 1999. № 7—9. Ст. 101.
2. О хозяйственных обществах : Закон Республики Беларусь от 09.12.1992 г. № 2020-XII // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. 2006. № 18, 2/1197.
3. О бухгалтерском учете и отчетности : Закон Республики Беларусь от 12.07.2013 г. № 57-3 // Национальный правовой интернет-портал Республики Беларусь. 2013. № 2/2055.
4. О некоторых вопросах определения стоимости чистых активов : Постановление Совета Министров Республики Беларусь от 27.06.2008 г. № 950 // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. 2008. № 160, 5/27939.
5. Инструкция о порядке расчета стоимости чистых активов : утв. постановлением Министерства финансов Республики Беларусь от 11.06.2012 г. № 35 // Национальный правовой интернет-портал Республики Беларусь. 2012. № 8/26095.
6. Налоговый кодекс Республики Беларусь : Кодекс Республики Беларусь от 29.12.2009 г. № 71-3 // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. 2010. № 4, 2/1623.
7. О нормативных правовых актах : Закон Республики Беларусь от 17.07.2018 г. № 130-3 // Национальный правовой интернет-портал Республики Беларусь. 2018. № 2/2568.

Т. М. Єгорова,

завідувачка сектору Полтавського відділення ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаруса», м. Полтава, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0661-9985>, e-mail: tet-egorova@meta.ua

В. В. Єгоров,

кандидат медичних наук, лікар-психіатр Полтавської обласної клінічної психіатричної лікарні ім. О. Ф. Мальцева, м. Полтава, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3588-2475>, e-mail: expertegor@gmail.com

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЖЕРТВ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Анотація. Розглянуто соціально-психологічні аспекти кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми, в умовах пандемії COVID-19. Окреслено теоретико-методичні проблеми щодо проведення судово-психологічного дослідження потерпілих від злочину, передбаченого ст. 149 КК України. Визначено психологічно значущі підстави для правової кваліфікації судом уразливого стану потерпілих.

Ключові слова: торгівля людьми, експертна практика, волевий акт, психологічна уразливість, психологічна залежність, експертна методика.

Abstract. Socio-psychological aspects of criminal offenses related to human trafficking in conditions of the COVID-19 pandemic are considered. Theoretical and methodological problems of judicial and psychological investigation of victims of the crime provided by article 149 of the Criminal Code of Ukraine are outlined. Psychologically significant bases for legal qualification by court of a vulnerable condition of victims are defined.

Keywords: human trafficking, expert practice, personality, deed, act of will, psychological vulnerability, psychological dependence, expert methodology.

Аннотация. Рассмотрены социально-психологические аспекты криминальных правонарушений, связанных с торговлей людьми, в условиях пандемии COVID-19. Очерчены теоретико-методические проблемы проведения судебно-психологического исследования потерпевших от преступления, предусмотренного ст. 149 УК Украины. Определены психологически значимые основания для правовой квалификации судом уязвимого состояния потерпевших.

Ключевые слова: торговля людьми, экспертная практика, волевой акт, психологическая уязвимость, психологическая зависимость, экспертная методика.

Кримінальні правопорушення, пов'язані з торгівлею людьми, є сучасною формою рабства із застосуванням психологічного примусу та (або) фізичного насильства, що викликане тяжким матеріальним положенням громадян, безробіттям, попитом на дешеву робочу силу, нелегальною трудовою міграцією, недостатністю правового переслідування торговців людьми, насильством у сім'ї, корупцією, військовими конфліктами тощо [1, 2, 3].

Стан міжнародної боротьби з торгівлею людьми у 2020—2021 роках ускладнився кризою, породженою коронавірусом COVID-19. У квітні 2020 року ОБСЄ та ООН наголосили про необхідність застосування термінових заходів щодо захисту уразливих груп населення, серед яких виокремлюються жінки та неповнолітні як потенційні жертви насильства, сексуальної експлуатації та торгівлі. Такий винятковий підхід зумовлений тим, що обмеження на переміщення, фізичне дистанціювання внаслідок пандемії COVID-19 особливо змінили форми сексуальної експлуатації, напруження та жорстокого поводження з жінками та дітьми. 2020 р. в інтернеті різко зросла активність осіб, які шукають матеріали про жорстоке поводження сексуального характеру з жінками і дітьми, займаються вербуванням з метою сексуальної експлуатації у мережі (зокрема, з використанням веб-камери та примусової онлайн-порнографії, здійснюють онлайн-домовленості з батьками щодо примусу до шлюбу дітей під приводом полегшення фінансового стану злидених сімей) [4—6].

ООН відзначає, що проблемою у сфері протидії торгівлі людьми є вкрай мізерний обсяг кримінального переслідування злочинців, що в умовах пандемії *COVID-19* пояснюється перенаправленням фінансових ресурсів усіх держав на задоволення невідкладних потреб у сфері охорони здоров'я та подолання економічних наслідків [6].

В Україні офіційні відомості щодо торгівлі людьми за період пандемії *COVID-19* не оприлюднені. У ЗМІ повідомляють, що 2020 р. торгівці людьми, шукаючи жертви в Україні, також найчастіше використовують інтернет, а окремі види сексуальної експлуатації застосовують виключно в інтернеті (онлайн-порнографія, секс-чати). Це соціальне явище у суспільстві пов'язують із соціальною ізоляцією жінок і дітей в умовах карантину, що стимулює їх спілкуватися в інтернеті, де діапазон шляхів задоволення актуальних потреб значно ширше, легше і, на думку жертв сексуальної експлуатації, безпечніше. Проте, сподівання жертв на конфіденційність в інтернеті є марними, оскільки злочинці активно використовують зібрану інформацію шляхом злому особистої електронної пошти, записів і фотознімків у соцмережах, постів із геомітками, інформації на сайтах про працевлаштування тощо. Завдяки стрімкому розвитку онлайн-технологій злочинні угруповання створюють каталоги з надання різноманітних секс-послуг жінками і дітьми, які можуть і не здогадуватися, що стали жертвами злочинних пропозицій.

Отже, проблема торгівлі людьми та сексуальної експлуатації у попередні роки та в сучасних умовах обмежень, пов'язаних із *COVID-19*, є найактуальнішою, поширеною й такою, що потребує негайного вивчення й вирішення у правовому, соціальному, економічному та інших аспектах [7, 8].

Практика проведення судово-психологічних досліджень у кримінальних провадженнях за ст. 149 Кримінального кодексу України також свідчить, що експертизи здебільшого призначали відносно потерпілих жінок та дівчат у віці 14—18 років, яких вербували торговці людьми через інтернет із метою сексуальної експлуатації переважно за межами України. Судово-психологічні експертизи цього виду призначають за ст. 149 Кримінального кодексу України, згідно якої однією з кваліфікувальних ознак правопорушення є вразливий стан потерпілої особи, зумовлений фізичними або психічними властивостями, або зовнішніми обставинами, що позбавляють або обмежують її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за власним волевиявленням самостійні рішення, чинити опір насильницьким діям, а також збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин [9].

Отже, юридичний критерій уразливого стану неповнолітньої психологічним сенсом: уразливість жертви торгівлі людьми полягає у її залежності від іншої особи (осіб), яка (які) мають можливість маніпулювати поведінкою жертви, вчиняючи відносно неї психологічний вплив.

До сьогодні у вітчизняній практиці відсутня методика судово-психологічного дослідження у кримінальних правопорушеннях, передбачених ст. 149 КК України. Як свідчить аналіз експертної практики, експерти-психологи,

не маючи єдиного методичного підходу для проведення дослідження за цим видом кримінального правопорушення, більше уваги приділяють діагностиці індивідуально-психологічних особливостей особистості або її актуальному емоційному стану. Це, безумовно, є важливим, але повною мірою не відповідає предмету дослідження, породжуючи розмитість, невизначеність або надмірну поширеність висновків.

На наш погляд, завданням експертного дослідження жертв торгівлі людьми є встановлення специфіки складного вольового акту в юридично значущій ситуації з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей особистості та її провідних мотиваційних чинників. Такий комплексний, багаторівневий підхід дасть змогу виокремити слабкі (уразливі) ланки у структурі особистості потерпілого, визначити дефекти на всіх етапах складного вольового акту (усвідомлення ситуації, прийняття життєво важливого, свідомого вибору на користь пропозиції підозрюваної (обвинуваченої) особи, реалізації вибору). Водночас найскладнішим і експертно значущим в аспекті психологічно уразливого стану є первинний фактор — внутрішня прийнятність пропозиції, підпорядкування діяльності потерпілої особи її провідній потребі у певному обіцяному заробітку, що є поштовхом для вибору на користь цієї пропозиції та подальшої активної діяльності для задоволення провідної потреби.

Такий підхід під час проведення судово-психологічної експертизи дає змогу визначити ступінь усвідомленої та регульованої діяльності потерпілої особи за комплексом усіх ознак складного вольового акту, який вона реалізує у ситуації, пов'язаної з пандемією *COVID-19*, в умовах онлайн-спілкування з торговцями людьми (зокрема, у режимі онлайн-експлуатації сексуального характеру та вербування).

Список використаних джерел

1. Освещение в средствах массовой информации проблемы торговли людьми. Пособие для журналистов / OSCE. Киев : ТОВ «Интертехнология», 2007. URL: <https://www.osce.org/ru> (дата звернення: 26.02.2021).
2. Справочное руководство ОБСЕ по обучению полиции: Торговля людьми. Вена, 2013. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/1/109936.pdf> (дата звернення: 26.02.2021).
3. Навчальний посібник у сфері протидії торгівлі людьми для суддів та прокурорів. Ознайомчі матеріали для держав-членів ЄС, асоційованих членів і держав-кандидатів на вступ. Відень, 2007. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/a/75880.pdf> (дата звернення: 27.02.2021).
4. Ответ на новые тенденции в торговле людьми и последствия пандемии COVID-19 : Руководство. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/5/464610.pdf> (дата звернення: 28.02.2021).
5. Противодействие торговле людьми в период кризиса, порожденного коронавирусом COVID-19 : Рекомендации Бюро Специального представителя и координатора ОБСЕ по борьбе с торговлей людьми (БСП/БТЛ). Вена, 30 апреля 2020. URL: <https://www.osce.org/ru/cthb/451861> (дата звернення: 28.02.2021).
6. Торговля женщинами и девочками : Доклад Генерального секретаря ООН. 7 августа 2020 года. URL: <https://www.undocs.org/ru/A/75/289> (дата звернення: 28.02.2021).

7. Алексеева А. В., Галустьян Ю. М., Шваб І. А. та ін. Соціальний аналіз основних чинників торгівлі людьми: реальна ситуація та шляхи запобігання : монографія / ред. : М. М. Ілляш, Т. М. Тележенко. Держ. ін-т пробл. сім'ї та молоді, Укр. ін-т соц. дослідж. Київ, 2003. 91 с.
8. Ковальова О. В. Попередження як напрям протидії торгівлі людьми // Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми :

- мат-ли Міжнар. наук.-практ. симпозиуму (Івано-Франківськ, 11—12.03.2016). Івано-Франківськ : Ред.-видав. від. Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2016. С. 67—70.
9. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 14.02.2021).

О. І. Жеребко,

кандидат юридичних наук, Київський НДІСЕ, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9740-4145>, e-mail: oleksandr.zherebko@kndise.gov.ua

ОГЛЯД І ФІКСАЦІЯ МІКРОЧАСТИНОК

Анотація. У статті розглянуто питання фіксації огляду мікрочастинок. Зазначено, що запам'ятовування є недостатньо надійним засобом фіксації, оскільки пам'ять індивідуальна й експерт може багато забути. Основний і обов'язковий засіб фіксації мікрочастинок під час провадження слідчих дій — протокол.

Ключові слова: мікрооб'єкти, мікрочастинки, огляд, фіксація, протокол.

Abstract. This article considers issue of fixing examination of microparticles. It is noted that memorization is not a reliable means of fixation, as the memory is individual and the expert can forget a lot. The main and obligatory means of fixing microparticles while investigative actions is a protocol.

Keywords: microscopic objects, microparticles, inspection, fixation, protocol.

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы фиксации осмотра микрочастиц. Отмечено, что запоминание является недостаточно надежным средством фиксации, поскольку память индивидуальна и эксперт может многое забыть. Основное и обязательное средство фиксации микрочастиц при производстве следственных действий — протокол.

Ключевые слова: микрообъекты, микрочастицы, осмотр, фиксация, протокол.

Використання мікрооб'єктів у процесі розслідування злочинів — один із самостійних напрямів судової експертизи. У теорії та практиці криміналістики використовують поняття «мікрочастинки», «мікросліди», «мікрооб'єкти» та інші поняття [1, с. 61].

Мікрочастинки — тверді тіла (розміром до 1 мм), що мають стійку форму та структуру (волосся й сухі лусочки шкіри людини або тварини, волокна тканин рослинного та іншого походження, пилок і спори рослин, дрібні частки металів, мінералів, мікробризки крові, фарби, слини, ПММ, наслідки близького пострілу, сліди металізації, залишені в результаті контактної взаємодії, та ін.).

Мікрочастинки за певних умов можуть бути речовими доказами у справі, тобто їх виявлення й фіксація повинні відбуватися за визначеною процесуальною формою. Протокол як засіб фіксації огляду мікрооб'єктів (мікрочастинок) — речових доказів має відповідати загальним вимогам ст. 104, 105 Кримінального процесуального кодексу України [2] та містити послідовний виклад інформації, відображати факти об'єктивно та з достатньою повнотою, мати термінологічну ясність і визначеність.

Виявлення, описування та вилучення мікрочастинок здійснює експерт, якому доручено проведення відповідного дослідження.

Технічно огляд мікрочастинок спочатку проводять у тих самих умовах та із застосуванням тих самих засобів, що призвели до їх виявлення. Потім можна оптимізувати умови спостереження (зокрема, посилити освітлення, застосувати для збільшення лупи або мікроскопи, обрати необхідний світлофільтр та ін.).

Зміст огляду об'єктів становить спостереження — активне цілеспрямоване сприйняття властивостей частинок і об'єктів-носіїв, а також з'ясування наявних між ними зв'язків, просторових і інших відносин. У процесі спостереження особливу увагу приділяють ознакам об'єктів, тобто властивостям, істотним з точки зору завдань, які стоять перед слідством. Отже, під час огляду важливого значення набуває добирання і виокремлення комплексу матеріальних ознак, на яких концентрується увага учасників огляду. Провідну роль в цьому процесі відіграє слідчий — головний суб'єкт слідчої дії. Він концентрує увагу понятих та інших учасників на властивостях, які слід виокремити, а потім зафіксувати як ознаки (у межах своєї компетенції слідчому може допомогти фахівець).

Іноді об'єктом огляду є скупчення великої кількості різних мікрочастинок — пилу, ґрунтових та інших забруднень, часток, виявлених і вилучених у пневматичний спосіб. Якщо в такому скупченні відразу не вдається виявити частинки, які представляють інтерес, об'єкт спрямовують на експертне дослідження. Однак, в умовах особливої терміновості може виникнути необхідність оглянути скупчення частинок і визначити елементи (їх кількісне співвідношення), що їм належать. Результати огляду в цьому випадку допомагають висунути версії про ознаки об'єктів, з якими стикався злочинець або потерпілий (ознаки оббивки меблів, предметів одягу, шерсті домашніх тварин, виробничих забруднень та ін.), і вжити заходи розшукового характеру.

Огляд скупчення частинок доцільно поєднувати з їх сортуванням на групи, які об'єднують об'єкти з однаковими зовнішніми ознаками. Сортування проводять у приміщенні без протягів з оптичним приладом невеликого збільшення.

Під час провадження слідчої дії поряд із виявленням і оглядом (спостереженням) мікрочастинок важливе значення має їх фіксація.

Фіксація мікрочастинок (мікрослідів) переслідує таку мету: по-перше, закріплення визначених під час огляду фактичних даних про ознаки мікрооб'єктів у зв'язку з елементами обставин події; по-друге, закріплення самих мікрочастинок (мікрослідів) як носіїв інформації для подальшого використання в процесі розслідування. Фіксація мікрочастинок належить до загального змісту фіксації ходу й результатів слідчої дії.

Під час спостереження водночас відбувається запам'ятовування понятими та іншими учасниками дії фактів (місцезнаходження, ознак частинок). У разі потреби збережена в пам'яті понятих інформація може бути отримана шляхом їх допиту.

Усе це дає підставу розглядати пам'ять як своєрідний мнемонічний засіб фіксації даних і навмисно орієнтувати понятих на запам'ятовування істотних моментів під час огляду. Однак, запам'ятовування є недостатньо надійним засобом фіксації.

Надійна фіксація мікрочастинок забезпечується різними засобами, які створюють матеріально закріпленій і доступній носій інформації. Основний і обов'язковий засіб фіксації мікрочастинок при провадженні слідчих дій — це протокол. Словесний протокольний опис (протоколювання) є найбільш універсальним: словами й термінами можна зафіксувати дані про факти, пов'язані з мікрочастинками, закріпити інформацію про різні ознаки мікрооб'єктів.

Протокол як засіб фіксації мікрочастинок має відповідати загальним вимогам: містити послідовний виклад інформації, відображати факти об'єктивно й доволі повно, бути термінологічно ясним і визначеним.

Протокольна фіксація виявлених мікрочастинок починається з вказівки, на якій ділянці місцевості або приміщення знаходиться об'єкт-носії, потім — на якій поверхні та частині об'єкта знайдено частинки (наприклад, «на внутрішній поверхні центрального вітринного скла», «на зовнішній поверхні лівого рукава піджака» та ін.).

Фіксують точку знаходження мікрочастинок (просторова фіксація мікросліду) шляхом визначення і зазначення в протоколі координат частинки. Для визначення координат в слідчій роботі широко застосовують тригонометричний метод, яким вимірюють відстані між точкою знаходження мікрочастинок та двома постійними точками-орієнтирами (кути предмета, характерні деталі, дефекти та ін.).

Надалі, визначаючи місце розташування частинки, будують трикутник за трьома сторонами. Якщо мікрочастинка знаходиться на прямокутному предметі (вікно, двері, сейф та ін.), просторову фіксацію іноді здійснюють методом прямокутних координат (вимірюючи найкоротші відстані до двох перпендикулярних країв предмета, ліній його деталей). Однак, цей метод може викликати деяку неточність через труднощі визначення суворо перпендикулярного напрямку від частки до орієнтовної лінії.

Фіксують місцезнаходження кількох одиничних мікрочастинок послідовно, чергуючи з описом їх ознак, у протоколі відображають координати кожної частки, а в разі їх близького розташування — відстані між ними.

Якщо група мікрочастинок зосереджена на обмеженій площі, то в протоколі зазначають діаметр або розміри зони скупчення частинок і координати центру цієї зони. У разі виявлення на об'єкті-носії значної кількості різноманітних мікрочастинок, що представляють інтерес, бажано доповнити протокольний опис складанням схеми взаємного розташування частинок.

Визначення розмірів мікрочастинок і їх елементів під час слідчої дії не проводять, оскільки вимірювання мікрооб'єктів вимагає спеціальних знань. Крім того, розміри багатьох мікрочастинок (волокон, нашарувань і впроваджень рідких і пластичних речовин) схильні до змін під впливом різних факторів (вплив температури, вологості повітря, внутрішньоструктурних змін та ін.), що після внесення розмірів до протоколу могло б викликати непорозуміння. У межах слідчої дії не можна також визначати вагу мікрочастинок.

Після фіксації місцезнаходження мікрочастинок в протоколі характеризують їх ознаки, доступні спостереженню. Описують форму, зовнішній вигляд мікротіл (частка кулястої або кубічної форми; частка у вигляді платівки, плівки, волокна; частка, яка не має правильної геометричної форми, та ін.). Щодо мікрослідів речовин в протоколі зазначають форму нашарування, впровадження, форму плями (кругла, овальна, видовжена, прямокутна та ін.).

У протоколі фіксують також кольорові ознаки мікрочастинок (мікрослідів). Під час описування зазвичай використовують загальноприйняті найменування основних кольорів видимого спектра та ахроматичні кольори (чорний, білий, сірий). Для повної характеристики залучають поєднання кольорів «світло-синій», «темно-червоний» та ін. Відтінки мікрослідів біологічного походження описують, використовуючи визначення, що утворено від назв основних кольорів («жовтуватий», «червоний», «зелений» та ін.). У випадках, коли колір мікрооб'єкту не піддається словесному визначенню, у протоколі зазначають: «мікрочастинка (мікрослід) невизначеного кольору». Заборонено використання в протоколі умовних найменувань кольорів, які не є загальноприйнятими («біла ніч», «корида» та ін.).

Поряд із кольоровими ознаками фіксують характер поверхні мікрооб'єкту (блискуча, матова), пропущення речовиною частинок світла (прозора, напівпрозора).

Отже, фіксацію мікрооб'єктів (мікрочастинок) та предметів-носіїв забезпечують різними засобами, що утворюють матеріально закріпленій і доступній носій інформації. Основним і обов'язковим засобом фіксації мікрочастинок під час здійснення слідчих дій є протокол.

Список використаних джерел

1. Практикум з криміналістики : навч. посібн. / кол. авторів : В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2013. 128 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9—10, 11—12, 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 20.02.2021).

Л. В. Жиленко,

судовий експерт Волинського НДЕКЦ МВС України, м. Луцьк, Україна,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6449-894X>, e-mail: vtgebzd@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ХУТРЯНИХ ВИРОБІВ

Анотація. Завдання товарознавчої експертизи хутряних товарів під час визначення їх ринкової вартості полягає у визначенні характеристик товару та зміни показників їх якості. Використання запропонованої схеми дасть змогу запобігти помилкам у визначенні ринкової вартості підробленого, штучного, пофарбованого або неякісного хутра.

Ключові слова: хутро, асортимент, сорт, дефект, ідентифікація виробу, хутряні напівфабрикати.

Abstract. The task of commodity examination of fur products in determining their market value is to identify characteristics of a product and change in their quality indicators. The use of suggested scheme will help to prevent errors in determining market value of counterfeit, artificial, dyed and low-quality fur.

Keywords: fur, range; type, defect; product identification; fur semi-finished products.

Аннотация. Задание товароведческой экспертизы меховых товаров при определении их рыночной стоимости состоит в определении характеристик товара и изменении показателей их качества. Использование предложенной схемы позволит избежать ошибок в определении рыночной стоимости поддельного, искусственного, крашеного или некачественного меха.

Ключевые слова: мех, асортимент, сорт, дефект, идентификация изделия, меховые полуфабрикаты.

Кожен день у вітринах магазинів з'являється велике різноманіття хутряних товарів. Споживачам пропонують нові матеріали та цікаві дизайнерські рішення. Неуважні покупці, поспішаючи, переглядають товарні пропозиції, частенько упускаючи найголовніші моменти, на які необхідно звертати увагу під час покупки хутряних виробів. З розвитком промисловості й нових технологій

дедалі важче встановити справжність хутра. Як відрізнити справжнє хутро від штучного та не стати введеним в оману? Зараз український ринок зазнає збитків від товарів іноземного походження, виробники яких не виконують вимоги з якості та безпеки за вітчизняними нормативно-правовими документами. Також значну частину хутряних товарів, що реалізують на українському ринку, виготовляють із недоброякісної сировини.

Асортимент готових хутряних виробів доволі різноманітний (Рис. 1). Якість хутряних виробів визначено вимогами стандартів, де наведено регламентацію показників якості, їх кількісні значення, методи оцінювання рівня якості хутрових виробів, правила сортування, визначення групи дефектів, вимоги до маркування, пакування, транспортування та зберігання [1].

Під час сортування хутряні вироби поділяють за сортом, кольором, кряжами (породами) та групами дефектів. Шкурки 1-го сорту оцінюють як 100 %, 2-го сорту — 75—80 %, 3-го — 50 %, 4-го — 25 %. До основних дефектів, що трапляються на сировині, належать короста, болячки, залисини, закуси, реп'яхи, небажаний відтінок волоссяного покриву, діри, лінійні підрізи з боку дерми глибиною понад 1/3 товщини шкірної тканини, порізи, прілість і теклість волоса, ороговіння, пліснява, глибокі тріщини і надломи з боку епідермісу [2].

Зазвичай на експертизу надають хутряні вироби, які вже були в експлуатації та мають зміни зовнішнього вигляду, що виникли в процесі їх носіння, зберігання та догляду, а також можуть містити сліди ремонту чи хімічного чищення. На вартість хутряного виробу впливає ступінь зношування та наявність дефектів зовнішнього вигляду. Під час дослідження експерту слід враховувати всі види зношування (фізичне, моральне та пасивне).

Рис. 1. Видовий асортимент хутряних виробів

Розрахунок втрати якості хутряних виробів можна здійснити залежно від наявних даних із врахуванням терміну експлуатації або виходячи з показників товарного стану та наявності дефектів [3].

Одним із вагомих факторів, які повинен враховувати експерт під час оцінювання виробів із хутра, є врахування показника зносостійкості. Для кожного виду хутра він має свій показник (наприклад, для хутра видри — 20 сезонів; соболя — 12; норки — 10; песця, куниці — 7; каракуля, овчини — 6; лисиці, ондатри, нутрії — 5—5,5; білки та кролика стриженого — 4; кролика довговолового — 2; зайця — 0,8 [4].

Багато споживачів вважають, що виріб, який було придбано та який не експлуатували, але певний час неправильно зберігали (в полімерних пакетах, недостатня провітрюваність, невідповідність температури та вологості тощо) не змінює своєї споживчої привабливості, проте результат такого старіння проявлятиметься інтенсивніше у подальшому носінні виробу. Зазвичай в розпорядженні експерта відсутня інформація щодо перерахованих умов, тому доцільним є подання товарних чеків та інших документів, які підтверджують дату придбання виробу та дадуть змогу експерту проаналізувати більшу кількість факторів, що впливають на споживчу цінність досліджуваного виробу. Експерт особливу увагу має звертати на хутряні вироби, які піддавали хімічному чищенню або фарбуванню.

Визначати рівень якості хутряного виробу пропонують за таким алгоритмом.

1. Перевірка якості шляхом зовнішнього огляду та обмірювання виробу на столі у розправленому вигляді, звертаючи увагу на симетричність розміщення деталей (чи не перекошено повздовжні й поперечні шви; чи відповідає довжина та ширина розміру й зросту виробу; чи не вкорочено рукави, правильність їх вкачування; чи правильно вшито комір, манжети, права і ліва пілочки; чи не перекошено підкладку, чи відповідає її колір верху виробу; чи виконано з'єднувальні шви правої та лівої пілочок без перекошу, пропусків і захоплення в шов пучків волосся).
2. Перевірка правильності підбирання та розміщення шкурок за довжиною, густиною, формою волоссяного покриву та його забарвлення, товщиною шкіряної тканини (вона має бути м'якою, пластичною, добре просушеною, рівною, без жирових плям і огрубілих ділянок).

3. Усі деталі верхньої частини виробу повинні бути виготовлені з більш густоволосих і щільних шкурок, нижньої — із менш щільних і більш рідких шкурок однакової сортності. Хутряний виріб повинний бути м'яким, блискучим, його волосся — доволі густим і шовковистим. Хутро повинно міцно триматися при пощипуванні.
4. Діри, плішини, витерті або горілі місця повинні бути приховані шляхом прорізування та приставлення якісного хутра без порушення правильності симетричної форми шкурки.
5. Вставки й приставки повинні співпадати за якістю та кольором волоссяного покриву з основною частиною шкурок, бути непомітними зі сторони волоссяного покриву.
6. Перевірити виріб на відповідність сертифікату якості та показники маркування.
7. Хутряний виріб має містити ярлик, на якому зазначено логотип підприємства-виробника, його адресу, розмір виробу, фасон (для комірців), модель (для одягу, головних уборів), вид напівфабрикату, групу дефектів, колір, сорт, артикул і дату випуску. Крім товарного ярлика, до виробів додають контрольний ярлик, на якому зазначають розмір, вид хутра, групу дефектів, дату виготовлення виробу [4, 5].

Отже, під час проведення судово-товарознавчої експертизи хутряних виробів судовий експерт повинен враховувати вид і якість готових хутряних виробів, встановити види дефектів (особливо досліджуючи вироби, що були в експлуатації).

Список використаних джерел

1. Класифікація і асортимент хутряних товарів. URL: https://studopedia.su/5_18111_klasifikatsiya-i-asortiment-hutryanihtovariv.html (дата звернення: 17.02.2021).
2. Стандартизація і сортування сировини. URL: <https://buklib.net/books/28381> (дата звернення: 17.02.2021).
3. Желавська О. О. Розрахунок втрати якості непродовольчих товарів у зв'язку з їх зносом та наявністю дефектів, який використовується при проведенні товарознавчих досліджень : метод. рек. Київ, 1999. 43 с.
4. Байдакова Л. І. Товарознавство. Непродовольчі товари: взуттєві і хутряні вироби : підручник. Київ : Вища шк., 2007. 183 с.
5. Експертиза хутряних виробів. URL: <https://lektcii.org/1-79830.html> (дата звернення: 17.02.2021).

М. О. Журавльова,

кандидат психологічних наук, завідувач відділу психологічних та інших досліджень Одеського НДІСЕ, викладач Одеського державного університету внутрішніх справ, м. Одеса, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1569-5119>,

e-mail: zhuravleva.m.o@gmail.com

ПОМИЛКИ В ОПИТУВАННІ ДИТИНИ

Анотація. Розглянуто помилки, яких припускаються психологи, слідчі, судді та інші допитувачі/опитувачі дітей та неповнолітніх під час проведення судової психологічної експертизи, слідчих дій, судового розгляду справ (надмірний формалізм, порушення фізичних меж, надлишкова активність, «погані» запитання тощо).

Ключові слова: опитування дитини, допит неповнолітніх, помилки у проведенні допиту.

Abstract. The article deals with the mistakes made by psychologists, investigators, judges and other interrogators/interviewers of children and minors during forensic psychological expertise, investigative procedures, court

proceedings. An excessive formalism, violation of physical boundaries, excessive activity, «bad» questions etc. are examined among the mistakes. The causes of specific mistakes, ways of their preventing are reviewed.

Keywords: *child questioning, interrogation of minors, mistakes during interrogation.*

Анотація. *Рассмотрены ошибки, допускаемые психологами, следователями, судьями и другими специалистами, допрашивающими/опрашивающими детей и несовершеннолетних при проведении судебной психологической экспертизы, следственных действий, судебного рассмотрения дел (чрезмерный формализм, нарушения физических границ, излишняя активность, «плохие» вопросы и др.).*

Ключевые слова: *опрос ребенка, допрос несовершеннолетних, ошибки в проведении допроса.*

Поміж фахівців, які беруть участь в опитуванні/допиті дітей, вкрай мало тих, що здатні уникнути помилок. Слушна методика опитування дітей, яка дала б змогу навчатися психологам, соціальним робітникам, слідчим, суддям та іншим фахівцям, на сьогодні в Україні відсутня. Джерела у психологічній літературі мають окремі рекомендації, які важко втілити у реальну практику.

У своїй роботі автор зустрічається з дітьми як експерт-психолог, що проводить опитування в межах експертизи, та як спеціаліст-психолог, що супроводжує допит дитини слідчим або суддею. Цей досвід дав змогу проаналізувати найпоширеніші помилки у процесі опитування дитини, яких припускаються фахівці, що беруть участь в опитуваннях і допитах дітей.

1. Помилка надмірного формалізму — це виконання професійних обов'язків без урахування вікових особливостей допитуваного. Наприклад, розпочинаючи допит, слідчий звертається до дівчинки 13 років, постраждалої від сексуального злочину, гучно й суворо: «Вам відомо, у межах якого кримінального провадження проводиться допит? За якою статтею Кримінального кодексу України? Вам зрозумілі Ваші права?». Підліток ніяковіє, відповідає, дивлячись у підлогу, починає робити самозаспокійливі рухи. Вбачається, що часто слідчому (або судді) важко вийти з ролі «карателя» та спілкуватися з неповнолітнім допитуваним у рольовій позиції чужого та дружнього дорослого.

2. Помилка надмірної активності. Це надмірна активність у встановленні первинного контакту, коли під час допиту не враховують індивідуальні особливості дитини. Так, сором'язливому та інтровертованому підлітку дуже важливо звикнути до самого процесу допиту. У буквальному сенсі звикнути до приміщення, людей, які знаходяться в ньому, стільця, на якому він сидить. У контакт з таким підлітком необхідно входити обережно, розпочинаючи від невербальних сигналів його підтримки. Наприклад, зустрітися поглядом та доброзичливо посміхнутися, але в жодному разі не розпочинати «завалювати» дитину формальними запитаннями, на кшталт: «А де ти навчаєшся? Який предмет у школі подобається?». За своєю суттю ці питання не є «поганими», але вони повинні бути доречними (не повинні використовуватися на стадії «входження та звикання» дитини до ситуації допиту), повинні

ставитися зі справжньою зацікавленістю, а не бути такими, що промовляються «для галочки».

Надмірну активність у встановленні контакту та веденні допиту важко відділити від помилок у змісті питань, тому що прискорення входження до контакту завжди породжує пусті та недоречні запитання.

3. Помилка «поганих» запитань, до яких належать необмірковані швидкі, закриті (або альтернативні) та навідні запитання. Необмірковані швидкі — це коли опитувач пришвидшує процес допиту, лякається пауз та запитує про будь-що, тому промовляє запитання, які не мають зв'язку з попередніми (запитання «зі стелі»), або не мають цінності для побудови допиту (є пустими або зайвими). Необмірковані закриті або альтернативні — це запитання, що з'явилися раніше необхідного строку, тобто до появи відкритих запитань за темою. Якісна побудова допиту — це коли закриті та альтернативні запитання з'являються виключно після багатьох спроб отримати інформацію через відкриті запитання. Описуючи цю помилку, особливо підкреслюють необміркованість, тому що передбачається, що здебільшого допитувач/опитувач здатен поставити правильне відкрите запитання, якщо надасть час на обмірковування. Навідні — це будь-які запитання, що вже містять відповідь або її частину.

Слова та мовчання у діалозі мають таке саме співвідношення, як матерія та антиматерія у побудові всесвіту. Тобто паузи під час допиту не є витратами часу, вони є такою самою важливою його тканиною, як і висловлювання.

Для запобігання помилок надмірно швидкого контакту та «поганих» запитань, виводимо правило мовчання та якості запитань: «Не знаєш, як запитати, — мовчи й обмірковуй. Не знаєш, що говорити, — зроби паузу. Паузи мають самоцінність. Пусті, швидкі та навідні запитання руйнують допит, паузи — ніколи. Кожне запитання має бути обміркованим та доцільним».

4. Помилка порушення фізичних меж. Цієї помилки часто припускаються емпатійні допитувачі/опитувачі, що намагаються втішити або підбадьорити дитину, торкаючись її (гладять по спині, торкаються плеча тощо). Водночас торкнутися людини без її дозволу є неприпустимим механізмом впливу на її поведінку та емоційний стан. Якщо у допитувача виникає бажання фізичного контакту, єдиною правильною реакцією на такий свій поклик буде вербалізація свого бажання. Наприклад, звернутися до дитини з такими послідовними запитаннями: «Зараз я відчуваю бажання заспокоїти тебе. Що я можу зробити, щоб допомогти тобі? Чи можу я взяти тебе за руку? Чи буде це доречним?». Такі запитання, швидше за все, будуть незвичними для дитини, але вони, з одного боку, демонструватимуть повагу опитувача до дитини та до її меж (що особливо важливо для дітей аутичних, інтровертованих, постраждалих від сексуальних злочинів тощо), з іншого — налаштованість опитувача на емоційний стан дитини, його чуйність.

Іноді трапляється, що побачивши емоції, слідчий намагається якомога швидше них позбутися. У нашій культурі, на жаль, існує страх прояву емоцій. Ми не

дозволяємо цього собі й заперечуємо їх появу в інших. Водночас емоції — це так само тканина розповіді опитаного. Емоційний компонент свідчить про наявність спогадів, справжніх переживань травмувального досвіду.

5. Помилка звинувачення — це використання запитань, які містять обвинувальну позицію («Чому ти не звала на допомогу?», «Ти могла його відштовхнути в цей момент, що тобі завадило?»). Питання мотивів поведінки є вкрай складними. Уточнення того, що спонукало чи призвело до певних наслідків, слід вивчати дуже обережно. Часто навіть доросла людина не усвідомлює мотиви своїх дій, думок і почуттів, водночас дійсні мотиви можуть бути не такими, якими вони здаються людині [1]. Натомість дитині складніше усвідомити мотиви своєї поведінки.

6. Помилка недопустимого знання — це використання опитувачем інформації, яку він отримав раніше (до початку опитування або допиту). Практика свідчить, що навідні запитання є найбільш руйнівною помилкою для отримання якісного доказу — показань дитини. Водночас п. 6. ст. 352 КПК України забороняє використання навідних запитань під час допиту [2].

На погляд автора, правильною буде позиція, коли опитувач приступає до опитування в позиції табула раса (з латин. *Tabula rasa* — вискоблена (чиста) дошка). У такому випадку він має «плести тканину допиту», використовуючи виключно інформацію, отриману від дитини тут і зараз. Якщо слідчий вже допитував дитину або має

інформацію про розвиток подій із матеріалів кримінального провадження, то він нібито утримує у своїх руках декілька ниток, що не складно переплутати. Коли психолог (інший опитувач) не знайомий з обставинами подій, він має у руках лише одну нитку, якою він рухається за розповіддю дитини. Незнання — це шлях запобігання появи навідних запитань.

Автор вважає, що фахівці, які під час виконання своїх професійних обов'язків беруть участь в опитуваннях/допитах дітей, повинні проходити обов'язкову спеціальну підготовку для опанування навичок цього процесу. В Україні має існувати загальна методика опитування дітей, рекомендована законодавцем, що міститиме детальну поетапну інструкцію з описом умов проведення, можливих помилок, ризиків, прикладів опитування тощо. У подальшому таку методіку можна покласти в основу окремих інструкцій для органів дізнання, суду, слідства, виконавчих органів, органів опіки та піклування, інших фахівців, яких задіюють в опитуваннях та допитах неповнолітніх.

Список використаних джерел

1. Фромм Э. Бегство от свободы. Москва : Академический проект, 2008. 256 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9—10, 11—12, 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 24.02.2021).

Р. О. Заверико,

аспірантка Інституту економіки та права Класичного приватного університету, м. Запоріжжя, Україна,
e-mail: zaverikoruslana@gmail.com

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ВІКУ ДОКУМЕНТА

Анотація. *Описано методи, що існують, встановлення часу виконання записів та інших реквізитів документа, одночасності або різночасності виконання окремих частин (реквізитів) документів.*

Ключові слова: *реквізити документа, давність виконання документа, абсолютний вік документа, відносна давність виконання реквізитів документа, методи.*

Abstract. *The article describes the existing methods of setting the execution time of records and other details of the document, the simultaneity or diversity of execution of individual parts (details) of documents.*

Keywords: *details of the document, prescription of execution of the document, absolute age of the document, relative prescription of execution of requisites of the document, methods.*

Аннотация. *Описаны существующие методы установления времени выполнения записей и других реквизитов документа, одновременности или разновременности выполнения отдельных частей (реквизитов) документов.*

Ключевые слова: *реквизиты документа, давность исполнения документа, абсолютный возраст документа, относительная давность выполнения реквизитов документа, методы.*

Розслідування багатьох видів злочинів (особливо господарських і посадових) часто стикається з необхідністю

встановлення часу виготовлення певного документа. Завдання встановлення давності виконання документа або його фрагментів може бути вирішено шляхом визначення їхнього абсолютного віку або відносної давності виконання текстів, підписів, відбитків печаток та інших фрагментів документа.

Нині універсальна методика визначення абсолютного віку документа відсутня. Переважно експертне рішення цього питання залежить від характеру власне документа (рукописний, виготовлений за допомогою знакодуювальних апаратів, друкарський тощо), використаних для його виготовлення матеріалів (папір, засоби друку, барвники для нанесення тексту або реквізитів — відбитків печаток, штампів та ін.) та умов зберігання документа.

Визначаючи абсолютний вік документа, встановлюють час його виготовлення (складання). Рішення завдання з визначення абсолютної давності виготовлення документа засновано на розгляді документа як системи ознак, що виокремлюють певний період часу. Ці ознаки можуть виявитися у специфіці змісту документа і його окремих реквізитах, структурно-розмірних характеристиках штрихів від письмового приладу, тимчасових змінах матеріалів письма у певний період, особливостях складу і властивостях матеріалів письма.

Знання закономірностей зміни властивостей технічних засобів і письмових приладів у процесі їхньої експлуатації, а також закономірностей зміни складу і властивостей матеріалів документів у процесі експлуатації і природного старіння служить науковою основою для визначення віку реквізитів документа.

Під час дослідження реквізитів документа необхідно проаналізувати їхній зміст з метою виявлення невідповідності. Наприклад, якщо у відбитку кутового штампу або на бланку документа, виготовленого у друкарський спосіб, позначено пізнішу дату, ніж зазначено у тексті, то можна зробити висновок про те, що текст виконано у пізніші терміни (не раніше, ніж виготовлено штамп або бланк).

Давність виконання відбитків друківаних форм встановлюють шляхом порівняння досліджуваного реквізиту зі зразками — аналогічними реквізитами в документах, виконаних із використанням того самого технічного засобу (тієї самої друкарської машини, печатки, штампа) у період, що перевіряється часовою частотою (рік, місяць, день).

Давність виконання тексту документа на принтері персонального комп'ютера можливо встановити шляхом його порівняльного дослідження з вільними зразками — документами, в яких є тексти, надруковані на тому самому принтері, на повний період часу, що перевірявся. Як свідчить аналіз експертної практики, найбільш успішно вдається встановити давність виконання тексту на лазерному принтері. Для цього вивчають ознаки картриджа, які відображаються в тексті у вигляді точок і плям, розташованих по вертикалі на однаковій відстані одна від одної, специфіці розподілу тонера в штрихах знаків тексту.

Дедалі частіше об'єктами експертизи стають документи, досліджуючи які експерти виявляють факт агресивного впливу на документ (термічного, хімічного, світлового) з метою надання вигляду постарілого документа й утруднити встановлення давності виконання його реквізитів. До ознак термічного впливу на документ, виготовлений в електрофотографічний спосіб, можна віднести розтікання тонера поверхнею паперу, нечітке відображення країв знаків, у штрихах можна спостерігати вплавлені в тонер різні сторонні включення (наприклад, текстильні волокна, що не мають відношення до паперу документа).

Розроблена наприкінці 1990-х років і до сьогодні успішно застосовувана методика визначення давності виконання штрихів пастами для кулькових ручок на основі вивчення процесу природного старіння штрихів в умовах зберігання штрихів за температури, близької до кімнатної, без доступу світла. У процесі дослідження штрихів паст для кулькових ручок було встановлено, що розчинники типу фенілгліколя можуть утримуватися в штрихах за кімнатної температури до 10 років і більше (залежно від композиції паст і структурно-розмірних характеристик штрихів). Для аналізу складу летких компонентів у штрихах паст для кулькових ручок використовують метод хромато-мас-спектрометрії. Надалі основні положення методики встановлення давності виконання штрихів пастами для кулькових ручок були поширені на відбитки печатки

(виконані штемпельною фарбою) і тексти (виконані чорнилом для струминного способу друку).

Вік досліджуваних штрихів оцінюють шляхом порівняння характеристик відносного змісту в них розчинника з аналогічними характеристиками штрихів-моделей, давність виконання яких збігається (з точністю до дня, місяця, року) із датою, яку перевіряють. За мінімального й максимального значень віку штрихів-моделей, що характеризують такі самі значення відносного змісту розчинника, що й досліджувані, встановлюють межі часового інтервалу, до якого належить фактичний час виконання досліджуваних штрихів. Протяжність часового інтервалу в кожному конкретному випадку залежить від композиції барвника в досліджуваних штрихах, обсягу штрихів, кількості речовини в штрихах, наявності та якості порівняльних матеріалів.

Для встановлення давності виконання рукописних текстів також використовують методику визначення компонентного складу матеріалів письма у штрихах досліджуваних рукописних текстів і зіставлення отриманих даних із систематизованими відомостями про рецептури вітчизняних паст для кулькових ручок, чорнил для пір'яних ручок і фломастерів та періоди часу, протягом яких здійснювали промисловий випуск паст і чорнил за цими рецептурами. Така методика дає змогу встановлювати, наприклад, що документ складено у пізніший час, ніж це зазначено в його тексті.

Для визначення давності виготовлення документів використовують також метод застосування йодовмісних реагентів. Між віком штрихів, виконаних чорнилами, й інтенсивністю їхнього забарвлення під впливом йодовмісних реагентів існує певна залежність: чим більше вік штрихів, тим менш інтенсивно вони фарбуються, і навпаки. На зміну забарвлення чорнильних штрихів під впливом йодовмісних реагентів впливають компоненти, що містять чорнила, а також продукт взаємодії реагенту та барвника чорнила.

Методика визначення віку чорнильних штрихів шляхом їхньої обробки йодовмісними реагентами містить такі послідовні операції. Спочатку визначають вид (марку) чорнила, використаних для виконання тексту документа. Потім наносять на папір досліджуваного документа контрольний штрих чорнилом, вид (марка) яких відповідає аналізованим чорнилам. Контроль на штрих наносять поруч з досліджуваним штрихом для того, щоб можна було водночас обробити реактивом порівнювані штрихи, а також для полегшення процесу спостереження за зміною їх забарвлення. Приблизно за годину після нанесення контрольного штриха його досліджуваний штрих обробляють за можливості рівномірно реактивом хлормагній-йод, використовуючи м'який пензлик. Далі фіксують зміни забарвлення штрихів і порівнюють їх з даними таблиці, в якій для кожного виду чорнила зазначено, якого віку штрихів (у межах одного року з моменту їх нанесення на папір) відповідає певна зміна забарвлення під дією йодовмісних реагентів.

Можливості вирішення завдань щодо визначення давності виконання документів переважно залежать від

якості підготовки матеріалів для експертизи. Аналіз експертної практики свідчить, що однією з причин неможливості встановити час виконання реквізитів — відбитків друкованих форм є неподання відповідних порівняльних матеріалів або подання не в повному обсязі.

Добираючи методи дослідження, необхідно передбачити, що рекомендовані в кожному випадку методи повинні відповідати таким вимогам: бути найбільш

ефективними і сумісними з іншими методами; бажано, щоб результати дослідження можна було відтворити тим самим методом й іншими методами; потрібно прагнути до мінімальної зміни первісного вигляду та стану досліджуваних штрихів.

Звичайно, вирішення завдання зі встановлення абсолютної давності документів здебільшого має носити комплексний характер.

М. В. Зарубіна,

завідувач сектору ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5855-3295>, e-mail: 17171785@ukr.net

І. В. Сич,

кандидат фармацевтичних наук, завідувач сектору ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1689-8260>, e-mail: sychigor@hniise.gov.ua

О. В. Бевз,

кандидат фармацевтичних наук, асистент кафедри медичної хімії Національного фармацевтичного університету,
м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7695-3612>, e-mail: Bevz.helen@gmail.com

ПРОБЛЕМИ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ НАСІННЯ ХАРЧОВОГО (КОНДИТЕРСЬКОГО) МАКУ ЯК ДЖЕРЕЛА НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Анотація. Розглянуто проблему використання насіння маку харчового (кондитерського) як джерела наркотичних засобів, який дедалі частіше стає предметом вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, а також проблемні питання й особливості криміналістичного дослідження насіння маку та продуктів, що можуть бути із нього отримані.

Ключові слова: насіння маку, експертиза харчового маку, мак харчовий, криміналістичне дослідження маку харчового.

Abstract. Issues of using (confectionery) poppy seeds as a source of drugs that is increasingly becoming the subject of crimes related to drug trafficking, as well as issues and features of forensic examination of poppy seeds and products derived from.

Keywords: poppy seeds, forensic examination of food poppy, food poppy, forensic examination of food poppy.

Аннотация. Рассмотрена проблема использования семян мака пищевого (кондитерского) как источника наркотических средств, который всё чаще становится предметом совершения преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотиков, а также проблемные вопросы и особенности криминалистического исследования семян мака и продуктов, которые могут быть из него получены.

Ключевые слова: семена мака, экспертиза пищевого маку, мак пищевой, криминалистическое исследование маку пищевого.

Останнім часом об'єктами експертизи наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів дедалі частіше стає насіння маку харчового (кондитерського) та отримані із нього наркотичні засоби або продукти його переробки. Використання насіння маку харчового (кондитерського), зокрема домішок макової соломи або опію, що можуть перебувати у його складі, є значною проблемою. Це пов'язано не лише з його доступністю

та порівняною дешевизною (середня ринкова вартість за 0,5 кг — 150 грн), а й відсутністю чітких засобів контролю. Так, станом на 2021 рік, насіння маку, що потрапляє до оптової та роздрібною торгівлі, з боку держави не контролюється. Це дає змогу виробникам і фасувальникам самостійно запаковувати насіння маку, призначене для використання як харчовий продукт, але з умістом достатньої кількості наркотично-активних домішок, для зловживання. Водночас відповідно до ДСТУ 7696:2015 «Мак олійний. Загальні технічні вимоги» [1] уміст смітєвих домішок (частин коробочок, залишків стебел, листя тощо) не повинен перевищувати 3 %. Однак, як свідчить експертна практика ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», у зразках, що надходили на дослідження, цей показник значно перевищує нормований, що дає змогу наркозалежним групам населення отримувати з 500 г насіння маку з наявними домішками 2—3 дози наркотичного засобу. Отже, насіння маку на території України як наркотичний засіб не контролюється, оскільки (відповідно до Єдиної конвенції ООН [4], Постанови Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 р. № 770 «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» [3]) до наркотичних засобів не належить. Така колізія, на нашу думку, потребує вирішення з боку уряду України в частинах:

- перегляду відповідного стандарту (ДСТУ) щодо цього виду харчової продукції та методів контролю якості (посиленням вимог до відсутності наркотично-активних домішок), що дасть змогу виключити обіг насіння маку, який містить домішки макової соломи й опію, та заборобити його використанню наркозалежним населенням України;
- забезпечення обов'язкової сертифікації продукції (насіння маку), який ввозять на територію України, з обов'язковим визначенням параметрів відсутності домішок макової соломи, опію та опійних алкалоїдів.

Однак, незважаючи на відсутність правових норм і критеріїв обігу, Міжвідомча методика дослідження наркотичних засобів з рослин конопель та маку снотворного (далі — *Міжвідомча методика*), зареєстрована Мін'юстом України [3], регулює наявність домішок у складі насіння маку та визначає терміни «макова солома» й «опій» (де «макова солома» — усі частини, цілі чи подрібнені (за винятком дозрілого насіння), рослини виду мак снотворний, зібрані у будь-який спосіб, що містять алкалоїди; «опій» — сік снотворного маку, що згорнувся). Окрім того, у згаданій Методиці наведено, що «дозріле насіння маку, яке не супроводжується будь-якими іншими частинами маку снотворного, до наркотичних засобів не відноситься». Зважаючи на відсутність методичних рекомендацій, що допомагали б експертам комплексно досліджувати насіння маку як об'єкт криміналістичної експертизи, експерти змушені пристосовувати до своєї роботи цю Міжвідомчу методику, оскільки під час її складання насіння маку з домішками як об'єкт дослідження не розглядалося, і наразі відсутні достовірні дані, які дадуть змогу стверджувати про походження опійних алкалоїдів, достатніх для виготовлення наркотичного засобу з насіння маку (чи зумовлено це технічними процесами переробки, чи навмисно привнесено). Через це виникає низка проблем із виявлення комплексу ознак, що дають змогу коректно класифікувати (відповідно до чинного законодавства) належність до конкретного виду наркотичного засобу як самого насіння з відповідними домішками, так і готового кінцевого продукту.

Зважаючи на характер об'єктів дослідження, що надходили до ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», відомі різні способи виготовлення наркотичних засобів з насіння маку, серед яких найбільш популярний такий спосіб: наважку насіння (300—500 г) підлужнюють (розчином аміаку, соди, гідроксиду калію або натрію) та екстрагують органічним розчинником (розчинник «646» або «РКБ 1» тощо), нагрівають до кипіння та варять упродовж 10—20 хв. Далі органічний розчинник зливають у пляшки, підкислюють (наприклад, оцтовою кислотою), додають воду, ретельно збовтують. Отриманий водний шар відокремлюють та випаровують, додають воду та вживають. Згідно з експертною практикою, кінцевим продуктом використання зазначеного способу (або інших подібних) є концентрат з макової соломи. Також отриману суміш можуть ацетильовати за допомогою оцтової кислоти й аспірину (ацетилсаліцилової кислоти). У такий

спосіб отримують ацетильований опій. Серед об'єктів, що надходять на дослідження можна виокремити: вихідні продукти — насіння маку, що містить домішки макової соломи або опію; насіння маку, що не містить видимих домішок макової соломи та опію; проміжні продукти — насіння маку з ознаками екстрагування (з характерним запахом органічних розчинників; запахом, характерним для оцтової кислоти тощо; насіння маку, залите екстрагентом (водою або органічними розчинниками)); рідина (екстракт) — продукт оброблення насіння маку органічним розчинником або водою; рідина, що містить два шари, які не змішуються (органічний розчинник/вода); кінцеві продукти — рідина у пляшці або іншій ємності (відокремлений водний екстракт алкалоїдів опію; сухий залишок на предметах-носіях, отриманий після випарювання екстрагента (органічного розчинника або води)); рідина у шприці, готова до використання (концентрат з макової соломи або опій ацетильований). Незважаючи на те, який продукт надано на дослідження (вихідний, проміжний чи кінцевий), під час проведення досліджень цих об'єктів особливу увагу все одно необхідно приділяти вимогам чинної Міжвідомчої методики, хоча вона й потребує доопрацювання, тому під час дослідження використовувати комбінацію як мінімум двох різних методів (мікроскопія, тонкошарова хроматографія, газова хроматографія, газова хроматографія з мас-селективним детектуванням). Для уникнення помилкових результатів і формулювання коректних висновків необхідно чітко дотримуватися співвідношення речовини й екстрагента.

Список використаних джерел

1. ДСТУ 7696:2015. Мак олійний. Загальні технічні вимоги / Нац. стандарт України. Вид. офіц. [Уведено вперше; чинний від 2015-05-28]. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 11 с.
2. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 р. № 770 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-p> (дата звернення: 24.04.2021).
3. Давидюк П. П., Варгузов В. В., Посієльський О. О., Замощець О. П., Кахановський Ф. М., Стельмахович С. І., Мелешко Р. А. Міжвідомча методика дослідження наркотичних засобів з рослин конопель та маку снотворного: метод. посіб. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2009. 80 с.
4. Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року. Законодавство у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів: Зб. нормат. актів / У 2 ч. Ч. 1. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. С. 88—138.

А. Р. Зинь,

кандидат біологічних наук, завідувач відділу біологічних досліджень та обліку
Львівського НДЕКЦ МВС України, м. Львів, Україна

А. О. Безкоровайний,

кандидат біологічних наук, головний судовий експерт Львівського НДЕКЦ МВС України, м. Львів, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5122-7721>, e-mail: andriy.bezkorovajnyj@gmail.com

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ СТАТІ ОСІБ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Проведеними дослідженнями зразків бужкального епітелію трьох близькосторідних осіб чоловічої генетичної статі виявлено рідкісну мутацію, що

передається з Y-хромосою та призводить до помилкового визначення статі під час інтерпретації результатів судових молекулярно-генетичних експертиз.

Ключові слова: амелогенін, судова молекулярно-генетична експертиза, Y-хромосома, мутація.

Abstract. By conducted studies of buccal epithelium samples of three closely related males of genetic sex have been revealed a rare mutation transmitted by the Y chromosome, and leads to erroneous sex determination when interpreting the results of forensic molecular genetic examinations.

Keywords: Amelogenin, forensic molecular genetic examination, Y chromosome, mutation.

Аннотація. Проведёнными исследованиями образцов буккального эпителия трёх близкородственных лиц мужского генетического пола обнаружена редкая мутация, которая передаётся Y-хромосомой, и ведёт к ошибочному определению пола при интерпретации результатов судебных молекулярно-генетических экспертиз.

Ключевые слова: амелогенин, судебная молекулярно-генетическая экспертиза, Y-хромосома, мутация.

Визначення статевої приналежності досліджуваної ДНК, виділеної з різних біологічних об'єктів (слідів крові, слини, сперми, волосся, кісткових решток та фрагментів тіл тощо) є одним з основних завдань, які вирішує судова молекулярно-генетична експертиза [1, 2]. Встановлення статевої приналежності у незмішаних слідах біологічного походження зазвичай не супроводжується труднощами, проте часто біологічний матеріал на дослідження надходить у малій кількості, деградованим чи забрудненим чужорідною ДНК.

Маркер амелогенін (*AMEL*), що визначає стать, входить у склад більшості комерційно доступних наборів типування ДНК (коротких тандемних повторів, *STR*), що використовують у криміналістичній роботі [2, 3]. Амелогенін належить до основних локусів (*core loci*) ДНК-профілів, які формують світові обліки генетичних ознак людини, а саме: Національні бази ДНК США (*Combined DNA Index System, CODIS*, 14 локусів), Великої Британії (*UK Core Loci*, 11 локусів), Німеччини (*German Core Loci*, 9 локусів), а також Міжнародної бази даних Інтерполу (8+1 локус) та Європейського союзу (12 основних + 5 додаткових локусів) [3]. Також цей маркер включено до наборів типування ДНК, що використовують в молекулярно-генетичних лабораторіях Експертної служби МВС.

У спеціалізованій науковій літературі висвітлено, що рідкісна мутація гена амелогеніну на Y-хромосомі може спричинити відсутність ділянки зв'язування праймерів при ампліфікації, внаслідок чого ДНК-профіль чоловіка помилково виглядає як ДНК-профіль жінки [2, 4]. У результаті такої мутації та у випадку наявності малої кількості чоловічої фракції в експерта виникають труднощі під час ідентифікації особи, до прикладу при дослідженні змивів зі статевих органів чи нижньої білизни за фактами звалтування [2, 8].

Згідно з опрацьованими літературними даними відомо, що така мутація ділянки Y-хромосоми амелогеніну є більш характерною чоловікам з Індії [3, 6], аніж населенню європеїдної чи негроїдної рас. Наприклад, у проведеному дослідженні ДНК-профілів майже 30 000 чоловіків в Національній базі даних ДНК Австрії виявлено мутацію амелогеніну Y лише у шести осіб [3]. Також на

основі проведених досліджень та опрацьованих лабораторіями (2008) на предмет встановлення батьківства за допомогою наборів *Identifiler Plus* або *Profiler Plus* (*Applied Biosystems*) встановлено, що лише 0,033 % чоловіків європеїдної раси не містили амелогеніну Y (із 144 391 досліджених проб) та у 1,8 % східноазійських чоловіків (6 із 505) виявлено відсутність амелогеніну Y, що демонструє специфіку успадкування мутації Y-хромосоми серед населення [3, 6, 8].

Дослідження проводили із зразками букального епітелію близькоспоріднених осіб чоловічої генетичної статі І. І. Іванова та його синів В. І. Іванова та П. І. Іванова (прізвища осіб змінено з етичних міркувань), які було відібрано на стерильні ватні тампони на полімерних паличках та добровільно надані безпосередньо в лабораторії Львівського НДЕКЦ МВС. Виділення ДНК зі зразків біологічного матеріалу здійснювали за допомогою іонообмінної смоли *Chelex 100* [1].

Визначення кількості та оцінку якості виділеної ДНК проводили відповідно до інструкції виробника методом полімеразної ланцюгової реакції у реальному часі з використанням стандартного набору реактивів «*PowerQuant™ System DNA Quantification Kit*» (набір специфічний тільки для ДНК людини) виробництва фірми «*Promega*» (США) [5], який дає можливість визначити вміст чоловічої ДНК у об'єктах, а також індекси деградації та інгібіції. Дослідження кожного із зразків букального епітелію здійснювали у п'яти повторах з метою отримання достовірних результатів.

Полімеразну ланцюгову реакцію виділеної ДНК здійснювали за допомогою набору *Identifiler Plus* (*Applied Biosystem*) [1], який містить 16 маркерів, серед яких один для визначення статі - амелогенін. Також додатково зразки типували за допомогою набору *Yfiler* (*Applied Biosystem*) [7], який містить 17 маркерів специфічних тільки для ДНК чоловіків.

Розділення та детекцію флуоресцентно мічених ампліфікованих фрагментів проводили з використанням автоматичного аналізатора ДНК 3130 *Genetic Analyzer* фірми «*Applied Biosystems*» (США). Визначення довжин ампліфікованих фрагментів і встановлення номерів алелів проводили відповідно до внутрішнього розмірного стандарту *Gene Scan 600 LIZ Size Standard* та алельного леддера, що входить до набору реагентів, за допомогою програмного комплексу *Gene Mapper ID-X v 1.2*.

Провівши порівняльне дослідження отриманих електрофореграм ДНК-профілів зразків букального епітелію батька І. І. Іванова та його біологічних синів, їхню генетичну стать помилково визначено як жіночу (при типуванні набором *Identifiler Plus*). Слід відмітити, що на всіх електрофореграмах чітко виражені 15 маркерів та амелогенін X (*AMEL X*) із повною відсутністю Y алеля у локусі амелогенін (*AMEL Y*).

Також в результаті аналізу усіх електрофореграм ДНК-профілів зазначених зразків і додатково типованих за допомогою набору *Yfiler*, виявлено повне випадіння локуса *G_DYS458*. Аналізуючи отримані дані, з'ясовано, що така делеція ділянки на Y-хромосомі, включно із місцем

зв'язування амелогеніну (*AMEL Y*), є причиною неправильної інтерпретації отриманих результатів (зокрема, неправильного визначення статі) [4, 7].

Отже, отримані результати лабораторного дослідження зразків букального епітелію трьох близькоспоріднених осіб чоловічої генетичної статі, свідчать про необхідність використання в молекулярно-генетичних лабораторіях реактивів для проведення кількісного та якісного аналізу виділеної ДНК з можливістю визначення наявності чоловічої ДНК у досліджуваних об'єктах, що дасть змогу створити оптимальну схему досліджень для вирішення ідентифікаційних завдань судової молекулярно-генетичної експертизи (зокрема, у випадку дослідження змішаних слідів біологічного походження).

Список використаних джерел

1. Повх А. С., Романчук С. М. Валідація методу фрагментного аналізу STR-локусів із використанням набору реактивів AmpFISTR® Identifier® Plus для проведення реакції ампліфікації. Криміналістичний вісник. 2019. Т. 31, № 1. С. 63–79. DOI: 10.37025/1992-4437/2019-31-1-63.
2. Butler J. M. Advanced Topics in Forensic DNA Typing: Interpretation. Elsevier Science & Technology Books, 2014. 608 p.
3. Dash H. R., Rawat N., Das S. Alternatives to amelogenin markers for sex determination in humans and their forensic relevance. Molecular Biology Reports. 2020. Vol. 47 (3). P. 2347–2360. DOI: 10.1007/s11033-020-05268-y.
4. Davis C., Illescas M., Tirado C. et al. A case of amelogenin Y-null: a simple primer binding site mutation or unusual genetic anomaly? Legal Medicine. 2012. Vol. 14 (6) P. 320–323. DOI: 10.1016/j.legalmed.2012.05.002.
5. Ewing M. M., Thompson J. M., McLaren R. S. et al. Human DNA quantification and sample quality assessment: developmental validation of the PowerQuant® System. Forensic Science International: Genetics. 2016. Vol. 23. P. 166–177. DOI: 10.1016/j.fsigen.2016.04.007.
6. Kumar N., Chauhan A., Gupta R. et al. Deletion of Y-Allele in Autosomal STR and role of Y-STR. Journal of Forensic Sciences and Digital Investigation. 2018. P. 50–54. DOI: 10.29199/2637-7136/fsdi-201020.
7. Romero R. E., Lizarazo R. Validation of the AmpFISTR® Yfiler™ kit. International Congress Series. 2006. Vol. 1288. P. 280–282. DOI: 10.1016/j.ics.2005.12.058.
8. Xueling O., Wenjing C., Hua C. et al. Null alleles of the X and Y chromosom amelogenin gene in a Chinese population. International Journal of Legal Medicine. 2011. Vol. 126 (4). P. 513–518. DOI: 10.1007/s00414-011-0594-1.

С. О. Іваницький,

завідувач сектору трасологічних досліджень Запорізького НДЕКЦ МВС України, м. Запоріжжя, Україна,
e-mail: serg_ivanitskiy@ukr.net

ДО ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ТРАСОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Висвітлено окремі проблемні питання, що виникають під час призначення судових трасологічних експертиз і негативно впливають на якість та терміни проведення досліджень. Запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: *судова експертиза, висновок експерта, трасологія.*

Abstract. *Certain issues arising while trace evidence analysis appointment and negatively affecting the quality and timing of researches are outlined. Ways of solving them are proposed.*

Keywords: *forensic examination, expert conclusion, trace evidence analysis.*

Аннотация. *Освещены отдельные проблемные вопросы, возникающие при назначении судебных трасологических экспертиз и негативно влияющие на качество и сроки проведения исследований. Предложены пути их решения.*

Ключевые слова: *судебная экспертиза, заключение эксперта, трасология.*

Судову експертизу в криміналістичній літературі прийнято розглядати як форму застосування спеціальних знань у розслідуванні злочинів або як процесуальну слідчу (розшукову) дію, для проведення якої необхідні наукові, технічні та інші спеціальні знання. Відповідно до ч. 1 ст. 242 Кримінального процесуального кодексу України (далі — *КПК України*), експертизу проводить експертна установа, експерт або експерти, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених ст. 244 цього Кодексу, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження,

необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права [1].

Перед трасологічною експертизою можуть ставитися питання про наявність на предметах з місця події слідів взаємодії з іншими предметами, придатність цих слідів для ідентифікації або наявність у них іншої інформації, що має значення для ініціатора дослідження.

Експертна практика свідчить, що під час призначення судових трасологічних експертиз у працівників органів досудового розслідування виникають питання, що стосуються формулювання експертного завдання (зокрема такі, які ставлять на вирішення судової експертизи). Некоректно або неточно сформульовані питання ускладнюють проведення досліджень або взагалі їх унеможливають.

Так, до першої групи належать питання відносно таких об'єктів, як сліди знаряддя зламу та замки. Зокрема, під час проведення таких експертиз експерти неодноразово стикаються з тим, що поставлені питання неможливо співставити з фактично наданими об'єктами. Наприклад, об'єктом дослідження є сліди знаряддя на зламаній частині циліндрового механізму замка, на вирішення експертизи ставлять питання: «Чи є сліди відмічок на внутрішніх поверхнях?». Навіть без спеціальних знань візуальним оглядом об'єкту видно, що деталь замка зламана та містить сліди знаряддя. І навпаки, коли є робочий замок без очевидних пошкоджень, ставлять питання щодо наявності на ньому слідів злому, однак, крім замка, на експертизу можуть надати ключ і формулювати питання про те, чи є сліди від цього ключа на замку, яким власник користувався тривалий час експлуатації.

До другої групи належать питання, які неможливо вирішити під час проведення судової трасологічної експертизи. Наприклад, у разі надання на дослідження слідів взуття чи рукавиць (засобів захисту рук) у постанові ставлять запитання щодо ідентифікації особи за цими слідами. Методика трасологічної експертизи передбачає можливість ідентифікації за слідами-відображеннями виключно слідоутворювальних об'єктів, тобто в цьому випадку — взуття чи рукавиць (засобів захисту рук), а не певної особи, яка могла їх надягати.

До третьої групи належать питання, зміст яких не дає змогу встановити мету дослідження щодо наданих об'єктів. Наприклад, на дослідження надано циліндровий механізм замка з ключем та поставлено питання: «У який спосіб його зламано?», «Чи можна відкрити цей замок за допомогою інших предметів чи інструментів?», «Чи можна відкрити цей замок, не порушуючи контрольного пристосування?», «У якому положенні (закритому чи відкритому) пошкоджено замок?», «Чи не залишено сліди на об'єкті наданим інструментом?», «До якого виду належить знаряддя, яким залишено сліди зламу?» [2].

Такі обставини можуть свідчити про неповне розуміння слідчими мети призначення судової експертизи та інколи формальний підхід до процесу призначення судової експертизи. Хоча у деяких джерелах зустрічається така думка науковців: «експерт має право без узгодження з ініціаторами дослідження відредагувати їх, не змінюючи при цьому змісту» [3, с. 16]. Однак, некоректне редагування запитань може призвести до повної зміни їх змісту. Тому єдиним виходом для експерта у такій ситуації є направлення клопотання на адресу ініціатора дослідження з метою уточнення поставлених запитань. Це, зі свого боку, призводить до затягування термінів проведення судової експертизи.

Крім того, існують законодавчі перепони до редагування поставлених питань, адже ані КПК України, ані Закон України «Про судову експертизу» не передбачають можливість самостійного коригування експертом поставлених запитань.

Водночас, наказ МВС України від 17.07.2017 р. № 591 містить такі положення, які фактично забороняють редагування питань без погодження з ініціатором дослідження: «Якщо запитання сформульовано нечітко або їх редакція незрозуміла, експерт невідкладно заявляє ініціатору клопотання про уточнення запитань. До вирішення заявленого експертом клопотання проведення судової експертизи або експертного дослідження призупиняється» [4].

Отже, на нашу думку, для повного, всебічного та об'єктивного дослідження щодо вирішення поставлених перед експертом запитань, вони мають бути чітко сформульованими відповідно до наданих об'єктів та зрозумілими експертові.

Цього можна досягти шляхом проведення спільних зборів (семінарів, конференцій, круглих столів тощо) працівників правоохоронних органів та судових експертів, на яких необхідно вирішувати нагальні питання щодо призначення експертиз.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4652-VI (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9—10, 11—12, 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 18.02.2021).
2. Інформаційний лист «Проблемні питання, що стосуються призначення судово-трасологічних експертиз». URL: <http://ndekc.kiev.ua/wp-content/uploads/2018/02/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F-2018.pdf> (дата звернення: 18.02.2021).
3. Судова трасологічна експертиза : навч. посіб. / уклад. К. М. Ковальов, В. А. Кузнєцов. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2019. 123 с.
4. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 17.07.2017 р. № 591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17> (дата звернення: 18.02.2021).

Г. А. Іляш,

судовий експерт Тернопільського НДЕКЦ МВС України, м. Тернопіль, Україна,
e-mail: iga213243@gmail.com

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ ДАКТИЛОСКОПІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Анотація. Викладено проблемні питання використання дактилоскопічної інформації в процесі розслідування та розкриття злочинів та запропоновано можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: дактилоскопія, слід, технології, ідентифікація, інформація.

Abstract. The report outlines pressing issues of using information on fingerprinting in the process of investigation and detection of crimes and proposes possible ways for their solution.

Keywords: fingerprinting, trace, technology, identification, information.

Аннотация. Изложены проблемные вопросы использования дактилоскопической информации в процессе

расследования и раскрытия преступлений и предложены возможные пути их решения.

Ключевые слова: дактилоскопия, след, технологии, идентификация, информация.

Розвиток дактилоскопії має доволі давню історію, він безпосередньо пов'язаний із науково-технічним прогресом та технологічними здобутками людства.

Сліди дактилоскопічного походження є джерелом цінної криміналістичної інформації (зокрема, про особу, що їх залишила, час та особливості механізму слідоутворення).

На сьогодні технічний прогрес дав змогу упорядкувати й систематизувати дактилоскопічну інформацію шляхом створення автоматизованих дактилоскопічних

ідентифікаційних систем (далі — АДІС). АДІС є ефективним і дієвим інструментом у розкритті та розслідуванні злочинів, що забезпечує можливість оперативного надання інформації органам досудового розслідування щодо осіб, дактилоскопічні карти яких містяться в масиві дактилоскопічних обліків, і слідів рук із місць злочинів, наявних у базі. Дієвість і результативність цього напрямку залежать від змоги надання якісного матеріалу, з якого безпосередньо формується ця база. Проблеми надання дактилоскопічної інформації неналежної якості стосуються як дактилокарт, так і якості вилучених слідів рук з місць подій. Незадовільна якість слідів впливає на час їх оброблення та знижує пошукові характеристики [1].

Вирішити ці проблеми можливо, застосувавши комплексний загальнодержавний підхід щодо вдосконалення роботи правоохоронних органів узагалі та підвищення рівня підготовки інспекторів-криміналістів зокрема, адже саме від них залежить якість первинної роботи зі слідами, впровадження відповідних заходів у галузі матеріально-технічного забезпечення, моніторингу новітніх наукових розробок.

Аналізуючи багатоаспектність проблеми збирання, дослідження та використання дактилоскопічної інформації в процесі розслідування та розкриття злочинів, варто зазначити необхідність подальшої розробки наукових і правових основ діяльності правоохоронних органів. Для того щоб вийти на належний рівень упровадження новітніх дактилоскопічних та інших ідентифікаційних технологій, правоохоронні органи України потребують впровадження відповідних заходів у галузі матеріально-технічного забезпечення, моніторингу новітніх наукових розробок, навчання й обміну практичним досвідом із фахівцями країн Євросоюзу та США [2].

Фахівці з університету штату Кентуккі (США) створили робочий прототип системи, яка дасть змогу істотно прискорити зняття відбитків пальців. Нова безконтактна система забезпечує не тільки підвищену швидкість зняття відбитків, але і відрізняється більш високою точністю. Знімають відбитки в новій системі шляхом зйомки пальців у спеціальних умовах освітлення — структурованим світлом *SLI (Structured Light Illumination)*.

Таку систему вже використовують в Федеральному бюро розслідування США. Їх агенти, здійснюючи огляд місця події, користуються спеціальними бездротовими сканерами відбитків пальців, які відразу відправляють зразки в центральну лабораторію правоохоронних органів країн Європи та США.

Як приклад новітніх технічних засобів у галузі дактилоскопії можна назвати *EVISCAN*. Ця інноваційна високотехнологічна робоча станція, розроблена в Німеччині, дає змогу експертам виявляти, покращувати якість і зберігати в цифровому вигляді невидимі та маловидимі відбитки пальців рук. Пристрій працює з відбитками без фізичного контакту та без використання хімічних речовин. Відбитки пальців сканують і передають в установлене програмне забезпечення для підвищення якості зображення. Речовини, відбитки пальців і ДНК залишаються в їх первинному стані й можуть бути досліджені повторно, навіть через

кілька років. Не менш важливою перевагою цього обладнання є надзвичайна швидкість роботи. Якщо раніше пошук, виявлення та дослідження відбитків пальців могли займати години й дні, то зараз завдяки усуненню доволі тривалого підготовчого етапу, ретельному пошуку та фіксації на фотоплівку час роботи зі слідами скоротився до лічених хвилин. Після виявлення й вилучення цифрової образ відбитку можна надіслати до різних баз даних, таких як *AFIS* чи *EURODAC*, і відразу використати для ідентифікації осіб [3].

Слід зазначити, що на сьогодні одним із перспективних напрямів дослідження слідів рук є не лише вивчення ознак їх папілярних візерунків, а й дослідження потожирової речовини, що дають змогу провести їх ДНК-аналіз. Хоча це дослідження не є дактилоскопічним, однак має тісний зв'язок з останнім через те, що:

- сліди рук можна досліджувати двома видами: молекулярно-генетичним і дактилоскопічним;
- дослідження потожирових слідів можна здійснювати за фрагментарними слідами рук, непридатними для дактилоскопічного дослідження.

Такі технології є більш витратними, ніж традиційні методи, проте вони допомагають значно підвищити результативність і оперативність дактилоскопічних досліджень, а, отже, підвищити ймовірність встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Сьогодні однією з найгостріших проблем залишається забезпечення належної якості досудового розслідування, яку слід комплексно вирішувати на загальнодержавному рівні. Для цього необхідно:

- удосконалити матеріально-технічне забезпечення правоохоронних органів;
- підвищити якість підготовки працівників підрозділів криміналістичного забезпечення розслідування,
- удосконалити процедуру впровадження новітніх досягнень науки і техніки в експертну та криміналістичну діяльність.

Отже, незважаючи на традиційність і усталеність дактилоскопічного методу ідентифікації особи, в США та країнах Західної Європи відбувається його постійне вдосконалення й інтегрування у сучасні та досконалі системи ідентифікації. Тому актуальним для України є перейняття передового досвіду правоохоронних органів інших країн з використання автоматизованих інформаційно-пошукових систем, що значно оптимізує розкриття злочинів.

Список використаних джерел

1. Гапченко К. О. Проблеми якості дактилоскопічних карт при формуванні дактилоскопічного обліку // Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : зб. мат-лів міжнарод. наук.-практ. конф., присвяч. 150-річчю з дня народження Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 18—19.04.2019). Харків, 2019.
2. Рогатюк І. В. Напрями удосконалення використання дактилоскопічної інформації в діяльності органів досудового розслідування та прокуратури // Часопис Київського університету права. 2014. № 1. С. 292—296. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2014_1_69 (дата звернення: 25.02.2021).
3. Лапта С. П. Перспективні напрями розвитку дактилоскопії у зарубіжних країнах // Вісник ХНУВС. 2017. Вип. 3 (78).

А. О. Казаров,

старший науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5560-8652>, e-mail: exp2014@ukr.net

ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Анотація. Відсутність певних механізмів встановлення механізму розвитку дорожньо-транспортних пригод у справах про адміністративне правопорушення, пов'язаних з дорожньо-транспортними пригодами (ДТП), на законодавчому рівні призводить до проблем із наданням об'єктивних висновків щодо оцінки дій водіїв — учасників ДТП, а також об'єктивних рішень судами щодо винності або невинності водіїв.

Ключові слова: *судова автотехнічна експертиза, експерт-автотехнік, слідчий експеримент.*

Abstract. *The lack of certain mechanisms for establishing a mechanism for the development of road accidents in cases of administrative offenses related to road accidents (road accidents) at the legislative level leads to problems with providing more objective conclusions on the assessment of drivers involved in road accidents, as well as objective court decisions on the guilt or innocence of drivers.*

Keywords: *forensic auto technical examination, auto technician, investigative experiment.*

Аннотация. *Отсутствие определённых механизмов установления механизма развития дорожно-транспортных происшествий по делам об административном правонарушении, связанным с дорожно-транспортными происшествиями (ДТП), на законодательном уровне приводит к проблемам предоставления объективных выводов касательно оценки действий водителей — участников ДТП, а также объективных решений судами касательно виновности или невиновности водителей.*

Ключевые слова: *судебная автотехническая экспертиза, эксперт-автотехник, следственный эксперимент.*

Питанням встановлення механізму розвитку дорожньо-транспортної пригоди (далі — *ДТП*) та ролі слідчого експерименту у її розслідуванні неодноразово приділяли увагу вчені у галузі криміналістики. Проте, ніколи не було предметом окремого розгляду питання, пов'язане зі встановленням механізму розвитку ДТП у справах про адміністративне правопорушення, що пов'язані з ДТП (зокрема, потенційне проведення слідчого експерименту).

Слід зазначити, що встановлення механізму розвитку ДТП й роль слідчого експерименту під час розслідування ДТП розглядали вітчизняні науковці Ш. Ш. Ярамишьян, С. І. Новиков, В. П. Лошманов, Н. М. Крісті, А. В. Лубенцов, С. О. Шевцов та ін. Роль слідчого експерименту здебільшого розглядали під час розслідування ДТП у кримінальних справах.

На сьогодні в Україні та інших пострадянських країнах існує тенденція збільшення адміністративних правопорушень, пов'язаних із ДТП. Нерідко трапляється, що співробітники поліції, які виїжджають на місце пригоди, складають протоколи про адміністративне правопорушення з помилками стосовно пунктів, що були порушені водіями, унаслідок чого сталася ДТП. Після чого

матеріали справи про адміністративне правопорушення спрямовують до подальшого розгляду та винесення рішення в суд. Суд, зі свого боку, стикається з певними проблемами. Так, обставини дорожньо-транспортної пригоди встановлено лише з пояснень водіїв та свідків. Дуже часто трапляється, що пояснення водіїв та свідків щодо механізму розвитку ДТП повністю протилежні та суперечать одне одному. Об'єктивно та обґрунтовано перевірити ці пояснення на їх спроможність та об'єктивність для суду стає майже неможливим, особливо, коли відсутня слідова інформація на схемі місця ДТП, що свідчила б про механізм розвитку ДТП на стадії зближення транспортних засобів та в момент їх зіткнення. Останнє також значно впливає на рішення суду щодо винності або невинності водія у вчиненні адміністративного правопорушення, пов'язаного з ДТП.

Слід зазначити, що під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з ДТП, у 90% суд для визначення остаточного рішення щодо винності або невинності водія (водіїв) — учасників ДТП призначає судові автотехнічні експертизи.

Отримавши матеріали справи про адміністративне правопорушення, нерідко експерт-автотехнік також стикається з проблемою недостатності вихідних даних для вирішення поставлених для проведення експертизи питань. Через це експерт-автотехнік спрямовує до суду клопотання про надання додаткових вихідних даних, необхідних для проведення експертизи. Як свідчить практика у справах про адміністративне правопорушення, що пов'язані з ДТП, нерідко відповідь на клопотання не надходить або ж надходить не в повному обсязі чи з необ'єктивними вихідними даними. Це пояснюється тим, що суд не має можливості встановити фактичні вихідні дані (механізм розвитку ДТП), необхідні для проведення судової автотехнічної експертизи, у зв'язку із недосконалістю законодавства України щодо ведення та розгляду справ про адміністративне правопорушення, що пов'язані з ДТП. На відміну від Кримінального процесуального кодексу України, Кодекс України про адміністративне правопорушення не передбачає проведення слідчого експерименту для встановлення фактичного механізму розвитку ДТП, фактичних та об'єктивних вихідних даних для проведення судової автотехнічної експертизи.

Так, ст. 273 Кодексу України про адміністративні правопорушення лише зазначає, що експерта призначає орган (посадова особа), у провадженні якого перебуває справа про адміністративне правопорушення, у разі, коли виникає потреба в спеціальних знаннях, зокрема для визначення розміру майнової шкоди, заподіяної адміністративним правопорушенням, а також суми грошей, отриманих внаслідок вчинення адміністративного правопорушення, які підлягатимуть конфіскації. Експерт зобов'язаний

з'явитися на виклик органу (посадової особи) і дати об'єктивний висновок у поставлених перед ним питаннях. Експерт має право ознайомлюватися з матеріалами справи, що стосуються предмета експертизи, заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів, необхідних для дачі висновку; із дозволу органу (посадової особи), в провадженні якого (якої) перебуває справа про адміністративне правопорушення, ставити особі, яку притягають до відповідальності, потерпілому, свідкам запитання, що стосуються предмета експертизи; бути присутнім під час розгляду справи [1].

Як свідчить експертна практика, проведення слідчого експерименту сприяє більш об'єктивному встановленню механізму розвитку ДТП та вихідних даних, необхідних для проведення судової автотехнічної експертизи і (як наслідок) об'єктивним та обґрунтованим висновкам судових автотехнічних експертиз та рішенням суду стосовно винності або невинності учасників ДТП. Тому для

встановлення механізму розвитку дорожньо-транспортної пригоди слідчий експеримент відіграє дуже важливу роль.

Тому необхідно проводити дослідження щодо вдосконалення законодавства України стосовно ведення та розгляду справ про адміністративні правопорушення, що пов'язані з ДТП (зокрема, щодо встановлення механізму розвитку ДТП за такими справами), та пошуку вирішення проблем із проведенням слідчого експерименту у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з ДТП, з метою встановлення фактичного механізму розвитку ДТП та об'єктивних вихідних даних, необхідних для проведення судової автотехнічної експертизи.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213—330) : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10> (дата звернення 28.02.2019).

К. В. Капустник,

заслужений економіст України, завідувач сектору ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, e-mail: lсед@ukr.net

О. В. Хомутенко,

кандидат економічних наук, старший дослідник, провідний науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7096-7944>, e-mail: lсед@ukr.net

ЩОДО ДЕЯКИХ ПИТАНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

Анотація. Наголошено, що питання щодо нецільового використання бюджетних коштів допускається виключно за наявності акту перевірки підрозділів Державної аудиторської служби України, а бюджетні кошти, які перераховує розпорядник бюджетних коштів на небюджетний рахунок виконавців робіт, втрачають статус бюджетних.

Ключові слова: бюджетні кошти, економічна експертиза, методична база.

Abstract. Consideration by forensic experts of issues related to misuse of budget funds is assumed only in availability of an act of inspection of units of the State Audit Service of Ukraine. Budget funds transferred by the budget manager to the non-budget account of the contractors lose the status of budget funds.

Keywords: budget funds, forensic economics, methodical base.

Аннотация. Указано, что вопрос о нецелевом использовании бюджетных средств допускается исключительно при наличии акта проверки подразделений Государственной аудиторской службы Украины, а бюджетные средства, которые перечисляет распорядитель бюджетных средств на внебюджетный счёт исполнителей работ, теряют статус бюджетных.

Ключевые слова: бюджетные средства, экономическая экспертиза, методическая база.

Основною складовою підвищення якості експертного забезпечення правосуддя є удосконалення науково-методичної бази експертної діяльності (зокрема, судової економічної експертизи).

На сьогодні існує базова експертна методика за реєстраційним номером 11.0.12. [1], яка була створена 2003 року, тому її зміст значною мірою не відповідає чинному бюджетному законодавству.

Згідно зі ст. 119 Бюджетного кодексу України [2] нецільовим використанням бюджетних коштів є їх витрачання на цілі, що не відповідають:

- бюджетним призначенням, встановленим законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет);
- напрямам використання бюджетних коштів, визначеним у паспорті бюджетної програми або в порядку використання бюджетних коштів;
- бюджетним асигнуванням (розпису бюджету, кошторису, плану використання бюджетних коштів).

Під час виконання бюджетних програм з будівництва після проведення процедур, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», бюджетні кошти спрямовують будівельним організаціям як оплату (попередню оплату) за товари, роботи (послуги). Порядок здійснення таких виплат до 01.01.2020 р. регулювала Постанова КМУ «Про здійснення попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закуповуються за бюджетні кошти» від 23.04.2014 р. № 117 [3], після 01.01.2020 р. — Постанова КМУ «Деякі питання здійснення розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закуповуються за бюджетні кошти» від 04.12.2019 р. № 1070 [4].

Після їх зарахування на рахунки виконавців відповідних будівельних робіт підприємства використовують їх

на виконання взятих на себе зобов'язань, а також можуть здійснювати операції, не пов'язані з виконанням відповідних договорів на будівництво (наприклад, розміщувати їх на депозитних рахунках). Під час виконання експертних завдань може виникати потреба у вирішенні питань віднесення вказаних коштів до бюджетних та можливості підтвердження їх нецільового використання у розумінні ст. 119 Бюджетного кодексу України від 08.07.2010 р. № 2456-VI [2].

Слід зауважити, що згідно з положеннями ст. 1, 8 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26.01.1993 р. № 2939-XII [5] здійснення державного фінансового контролю та контролю за цільовим та ефективним використанням коштів державного та місцевих бюджетів належить до компетенції органу державного фінансового контролю — Державної аудиторської служби України. В інформаційному листі Мін'юсту України від 02.02.2021 р. № 185/09-16/a2/21 за результатами зустрічі досягнуто домовленості щодо перегляду розділу 3 Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 [6], та внесення в них норми щодо того, що експерти не можуть вирішувати питання, які є виключною компетенцією органів державного фінансового контролю. Отже, розгляд експертами питань щодо нецільового використання бюджетних коштів допускається виключно за наявності акту перевірки підрозділів Державної аудиторської служби України.

Спочатку експерт має визначити питання, чи є відповідна організація учасником бюджетного процесу та чи здійснюються операції з використання отриманих нею коштів у межах бюджетного процесу.

На другому етапі необхідно простежити рух коштів після зарахування на рахунки отримувачів бюджетних коштів та визначити напрямки їх використання. Слід врахувати, що чинними нормативними документами, що регулюють банківську діяльність в Україні, не передбачено ведення аналітичного обліку джерел надходжень залишку грошових коштів, що міститься на рахунку в банку. Тому у разі наявності на рахунку коштів, відмінних від отриманих ними як аванс на виконання бюджетної програми, визначити, які саме кошти використано на певні цілі (кошти авансу чи власті кошти), буде неможливо.

Слід окремо звернути увагу на те, що нецільовим використанням можна вважати витрачання саме бюджетних коштів.

Згідно з вимогами Постанови КМУ «Про здійснення попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закуповуються за бюджетні кошти» від 23.04.2014 р. № 117 [3]:

«21. Попередня оплата розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів за капітальними видатками та державними контрактами здійснюється шляхом спрямування бюджетних коштів виконавцям робіт, надавачам товарів і послуг (крім нерезидентів) на небюджетні рахунки, відкриті на їх ім'я в органах Казначейства».

Згідно з Порядком відкриття та закриття рахунків у національній валюті в органах Державної казначейської служби України, затвердженим наказом Мінфіну від 22.06.2012 р. № 758 [7]:

«1.2. У цьому Порядку нижченаведені терміни вживаються у такому значенні:

небюджетні рахунки — рахунки, які відкриваються органами Казначейства у випадках, передбачених законодавчими та іншими нормативно-правовими актами, розпорядникам бюджетних коштів та одержувачам бюджетних коштів, відокремленим структурним підрозділам розпорядників бюджетних коштів, підприємствам, установам, організаціям та фізичним особам — підприємцям за операціями, що не належать до операцій з виконання бюджетів».

Згідно зі ст. 2 Бюджетного кодексу України від 08.07.2010 р. № 2456-VI [2]:

«11) бюджетні кошти (кошти бюджету) — належні відповідно до законодавства надходження бюджету та витрати бюджету».

Отже, бюджетні кошти, що перераховує розпорядник бюджетних коштів на небюджетний рахунок виконавців робіт, втрачають статус бюджетних і зараховуються до складу активів отримувачів коштів.

Розроблення оновленого алгоритму проведення судово-економічних експертиз щодо використання бюджетних коштів має актуальність та дасть змогу визначити єдині підходи щодо вирішення проблемних аспектів цього різновиду досліджень.

Список використаних джерел

1. Реєстр методик проведення судових експертиз. URL: <http://rmpse.minjust.gov.ua/> (дата звернення: 21.02.2021).
2. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. №2456-VI (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 21.02.2021).
3. Про здійснення попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закуповуються за бюджетні кошти : Постанова КМУ від 23.04.2014 р. № 117. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117-2014-%D0%BF> (дата звернення: 21.02.2021).
4. Деякі питання здійснення розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закуповуються за бюджетні кошти : Постанова КМУ від 04.12.2019 р. № 1070. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1070-2019-%D0%BF#n29> (дата звернення: 21.02.2021).
5. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 26.01.1993 р. № 2939-XII (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2939-12> (дата звернення: 21.02.21).
6. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 21.02.21).
7. Порядок відкриття та закриття рахунків у національній валюті в органах Державної казначейської служби України : наказ Мінфіну України від 22.06.2012 р. № 758. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1206-12> (дата звернення: 21.02.21).

Т. Ю. Качан,

кандидат технічних наук, судовий експерт Полтавського НДЕКЦ МВС України, м. Полтава, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1453-2318>, e-mail: kachan.taras.pntu@gmail.com

О. В. Крутибіч,

судовий експерт Полтавського НДЕКЦ МВС України, м. Полтава, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3929-1397>, e-mail: alexkrutybich@gmail.com

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Анотація. Проаналізовано сучасні вимірювальні прилади, які використовують у науці й техніці та які можуть бути корисними під час проведення будівельно-технічних експертиз.

Ключові слова: будівельно-технічна експертиза, обстеження, сучасні технології.

Abstract. The analysis of modern measuring devices used in science and technology and can be useful while conducting forensic structural engineering examinations is carried out.

Keywords: forensic structural engineering examinations, inspections, modern technologies.

Аннотация. Проведён анализ современных измерительных приборов, используемых в науке и технике, которые могут быть полезными при проведении строительно-технических экспертиз.

Ключевые слова: строительно-техническая экспертиза, обследование, современные технологии.

У зв'язку зі стрімким розвитком будівельної галузі постає питання в швидкому та якісному виконанні будівельно-технічних експертиз. Провідним фактором для прискорення проведення досліджень є використання сучасних технологій та наукових методів.

Проводячи обстеження будівель під час будівельно-технічних експертиз [1], експерт використовує звичайну рулетку, лазерний віддалемір, кутомір та інші прилади, паралельно записує дані й креслить, що не завжди дає змогу швидко та якісно здійснювати роботи.

У будівництві, науці та техніці використовують такі прилади, як технічні відеоскопи, 3D-сканери (лідари), безпілотні літальні апарати (БПЛА) та ін. під час проведення досліджень, що стосуються будівельно-технічних експертиз (далі — БТЕ). У роботі представлено огляд цих приладів, їх основних характеристик і прикладів застосування для виконання БТЕ.

Ендоскоп

Експертам під час проведення обстежень будівель та споруд доводиться визначати наявність різних опоряджувальних шарів, водночас необхідно максимально зберегти об'єкти дослідження. Поставлені завдання можливо легко розв'язати завдяки використанню технічного відеоскопа [2, 3, 4].

Технічні ендоскопи — прилади (Рис. 1), що використовують для візуального контролю внутрішньої поверхні виробів без їх розбирання [2], для обстеження шарів будівельних конструкцій за допомогою відеокамери (Рис. 2) через пророблені отвори (вирубки) або через тріщини, розколи, розлами. Зображення з камери можна передавати на вбудований екран, комп'ютер або смартфон. Професійні моделі технічних ендоскопів мають функцію

вимірювання лінійних розмірів і глибин дефектів з похибкою 2—3%. Відеоскопічна система дає змогу виконувати фото- та відеодокументальні підтвердження проведеного дослідження [3].

Рис. 1. Технічний відеоскоп

Рис. 2. Відеокамера відеоскопу

Лазерний 3D-сканер (лідар)

Якщо ви коли-небудь тримали в руках звичайну металеву або лазерну рулетку, то напевно знаєте, що процес вимірювань може бути доволі тривалим і не зовсім надійним, якщо йдеться про великі й складні об'єкти. Але коли за справу береться 3D-сканер [5, 6, 7] (Рис. 3), то можна забути про неточності, викликані тремтінням рук. 3D-технологія дає змогу вимірювати об'єкти легко, послідовно й швидко [5].

В якому випадку краще використовувати 3D-сканування? Цей спосіб варто взяти на озброєння під час обстеження несучих конструкцій і приміщень великих будівель і споруд. Він гарантовано полегшить роботу та дасть змогу швидко отримати точні розміри підлоги, стін, стелі та габарити побутової техніки або меблів [6].

Обстежуючи фасади будинків і будівель, важливо точно знати геометрію стін (відстані, нерівності, ухил, положення окремих елементів). Під час використання класичних методів (навіть на етапі обмірів) експертам доводиться встановлювати будівельні рештування або використовувати автогідропідйомники для доступу до об'єктів дослідження на великій висоті.

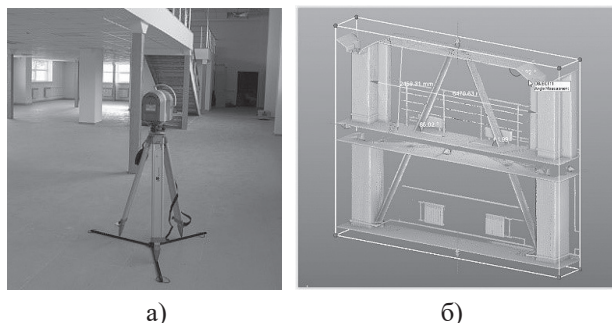

Рис. 3. 3D-сканування будівлі (а — лазерний сканер у процесі сканування; б — 3D-модель відсканованого приміщення)

Сканер з великою робочою відстанню виконує основну роботу: експерт стоїть на місці, а лазерна технологія знімає приміщення за периметром або фасадом будівлі.

Лазерний сканер дає змогу робити масштабні 3D-моделі багатопверхових будинків, кілька поверхів можна відсканувати і пов'язати між собою з міліметровою точністю [7]. Отримані дані легко імпортують в *ArchiCAD*, *AutoCAD*, *REVIT* і інші продукти для проєктування й візуалізації. У будь-який момент можна взяти отримані результати й необхідну інформацію: геометрію та розміри об'єктів або приміщень, зробити розріз у будь-якому місці або створити план поверху та ін.

Безпілотні літальні апарати (БПЛА, квадрокоптери)

Під час проведення будівельно-технічних експертиз корисними є безпілотні літальні засоби (БПЛА, квадрокоптери) [8].

Обстеження обмежених просторів і небезпечних будівельних об'єктів завжди пов'язане з ризиком, є трудомістким і дороговартісним. Квадрокоптер (Рис. 4) дає змогу вирішити ці проблеми. Для огляду внутрішньої частини резервуарів-сховищ, реакторів або інших темних, небезпечних і недоступних просторів без участі людини достатньо запустити туди БПЛА.

Промисловий квадрокоптер можна обладнати 3D-сканером і системою захисту від зіткнень. БПЛА може

дістатися складних місць і зробити сканування необхідних приміщень, конструкцій, будівель та інших об'єктів.

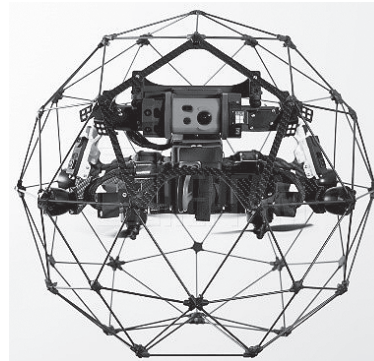

Рис. 4. Безпілотний літальний апарат ELIOS 2 швейцарської компанії Flyability SA

Список використаних джерел

1. Основи судової експертизи : навч. посіб. для фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта : Л. М. Головченко, А. І. Лозовий, Е. Б. Сімакова-Єфремян. Харків : Право, 2016. 728 с.
2. Научно-технический центр. Эксперт. Технические эндоскопы. URL: <https://www.ntcexpert.ru/110-acenter/tekhnicheskie-endoskopy> (дата звернення: 25.02.2021).
3. Медицинский центр «Код здоровья» Что такое видеоэндоскопия и ее преимущества URL: <https://kod-zdorovia.com.ua/article/122.html> (дата звернення: 25.02.2021).
4. Технический видео эндоскоп С100. URL: <https://technomarket.biz.ua/endoscopy/659-video-endoskop-s-monitorom-c100.html> (дата звернення: 25.02.2021).
5. Как отсканировать помещение 3D-сканером URL: <https://www.artec3d.com/ru/learning-center/scan-room-with-3d-scanner> (дата звернення: 25.02.2021).
6. Лазерное 3D сканирование, обмерные работы, составление планов. URL: <https://a-geo.com/services/geodezicheskie-uslugi/lazernoe-skanirovanie> (дата звернення: 25.02.2021).
7. Лазерное 3D сканирование и обмерные работы. URL: <https://disto-leica.ru/obmery/lazernoe-3d-skanirovanie-i-obmerye-raboty> (дата звернення: 25.02.2021).
8. Летательный аппарат для инспекции промышленных объектов. URL: <https://www.pergam.ru/catalog/bpla/indoor-drones/flyability-elios.htm> (дата звернення: 25.02.2021).

С. А. Кириленко,

завідувач лабораторії будівельно-технічних досліджень ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4624-3636>, e-mail: S_1966@ukr.net

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЇВ КАПІТАЛЬНОСТІ ОБ'ЄКТІВ

Анотація. Аспект розмежування об'єктів капітального від некапітального будівництва полягає в етапності будівельного процесу, який пов'язаний з отриманням вихідних даних, технічних умов, проєктуванням та будівництвом капітальних об'єктів.

Ключові слова: будівлі; будинки; капітальність; будівництво.

Abstract. The aspect of separating permanent facilities from temporary ones consists in the stages of construction process which is associated with obtaining initial data, technical conditions, design and construction of permanent facilities.

Keywords: buildings; houses; degree of reliability and durability; construction.

Аннотация. Аспект разграничения объектов капитального от некапитального строительства заключается в этапности строительного процесса, связанного с получением исходных данных, технических условий, проектированием и строительством капитальных объектов.

Ключевые слова: здания; дома; капитальность; строительство.

Актуальним для теорії та практики криміналістики є проведення судових експертиз, пов'язаних із

встановленням призначення об'єктів за їхніми характеристиками, зокрема, самочинно побудованими (зведеними).

Законом України «Про судову експертизу» [1] визначено правові, організаційні й фінансові основи судово-експертної діяльності з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки. Відповідно до нього, судова експертиза — це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

Судова будівельно-технічна експертиза є джерелом доказів у справі та ефективним засобом доказування. За її допомогою визначають обставини, що мають важливе значення для встановлення істини у справі.

У разі, якщо на вирішення експертизи ставлять питання стосовно того, чи вважається самочинним будівництвом некапітальна споруда, перш за все мають на увазі, чи потрібні дозволи на будівництво некапітальної споруди, чи потрібно узаконити некапітальну споруду та чи потрібно вводити в експлуатацію некапітальну споруду. Отже, постає питання, що можна будувати без дозволу й абсолютно законно.

За результатами аналізу нормативно-правових актів встановлено, що на сьогодні відсутній норматив, який би містив чітко сформоване визначення поняття «капітальність» та ознак, за якими можливо віднести будівлю чи споруду до відповідного класу капітальності.

Об'єкти нерухомого майна мають бути капітального типу (ст. 4 Закону № 1952-IV [2]), а не тимчасовими, що є характерним для малих архітектурних форм і тимчасових споруд для провадження підприємницької діяльності, визначення яких міститься в ст. 28 Закону від 17.02.2011 р. № 3038-VI «Про регулювання містобудівної діяльності» [3].

Відповідно до абз. 7 п. 4 Порядку державної реєстрації прав на нерухоме майно та їх обтяжень [4], не підлягають державній реєстрації речові права та їх обтяження на малі архітектурні форми, тимчасові, некапітальні споруди, що розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є можливим без їх знецінення та зміни призначення.

Відповідно до нормативно-правових актів можливо надати таке визначення капітальності об'єктів будівництва: капітальність будівель і споруд — це комплексна характеристика, що містить показники їх довговічності, вогнестійкості та рівня вимог, тобто сукупність основних властивостей, характерних для будівель загалом, що відображає їх національно-господарське і містобудівне значення.

Основною ознакою капітальності об'єктів є належність їх до нерухомого майна, тобто такі об'єкти, які розташовані на земельній ділянці, нерозривно з нею пов'язані та переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення.

Зв'язок будівель та споруд із землею відбувається через фундаменти. Фундамент — частина будівлі чи

споруди (переважно підземна), яка сприймає навантаження від споруди і передає їх на основу, складену ґрунтами (природну) чи штучну.

ДБН В.2.1-10:2009 [5] передбачено, що фундаменти улаштовують, виходячи з розрахункових схем, що передбачають сумісне деформування об'єктів з основами з урахуванням: типу основ (природні чи штучні), характеру чи способу передачі навантажень від будівель та споруд на основи; схеми можливого розвитку деформацій основи залежно від глибини закладання фундаментів (малоzagлиблені, мілко закладання, zagлиблені та глибокого закладання); типу власної конструкції фундаментів і жорсткості несучих конструкцій, що передають на них навантаження; способу улаштування фундаментів чи фундаментно-підвальних частин (ФПЧ) об'єктів (з вийманням чи без виймання ґрунту).

Фундаменти поділяють також за матеріалом (залізобетоні, бутобетоні, цегляні), видом та характером навантажень (згідно з ДБН В.1.2-2:2006 [6]), технологічними умовами виготовлення тощо.

За результатами обстеження можливо встановити:

- зв'язок будівлі чи споруди з землею (наявність фундаментів, їх конструктивне рішення, глибину закладання, несучу спроможність на підставі результатів інженерно-геологічних вишукувань);
- характеристики конструктивних елементів (насамперед, основних: фундаментів, стін, перекриттів): вид застосованих матеріалів, їх перерізи, розміри, від яких залежить вогнестійкість та довговічність.

Встановивши уявлення про об'єкт загалом, аналізуючи конструктивну схему, вузли кріплення між конструкціями та їх елементами, можна обґрунтувати можливість або неможливість їх переміщення у просторі та чи призведе таке переміщення до їх знецінення та зміни призначення.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4038-12> (дата звернення: 24.02.2021).
2. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 01.07.2004 р. № 1952-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1952-15> (дата звернення: 24.02.2021).
3. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 р. № 3038-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3038-17> (дата звернення: 24.02.2021).
4. Порядок державної реєстрації прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Постанова КМУ від 25.12.2015 р. № 1127 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-2015-p> (дата звернення: 24.02.2021).
5. ДБН В.2.1-10:2009 «Основи та фундаменти споруд. Основні положення проектування» (Інформація та документація). URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=27987 (дата звернення: 24.02.2021).
6. ДБН В.1.2-2:2006 «Система забезпечення надійності та безпеки будівельних об'єктів. Навантаження і впливи. Норми проектування». (Інформація та документація). URL: http://online.budstandart.com/ru/catalog/doc-page?id_doc=21670 (дата звернення: 24.02.2021).

P. G. Kipouras,

PhD, Prof. Law School-Dimocritus Un.of Thrace (D.U.Th.), Greece, Senior Researcher of South Ural State University (Chelyabinsk, Russia), Document Examiner, Judicial and Professional Graphologist, Expert in Graphometric Signatures, Attorney at Law in Athens, Greece,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4021-7584>, e-mail: kipouras.pavlos@hotmail.com

MODERN TENDENCIES OF THE SCIENTIFIC NATURE OF FORENSIC DOCUMENT EXAMINATION

Abstract. Definition of the approaches of Judicial Graphologists (JG) and Forensic Document Examiners (FDE). Reference and analysis of the basic mentality of every tendency. Proof of coincidence of the basic notions and rules. The role of Graphometry. A proposal of merging both mentalities in modern FDE.

Keywords: Judicial Graphology (JG), Forensic Document Examination (FDE), Graphometry, graphic personality, dynamical approach, technical approach.

Анотація. Визначено підходи судових графологів та експертів до вивчення документів. Проведено аналіз основних моментів кожного із підходів. Доведено збіг основних понять і правил. Визначено роль графометрії. Запропоновано об'єднати обидва підходи в сучасній судовій експертизі документів.

Ключові слова: судова графологія, судова експертиза документів, графометрія, графічний матеріал, динамічний підхід, технічний підхід.

Аннотация. Определены подходы судебных графологов и экспертов к изучению документов. Проведён анализ основных моментов каждого из подходов. Доказано совпадение основных понятий и правил. Определена роль графометрии. Предложено объединить оба подхода в современной судебной экспертизе документов.

Ключевые слова: судебная графология, судебная экспертиза документов, графометрия, графический материал, динамический подход, технический подход.

There is an ongoing theoretical conflict regarding the requisites of the scientific nature of Forensic Document Examination (FDE). On one hand the traditional mentality of the theory remains in the old-fashioned approach of the graphological tool considering Graphology as the key-method of investigation in cases of forgery. On the other hand the modern tendency considers the technical part of the research as more efficient to reveal the forensic truth [2]. In practice, we find both methodological approaches applied in different continents of even different countries of the same continent, depending even on the technological and economical evolution of each one, strictly related to its stage of digitalization. Which is the correct point of view?

In the modern era, because of the continuous technological evolution, most scientific sectors are forced into a completely new vision of investigation and research. The digitalization of the procedures has diminished the quantity of documents produced as a result of human handwriting or signatures. Many bureaucratic procedures can nowadays be accomplished in a completely digital form, without demanding any human interference of writing or signing. The technical orientation of a forgery's investigation demands a new approach, which justifies the new tendency of giving priority to lab analysis and

research [9]. In the same time the term “document” acquires a new meaning, not only technically and physically, but even legally. In this new digital environment FDE should evolve its scientific mentality in order to follow the modern challenges of the object of investigation, that is writing, meant in its modern version. Nevertheless, we really have to ask ourselves if we have to change our scientific perspectives or if we have to apply and adjust them in an updated vision according to the new requirements. I personally think that the key of answering this question in the FDE sector is Graphometry.

In the past, there have been some theoretical attempts of founding the scientific basis of FDE in graphometric systems [1], with the first attempts in this direction made by Bertillion and Locard. Following the mentality of the positive sciences, they tried to apply in the handwriting analysis mathematical perspectives and calculations, so as to demonstrate the forgery or originality of the handwritten traces or signatures. The scientific basis used as a point of reference remained on the surface of the problem, because of the fact that these theoretical systems could not deepen the investigation into the dynamical aspect of the graphic gesture. This has always been the characteristic and main advantage of the graphological theories. Nevertheless, could it be possible to apply the graphological mentality in a digital document, since there is no handwritten trace on it? On the opposite direction, is it possible to approach the dynamic aspect of a handwritten document by using only the technical analysis of it (such as paper's quality detection or ink's chronological sequence) [8]? If the lab analysis could indicate that two traces were produced in different times, is this enough to solve the forensic problem? There could be, for instance, a subsequent addition of a number in a bank cheque by the same hand using a different pen. Could that mean that we have to deal with a case of forgery? In another example, the ESDA analysis could reveal latent handwriting, but, does this element indicate a forgery since, very often, we use to write in papers stowed one over the other, as in notebooks? Such findings demand forensic explanation, common sense of forensic mentality and experience. Sometimes, we witness forensic conclusions based on the priority to the technical findings, which cannot be logically reliable.

We have to clarify that there is a misunderstanding regarding Graphology and its application in the FDE. The graphological theory is based on the analytical concept of the revelation of the writer's personality by following the evolution of Psychology. This scientific mentality is not applied in the field of Judicial Graphology (JG or FDE), just because of the fact that the graphological analysis of the personality demands a spontaneously produced handwritten specimen. In the JG-FDE's case, the lack of graphic spontaneity is almost given by

default [4]. For this reason the graphological approach of FDE follows a completely different methodological path by adopting various graphic rules which have nothing in common with the method of Analytic Graphology or Graphological Characterology. We should discriminate between the revelation of the personality of the writer (Analytical Graphology's approach) and the revelation of the graphic personality of the writer (JG-FDE approach). First of all, we have to define the purpose of the JG-FDE's investigation and the object of it [6]. In JG-FDE our investigative purpose is to conclude if a certain specimen was produced by a certain graphic personality, not to reveal the psychological aspect of the personality of the writer. For this reason, the methodological supplies are diametrically opposite. Actually, if we examine the graphic rules followed by JG's of graphological education [3, p. 114], so called Judicial Graphologists, we will find out that the points of reference are common to the ones of FDE's of technical approach. In fact, we have to deal with the same scientific requisites which are baptized as different, just because of a misunderstanding in the definitions of the terms. If we should refer to basic common scientific notions, we could indicate the common acceptance of the cerebral origin of writing or the uniqueness of the writing/signature of every individual, which is analogous to the uniqueness of DNA or fingerprints. Therefore, can we simply conclude that all this discordance is just a simple misunderstanding? In my opinion we have to deal with a case of scientific stridency. Students of a certain educational preparation tend to deify the received instruction. When they become scientists they usually remain in the same restrained view of approaching the issue. The vision of the scientist though (and especially of the FDE) should be based on a wide angle. The experience has taught that FDE cases have many particularities, and although there might be some common elements, every case could have severe discrepancies in respect to a standard case [9]. FDE's -maybe more than in other scientific branches- should have a mentality of elevated scientific flexibility. If we should separate the tendencies in modern FDE, we should indicate in just a simple term the content of the dispute: focusing on the dynamical aspect of the Judicial Graphology's mentality and on the technical aspect of the Document Examiners' mentality. In practice, there are cases which demand the prevalence of the dynamical analysis of the gesture. We can imagine testaments of elderly people having grapho-pathological implications, where the technical approach is completely useless. On the other hand, we can imagine a digitally produced document without handwriting, where the dynamical approach is completely inapplicable.

Apart from these cases, which are placed on the edges of the case studies, we usually face forensic problems which demand a combination of both tendencies and scientific mentalities. Given a bank cheque, it is a question of dynamic analysis if the signature is genuine or not and in the same time it is a question of technical analysis if the number of the amount of it is written by the same ink/pen. If not, then it refers again to a dynamic aspect to define if all the numbers have been written by the same hand, even in different times. In another example, in the case of a document in color, it is a technical aspect to ascertain if the signature is original or not (printed in color) and a dynamic aspect to define the authenticity of it.

Undoubtedly, even Judicial Graphology's mentality is really necessary in FDE [7]. In conclusion, given the above, I personally believe that it would be wiser to merge both mentalities in one and common approach of investigation. Using one or another term is not really the core of the problem, which will remain unsolved if we do not break the chains of this sterile confrontation. The rebirth of Graphometry [5] in its modern aspect could be the triggering event which could help us overcome this dead end, since a graphometric approach can analyze the dynamical aspect of the writing by interpreting the graphical parameters in technical data.

Reference

1. Belenski R., Forensic Examination of Signatures, Printed in Great Britain by Amazon, 2017, p.62-64.
2. Bravo A., Soggettività e Oggettività nelle perizie su scritture, Sulla rotta del sole, Giordano editore, 2006, p.13-14.
3. Cristofanelli P., Tecnica e Grafologia Giudiziaria Aggiornamenti e prospettive, a cura di Pacifico Cristofanelli e Silvio Lena, AGI,IGM, 1997, p.113-115.
4. Cristofanelli P., Cristofanelli A., Grafologicamente, CE.DI.S. Editore, Rome, 2004, p.187-190.
5. Galetta G., Firme Elettroniche e Firma Grafometrica//Electronic signatures and graphometric signature, Sulla rotta del sole Giordano Editore, 2020, Prefazione di/Introduction of Marisa Aloia, p.9-16.
6. Gustapane A., Travaglini R., Manuale di Grafologia Giudiziaria Penale/Manual of Judicial Penal Graphology, Bononia University Press, 2016, p.50-105.
7. Kipouras P., Η Δικαστική Γραφολογία ως είδος πραγματογνωμοσύνης/Judicial Graphology as an expertise, Ant.N.Sakkoylas Editor, Athens, 2009, p.253-262.
8. Michalopoulos A., Δικαστική Γραφολογία και Εφηρμοσμένη Χαρακτηρολογία/ Judicial Graphology and Applied Characterology, Afoi P. Sakkoyla Editor, Athens, 1990, p. 150-156.
9. Wakshull M., Forensic Document Examination for Legal Professionals, Library of Congress, USA, 2019, p. 46-49.

Ю. С. Ковальчук,

головний судовий експерт Запорізького НДЕКЦ МВС України, м. Запоріжжя, Україна,
e-mail: kovalchuk-yulia2018@ukr.net

ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ З ПИТАНЬ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ПІДТВЕРДЖЕННЯ РОЗРАХУНКУ КУРСОВОЇ РІЗНИЦІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Розглянуто документи стосовно правильності визначення курсової різниці підприємством під час судової економічної експертизи.

Ключові слова: курсова різниця, монетарна стаття, немонетарна стаття, судово-економічна експертиза.

Abstract. Documents concerning correctness of determining the exchange rate difference by the enterprise while forensic economic analysis are considered.

Keywords: exchange rate difference, monetary article, non-monetary article, forensic economic analysis.

Аннотація. *Рассмотрены документы относительно правильности определения курсовой разницы предприятием во время судебной экономической экспертизы.*

Ключевые слова: *курсовая разница, монетарная статья, немонетарная статья, судебно-экономическая экспертиза.*

За умов економічної нестабільності з метою мінімізації ризику можливих втрат від здійснення господарських операцій при зовнішньоекономічній діяльності важливим є процес визнання правильного, своєчасного обчислення та відображення в обліку курсових різниць.

Проводячи судову економічну експертизу з питань стосовно документального підтвердження розрахунку курсової різниці, експерт досліджує операції, що здійснюються у зовнішньоекономічній діяльності в іноземній валюті та які відображаються у бухгалтерському обліку у гривнях, шляхом перерахунку суми в іноземній валюті у гривню із застосуванням валютного курсу на дату здійснення операції за офіційним валютним курсом Національного банку України (далі — НБУ).

Особливості обліку операцій в іноземній валюті (зокрема, нарахування курсових різниць) регламентує Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 (далі — П(С)БО 21) [1].

Курсова різниця — різниця між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти при різних валютних курсах (п. 4 П(С)БО 21).

Під час дослідження експертом визначеної підприємством курсової різниці з'ясовують, чи є відповідна стаття балансу монетарною, адже курсова різниця виникає лише за монетарними статтями.

Згідно з П(С)БО 21 монетарні статті — статті балансу про грошові кошти, а також про такі активи й зобов'язання, які будуть отримані або сплачені у фіксованій (або визначеній) сумі грошей або їх еквівалентів.

До монетарних статей належать:

- кошти в іноземній валюті, що перебувають у касі або на банківському рахунку підприємства;
- дебіторська заборгованість за відвантажений нерезиденту товар, за який очікується надходження коштів в іноземній валюті;
- кредиторська заборгованість, яка виникла внаслідок придбання підприємством товару у нерезидента на умовах наступної оплати і для погашення якої підприємство сплатить кошти в іноземній валюті.

Слід зазначити, що порядок відображення в бухгалтерському обліку експортних операцій та курсових різниць, що виникають під час розрахунків, залежить від того, яка з подій відбулась першою — відвантаження товару чи отримання попередньої оплати, хоча на практиці можуть виникнути й змішані варіанти розрахунків (наприклад, може відбутися часткове відвантаження товару та частково попередня оплата або післяоплата).

Коли перша подія (відвантаження товару нерезиденту, документальним підтвердженням чого є митна

декларація), то в обліку підприємства виникає дебіторська заборгованість, яка є монетарною статтею балансу. Дохід визначають за курсом НБУ на дату надходження грошових коштів на розрахунковий рахунок підприємства за поставлений товар.

З метою визначення дати надходження та списання грошових коштів за відвантажений товар експерт досліджує банківську виписку за валютними рахунками підприємства.

Розраховуючи курсову різницю, використовують курс НБУ:

- на дату здійснення операції або на дату балансу (експерт досліджує дані розрахункового рахунку по валюті);
- на дату поставленого товару (експерт досліджує дані митної декларації).

У разі зростання курсу НБУ під час розрахунку курсової різниці виникає позитивна курсова різниця, яку включають до доходів (обороту за Дт рахунку 71 з Кт субрахунку 791), а у разі зниження курсу НБУ під час розрахунку курсової різниці виникає від'ємна курсова різниця, яку списують на витрати (обороту за Кт рахунку 94 з Дт субрахунку 791).

Узагальнена інформація про:

- доходи від курсових різниць за активами й зобов'язаннями підприємства, пов'язаними з операційною діяльністю підприємства в обліку підприємства, відображають на субрахунку 714 «Дохід від операційної курсової різниці» [2];
- витрати на купівлю-продаж іноземної валюти (зокрема, від'ємна різниця між ціною купівлі-продажу іноземної валюти та її балансовою вартістю) відображають в обліку підприємства на субрахунку 942 «Витрати на купівлю-продаж іноземної валюти» [2].

Експерт для визначення правильності відображених даних за курсовою різницею досліджує оборотно-сальдові відомості, зазначені за субрахунками 714 та 942.

Отже, проводячи судову економічну експертизу з питань стосовно документального підтвердження розрахунку курсової різниці, експерт досліджує банківські виписки за валютними рахунками, митні декларації, оборотно-сальдові відомості за субрахунками 714 та 942 тощо.

Список використаних джерел

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів»: затв. наказом Міністерства України від 10.08.2000 р. № 193 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00> (дата звернення: 24.02.2021).
2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: затв. наказом Міністерства України від 30.11.1999 р. № 291 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> (дата звернення: 24.02.2021).

Є. В. Ковкіна,

старший науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8693-9868>, e-mail: kovkina@hniise.gov.ua

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ СЕМАНТИКО-ТЕКСТУАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ МОВЛЕННЄВОГО АКТУ ОБІЦЯНКИ В ЛІНГВІСТИЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗИ МОВЛЕННЯ

Анотація. *Висвітлено теоретичні питання семантико-текстуальних досліджень мовленнєвого акту обіцянки. Наведено думки провідних мовознавців щодо визначення і розмежування форм комунікативних повідомлень. Визначено особливості мовленнєвого акту обіцянки, зазначені його критерії й умови під час аналізу комунікативної ситуації.*

Ключові слова: *дискурс, мовленнєвий акт, іллокуція, обіцянка, перформатив, прагматичний аналіз.*

Abstract. *Theoretical issues of semantic-textual research of the speech act of promise are covered. The opinions of leading linguists on the definition and delimitation of forms of communicative messages are given. The peculiarities of the speech act of the promise are determined, its criteria and conditions at the analysis of a communicative situation as a whole are specified.*

Keywords: *discourse, speech act, illocution, promise, performative, pragmatic analysis.*

Аннотация. *Освещены теоретические вопросы семантико-текстуальных исследований речевого акта обещания. Приведены мнения ведущих языковедов относительно определения и разграничения форм коммуникативных сообщений. Определены особенности речевого акта обещания, указаны его критерии и условия при анализе коммуникативной ситуации.*

Ключевые слова: *дискурс, речевой акт, иллокуция, обещание, перформатив, прагматический анализ.*

Практика проведення лінгвістичних експертиз мовлення на сучасному етапі розвитку теоретико-прикладного вивчення семантико-текстуального змісту досліджуваних об'єктів ґрунтується на основі теорії дослідження мовленнєвих іллокутивних актів. У цій теорії основним є твердження про те, що іллокутивний акт — це втілення у висловлюванні певної комунікативної інтенції, мети, яка надає зазначеному висловлюванню спрямованості.

Базовим етапом експертного лінгвістичного семантико-текстуального дослідження мовлення є аналіз наданих об'єктів на комунікативно-функціональному та прагматичному рівнях, увага експерта-лінгвіста зосереджена на визначенні комунікативної інтенції (спрямованості на розв'язання мовного завдання спілкування).

Відомі лінгвісти Дж. Остін, Дж. Серл, З. Вендлер, Ю. Апресян, Ф. Бацевич серед мовленнєвих актів виділяють перформатив як висловлювання, еквівалентне дії, вчинку, тобто спілкування людей у своїй основі перформативне, а окремі мовленнєві акти, які в ньому формуються, мають прихований перформативний характер. Перформативи пов'язують пропозиційний зміст висловлювання з конкретними умовами спілкування, соціальними ролями його учасників [1, с. 175—178].

Г. Почепцов, розвиваючи провідні ідеї Дж. Остіна та Дж. Сьорла, спирається на структурний (конструктивний),

семантичний і прагматичний аспекти дослідження під час розбудови власної класифікації мовленнєвих актів. Комунікативну інтенцію дослідник виділяє як головний чинник під час аналізу комунікативно-функціонального плану вираження мовленнєвих актів, тобто спрямованість на розв'язання мовного завдання спілкування [2].

На сьогодні серед завдань, що ставлять на вирішення експертам з лінгвістичного дослідження мовлення, актуальності набуває встановлення в наданих об'єктах (розмовах, діалогах тощо) мовленнєвого акту обіцянки щодо виконання певних дій.

Особливістю названого типу мовленнєвого акту є те, що суб'єкт пропозиції зазвичай є тотожним мовцю. Імпліцитне висловлювання має форму майбутнього часу індикатива, до того ж суб'єкт пропозиції виражається займенником. У такому випадку з контексту стає очевидним, що вжиті у ньому похідні перформатива належать до типу комісивів.

Мовленнєвий акт обіцянки дедалі частіше привертає увагу дослідників комунікативних стратегій. Його розуміння як комісивного прагматичного типу аналізували Дж. Серль, Д. Вандервекен, Дж. Ліч, Б. Фрейзер [3] та ін. За іллокутивною метою Т. Врбель поділяє комісивний прагматичний тип на три мовленнєві акти: 1) обіцянки, 2) особистої пропозиції та 3) гарантії [3, с. 106]. Експресивність не є характерною ознакою комісивів (крім мовленнєвих гарантій, де мовець використовує емоційно-збарвлені одиниці для запевнення та переконання адресата у правоті висловлюваного пропозиційного змісту). Для мовленнєвого акту обіцянки поширенішою є тактика зобов'язання виконати/не виконати дію. Окрім мовленнєвого акту обіцянки ядровими мовленнєвим актом комісивного прагматичного типу є акти гарантії, оскільки він також узагальнює іллокутивну мету комісивів.

Р. Рогоза, аналізуючи іллокутивний мовленнєвий акт обіцянки, зосереджує увагу на умовах, які необхідні та достатні для того, щоб виголошення певного речення було здійсненням акту обіцянки [4]. Базовими умовами, за Р. Рогозою, є такі: 1) мовець і слухач володіють мовою на достатньому рівні; 2) вони обидва діють свідомо; 3) мовець діє не під загрозою і примушуваннями; 4) у них відсутні фізіологічні перешкоди для спілкування, наприклад, глухота, афазія чи ларингіт; 5) те, що вони не виконують роль у виставі і не жартують [4]. Підсумовуючи, дослідник називає базовою ознакою обіцянки висловлення зобов'язання «здійснити певний акт. Ця умова відрізняє обіцянку від інших мовленнєвих актів» [4]. Адресант конкретно висловлює свій задум, власне бажання зробити що-небудь, здійснити задумане.

На сьогодні в науковому мовознавчому дискурсі увагу фахівців, насамперед, зосереджено на виокремленні розрізнявальних чинників зазначених комунікативів, на

описі їхніх індивідуальних форм вираження, визначення відмінних рис тощо. Фахівцями з лінгвістичного дослідження мовлення здійснюється розроблення алгоритмів спеціального аналізу таких форм комунікативних повідомлень, як обіцянка, пропозиція, вимога та інших мовленнєвих актів, що базується на результатах прикладних філологічних розвідок із врахуванням тривірневого аналізу мовлення (семантичного, синтаксичного і прагматичного). Звертаємо увагу, що реалізація поняттєвого змісту лексем, словосполучень, фраз досягає свого вичерпного інтерпретування лише у контексті як окремого вислову, так і діалогу (повідомлення) загалом.

Отже, вивчення теоретичного підґрунтя комунікативної організації мовленнєвих повідомлень з іллокуцією обіцянки є актуальною задачею лінгвістики, оскільки

речення як одиниця мовної системи розкриває повністю своє значення лише у певному дискурсі, у мовленнєвому потоці повідомлень різної форми вираження, до того ж комунікативна функція мови реалізується через висловлення конкретної іллокутивної мети.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации. Москва : Рефл-бук, 2001. 656 с.
3. Врабель Т. Т. Словотворча прагматика у сучасній англійській мові : дис. ... канд. філол. наук. Ужгород, 2005. 241 с.
4. Рогоза А. П. Іллокутивний мовленнєвий акт як мінімальна одиниця мовленнєвого спілкування. URL: <http://www.kamts1.kpi.ua/ru/node/1104> (дата звернення: 23.12.2020).

Е. Є. Колесов,

кандидат історичних наук, старший судовий експерт Донецького НДЕКЦ МВС України,
м. Маріуполь, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7682-890X>, e-mail: maildndekc@ukr.net

ЕТАПИ АВТОМАТИЗАЦІЇ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЯК СТУПІНЬ ДОСТОВІРНОСТІ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА

Анотація. Розглянуто автоматизацію (алгоритмізацію) процесів судового експерта під час виконання судових експертиз, а також поетапні кроки вирішення задач, пов'язаних із виконанням будівельно-технічних експертиз.

Ключові слова: автоматизована система, будівельно-технічна експертиза, висновок експерта.

Abstract. The automating (algorithmization) of forensic expert's processes during forensic examinations is considered, as well as progressive steps for solving tasks related to forensic building-technical expertise.

Keywords: automated system, forensic building-technical expertise, expert conclusion.

Аннотация. Рассмотрена автоматизация (алгоритмизация) процессов судебного эксперта при исполнении судебных экспертиз, а также поэтапные шаги решения задач, связанных с выполнением строительно-технических экспертиз.

Ключевые слова: автоматизированная система, строительно-техническая экспертиза, заключение эксперта.

Розвиток судової будівельно-технічної експертизи поряд з організацією інформаційного забезпечення передбачає створення автоматизованих систем вирішення типових експертних завдань, адаптацію та використання вже існуючих систем, розроблених і впроваджених в практику (дослідні, проектні та інші розробки у позасудовій сфері).

У судовій будівельно-технічній експертизі, як і в інших видах досліджень, достовірність висновку експерта визначена, перш за все, науковою обґрунтованістю методів і методик, якими користується експерт та рівнем його спеціальних знань.

Автоматизація судової експертизи має на меті підвищення наукової достовірності експертного висновку, озброєння експерта сучасними методами дослідження, досягнення організаційної досконалості експертного

дослідження (скорочення термінів експертного дослідження, підвищення коефіцієнта продуктивності експерта, звільнення експертів від рутинної роботи та ін.).

Застосування експертом електронно обчислювальних машин (далі — ЕОМ) не тільки підвищує наукову достовірність його висновку, а й зміцнює довіру суду, слідчих органів та решти учасників судочинства до висновків експерта.

У судової будівельно-технічної експертизи існує безліч завдань, рішення яких доцільно здійснювати із застосуванням комп'ютерної техніки. Проте з цілком зрозумілих причин автоматизацію в цій експертизі доцільно було почати з найбільш поширених видів експертного дослідження, що проводять під час вирішення завдань, пов'язаних із розділом нерухомості житлової сфери між співвласниками під час розглядання судами спорів про право власності.

Автоматизація дає змогу підвищити ступінь достовірності висновку експерта. Це обумовлено, по-перше, тим, що під час автоматизації методи експертного дослідження формалізують (алгоритмізують), що дає змогу глибше їх вивчити, перетворюючи процес дослідження в послідовний і суворо регламентований покроковий порядок дій. Це призводить до підвищення дисципліни дослідження та ліквідації різних логічних і змістовних пропусків в експертному аналізованні. По-друге, автоматизувавши процес, багаторозрахункові операції проводитиме машина, що майже виключає помилки, які спостерігаються під час користування ручних методів.

Проблема складання однотипного тексту експертних досліджень у діалоговому режимі програми з використанням комп'ютерного забезпечення успішно була б вирішена в багатьох видах експертизи.

Рішення задач, пов'язаних із реальним розділом будівель (житлових будинків, квартир, дач та ін.) за допомогою ЕОМ можна умовно поділити на такі етапи.

1. З'ясування експертного завдання, ознайомлення з наданими матеріалами справи (документами), що належать до предмета експертизи (поверхові плани спірних будівель, паспорта територіальних бюро технічної інвентаризації, довідки про величину часток співвласників у праві власності на будівлі та ін.); умови розділу будівель, що задані судом (наприклад, необхідність врахування сформованого порядку користування); можливі обмеження, враховувати які необхідно під час розроблення варіантів розділу (наприклад, дані про конструктивні особливості будови, наявність яких скорочує кількість можливих варіантів розділу).
2. Натурні дослідження спірної будови, проведення необхідних вимірювань та фіксація результатів.
3. У певному масштабі на основі даних, отриманих під час натурних досліджень, експерт (в автоматизованому режимі) відтворює план будови, що підлягає розподілу.
4. За методикою, що існує, у табличній формі визначають вартість кожної будови або домоволодіння загалом.
5. На основі методичних положень встановлюють натуральне та вартісне вираження ідеальних часток

співвласників у праві власності на нерухомість. З урахуванням умов, заданих судом, експерт визначає лінію розділу домоволодіння, номенклатуру, обсяг і вартість робіт і матеріалів, необхідних для переобладнання будівлі відповідно до розробленого варіанту розділу.

6. В автоматизованому режимі проводять необхідні розрахунки, систематизовані результати яких подають у табличній формі. Ці результати є даними про величини часток співвласників у праві власності на нерухомість в натуральному і вартісному вираженні, відповідних варіантів розділу спірного домоволодіння; про вартість частин основної будівлі, будівель господарського та побутового призначення, що пропонують до виділення сторонам, які сперечаються, та ін. Якщо суд приймає представлений експертом варіант розділу, то ці дані є основою для рішення суду у цій справі.

Отже, застосування автоматизованих комплексів і систем дає змогу підвищити рівень організації експертного дослідження, створює умови для звільнення експерта-будівельника від виконання значної кількості рутинних операцій, пов'язаних із розрахунками, проведенням графічних побудов, а також зосередитися на творчому боці експертизи.

М. Л. Комісаров,

кандидат юридичних наук, доцент Донецького юридичного інституту МВС України, м. Кривий Ріг, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6828-7974>, e-mail: bullpap45@gmail.com

Н. О. Комісарова,

кандидат юридичних наук, доцент Донецького юридичного інституту МВС України, м. Кривий Ріг, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6895-6891>, e-mail: nkomssarova@gmail.com

С. М. Шкрюба,

завідувач сектору Закарпатського НДЕКЦ МВС України, м. Ужгород, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0190-3610>, e-mail: shkruba@gmail.com

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕЧАТОК ТА ШТАМПІВ

Анотація. У статті розглянуто актуальні питання дослідження та виготовлення печаток і штампів. Проаналізовано законодавче поле України щодо дозволів і заборон використання та виготовлення печаток і штампів, запропоновано шляхи щодо упорядкування процесу виготовлення та обігу печаток і штампів в Україні.

Ключові слова: печатки, штампви, криміналістичне дослідження, судова експертиза.

Abstract. The article aims to consider topical issues of investigation and production of stamps and seals. Legislative field of Ukraine concerning permits and prohibitions of use and production of seals and stamps is analyzed, the ways of streamlining the process of production and circulation of seals and stamps in Ukraine are offered.

Keywords: seals, stamps, criminalistic investigation, forensic examination.

Аннотация. В статье рассмотрены актуальные вопросы исследования и изготовления печатей и штампов. Проанализировано законодательное поле Украины относительно разрешений и запретов использования и изготовления печатей и штампов, предложены пути по

упорядочению процесса изготовления и оборота печатей и штампов в Украине.

Ключевые слова: печати, штампы, криміналістичне дослідження, судова експертиза.

Печатки та штампви вже давно стали невід'ємною частиною сучасного документообігу, виконуючи функцію забезпечення і підтвердження достовірності наявної в документах інформації. З огляду на юридичну значущість та кількість документів (відповідно й печаток і штампів на них) до загального документообігу нерідко потрапляють фальсифіковані документи, що стають об'єктами криміналістичних досліджень, кількість яких останнім часом є доволі сталою. Однією з причин такої стабільності є значне спрощення як юридичної процедури, так і технічного процесу виготовлення печаток і штампів, чим часто користуються правопорушники.

Українське законодавче поле щодо цього питання є доволі поляризованим. З одного боку, від 21 лютого 2011 р. скасовано видачу дозволів на виготовлення печаток і штампів дозвільною системою МВС [1]. З іншого, зберігається кримінальна відповідальність

за виробництво та використання підроблених печаток (ст. 358 КК України) [2].

Основним документом, що дає право на виготовлення печаток і штампів, є виписка з Єдиного державного реєстру, а замовляти й отримувати печатки та штампи підприємств, організацій та інших установ має право тільки керівник цих структур або особа, яка діє від його імені за довіреністю.

Питання належного врегулювання виготовлення та обігу печаток і штампів в Україні є актуальним з часів набуття незалежності. Стрімкий розвиток технологій щодо виготовлення печаток і штампів змусив правоохоронні органи та експертну спільноту не менш стрімко створювати чи адаптувати методики й методи дослідження таких об'єктів. Втрата державою монополії на виготовлення печаток і штампів призвела до значного збільшення обсягу запитів щодо їх криміналістичного дослідження. Значний внесок у вивчення та розв'язання цього питання зробили М. В. Салтевський, Н. І. Клименко, А. В. Іщенко, К. М. Ковальов, В. В. Коваленко, М. Г. Щербаковський, О. В. Воробей, Н. О. Зубова, В. В. Сомов, Т. М. Валова та ін.

Метою цієї статті є узагальнення експертного та наукового досвіду щодо способів виготовлення печаток і штампів, їх криміналістичного дослідження, а також формування критеріїв, що слід покласти в основу українського профільного законодавства, збалансовано забезпечуючи інтереси громадян і держави.

У процесі розслідування злочинів часто виникає необхідність у техніко-криміналістичному дослідженні документів, використаних як засіб вчинення злочину або приховування його слідів, чи документів, що сприяють з'ясуванню обставин справи та містять на собі відбитки печаток чи штампів. Основні завдання, які вирішують під час технічної експертизи печаток і штампів: встановлення способу виготовлення кліше печатки (штампа); встановлення способу нанесення (відтворення) відбитку печатки (штампа); ідентифікація печатки та штампу за їх відбитками.

Не занурюючись у технічні нюанси процесу виготовлення печаток і штампів, перелічимо конструкції та найактуальніші способи їх виготовлення [3].

За видом оснастки печатки та штампи поділяють на:

- ручні, на яких кліше печатки приклеєно на окрему дерев'яну чи пластикову оснастку та які споряджено окремим корпусом для штемпельної подушечки;
- автоматичні, що містить кліше печатки чи штампа та джерело барвника в одному (найчастіше пластиковому) корпусі.

Заправлені барвником печатки та штампи, у яких кліше містить фарбу, можуть мати кліше з високим рельєфом, плоске кліше з маленьким рельєфом або взагалі без рельєфу залежно від матеріалу, що використано для кліше. Кліше з високим рельєфом виготовляють з гелевого або пінного матеріалу, який абсорбує та утримує фарбу. Кліше заправленого фарбою штампа приклеюють безпосередньо на контейнер, що містить кліше (він може бути пластиковим або металевим, із руків'ям або без нього, зазвичай він має кришку для захисту кліше).

За способом виготовлення кліше печатки та штампи поділяють на:

- виготовлені вулканізацією (вулканізація гуми — найстаріший виробничий процес, що використовує вплив тепла та тиску на матеріал для формування кліше штампа);
- виготовлені у фотополімерний спосіб (із використанням фотополімерів, які під дією ультрафіолетових променів полімеризуються і втрачають розчинність у відповідному розчиннику, такі композиції можуть бути рідкими або твердими);
- виготовлені лазерним гравіруванням (для вибірки формового матеріалу використовують енергію тонко сфокусованого лазерного променя);
- технологія світлового спалаху (флеш-технологія) (використання програмного забезпечення комп'ютера для виготовлення позитиву на плівці, який поміщають у спеціальний апарат, а на плівку накладають відповідний матеріал. Машина піддає матеріал інтенсивному спалаху світла й тиску для отримання відбитка на матеріалі).

Основними перевагами цих способів виготовлення кліше печаток та штампів є простота, оперативність, можливість швидко змінювати макет, відсутність громіздкого обладнання та порівняна дешевизна необхідних матеріалів.

Кожен зі згаданих способів виготовлення має свій комплекс характерних ознак, які є основою криміналістичного дослідження. Однак, на даний момент такі ознаки починають втрачати свою актуальність, що пов'язано з порядком виготовлення печаток та штампів. Сьогодні в Україні право виготовлення печаток та штампів мають різноманітні приватні фірми, однак, законодавчо не встановлено якихось жорстких вимог щодо виготовлення печаток і штампів. Передбачено тільки загальні розміри зовнішнього та внутрішнього ободків та форму печаток чи штампів. Через відсутність вимог щодо виду шрифту, розмірів окремих знаків й інтервалів та ін., окремі виробники виготовляють печатки та штампи, що за чинною методикою [4] можуть бути визнані як кліше з нестандартним шрифтом (хоча вони виготовлені на спеціальному обладнанні).

Утім, факти легкості підробки будь-якої печатки є неспростовними. Технології та обладнання для цього доволі поширені. Жодна печатка не гарантує захист, є багато прикладів, коли відмова від передачі печатки новому керівництву позбавляє його можливості управляти суб'єктом господарювання, а попереднє керівництво може через печатку продовжувати контролювати господарську діяльність.

Деякі заходи для законодавчого владнання ситуації, що склалася, на разі запроваджують, але їх ефективність ще незначна.

Висновки. Із наведеного випливає необхідність державного врегулювання процесу виготовлення печаток і штампів шляхом спрощення не тільки юридичних питань, а й складання необхідних та чітко прописаних норм виготовлення печаток та штампів (загальні розміри

й розміри окремих частин, види та розмірні характеристики шрифтів, пробілів, зміст і наявність захисних елементів та ін.).

Також слід подбати про захист самих кліше від підробки. Наприклад, визначити єдині вимоги до кліше печатки чи штампа, які використовують на цінних паперах. Ідеться не тільки про розмірні характеристики чи вид гарнітури шрифту, а й про спосіб, у який слід виготовляти кліше печатки. Фотополімерний спосіб є занадто простим і легким для підробки, флеш-технології малопоширені, а лазерне гравіювання надає доволі високі можливості для виготовлення захищених кліше, які можуть бути обладнані спеціальними елементами (захисна сітка, приховані мітки) та не потягнуть за собою значного здороження процесу.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Положення про дозвільну систему: Постанова КМУ від 29.12.2010 р. № 1216. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1216-2010-%D0%BF> (дата звернення: 15.02.2021).

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.)// Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25—26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 15.02.2021).
3. Kelly J. S. Forensic Examination Of Rubber Stamps: A Practical Guide. Springfield, IL: Charles C Thomas publisher, Ltd, 2002. 242 p.
4. Методика технічної експертизи відбитків печаток та штампів / Уклад.: К. М. Ковальов, В. В. Коваленко. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2009. 19 с.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання печаток юридичними особами та фізичними особами — підприємцями: Закон України від 23.03.2017 р. № 1982-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 18. Ст. 222. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1982-19> (дата звернення: 15.02.2021).

Н. М. Корнеєва,

заступник директора центру — завідувач відділу автотехнічних досліджень та криміналістичного дослідження транспортних засобів Запорізького НДЕКЦ МВС України, м. Запоріжжя, Україна,
e-mail: natalij-korneeva@ukr.net

СУДОВА ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА НЕЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ ЦЕНТРАЛІЗОВАНИХ ФОНДІВ

Анотація. Розглянуто значення проведення судової економічної експертизи у кримінальних справах з нецільового використання бюджетних коштів.

Ключові слова: фінансове право, судова економічна експертиза, бюджетні кошти.

Abstract. The importance of conducting a forensic economic examination in criminal cases on misuse of budget funds is considered.

Keywords: financial law, forensic economic examination, budget funds.

Аннотация. Рассмотрено значение проведения судебной экономической экспертизы по уголовным делам с нецелевым использованием бюджетных средств.

Ключевые слова: финансовое право, судебная экономическая экспертиза, бюджетные средства.

Фінансове право є важливою та складною галуззю права, що зумовлена як значною кількістю законів та інших нормативно-правових актів, які регламентують фінансові правовідносини, так і численними змінами їх положень. Безумовно, постійні зміни нормативно-правових актів у фінансовій сфері спричинені формуванням сучасних ринкових відносин в Україні, змінами у сфері фінансової діяльності держави, реформуванням та приведенням українського законодавства до європейських стандартів.

Предметом фінансового права є відносини у сфері фінансової діяльності, тобто відносини з планомірного утворення, розподілу та використання централізованих і децентралізованих фондів коштів державою, органами місцевого самоврядування для реалізації їх завдань і функцій.

Найважливішими рисами відносин предмета фінансового права прийнято вважати такі, що виникають у сфері

фінансової діяльності держави у процесі мобілізації, розподілу і використання централізованих і децентралізованих фондів коштів; в яких проявляється владно-організуюча роль держави, де об'єктом є гроші чи грошові зобов'язання, пов'язані з мобілізацією, розподілом і використанням централізованих і децентралізованих фондів коштів.

До централізованих фондів коштів належать державний бюджет і місцеві бюджети.

За характером фінансово-правових норм відносно поділяють на матеріальні (у них реалізуються права й обов'язки суб'єктів щодо отримання, розподілу, використання фінансових ресурсів) і процесуальні (у них виражається юридична форма, в якій держава чи органи місцевого самоврядування отримують фінансові ресурси, їх розподіл і використання).

За видами фінансово-правових інститутів відносини поділяються на бюджетні, податкові, валютні; банківські, відносини в галузі загальнообов'язкового державного соціального страхування, відносини в галузі фінансового контролю тощо [2].

У системі фінансового права бюджетне право посідає провідне місце. О.П. Орлюк зазначає, що воно є центральною частиною фінансового права, оскільки сфера публічних фінансів (як державних, так і місцевих), що є предметом дослідження останнього, нерозривно пов'язана з відносинами у сфері утворення, розподілу й витрачання коштів бюджетної системи [3].

Бюджетна система України — це сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права (ст. 2 Бюджетного кодексу України) [1].

Важливим елементом бюджетної системи є принципи бюджетного устрою, що визначають його системні характерні ознаки. У цілому можливі два ключові підходи до організації бюджетної системи — принципове установа або єдності всіх бюджетів, або автономності кожного з них. Зважаючи на системне значення цих підходів, в міжнародній практиці вони зазвичай втілюються у принципі побудови бюджетних систем [4].

Одним із принципів побудови бюджетної системи України є принцип цільового використання бюджетних коштів, який передбачає, що бюджетні кошти використовують тільки з метою, визначеною бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями (ст. 7 Бюджетного кодексу України) [1].

Положеннями ст. 119 Бюджетного кодексу України визначено, що нецільовим використанням бюджетних коштів є витрачання їх з метою, що не відповідає бюджетним призначенням, встановленим Законом про Державний бюджет України чи рішенням про місцевий бюджет, бюджетним асигнуванням, напрямом використання бюджетних коштів тощо [1].

Проблему порушення бюджетного законодавства (зокрема, використання бюджетних коштів не за цільовим призначенням) з визначенням шляхів їх повернення до бюджету, висвітлено у наукових працях Ю. С. Назар, Д. С. Шутілова, О. П. Гетманець, В. Д. Чернадчука.

Так, О. П. Гетманець вважає, що у фінансовій сфері національної економіки контроль формування, розподілу та використання бюджетних фондів є умовою забезпечення фінансово-бюджетної дисципліни. Для налагодження державного фінансового контролю в бюджетному процесі, тобто бюджетного контролю, першорядне значення має упорядкування діяльності контролюючих суб'єктів [6].

Відповідно до п. 2 Порядку повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету в разі їх нецільового використання [5] визначено, що підставою для повернення коштів до відповідного бюджету є акт ревізії, складений органом, уповноваженим здійснювати контроль за дотриманням бюджетного законодавства (далі контролюючий орган), у якому зафіксовано факт нецільового використання субвенції розпорядником бюджетних коштів або нецільового використання бюджетних коштів їх одержувачем.

У разі невиконання одержувачем бюджетних коштів вимоги, щодо стягнення з одержувача бюджетних коштів у дохід відповідного бюджету коштів у сумі, яка була використана ним не за цільовим призначенням, контролюючий орган звертається в установленому порядку до суду. Разом із зверненням до суду подають засвідчені в установленому порядку копії вимоги та витягу з акта ревізії [5].

У судовому процесі суд досліджує обставини та факти, викладені в акті ревізії щодо нецільового використання бюджетних коштів їх одержувачем.

Тому для документального підтвердження або не підтвердження нецільового використання бюджетних коштів їх одержувачем, що встановлено актом ревізії, є найбільш актуальним проведення експертами судової економічної експертизи.

Також судову економічну експертизу у разі документального підтвердження/ не підтвердження нецільового використання бюджетних коштів призначають у випадках, коли:

- має місце протиріччя між висновками ревізії (перевірки) і матеріалами кримінальної справи;
- є протиріччя між висновками ревізій (первинної та повторної);
- ревізором не були прийняті до розгляду документи, які пред'являла матеріально відповідальна, посадова особа (особи);
- є об'єктивні сумніви в коректності визначення розміру збитку або в застосовуваних ревізором методах обчислення шкоди;
- є заявлені клопотання підозрюваного (обвинуваченого), в яких обґрунтовано висловлена незгода з висновками ревізії;
- необхідність призначення експертизи обумовлена висновком експерта з іншої спеціальності.

Основним завданням судової економічної експертизи під час дослідження документів щодо обґрунтованості використання бюджетних коштів є встановлення відповідності використання бюджетних коштів тільки з метою, визначеною бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями.

Об'єктами дослідження є: фінансова та бюджетна звітність розпорядників та одержувачів бюджетних коштів; паспорт бюджетної програми; бюджетний запит; кошторис, розрахунки до загального та спеціального фондів кошторису; розподіл виділених бюджетних асигнувань; картки аналітичного обліку (журнали-ордери, книги обліку асигнувань та прийнятих зобов'язань, розрахунково-платіжні відомості, оборотно-сальдові відомості та інше); виписки Державної казначейської служби за рахунками; документи по господарським операціям (договори, видаткові накладні, акти виконаних робіт та інше).

Ці об'єкти дослідження перевіряють на правильність та обґрунтованість складання, зіставляють дані первинних документів з даними обліку та звітності, встановлюють відповідність відображення господарських операцій у бухгалтерському обліку, вимогам нормативних актів з обліку, звітності та контролю. Тобто встановлюють відповідність використаних бюджетних коштів їх цільовому призначенню (у розрізі складових витрат та джерел їх фінансування).

Отже, з метою об'єктивного розгляду кримінальних справ, порушених у випадках нецільового використання державних коштів централізованого фонду або коштів місцевого бюджету, доцільно призначати проведення судових економічних експертиз, результатом яких буде висновок експерта, що є одним з основних джерел доказів у справах.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2010. № 50—51. Ст. 572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 24.02.2021).

2. Волощук М. Г., Карабін Т. О., Менджул М. В. Фінансове право : навч. посіб. Вид. 3-тє, допов. та перероб. Ужгород : Вид-во Олександрії Гаркуші, 2017. 244 с.
3. Орлюк О. П. Фінансове право : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 218 с.
4. Сучасна бюджетна система: правила та процедури: навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Зубенка. Київ, 2017. 184 с.
5. Про затвердження Порядку повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету в разі їх нецільового

- використання : затв. Постановою КМУ від 22.12.2010 р. № 1163. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2010-%D0%BF> (дата звернення: 24.02.2021).
6. Гетманець О. П. Спеціалізований бюджетний контроль як засіб забезпечення законності в бюджетному процесі. Електронна бібліотека юридичної літератури. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/3790/%CE#chapter> (дата звернення: 24.02.2021).

Є. Г. Корнецький,

завідувач сектору Чернівецького НДЕКЦ МВС, м. Чернівці, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4501-5041>, e-mail: jon200480@ukr.net

ВИКОРИСТАННЯ ТРАСОЛОГІЧНИХ ІНФОРМАЦІЙНО-ДОВІДКОВИХ КОЛЕКЦІЙ ДЛЯ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ НА МІСЦІ ПОДІЇ

Анотація. Розглянуто ефективність використання інформаційно-довідкових колекцій судовими експертами, значення їх для слідства. Проаналізовано питання попереднього дослідження слідів на місці злочину, зростання результативності дій експерта під час використання комп'ютерних баз даних.

Ключові слова: інформаційно-довідкові колекції, сліди, трасологія, експерт, криміналіст, злочин.

Abstract. This research examines use effectiveness of information and reference collections by forensic experts, their importance for investigation. The analysis addresses the issue of preliminary investigation of traces at the crime scene, increasing effectiveness of expert's actions while using computer databases.

Keywords: information and reference collections, traces, trace evidence, forensic expert, forensic scientist, crime.

Аннотация. Рассмотрены вопросы эффективности использования информационно-справочных коллекций судебными экспертами, значение их для следствия. Проанализированы вопросы предварительного исследования следов на месте преступления, роста результативности действий эксперта во время использования компьютерных баз данных.

Ключевые слова: информационно-справочные коллекции, следы, трасология, эксперт, криминалист, преступление.

Відомо, що успіх ефективної криміналістичної діяльності залежить від рівня інформаційного забезпечення, дій із виявлення та передачі значимої інформації криміналісту. У сучасних умовах функціонування правоохоронних органів залежить від наявності у слідства якісних даних.

Під час огляду місця події інформаційно-довідкові колекції використовують для попереднього розслідування слідів та речових доказів з метою отримати вихідну, орієнтувальну інформацію, необхідну для розшуку та викриття злочинця. Не дивлячись на процесуальний характер цих досліджень, отримані результати слідчий може використати для побудови версій вже на початковому етапі розслідування справи.

Попереднє дослідження слідів — це непроцесуальне використання спеціальних знань для визначення причетності виявлених слідів до події злочину. Має значення

спосіб отримання трасологічних даних, механізм утворення слідів, специфіка встановлення ознак слідоутворюючого об'єкта та інформація про можливі прикмети, звички та інші дані, що характеризують злочинця. Основна мета таких досліджень: отримати вихідну, орієнтувальну інформацію, необхідну для розшуку й викриття злочинця.

Попереднє дослідження на місці події носить здебільшого діагностичний характер, воно вирішує завдання класифікації (встановлення групової належності слідів). Послідовність дій слідчого:

- встановлення наявності слідів злочину;
- визначення стану, властивостей об'єктів і відповідність їх певним вимогам;
- встановлення виду, типу, класу об'єктів (слідів злочину) на основі вивчення їх властивостей;
- визначення виду слідоутворюючого об'єкта за залишеними слідами-відображеннями або окремими частинами;
- встановлення механізму слідоутворення (причин, часу, послідовності, умов виникнення тощо).

Вирішення цих питань на місці події, без сумніву, має суттєве значення для розслідування злочинів. Основою успіху попереднього дослідження є широке використання інформаційно-довідкових колекцій, без яких більша частина слідчих дій не має сенсу.

Найціннішими джерелами отримання розшукової інформації є попередні дослідження слідів взуття, слідів зламу, слідів транспортних засобів, світлосигнальних приладів, номерних позначень вузлів та агрегатів авто тощо.

У разі виявлення на місці події слідів взуття, потрібно визначити тип взуття, його конкретну модель та розміри. На підставі даних огляду розрахувати приблизний зріст людини, що залишила слід. Для цього можна використати інформаційні матеріали, каталоги зі зразками взуття, картки із зображенням, комп'ютерні бази даних. Обладнання пересувних криміналістичних лабораторій комп'ютерною технікою, фото та відео-апаратурою дає змогу в польових умовах передивлятися колекції зображень зразків взуття, які є в базах даних експертних підрозділів. Це дає можливість за зображенням сліду підосви взуття визначити конкретну модель, отримати зображення її зовнішнього вигляду. Для використання всіх можливостей

інформаційно-довідкових колекцій, спеціалісти експертних підрозділів, які виїжджають на місця подій, повинні бути оснащені відповідною комп'ютерною технікою, що має дистанційний доступ до інтернет-мережі або до сервера експертного підрозділу. Принтер в пересувній лабораторії потрібен для роздруківки зображення зовнішнього вигляду взуття чи сліду безпосередньо на місці події та передачі його співробітникам поліції для проведення необхідних пошукових заходів.

Якщо злочин супроводжується зломом перешкоди і, оглянувши місце події, виявлено сліди зламу, то попереднє їх дослідження доцільно проводити з використанням відповідної інформаційно-довідкової колекції експертного підрозділу. Це дає змогу ефективніше вирішити найважливіше завдання попереднього дослідження на місці події — визначити вид використаного знаряддя, а також вияснити механізм утворення слідів, отримати відповідні дані про особу злочинця. Це потрібно для цілеспрямованого пошуку знаряддя зламу на місці події і проведення своєчасних заходів з пошуку злочинця. Встановлення видової та родової належності знаряддя проводять шляхом порівняння з наявними в довідковій колекції об'єктами. Після встановлення виду слідів зламу їх перевіряють за відповідними зображеннями зразків знарядь зламу, що поміщено в пам'ять персонального комп'ютера, а також за масивом експериментальних слідів зламу, отриманих інструментами та знаряддями, поміщеними в довідковій колекції. Встановлюючи тип і вид знаряддя зламу, візуальну інформацію роздруковують і передають слідчим для проведення оперативно-розшукових заходів.

Не менш значимими є результати попереднього дослідження слідів транспортних засобів. На місці події

виявляють сліди ходової частини автомобіля або виступаючих частин, осколки світлосигнальних приладів.

Частіше за все використовують колекцію зразків шин із довідковими даними щодо тої чи тої моделі транспортного засобу, на який вони могли встановлюватись, а також довідники з розмірними характеристиками ходових частин найбільш поширених моделей транспортних засобів. Якщо необхідна інформація відсутня на комп'ютері чи локальному сервері, то слід звернутися до інтернету.

Доволі результативними у криміналістиці є використання колекції світлосигнальних приладів для виявлення уламків фар розсіювачів на місці події. Із цією метою найбільш доцільно використовувати спеціалізовані АПС, які ведуть у деяких експертних підрозділах. Такі системи дають змогу по шматочку скла або пластмаси швидко перевірити їх у базі даних зразків світлосигнальних приладів, встановити модель автомобіля.

Отже, наведені приклади свідчать, що використання трасологічних інформаційно-довідкових колекцій під час попереднього дослідження слідів на місці події дає інформацію, що, зазвичай, має вирішальне для слідства значення. Неодмінною умовою ефективного використання криміналістичних інформаційно-довідкових колекцій є залучення до роботи судового експерта (криміналіста-трасолога), сучасних комп'ютерних приладів, мобільних засобів зв'язку та інтернету.

Список використаних джерел

1. Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09> (дата звернення 11.02.2021).
2. Волкова А. Э., Разумов Э. А. Информационно-справочные криминалистические учеты: теория, организация, использование. Сумы : ИПП «Мрия», 2013. 344 с.

І. М. Коротков,

завідувач сектору Кіровоградського НДЕКЦ МВС України, м. Кропивницький, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6382-7780>, e-mail: viddil_svd@ukr.net

МОЖЛИВОСТІ ЯКІСНОГО ВИЗНАЧЕННЯ МІКРОДОМІШОК У РЕЧОВИНАХ, ЯКІ МІСТЯТЬ МЕТАДОН

Анотація. *Окреслено особливості дослідження мікродомішок в об'єктах експертного дослідження (у кустарно та фабрично виготовлених речовинах, що містять 6-діметиламіно-4,4-дифеніл-гептан-3-он) за допомогою газорідної хроматографії з мас-селективним детектуванням.*

Ключові слова: *метадон, мікродомішки, газова хроматографія, хромато-мас-спектрометрія.*

Abstract. *The peculiarities of the study of micro-impurities in the objects of expert research, namely in artisanal and factory-made substances containing 6-dimethylamino-4,4-diphenyl-heptan-3-one by gas-liquid chromatography with mass-selective detection, are outlined.*

Keywords: *methadone, micro-impurities, gas chromatography, chromato-mass spectrometry.*

Аннотация. *Указаны особенности исследования микропримесей в объектах экспертного исследования (в кустарно и фабрично изготовленных веществах, содержащих 6-диметиламино-4,4-дифенил-гептан-3-он)*

с помощью газожидкостной хроматографии с масс-селективным детектированием.

Ключевые слова: *метадон, микропримеси, газовая хроматография, хромато-масс-спектрометрия.*

Останнім часом одним із найпоширеніших кустарно виготовлених наркотичних засобів у нашій країні став метадон, який практично повністю витіснив речовини, що знаходяться в незаконному обігу: опій, опій ацетильований, препарати кодеїну. Значна кількість об'єктів, які надходять на експертизу та містять метадон, зумовлює необхідність у визначенні не лише вмісту основного компоненту суміші, а й наявних мікродомішок, що дасть змогу вирішувати діагностичні завдання.

На «чорному ринку» присутній як нелегально синтезований в підпільних лабораторіях метадон, так і легально вироблений (медичного призначення) [1]. В Україні використовують лікарські препарати метадону гідрохлориду під такими торговими назвами, як «Метафін ІС», «Метадон-ЗН», «Метафін-ІС» та ін. у таблетках або розчинах

для ін'єкцій із вмістом діючої речовини 5, 10, 25 або 40 мг. Кустарно виготовлений метадон (жаргонна назва «мед», «метал», «камінь», «хрест») найчастіше надходить на експертні дослідження у вигляді кристалічної речовини, порошоків, рідко — розчину [4].

Розглянемо базовий метод синтезу 6-діметиламіно-4,4-дифеніл-гептан-3-ону. Початкова стадія синтезу метадону — взаємодія аллілброміда з дифенілацетонітрилом. У подальшому проводять гідробромування отриманої на попередньому етапі сполуки (приєднання HBr проходить за правилом Марковникова), потім проміжний бромід амінують диметиламіном. Утворений аміноціанід обробляють етилмагніййодидом і після стадії гідролізу отримують метадон (Рис. 1) [3].

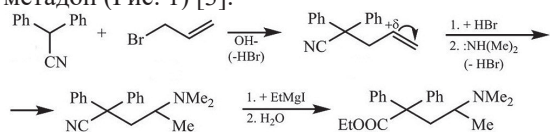

Рис. 1. Схема синтезу метадону

Під час кустарного виготовлення метадону найчастіше використовують наступний метод синтезу: на першій стадії проходить реакція алкілювання дифенілацетонітрилу з 1-диметиламіно-2-хлорпропаном, результатом чого є суміш двох нітрильних ізомерів: 2,2-дифеніл-4-дифеніламіновалеронітрилу і 2,2-дифеніл-3-метил-4-дифеніламінобутиронітрилу (Рис. 2) [2].

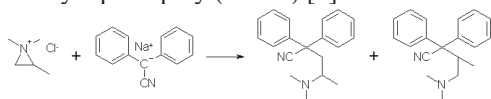

Рис. 2. Схема синтезу

2,2-дифеніл-4-дифеніламіновалеронітрилу

Ізомер з більш високою температурою плавлення під час реакції з етилбромідом і магнієм і наступним гідролізом дає метадон (Рис. 3) [5, 6].

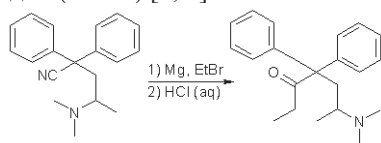

Рис. 3. Схема синтезу метадону

Для проведення дослідження використовували дві форми речовин, що містять метадон: у формі лікарського препарату (фабрична таблетка) та кустарно виготовлена речовина. Аналізували на газовому хроматографі з мас-селективним детектуванням (ГХ-МС) «Shimadzu» GC-2030 Nexis з мас-селективним детектором GCMS-QP2020NX. Відбирали проби відповідно до принципів аналітичної хімії, зважаючи на морфологію об'єктів дослідження. Якісну ідентифікацію мікродомішок отримували за допомогою метанольних розчинів (наважки масою по 0,02 г розчиняли кожну в 1 см³ метанолу).

Умови хроматографування:

- капілярна колонка — Rtx-5 ms, довжина — 30 м, діаметр — 0,25 мм, фаза — 0,25 мкм, постійний потік — 1,2 мл/хв, газ-носієй — гелій;
- інжектор — автоінжектор, Split 30:1, температура випарника — T=250 °C;
- піч — T_{поч}=100 °C, тримати 2 хв, нагрівання — 15 °C/хв, T_{кін}=280 °C, тримати 10 хв;

- детектор — мас-селективний детектор (МСД) GCMS-QP2020NX;
- режим роботи МСД — за повним іонним струмом (SCAN);
- діапазон сканування — 40—450 а.о.м.;
- затримка для виходу розчинника — 3.00 хв;
- температура квадруполя — 150 °C;
- температура іонного джерела — 230 °C;
- температура інтерфейсу — 280 °C;
- проба — 2 мкл.

Після закінчення хроматографічного дослідження проаналізували хроматограми з використанням мас-спектральної бази даних *NIST*.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що в наданих на дослідження речовинах виявлено основний компонент метадон, а також численні додаткові компоненти (див. Табл. 1).

Таблиця 1

Мікродомішки, виявлені у досліджуваних об'єктах

Мікродомішки	Кустарно виготовлена речовина	Фабрично виготовлена речовина
5-Hydroxymethylfurfural	-	+
Diphenylmethane	+	-
Benzene,1,1'-(ethoxymethylene)bis-	+	-
Benzene,1,1'-(bromomethylene)bis-	+	-
Hydrogen bromide	+	-
2-Pyrrolidinone,1,5dimethyl-3,3-diphenyl	+	+
Pyrrolidin,1,5-dimethyl-3,3-diphenyl-2-ethylidene	+	+
Succinic acid, 3-methylbut-2-en-1-yl diphenylmethyl ester	+	-

Аналіз отриманих хроматограм свідчить, що в кустарно виготовленій речовині, що містить метадон, виявлена значно більша кількість додаткових компонентів (зокрема, дифенілметилбромід, діазодифенілметан, дифенілметан, гідроген бромід), які можуть бути маркерами нелегально синтезованого 6-діметиламіно-4,4-дифеніл-гептан-3-ону.

Отримані результати дослідження методом ГХ-МС дають змогу ідентифікувати мікродомішки в сполуках, що містять метадон, та вирішувати діагностичні завдання під час проведення судової експертизи. Визначаючи вміст додаткових компонентів, доцільно проводити описану пробопідготовку.

Список використаних джерел

1. Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Давидова О. О. Криміналістичні дослідження наркотичних засобів : метод. рек. Київ : КИИ, 2010. 44 с.
2. Майофис Л. С. Технология химико-фармацевтических препаратов. Ленинград : МЕДГИЗ, 1968. 539 с.
3. Солдатенков А. Т., Ле Туан Ань, Колядина Н. М., Ильин А. П., Чыонг Хонг Хиену. Лекарства. Прикладной тонкий органический синтез. Ханой : Знания, 2014. 395 с.
4. Good P., Afsharimani B., Movva R., Haywood A., Khan S., Hardy J. Therapeutic challenges in cancer pain management: a systematic review of methadone. J Pain Palliat Care Pharmacother. 2014. № 28 (3). P. 197—205.

5. Gudzinowicz B.J., Gudzinowicz M.J. Analysis of drugs and metabolites by gas chromatography, mass spectrometry. New York, Marcel Dekker, 1978. Vol. 5. P. 1—184.

6. Larson M. E., Thomas M. R. Quantification of a Methadone Metabolite (EDDP): Assessment of Compliance. Clinical Medicine & Research. 2009. № 7 (4). P. 134—141.

Н. М. Косміна,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу Харківського НДЕКЦ МВС України,
м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9334-1036>, e-mail: n.n.kosmina@ukr.net

ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ ОРГАНІЗАЦІЇ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Розглянуто одне з проблемних питань в судово-експертній діяльності — її методичне забезпечення. Однією із закономірностей розвитку науки є систематизація накопичених у ній наукових знань, судово-експертна діяльність у зв'язку із змінами суспільного життя, потребує теоретичного осмислення її поняття, сутності, завдань, визначення напрямів розвитку та удосконалення.

Ключові слова: експертна діяльність, методика, експертне дослідження, якість, ефективність.

Abstract. This article outlines one of the problematic issues in forensic expert activity: methodological support of forensic expert activity. One of the regularities in the development of science is systematization of scientific knowledge accumulated in it, forensic expert activity in connection with changes in social life requires a theoretical understanding of its concept, essence, tasks, determination of directions for development and improvement. For the purpose of organizing an effective system for provision of expert researches, first of all it is necessary to draw attention to the sphere of the procedure for the development and application of expert research methods in forensic expert activities.

Keywords: forensic expert activity, methodology, expert research, quality, efficiency.

Аннотация. Рассмотрен один из проблемных вопросов в судебно-экспертной деятельности — методическое обеспечение экспертной деятельности. Одной из закономерностей развития науки является систематизация накопленных в ней научных знаний, судебно-экспертная деятельность в связи с изменениями общественной жизни, требует теоретического осмысления ее понятие, сущности, задач, определения направлений развития и совершенствования.

Ключевые слова: экспертная деятельность, экспертное исследование, качество, методика, эффективность.

Сучасний стан розвитку України переконливо свідчить про те, що подальші перспективи судової реформи залежать від ефективності провадження державної політики щодо належного забезпечення судово-експертної діяльності. Нині цей напрям потребує вдосконалення та системного реформування з урахуванням міжнародних європейських стандартів і сучасних досягнень науки та техніки в цій галузі знань. Сучасна система нормативно-правових актів, які регулюють судово-експертну діяльність в Україні, розгалужена, суспільні відносини, що потребують правового регулювання, є складними та специфічними. Для дослідження правового регулювання таких відносин перед державою й сучасною наукою постають нові важливі завдання, що потребують розв'язання. Нині

в Україні триває судова реформа, а судова експертиза та судово-експертна діяльність є однією зі складових судової системи. Останнім часом, особливо після змін процесуального законодавства, постала нагальна потреба вдосконалити законодавство у сфері судової експертної діяльності. Необхідно розробити та прийняти відповідний базовий Закон, який має бути якісним та ефективним. Нині нормативно-правовому регулюванню судової експертної діяльності притаманні окремі прогалини та недоліки, які заважають повноцінному забезпеченню гарантій незалежності судового експерта та правильності його висновку.

Методологічною й теоретичною основою проведеного дослідження стали праці видатних науковців, таких як І. Г. Герасимов, В. Н. Голованов, Г. М. Добров, Б. Н. Кедрів, П. В. Копнін, Г. І. Рузавин, О. М. Січівіца, А. Д. Урсул, Е. М. Диваків, В. А. Штофф та ін., які присвятили свої роботи проблемам науково-технічної революції і практичної діяльності. Проводячи дослідження, автор спирався також на праці вчених-правознавців В. Д. Арсеньєва, І. А. Алієва, О. Л. Баєва, Р. С. Белкіна, А. І. Вінберга, В. І. Гончаренко, А. В. Дулова, В. Я. Колдіна, Ю. Г. Корухова, В. П. Лаврова, І. М. Лузгіна, В. К. Лисиченко, Н. М. Малаховського, Н. П. Майліс, В. С. Мітрічева, О. Р. Россинської, Н. Л. Селіванова, В. Ф. Орлової, А. А. Хмирова, А. А. Чувілева, А. Р. Шляхова, А. А. Ейсмана та багатьох інших процесуалістів і криміналістів, які розглядали в різних аспектах проблеми судової експертизи, її загальної теорії і окремих теоретичних побудов в цій предметній області [1, с. 27].

Нові види судових експертиз виникають, з одного боку, внаслідок впровадження наукових досягнень в експертну практику, за рахунок процесів інтеграції та диференціації наукового знання, з іншого боку, через появу нових об'єктів і нових експертних завдань в кримінальному, цивільному та адміністративному судочинстві. Незважаючи на високу потребу слідчої та судової практики у використанні спеціальних знань для встановлення обставин, пов'язаних з появою нових наркотичних засобів, виникненням нових незаконних місць добичі, забрудненням ґрунту, води, зміни призначення ґрунтів, практика призначення, проведення і оцінки результатів судових експертиз за даними категоріями справ, до теперішнього часу не узагальнена й доволі розрізнена. У зв'язку з викладеним можна констатувати, що назріла об'єктивна необхідність виділення і систематизації судових експертиз нового класу, в якому на єдиній теоретичній основі, об'єднані види експертиз різноманітних об'єктів.

Ми вважаємо, що така актуальна проблема як формування нових видів судових експертиз достатньої наукової

розробки поки не отримала, генезис судових експертиз за раз вивчено недостатньо. У наш час виникла необхідність систематизувати наукові та правові підходи до проблем методологічного, правового та організаційного характеру в сфері генезису нових видів судових експертиз [2, с. 96; 3, с. 21].

Вчені дедалі більше замислюються про те, що результати їх праці можуть вплинути на спосіб життя суспільства, порушити рівновагу в природі. На сьогодні проблема взаємин світу, штучно створеного людиною, і природного світу відчувається особливо гостро. Швидкий темп розвитку науки і техніки, з одного боку, створив умови для задоволення потреб людства, а з іншого боку, посилив умови його існування.

Забруднення навколишнього середовища в процесі господарської діяльності людини стає однією з нагальних проблем людства. Основними джерелами забруднення є транспорт, металургійні підприємства, підприємства енергетики, підприємства хімічної, нафтової та газової промисловості. Останнім часом свій внесок у забруднення середовища вносить сільське господарство (зокрема, тваринництво), масштабне внесення добрив і використання засобів захисту рослин.

Проблеми збереження водних ресурсів і брак чистої прісної води є загальносвітовими.

На територіях стихійного видобутку майже повністю знищено ґрунтовий профіль, руйнується природний стан материнської породи. Земельна ділянка засмічується нетоксичними відходами виробництва такими, як намитий з нижнього горизонту пісок. Під час видобутку приповерхнева атмосфера забруднюється продуктами згоряння паливно мастильних матеріалів.

Загалом, унаслідок самовільного й нерегульованого використання поверхневих і підземних вод порушується гідрологічний режим території, понижується рівень ґрунтових вод, активізуються ерозійні та еолові процеси. Стихійні методи добування бурштину призводять до порушення геологічної будови значних територій Полісся, що унеможливує промислове використання родовищ та істотно обмежує їх подальшу експлуатацію.

Окрім жахливого впливу на екологічну ситуацію в Українському Поліссі, держава зазнає і значних фінансових втрат, тільки на Житомирщині незаконним видобуванням пошкоджено майже 200 га земель лісогосподарського призначення, розмір шкоди, заподіяної лісу, становить фактично мільйон гривень, а для відновлення екосистеми на пошкоджених нелегальним видобутком

лісових землях потрібно близько 400 тис. грн на кожен гектар.

В зв'язку з цими обставинами постає необхідність проведення екологічних експертиз комплексно з проведенням експертизи ґрунту та його забрудненості, води, оцінки заподіяної шкоди.

Також через створення земельного кадастру виникає потреба в кадастровій оцінці земель, їх забрудненості, родючості, призначення, вартості, потрібних для встановлення величини обчислюваного земельного податку, розрахунку втрат сільгоспвиробництва, ринкової вартості земель та ін. Виконання цього виду робіт можливе як на замовлення установ земельного кадастру, так і юридичних або фізичних осіб.

Спеціальні знання активно використовують у всіх видах судочинства: в кримінальному, адміністративному, арбітражному і цивільному судочинстві. З кожним роком розвиток науки, техніки і технології дає змогу залучати на допомогу правосуддю нові наукові й технологічні досягнення. Кількість проведених судових експертиз неухильно зростає.

Поява нових об'єктів, сучасних засобів фіксування доказової інформації, нових способів її добування значно розширюють коло завдань, які на сучасному етапі ставить перед експертом судова та слідча практика, сприяють виникненню нових родів і видів судових експертиз.

Необхідна теоретична розробка цієї проблеми. Дослідження методологічних, правових і організаційних аспектів розвитку нових видів судових експертиз, розробка алгоритму їх формування дасть змогу активніше розвивати судову експертологію загалом і її окремі напрями.

Список використаних джерел

1. Россинская Е. Р. Судебная экспертология как методологическая основа классификации судебных экспертиз и экспертной компетенции // Судебная экспертиза Беларуси. 2016. № 2 (3). С. 26—29.
2. Рувін О. Г., Полтавський А. О., Молибога М. П. До питання актуалізації методичного забезпечення експертних досліджень крізь призму вимог міжнародних стандартів систем управління якістю, гармонізованих в Україні (на прикладі трасологічних експертиз) // Криміналістика і судебна експертиза. 2015. Вып. 60. С. 94—105.
3. Рувин А. Г., Полтавский А. А., Бондарь М. Е. и др. Разработка экспертных методик: содержание, структура, оформление (с учетом международных стандартов систем управления качеством, адаптированных в Украине): метод. реком. / под общ. ред. Л. Н. Головченко, И. П. Красюка, Л. А. Евдоченко. Киев : КНИИСЭ, 2014. 104 с.

С. А. Котова,

Государственное учреждение «Научно-практический центр Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь», г. Минск, Республика Беларусь,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6521-7732>, e-mail: svetlкотова@mail.ru

А. Е. Гребенчук,

Государственное учреждение «Научно-практический центр Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь», г. Минск, Республика Беларусь

О. Н. Лукашкова,

Государственное учреждение «Научно-практический центр Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь», г. Минск, Республика Беларусь

А. Н. Верчук,

Государственное учреждение «Научно-практический центр Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь», г. Минск, Республика Беларусь

МЕТОДИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ДНК-ИДЕНТИФИКАЦИИ ПУШНЫХ ПРОМЫСЛОВЫХ И ОХРАНЯЕМЫХ ВИДОВ ЖИВОТНЫХ ДЛЯ ЦЕЛЕЙ ЭКСПЕРТНОЙ ПРАКТИКИ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Аннотация. *Описан опыт Республики Беларусь в области судебно-экспертного ДНК-анализа объектов животного происхождения и намечены пути его дальнейшего развития.*

Ключевые слова: *ДНК-анализ, пушные животные, экспертные методики.*

Abstract. *The article describes experience of the Republic of Belarus in DNA profiling of animals and designates main directions of its further development.*

Keywords: *DNA profiling, fur animals, expert methods.*

Аномація. *Описано досвід Республіки Білорусь у галузі судово-експертного ДНК-аналіза об'єктів тваринного походження та окреслено шляхи його подальшого розвитку.*

Ключові слова: *ДНК-аналіз, хутрові тварини, експертні методики.*

Среди видов животных Беларуси, нуждающихся в охране, наряду с крупными копытными и хищными также оказываются многочисленные виды средних и мелких пушных хищников и грызунов. Как и крупные животные, эти виды включены в хозяйственно-экономическую деятельность человека, и являются ценными промысловыми видами (бобр, заяц и др.), а также составляют неотъемлемую часть биоценозов нашей страны, обеспечивая их стабильность и разнообразие.

С 2014 года в научно-практическом центре Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь системно проводят исследования по разработке отечественных технологий экспертного ДНК-анализа объектов животного происхождения. К настоящему времени сформирована полноценная научно-методическая база [1, 32 с.; 2, 30 с.; 3, 22 с.; 4, 36 с.; 5, 36 с.; 6, 36 с.], эффективно обеспечивающая расследование фактов незаконной охоты на дикого кабана, лося, оленя, косулю, а также позволяющая решать вопросы имущественных правонарушений в отношении сельскохозяйственных животных (домашних свиней, крупного и мелкого рогатого скота). В общей сложности за период с 2015 года в Центре выполнено более 700 судебных генетических экспертиз по фактам незаконной охоты на кабана, оленя, лося, косулю.

В целях дальнейшего развития данного направления специалистами Центра в рамках Государственной научной программы была разработана технология промышленного производства, а в 2020 году начат выпуск отечественных наборов реагентов для генотипирования биологических образцов животных отряда Парнокопытные.

Как показала экспертная практика, средние и мелкие звери из отрядов Хищные, Грызуны, Зайцеобразные также нередко объектами незаконной охоты. В 2018—2020 гг. около 10% всех экспертиз, назначенных следственными органами в Научно-исследовательский центр Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь по делам о незаконной охоте, были связаны с необходимостью идентификации животных этих отрядов.

В отряде Хищные статус охотничьих в нашей республике имеют: волк, лисица, енотовидная собака, лесная куница, каменная куница, черный хорь, американская норка, выдра речная. В отряде Зайцеобразные охотничьими являются заяц-русак и заяц-беляк, в отряде Грызуны — бобр речной и белка обыкновенная. Кроме того, к отряду Хищные относятся охраняемые виды животных, такие как европейская рысь, бурый медведь, барсук, европейская норка, горностай.

Таким образом, стоит задача формирования экспертного ДНК-анализа по делам о незаконной охоте на всех диких животных, попадающих в сферу интересов браконьеров.

С этой целью в рамках отдельного научного проекта в период 2019—2020 годах в Центре проведены исследования представителей семейства Псовые (волка, лисицы, песца, енотовидной собаки, домашней собаки) итогом которых стали экспертные методики видовой и индивидуальной идентификации. Для решения задачи дифференциации волка обыкновенного и собаки домашней в качестве одного из генетических маркеров выбран ген амилазной активности (*Amy2b*), выбор данного гена научно обоснован и подтвержден многочисленными исследованиями ученых Франции, Швеции, Румынии и России. Для идентификации особей лисицы обыкновенной, песца, енотовидной собаки и двух представителей рода Волки (волка обыкновенного и собаки домашней) разработаны

мультилокусные тест-системы и автоматизированные средства расчета для вероятностной оценки генетической идентичности объектов экспертного исследования. Основой успешного выполнения работы явились качественные и репрезентативные коллекции биологических образцов животных семейства Псовые, которые были сформированы с соблюдением принципов их отбора в популяциях каждого из видов с учетом данных о географических регионах их обитания и примерной численности.

Также в Центре формируются коллекции и ведутся пилотные разработки мультиплексных тест-систем для широкого спектра других видов млекопитающих из отрядов Хищные, Грызуны и Зайцеобразные.

Для индивидуальной идентификации Норки американской (*Mustela vison*) и Норки европейской (*Mustela lutreola*) отобрано 11 полиморфных микросателлитных маркеров ядерной ДНК, описанных для американской норки *Mvi1271*, *Mvi1354*, *Mvi1381*, *Mvi1321*, *Mvi1341*, *Mvi002*, *Mvi075*, *Mvi072*, *Mvi022* [7, р. 597-599] и два ядерных микросателлита Выдры речной (*Lutra lutra*) — *Lut604*, *Lut833* [8, р. 1248—1250]. Всего у 14 норок выявлено 42 аллеля в 11 проанализированных микросателлитных локусах с аллельным разнообразием в диапазоне от 4 до 9 аллелей.

Тест-система для идентификации Бобра речного (*Castor fiber*) сформирована из 12 микросателлитов: *CF33*, *CF44*, *Csa008*, *CF49*, *CF17*, *CF18*, *CF30*, *CF19*, *Csa62*, *Csa92*, *CF07*, *CF05* [9, р. 679-682], для которых выявлено от 2 до 6 аллелей у 26 исследованных животных.

Разрабатываются отдельные тест-системы для идентификации выдры, барсука, ласки, куницы, зайца/кролика, медведя, диких и домашних кошек. Целью проводимых исследований является поиск наиболее информативных микросателлитных маркеров для создания тест-систем, адаптированных к работе с «криминалистическими» образцами. Особое внимание уделяется подбору маркеров для видовой идентификации (на основе ядерных микросателлитов и мтДНК), а также маркерам половых хромосом.

Всё методическое обеспечение экспертного ДНК-анализа по делам о незаконной охоте на диких животных

базируется на основе метода полимеразной цепной реакции (ПЦР) с использованием традиционных для экспертных лабораторий платформ для анализа флуоресцентно-меченных продуктов ПЦР на автоматизированных генетических ДНК-анализаторах, что позволяет беспрепятственно внедрять разработки Центра в практику профильных подразделений Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь.

Список использованных источников

1. Котова С. А., Спивак Е. А., Рыбакова В. И. и др. Методика видовой ПЦР-идентификации диких животных семейства Оленевые и их дифференциации от других парнокопытных семейств Полорогие и Свиные / под ред. И. С. Цыбовского. Минск : Право и экономика, 2016. 32 с.
2. Котова С. А., Рябцева А. О., Спивак Е. А. и др. Методика ДНК-идентификации биологических образцов животных вида Кабан европейский (диких и домашних) / под ред. И. С. Цыбовского. Минск : Право и экономика, 2017. 30 с.
3. Котова С. А., Кипень В. Н., Рыбцева А. О. и др. Методика установления принадлежности биологических образцов к диким или домашним представителям вида Кабан европейский методом ПЦР-ПДРФ / под ред. И. С. Цыбовского. Минск : Право и экономика, 2017. 22 с.
4. Котова С. А., Цыбовский И. С., Рыбакова В. И. и др. Методика ДНК-идентификации биологических образцов животных вида Лось европейский (*Alces alces*). Минск : ИВЦ Минфина, 2019. 36 с.
5. Недзвецкая Д. Э., Котова С. А., Цыбовский И. С. Методика ДНК-идентификации биологических образцов животных вида косяк европейская (*Capreolus capreolus*). Минск : ИВЦ Минфина, 2019. 36 с.
6. Недзвецкая Д. Э., Котова С. А., Забавская Т. В. и др. Методика ДНК-идентификации биологических образцов животных вида Олень благородный (*Cervus elaphus*). Минск : ИВЦ Минфина, 2019. 36 с.
7. Vincent I. R., Farid A., Otieno C. J. Variability of thirteen microsatellite markers in American mink (*Mustela vison*) // Can. J. Anim. Sci. 2003. Vol. 83. P. 597—599.
8. Dallas J. F., Piartney S. B. Microsatellite primers for the Eurasian otter // Molecular Ecology. 1998. Vol. 7. P. 1248—1250.
9. Frosch Ch., Haase P., Nowak C. First set of microsatellite primers for genetic characterization of the Eurasian beaver based on tissue and hair samples // Eur. J. Wild. Res. 2011. Vol. 57. P. 679—682.

А. Д. Кошкарів,

старший науковий співробітник ІНЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2906-0325>, e-mail: art602@ukr.net

ДОКАЗОВЕ ЗНАЧЕННЯ ВСТАНОВЛЕНИХ НЕСПРАВНОСТЕЙ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ У РЕЗУЛЬТАТІ ПРОВЕДЕННЯ АВТОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Анотація. Розглянуто питання, які стосуються встановлення несправностей транспортних засобів в результаті проведення автотехнічної експертизи технічного стану транспортних засобів. Виявлено можливі висновки судової експертизи технічного стану транспортного засобу, оцінка цих висновків та доказове їх значення.

Ключові слова: судова експертиза, транспортний засіб, технічний стан, експлуатація, дорожньо-транспортна пригода, несправності, причинний зв'язок, докази.

Abstract. Issues concerning established vehicle failures as a result of carrying out road accident analysis of a technical condition of vehicles are considered. Possible conclusions of forensic examination of vehicle technical condition, evaluation of these conclusions and their probative value are revealed.

Keywords: forensic science, vehicle, technical condition, operation, traffic collision, failures, causation, evidence.

Аннотація. Рассмотрены вопросы, касающиеся установления неисправностей транспортных средств

в результате проведения автотехнической экспертизы технического состояния транспортных средств. Выявлены возможные выводы судебной экспертизы технического состояния транспортного средства, оценка этих выводов и доказательное их значения.

Ключевые слова: судебная экспертиза, транспортное средство, техническое состояние, эксплуатация, дорожно-транспортное происшествие, неисправности, причинная связь, доказательства.

Розслідування обставин дорожньо-транспортних пригод становить значну складність для прийняття об'єктивного рішення, тому що лежить на стику різних наук (зокрема, фізики, хімії, математики, медицини, психології та юриспруденції). Крім цього, на складність розслідування справ, пов'язаних з дорожньо-транспортними пригодами, а також рішення органами розслідування і судом питань про факти порушення водіями вимог Правил дорожнього руху Правил технічної експлуатації (наприклад, несправність рульового управління, робочої гальмівної системи, ходової частини, систем електрообладнання) впливає на зростання технічної оснащеності автомобільного парку.

Без вказівки конкретних значень параметрів, на підставі яких зроблений той або інший висновок про стан системи, документ практично не несе ніякої об'єктивної технічної інформації. Це ускладнює експертне дослідження механізму ДТП і встановлення причин технічного порядку, які могли сприяти або сприяти події.

Особливість судової автотехнічної експертизи технічного стану транспортних засобів полягає в тому, що для неї характерне дослідження самого транспортного засобу — учасника дорожньо-транспортної пригоди або його вузлів і агрегатів.

До технічної експертизи транспортного засобу вдаються при виникненні підозри на технічну несправність, яка могла призвести до дорожньо-транспортної пригоди. Тому завданням автотехнічної експертизи технічного стану транспортних засобів (експертна спеціальність 10.2 «Дослідження технічного стану транспортних засобів») є встановлення несправностей транспортного засобу, які загрожували безпеці руху, причин їх утворення та часу виникнення до дорожньо-транспортної пригоди (чи внаслідок неї або після неї).

При проведенні автотехнічних експертиз технічного стану вирішується орієнтований перелік таких питань:

- причини виникнення несправностей двигуна внутрішнього згорання?;
- які несправності, виходячи з вимог Правил дорожнього руху до технічного стану транспортного засобу, мала (мав) система (механізм, вузол, агрегат) даного транспортного засобу?;
- чи є в досліджуваному транспортному засобі несправності, які могли бути технічною причиною виникнення ДТП?;
- коли, відносно моменту дорожньо-транспортної пригоди, настання чи в процесі її розвитку, виникли дані несправності?;
- яка причина відмови даного механізму, системи (рульового управління, гальмової системи, ходової

частини, системи освітлення тощо) транспортного засобу?;

- чи мав водій можливість виявити несправність до моменту дорожньо-транспортної пригоди?;
- чи мав водій технічну можливість запобігти пригоді за наявності даної несправності? [1].

Для вирішення питання про причинно-наслідкового зв'язку між виявленою несправністю і відмовою системи в роботі, експерт повинен володіти технічними навичками, які відповідають положенню інструкції з експлуатації та ремонту конкретної моделі автомобіля, мав змогу розбрати елемент або вузол, визначити і усунути несправність, зібрати його, встановити на автомобіль і знову перевірити роботу системи.

Доказове значення висновку експерта-автотехніка залежить від методології виконання автотехнического дослідження і правових норм виробництва експертизи. Порушення норм і правил проведення автотехнічних досліджень може спричинити визнання судом неприпустимість укладення, як докази, незалежно від ступеня його наукової обґрунтованості.

Тому експертна організація зобов'язана знати норми і правила судових автотехнічних експертиз і скрупульозно контролювати виконання дослідження експертом на етапах виробництва експертизи.

Особа, яка проводить дізнання, слідчий або суд відповідно до ст. 356 «Допит експерта в суді» КПК мають право допитати експерта з метою одержати роз'яснення або доповнення до його висновку. Пояснення експерта не є джерелом доказів. Вони лише роз'яснюють або доповнюють висновок. Відповідно до ч. 2 ст. 94 «Оцінка доказів» КПК України ніякі докази не мають заздалегідь встановленої сили, а частина 1 статті 94 «Оцінка доказів» КПК України регламентує, що кожний доказ підлягає оцінці з точки зору належності, допустимості та достовірності [2].

Отже, автотехнічна експертиза дає змогу відповісти на технічні питання, що виникають як на стадії попереднього слідства, так і безпосередньо на судовій стадії. Необхідно зауважити, що автотехнічна експертиза технічного стану транспортних засобів не дає відповідей на юридичні питання (наприклад: винен чи ні водій), однак, дає змогу уповноваженому органу вирішити правові завдання, зокрема, встановити, чи порушила особа, яка керує транспортним засобом, Правила експлуатації транспортних засобів, що призвело до заподіяння тяжкого або середньої тяжкості шкоди здоров'ю людини, або заподіяння великої шкоди, або смерть одного або декількох чоловік, в разі настання зазначених вище наслідків. Такі порушення належать до кримінально каранних діянь за ознаками злочину, передбаченого ст. 287 КК України «Випуск в експлуатацію технічно несправних транспортних засобів або інше порушення їх експлуатації» [3].

Слід зазначити, що висновок судового експерта, на якому б міцному науковому фундаменті він не ґрунтувався, підлягає, як і будь-який доказ, обов'язковій критичній оцінці з боку осіб, які призначили судову експертизу, перш, ніж стати доказом.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9—10, 11—12, 13. Ст. 88.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25—26. Ст. 131.

Л. Р. Кривда,

аспірантка Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9193-3823>, e-mail: liudmylakryvda@gmail.com

Р. Г. Кривда,

кандидат медичних наук, доцент, провідний судово-медичний експерт Одеського обласного бюро судово-медичної експертизи, м. Одеса, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4320-1174>, e-mail: krivda_ruslan@ukr.net

ПРОВЕДЕННЯ СУЧАСНОЇ КОМПЛЕКСНОЇ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ ЗІ СЛІДАМИ БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Анотація. Описано імунохроматографічні методи, які використовують з метою встановлення наявності біологічних рідин, та оцінено можливість їх потенційного застосування в судово-медичній експертній практиці.

Ключові слова: *судова медицина, імунохроматографічні методи, біологічні рідини*

Abstract. *The article outlines immunochromatographic methods used to determine the presence of biological fluids. Possibilities of their potential application in forensic medical examination are assessed.*

Keywords: *forensic medicine, immunochromatographic methods, biological fluids.*

Аннотация. *Описаны иммунохроматографических методы, которые используются с целью установления наличия биологических жидкостей и оценены возможности их потенциального применения в судебно-медицинской экспертной практике.*

Ключевые слова: *судебная медицина, иммунохроматографические методы, биологические жидкости.*

Сучасна судово-медична експертиза речових доказів ґрунтується на комплексному підході, який відрізняється від традиційних класичних напрямлень використання простих та водночас високотехнологічних систем з високим індивідуалізувальним потенціалом, прискоренням та спрощенням досліджень, об'єктивізацією результатів.

Варто зазначити, що високочутливі судово-медичні молекулярно-генетичні ідентифікаційні дослідження, незважаючи на невичерпні індивідуалізуючі можливості, є найбільш ефективними саме у контексті комплексного дослідження, проте не можуть виступати його повноцінною заміною, оскільки при однобічному їх використанні значно підвищується ризик виникнення суб'єктивних помилок на підставі отриманих об'єктивних експертних даних, що сприяє неправильному розумінню обставин справи та деталей події.

Сучасна правова концепція проведення ДНК-аналізу потребує використання нових методів та технологій для вирішення таких важливих та принципових питань, як: встановлення природи та регіонального походження біологічного матеріалу та слідів, встановлення механізму та часу утворення цих слідів.

У цьому огляді ми описуємо імунохроматографічні методи, які використовують з метою встановлення наявності біологічних рідин, та оцінюємо можливість їх потенційного застосування в судово-медичній експертній практиці.

Встановлення наявності слідів біологічного походження (крові, слини, поту та сечі) — ключовий етап в роботі судово-медичних експертів. Започаткований 1853 р. польським вченим Л. Тейхманом-Ставларським, винахідником мікрокристалічних реакцій, цей етап і на сьогодні залишається невід'ємною частиною комплексного судово-медичного дослідження речових доказів.

Встановлення наявності та природи біологічного сліду — важливий аспект судово-медичної експертизи, який надає обґрунтовані відповіді на питання щодо доцільності проведення повного ідентифікаційного дослідження біологічного матеріалу та об'єктивної інтерпретації отриманих результатів судово-медичної молекулярно-генетичної експертизи. Так, встановлення природи біологічного сліду, регіональної приналежності клітин, за можливості, часу утворення сліду, може підтверджувати або спростовувати слідчу версію про травматичний або інший генез слідоутворення та висвітлювати інші деталі події, поряд із ідентифікацією біологічного матеріалу.

В історичному аспекті методи ґрунтувалися на фізичних, хімічних та ферментативних реакціях встановлення компонентів біологічних рідин людського організму. Ці методи не втратили значущості дотепер.

Широке використання мають фізичні методи з застосуванням ультрафіолетових променів, які мають здатність викликати флюоресценцію біологічних речовин — так звані «джерела криміналістичного світла»; хімічні методи, засновані на каталітичних та пероксидазних властивостях гемової групи (бензидиновий тест) і т. д.

Через те, що на практиці експертам доводиться працювати з невеликою кількістю матеріалу, нагальним є питання максимального збереження і економного використання об'єктів; звідси випливають і основні вимоги до методів дослідження: чутливість, простота, специфічність, відсутність руйнівного впливу для проведення в подальшому молекулярно-генетичних досліджень.

Імунохроматографічний аналіз (ІХА) в судовій медицині — порівняно новий метод, впровадження ІХА пов'язано з технологією створення біосенсорів. Принцип ІХА полягає в проведенні високоспецифічної і високочутливої імунної реакції між антигеном та відповідним йому антитілом біологічної рідини людини за допомогою метода тонкошарової хроматографії, яка перебігає на спеціальних тест-смужках або касетах з прискореною візуалізацією результатів.

Досягнення в області ідентифікації біологічних рідин призвели до появи нових підходів і методологій, що дозволяють на доказову рівні встановлювати природу основних біологічних рідин людського походження в слідах на речових доказах, зокрема крові, слини, сперми та сечі.

Розроблені ІХ-тести мають очевидні переваги: скорочення часу ефективного огляду місця події — завдяки швидкому отриманню результатів по пошуку та відбір слідів на речових доказах; аналогічно в лабораторії скорочуються термін проведення СМЕ; тести готові до використання, економічність витрачання слідів біологічного матеріалу; відсутність необхідності володіння спеціальними навичками та застосування спеціального обладнання; висока чутливість та специфічність надає можливість досліджувати велику кількість речових доказів за невеликий проміжок часу, наочність та об'єктивність отриманих даних.

Отже, завдяки вищеперерахованим властивостям багато судово-медичних експертів використовують як метод для встановлення наявності та природи слідів біологічного походження на речових доказах саме метод імунохроматографії (ІХ) з використанням тест-касет.

На сьогодні для встановлення наявності крові в слідах на речових доказах у судово-медичній практиці рекомендують для використання комерційні набори-тести для виявлення гемоглобіну *ABAcad®Hematrace®* (*Abacus Diagnostics®*, West Hills, Каліфорнія, США) [1]; *SERATEC®HemDirect* (*SERATEC® GmbH*, Геттінген, Німеччина) [2] та глікофору *A RSID™ BLOOD* (*Independent Forensics, Hillside, IL, США*) [3]. Зручний формат наборів (тест-касети) дає змогу швидко провести дослідження й отримати об'єктивні результати. Принцип тесту полягає в реакції іммобілізованих на мембрані мишачих моноклональних антитіл з гемоглобіном крові людини, яка візуалізується у вигляді забарвленої смуги. Виправданою альтернативою апробованих для судово-медичної практики тестів є клінічні тест-системи, побудовані на тому ж принципі взаємодії антиген-антитіло. Результати багатьох досліджень демонструють, що тести серії *Hemoccult* фірми *Beckman Coulter, Inc.* (США): *Hemoccult*, *Hemoccult II*, *Hemoccult Sensa*, тести інших виробників: *Fecatwin* (*Labsystems*, Фінляндія), *Seracult* (*Propper Manufacturing Co., Inc.*, США), *ColoScreen*, *ColoScreen-ES*, *ColoCARE* (*Helena Laboratories*, США) мають аналогічні характеристики і переваги більш низької вартості.

Нами 2017 року було опубліковано результати науково-дослідницької роботи та рекомендації щодо ефективного використання діагностичного імунохроматографічного теста *CITO TEST Fecal Occult Blood (FOB)*

виробництва *CerTest*, Іспанія, для скринінг-дослідження слідів, які схожі на кров, як в умовах місця події, так і в лабораторних умовах для скорочення терміну проведення комплексного судово-медичного дослідження речових доказів зі слідами крові [2, с. 206]. Для швидкого встановлення наявності слини в слідах на речових доказах рекомендовані комерційні набори-тести: *SERATEC Amylase Test* (*SERATEC® GmbH*, Геттінген, Німеччина) [2] та *RSID (Rapid Stain Identification) SALIVA* (*Independent Forensics, Hillside, IL, США*) [3], призначені для виявлення слідів слини людини методом імунохроматографії. Формат наборів — тест-касети, які містять моноклональні антитіла до α -амілази людини. Ці набори мають високу чутливість і специфічність та рекомендовані у випадках, якщо передбачається подальше молекулярно-генетичне дослідження. За неможливості провести мікроскопічні дослідження на наявність сперматозоїдів, при ОМП сперму на речових доказах рекомендовано визначати за допомогою ІХ-тестів, які виявляють простатичний специфічний антиген (ПСА) (набір *SERATEC PSA SEMIQUANT* [*SERATEC® GmbH*, Геттінген, Німеччина]) [2] та семеногелін людини (набір *RSID [Rapid Stain Identification] SEMEN* [*Independent Forensics, Hillside, IL, США*]) [3].

Аналогами вищенаведених наборів є комерційні тести *ABAcad® p30* у тесті *Biosign® PSA* (*Princeton BioMeditech Corporation*, Принстон, Нью-Джерси, США). Встановлення локалізації плям сечі при ОМП може бути утрудненим, оскільки сліди сечі зазвичай дифузні, бліді і покривають великі площі. Комерційний набір *RSID (Rapid Stain Identification) URINE* (*Independent Forensics, Hillside, IL, США*) розрахований для виявлення слідів сечі людини методом імунохроматографії та заснований на використанні антитіл до білка Гамма-Хорсфалла. Використання в якості мішені білка-антигену, дає суттєву перевагу в чутливості і специфічності тесту в порівнянні з хімічними тестами на визначення малих молекул (сечовина, креатинін) [3].

Отже, широке впровадження в судово-медичну експертну практику сучасних імунохроматографічних тестів з метою ідентифікації основних біологічних рідин людського походження в слідах на речових доказах в умовах огляду місця події і в лабораторії значно підвищить ефективність та якість проведення сучасної комплексної судово-медичної експертизи.

Список використаних джерел

1. Abacus Diagnostics URL: <https://www.abacusdiagnostics.com/hematrace.htm> (дата звернення: 25.02.2021).
2. SERATEC®HemDirect URL: <https://www.seratec.com/hemdirect> (дата звернення: 20.02.2021).
3. RSID (Rapid Stain Identification) BLOOD – набір для обнаруження следов крови человека методом иммунохроматографии. URL: <http://aimtech.ru/catalog/143> (дата звернення: 24.02.2021).
4. Кривда Р. Г., Ющук К. М., Стоєва М. І. Дослідження можливості імунохроматографічного тесту «Cito Test Fecal Occult Blood» для встановлення наявності та видової приналежності слідів крові на речових доказах при проведенні комплексної судово-медичної експертизи // Молодий вчений. 2017. Вип. 4 (44). С. 204—207.

Ю. Куслій,

заступник директора Вінницького НДЕКЦ МВС України, м. Вінниця, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3723-5108>, e-mail: dr.yurus@ukr.net

Ю. Наяк,

завідувач відділу Вінницького НДЕКЦ МВС України, м. Вінниця, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6276-4888>, e-mail: yurii45@i.ua

ЗАСТОСУВАННЯ «УНІВЕРСАЛЬНОГО БЕЗКОНТАКТНОГО ВЕКТОРНОГО КОМПЛЕКСУ» ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОДОРОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація. Ідентифікацію запахових слідів проводять за допомогою спеціально підготовлених собак-детекторів. «Універсальний безконтактний векторний комплекс» застосовують у МВС під час проведення експертиз та експертних досліджень.

Ключові слова: одорологічне дослідження, «Універсальний безконтактний векторний комплекс», запаховий слід, собака-детектор, ідентифікація.

Abstract. Identification of smell traces is carried out using specially trained dog detectors. It is implemented in the Ministry of Internal Affairs while forensic examinations and expert researches.

Keywords: Forensic odorological examination; "Universal contactless vector complex"; odor trace; dog-detector; "samples circle"; identification.

Аннотация. Идентификацию запахových следов проводят с помощью специально подготовленных собак-детекторов. Используется в системе Министерства внутренних дел при проведении экспертиз и экспертных исследований.

Ключевые слова: одорологическое исследование, «Универсальный бесконтактный векторный комплекс», запаховый след, собака-детектор, идентификация.

Правоохоронні органи дедалі частіше стикаються з проблемою повної відсутності видимих слідів вчинення злочинів. За відсутності цих слідів на знаряддях злочину або інших речах залишаються запахові сліди, які мають матеріальну природу й можуть бути відібрані, законсервовані та досліджені.

Метою дослідження є розробка «Універсального безконтактного векторного комплексу» який дозволяє під час проведення експертизи виключити (мінімізувати) імовірний вплив експерта на собаку-детектора. Конструкція дає змогу собаці-детектору ходити по колу-вибірки самостійно від одного конуса до іншого.

Змінювати параметри стійки та кут нахилу штанги дає змогу забезпечити зручні умови для собаки будь-якої породи та розміру, а підсвічення конусу, біля якого зупинилась собака-детектор,— візуалізувати хід проведення експертизи та експертного дослідження на відстані, що забезпечує законність та незалежність висновку експерта.

Індивідуальність запаху, що належить людині, обумовлена генетично, що покладено в основу ідентифікації особи. Перевага в тому, що людиною неможливо проконтролювати свої (хаотично) виділені в навколишнє середовище та предмети індивідуалізуючи запахові сліди, вони постійно утворюються організмом людини впродовж усього життя і містяться в поті та крові.

Криміналістична одорологія — це галузь криміналістики, система знань про запахові сліди, дослідження закономірності механізму їх утворення та науково обґрунтовані способи, технічні засоби, рекомендації з виявлення, аналізу, вилучення та зберігання цих слідів з метою подальшого їх використання в кримінальному судочинстві для отримання інформації в розкритті і розслідуванні злочинів [1, с. 3].

За допомогою дослідження можливо вирішити такі завдання:

- встановити наявність в запахових зразках або на предметах, вилучених з місця події, запахових слідів людини як біологічного виду;
- встановити факт залишення запахових слідів однією або кількома особами у запахових зразках або на предметах, вилучених з місця події;
- встановити стать осіб, запахові сліди яких наявні у запахових зразках або на предметах, вилучених з місця події;
- встановити орієнтовний вік особи, запахові сліди якої наявні у запахових зразках або на предметах, вилучених з місця події.

Підготовча стадія дослідження: ознайомлення з матеріалами справи, вивчення та препарування наданих запахових об'єктів, аналіз поставленої задачі та визначення загальних рис дослідження; підготовка допоміжних засобів і умов для дослідження (допоміжних запахових зразків (проб) і собак-детекторів, розрахунок їх оптимального використання) [2, с. 4—8].

Аналітична стадія дослідження: перевірка відсутності запахових перешкод у запахових зразках, вилучених з предметів носіїв запахових слідів; встановлення наявності запаху людини як біологічного виду у запахових зразках, вилучених з предметів-носіїв запахових слідів; контроль фізіологічного стану собак детекторів та їх придатності до проведення одорологічних вибірок [2, с. 8—10].

Порівняльна стадія дослідження: зіставлення запахових слідів (проб), вилучених з місця вчинення злочину, із порівняльними зразками, отриманими від осіб, яких перевіряють; відтворення отриманих результатів у зміненому запаховому полі (переміщення зразків (проб) в порівняльному ряду), при зміні собак-детекторів і контролі цілеспрямованості біодетекторів на пошук заданого запаху [2, с. 10—11].

Заклучна стадія дослідження: оцінка отриманих результатів; визначення відповідності відомостей, отриманих під час аналізу сигнальної поведінки собаки, обставинам слідоутворення; синтез виявлених даних; оцінка

повноти отриманої інформації, формування висновків та відповідей на питання, поставлених ініціатором дослідження [2, с. 11—12].

Собаки-детектори — це спеціально підготовлені службові собаки, яких використовують як інструмент (засіб, індикатор запахів) для вибірки консервованих зразків індивідуального запаху людини і її запахових слідів для встановлення причетності її до вчинення злочину [3, с. 14—15].

Проводячи дослідження, необхідно використовувати не менше ніж 3 собак. Отже, нівелюються індивідуальні особливості та випадкові сигнали собак, яких використовують. Для того щоб уникнути ненавмисних підказувань собакам, підготовку на завершальному етапі та подальше використання собак-детекторів проводять за участю 2 фахівців. Особі, яка використовує собаку, не повідомляють місце знаходження досліджуваних об'єктів у селективному ряді. Порядок розташування об'єктів, що зіставляють, напрям і місце, від якого починається рух уздовж селективного ряду, визначається не «провідником», а «помічником», який розташовує об'єкти [4].

Основною метою було виключення участі «провідника» з етапів одорологічного дослідження та забезпечення відеофіксації процесу ідентифікації запахових слідів.

Поставлене завдання досягають тим, що універсальний безконтактний векторний комплекс, має вигляд обмеженого лабораторного приміщення щонайменше з однією робочою площадкою; стійкою зі штангою та конусами для зразків, які прикріплені до робочого покриття робочої площадки. Конуси для зразків розміщені навколо стійки зі штангою, з можливістю зміни висоти та кута нахилу штанги і її довжини. Не менш важливою складовою є система відеофіксації процесу ідентифікації запахових слідів, яка реалізується завдяки відеокамері з можливістю зйомки у діапазоні 360°. У разі відмічення собакою-детектором тотожного зразка пошуковому камера фіксує

момент затримки та посилає сигнал до комп'ютера і світлодіодних елементів, що розташовані у конусах. Відео зберігається на сервері з зазначенням номеру експертизи, часу, числа, місяця та року проведення дослідження.

Необхідно відмітити, що сигнальна поведінка тварин, які застосовуються у дослідженні, закономірна та доступна для реєстрації й контролю (як і показники приладів).

Переваги цієї моделі:

- виключення ймовірного впливу «провідника» на собаку-детектора;
- забезпечення відеофіксації з представленням доказів у суді;
- універсальність приладу, можливість налаштувати роботу з різними площами, використати собак різних порід та розмірів;
- програмне забезпечення приладу дасть змогу формувати графіки (єтограмми) автоматично в режимі реального часу [5].

«Універсальний безконтактний векторний комплекс» є актуальною розробкою, яка знайде застосування у системі МВС під час проведення одорологічних досліджень.

Список використаних джерел

1. Дяченко Н. М., Борзов О. П. Вилучення, консервування і використання в розкритті злочинів запахової інформації : метод. рек. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2003.
2. Єрмолаєва А. О., Тимошок П. О. Порівняльні одорологічні дослідження : метод. рек. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2005.
3. Єрмолаєва А. О., Буднік О. Я., Михайловський О. П., Наняк Ю. М. Підготовка собак-детекторів для проведення одорологічних досліджень : метод. рек. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2010.
4. Основні методи вивчення поведінки тварин в природі. URL: https://stud.com.ua/68723/psihologiya/osnovni_metodi_vivchennya_povedinki_tvarin_prirodi (дата звернення: 17.02.2021).

Ю. Куслій,

заступник директора Вінницького НДЕКЦ МВС України, м. Вінниця, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3723-5108>, e-mail: dr.yurus@ukr.net

К. Руцький,

завідувач сектору Вінницького НДЕКЦ МВС України, м. Вінниця, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4428-2436>, e-mail: mgdvbdo@gmail.com

ПРОВЕДЕННЯ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ РУК ПІСЛЯ ЇХ ОБРОБЛЕННЯ ЦІАНОАКРИЛАТОМ

Анотація. Комплексне дактилоскопічне та молекулярно-генетичне дослідження великогабаритних об'єктів, які могли мати контакт із особою, що скоїла злочин, є важливим підґрунтям для створення доказової бази. Водний розчин димексиду є оптимальним розчинником для ціаноакрилату. Виключення цього інгібітора з реакції ампліфікації дає можливість отримання придатного для подальшої ідентифікації ДНК-профілю.

Ключові слова: димексид, ціаноакрилат, комплексне дослідження, ідентифікація ДНК-профілю.

Abstract. Multidisciplinary fingerprint identification and molecular-genetics examination of large-sized objects which could have been in contact with a person who committed

a crime are an important basis for creating evidence base. Dimexidum water solution is an optimal solvent for cyanoacrylate. Exclusion of this inhibitor from amplification reaction enables to obtain appropriate solution for further identification of a DNA-profile.

Keywords: dimexide, cyanoacrylate, multidisciplinary examination, identification of DNA profile.

Аннотация. Комплексное дактилоскопическое и молекулярно-генетическое исследование крупногабаритных объектов, которые могли иметь контакт с лицом, совершившего преступление, является важной основой для создания доказательной базы. Водный раствор димексиды является оптимальным растворителем для

ціаноакрилата. *Исключение данного ингибитора в реакции амплификации, дает возможность получения пригодного для дальнейшей идентификации ДНК-профиля.*

Ключевые слова: димексид, ціаноакрилат, комплексное исследование, идентификация ДНК-профиля.

Ураховуючи різноманітний спектр об'єктів, їх великі розміри (пакети, коробки, побутові прилади тощо), які направляють до науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів МВС України для проведення судових дактилоскопічних та молекулярно-генетичних експертиз комплексне їх дослідження дасть змогу повною мірою створити доказову базу для органів досудового розслідування. Метою дактилоскопічного дослідження буде поміщення вказаних об'єктів до ціаноакрилової камери та отримання чітких відбитків слідів рук, що дасть змогу, під час проведення молекулярно-генетичного дослідження, вилучати об'єкти за рахунок прицільних змивів саме з відбитків слідів рук, а не в довільному порядку з усієї поверхні об'єкта дослідження, результатом чого є не встановлення ДНК-профілю або неможливість його інтерпретації у зв'язку з отриманням сумішей (більше трьох осіб у об'єкті).

Ціаноакрилати — це група міцних швидкодійних клеїв з промисловим, медичним та побутовим призначенням. Вони отримуються з суміші етилціаноакрилату та суміжних ефірів. Виступають основним компонентом ціаноакрилового клею «*BVDA B-83050*», який використовують під час проведення дактилоскопічних видів дослідження, він є інгібітором (речовиною, яка пригнічує реплікацію ДНК) для об'єктів біологічного походження, що унеможливує подальше проведення молекулярно-генетичного дослідження. Диметилсульфоксид — органічний розчинник, який може проникати крізь біологічні мембрани, включаючи бар'єри шкіри, реалізуючи свої специфічні ефекти, до яких належать протизапальний, антипіретичний, анагетичний, антисептичний, помірний фібринолітичний. Препарат використовують у медичних цілях як транспортер, який підсилює проникнення крізь непошкоджену шкіру і слизову оболонку лікарських засобів.

Основним завданням експерименту було усунення впливу ціаноакрилату на контактні сліди рук з метою максимального збереження клітинних елементів (зокрема багатошарового плоского зроговілого епітелію), які залишаються під час контакту зі слідосприймальною поверхнею.

Основним завданням комплексного підходу до проведення досліджень є усунення впливу ціаноакрилату на генетичні ознаки клітин, які були залишені на слідосприймальній поверхні, а також виключення хімічного впливу ціаноакрилату на інгібування процесу ампліфікації для подальшого ефективного та коректного аналізу електрофореграм.

Першим етапом дослідження є надання контрасту слідам папілярних узорів і виявлення інших латентних слідів рук на зовнішніх поверхнях полімерних пакетів, металевих пластин та фрагментах деревини шляхом застосування фізико-хімічного методу (а саме ефірів ціаноакрилату) [1].

Другим етапом є молекулярно-генетичне дослідження слідів рук після їх обробки ціаноакрилатом, вибір методів вилучення вказаних слідів з предмету-носія, виділення ДНК, визначення кількісної та якісної оцінки виділеної ДНК та інтерпретація результатів капілярного електрофорезу [3, 5].

За результатами проведених етапів апробації методу виділення ДНК зі слідів рук після обробки ціаноакрилатом (загальний об'єм вибірки — 420 об'єктів) були зроблені висновки, що найоптимальнішими параметрами для проведення дослідження методом виділення ДНК з слідів рук після обробки ціаноакрилатом є:

- використання автоматизованого приладу *AutoMate Express™ Instrument* фірми «*Applied Biosystems*» (США) з використанням спеціального набору реагентів для автоматизованого виділення ДНК з криміналістичних зразків *PrepFiler™ Express BTA Forensic DNA Extraction Kit*, з відповідними рекомендованими протоколами [4];
- використання водного розчину димексиду (20%) з експозицією в 20 хв.

У результаті тестування об'єктів, отриманих шляхом змиву 20% водним розчином димексиду, спостерігається прийнятний рівень матричної активності. Середня концентрація ДНК зі всього масиву досліджуваних об'єктів, які виділяли за допомогою набору *PrepFiler™ Express BTA Forensic DNA Extraction Kit*, складає 0,2 нг/мкл. У результаті проведеного дослідження даного методу за вказаними параметрами, ми змогли отримати 80—90% придатних для ідентифікації особи ДНК-профілів [5, 8, 9].

Результати проведених експериментальних досліджень свідчать про можливість та доцільність упровадження в експертну практику використання розчину димексиду, який під час проведення комплексних дактилоскопічних та молекулярно-генетичних досліджень із застосуванням ефірів ціаноакрилату зберігає цілісність структури ядерних клітинних елементів, що дає можливість отримання придатного для подальшої ідентифікації ДНК-профілю.

Цей метод є доцільним для дослідження великогабаритних об'єктів за рахунок прицільних змивів слідів рук з поверхні об'єкта дослідження, що дає змогу більш раціонально використовувати дорогі реактиви [2].

Отже, із метою ідентифікації окремих осіб, які можуть бути причетними до скоєння правопорушень, відокремлення осіб, у випадку накладання відбитків на об'єкті дослідження та отримання позитивного результату за двома напрямками дослідження (дактилоскопічні та молекулярно-генетичні) рекомендується використовувати розчин димексиду як оптимальний розчинник ціаноакрилату.

Список використаних джерел

1. Айрапетян Л. Х., Заика В. Д., Яишина Л. А. Справочник по клеям. Ленинград : Химия, 1980. 304 с.
2. Методика дактилоскопічної експертизи. Експертна спеціальність 4.6 «Дактилоскопічні дослідження» / укл.: І. І. Жолтанська, В. А. Кузнецов, А. В. Щавелев, Ю. В. Дмитрова, Н. В. Кушніренко. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2014. 119 с.
3. Аббасов Р. Г., Повх А. С., Романчук С. М. Методика проведення молекулярно-генетичних досліджень. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2018. 75 с.

4. Виділення ДНК з біологічних слідів людини з використанням автоматизованого приладу AutoMate Express TM Instrument (Applied Biosystems, США) : метод. реком. / укл. С. В. Петричук, А. С. Повх. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2014. 16 с.
5. Руководство пользователя «Програмное обеспечение GeneMapper ID-X Версия 1.5.» / Applied Biosystems: Part Number 4475081 Rev. A, 2015 –74 p.
6. Дяченко Н. М., Гурін С. М. Вилучення та сучасні можливості криміналістичного дослідження об'єктів біологічного походження : метод. рек. Київ : РВВ МВС України, 2000. 24 с.
7. Ольховець С. О. Дослідження розподілу частот алелів STR-локусів у змішаній популяції України : метод. рек. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2009. 12 с.
8. Globalfiler PCR Amplification Kit. Руководство пользователя. Applied Biosystems, 2015. 80 с.
9. Quantifiler Human Plus DNA Quantification Kit. Руководство пользователя. Applied Biosystems, Rev. B 2015. 69 p.

Д. О. Кучер,

судовий експерт сектору № 1 Запорізького НДЕКЦ МВС України, м. Пологи, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7400-0335>, e-mail: kucherdima1983@ukr.net

МЕТОДИ ВИЗНАЧЕННЯ ЯКОСТІ ТОВАРІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Наголошено на необхідності використання спеціальних методів в ході визначення якості товарів під час проведення судової товарознавчої експертизи.

Ключові слова: товарознавча експертиза, методи визначення якості.

Abstract. These conference proceedings explain the need to use specific methods in determining quality of goods while forensic merchandising examination.

Keywords: forensic merchandising examination, methods of quality determination.

Аннотация. Указана необходимость использования специальных методов в ходе определения качества товаров при проведении судебной товароведческой экспертизы.

Ключевые слова: товароведческая экспертиза, методы определения качества.

За роки незалежності України, в ході новітніх впровадження технологій та наукових розробок у сфері виробництва, торгівлі та сільського господарства на споживчому ринку нашої держави з'явилась велика кількість різноманітних споживчих товарів. Виробництво та обіг усіх товарів регулюють закони України, технічна документація та міжнародні договори.

Водночас, чинним законодавством для суб'єктів господарювання усіх форм власності, які здійснюють діяльність у вказаних сферах, встановлено чіткі вимоги щодо відповідності властивостей та якості товарів чинним технічним умовам, державним та міждержавним стандартам якості.

Згідно з Законом України «Про захист прав споживачів», належна якість товару, роботи або послуги — це властивість продукції, яка відповідає вимогам, встановленим для цієї категорії продукції у нормативно-правових актах, та умовам договору із споживачем [1].

У широкому розумінні якість — це сукупність властивостей продукції (технічних, технологічних, економічних, екологічних тощо), що зумовлюють ступінь її здатності задовольняти потреби споживачів відповідно до свого призначення. Якість товару залежить від фізичних, хімічних і біологічних властивостей, а також відповідності товару функціональним, естетичним та органолептичним вимогам.

Але через складну економічну ситуацію в країні та бажання деяких суб'єктів господарювання покращити своє

матеріальне становище шляхом виробництва та реалізації неякісної продукції, на ринку України з'являються товари неналежної якості. Саме в таких випадках виникає необхідність перевірки якості товарів (зокрема, проводячи судову товарознавчу експертизу).

Одним із питань, які вирішують шляхом проведення судової товарознавчої експертизи, є визначення відповідності якості виробу вимогам стандартів, технічних умов, наданим зразкам за органолептичними показниками. Особлива необхідність вирішення таких питань виникає при розкритті економічних злочинів та визначенні розмірів матеріальних збитків. Для відповіді на подібні питання, важливо розуміти специфіку визначення якості тих чи інших товарів. Оцінка якості товару — це порівняння всієї сукупності показників його споживчих властивостей з потребами, для задоволення яких цей товар призначений. У такому випадку визначення якості виробу проводиться органолептичним методом.

Органолептичний метод — це метод визначення значень показників властивостей і оцінки якості товарів, що базується на основі аналізу відчуттів, які сприймають за допомогою п'яти органів чуття людини (зору, слуху, нюху, смаку та дотику) без використання технічних засобів вимірювання. Якість деяких товарів можна оцінити тільки органолептичним методом: звучання музичних інструментів, запах парфумів, кольори та відтінки, смакові якості та інше. Дослідження прості, проводять швидко, у будь-яких умовах; зразок товару не руйнується. Однак органолептичний метод має і недоліки: вірогідність оцінки не завжди висока, оцінка суб'єктивна, залежить від практичних навичок і здібностей дослідника; результати не можуть бути виражені в точних одиницях, тому їх важко порівнювати [2].

В окремих випадках, у разі надання на дослідження для порівняння зразка еталонної продукції, з метою проведення всебічного і повного дослідження, разом з органолептичним методом доцільним є застосування також і вимірювального методу.

Вимірювальний метод — це метод визначення значень показників якості продукції, здійснюваний на основі технічних засобів вимірювання. Вимірювальний метод найбільш розповсюджений при визначенні одиничних показників ергономічних та екологічних властивостей,

надійності, безпеки. Переваги цього методу полягають в об'єктивності, порівнянності та відтворюваності результатів вимірів; недоліки: у великих витратах на придбання й обслуговування засобів вимірювання, підготовку персоналу, устаткування та приміщень для проведення випробувань [2]. Саме застосовуючи вимірювальний метод, можна точно визначити чи відповідають розмірні характеристики товару вимогам стандартів та технічної документації, що також є одним з важливих показників якості продукції.

Кожен з наведених методів має свої переваги та недоліки, але найбільш точну та об'єктивну оцінку якості продукції можна отримати лише у разі їх комплексного застосування.

За допомогою вказаних методів також виявляють дефекти продукції, які безпосередньо впливають на її якість.

Дефект — окрема невідповідність продукції установленим вимогам. Дефекти продовольчих і непродовольчих товарів дуже різноманітні за походженням, видами, розмірами, розміщенню у виробі, ступеню впливу на споживчі властивості.

Розрізняють очевидні, приховані, критичні, значні, малозначні, поправні, непоправні дефекти (брак). Очевидними є дефекти, для виявлення яких у нормативному документі передбачено відповідні правила, методи і засоби, їх виявляють здебільшого під час візуального огляду.

Прихованим називають дефект, для виявлення якого в нормативній документації не передбачено відповідні правила, методи і засоби. Прикладом прихованого дефекту може служити наявність небезпечних для здоров'я людини бактерій в консервах.

Залежно від ступеня виразності й впливу на властивості дефекти поділяють на критичні, значні й малозначні. Критичним називають дефект, за наявності якого використання товарів за призначенням практично неможливо

або неприпустимо (наприклад, бомбаж консервів, загнивання плодів та овочів та ін.). Значний дефект істотно впливає на використання продукції за призначенням, на її зберігання, але не є критичним. До цього виду дефектів належать механічні ушкодження, деформація продукту та ін. за умови, що продукція може хоча б частково виконувати необхідні функції.

Дефект, що істотно не впливає на використання продукції за призначенням, зберігаючи його функціональність, називають малозначним (наприклад, подряпини й легка потертість плодів і овочів, відхилення від установленого нормативною документацією розміру, форми, кольору тощо).

Також дефект може бути поправним, коли його усунення є технічно можливим й економічно доцільним. Прикладом такого виду дефекту може виступати незначне іржавіння металевих банок, що легко видаляється після протирання. Бій скляної тари в процесі транспортування, зберігання та реалізації — це непоправний дефект [2].

Отже, визначення якості продукції в ході проведення судової товарознавчої експертизи можливо лише після проведення повного та всебічного дослідження із застосуванням відповідних методів. Невід'ємною частиною дослідження є глибоке розуміння природи виникнення та впливу дефектів на споживчі властивості товарів, що дає змогу експерту скласти об'єктивний та обґрунтований висновок та дати відповіді на поставлені питання.

Список використаних джерел

1. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-ХІІ (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). 1991. № 30. Ст. 379.
2. Петрова І. А., Петров С. О., Кричківська Л. В., Дубоносов В. Л. Загальні методи визначення якості та безпеки споживчих товарів : навч.-практ. посіб. Харків : ФОП Крамаренко Ю. М., 2017. 233 с.

Р. Й. Кучеренко,

старший науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9998-8287>, e-mail: kucherenko_raisa@ukr.net

Л. І. Кирилова,

старший науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
e-mail: Kyrylova.Lora@gmail.com

І. Л. Пугачова,

старший науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4639-6085>, e-mail: pugachova-i-l@ukr.net

ВИКУПНА ВАРТІСТЬ НЕРУХОМОГО МАЙНА, ЯКЕ ПІДЛЯГАЄ ВІДЧУЖЕННЮ ДЛЯ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ ТА ПЕРЕБУВАЄ У ПРИВАТНІЙ ВЛАСНОСТІ

Анотація. Останнім часом виникла необхідність у визначенні викупної вартості об'єктів нерухомого майна, які підлягають відчуженню для суспільних потреб. У законодавчій базі наявна неврегульованість норм щодо визначення вартості земельних ділянок і нерухомого майна, збитків, завданих їхнім власникам у разі примусового відчуження, відсутність методик та чітко визначених суб'єктів оцінки компенсації.

Ключові слова: викупна вартість, відчуження, об'єкти, ринкова вартість.

Abstract. Recently, there has been a need to determine redemption value of real estate which is subject to expropriation for public needs. In the city of Kharkiv, such facilities currently include facilities located in the area of construction of a new subway line along Gagarina avenue. These are residential and non-residential buildings, structures. The legislation does not regulate rules for determining the value of land and real estate, damage caused to their owners in the event of forced expropriation, the lack of methods and clearly defined subjects of compensation assessment.

Keywords: *redemption value, expropriation, objects, market value.*

Анотація. *В последнее время возникает необходимость в определении выкупной стоимости объектов недвижимого имущества, подлежащих отчуждению для общественных нужд. В законодательной базе имеется неурегулированность норм по определению стоимости земельных участков и недвижимого имущества, убытков, причиненных их владельцам в случае принудительного отчуждения, отсутствие методик и четко определенных субъектов оценки компенсации.*

Ключевые слова: *выкупная стоимость, отчуждение, объекты, рыночная стоимость.*

Ст. 5 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» [4] визначено порядок визначення викупної ціни:

«1. Викупна ціна включає вартість земельної ділянки (її частини), житлового будинку, інших будівель, споруд, багаторічних насаджень, що на ній розміщені, з урахуванням збитків, завданих власнику внаслідок викупу земельної ділянки, у тому числі збитків, що будуть завдані власнику у зв'язку з достроковим припиненням його зобов'язань перед третіми особами, зокрема упущена вигода, у повному обсязі. Розмір викупної ціни затверджується рішенням органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування, що здійснює викуп земельної ділянки, або встановлюється за рішенням суду.

У разі надання власнику іншої земельної ділянки замість відчуженої у викупну ціну включається вартість виготовлення документації із землеустрою, розроблення якої необхідне для отримання у власність такої земельної ділянки, а також витрати, пов'язані з державною реєстрацією прав на неї.

2. Вартість земельної ділянки, що відчужується або передається у власність замість відчуженої, визначається на підставі її експертної грошової оцінки, проведеної відповідно до закону.

3. Звіти з експертної грошової оцінки земельних ділянок, що відчужуються, підлягають рецензуванню, державній експертизі землепорядної документації у випадках та в порядку, визначених законом.

4. Суб'єкти оціночної діяльності для проведення такої оцінки визначаються органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування або особою, яка ініціювала відчуження об'єктів нерухомого майна в порядку, визначеному законом, а вартість надання послуг з рецензування або проведення державної експертизи звітів з експертної грошової оцінки сплачується за рахунок коштів відповідних бюджетів.

5. У разі якщо власник виступає проти відчуження свого нерухомого майна за оцінкою, проведеною суб'єктом оціночної діяльності, визначеним органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування, він може залучити іншого суб'єкта оціночної діяльності для визначення вартості нерухомого майна чи проведення рецензування звіту з оцінки такого майна. У цьому разі витрати на виконання таких послуг несе власник майна».

У роботі Т. В. Козлової та М. Е. Балицької «Порівняльний аналіз законодавства країн ЄС і України щодо примусового відчуження земельних ділянок» [5] зазначено: «Законодавство країн гарантує, що постраждалі власники/користувачі отримають еквівалентну компенсацію, яка буде рівною тим збиткам і втратам, які вони зазнали внаслідок примусового вилучення землі, або їм буде надана подібна земельна ділянка, яка буде не гіршою за вилучену. Статтею 4 Закону України [4] закріплено принципи відчуження об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, які в деяких положеннях перекликаються із основними особливостями законодавства країн ЄС щодо примусового відчуження. Водночас у нормативно-правових актах України відсутні чіткі процедури підготовки, ухвалення рішення про викуп та примусове відчуження земельних ділянок. Чинні законодавчі норми визначають права державних органів влади або органів місцевого самоврядування в загальних положеннях, що може призвести до значних втрат, особливо від можливого відчуження земель сільськогосподарського призначення. Крім того, у чинних правових нормах щодо викупу та примусового відчуження земельних ділянок існує такий проблемний аспект, як компенсація за втрачену ділянку. У законодавчій базі наявна неврегульованість норм щодо визначення вартості земельних ділянок і нерухомого майна, збитків, завданих їхнім власникам у разі примусового відчуження, відсутність чітко визначених суб'єктів оцінки компенсації, невизначеність механізмів планування та виділення коштів, необхідних для викупу або відшкодування вартості відчужуваних земельних ділянок тощо. Також у законодавстві України під час примусового відчуження земельних ділянок інтереси інших осіб (крім власників ділянок, що відчужуються) враховані далеко не повною мірою. Якщо примусове відчуження здійснюватиметься неналежним чином, можуть виникнути такі проблеми:

- зменшення безпеки володіння власністю: громадяни можуть втрати віру у безпеку та гарантованість володіння власністю, якщо уряд має можливість примусово відчужувати приватні земельні ділянки без дотримання визначеної процедури та/або без виплати адекватної компенсації;
- скорочення інвестицій: негарантоване володіння власністю, загроза упередженого позбавлення майна та пов'язаних із ним доходів відлякує вітчизняних та іноземних інвесторів;
- послаблення земельного ринку: загрози землеволодінню негативно впливають на обсяг трансакцій, позбавляють громадян бажання інвестувати у придбання або утримання нерухомості, знижує вартість землі;
- створення підґрунтя для корупції та зловживання владою;
- затримання придбання земельних ділянок у разі скарг на нечесні процедури, що може затримати придбання земельних ділянок, тим самим блокуючи реалізацію проектів і збільшуючи витрати;
- виплата постраждалим власникам та користувачам неадекватної компенсації: фінансові виплати можуть

не відповідати потребам забезпечення постраждалих помешканням (домівкою) на сталій основі після примусового відчуження їх землі. Громадяни можуть відчувати, що вони не отримали відшкодування за втрати, пов'язані з позбавленням їх культурних, релігійних або емоційних аспектів землеволодіння».

«Накопичені до сьогодні зарубіжні дослідження свідчать про те, що, незалежно від того, в якій країні відбувається викуп земельних ділянок, ключовими проблемами, які потребують вивчення та свідомого ставлення, є: визначення і тлумачення термінів, цілі викупу, правові підстави вимог про відшкодування, базис та методи оцінки» [5].

«Компенсація покликана відшкодувати втрати громадян і має будуватися на принципах рівності та еквівалентності (ФАО ООН, Дослідження землекористування, випуск 10 «Примусове відчуження земельних ділянок та компенсація», Рим 2008).

Автори статті «Аналіз можливості застосування європейського досвіду щодо викупу земельних ділянок для суспільних потреб» вказують, що «законодавство України не в повній мірі відповідає світовим вимогам щодо регулювання відносин у сфері примусового викупу земель для суспільних потреб».

Більш детальної регламентації потребує визначення виду вартості та методів оцінки земельних ділянок (їх частин). У деяких випадках доцільним є використання принципу «розділення доходу». У розмірі компенсації слід враховувати збитки, пов'язані з погіршенням навколишнього середовища та стандартну надбавку у розмірі 25% від вартості земельної ділянки».

Проаналізувавши проблему відшкодування під час примусового викупу житлової нерухомості в Білорусії (2007) зазначено, що компенсацію визначають спеціальні

організації, у складі яких працюють професійні оцінювачі. Сума компенсації вдвічі перевищує ринкову вартість нерухомості, але ставлення до власників не є рівним.

Проблему визначення компенсації однозначно не вирішено й на міжнародному рівні. Інтервал надбавки становить 25—100% до ринкової вартості.

Отже, у законодавчій базі наявна неврегульованість норм щодо визначення вартості земельних ділянок і нерухомого майна, збитків, завданих їхнім власникам у разі примусового відчуження, відсутність методик та чіткої визначених суб'єктів оцінки компенсації.

Список використаних джерел

1. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночу діяльність в Україні : Закон України від 12.07.2001 р. № 2658-III (зі змін. та допов.). Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 47. Ст. 251.
2. Про Порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам : Постанова КМУ від 19.04.1993 р. № 284 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/284-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.02.2021).
3. Про судову практику у справах за позовами про захист права приватної власності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22.12.1995 р. № 20 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0020700-95#Text> (дата звернення: 20.02.2021).
4. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності : Закон України від 17.11.2009 р. № 1559-VI (зі змін. та допов.). Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2010. № 1. Ст. 2.
5. Козлова Т. В., Балицька М. Е. Порівняльний аналіз законодавства країн ЄС і України щодо примусового відчуження земельних ділянок. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php> (дата звернення: 20.02.2021).

М. В. Лещенко,

кандидат технічних наук, старший судовий експерт Полтавського НДЕКЦ МВС України, м. Полтава, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4618-7053>, e-mail: mv.leshchenko@gmail.com

ПРОБЛЕМИ ЯКОСТІ ВИКОНАННЯ ТЕПЛОІЗОЛЯЦІЇ ОГОРОДЖУВАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ ІЗ ТЕПЛОПРОВІДНИМИ ВКЛЮЧЕННЯМИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Проведено експериментальні дослідження температурно-вологісного режиму конструктивного вузла термічно неоднорідної огороджувальної конструкції покрівлі для забезпечення енергоефективності будівлі.

Ключові слова: будівельно-технічна експертиза, енергоефективність.

Abstract. Experimental researches on temperature and humidity conditions of constructional unit of thermally heterogeneous cladding constructions of the roof have been conducted. This ensures energy efficiency of the building.

Keywords: forensic structural engineering examination, energy efficiency.

Аннотация. Проведено экспериментальные исследования температурно-влажностного режима конструктивного узла термически неоднородной ограждающей конструкции для обеспечения энергоэффективности здания.

Ключевые слова: строительно-техническая экспертиза, энергоэффективность.

Будівельно-технічна експертиза є однією з трудомістких видів судових експертиз. Питання, які потребують дослідження експертами, можуть охоплювати різні напрямки будівельної галузі. Одним із напрямків дослідження є перевірка забезпечення енергоефективності огороджувальних конструкцій, а саме якісного виконання теплоізоляції теплопровідних включень у термічно неоднорідних огороджувальних конструкціях.

Проектуючи та влаштовуючи енергоефективні оболонки будівлі, слід враховувати конструктивні особливості всіх вузлів її зовнішніх огороджувальних конструкцій. Це впливає, передусім, на теплозахисні властивості теплоізоляційної оболонки всієї будівлі. В результаті неякісного виконання теплоізоляції теплопровідних включень у термічно неоднорідних огороджувальних конструкціях можуть виникати теплові відмови у вигляді утворення конденсату на внутрішній поверхні огородження у місцях теплопровідних включень. Негативні наслідки

впливу конденсату на конструктивні елементи будівлі та її мікроклімату спонукають науковців проводити дослідження для вирішення даної проблеми.

Метою роботи є оцінювання температурно-вологісного режиму огорожувальної конструкції покрівлі з легких сталевих тонкостінних конструкцій (ЛСТК) будівлі, що експлуатують за допомогою теплового моделювання для встановлення причин температурних відмов у місцях теплопровідних включень.

Дослідження теплофізичних характеристик огорожувальних конструкцій із теплопровідними включеннями розглядалися як у вітчизняних наукових працях [1—4], так і у закордонних [5—8].

В українських будівельних нормативних документах вплив складності конструктивних вузлів на теплозахисні властивості можна врахувати лише при визначенні лінійних та точкових коефіцієнтів теплопередачі. Однак, методику визначення лінійних і точкових коефіцієнтів, яку представлено в ДСТУ ISO 10211-1:2005 [9, 10], наведено з деякими відмінностями від оригінального документу EN ISO 10211 [11], а також є доволі складною. Її не можна застосовувати загальним підходом до всіх конструктивно складних вузлів огорожувальних конструкцій. Потрібно розглядати, моделювати та розраховувати кожен конкретний вузол окремо.

Для експериментальних досліджень було обрано конструктивний вузол покрівлі з ЛСТК реальної промислової будівлі, що експлуатують у м. Києві. Проблемою цієї конструкції є тепла відмова огорожувальної конструкції покрівлі, для якої характерне велике накопичення вологи під паробар'єром.

Конструктивна схема експериментального вузла представлено на Рис. 1, яка містить: 1) металевий профнастил: 0,5 мм; 2) плита OSB-3 2 шари: $12 \times 2 = 24$ мм; $\lambda(B) = 0,10$ Вт/м·К; 3) гідробар'єр; 4) повітряні прошарки; 5) утеплювач: $\rho = 135$ кг/м³; $\lambda(B) = 0,042$ Вт/м·К; 6) пароізоляція (паробар'єр JUTA R110); несучі елементи — металокаркас (профіль C152,4×50,8×1,5; $t = 1,5$ мм).

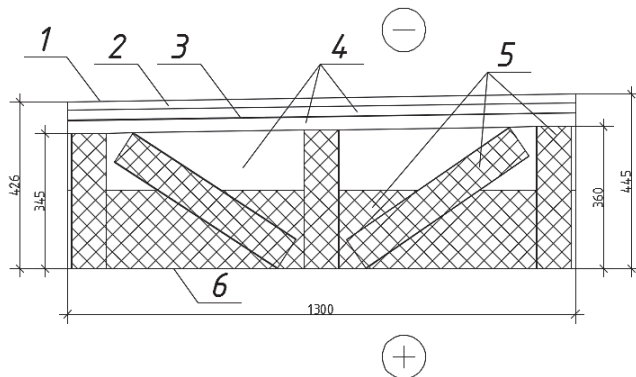

Рис. 1. Конструктивна схема експериментального вузла

На момент виникнення теплової відмови огорожувальної конструкції умови експлуатації були такі: температура зовнішнього середовища -12 °С; внутрішнього $+5$ °С. Ці дані враховували у заданні граничних умов для теплового моделювання. Теплове поле експериментального вузла після проведення розрахунків наведено на Рис. 2.

Рис. 2. Теплове поле експериментального вузла

Результати проведеного моделювання свідчать, що температура на внутрішній поверхні огорожувальної конструкції покрівлі у місцях теплопровідних включень знаходиться нижче нормованого значення, що призводить до утворення конденсату і значного накопичення вологи.

Отже, оцінювання температурно-вологісного режиму огорожувальної конструкції покрівлі з легких сталевих тонкостінних конструкцій (ЛСТК) будівлі, що експлуатується, за допомогою теплового моделювання дало змогу встановити причину температурних відмов у місцях теплопровідних включень. Облаштовуючи енергоефективні конструктивні рішення теплоізоляції будівель, потрібно базуватися на безперервності теплоізоляційного шару.

Список використаних джерел

1. Yurin O., Galinska T. Study of heat shielding qualities of brick wall angle with additional insulation located on the outside fences // MATEC Web of Conferences. 2017. Vol. 116. P. 02039.
2. Leshchenko M. V., Semko V. O. Thermal characteristics of the external walling made of cold-formed steel studs and polystyrene concrete // Magazine of Civil Engineering. 2015. № 8. P. 44—55.
3. Pichugin S. F., Semko V. O., Leshchenko M. V. Probabilistic Analysis of Thermal Performance of the Wall from Light-Gauge Thin-Walled Steel Structures // Collection of scientific papers. Series: Haluzeve mashynobuduvannya, budivnytstvo. 2017. Issue 1 (48). P. 144—155.
4. Maryna Leshchenko, Oleksandr Semko, Liubov Shumska, Olena Filonenko. Insulation of Building Envelope Complicated Node Points // International Journal of Engineering & Technology. 2018. Vol. 7, № 4.8. P. 190—195.
5. Christina Diakaki, Evangelos Grigoroudis, Nikos Kabelis, Dionyssia Kolokotsa, Kostas Kalaitzakis, George Stavrakakis. A multi-objective decision model for the improvement of energy efficiency in buildings // Energy. 2010. Vol. 35, Issue 12. P. 5483—5496.
6. Garay R., Uriarte A., Apraiz I. Performance assessment of thermal bridge elements into a full scale experimental study of a building façade // Energy and buildings. 2014. № 85. P. 579—591.
7. Sareh Najji, Oğuz Cem Çelik, U. Johnson Alengaram, Mohd Zamin Jumaat, Shahaboddin Shamsirband. Structure, energy and cost efficiency evaluation of three different lightweight construction systems used in low-rise residential buildings // Energy and buildings. 2014. № 84. P. 727—739.
8. Simo Ilomets, Kalle Kuusk, Leena Paap, Endrik Arumägi & Targo Kalamees, Impact of linear thermal bridges on thermal transmittance of renovated apartment buildings // Journal of Civil Engineering and Management. 2017. Vol. 10, № 2. P. 96—104.

9. ДСТУ ISO 10211-1:2005. Теплопровідні включення в будівельних конструкціях. Обчислення теплових потоків і поверхневих температур. Ч. 1. Загальні методи (ISO 10211-1:1995, IDT). Київ : Держспоживстандарт України, 2008. 38 с.
10. ДСТУ ISO 10211-2:2005. Теплопровідні включення в будівельних конструкціях. Обчислення теплових потоків і поверхневих температур. Частина 2. Лінійні теплопровідні включення (ISO 10211-1:1995, IDT). Київ : Держспоживстандарт України, 2008. 12 с.
11. ISO 10211:2017. Thermal bridges in building construction — Heat flows and surface temperatures — Detailed calculations. P. 55.

А. В. Лубенцов,

кандидат юридичних наук, завідувач лабораторії інженерно-транспортних досліджень
ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1419-633>, e-mail: Lubencov_av@ukr.net

Є. В. Калашніков,

науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8136-548X>, e-mail: kalashnikov0911@gmail.com

ОБ'ЄКТИ СУДОВОЇ ІНЖЕНЕРНО-ТРАНСПОРТНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Розглянуто питання, що стосуються об'єктів дослідження під час проведення судової інженерно-транспортної (автомехнічної) експертизи. Наведено перелік об'єктів з урахуванням завдань, які можна вирішувати під час проведення судової інженерно-транспортної (автомехнічної) експертизи.

Ключові слова: об'єкт, судова експертиза, дорожно-транспортна пригода, транспортний засіб, Правила дорожнього руху.

Abstract. Issues related to research objects of while road accident analysis are considered. The list of objects is presented taking into account the tasks that can be solved while road accident analysis.

Keywords: object, forensic examination, traffic collision, vehicle, traffic codes.

Аннотация. Рассмотрены вопросы, касающиеся объектов исследования при проведении судебной инженерно-транспортной (автомехнической) экспертизы. Приведен перечень объектов с учетом заданий, которые можно решить при проведении судебной инженерно-транспортной (автомехнической) экспертизы.

Ключевые слова: объект, судебная экспертиза, дорожно-транспортное происшествие, транспортное средство, Правила дорожного движения.

Об'єкт судової експертизи є одним із ключових питань у теорії судової експертології, щодо якого в науковій літературі постійно точиться дискусія. Незважаючи на те, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» об'єктом судової експертизи є об'єкти, явища та процеси, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органу досудового розслідування чи суду [1], у наукових колах з цього питання відсутні чіткі формулювання.

Зокрема, протиріччя виникають у трактуванні змісту поняття «об'єкт судової експертизи». Так, деякі вчені вкладають у зміст цього поняття лише матеріальні об'єкти, інші — також явища та процеси. Наприклад, І. В. Пиріг під об'єктом судової експертизи розуміє сліди, речі або факти, що встановлені іншими процесуальними джерелами, дослідження яких на основі спеціальних знань експерта надає останньому можливість встановити обставини, що складають предмет експертизи або

обґрунтувати неможливість їх встановлення [2]. Іншої думки Р. С. Белкін, який зазначає, що об'єкт експертного дослідження — це матеріальний об'єкт, який містить інформацію, необхідну для вирішення експертних завдань (речові докази, труп, речова обстановка місця події, зразки для порівняльного дослідження, інші матеріали справи) [3]. Таку позицію підтримує О. Р. Россинська, яка вважає, що об'єктами експертизи є здебільшого речові докази, зокрема: відображення людей та тварин, предметів, механізмів та агрегатів, речовини, матеріали та вироби, документи та поліграфічна продукція, виділення людини, частини її тіла та трупи, різноманітні об'єкти рослинного та тваринного походження та багато іншого [4].

М. Г. Щербаківський, досліджуючи це питання, зазначає, що об'єкти нематеріального характеру (факти, події минулого) можуть виступати тільки як гносеологічна категорія, їх дослідження можна розглядати лише в гносеологічному, а не в правовому аспекті [5]. Тому доцільно конкретніше розуміти об'єкти експертизи лише як об'єкти матеріального характеру (люди, тварини, речі, документи), що підлягають експертному дослідженню. Це обумовлено тим, що в іншому разі можливе змішання об'єкта й предмета експертизи (як мети дослідження), по-друге, тому що об'єкт дослідження є поняттям не тільки гносеологічним, а й правовим [5]. Правовий режим можна поширювати лише на реальні об'єкти. Об'єкти нематеріального характеру (процеси, події минулого) не мають будь-якого процесуального становища, тому правильно буде розуміти під об'єктами експертного дослідження тільки матеріальні предмети, оскільки це дає змогу повніше враховувати правову специфіку судової експертизи [6]. Тільки матеріальні об'єкти можуть бути зафіксовані та процесуально оформлені в матеріалах кримінального провадження, а потім надані в розпорядження експерта. Тільки відносно таких об'єктів експерт має якісь повноваження.

Однак експертному дослідженню можуть підлягати не тільки конкретні предмети, а й різні процеси (події, явища, дії), на підставі вивчення яких експерт пізнає інші факти, що є предметом експертизи [6]. У гносеологічному значенні об'єктами пізнавальної діяльності експерта можуть бути матеріальні предмети, утворення, фрагменти

діяльності, дії, процеси, явища, будь-які факти. Але за такого підходу встановлення подій експертним дослідженням здійснюється не безпосередньо, а опосередковано за слідами-відображеннями цих подій у навколишньому матеріальному середовищі. Тому об'єкти судової експертизи можна поділити на матеріальні (предмети та їх сукупності) або матеріалізовані (документи) джерела інформації, до яких застосовують процесуальні процедури, пов'язані з виявленням, фіксацією, вилученням та наданням експерту на дослідження [6].

Це твердження особливо актуальне для встановлення об'єкта інженерно-транспортної (автотехнічної) експертизи. Адже під час її проведення (крім матеріальних предметів) дослідженню підлягають також процеси та явища, які відбувалися під час дорожньо-транспортної пригоди. Якщо після виявлення матеріальних предметів слідчий передає їх на дослідження експерту, то процеси та явища йому розглядати набагато складніше. Як передати характер таких процесів, якщо вони відбулися у минулому і можуть бути просторово не закріплені. Тому такі факти, процеси та явища підлягають закріпленню у процесуальних документах (протоколах огляду, допиту, слідчого експерименту тощо).

Отже, об'єкти судової інженерно-транспортної (автотехнічної) експертизи — це матеріальні предмети або закріплені в процесуальних документах факти, процеси та явища, які є джерелами інформації про дорожньо-транспортну пригоду та її учасників і які у процесуальному порядку спрямовано на дослідження судовому експерту.

У науковій літературі існують різні класифікації об'єктів судової експертизи. Так, узагальнену класифікацію запропонували О. Р. Россинська та О. І. Галяшина. За видом носія інформації їх поділяють на об'єкти-відображення й об'єкти-предмети. До об'єктів-відображень належать матеріальні сліди, на яких в результаті процесу слідоутворення відобразилася інформація про інший об'єкт, подію або явище. До об'єктів-предметів належать всі матеріальні предмети — носії інформації про подію через своє існування або наявність дійсного чи можливого зв'язку з нею [4].

У діагностичних експертних дослідженнях об'єкти поділяють на ті, що діагностують стан, властивості об'єкта (наприклад, справність або несправність конкретного транспортного засобу), і ті, що діагностують об'єкти, надані для перевірки (транспортний засіб), в якому їх було виявлено на місці події.

Загальним об'єктом судової інженерно-транспортної (автотехнічної) експертизи є транспортні засоби, а також явища й процеси, пов'язані з їх функціонуванням за цільовим призначенням. Виходячи з виокремлення експертних спеціальностей у галузі інженерно-транспортних досліджень, можна виокремити три основні категорії об'єктів інженерно-транспортної (автотехнічної) експертизи: 1) дослідження обставин і механізму дорожньо-транспортних пригод; 2) дослідження технічного стану транспортних засобів; 3) дослідження деталей транспортних засобів; 4) транспортно-трасологічні дослідження.

Зазначені об'єкти можна досліджувати безпосередньо або за матеріалами справи [7].

Однак, вказаний перелік об'єктів потребує деякої конкретизації та доповнення. Так, з урахуванням завдань, які можна вирішувати під час проведення автотехнічних експертиз (визначення несправностей транспортного засобу, механізму ДТП та її елементів, відповідності дій водія транспортного засобу в конкретній дорожній ситуації технічним вимогам Правил дорожнього руху, наявності у водія технічної можливості запобігти пригоді з моменту виникнення небезпеки, а також встановлення причиново-наслідкового зв'язку між діями водія та ДТП), можна виокремити такі об'єкти експертного дослідження.

1. Транспортні засоби:

а) механічні транспортні засоби (такі, що приводяться в рух за допомогою двигуна; трактори, самохідні машини і механізми, а також тролейбуси та транспортні засоби з електродвигуном потужністю понад 3 кВт);

- транспортні засоби, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про автомобільний транспорт», визначено як колісні транспортні засоби (автобуси, вантажні та легкові автомобілі, причіпи, напівпричіпи), які використовують для перевезення пасажирів, вантажів або виконання спеціальних робочих функцій;

- мотоцикли та мопеди, визнані двоколісними механічними транспортними засобами. Вочевидь, такі об'єкти слід відносити до об'єктів інженерно-транспортної (автотехнічної) експертизи з урахуванням кількості ДТП з їх участю;

- рейкові транспортні засоби (трамваї та платформи зі спеціальним обладнанням, що рухаються трамвайними коліями);

б) велосипеди, визначені як транспортні засоби (крім інвалідних візків), що приводять у рух мускульною силою людини, яка знаходиться на ньому.

2. Частини транспортних засобів, їх конструктивні деталі та елементи деталей.

3. Технічна документація на транспортний засіб.

4. Обставини на місці дорожньо-транспортної пригоди.

5. Обставини та механізм ДТП.

6. Матеріали кримінального провадження (процесуальні документи (протоколи огляду місця ДТП, допитів, слідчих експериментів, висновки експертів тощо), схеми ДТП, відеозаписи, фототаблиці, довідки з метеостанцій тощо) [8].

Список використаних джерел

1. Прокопанич Г. К. Використання спеціальних знань в господарському судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 197 с.
2. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с.
3. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. 2-е изд., доп. Москва : Мегатрон XXI, 2000. 334 с.
4. Россинская Е. Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе. Москва : Норма, 2006. 656 с.

- Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : В деле, 2015. 560 с.
- Сидоров Э. Т. Использование автотехнических познаний в раскрытии и расследовании дорожно-транспортных преступлений : дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1999. 273 с.
- Про затвердження Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертиз : наказ Мініюсту України від 02.10.2008 р. № 1666/5 (зі змін та допов.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0924-08> (дата звернення: 22.02.2021).
- Лубенцов А. В. Проблеми визначення об'єктів судової автотехнічної експертизи // Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. Вип. 2. Т. 3. С. 209—213.

О. Н. Лукашкова,

научный сотрудник НПЦ Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь,
г. Минск, Республика Беларусь;
e-mail: L22805@tut.by

Т. В. Осадчук,

кандидат биологических наук, ведущий научный сотрудник НПЦ Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь, г. Минск, Республика Беларусь

Т. В. Забавская,

научный сотрудник НПЦ Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь,
г. Минск, Республика Беларусь

С. А. Котова,

кандидат химических наук, заведующий лабораторией НПЦ Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь, г. Минск, Республика Беларусь

ФОРМИРОВАНИЕ МУЛЬТИПЛЕКСНОЙ ТЕСТ-СИСТЕМЫ ДЛЯ ЭКСПЕРТНОЙ ДНК-ИДЕНТИФИКАЦИИ ЖИВОТНЫХ ВИДА ВЫДРА РЕЧНАЯ (LUTRA LUTRA)

Аннотация. Настоящая работа посвящена подбору микросателлитных ДНК-маркеров и формированию на их основе мультиплексной тест-системы, пригодной для ДНК-идентификации биологических образцов (следов) животных вида выдра речная (*Lutra lutra*) при экспертном сопровождении дел о незаконной охоте.

Ключевые слова: выдра речная, незаконная охота, ДНК-идентификация, микросателлитные маркеры.

Abstract. The article is dedicated to the selection of microsatellite DNA markers and formation on its basis of multiplex test system suitable for forensic DNA-profiling of biological samples (traces) of animals of eurasian otter species (*Lutra lutra*) to support the investigation on illegal hunting cases.

Keywords: Eurasian otter, illegal hunting, DNA-profiling, microsatellite markers.

Анотація. Роботу присвячено добиранню микросателітних ДНК-маркерів і формуванню на їх основі мультиплексної тест-системи, придатної для ДНК-ідентифікації біологічних зразків (слідів) тварин виду выдра річкова (*Lutra lutra*) під час експертного супроводження справ про незаконне полювання.

Ключові слова: выдра річкова, незаконне полювання, ДНК-ідентифікація, микросателітні маркери.

Выдра речная или обыкновенная (*Lutra lutra*) — вид хищных млекопитающих семейства Куньи (*Mustelidae*), широко распространенный на территории Европы, Азии и Северной Америки. В Республике Беларусь выдра речная обитает повсеместно, однако наиболее плотно заселены животными водные экосистемы центральной и северной частей республики. Данные о численности представителей вида свидетельствуют о постепенном сокращении белорусской популяции выдры. Так, если в середине 1990-х численность особей вида в Беларуси достигала 12 тыс., то к 2013 году она сократилась почти

вдвое — до 6,7 тыс., а по данным 2020 года на территории страны обитало всего 4.7 тыс. особей выдры речной. К основным причинам сокращения численности локальных популяций выдры относят ухудшение экологического состояния водных экосистем в связи с использованием пестицидов и незаконную охоту ради шкур. Опасность резкого сокращения численности выдры в Республике Беларусь предполагает необходимость контроля за несанкционированным изъятием животных из дикой природы, в связи с чем актуальной становится проблема разработки эффективных способов доказывания факта незаконной добычи в судебно-экспертной практике. Одним из наиболее надежных способов при этом признан метод генетической идентификации (видовой и индивидуальной) с использованием систем микросателлитных маркеров.

Настоящая работа посвящена подбору микросателлитных ДНК-маркеров и формированию на их основе мультиплексной тест-системы, пригодной для ДНК-идентификации биологических образцов (следов) животных вида выдра речная (*Lutra lutra*) при экспертном сопровождении дел о незаконной охоте.

На первом этапе исследования на основе анализа литературных данных было отобрано 10 микросателлитных маркеров — *Lut457*, *Lut604*, *Lut615*, *Lut717*, *Lut818*, *Lut832*, *Lut833*, *RIO16*, *RIO18*, *RIO19*, полиморфная природа которых был ранее показана на популяциях выдры речной, обитающих на территории Европы, Северной Африки, Индии [1, с. 603; 2, с. 1249]. Полиморфизм отобранных локусов в белорусской популяции выдры исследовали в монокусных реакциях амплификации с использованием олигонуклеотидных праймеров, аналогичных описанным в литературе, и ДНК животных (12 образцов) из различных административных районов республики. Для 10 микросателлитных маркеров в исследованной выборке животных суммарно обнаружено 49 аллелей, при этом

наиболее полиморфным оказался микросателлит *Lut615*, для которого у 12 особей выдры выявлено 10 аллельных вариантов (диапазон длин амплифицируемых фрагментов был 252 до 272 п.н.). Для маркеров *Lut833*, *Lut832*, *Lut818*, *RIO19* было показано по 5 аллельных вариантов, для маркеров *Lut457*, *Lut604*, *Lut717* и *RIO16* — по 4 аллельных варианта, для маркера *RIO18* — 3 аллельных варианта. Таким образом, все исследованные микросателлитные маркеры оказались полиморфными в белорусской популяции выдры речной. Для удобства использования в лабораторной практике из праймеров, специфичных к исследованным маркерам, была сформирована мультиплексная тест-система, оптимизированная для анализа с использованием традиционных для экспертных лабораторий платформ капиллярного электрофореза флуоресцентно-меченных продуктов ПЦР (генетических анализаторов). Сформированная тест-система апробирована в экспертном исследовании, связанном с идентификацией биологических следов животного вида выдра речная, назначенном в рамках материалов проверки по факту незаконной охоты.

С целью дальнейшего поиска маркеров, потенциально информативных для ДНК-идентификации биологических образцов (следов) животных вида выдра речная, на втором этапе работы были протестированы микросателлиты других видов семейства Куны, поскольку ранее в исследованиях была показана принципиальная возможность использования праймеров, специфичных к фланкирующим регионам микросателлитных последовательностей, в реакциях амплификации с ДНК близкородственных видов животных в пределах рода или даже семейства. Для выборки, включающей 12 особей выдры речной, проанализирован полиморфизм 5 микросателлитных маркеров норки американской (*Mvi1271*, *Mvi1321*, *Mvi1341*, *Mvi1354*, *Mvi1381*) и 7 микросателлитных маркеров ласки обыкновенной (*Mn1.27*, *Mn1.6*, *Mn3.6*, *Mn3.12*, *Mn4.14*, *Mn6.9*, *Mn6.14*) [3, с. 509; 4, с. 598]. В ходе анализа было показано, что два микросателлитных маркера норки

американской *Mvi1341* и *Mvi1381* и один маркер ласки обыкновенной *Mn6.9* в популяции выдры речной выявлялись как полиморфные еще два маркера ласки обыкновенной — *Mn6.14* и *Mn1.6* выявлялись как мономорфные (специфичные праймеры при амплификации с ДНК выдры давали по одному аллельному фрагменту размером 238 п.н. и 268 п.н. соответственно).

Праймеры, специфичные к другим маркерам норки американской и выдры обыкновенной, в реакции амплификации с ДНК выдры речной, не давали специфичных фрагментов, выявляемых в ходе капиллярного электрофореза на генетическом анализаторе. Таким образом, в результате работы было отобрано еще три полиморфных микросателлитных маркера, потенциально пригодных для экспертной ДНК-идентификации биологических образцов (следов) выдры речной. Дальнейшие работы будут направлены на интеграцию отобранных маркеров норки американской и выдры обыкновенной в сформированную на первом этапе исследования мультиплексную тест-систему и подбор маркера, пригодного для установления биологического пола животного вида выдра речная. ДНК-маркеры с мономорфным характером выявления также будут использованы в дальнейших исследованиях как потенциально информативные для ДНК-идентификации видов в пределах семейства Куны.

Список использованных источников

1. Ten new polymorphic microsatellite loci for North American river otters (*Lontra canadensis*) and their utility in related mustelids / A. S. Beheler [et al.] // *Molecular Ecology Notes*. 2005. Vol. 5. P. 602—604.
2. Dallas J. F., Piertney S. B. Microsatellite primers for the Eurasian otter // *Molecular Ecology*. 1998. Vol. 7. P. 1247—1263.
3. Microsatellite markers for genetic studies in the weasel (*Mustela nivalis*) / M. Rodrigues [et al.] // *Eur. J. Wildl. Res.* 2012. Vol. 58. P. 507—510.
4. Vincent I. R., Farid A., Otieno C. J. Variability of thirteen microsatellite markers in American mink (*Mustela vison*) // *Can. J. Anim. Sci.* 2003. Vol. 83. P. 597—599.

О. В. Максютя,

аспірантка Одеської державної академії будівництва та архітектури, судовий експерт Одеського НДІСЕ,
м. Одеса, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7587-0874>, e-mail: maxiuta92@gmail.com

ЩОДО ОКРЕМИХ ЕТАПІВ ПРОВЕДЕННЯ ОБМІРНИХ РОБІТ

Анотація. Список досліджень та обстежень може бути доволі широким — він визначається типом і віком як самого об'єкта, так і будівельного матеріалу, а також присутності в будівлі унікальних архітектурних елементів і рішень. У межах комплексного обстеження можна проводити дослідження геологічного, геофізичного і навіть мікологічного характеру (якщо конструкції виконані з дерева і вражені грибок). Але починати слід з інженерно-геодезичних вишукувань або обмірних робіт.

Ключові слова: контрольні обміри, прилади, геодезія, фотограмметрія.

Abstract. The list of studies and surveys can be quite wide: it is determined by the type and age of both the object itself and the building material, as well as the presence of unique architectural elements and designs in the building.

As part of a comprehensive survey, studies of a geological, geophysical and even mycological nature can be carried out: if structures are made of wood and are affected by fungus. But either way, it all starts with engineering and geodetic surveys, or measurement.

Keywords: control measurements, instruments, geodesy, photogrammetry.

Аннотація. Список досліджень і обстежень може бути достатньо широким — він визначається типом і віком як самого об'єкта, так і будівельного матеріалу, а також присутності в будівлі унікальних архітектурних елементів і рішень. В межах комплексного обстеження можна проводити дослідження геологічного, геофізичного і навіть мікологічного характеру (якщо конструкції виконані з дерева

и поражены грибом). Но начинать следует с инженерно-геодезических изысканий, или обмерных работ.

Ключевые слова: контрольные обмеры, приборы, геодезия, фотограмметрия.

Обмірні роботи — це цілий комплекс заходів, спрямованих на встановлення точних розмірів будівельних конструкцій і їх елементів. Як об'єкти обмірних робіт можуть виступати внутрішні приміщення, будівлі загалом і навіть інженерні споруди (мости, естакади та ін.).

Перш за все, позначимо напрями діяльності, у межах яких потрібні обмірні роботи:

- проектування, реконструкція та ремонт будівель;
- розміщення в приміщенні обладнання або меблів;
- ефективна експлуатація будівлі або приміщення;
- облік площі в реєструвальних організаціях;
- під час розрахунку вартості будівельних робіт;
- для оцінювання вартості нерухомості.

Склад і обсяг обмірних робіт визначають поставлені завдання, вид технічного обстеження та наявність первинних документів про відповідність і виконавчу документацію на об'єкт.

Обмірювання внутрішніх приміщень (житлових та офісних приміщень, торгових залів, складів, цехів та ін.) проводять з метою розробки або оновлення технічного плану об'єкта у випадках введення його в експлуатацію, перепланування, ремонту, здачі в оренду та ін. За результатами обмірювання складається обмірний план, на якому вказано положення несучих стін, перегородок, віконних і дверних прорізів, сантехнічних приладів (якщо вони є), а також обчислена загальна площа всього приміщення та окремих кімнат. За потреби можуть бути складені креслення варіантів перепланування.

Під час обмірювання будівельних конструкцій (фасадів, фундаментів, сходових майданчиків, покрівель тощо.) Проводять загальне визначення їх геометричних розмірів, а також окремих архітектурних елементів — виступів, карнизів, парапетів тощо.

Заміри параметрів будівлі - найбільш об'ємний вид обмірних робіт. У його ході проводять вимірювання зовнішніх і внутрішніх геометричних розмірів об'єкта з розкриттям закритих конструкцій в разі потреби. За результатами таких робіт складають такі обмірювальні креслення:

- поверхові плани всіх поверхів, зокрема підвал і горище;
- креслення фасадів;
- креслення окремих вузлів конструкції (в обсязі, погодженому з замовником);
- креслення фундаментів, перегородок, розкладки плит перекриттів;
- схеми перетинів шурфів (під час обстеження фундаменту) та ін.

Обміри інженерних споруд (тунелів, мостів, шляхопроводів та ін.). У цьому випадку проводять геометричні виміри, визначають габарити прольотів, колон, виконують креслення поперечних і поздовжніх розрізів з нанесенням висотних відміток.

Крім встановлення розмірів будівель і конструкцій, обмірні роботи та створення креслень потрібні для

відновлення втрачених робочих проектів, для розробки проекту капітального ремонту, для проведення перевірки розрахунків конструкцій або для встановлення обсягів реально виконаних будівельно-монтажних робіт.

Для проведення обмірних робіт застосовують:

- найпростіші засоби вимірювань (лінійку, механічну рулетку, штангенциркуль, щуп, шаблон, рівень, висок, лупу, кутомір, теодоліт);
- високотехнологічні (лазерний далекомір, електронний кутомір, лазери, тахеометр).

Вибір обладнання в межах надання послуги залежить від методу обмірювання та характеру приміщення.

Методи обмірювання приміщень, будівель і споруд різних категорій

1. Фотограмметричний метод. Його сутність полягає у визначенні розмірів об'єкта на основі фотознімків (одиночних і стереопар). Для їх отримання об'єкт фотографують із близької відстані з різних положень. У результаті застосування цього методу можливо отримати:

- фронтальні плани будівлі;
- обмірні креслення фасадів та інтер'єрів в різних масштабах;
- обмірні креслення деталей фасадів та інтер'єрів у великому масштабі;
- профілі по зовнішньому контуру фасаду за заданими перетинами.

До недавнього часу в фотограмметрії застосовували спеціальні фотокамери, в наш час використовують високотехнологічні стереокамери, що дають змогу обходитися без взаємного орієнтування фотокамер під час зйомки. Ще один фотограмметричний прилад (стереокомпаратор) застосовують для вимірювання координат на отриманому стереознімку. Фотограмметричний метод містить такі самі процеси, що і фотографічна зйомка місцевості: спочатку фотографують об'єкт, потім стереопари вимірюють на стереокомпараторі, а в підсумку складають обмірне креслення.

Метод дає змогу виконувати обмірювання старих і зруйнованих будівель. Переваги фотограмметрії:

- висока точність вимірювань; високий ступінь автоматизації процесу вимірювань, що забезпечує об'єктивність результатів;
- велика продуктивність;
- можливість проводити дистанційні вимірювання об'єктів, перебування на яких небезпечно для людини.

Фотограмметрію використовують не тільки в обмірних роботах. Широке застосування вона знайшла в кіноіндустрії для поєднання гри реальних акторів з комп'ютерною анімацією. Саме з її допомогою створено такі кінохіти, як «Аватар», «Бійцівський клуб», «Володар перстнів» та ін.

Завдяки фотограмметричному методу можна встановити точну геометричну форму споруди, відтворити параметри втрачених елементів з архівних знімків і досліджувати конструктивні особливості будівлі.

2. Геодезичний метод. Це так само безконтактний метод, тому для обмірювань не потрібно спорудження лісів.

Методика обмірювань є доволі простою й практично збігається з геодезичною зйомкою місцевості. Але оскільки обмірні креслення складають у більшому масштабі, ніж топографічні плани, точність вимірювань і побудов потрібна вища.

Для отримання обмірного креслення визначають координати всіх характерних точок будівельної споруди звичайним зовнішнім обмірюванням будівлі. Для вимірювань застосовують теодоліт, нівелір, рулетки та мірні стрічки. Метод вимагає великого обсягу обчислень, але вони порівняно прості, для їх виконання доволі звичайного калькулятора.

3. **Натурний метод.** Найпростіший і протягом тривалого часу єдиний доступний метод обмірювань. Використовують дотепер для обмірювань невеликих будівель (альтанок, павільйонів, інтер'єрів будівель (квартир) і архітектурних деталей, доступних для безпосереднього вимірювання). Під час натурального методу використовують найпростіші вимірювальні інструменти (схили, рівні, лінійки, рулетки і водяний нівелір). Обмірні креслення за даними натурних вимірювань можна виготовити на комп'ютері. Підставою для розрахунку точності обмірів служать будівельні допуски. Незважаючи на свою простоту, метод доволі трудомісткий і вартість робіт у разі його використання може бути істотно вищою, ніж під час обмірювань із використанням інших методів.

Обирання конкретного методу обмірювань залежить від особливостей об'єкта: його форми і розмірів, конфігурації, ступеня необхідної деталізації підсумкових креслень і точності обмірних робіт, розташування об'єкта в системі забудови і ландшафту. На практиці обміри будівель і будівельних конструкцій нерідко проводять за допомогою поєднання всіх трьох методів, що допомагає домогтися високої точності вимірювань та обмірних креслень.

Л. В. Мамонтова,

старший науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9211-5395>, e-mail: MamontovaLudaV@gmail.com

ЩОДО ПЕРЕРАХУНКУ ПЕНСІЙ ПРАЦІВНИКАМ ПРОКУРАТУРИ

Анотація. *Визначено законодавство, яке регулює порядок оплати праці та призначення пенсії працівникам прокуратури. Розглянуто питання щодо перерахунку раніше призначених пенсій та деякі особливості проведення судових експертиз, пов'язаних з проведенням перерахунків пенсії в період 2015—2019 років.*

Ключові слова: заробітна плата, пенсія, перерахунок пенсії.

Abstract. *Legislation has been approved that regulates the procedure for remuneration and assignment of pensions for the prosecutor's office staff. Issues related to recalculation of previously assigned pensions and some features of forensic examinations related to the recalculation of pensions over the period 2015-2019 are considered.*

Keywords: salary, pension, pension recalculation.

Аннотация. *Определено законодательство, регулирующее порядок оплаты труда и назначения пенсий работникам прокуратуры. Рассмотрены вопросы,*

У загальному випадку проведення обмірних робіт містить:

- виконання підготовчих чернеткових замальовок;
- зняття натуральних розмірів і нанесення їх на кроки;
- камеральне виконання обмірних креслень;
- оформлення роботи із застосуванням комп'ютерних програм;
- здавання документації замовнику.

Отже, проектним і будівельним роботам (особливо тим, що проводять із метою реконструкції (або капітального ремонту) виробничих і житлових об'єктів, а також об'єктів громадського призначення або історико-культурної спадщини) передусє комплексне обстеження будівлі. Його метою є висновок про поточний технічний стан і придатність будівлі для подальшого використання.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 25.02.2021).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. 1994. №28. Ст.232 (зі змін та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 28. Ст. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 25.02.2021).
3. Журавльов Е. Г., Сутирін Е. Дослідження проблем підготовки експертних кадрів в області виробництва будівельно-технічних експертиз // Известия вузов. Инвестиции. Строительство. Недвижимость. 2016. № 1 (16).
4. Бутирін О. Ю., Статива Е. Б., Чудівіч А. Р. Судова будівельно-технічна експертиза і державний будівельний нагляд: загальні риси, відмінності і основи для взаємодії // Теорія і практика судової експертизи. 2017. № 2 (30). С. 5.

связанные с пересчетом ранее назначенных пенсий и некоторые особенности проведения судебных экспертиз, связанных с пересчетом пенсий в период 2015—2019 годов.

Ключевые слова: заработная плата, пенсия, пересчет пенсии.

Одним із перших законів незалежної України було прийнято Закон України «Про прокуратуру» від 05.11.1991 р. № 1789-ХІІ [1], ст. 50 якого визначає, що прокурори та слідчі прокуратури знаходяться під захистом закону.

Матеріальне забезпечення працівників прокуратури визначали ст. 49 Закону [1], воно містило заробітну плату та пільги. Заробітна плата прокурорів і слідчих прокуратури складається із посадових окладів, надбавок за класні чини та вислугу років, інших грошових виплат і має забезпечувати достатні матеріальні умови для незалежного виконання службових обов'язків.

В подальшому Закон [1] доповнено ст. 50-1 «Пенсійне забезпечення працівників прокуратури», яка визначила

умови призначення та перерахунку пенсій. Згідно із Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» від 12.07.2001 р. № 2663-III [2] ст. 50-1 Закону [1] було викладено в новій редакції.

Згідно зі ст. 50-1 прокурори та слідчі прокуратури зі стажем роботи не менше ніж 20 років (зокрема, зі стажем роботи на посадах прокурорів і слідчих прокуратури не менше ніж 10 років) мали право на пенсійне забезпечення за вислугу років незалежно від віку. Пенсію призначали у розмірі 80% від суми їхньої місячної (чинної) заробітної плати, що містила всі види оплати праці, на які нараховують страхові внески, одержаної перед місяцем звернення за призначенням пенсії. За кожен повний рік роботи понад 10 років на цих посадах пенсія збільшувалась на 2%, але не більше ніж 90% від суми місячного (чинного) заробітку.

Розмір виплат (крім посадових окладів, надбавок за класні чини, вислугу років), що включали в заробіток для обчислення пенсії, визначали за вибором того, хто звернувся за пенсією, за останні 24 календарні місяці підряд роботи, яка дає право на цей вид пенсії, перед зверненням за пенсією або за будь-які 60 календарних місяців такої роботи підряд перед зверненням за пенсією незалежно від наявності перерв протягом цього періоду.

Середньомісячну суму зазначених виплат за 24 та 60 календарних місяців визначали шляхом ділення загальної суми цих виплат за 24 календарні місяці роботи підряд перед зверненням за пенсією чи за 60 календарних місяців роботи підряд, відповідно на 24 або на 60. Коригування зазначених виплат проводили шляхом застосування коефіцієнта загального підвищення розмірів посадового окладу з урахуванням надбавки за класний чин. Посадовий оклад, надбавки за класний чин та вислугу років при призначенні пенсії враховувались в розмірах, встановлених на день звільнення з роботи, що давав право на цей вид пенсії.

Призначені працівникам прокуратури пенсії перераховували у зв'язку з підвищенням заробітної плати відповідних категорій прокурорсько-слідчих працівників. Перерахунок пенсій провадили за документами пенсійної справи, виходячи з розміру місячного заробітку за відповідною посадою, з якої особа вийшла на пенсію, станом на час звернення за перерахунком пенсії.

Такі умови призначення та перерахунку пенсії працівникам прокуратури існували до прийняття нового Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. № 1697-VII [3]. Із його прийняттям та внесенням змін до п. 20 ст. 81 «Пенсійне забезпечення працівників прокуратури» Законом України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність деяких законодавчих актів України» від 28.12.2014 р. № 76-VIII [4] із 25.04.2015 р. змінилися умови перерахунку раніше призначених пенсій. П. 20 ст. 86 Закону [3] викладено в такій редакції: «Умови та порядок перерахунку призначених пенсій працівникам прокуратури визначаються Кабінетом Міністрів України».

У зв'язку з бездіяльністю Кабінету Міністрів України щодо прийняття порядку перерахунку пенсій працівникам прокуратури, протягом майже 5 років колишні працівники прокуратури — пенсіонери не мали права на перерахунок

раніше призначеної пенсії у зв'язку з підвищенням заробітної плати працівникам прокуратури, які працюють.

Лише 2019 р. Рішенням Конституційного суду України (Другий сенат) № 7-р (II)/2019 від 13.12.2019 р. [5] положення ч. 20 ст. 86 Закону [3] зі змінами визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) та встановлено такий порядок виконання цього Рішення:

« - частина двадцята статті 86 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року N 1697-VII зі змінами не підлягає застосуванню з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення;

- частина двадцята статті 86 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року N 1697-VII підлягає застосуванню в первинній редакції:

«20. Призначені працівникам прокуратури пенсії перераховуються у зв'язку з підвищенням заробітної плати прокурорським працівникам на рівні умов та складових заробітної плати відповідних категорій працівників, які проходять службу в органах і установах прокуратури на момент виникнення права на перерахунок. Перерахунок призначених пенсій проводиться з першого числа місяця, наступного за місяцем, в якому настали обставини, що тягнуть за собою зміну розміру пенсії. Якщо при цьому пенсіонер набув право на підвищення пенсії, різницю в пенсії за минулий час може бути виплачено йому не більш як за 12 місяців. Пенсія працюючим пенсіонерам перераховується також у зв'язку з призначенням на вищу посаду, збільшенням вислуги років, присвоєнням почесного звання або наукового ступеня та збільшенням розміру складових його заробітної плати в порядку, передбаченому частинами другою, третьою та четвертою цієї статті, при звільненні з роботи або за кожні два відпрацьовані роки».

Така неузгодженість у законодавстві в період 2015—2019 років змушувала пенсіонерів звертатися до суду за захистом своїх порушених прав на перерахунок пенсій. Ураховуючи судову практику, в період 2015—2019 років згідно з рішеннями судів перерахунок пенсій проводили за нормами ст. 50-1 Закону [1] в редакції, яка була чинною на час призначення пенсії.

Проводячи судові експертизи щодо перерахунку розміру пенсій прокурорським працівникам за нормами ст. 50-1 Закону [1] в редакції, яка була чинною на час призначення їм пенсії, слід приділяти увагу визначенню заробітної плати, із якої обчислюють пенсію.

Під час визначення заробітку для обчислення пенсії перевіряють, чи правильно вказано у довідці, виданій пенсіонеру для перерахунку пенсії, посадовий оклад та надбавка за класний чин за відповідною (прирівняною) посадою, з якої звільнився пенсіонер, а також надбавка за вислугу років, відсоток якої було визначено під час звільнення працівника у зв'язку з виходом на пенсію.

Інші додаткові грошові виплати (надбавки та доплати, зокрема, за роботу з таємними документами, знання та використання в роботі іноземної мови, почесне звання «заслужений», науковий ступень, наукове звання, інтенсивність праці або виконання особливо важливої роботи, премії, індексації заробітку), які надають окремою

довідкою за бажанням пенсіонера за 60 або 24 календарні місяці перед звільненням, коригують на коефіцієнт збільшення посадового окладу з урахуванням надбавки за класний чин.

Особливу увагу слід приділяти розміру пенсії, визначеному Пенсійним фондом як відсоток від середньомісячного заробітку конкретного пенсіонера. У більшості випадків, які стали підставою для звернення пенсіонерів до суду, про проведення судових експертиз щодо здійснених Пенсійним фондом перерахунків пенсії, є неправомірне застосування Пенсійним фондом обмеження максимального розміру пенсії 60% від заробітної плати, яке введене в дію з 01.01.2015 р. згідно із Законом [4] лише під час первинного призначення пенсії. Визначення розміру пенсії під час її перерахунку проводять із застосуванням відсотку заробітної плати, якій було визначено під час первинного призначення пенсії.

С. Т. Мартиросян,

Национальное бюро экспертиз Республики Армения, г. Ереван, Республика Армения,
e-mail: samtummart52@mail.ru

Н. А. Андреасян,

кандидат биологических наук, Национальное бюро экспертиз Республики Армения, г. Ереван, Республика Армения,
e-mail: andreasyann@mail.ru

А. В. Цаканян,

кандидат медицинских наук, Национальное бюро экспертиз Республики Армения, г. Ереван, Республика Армения,
e-mail: tsakanyan55@mail.ru

К ВОПРОСУ О СРОКАХ ГОДНОСТИ СКОРОПОРТЯЩЕЙСЯ ПРОДУКЦИИ

Аннотация. В статье рассмотрены некоторые вопросы, вызвавшие несоответствие сроков годности широко представленного на потребительском рынке ассортимента молока и молочных продуктов отечественного производства законодательству Республики Армения. Особое внимание уделено обозначенным на этикетке срокам годности и возможным путям продления данного срока. В статье также проанализирован рынок молочной продукции в Республике Армения на предмет законодательно действующим срокам годности, показаны допущенные несоответствия и сделаны выводы о возможном возбуждении административных или уголовных дел без назначения экспертных исследований.

Ключевые слова: молоко и молочные продукты, срок годности, судебная экспертиза.

Abstract. The article considers some issues that caused the discrepancy of the expiration dates of the range of milk and dairy products of domestic production widely represented on the consumer market with the legislation of the Republic of Armenia. It is noted that during forensic examinations in some cases problems arise with overdue food. The article also analyzes the dairy market in the Republic of Armenia for legally valid expiration dates, shows the inconsistencies and presents the conclusions about the possible initiation of administrative or criminal cases without the appointment of expert studies.

Keywords: milk and dairy products, expiration date, forensic examination.

Анотація. У статті розглянуто деякі питання, що викликали невідповідність термінів придатності широко

Список використаних джерел

1. Про прокуратуру : Закон України від 05.11.1991 р. № 1789-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1789-12> (дата звернення: 23.02.2021).
2. Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» : Закон України від 12.07.2001 р. № 2663-ІІІ. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/T012663.html (дата звернення: 26.02.2021).
3. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення: 24.02.2021).
4. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України : Закон України від 28.12.2014 р. № 76-VІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-19> (дата звернення: 25.02.2021).
5. Рішення Конституційного суду України (Другий сенат) №7-р (ІІ)/2019 від 13.12.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va07p710-19> (дата звернення: 25.02.2021).

представленого на споживчому ринку асортимента молока та молочних продуктів вітчизняного виробництва законодавству Республіки Вірменія. Особливу увагу приділено позначеним на етикетці термінам придатності та можливим шляхам продовження цього терміну. У статті також проаналізовано ринок молочної продукції в Республіці Вірменія щодо законодавчих чинних термінів придатності, показано припущені невідповідності та зроблено висновки про можливе порушення адміністративних або кримінальних справ без призначення експертних досліджень.

Ключові слова: молоко та молочні продукти, термін придатності, судова експертиза.

При проведенні в Национальном бюро экспертиз Республики Армения судебно-экспертных исследований скоропортящихся продуктов в последние годы возникают вопросы, касающиеся указанного на упаковке срока годности при условии соблюдения режимов хранения. Большинство скоропортящейся пищевой продукции поступает в отдел экспертиз пищевых продуктов и напитков, как правило, уже с просроченным сроком годности. Между тем компетентные органы, назначающие экспертизу, поднимают вопросы как о пригодности данной продукции на момент представления на экспертизу, так и сохранности качественных характеристик в течение всего периода, указанного на упаковке. Важно подчеркнуть, что для данного случая согласно ст. 7 Закона Республики Армения от 21.06.2014 г. № ЗР-135-Н «О безопасности пищевых продуктов» представленная на экспертизу продукция непригодна, опасна и должна быть запрещена к реализации [1].

В контексте Договора о присоединении Армении к Договору о Евразийском экономическом союзе (ЕАЭС) и истечении сроков изъятий установленных упомянутым договором хотелось бы отметить, что в Армении введены технические регламенты, действующие в ЕАЭС, то есть техническое регулирование как безопасности, так и маркировки пищевой продукции, находящейся в обращении на территории Армении осуществляется в соответствии с требованиями ТР ЕАЭС и нормативными показателями ГОСТ.

Как известно, срок годности пищевой продукции — это период времени, на протяжении которого продукция может сохранять свои свойства, при этом следует подчеркнуть, что нормативными актами и документацией, на основании которых на текущий момент может проводиться определение срока годности продукта, являются:

- МУК 4.2.1847-04, определяющие порядок проведения оценки для обоснования сроков годности;
- СанПиН 2.3.2.132403, отражающие требования по отношению к срокам годности и необходимым условиям, в которых продукт будет храниться.

В данной статье особое внимание уделено коллизиям, когда имеет место нарушение действующего законодательства, в частности нарушены условия технических регламентов, связанных с требованиями и процессами производства, хранения и реализации скоропортящейся пищевой продукции, а именно, когда производитель заявляет увеличенные сроки годности на свою продукцию (например, когда возможно отклонение сроков годности от действующих в стране нормативных документов реализуемой скоропортящейся пищевой продукции (в нашем случае молочной) в сторону его увеличения).

В связи с периодическими возникающими вопросами аналогичного характера сформировалась необходимость изучить соответствие нормативной документации сроков годности молочной продукции, производимой ведущими предприятиями Республики Армения.

Для подобных продуктов действуют зарегистрированные 29.01.2002 г. Министерством юстиции РА (государственный регистрационный номер 10002016) Санитарные правила и нормы N2-III-4.4-1, установленные приказом Министерства здравоохранения Республики Армения от 28.12.2001 г. № 961 «Условия, сроки хранения особо скоропортящихся продуктов» [2].

К скоропортящимся продуктам (согласно вышеупомянутому приказу) отнесены молочные продукты, мясо и мясные продукты, морепродукты, полуфабрикаты, кулинарные изделия, мука, кондитерские продукты и т. д. Совершенно очевидно, что при нарушении условий и сроков хранения скоропортящихся продуктов в них могут развиваться как бактерии, способствующие порче пищевых продуктов и вызывающих пищевые отравления бактериального происхождения, так и патогенные и условно-патогенные бактерии, вызывающие острые кишечные инфекционные заболевания [4—7]. Этим вызваны ограничения по максимальному сроку хранения пастеризованного молока (36 ч при температуре от +2 до +6 °С), йогурта (48 ч при температуре от +2 до +6 °С) и сметаны (72 ч при

температуре от +2 до +6 °С) [2]. Следовательно, производство, транспортировка, хранение и реализация пищевых продуктов, пищевого сырья должны осуществляться с соблюдением установленных в Республики Армения вышеозначенных санитарных правил и гигиенических норм, принимая во внимание, что скоропортящиеся продукты питания должны храниться только в холодильниках при температуре не выше +6 °С, причем максимальный срок хранения должен укладываться в пределы от 6 до 72 ч [2].

По итогам проведенных на рынке молочной продукции Республики Армения исследований были выявлены ряд несоответствий проверяемой продукции установленным требованиям по маркировке товаров (в частности, обнаруженные на этикетках сроки годности молочной продукции преимущественно составляли 120 ч и больше вместо полагающихся 72 ч) [3—6]. Например, молочные продукты без соответствующих добавок: сливки (производитель — ОАО «Лорва Кат», обозначенный на этикетке срок годности 10 суток), творог (производитель — ООО «Биокат», обозначенный на этикетке срок годности 6 суток), сметана (производитель — ООО «Марьяна», обозначенный на этикетке срок годности 11 суток), а также молочные продукты без консервантов: обезжиренный творог «Сари» (производитель — «Аштарак кат», обозначенный на этикетке срок годности 5 суток), творог «классический» (производитель — «Аштарак кат», обозначенный на этикетке срок годности 5 суток), сметана «классическая» (производитель — «Аштарак кат», обозначенный на этикетке срок годности 5 суток), глазурированный сырок ванильный 25% жирности (производитель — «Аштарак кат», обозначенный на этикетке срок годности 10 суток). Всего в ходе проведенного мониторинга рынка были исследованы 19 наименований молочной продукции, выпущенной крупными производителями Республики Армения. Важно подчеркнуть, что на всех вышеперечисленных этикетках молочной продукции не содержалась информация о наличии как добавок в составе данных продуктов, так и консервантов [3—6].

Таким образом, при производстве и реализации этой молочнокислой продукции были допущены нарушения законодательства, так как сроки годности всех продуктов были произвольно увеличены в 1,5—3 раза. Обычно в производственной практике сроки годности пищевой продукции продлевают с помощью консервантов или других добавок, однако в нашем случае на этикетке пищевых продуктов не было указано наличие каких-либо добавок. Кроме того, согласно п. 3 ст. 9 Закона Республики Армения ՀՕ-135-Ն «О безопасности пищевых продуктов» маркировка материалов, непосредственно контактирующих с пищевыми продуктами, в случае молока или молочных продуктов должна включать информацию об обязательной обработке пищевого сырья, а также список пищевых добавок, используемых в продукции (если таковые имеются) и список аллергенов, используемых в производстве или приготовлении пищи, содержащихся в конечном продукте, даже в модифицированном виде. В данном случае можно предположить, что либо последние присутствуют в продукте, но не указаны на этикетке, либо к концу срока

годности продукт больше не может быть использован, что и было показано в наших ранее выполненных исследованиях.

Считаем важным также обратить внимание на случаи из экспертной практики, когда на экспертизу предъявляли скоропортящийся молочный продукт, на упаковочной этикетке которого была проставлена дата, следующая за днем выработки, то есть указывалась не дата производства, а дата следующего дня, что позволяло производителю бесхитростным способом продлевать срок годности продукта как минимум на 1 сутки [3—6].

При условии, что производитель заявляет об увеличенных сроках годности по сравнению с тем, что заявлено в действующих нормативных документах, и отражает это на упаковке, а также в технических условиях для этого должны быть проведены соответствующие испытания продукции. Результатом данных испытаний должен стать протокол испытаний, включающий результаты проведенных в лаборатории исследований на определение того, сохраняет ли продукт в течение обозначенного производителем периода свои показатели [7]. Однако, к сожалению, представленная на экспертные исследования молочная продукция не имела необходимого документального подтверждения.

Таким образом, на вопросы органов, назначающих экспертизу пищевых продуктов, соответствуют ли представленные продукты питания требованиям действующих в Республике Армения нормативных документов, можно однозначно дать отрицательный ответ в отношении скоропортящихся пищевых продуктов. При этом считаем необходимым отметить, что даже без назначения экспертных

исследований возможно возбуждение административных или уголовных дел по указанным выше вопросам за нарушение требований маркировки.

Список использованных источников

1. О безопасности пищевых продуктов : Закон Республики Армения от 21.06.2014 г. № ЗР-135-Н. URL: <https://tnpa.by/#!/DocumentCard/326795/447806> (дата обращения: 23.02.2021).
2. Условия, сроки хранения особо скоропортящихся продуктов : приказ Министерства здравоохранения Республики Армения от 28.12.2001 г. № 961. URL: <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=18718> (дата обращения: 23.02.2021).
3. Цаканян А. В., Андреасян Н. А., Мартиросян С. Т. Изучение фактора бактериального загрязнения специй при проведении судебных экспертиз пищевых продуктов / Актуальные вопросы судебной экспертизы и криминалистики : сб. мат-лов Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 95-летию Харьковского НИИСЭ им. Засл. проф. Н. С. Бокариуса (Харьков, 10—11.10.2018). С.155—158.
4. Аветисян Т. О., Цаканян А. В., Андреасян Н. А. О некоторых особенностях судебной экспертизы специй и пряностей в Республике Армения / Актуальные вопросы судебной экспертизы и криминалистики : сб. мат-лов Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 150-летию со дня рождения Засл. проф. М. С. Бокариуса (Харьков, 18—19.04.2019). С. 270—273.
5. Avetisyan T. H., Tsakanyan A. V., Azatyan A. B., Martirosyan S. T. The Impact of Dairy Products' Shelf Life on Bacterial Contamination / Научный журнал Национального аграрного университета Армении. 2014. № 4. С. 91—94.
6. Цаканян А. В., Мовсисян З. О. Пищевые токсикоинфекции / ФАРМА. 2013. № 6. С. 40—45.
7. Подтверждение сроков годности пищевой продукции. URL: <https://trts.info> (дата обращения: 23.02.2021).

М. Г. Мартосенко,

кандидат технічних наук, доцент, заступник завідувача відділу Полтавського НДЕКЦ МВС України, м. Полтава, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6296-0320>, e-mail: martosenko@gmail.com

Н. В. Лисенко,

кандидат технічних наук, завідувач відділу Полтавського НДЕКЦ МВС України, м. Полтава, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1377-5588>, e-mail: lysenko.natasha.v@gmail.com

І. В. Шурдук,

кандидат технічних наук, старший судовий експерт Полтавського НДЕКЦ МВС України, м. Полтава, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5287-1241>, e-mail: sinnes2007@gmail.com

ПРОБЛЕМИ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ШВЕЙНИХ ВИРОБІВ

Анотація. Наведено обґрунтування необхідності розробки концептуального підходу щодо формування організаційно-правових засад визначення вартості швейних виробів за рахунок удосконалення методики її визначення, із урахуванням усіх факторів, що впливають на величину вартості та об'єктивну оцінку цієї групи товарів.

Ключові слова: швейні вироби, методика, дефект (недолік), знос, вартість, експертиза.

Abstract. The substantiation of the necessity of developing a conceptual approach to the formation of organizational and legal bases for determining the value of garments by improving the methodology of its determination, taking into account all factors influencing the value and objective assessment of this group of goods.

Keywords: clothing, method, defect, wear, value, examination.

Аннотация. Приведено обоснование необходимости разработки концептуального подхода по формированию организационно-правовых основ определения стоимости швейных изделий за счёт усовершенствования методики её определения, с учётом всех факторов, влияющих на величину стоимости и объективную оценку данной группы товаров.

Ключевые слова: швейные изделия, методика, дефект (недостаток), износ, стоимость, экспертиза.

Практика проведення експертних проваджень свідчить, що для отримання повного, об'єктивного та науково обґрунтованого висновку, який відображав би

дійсний стан об'єкта дослідження та містив аргументовану відповідь на поставлене запитання, недостатньо лише спеціальних знань судового експерта. Реалізація поставленого перед експертом завдання можлива шляхом раціонального поєднання спеціальних знань із методами дослідження, методичними підходами до організації та технології проведення експертизи в цілому. Тобто, правильне добирання та уміле застосування специфічних засобів, методів і прийомів зумовлюють отримання достовірного результату.

Беззаперечним є факт, що коли експерт проводить дослідження у визначеній послідовності, керуючись теоретично аргументованими, апробованими на практиці та затвердженими законодавчо методиками і/або методичними рекомендаціями, то ефективність його діяльності значно збільшується. У зв'язку з цим, особливого значення набуває науково-методичне забезпечення судово-експертної діяльності.

Проаналізувавши експертні висновки, виконані в Полтавському НДЕКЦ МВС, щодо питань визначення ринкової вартості товарів, встановлено, що значну частину досліджуваних об'єктів становлять швейні вироби. Замовниками товарознавчих досліджень стають не лише підприємці, де експертиза є ефективним механізмом захисту вітчизняного товаровиробника, а й фізичні особи, де швейні вироби можуть являтися об'єктом спору в цивільних, господарських, адміністративних та кримінальних справах.

Сутністю проведеного експертом-товарознавцем дослідження швейних виробів є встановлення за допомогою спеціальних знань у галузі товарознавства характеристик виробів, що дають змогу віднести досліджувані об'єкти до певної товарної групи відповідно до чинних систем класифікацій; аналіз їх фактичного стану (наявність (відсутність) дефектів) та визначення вартості на певну дату.

Складність у проведенні товарознавчих експертиз швейних виробів полягає у тому, що втратили чинність міждержавні стандарти в Україні й відсутні актуальні національні і/або галузеві стандарти; не узгоджено основні терміни у чинних нормативно-правових актах та нормативних документах; у чинних методичних рекомендаціях бракує класифікації та опису дефектів (недоліків) швейних виробів, які можуть утворюватися у процесі виробництва, товаропросування та експлуатації; не обґрунтовано застосування відсотка втрати якості швейного виробу.

У наш час у реєстрі методик проведення судових експертиз Мініюсту України за експертною спеціальністю 12.1 «Визначення вартості машин, обладнання, сировини та споживчих товарів» зареєстровано 21 методика, серед яких 5 безпосередньо стосуються швейних виробів, водночас розробниками трьох з них є Торгово-промислова палата, що не дає змоги їх застосування експертами не цієї установи. Крім того, у цих методиках відсутній єдиний підхід для вирішення типових завдань, які ставлять перед судовим експертом-товарознавцем.

Для вдосконалення експертної практики, усунення недоліків, підвищення якості проведених експертиз й аргументованості висновків назріла необхідність розробки

єдиної методичної бази для цього виду досліджень, що проводять різні експертні установи.

Будь-яка наукова судово-експертна методика не є результатом вільної творчості будь-якого вченого або експерта. Вона є породженням експертної практики, що формує соціальне замовлення на її розробку у формі критичної маси судових справ і типізації відповідної судово-експертної або судово-слідчої ситуації.

Розуміння терміну «методика» загалом однозначне. Переконавшись у цьому можна, вивчивши найпопулярніші тлумачні словники та енциклопедичні видання, де воно визначено так:

- сукупність взаємозв'язаних способів та прийомів доцільного проведення будь-якої роботи [1];
- сукупність методів навчання будь-чого, практичне виконання будь-чого [2];
- установлений спосіб виконання діяльності [3].

У наведених визначеннях відсутні значеннєві відмінності, тому можна констатувати, що будь-яка методика передбачає комплекс методів, які слід реалізовувати послідовно та логічно. Однак слід зазначити, що відсутнє однозначне розуміння методики судово-експертного дослідження у працях як науковців, так і практиків. Різноманітним аспектам розуміння методики судово-експертного дослідження і/або конкретним методикам судових експертиз приділяли увагу у працях Т. В. Авер'янова, Р. С. Белкін, А. І. Вінберг, В. Г. Гончаренко, А. В. Іщенко, В. П. Колмаков, В. Ф. Орлова, М. Я. Сегай, В. С. Мітричев, О. Р. Шляхов та ін. Можна констатувати, що поняття «експертна методика» сформоване, проте залишається відкритим проблемне питання практичного характеру — відсутність єдиного методичного підходу до їх створення.

На нашу думку, нагальне розроблення методики проведення судових товарознавчих експертиз швейних виробів має бути спрямоване на створення єдиного та всебічного підходу проведення товарознавчих експертних досліджень з визначення вартості товарів цієї групи; забезпечення систематизації та методичної одноманітності експертної практики; скорочення трудомісткості та витрат часу під час проведення експертних досліджень; підвищення результативності досліджень; забезпечення необхідних умов для захисту професійної компетентності експерта у разі оскарження результатів експертних досліджень у судових засіданнях.

Методика проведення судових товарознавчих експертиз швейних виробів має містити такі основні елементи (положення): сферу застосування та призначення; посилення на чинні нормативно-правові акти та нормативні документи; основні терміни та визначення понять, позначення та скорочення; посилання на методи та засоби дослідження з обов'язковим зазначенням послідовності їх застосування; класифікацію й опис основних видів матеріалів, що використовують для виготовлення швейних виробів; опис зовнішньої форми та конструкції швейних виробів; класифікацію та опис дефектів (недоліків) швейних виробів; опис процедури ідентифікації об'єкта дослідження з обов'язковою процедурою видової ідентифікації швейного виробу; аналіз основних сучасних класифікацій

і/або класифікаторів; алгоритм проведеного експертного дослідження швейних виробів; алгоритм визначення ступеню і величини зносу швейного виробу; оцінювання результатів проведеного експертного дослідження.

Отже, забезпечення неупередженості та об'єктивності проведення судових товарознавчих експертних досліджень можливе лише за умови наявності єдиної уніфікованої методики проведення товарознавчої експертизи швейних виробів, яка регулюватиме процес експертного дослідження в цілому та встановлюватиме логічність і послідовність дій експерта під час вирішенні конкретної експертної завдання та сприятиме обґрунтованості його висновків.

Н. А. Мацак,

старший судовий експерт ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6966-5615>, e-mail: nata120175@ukr.net

С. В. Радченко,

старший науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1889-9061>, e-mail: svet.radchenko@ukr.net

Л. Ф. Пугачова,

завідувач сектору ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9667-8470>, e-mail: puqachevaluda@ukr.net

АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ОБСЯГІВ ТА ЯКОСТІ РОБІТ З УТЕПЛЕННЯ (ГІДРОІЗОЛЯЦІЇ) ФАСАДІВ

Анотація. *Окреслено процес обстеження фасадів будинків, у яких проведено роботи з термомодернізації. Приділено увагу підрахункам об'ємів робіт із виконання утеплення фасадів, виділено проблему якості їх виконання.*

Ключові слова: *енергозбереження, об'єм, утеплення, фасад, якість.*

Abstract. *The authors occasionally outlined inspection of building facades in which respect thermal modernization works have been carried out. Attention is paid to calculation of the scope of works on façade weatherization. Issue of quality of such works is singled out.*

Keywords: *energy conservation; scope; weatherization; façade; quality.*

Аннотация. *Обозначен процесс обследования фасадов зданий, в которых проведены работы по термомодернизации. Уделено внимание подсчетам объемов работ по выполнению утепления фасадов, выделено проблему их качества их выполнения.*

Ключевые слова: *энергосбережение, объем, утепление, фасад, качество.*

Сучасні реалії життя диктують дедалі більше вимог до утеплення (енергозбереження) фасадів як соціальної сфери, так і житлових будинків. Такі роботи виконують під час проведення капітальних ремонтів (термомодернізації) об'єктів нерухомості з метою зменшення втрат тепла в зимовий період та надходження тепла в літній період. На сьогодні визначено стандартні положення, що дають змогу складати проектну документацію (проектні рішення) стосовно реалізації вимог з енергозбереження, а також оцінки енергетичної ефективності будинків.

На будівельному ринку України теплоізоляційні матеріали для огорожувальних конструкцій представлені в достатньому обсязі. Але недобросовісні підрядники з метою здешевлення будівництва застосовують або

Список використаних джерел

1. Словник української мови : в 11 тт. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін.; АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1973. Т. 4. 692 с.
2. Толковый словарь Ожегова // Словоруд. URL: http://www.slovorud.ru/dic-ozhegov/ozh-m.htm#_mje (дата звернення: 28.02.2021).
3. Картка даних терміну методика / Національний банк стандартизованих науково-технічних термінів // ДП «Укр-НДНЦ». URL: <http://uas.org.ua/ua/bank-danih/natsionalniy-bank-terminiv/znachennya-termina/?term-id=30475> (дата звернення: 28.02.2021).

неякісний матеріал, або економлять на товщині теплоізоляційних виробів.

Фактичні об'єми виконаних робіт та контроль їх якості виконання може бути здійснений шляхом порівняння фактичних даних з вказаними в проєкті конструктивними рішеннями теплоізоляційної оболонки будинку.

Оскільки в термінології будівництва чітке визначення «якості будівельних робіт» відсутнє, перевірка проведених робіт порівнюють із відповідністю певним вимогам, нормам та правилам.

Отже, якість будівельних робіт можна охарактеризувати як сукупність властивостей, що відповідає певним вимогам і визначається оцінкою архітектурних рішень, закріплених договором на проведення робіт.

Вибір теплоізоляційного матеріалу, товщина, густина та методи кріплення визначаються відповідно до ДСТУ Б В.2.6-189:2013 «Методи вибору теплоізоляційного матеріалу для утеплення фасадів» [2].

Правильний вибір теплоізоляційного матеріалу — запорука тривалості ефективної експлуатації та теплопровідності ізоляційних матеріалів, застосованих ц монтажі конструкцій теплоізоляційної оболонки будинку. У ДСТУ Б В.2.7-182:2009 [3] наведено приклади застосованих теплоізоляційних матеріалів, розрахованих для стандартних умов експлуатації для всіх температурних зон України.

Для підтвердження відповідності вимог до енергетичної ефективності складається енергетичний паспорт на будівлю.

Відповідно до ДСТУ-Н Б А.2.2-5:2007 [5]:

«4.4. Енергетичний паспорт будинку складають проєктні організації:

- під час розроблення проєкту та прив'язування його до умов конкретного будівельного майданчика на

стадії «ескізний проект», «проект» або «робочий проект» у залежності від категорії складності будинку згідно з ДБН А.2.2-3;

- під час здавання об'єкта будівництва до експлуатації з урахуванням відхилень від початкових проектних рішень, узгоджених під час авторського нагляду за будівництвом будинку згідно з ДБНА.2.2-4. При цьому враховуються дані технічної документації (виконавчі креслення, акти на приховані роботи, паспорти, довідки, надані приймальними комісіями, тощо); підсумки поточних і цільових перевірок дотримання теплотехнічних характеристик будівельного об'єкта, відповідності інженерних систем шляхом технічного та авторського нагляду, контролю, що виконується Державною архітектурно-будівельною інспекцією, робочими комісіями тощо;
- за результатами виявлених відхилень від проекту, відсутності необхідної технічної документації, наявності будівельного браку тощо. Замовник і Державна архітектурно-будівельна інспекція можуть вимагати проведення експертизи, включаючи натурні визначення теплотехнічних показників огорожувальних конструкцій будинку акредитованими лабораторіями згідно з ГОСТ 26254, ДСТУ Б В.2.2-19;
- під час експлуатації вибірково після річної експлуатації будинку за результатами енергетичного аудиту будинку, проведеного ліцензованими організаціями та установами;
- під час експлуатації обов'язково після завершення терміну ефективної експлуатації теплоізоляційної оболонки та її елементів;
- під час експлуатації обов'язково після порушень встановлених умов експлуатації будинку, які супроводжуються пошкодженнями огорожувальних конструкцій в цілому або їх складових.

4.5 Вхідними даними для розроблення енергетичного паспорта є робочі креслення проектної документації наступних марок згідно з ДСТУ Б А.2.4-4...»

Але на практиці зустрічаються тільки поодинокі випадки складання таких паспортів. Безумовно, їх складання тягне за собою додаткові витрати, що приводить до здорожчання робіт при складанні їх кошторисної вартості.

Але даний документ дуже важливий для підтвердження ефективності проведених робіт з утеплення. Оскільки термомодернізація будівель й проводиться заради покращення опору теплопередачі огорожувальних конструкцій. Тому при обстеженні фасадів будівель по визначенню якості, а в зв'язку з цим й обсягів проведених робіт

виникає низка питань. Адже, якщо роботи проведено з відхиленням від встановлених теплотехнічних показників, приймати такі роботи недоцільно, а отже й фактичні об'єми робіт слід вважати невиконаними.

На думку спеціалістів, частково проведені роботи по утепленню фасадів також не відповідають будівельним вимогам та повинні входити до розряду невиконаних, оскільки часткове утеплення не може забезпечити підвищення розрахункової енергоефективності будинку відповідно до існуючих нормативних вимог.

Основним вимірювальним приладом для контролю якості проведених робіт є цифровий тепловізор для енергоаудиту, функціонал якого містить:

- локальне визначення місць, де йде витік тепла, через осідання будинку, вплив кліматичних факторів або неякісних матеріалів, прорахунки будівництва;
- виявлення щілин та протягів у стінах;
- контроль якості виконаних ремонтних робіт з утеплення (гідроізоляції);
- повний енергоаудит об'єктів для розрахунку кошторису на закупівлю будівельних матеріалів.

Але не завжди на дослідження надають всю необхідну для проведення експертизи технічну документацію, що є однією з проблем виконання досліджень. Частіше за таких умов експерт ухвалює рішення про прийняття таких робіт з позначкою «умовно виконані».

Отже, основні принципи та послідовність оцінювання якості робіт з утеплення відображено в Національному стандарті України [4], що повною мірою відповідає вимогам і процесу досліджень з питань встановлення відповідності виконаних будівельних робіт, оскільки під час перевірки якості спочатку відбирають зразки для порівняння, визначають відповідність, а потім критично оглядають і підтверджують відповідність.

Список використаних джерел

1. ДБН В.2.6-31:2016 Конструкції будинків і споруд. Теплова ізоляція будівель.
2. ДСТУ Б В.2.6-189:2013 Методи вибору теплоізоляційного матеріалу для утеплення фасадів.
3. ДСТУ Б В.2.7-182:2009 Будівельні матеріали. Методи визначення терміну ефективної експлуатації та теплопровідності будівельних ізоляційних матеріалів у розрахункових та стандартних умовах.
4. ДСТУ ISO/IEC 17000:2007 Словник термінів і загальні принципи. (ISO/IEC 17000:2004, IDT).
5. ДСТУ-Н Б А.2.2-5:2007 Настанова з розроблення та складання енергетичного паспорта будинків при новому будівництві та реконструкції.

Д. О. Міщенко,

завідувач сектору Запорізького НДЕКЦ МВС України, м. Запоріжжя, Україна,

e-mail: zcpd@ukr.net

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ ЦІЛОГО ЗА ЧАСТИНАМИ ЗА ВІДСУТНОСТІ ЗАГАЛЬНОЇ ЛІНІЇ РОЗДІЛЕННЯ

Анотація. Висвітлено окремі проблемні питання щодо встановлення цілого за частинами за відсутності загальної лінії розділення, запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: *судова експертиза, трасологія, встановлення цілого за частинами.*

Abstract. *Particular issues as to establishment of the whole by parts in the absence of the general division line are presented. Ways of their solution are suggested.*

Keywords: *forensic examination, trace evidence, establishing the whole by parts.*

Анотація. *Освещены проблемные вопросы установления целого по частям при отсутствии общей линии разделения, предложены пути их решения.*

Ключевые слова: *судебная экспертиза, трасология, установление целого по частям.*

Експертиза встановлення цілого за його частинами вирішує задачі, що дають змогу визначити обставини у доволі широкому колі кримінальних правопорушень (від злочинів проти життя та здоров'я людини до встановлення обставин ДТП та злочинів у сфері службової діяльності), що робить цей напрям актуальним для органів досудового розслідування та суду. Тому його розвиток та вдосконалення є важливим і пріоритетним завданням сучасної криміналістичної науки.

Відповідно до методики встановлення цілого за частинами та спеціальної літератури за цим напрямом виділяють три види цілого: однорідні предмети, складені предмети та комплектне ціле [1, с.7].

Досліджуючи частини однорідних предметів залежно від ознак, що використовують для ототожнення, розрізняють встановлення цілого за частинами за наявності або відсутності загальної лінії розділення [1, с.11].

Така градація пов'язана зі специфікою дослідження об'єктів у кожній із груп. У першому випадку ідентифікація не викликає складнощів, дослідження проводять шляхом послідовного порівняння загальних та індивідуальних ознак, до яких належить мікрорельєф лінії розділення, форма якого є беззаперечним доказом, що частини раніше склали одне ціле.

Однак, під час проведення судових експертиз може трапитися ситуація, за якої порівнювані частини у разі збігу їх групових ознак не мають єдиної суміщуваної лінії поділення. Такий результат може бути обумовлено однією з причин:

- досліджувані частини не склали одне ціле, а є фрагментами різних однорідних предметів;
- лінії поділення суттєво змінилися після розділення цілого предмета на частини, через що ці лінії не суміщуються;
- особливості механізму поділення (при деяких способах розділення предметів, наприклад, при перепилюванні, спостерігається «мінус» матеріалу на поверхнях поділу);
- відсутність однією або кількох проміжкових частин між досліджуваними частинами.

Для проведення порівняння частин за відсутності загальної лінії розділення доцільно мати чітке уявлення про цілісний об'єкт, частинами якого вони є. Для цього експерт може побудувати в своїй уяві модель цього об'єкта або використати додаткову літературу, ілюстрації, інформацію з інтернету. Таке моделювання необхідно, щоб визначити місця взаємного розташування кожної з частин. Інколи такий підхід дає змогу негативно вирішити питання про належність фрагментів одному цілому без подальшого детального порівняння.

Наприклад, два фрагменти аркушів паперу, які збігаються за більшістю загальних ознак (щільність та колір паперу, кегль, колір, розташування та зміст друкованого тексту тощо), однак, під час моделювання їх взаємного розташування встановлено, що одним або кількома краями вони накладаються (перекривають один одного), що свідчить про їх приналежність до різних однотипних аркушів (Рис. 1—3).

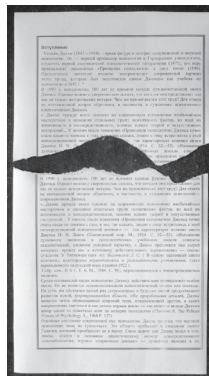

Рис. 1. Загальний вигляд порівнюваних аркушів

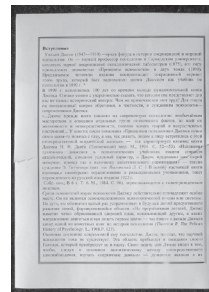

Рис. 2. Загальний вигляд порівнюваних аркушів під час їх суміщення

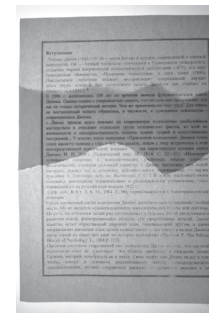

Рис. 3. Порівнювані аркуші під час їх суміщення у наскрізному світлі

За наявності лінії поділення, конфігурація якої не має виражених особливостей, а також для встановлення одномоментного поділення кількох об'єктів, коли конфігурація ліній поділення є однаковою (кілька аркушів паперу, складених разом і розрізаних канцелярським ножом), найбільшу цінність для висновку становлять не лінії поділення, а індивідуальні перехідні ознаки, які були притаманні цілому та збереглися в певному взаємозв'язку його частин. Універсальні та чітко визначені ознаки в цьому випадку відсутні [2, с. 130].

Виділення певної ознаки як індивідуальної перехідної експерт здійснює на основі дослідження зовнішньої будови та внутрішньої структури частин предмета, стану поверхонь, механізму поділення об'єкта, а також з урахуванням особливостей конкретних обставин справи, пов'язаних із виникненням певних ознак.

Основними вимогами до ознак, які індивідуалізують, є одночасність виникнення, однорідність та єдина причина утворення. За відносним часом виникнення такі ознаки поділяють на ті, що виникли до поділення, та утворені в результаті поділення [2, с. 131; 3, с.252].

До першої групи належать сліди, які можна знайти на поверхні об'єктів та в їх структурі (товщі). До них належать:

- ознаки матеріалу: різноманітні неоднорідності, що містяться на відносно великих площах і мають чіткі межі, тріщини і мікротріщини в товщі матеріалу, смугастість та хвилі на листовому (віконному) склі, муар і сторонні (відмінні за кольором) вкраплення на пластику, хмарність (неоднорідність структури на просвіт) паперу (Рис. 4), річні кільця на деревині;

- виробничі ознаки: виступи та заглиблення від матриці (пуансона), дефекти лиття та інші ознаки виробничого браку (Рис. 5—8), сліди від інструментальної обробки, волочіння на дроті та цвяхах, протяжних роликів та загартування («кольори побезжалості») на металевих виробах (Рис. 9, 10), кованість (напливи, які розташовуються уступами) на склі розсіювача фар, ознаки поліровки матриці;
- маркувальні позначення (наприклад, номери на грошовій купюрі);
- сліди експлуатації або зберігання: різноманітні вм'ятини, подряпини, складки, нашарування сторонніх речовин, друковані та рукописні позначки, текст або зображення.

Можливість використання цих слідів для ідентифікації цілого обумовлена їх протяжністю та розташуванням відносно ліній поділення, тобто такі сліди мають бути взаємоперехідними (Рис. 11—14).

Рис. 4. Неоднорідність структури паперу

Рис. 5. Складка на папері (виробнича ознака)

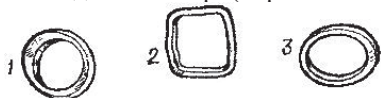

Рис. 6. Дефекти витяжки трубок

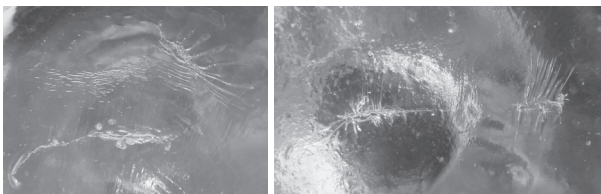

Рис. 7, 8. Дефекти, що відображено на скляних виробах

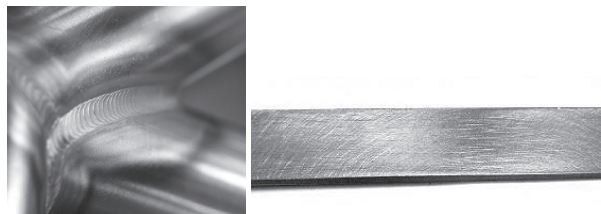

Рис. 9, 10. «Кольори побезжалості» на метали

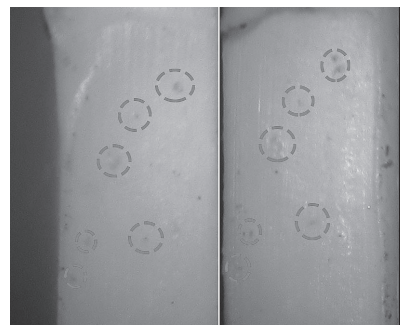

Рис. 11. Взаємоперехідні вкраплення у пластику

Рис. 12. Взаємоперехідні подряпини на виробах зі скла

До слідів другої групи належать ознаки, що відображено здебільшого на площинах їх поділення. Це сліди від знаряддя, яким поділено ціле на частини. Наприклад, під час поділення пилкою або абразивним кругом лінії поділення не суміщуються, що пояснюється недоліками матеріалу, однак, на двох частинах залишено сліди, які мають ідентифікаційне значення,— це напрямок та взаємне розташування трас від зубців пилки (радіус трас від абразивного круга), які розташовано дзеркально у разі одночасного зіставлення поверхонь поділення [3, с. 252].

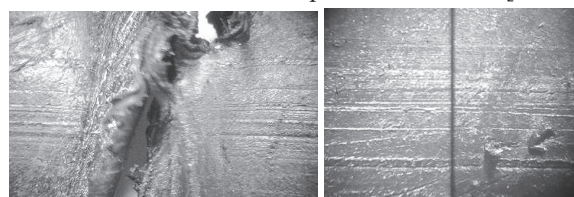

Рис. 13, 14. Взаємоперехідні ознаки на фрагментах кабелю (співставлення та суміщення)

Оцінюючи виявлені збіги та розбіжності, слід враховувати індивідуальну значимість кожної з виявлених ознак, ґрунтуючись на загальноприйнятих критеріях (чим менше вірогідність утворення ознаки, тим вона цінніша для ідентифікації).

На нашу думку, висновку про те, що частини, що не мають загальної лінії поділення (не мають чіткого рельєфу лінії поділення або цей рельєф було змінено), раніше склали одне ціле, можна дійти лише виявивши в них збіг індивідуальної сукупності ознак, які були в об'єкта до його поділення і/або утворилися в момент поділення та збереглися на кожній із досліджуваних частин. Це ознаки, відображені в зоні лінії поділення, на зовнішніх поверхнях предметів і в їх структурі. Такі ознаки, зіставлені та суміщені (навіть якщо не збігаються повністю), продовжують одна одну під час моделювання. Переконалівість і наочність суміщення залежать від характеру зазначених особливостей (у випадку відсутності фрагменту, що

зіставляються,— від його величини). Чим більший відсутній фрагмент, тим менша вірогідність встановлення цілого за частинами.

Список використаних джерел

1. Методика встановлення цілого за частинами. Експертна спеціальність 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами» / укл. А. М. Коструб, О. В. Грищенко, Д. Є. Щирба, Т. Г. Чашницька. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2015.

К. В. Моложан,

судовий експерт Запорізького НДЕКЦ МВС України, м. Запоріжжя, Україна,
e-mail: kseniavm1010.km@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ ІЗ НАРАХУВАННЯ ТА ВИПЛАТИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ НАЙМАНИМ ПРАЦІВНИКАМ У ФІЗИЧНИХ ОСІБ — ПІДПРИЄМЦІВ

Анотація. Висвітлено проблемні питання, що виникають під час проведення судової економічної експертизи з питань, пов'язаних із нарахуванням та виплатою заробітної плати найманим працівникам фізичною особою-підприємцем.

Ключові слова: заробітна плата, роботодавці, наймані працівники, первинні документи.

Abstract. This research paper highlights issues that arising while forensic economic analysis during research on issues related to the calculation and payment of wages to employees by individual entrepreneur.

Keywords: wages, employers, employees, primary documents.

Аннотация. Освещены проблемные вопросы, возникающие при проведении судебной экономической экспертизы в вопросах, связанных с начислением и выплатой заработной платы наемным работникам физическим лицом-предпринимателем.

Ключевые слова: заработная плата, работодатели, наемные работники, первичные документы.

Заробітна плата — це одна з найскладніших економічних категорій і одне з найважливіших соціально-економічних явищ, тому облік праці та заробітної плати є одним із найважливіших і складних у всій системі обліку господарюючих суб'єктів.

Економічні, правові та організаційні засади оплати праці працівників, які перебувають у трудових відносинах, на підставі трудового договору з підприємствами, установами, організаціями усіх форм власності та господарювання, а також з окремими громадянами та сфери державного та договірної регулювання оплати праці спрямовані на забезпечення відтворювальної й стимулюючої функцій заробітної плати та визначені Законом України «Про оплату праці».

Якщо підприємець використовує найману працю, то він є роботодавцем (п. 14.1.222 Податкового кодексу України, ч. 1 ст. 1 Закону України «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності») [1, 2]. Між роботодавцем і найманими працівниками виникають трудові відносини, в результаті яких кожен із суб'єктів переслідує свою мету.

37 с. Реєстраційний код згідно з Реєстром методик проведення судових експертиз — 4.2.35.

2. Янчяускас О. М. Некоторые особенности установления целого по частям на примерах экспертной практики // Криміналістичний вісник. 2017. № 2 (28). С. 125—133. URL: https://dnдекc.mvs.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/Visnik_2-28-2017-фінал.pdf (дата звернення: 18.02.2021).
3. Кофанов А. В. Трасологічні дослідження : курс лекцій / А. В. Кофанов, О. Г. Волошин, О. В. Літвінова. Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 304 с.

У суб'єктів підприємницької діяльності, які перебувають на загальній системі оподаткування, кількість найманих працівників не обмежена. Натомість у підприємців, які знаходяться на єдиному податку, їх кількість обмежена.

На спрощеній системі оподаткування право мати найманих працівників можуть тільки підприємці 2-ї групи (не більше ніж 10 осіб) та 3-ї груп (без обмежень).

Проблеми оплати праці є актуальними на всіх етапах розвитку суспільства. Вирішення цих проблем ускладнено тим, що доволі складно поєднати інтереси роботодавця та працівника.

Варто зазначити, що заробітна плата — це винагорода, що обчислена зазвичай у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу.

Нарахування заробітної плати здійснюють один раз на місяць. Ст. 115 Кодексу законів про працю України та ст. 24 Закону України «Про оплату праці» [3, 4] визначено терміни обов'язкової виплати зарплати: двічі на місяць із проміжком не більше ніж 16 днів і не пізніше ніж через 7 днів після закінчення місяця. Цей графік виплат є обов'язковим для всіх суб'єктів господарювання, зокрема фізичних-осіб підприємців (ФОП) за наявності найманих працівників.

Податки на зарплату нараховують та утримують як на загальній, так і на спрощеній системі оподаткування. Перерахування податків здійснюють в день виплати заробітної плати.

Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) утримують із заробітної плати у розмірі 18%, військовий збір (ВЗ) — 1,5%. Єдиний соціальний внесок (ЄСВ) нараховує та сплачує за найманих працівників суб'єкт підприємницької діяльності (СПД) у розмірі 22%, його перераховують у день виплати зарплати незалежно від того, чи була виплачена зарплата чи ні.

Важливою складовою обліку праці та заробітної плати є їх документальне оформлення. Першочергово складають наказ (розпорядження) про прийом на роботу (типова форма № П-1) та таблиць використання робочого часу, який в подальшому є підставою для нарахування заробітної плати та ЄСВ, надбавок, доплат, виплат за

відпустки, у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, за роботу у вихідні/святкові дні/нічний час тощо.

Бухгалтерський облік суб'єкта господарювання здійснюють на підставі первинних документів, які оформлюють відповідно до Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 24.05.1995 р. № 88 [5].

Як свідчить практика, велика кількість порушень і корисливих зловживань відбувається під час здійснення операцій, пов'язаних із розрахунками з найманими працівниками щодо оплати праці.

Дуже часто під час призначення судових економічних експертиз у ході розслідування правопорушень у сфері оплати праці на вирішення експерту-економісту ставлять запитання про документальне підтвердження нарахованої та виплаченої заробітної плати, однак найчастіше ФОП не складають табель використання робочого часу на найманих працівників.

Основними завданнями, які вирішують у процесі судових економічних експертиз операцій, пов'язаних з розрахунками з оплати праці, є документальне підтвердження стану розрахунків з оплати праці, достовірності розрахункових та платіжних відомостей із заробітної плати тощо.

Об'єктами судових економічних експертиз під час дослідження операцій з розрахунків з персоналом є:

- накази про прийом на роботу (переведення, звільнення, відпустки, доплати та ін.);
- табель використання робочого часу;
- дані бухгалтерського обліку та звітності.

Заробітна плата є місцем перетину інтересів різних суб'єктів економічної системи: роботодавців і найманих працівників, кожний із яких розглядає значення оплати праці як одного з найважливіших показників у процесі

стабільного функціонування. Через це сферу обліку оплати праці важко переоцінити, а особливо в сучасних умовах, коли вона переважно є однією з найбільш складних та трудомістких.

Бухгалтерський облік праці та заробітної плати (зокрема, первинний облік) має бути організовано так, щоб сприяти підвищенню продуктивності праці, повному використанню робочого часу, а також правильному обчисленню чисельності працівників для обліку заробітної плати з метою оподаткування. Адже від організації первинного обліку праці залежить якість, правдивість, справедливості, повнота і своєчасність розрахунків з найманими працівниками.

Отже, своєчасно та правильно оформлений табель використання робочого часу найманого працівника, складений фізичною особою-підприємцем, під час проведення судової економічної експертизи надасть можливість експерту дослідити правильність нарахування заробітної плати найманим працівникам та податків до бюджету.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 18.02.2021).
2. Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності : Закон України від 22.06.2012 р. № 5026-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5026-17#Text> (дата звернення: 18.02.2021).
3. Кодекс законів про працю України : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 18.02.2021).
4. Про оплату праці. Закон України від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 18.02.2021).
5. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку : наказ Мінфіну України від 24.05.1995 р. № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text> (дата звернення: 18.02.2021).

А. С. Мороз,

судовий експерт Луганського НДЕКЦ МВС України, м. Рубіжне, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9997-9017>, e-mail: moroz8480@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВУЗЛІВ І ПЕТЕЛЬ

Анотація. Відсутність всебічного дослідження вузлів та петель як об'єктів криміналістичного дослідження залишає великий обсяг невирішених проблем. У роботі висвітлено завдання та можливості криміналістичного дослідження вузлів та петель, основних понять (термінів), які використовують під час цього виду досліджень, визначено місце досліджень вузлів і петель у системі судових експертиз.

Ключові слова: криміналістичне дослідження вузлів і петель; судова трасологічна експертиза вузлів і петель; вузли; петлі.

Abstract. Absence of comprehensive study of knots and loops as an object of forensic investigation leaves a large number of unresolved issues. Objectives and ability of forensic investigation of knots and loops, main concepts (terms) used during a kind of investigations are highlighted, the place of investigation of knots and loops in the system of forensic examinations is determined.

Keywords: forensic investigation of knots and loops; trace examination of knots and loops; knots; loops.

Аннотація. Отсутствие всестороннего исследования узлов и петель, как объектов криминалистического исследования оставляет большой объем нерешенных проблем. Целью является освещение задач и возможностей криминалистического исследования узлов и петель, основных понятий (терминов), которые используются во время данного вида исследований, место данного вида исследований в системе судебных экспертиз.

Ключевые слова: криминалистическое исследование узлов и петель; судебная трасологическая экспертиза узлов и петель; узлы; петли.

Доволі розповсюдженим явищем під час вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів є застосування найрізноманітніших фіксувальних матеріалів (мотузків, шнурків, фрагментів тканини, ременів тощо), зав'язавши їх, із метою вбивства, знерухомлення особи, проникнення

в приміщення тощо. Визначення способу зав'язування вузла (петлі) є важливим у виключенні факту вчинення злочину або встановлення факту його вчинення (вбивства або самогубства). Трасологічна експертиза вузлів і петель в криміналістичній літературі не належить до жодного з ustalених видів, різновидів або підвидів експертиз. Це негативно позначається на практичній діяльності, адже експерти проводять експертизи вузлів і петель на основі загальних положень трасології та методик дослідження, а також наявної довідково-методичної літератури.

У тлумачному словнику російської мови С. І. Ожегова та Н. Ю. Шведової термін «вузол» означає місце, де туго з'єднані, пов'язані кінці будь-чого, або петля стягнута на будь-чому [4, с. 817]. Петля — складений і зав'язаний кільцем кінець мотузки, шнура, а також зігнута кільцем частина нитки у плетінні, в'язанні [4, с. 506]. Отже, вузлом називають місце, де з'єднані чи пов'язані кінці троса (каната, шнура, мотузки та ін.), або петля, стягнута на якомусь об'єкті. Петля — складений і зав'язаний кільцем кінець троса (каната, шнура, мотузки та ін.). Чіткі межі між вузлами та петлями відсутні, деякі вузли можна легко розслабити й перетворити на петлі, а петлі затягнути у вузли.

До теперішнього часу проблемам дослідження вузлів і петель було присвячено роботи Г. К. Авдєєвої, Т. В. Авер'янової, І. П. Змієнко, Л. І. Коблової, Н. Г. Мухіна, О. Р. Россинської, В. А. Рябухіної, Ш. Н. Хазієва, А. І. Шмідта [1, 2, 3, 5, 6].

Криміналістичне дослідження вузлів і петель здійснюють у межах трасологічної експертизи, його можна здійснювати з метою вирішення трьох категорій експертних завдань: ідентифікаційних, класифікаційних і діагностичних.

Перша група завдань дає змогу визначити особу, яка зав'язала вузли (петлі), ця група завдань є суперечливою, адже об'єкт дослідження — носій індивідуальних моторних навичок. Друга група спрямована на визначення природи об'єктів (вузлів і петель), їх цільового призначення, умов виникнення, функціонування, зміни; механізму взаємодії об'єктів між собою або з іншими об'єктами і т. ін. Третя група дає змогу визначити різні характеристики (властивості, стан та ін.) об'єктів з метою їх віднесення до певного виду (типу та ін.).

На практиці ідентифікаційні, діагностичні, класифікаційні дослідження поєднують у частини окремого експертного завдання. Основні експертні завдання, які вирішують під час проведення криміналістичного дослідження вузлів та петель:

1. До якого виду належать надані на дослідження вузли (петлі)? Чи належать кілька наданих вузлів (петель) до одного виду?
2. Чи є вони професійними та якщо так, то для представника якої професії (спеціальності, виду діяльності) вони характерні?
3. У який спосіб зав'язано вузли (петлі)? Чи вузли (петлі) зав'язано в однаковий спосіб?
4. Чи вузли (петлі) зав'язано в однаковий спосіб із вузлами (петлями), виконаними певною особою (підозрюваним, обвинуваченим)?

Під предметом експертизи вузлів і петель розуміються факти й обставини, що визначають на основі застосування спеціальних знань (в галузі трасології, морської або пожежної справи та ін.). Об'єктами трасологічної експертизи вузлів і петель є носії інформації про властивості вузлів і петель, або способи зав'язування вузлів і петель.

Аналіз змісту трасологічної експертизи вузлів і петель (об'єкта, предмета, вирішуваних завдань) дає змогу включити її до системи судових експертиз у клас криміналістичних експертиз, рід — трасологічні експертизи, вид — криміналістична експертиза вузлів та петель.

Отже, трасологічна експертиза вузлів і петель — це один із видів криміналістичної експертизи, що вирішує питання про вузли та петлі, поставлені перед експертом. Його засновано на спеціальних знаннях експерта в області трасології, морської, пожежної, транспортної справи та інших сферах діяльності.

В наш час трасологічна експертиза вузлів і петель перебуває в стадії формування, яке супроводжується певними об'єктивними труднощами. Ш. Н. Хазієв і Л. І. Коблова зазначають, що для визначення типу, виду та сфери використання вузлів і петель необхідно застосовувати відомості, що існують у трасології, науках про морську та пожежну справу, у вантажно-розвантажувальних роботах, в риболовлі, альпінізмі та ін. Застосування цих даних під час трасологічної експертизи нерідко викликає труднощі, пов'язані з неоднорідністю інформації про них, розгалуженістю її в різних джерелах [7, с. 11].

Існує багато видів вузлів і петель, але під час їх зав'язування використовують поєднання базових елементів. Саме це впливає на складність вузла та викликає інтерес експерта.

Отже, слід визначити основні поняття, якими має володіти експерт, досліджуючи вузли та петлі. В інформаційно-довідковій літературі до базових елементів вузлів (петель) належать: корінний кінець — кінець основи, закріплений нерухомо або який не використовують під час зав'язування вузла, він є протилежним ходовому кінцю; ходовий кінець — це незакріплений вільний кінець основи, яким починають рух під час зав'язування вузла; відкрита петля — ходовий (або корінний) кінець основи, який вигнутий вдвічі так, що не перехрещується з самим собою; закрита петля — це петля, зроблена ходовим або корінним кінцем основи так, що основа перехрещується сама з собою; напіввузол — одинарний перехльост двох різних кінців одної й тієї самої основи або двох кінців різних основ; обнесення — охоплення основою будь-якого предмета так, що обидва кінці основи не перехрещуються; шлаг — повний оберт (на 360°) основи навколо будь-якого предмета так, що після цього кінець основи спрямовано у протилежний бік; півбагнет — обнесення основою будь-якого предмета з наступним перехрещуванням основою свого кінця під прямим кутом, без його пропускання в утворену закритую петлю [8].

Доцільно зазначити, що перелік не є остаточним. Об'єктивно існує потреба у внесенні ясності в поняття, які викладені в спеціальній літературі, і мають деякі неточності або двозначне тлумачення.

Класифікувати вузли та петлі можливо за різними ознаками, які дають змогу експерту використовувати морфологічні ознаки вузлів і петель, наданих на дослідження. В інформаційно-довідковій літературі міститься багато видів вузлів, які класифікують за різними підставами. Варто зазначити, що робота з інформаційно-довідковими джерелами, які містять інформацію про види (типи) та способи зав'язування вузлів (петель), є важливим етапом здійснення криміналістичного дослідження вузлів (петель).

Напрацювання науковців з цього виду криміналістичного дослідження потребують доопрацювання та узагальнення. Також бракує спеціальних наукових понять у цій галузі. Незважаючи на те, що експерт має спеціальні знання в науці, техніці, мистецтві, ремеслі та інших сферах діяльності, він зобов'язаний використовувати єдину термінологію, яка буде зрозуміла не тільки експертам, а й слідчим, прокурорам, суддям та ін.

Список використаних джерел

1. Авдеева Г. К., Рябухина В. А. К вопросу о разработке системы диагностических и ситуационных признаков двигательных навыков исполнителя узлов и петель : мат-лы Междунар. науч. конф. к 80-летию со дня рожд. Р. С. Белкина. Москва, 2002. — С. 341—343.
2. Коблова Л. И. К вопросу о криминалистической классификации узлов // Экспертная техника. 1986. Вып. 96. С. 111—115.
3. Мухин Н. Г. Узлы и петли : справ. пособие. Ленинград, 1976. 96 с.
4. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка : 80000 слов и фразеологических выражений / Росс. АН ; Российский фонд культуры; 3-е изд. Москва, 1996. 928 с.
5. Шмидт А. И., Змиенко И. П. Некоторые особенности экспертного определения подвижных (скользящих) и неподвижных петель // Криминалистика и судебная экспертиза. 1986. Вып. 32. С. 54—58.
6. Энциклопедия судебной экспертизы / под. ред. Т. В. Аверьяновой, Е. Р. Росинской. Москва : Юристъ, 1999. С. 551.
7. Хазиев Ш. Н., Коблова Л. И. Состояние и перспективы развития справочно-информационного фонда узлов и петель // Экспертная практика и новые методы исследования. 1989. Вып. 5. С. 10—12.
8. Скрыгин Л. Н. Морские узлы. 3-е изд., доп. Москва, 1994.

М. Ф. Муконіна,

судовий експерт Донецького НДЕКЦ МВС України, м. Маріуполь, Україна,
e-mail: mmukonina@ukr.net

ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ СУЧАСНИХ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ ТОВАРОЗНАВСТВА

Анотація. Розглянуто актуальні проблеми товарознавства: відсутність методичних матеріалів з дослідження новітніх товарів та послуг; вдосконалення та системне реформування з урахуванням міжнародних європейських стандартів і сучасних досягнень науки та техніки; необхідність якісної підготовки кадрів за фахом «товарознавство».

Ключові слова: товарознавство, експертиза, методичні матеріали, вдосконалення.

Abstract. Topical problems of commodity science are considered: lack of guidelines on research of the newest goods and services; improvement and systemic reform taking into account international European standards and modern achievements of science and technology; the need for quality training of staff majoring in “commodity science”.

Keywords: commodity science, forensic examination, guidelines, improvement.

Анотация. Рассмотрены актуальные проблемы товароведения: отсутствие методических материалов по исследованию новейших товаров и услуг; совершенствование и системное реформирование с учетом международных европейских стандартов и современных достижений науки и техники; необходимость качественной подготовки кадров по специальности «товароведение».

Ключевые слова: товароведение, экспертиза, методические материалы, совершенствования.

Сучасний стан і реалії розвитку України переконливо свідчать про те, що подальші перспективи судової реформи залежать від ефективності провадження державної політики щодо належного забезпечення судово-експертної діяльності.

В умовах розвитку ринкових відносин характер злочинів має інші відмінні ознаки, асортимент товару швидко оновлюється, з'являються нові сировинні матеріали та засоби їхнього опрацювання, переобладнуються підприємства для здійснення технологічних процесів. З розвитком ринкової економіки законодавча й нормативно-технічна база України та країн СНД також перебуває в стадії постійного вдосконалення й оновлення, де в багатьох випадках зустрічаються суттєві розбіжності, протиріччя, що ускладнює роботу науковців і судових експертів і впливають на якість отримання обґрунтованих висновків сучасних судових товарознавчих експертиз.

Під час судового розгляду та розслідування кримінальних і цивільних справ часто виникає необхідність у застосуванні спеціальних знань у галузі товарознавства (зокрема, у формі товарознавчих експертиз) [2].

Товарознавство — наукова дисципліна, яка системно вивчає товари на всіх етапах життєвого циклу, методи пізнання їхньої споживчої вартості (цінності), закономірності формування асортименту та вимог до якості для забезпечення ефективності їх виробництва та споживання. [1].

Метод товарознавства — системний підхід до пізнання споживчої вартості (цінності) товарів і вивчення закономірностей її прояву та збереження.

Товар — будь-яка річ, що на момент надходження в обіг повинна бути виокремлена з-поміж інших за визначальними ознаками для конкретного договору купівлі-продажу [1].

Судово-товарознавча експертиза є одним із нових видів товарознавчої експертизи, які тільки формуються.

Її розвиток (як будь-якої науково-практичної діяльності, що має прикладний характер) визначають потреби судово-слідчої практики. Упродовж останніх років судово-слідчі органи відчувають гостру потребу в застосуванні спеціальних знань в області товарознавства. Необхідність проведення судово-товарознавчої експертизи виникає під час розслідування та судового розгляду багатьох категорій кримінальних справ, зокрема про розкрадання державного і крадіжки особистого майна, хабарництво, вбивства, випуск недоброякісної, нестандартної, некомплектної продукції та інше.

Тому не менше значущою є роль цього виду експертизи в здійсненні правосуддя за цивільними справами під час розгляду позовів про відшкодування збитку у разі пошкодження, псування або розподілу майна. Значну кількість експертних товарознавчих досліджень проводять також за позовами про захист прав споживачів, чому сприяло ухвалення Закону України «Про захист прав споживачів» і підвищення правової культури українських споживачів товарів і послуг [2].

Сучасне товарознавство поділяють на низку учбових дисциплін залежно від профілю спеціальностей: сировини, машин, обладнання, військового майна, товарознавство промислових споживчих товарів, харчових продуктів тощо.

Для визначення показників якості товарів в товарознавстві застосовують інструментальні, органолептичні, розрахункові та інші методи.

Головними завданнями товарознавчої експертизи є ідентифікаційні, діагностичні, класифікаційні, зокрема:

- визначення належності товарів (товарної продукції) до класифікаційних категорій, які прийняті у виробничо-торговельній сфері (вид, сорт, артикул, марка, модель, розмір, комплектність тощо);
- визначення якісних змін товарної продукції;
- визначення причин якісних змін товарної продукції (мають виробничий характер, виникли при транспортуванні, зберіганні, у процесі експлуатації);
- установлення способу виробництва товарної продукції: промисловий чи саморобний, підприємства-виробника, країни-виробника;
- визначення вартості товарної продукції, зокрема з урахуванням часткової втрати її товарних якостей у зв'язку з експлуатаційним зношенням і пошкодженнями від впливу зовнішніх чинників;

І. Л. Найвер,

кандидат технічних наук, Львівський НДЕКЦ МВС України, м. Львів, Україна,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1252-5029>, e-mail: irinanayver@gmail.com

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЖИВИХ ТВАРИН

Анотація. Доведено та обґрунтовано актуальність проведення судових експертиз у структурних підрозділах Експертної служби МВС України, об'єктами яких є живі тварини. Розглянуто аспекти можливості та доцільності проведення судових товарознавчих експертиз, об'єктами дослідження в яких є живі тварини, за експертною спеціальністю 12.1 «Визначення вартості машин, обладнання, сировини та споживчих товарів».

- визначення розміру шкоди, заподіяної власнику майна внаслідок його пошкодження (при пожежі, залитті тощо);
- визначення відповідності упакування й транспортування, умов і строків зберігання товарної продукції вимогам чинних правил [3].

Результатами дослідження є висновки експерта з товарознавчої експертизи у виконавчих провадженнях, які використовують органи досудового та судового слідства як джерела доказів у кримінальних провадженнях, цивільних, господарських справах і справах про адміністративні порушення. Крім того, товарознавчі дослідження дедалі частіше проводять за зверненнями юридичних осіб і пересічних громадян.

Товарознавство перебуває у стадії постійного розвитку, тому найбільш актуальними проблемами залишаються:

- відсутність методичних матеріалів із дослідження новітніх товарів та послуг;
- вдосконалення та системне реформування з урахуванням міжнародних європейських стандартів і сучасних досягнень науки та техніки в цій галузі знань;
- необхідність якісної підготовки кадрів за фахом «товарознавство».

Шляхами вирішення проблемних питань є розробка методичних рекомендацій «Визначення вартості послуг під час проведення судово-товарознавчих експертиз» та удосконалення законодавчого забезпечення судово-експертної діяльності.

Список використаних джерел

1. ДСТУ 3993-2000. Товарознавство. Терміни та визначення. [Чинний від 2000-10-31]. Київ, 2000. 24 с. URL: <https://www.slideshare.net/ViktoriyaKyiko/3993-2000> (дата звернення: 25.02.2021).
2. Головка М. П., Полупан В. В., Олійник А. І. Судово-товарознавча експертиза: опорний конспект лекцій для студентів денної та заочної форм навчання ступеня освіти магістр спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». Харків : ХДУХТ, 2018. 75 с. URL: <http://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/3447/1/2018.2%D0%BF%D0%BF%D0%BE%D0%B7.73.pdf> (дата звернення: 25.02.2021).
3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін та допов.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 25.02.2021).

Ключові слова: товарознавство, судова товарознавча експертиза, домашні тварини, об'єкт дослідження, живі тварини.

Abstract. The urgency of conducting forensic examinations in the structural subdivisions of the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine in which the objects of research are live animals is proved and substantiated. In recent years, there has been a sharp deterioration in the

criminal situation, as evidenced by the growing number of criminal offenses related to theft, cruel treatment of live animals owned by individuals or legal entities.

According to the results of research of scientific works of some authors, methodical literature, aspects of possibility and expediency of forensic examinations, objects of research in which are live animals, on expert specialty 12.1 «Determination of value of machines, equipment, raw materials and consumer goods» are considered.

Keywords: commodity science, forensic commodity examination, pets, object of research, animals.

Анотація. Доказана и обоснована актуальность проведения судебных экспертиз в структурных подразделениях Экспертной службы МВД Украины, объектами исследования в которых являются живые животные. Рассмотрены аспекты возможности и целесообразности проведения судебных товароведческих экспертиз, объектами исследования в которых являются живые животные, по экспертной специальности 12.1 «Определение стоимости машин, оборудования, сырья и потребительских товаров».

Ключевые слова: товароведение, судебная товароведческая экспертиза, домашние животные, объект исследования, живые животные.

Останнім часом відбулося погіршення кримінальної обстановки, яку оцінюють як надзвичайно складну. З розвитком суспільної свідомості та толерантності гостро стало питання щодо відношення до тварин. На законодавчому рівні дуже важко довести провину людини за жорстоке поводження з тваринами, крадіжку, крім того, в методичній оціночній базі відсутні методики з визначення матеріальної шкоди, що спричинена власникам тварин [1].

Тваринництво виникло в глибокій давнині, коли людина почала приручати диких тварин, одомашнювати їх і використовувати для господарських потреб. Наполегливою й тривалою працею людина змінила природу багатьох диких тварин і досягла різкого підвищення їх продуктивності. На сучасному етапі тваринництво — це галузь сільського господарства, що займається розведенням сільськогосподарських тварин для виробництва тваринницьких продуктів [2].

Сільськогосподарські тварини — тварини, яких утримують і розводять люди для отримання продуктів і сировини тваринного походження [3].

Домашні тварини — собаки, коти та інші тварини, що протягом тривалого історичного періоду традиційно утримують і розводять люди, а також тварини видів чи порід, штучно виведених людиною для задоволення естетичних потреб і потреб у спілкуванні, що зазвичай не мають життєздатних диких популяцій, які містять осіб з аналогічними морфологічними ознаками та існують тривалий час у їх природному ареалі [3].

Домашні тварини — це тварини-компаньйони, які займають дозвілля, приносять задоволення та з якими можна спілкуватися, та які не перебувають у стані природної свободи. У цю групу тварин-компаньйонів входять: собаки, кішки, кролі декоративні, гризуни декоративні (криси, миші, хом'яки, морські свинки, білки, шиншили),

рептилії декоративні (змії, ящірки, черепахи), птаці декоративні (папуги, канарки), риби декоративні, членистоногі (павуки) [1].

Згідно з Цивільним кодексом України (Кн. 1. Загальні положення. Р. III. Об'єкти цивільних прав. Гл. 13. Речі. Майно. Ст. 180. Тварини) [4]:

1. Тварини є особливим об'єктом цивільних прав. На них поширюється правовий режим речі, крім випадків, встановлених законом.
2. Правила поводження з тваринами встановлюються законом.
3. Тварини, занесені до Червоної книги України, можуть бути предметом цивільного обороту лише у випадках та порядку, встановлених законом [4].

Тварини можуть бути об'єктами права власності та на них поширюється правовий режим речей. Проаналізувавши чинні нормативно-правові акти, доведено, що живі тварини є рухомим майном, яке є особливим об'єктом цивільних прав.

Останнім часом часто до експертних установ звертаються судово-слідчі органи, інші організації та громадяни з питанням щодо оцінювання вартості домашніх тварин для визначення матеріальної шкоди, які реалізуються на ринку України за ринковими цінами, і підлягають товарознавчому оцінюванню (крадіжка, привласнення, відлов).

Тому експертну оцінку домашніх тварин, тварин-компаньйонів та інших живих тварин — об'єктів господарювання проводять у випадках приватизації й іншого відчуження, передачі майна під заставу, у кримінальних справах про крадіжки, підрахунку збитків або розміру відшкодування у випадках, встановлених законом, в інших випадках за рішенням суду або за суспільної потреби [2].

Домашні тварини щодо яких сформувався ринок з можливістю проведення незалежного адекватного маркетингу та визначенню матеріальної шкоди, підлягають оцінюванню за комплексним підходом спеціалістами у галузі товарознавства та ветеринарії. У наш час експерти-товарознавці розглядають можливість проведення комплексних ветеринарних і товарознавчих досліджень [1].

У дисципліні «Товарознавство» відсутні розділи товарних груп, де було б зазначено такі товари, як тварини або домашні тварини, вивчають тільки продукцію, отриману завдяки тваринам. Із розвитком ринку й ринкових відносин саме ці товари набирають обертів з реалізації на ринку України та стають об'єктами судових експертиз і експертних товарознавчих досліджень [1].

Загальні вимоги, порядок, принципи, методичні підходи і методи оцінки, база оцінки та види вартості регламентовано Національним стандартом № 1, затвердженим Постановою КМУ від 10.09.2003 р. № 1440 [5].

Укладанню договору на проведення оцінки майна передуює вибір бази оцінки, який залежить від мети проведення оцінки, умов використання її результатів, особливостей майна і нормативних вимог. База оцінки — це комплекс методичних підходів, методів й оціночних процедур, що відповідають певному виду вартості майна. Оцінюють із застосуванням бази, що відповідає ринковій вартості або неринковим видам вартості [2].

Визначаючи ринкову вартість, враховують найбільш ефективно використання об'єкта оцінки. За наявності необхідної інформації визначення ринкової вартості можливе із застосуванням усіх методичних підходів [2].

Згідно з Національним стандартом № 1, оцінку домашніх живих тварин можна проводити у загальноприйнятій послідовності: ознайомлення з об'єктом оцінки, опрацювання вихідних даних та іншої інформації, необхідної для проведення оцінки; ідентифікація об'єкта оцінки й пов'язаних з ним прав, аналіз можливих обмежень і застережень, які можуть супроводжувати процедуру проведення оцінки та використання її результатів; вибір необхідних методичних підходів, методів і оціночних процедур, що найповніше відповідають меті оцінки й обраній базі; узгодження результатів оцінки, одержаних із застосуванням різних методичних підходів; оформлення результатів оцінки [2].

Перевагу в експертній оцінці домашніх тварин надають витратному, дохідному та порівняльному методичним підходам. Застосування кожного з них залежить від доцільності та мети оцінки об'єктів дослідження.

Витратний підхід ґрунтується на фактичних витратах на вирощування тварини (купівля, ветеринарне обслуговування, годівля). Для визначення ринкової вартості витратним методичним підходом потрібні величини собівартості вирощування 1 кг живої маси (яка складається з витрат на вирощування живої маси та витрат на формування їхніх продуктивних якостей), живої маси, інших показників споживних якостей [2].

Дані величини собівартості, індекси зміни продуктивності, містяться в довідниках із вирощування сільськогосподарських тварин (ВРХ, коней, кіз, овець тощо). Крім того, визначення вартості домашніх живих тварин — об'єктів господарювання витратним підходом не відповідає реальним ринковим цінам, що складаються у конкретних регіонах України.

Дохідний підхід ґрунтується на тому, що вартість має той об'єкт, який приносить прибуток. Цей підхід передбачає оцінювання потенційних можливостей (тварин з родою для подальшого розведення та продажу), визначення яких методами товарознавства неможливе [2].

Порівняльний підхід ґрунтується на аналізі даних про фактичний продаж об'єктів, подібних об'єктам оцінки (за аналогами продажу однієї голови або 1 кг живої маси тварин) [2]. Порівняльний підхід під час оцінювання тварин-компаньйонів визначають за аналогами продажу однієї тварини.

Інформацію щодо вартості тварин різних видів та порід можна отримати на платформах онлайн-оголошень

«OLX», «IZI», «RIA» та ін., які об'єднують людей для покупки, продажу або обміну товарами та послугами.

Отже, ринкову вартість живих тварин різних видів та порід можна визначити із використанням порівняльного підходу, методами зіставлення цін продажу та статистичного аналізу ринку, відомостей щодо ринкової вартості пропозиції та продажу подібних домашніх живих тварин.

Алгоритмом проведення товарознавчої експертизи з визначення ринкової вартості домашніх живих тварин є ідентифікація об'єкта дослідження згідно з відомостями, зазначеними в постанові слідчого, або з інших матеріалів кримінального провадження (порода, стать, вік, маса, окрас та наявність документів, які засвідчують родовід тварини тощо); проведення маркетингового дослідження щодо ринкової вартості пропозицій до продажу на ринку України подібного майна; визначення ринкової вартості об'єкту дослідження шляхом розрахунку середньої ринкової вартості пропозиції до продажу подібного майна.

Отже, судова експертна діяльність в галузі товарознавства під час оцінювання тварин (домашніх, тварин-компаньйонів) потребує пошуку єдиного методичного підходу з комплексного експертного оцінювання домашніх тварин, вдосконалення засобів ідентифікації об'єктів дослідження, співпраці зі спеціалістами у галузі ветеринарії, доцільності використання окремих загальноприйнятих в судовому товарознавстві методичних підходів і методів залежно від мети оцінки, що може суттєво вплинути на несення відповідальності за крадіжки тварин та жорстоке поводження з ними.

Список використаних джерел

1. Мануленко О. В., Михальський О. О., Донцова О. С. Актуальні питання судової експертизи і криміналістики // Проблеми питання з оцінювання домашніх тварин при проведенні судово-товарознавчих експертиз : мат-ли Міжнарод. наук.- практ. конф. (Харків, 18—19.04.2019). С. 407—409.
2. Лозовий А. І., Михальський О. О., Донцова О. С., Губарева В. М. та ін. Методичні рекомендації з питань призначення та проведення судових експертиз з оцінки худоби, птиці та інших живих тварин — об'єктів господарювання : метод. рек. Харків : ХНДІСЕ, 2009. 174 с.
3. Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21.02.2006 р. № 3447-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15> (дата звернення: 26.02.2021).
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 26.02.2021).
5. Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» : Постанова КМУ від 10.09.2003 р. № 1440 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF> (дата звернення: 26.02.2021).

І. В. Непийпа,

старший судовий експерт Полтавського НДЕКЦ МВС України, м. Полтава, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8846-9000>, e-mail: nepyupaigorek@ukr.net

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ БІЛИХ ЛІНІЙ ПАП'ЯРНИХ УЗОРІВ ПАЛЬЦІВ РУК

Анотація. В роботі розглянуто можливості застосування для ідентифікації особи таких деталей шкірного покриву, як білі лінії. Метою роботи є оцінка ідентифікаційного періоду білих ліній, систематизація їх загальних і окремих ознак та можливості використання

білих ліній шкірного покриву рук людини для ідентифікації особи.

Ключові слова: ідентифікація, сліди рук, білі лінії, загальні ознаки, окремі ознаки, дактилоскопічна експертиза.

Abstract. The paper considers possibilities of using such details of the skin as white lines to identify a person. The research paper purpose is to assess identification period of white lines, systematization of their general and individual features and possibility of using white lines of the skin of human hands to identify a person.

Keywords: identification, handprints, white lines, general signs, separate signs, fingerprint identification.

Анотація. В роботі рассмотрені можливості застосування для ідентифікації особи таких деталей кожного покрову, як білі лінії. Метою роботи є оцінка ідентифікаційного періоду білих ліній, систематизація їх загальних і окремих ознак і можливість використання білих ліній кожного покрову рук людини для ідентифікації особи.

Ключевые слова: идентификация, следы рук, белые линии, общие признаки, отдельные признаки, дактилоскопическая экспертиза.

Ефективність використання виявлених та вилучених слідів рук здебільшого залежить від їх якості. Як свідчить практика, не завжди на місці події можна виявити сліди з доволі повним і чітким відображенням папілярного візерунка. Тому експерт повинен максимально повно використовувати для ідентифікації всі можливі деталі будови шкірного покриву людини [2]. Однією з таких деталей є білі лінії. Папілярні лінії є основними елементами шкірного покриву людини на долонній стороні кисті, але поряд із папілярними лініями на фалангах пальців руки можна спостерігати флексори та білі лінії й міжфалангові складки. Проаналізуємо можливості використання білих ліній для вирішення діагностичних та ідентифікаційних завдань під час проведення дактилоскопічних експертиз. Дослідження особливостей будови рельєфу шкірного покриву (зокрема, білих ліній), їх систематизація дасть змогу удосконалити методику їх використання в практичній діяльності у розкритті, розслідуванні та профілактиці злочинів, що обумовлює актуальність і новизну обраної теми.

Наводимо приблизну систематизацію загальних ознак білих ліній.

1. Характер розміщення білих ліній: вертикальні, горизонтальні, змішані.

2. Характер перетину білих ліній: під кутом 90°, під різними кутами.

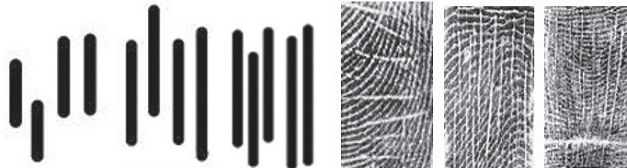
3. Розміщення білих ліній одна щодо одної: паралельно, під кутом.

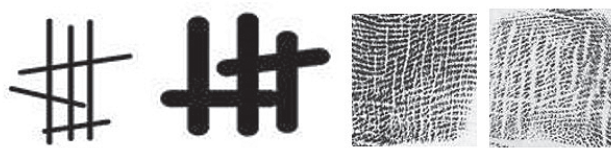
4. Форма білих ліній: пряма, хвиляста, дугова.

5. Довжина складок білих ліній: короткі, середні, довгі.

6. Товщина білих ліній: тонкі, товсті.

7. Частота розміщення білих ліній на фалангах пальців рук: часто, рідко (до 10 ліній), відсутні.

8. Протяжність білих ліній: суцільні, з розривом.

Однак, ми вважаємо, що білі лінії мають особливості, які можна використовувати для дактилоскопічної ідентифікації особи, за аналогією з окремими ознаками, що вивчають під час дослідження папілярних ліній.

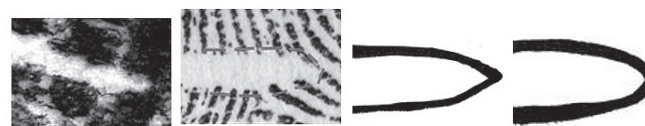
1. Розгалуження та злиття білих ліній.

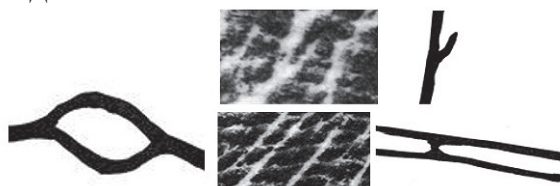
2. Потовщення та потоншення білих ліній.

3. Форма закінчення та початку білих ліній: під кутом, округла.

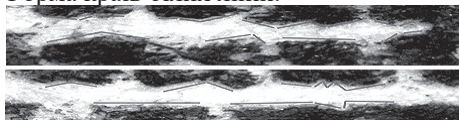

4. Деталі білих ліній.

На зображеннях наведено: острівець, гачок та місток.

5. Форма країв білих ліній.

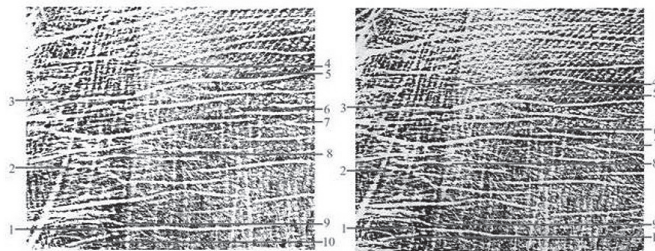

На зображенні наведено особливості будови країв білих ліній у вигляді зламів, вигинів, потоншення й потовщення.

Зазначені окремі ознаки дають змогу використовувати білі лінії для ідентифікації особистості. Порівняльне дослідження ознак білих ліній у слідах папілярних узорів рук і відбитках (відтисках) рук осіб, яких перевіряють, проводять методом зіставлення, що є основним для практичної дактилоскопії. У порівняльному дослідженні використовують різні прилади збільшення від дактилоскопічної лупи до мікроскопів, а також комп'ютерні системи (АДІС). Ілюстрація окремих ознак, що співпадають, може виглядати так [1]:

1 — кутовий початок складки; 2 — місток; 3 — острівець; 4 — злиття білих ліній; 5 — кут перетину білої та папілярної лінії; 6 — місток; 7 — гачок; 8 — потоншення

складки; 9 — округле закінчення складки; 10 — розгалуження білої лінії.

Отже, наявність і локалізація білих ліній шкірного покриву рук людини є доволі інформативним діагностичним критерієм. У деяких випадках їх можна використовувати для ідентифікації особи під час проведення дактилоскопічної експертизи.

Список використаних джерел

1. Типовые экспертные методики исследования вещественных доказательств / под ред. Ю. М. Дильдина. Москва : Экспертно-криминалистический центр МВД РФ, 2010. С. 4.
2. Пономарев В. В. Методические и организационные основы исследования папиллярных узорів при их фрагментарном отображении в следах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2009. 28 с.
3. Несмиянова И. О. К вопросу об экспертном исследовании элементов кожного покрова человека для решения диагностических и идентификационных задач // Полицейская и следственная деятельность. 2020. № 1. С. 12—20. DOI: 10.25136/2409-7810.2020.1.31570. URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=31570 (дата звернення: 24.02.2021).

І. М. Новицька,

судовий експерт Волинського НДЕКЦ МВС України, м. Луцьк, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7440-4142>, e-mail: www.vtgebzd@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ТОВАРОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КАВИ ТА КАВОВИХ НАПОЇВ

Анотація. Висвітлено актуальність проведення товарознавчих досліджень та вирішення питань визначення достовірності кавової продукції, що зумовлено появою на ринку нелегальних товарів цієї категорії.

Ключові слова: кава, кавовий напій, сублімована кава, гранульована кава.

Abstract. Relevance of conducting forensic commodity examination and addressing the issues of establishing the authenticity of coffee products due to emergence of illegal goods of this category on the market is outlined.

Keywords: coffee, coffee drink, freeze-dried coffee, granulated coffee.

Аннотація. Описана актуальність проведення товарознавчих досліджень та вирішення питань визначення достовірності кавової продукції, що обумовлено появою на ринку нелегальних товарів цієї категорії.

Ключевые слова: кофе, кофейный напиток, сублимированный кофе, гранулированный кофе.

На сьогодні ринок кави в Україні за асортиментом практично не відрізняється від ринків країн Європи.

Кава — це поширений напій, що має складний хімічний склад і містить приблизно 2000 хімічних речовин. Кава та кавові напої багаті на цукор, амінокислоти,

мінеральні та інші біологічно-активні речовини, що позитивно впливають на організм людини, сприяють травленню, підвищують апетит та знімають втому.

Оскільки кава відіграє важливу роль у житті людей, актуальною є оцінювання її якості. Водночас за останні роки кількість імпортерів кави до України істотно збільшилася, хоча багато з них поставляє каву нелегально. Виникають проблеми з достовірністю споживаної продукції, тому актуальним є питання товарознавчого дослідження кави.

Виділяють три основні сорти кави: мокко, арабіка та робуста. Асортимент розраховано на різні верстви населення з урахуванням матеріального стану й віку. У напоях дозують вміст кави, що дуже важливо для покупців, тому практично кожна людина поміж розмаїття продукції має можливість обрати ту, яка буде для неї найпривабливішою.

Основними країнами-імпортерами кави в Україну є Чилі, В'єтнам, Фінляндія, Індія, Австрія, Польща, Бразилія, найбільше її імпортують з Європи та Азії. Це переважно недорогі марки, оскільки небагатий український споживач насамперед цікавиться ціною, а не якістю кави та місцем її виготовлення.

На ринку України в однаковій мірі присутні натуральна (у зернах і мелена) і розчинна кава, кавові напої, що

містять натуральну каву, кавові суміші на основі розчинної кави та кава без кофеїну.

Розчинна кава — це екстракт натуральної кави. Останнім часом вона набула широкої популярності. Для виготовлення розчинної кави вирішальне значення має якість використовуваних сортів.

Гранульована кава — це кава, збита в дрібні грудочки парою. Виробничий цикл майже не відрізняється від виробництва порошку, крім останнього етапу, коли порошок збивають в гранули парою. Слід зауважити, що інтенсивний тиск змінює молекулярну структуру зерна й шкідливо впливає на аромат і смак кави.

Сублимовану каву створюють у процесі висушування заморожених зерен під вакуумом в умовах низького тиску. Сушка сублимації зберігає основні біологічні якості матеріалу, оскільки кисень із повітря не окислюється і не змінює об'єм продукту. Такий метод дає змогу отримувати продукти високої якості, що наближаються за органолептичними показниками до свіжих. Це найновіший і найдорожчий метод, що максимально зберігає всі вихідні властивості натуральної кави.

Кавові напої — порошкоподібні суміші з хлібних злаків (ячменю, вівса, пшениці, жита), цикорію, жолудів, каштанів, букових горіхів, плодів шипшини, ядер кісточкових плодів та ін. Розчинні кавові напої за зовнішнім виглядом, кольором, смаком і консистенцією близькі до розчинної кави, але через вміст (окрім натуральної сировини) інших видів сировини в них проявляються характерні особливості, властиві використаній сировині.

Кава та кавові напої належать до харчових продуктів низької вологості. На відміну від смаженої кави в зернах, у яких розчинні речовини захищені від навколишнього повітря клітинною оболонкою, частини розчинного напою з усіх боків відкриті й надзвичайно чутливі до кисню, парів води, світла та інших фізичних факторів. Ця висока реакційна здатність потребує застосування для упакування продукту тари, що забезпечує герметичність та захисні властивості (металеві та скляні банки, трьохшарові термозварні полімерні плівки). Натуральна розчинна кава має бути упакована так, щоб забезпечити її якість протягом усього терміну зберігання.

Експертиза якості кави передбачає перевірку супровідних документів, стан упакування та маркування, аналіз органолептичних, фізико-хімічних і мікробіологічних показників і показників безпеки.

Товарознавче дослідження кави починають із перевірки якості упакування і маркування транспортної та споживчої тари. Вибірку з партії обирають у випадковий спосіб із різних місць. Її використовують для перевірки якості упакування, маркування і визначення маси нетто упакованої одиниці.

Якість упакування і маркування визначають візуально, перевіряють вигляд і стан пакувального матеріалу й етикетки, написи, якість етикетки й обклеювання, чіткість друку, яскравість фарб і відповідність цих показників вимогам технічної документації.

Натуральну розчинну каву фасують масою нетто від 1 г до 500 г. Допускається (за умовами договору для підприємств громадського харчування, промислової

переробки та інших споживачів) фасувати натуральну розчинну каву масою нетто від 500 до 10 000 г.

Натуральну розчинну каву упаковують в металеві або скляні банки, банки з полімерних матеріалів, пакети з комбінованих термостабілізуювальних матеріалів на основі алюмінієвої фольги або металізованої плівки, поліетиленові плівкові мішки [1].

Маркування кавової продукції наносять на кожен одиницю фасування безпосередньо на споживчу тару або на приклеєну до неї етикетку. Дрібну тару зовні обклеюють художньо оформленими етикетками, віддрукованими на папері. Якщо етикетка віддрукована безпосередньо на бляшаній банці або паперовій коробці, то їх кришки закріплюють пломбою. Текст і малюнок етикетки мають бути чіткими та яскравими. Паперові пакети з кавою обв'язують тасьмою, заклеюють пломбою або прошиваються металевими скобами.

На кожній пакувальній одиниці кавової продукції позначають найменування продукту, найменування і місцезнаходження виробника й організації в Україні, уповноваженої виробником на прийняття претензій від споживачів на її території, товарний знак виробника, маса нетто, об'єм, склад продукту, сорт кави, харчова цінність, умови зберігання, термін придатності, зберігання та реалізації, позначення документа, відповідно до якого виготовлено і може бути ідентифіковано продукт, ароматизатори, харчові та біологічно активні добавки, спосіб приготування, протипоказання для вживання, інформацію про вакуумне пакування [2].

Термін зберігання натуральної розчинної кави становить не більше ніж 24 місяці з дня виготовлення, її зберігають в чистих, добре вентильованих приміщеннях, не заражених шкідниками і захищених від прямих сонячних променів, за температури не вище ніж 20 °C і вологості не більше ніж 75 % [3].

Існують такі види фальсифікації кавової продукції, як асортиментна (підміна кави різними замінниками), якісна та кількісна [4].

Підміну кави різними замінниками визначають органолептичними і фізико-хімічними методами. До органолептичного методу належить оцінювання смаку, аромату й кольору екстракту, звертаючи увагу на наявність грубого смаку та слабого кавового аромату, занадто темний або слабкий кольори настою, його непрозорість або каламутність. Для натуральної кави є характерним поєднання трьох смакових відчуттів: кислого, гіркого й терпкого. У кавозамінниках є лише одне смакове відчуття — гіркота. Під час розчинення меленої кави в холодній воді частки кави, що містять вуглекислий газ, довго плавають зверху, а частки кавозамінників швидко осідають на дно. Для перевірки органолептичних показників кави в зернах її заздалегідь розмелюють до помелу, відповідному меленій каві.

Смак і аромат визначають органолептичним методом. Аромат визначають в сухому продукті та в екстракті, смак — лише в екстракті.

Фізико-хімічні методи дослідження: відсутність вмісту кофеїну, позитивна реакція з йодом, мікроскопування часток та ін.

Отже, враховуючи наявність на ринку підробок, проведеного товарознавчих досліджень кави та кавових напоїв є актуальним та дає змогу вирішувати питання щодо встановлення достовірності та ідентифікації товарів цієї категорії.

Список використаних джерел

1. ДСТУ 4394:2005 Кава натуральна розчинна. Загальні технічні умови.

2. ГОСТ 17527-2003 «Упаковка. Термины и определения».
3. Сирохман П. Г., Задорожний І. М., Пономарьов П. Х. Товарознавство продовольчих товарів. Київ : Лібра, 1997. 632 с.
4. Сирохман І. В., Завгородня В. М. Товарознавство пакувальних матеріалів і тари. Київ : ЦНЛ, 2005.

В. С. Ольхов,

завідувач сектору ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5982-4480>, e-mail: Olhov_81@ukr.net

ВПЛИВ НЕНАЛЕЖНОГО ОБЛАДНАННЯ НЕРЕГУЛЬОВАНОГО ПІШОХОДНОГО ПЕРЕХОДУ НА БЕЗПЕКУ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Анотація. Розглянуто питання, які виникають у експертів під час проведення дорожньо-технічних експертиз (експертних досліджень) під час встановленні наявності причинно-наслідкового зв'язку неналежного облаштування нерегульованого пішохідного переходу та виникненням ДТП.

Ключові слова: дорожньо-транспортна пригода, наземний нерегульований пішохідний перехід, пішохід, технічні засоби.

Abstract. Issues arising in forensic experts while conducting road accident analyses (expert researches) in the course of establishing cause-effect relation between unregulated pedestrian crossing and occurrence of traffic collisions.

Keywords: traffic collision, ground unregulated pedestrian crossing, pedestrian, technical means.

Аннотация. Рассмотрены вопросы, возникающие у экспертов при проведении дорожно-технических экспертиз (экспертных исследований) при определении наличия причинно-следственной связи ненадлежащего оборудования нерегулируемого пешеходного перехода и возникновением ДТП.

Ключевые слова: дорожно-транспортное происшествие, наземный нерегулируемый пешеходный переход, пешеход, технические средства.

Безпеку дорожнього руху на автомобільних дорогах (зокрема, на нерегульованих пішохідних переходах) забезпечує своєчасне інформування учасників дорожнього руху (насамперед водіїв транспортних засобів) про зміну дорожньої обстановки, допустимі й безпечні режими руху.

Своєчасне інформування учасників дорожнього руху про зміну дорожньої обстановки, допустимі й безпечні режими руху згідно з вимогами Правил дорожнього руху України (далі — ПДР України) та нормативно-технічної літератури, передбачено шляхом застосування технічних засобів та інженерного облаштування.

Технічні засоби — спеціальні засоби, призначені для організації та регулювання дорожнього руху (дорожні знаки, інформаційні табло, дорожня розмітка, сигнальні стовпчики, транспортні та пішохідні огороження різних типів, світлофорне обладнання тощо).

Вимоги до техніко-експлуатаційного стану технічних засобів організації дорожнього руху (дорожніх знаків та горизонтальної дорожньої розмітки на нерегульованих

пішохідних переходах) регламентують державні стандарти ДСТУ 4100-2014 та ДСТУ 2587:2010.

Основним критерієм визначення умов безпечності проїзду нерегульованих пішохідних переходів слід вважати умови видимості технічних засобів. Від цього показника залежить своєчасне інформування учасників дорожнього руху про зміну дорожньої обстановки, допустимі й безпечні його режими відповідно до вимог ПДР України.

Згідно вимог п. 10.1.1 ДСТУ 4100-2014 дорожні знаки повинні бути видимі на відстані не менше ніж 100 м за напрямком руху. Видимість горизонтальної дорожньої розмітки відповідно до вимог п. 5.3.1 та 5.3.2 ДСТУ 2587:2010 залежить від швидкісних показників транспортного потоку, а саме від максимально-допустимі швидкості руху на визначеній ділянці дороги. Граничні умови відстані видимості горизонтальної дорожньої розмітки наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Максимально дозволена швидкість руху легкових автомобілів, км/год	Відстань видимості горизонтальної розмітки, м		
	поздовжньої	поперечної	інших видів
≥110	200	130	200
90	135	135	135
60	90	70	90

Якщо параметри видимості технічних засобів організації дорожнього руху менше ніж нормативне, то в цьому випадку існує невідповідність в організації дорожнього руху — в місці ДТП застосовано такі засоби організації дорожнього руху, які не забезпечують своєчасне інформування учасників дорожнього руху (безпеку проїзду нерегульованого пішохідного переходу).

Технічна оцінка дій водія, який допустив наїзд на пішохода на нерегульованому пішохідному переході, при умові відсутності інших транспортних засобів, що рухаються в попутному напрямку та знижують швидкість перед нерегульованим пішохідним переходом, пов'язана з оцінюванням відповідності дій водія транспортно-го засобу вимогам п. 12.3 та 18.1 ПДР України. Під час

проведення досліджень експерт установлює, чи міг водій із моменту виникнення небезпеки, застосувавши міри до екстреного гальмування, надати дорогу пішоходу. За момент виникнення небезпеки для руху водія експерти приймають зазвичай момент виходу пішохода на пішохідний перехід.

Під час проведення технічної оцінки дій водія майже ніколи не оцінюють належність технічного облаштування наземних нерегульованих пішохідних переходів технічними засобами організації дорожнього руху. Також не враховують, що пішохід, який наближається до пішохідного переходу з метою перетину проїзної частини, бачить нанесену дорожню розмітку на проїзній частині або дорожній знак навіть, якщо експлуатаційний стан вже не відповідає нормативним вимогам, тому що знаходиться в безпосередній близькості до неї. Водій транспортного засобу до моменту виходу пішохода на наземний пішохідний перехід знаходиться на значному віддаленні від розташування дорожньої розмітки (дорожнього знаку), тому за неналежного експлуатаційного стану дорожньої розмітки (дорожнього знаку), що позначає нерегульований пішохідний перехід, водій позбавлений можливості завчасно визначити, що попереду нього наявний нерегульований пішохідний перехід і не має можливості проаналізувати можливі дії пішохода, який наближається до проїзної частини.

Отже, коли встановлено, що водії транспортних засобів не мають технічної можливості завчасно виявити ознаки нерегульованого пішохідного переходу (через неналежний техніко-експлуатаційний стан технічних засобів організації дорожнього руху), експерту слід зробити висновок, що застосована організація дорожнього руху (з технічної точки зору) знаходиться в причинному зв'язку з виникненням цієї дорожньо-транспортної пригоди.

Список використаних джерел

1. Споруди транспорту. Автомобільні дороги. Ч. І. Проектування. Ч. ІІ. Будівництво : ДБН В.2.3-4:2007. URL: <http://budstandart.com> (дата звернення: 22.02.2021).
2. Автомобільні дороги, вулиці та залізничні переїзди. Безпека дорожнього руху. Вимоги до експлуатаційного стану : ДСТУ 3587-97. URL: <http://budstandart.com> (дата звернення: 22.02.2021).
3. Знаки дорожні. Загальні технічні умови. Правила застосування : ДСТУ 4100-2014. URL: <http://budstandart.com> (дата звернення: 22.02.2021).
4. Безпека дорожнього руху. Розмітка дорожня. Загальні технічні вимоги. Методи контролювання. Правила застосування ДСТУ 2587:2010. URL: <http://budstandart.com> (дата звернення: 22.02.2021).
5. Правила дорожнього руху України : постанова КМУ від 10.10.2001 р. № 1306 (із змін. та допов.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-p> (дата звернення: 22.02.2021).

О. М. Опанасенко,

головний судовий експерт Полтавського НДЕКЦ МВС України, м. Полтава, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6413-5743>, e-mail: oleg-opanassenko@ukr.net

ВИЯВЛЕННЯ СЛІДІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТРАСОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДЛЯ ПІДТВЕРДЖЕННЯ ФАКТУ МАНІПУЛЯЦІЙ З ГАЗОВИМИ ЛІЧИЛЬНИКАМИ У РАЗІ ВИКРАДЕННЯ ПРИРОДНОГО ГАЗУ

Анотація. Розглянуто проблематику особливостей дослідження лічильників газу, подано способи відображення слідів маніпуляції з газовими лічильниками. Методи прихованого розкрадання споживачами природного газу вдосконалюються, тому виникає необхідність в криміналістичному дослідженні засобів обліку газу у разі несанкціонованого втручання в їх роботу та механізми.

Ключові слова: лічильник газу, дослідження, трасологічна експертиза, сліди, маніпуляція.

Abstract. The problematics of peculiarities of gas meters examination is considered, ways of reflection of manipulation traces with gas meters are provided. Methods of concealed natural gas stealing by consumers are being improved, so there is a need for forensic examination of means of gas consumption metering in the event of unauthorized tampering in their work and mechanisms.

Keywords: gas meter, examination, trace evidence analysis, traces, manipulation.

Аннотация. Рассмотрена проблематика особенностей исследования счетчиков газа, представлены способы отображения следов манипуляции с газовыми счетчиками. Методы скрытого хищения потребителями природного газа совершенствуются, поэтому возникает

необходимость в криминалистическом исследовании средств учета газа при несанкционированном вмешательстве в их работу и механизмы.

Ключевые слова: счетчик газа, исследование, трасологическая экспертиза, следы, манипуляция.

Зростання вартості енергоносіїв в умовах сьогодення гостро ставить проблему раціонального використання паливно-енергетичних ресурсів, що споживаються в Україні, та розробки технічних засобів для точного їх обліку. Обсяги споживання паливно-енергетичних ресурсів в житловому фонді України та витрати на їх виробництво значно перевищують рівень споживання цих видів ресурсів в розвинених країнах. Відсутність належного обліку за використанням цих ресурсів стимулює споживачів до численних спроб несанкціоновано впливати на роботу засобів обліку енергоресурсів з метою зменшення їхніх показань та оплати за їх споживання.

Причини та умови викрадення природного газу шляхом втручання в роботу приладу обліку тісно пов'язані, до них належать: особливості предмета злочинного посягання; антисуспільна установка особи злочинця та причини її формування; реальні життєві ситуації, які (разом із внутрішніми якостями особи злочинця) сприяли вчиненню цього виду злочинів.

Розглядаючи ці обставини, доцільно, на нашу думку, визначити вплив економічної ситуації у країні, а також господарські та фінансові умови. Крім економічних причин, що впливають на вчинення злочинів зазначеної категорії, існують і політичні (політична нестабільність в Україні, загострена економічна та соціальна криза та ін.). Викрадення природного газу, що відбувається з різних причин (наприклад, недостатній рівень заробітної платні, пенсій, затримки з їх виплатою та ін.), є однією з основних причин зростання втрат природного газу в газових мережах і фінансових втрат газопостачальних організацій.

Виявлення та фіксація слідів, типових для цієї категорії злочинів, є основою для визначення напрямів і методів пошуку реальних слідів, використання засобів для їх виявлення, вилучення та використання інформації з метою глибокого та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень.

За українським законодавством передбачено застосування штрафних санкцій до порушників, які незаконно споживають природний газ. Тому, перед компаніями, які надають послуги з постачання енергоресурсів, виникла потреба в протидії таким злочинним посяганням шляхом виявлення фактів несанкціонованого втручання в роботу приладів обліку споживання природного газу з метою зміни фактичних даних використання ресурсів. Постала нагальна потреба у проведенні відповідних експертиз та досліджень у державних експертних установах Міністерства юстиції України та Міністерства внутрішніх справ України.

Метою проведення таких експертиз та досліджень є криміналістична характеристика способів втручання в роботу газових лічильників, виявлення спеціально встановлених (не передбачених заводом-виробником) пристроїв у обліковому механізмі приладів обліку (газового лічильника) та наявність відповідних слідів, методичні рекомендації щодо виявлення таких втручань.

Сьогодні криміналісти досліджують сліди у вузькому розумінні, оскільки це збігається з основним завданням трасології — ідентифікації об'єкта, який залишив слід.

Дослідження слідів має важливе криміналістичне значення, оскільки допомагає визначити знаряддя злочину та механізм злочинної події, отримати відомості про злочинця. У криміналістиці сліди, що залишені після вчинення злочину, вивчають із метою швидшого його розкриття і встановлення істини [1].

Корисну інформацію під час вивчення слідів і предметів як основних джерел криміналістичної інформації отримують зазвичай у ході експертного дослідження [2], яке проводять відповідно до кримінально-процесуального або цивільно-процесуального закону особи, які мають спеціальні знання у науці, техніці, ремеслі з метою встановлення обставин (фактичних даних), що мають значення у справі.

До спеціальних знань належать будь-які знання та уміння об'єктивного характеру, отримані під час вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи, що відповідають сучасному науково-практичному рівню [3].

Ми згодні з позицією Р. С. Белкіна, який зазначав, що поняття «сліди в широкому розумінні» і «сліди у вузькому розумінні», які практично ні про що не свідчать, слід видалити з мови юриспруденції та замінити на терміни «сліди злочину» та «сліди відображення» [4, с. 57].

Сліди класифікують за різними критеріями. Згідно з вивченими нами слідами на засобах обліку вважаємо доцільним поділити сліди злочинів досліджуваної категорії за способом їх вчинення на такі групи:

- 1) сліди зміни схеми включення приладу обліку природного газу (відсутність або порушення пломби на приладі обліку природного газу і/або його клемній кришці тощо);
- 2) сліди зміни нормованої похибки приладу обліку природного газу (уповільнене обертання диска приладу обліку природного газу за рахунок збільшення гальмівного моменту приладу; відсутність чи порушення пломби приладу обліку природного газу; подряпини та сліди механічного впливу на шестірнях рахункового механізму тощо);
- 3) сліди пошкодження приладу обліку природного газу (бруд у механізмі приладу обліку; пошкодження оглядового скла приладу обліку; просвердлений отвір у кожусі і/або цоколі приладу обліку; подряпини на диску приладу обліку навпроти отвору тощо).

Отже, необхідно проводити відповідні експертизи у спірних питаннях між постачальниками енергоресурсів та споживачами для виявлення слідів на засобах обліку при можливих фактах викрадення природного газу шляхом маніпуляцій із лічильниками. Це дасть підстави суду вирішувати питання щодо компенсації втрат енергоресурсів, які використані позаобліково, вдосконалювати та розширювати інформаційну та матеріальну бази, створювати методики з проведення трасологічної експертизи різних за типом та конструкцією приладів та засобів обліку споживання природного газу.

Список використаних джерел

1. Поняття слідів у трасології та їх класифікація. Механізм слідоутворення. URL: <https://pidruchniki.com/2015060965278/pravo> (дата звернення: 15.02.2021).
2. Робота з речовими джерелами криміналістичної інформації при розкритті та розслідуванні злочинів. URL: <http://referatu.com.ua/oldreferats/135/109385> (дата звернення: 15.02.2021).
3. Поняття судової експертизи, їх види та значення. URL: <https://buklib.net/books/30792> (дата звернення: 15.02.2021).
4. Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3 т. Т. 3 : Криминалистические средства, приемы и рекомендации. Москва : Юристъ, 1997. 478 с.

К. О. Осипенко,

старший науковий співробітник ІНЦІ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6345-9933>, k_osipenko77@ukr.net

СТАН РОЗРОБЛЕНОСТІ МЕТОДИЧНИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ З ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ НЕРУХОМОГО МАЙНА — ОБ'ЄКТІВ НЕЗАВЕРШЕНОГО БУДІВНИЦТВА

Анотація. Розглянуто актуальні питання дослідження з визначення вартості нерухомого майна — об'єктів незавершеного будівництва. У зв'язку з відсутністю науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності при проведенні судових оціночно-будівельних експертиз з визначення вартості об'єктів незавершеного будівництва, виникають певні складності їх проведення.

Ключові слова: методи, підходи, нормативна база, об'єкти оцінки, незавершене будівництво.

Abstract. One of the areas of forensic evaluative structural engineering examination is research to determine the cost of real estate: objects of construction in progress. When performing forensic examinations to determine the cost of construction in progress, the forensic expert must be guided by the principles of applicable law and existing methods. Due to the lack of scientific and methodological support for forensic activities while conducting forensic evaluative structural engineering examinations to determine the cost of objects of construction in progress, there are some difficulties in conducting such forensic examinations.

Keywords: methods, approaches, regulatory framework, evaluation objects, construction in progress.

Анотация. Рассмотрены актуальные вопросы исследования по определению стоимости недвижимого имущества — объектов незавершенного строительства. В связи с отсутствием научно-методического обеспечения судебно-экспертной деятельности при проведении судебных оценочно-строительных экспертиз по определению стоимости объектов незавершенного строительства, возникают определенные сложности их проведения.

Ключевые слова: методы, подходы, нормативная база, объекты оценки, незавершенное строительство.

Нове будівництво — будівництво будинків, будівель та споруд, їх комплексів, що здійснюються із метою створення об'єктів виробничого і невиробничого призначення, а також лінійних об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури, в тому числі добудова зупинених об'єктів незавершеного будівництва [1].

Незавершене будівництво — це об'єкти, які розпочаті будівництвом і не прийняті в експлуатацію, включаючи законсервовані об'єкти [2].

У судовій експертизі об'єкти незавершеного будівництва оцінюють із метою визначення розміру компенсації одному з співвласників за його частку (викуп частки), встановлення розміру матеріального збитку, визначення виплати компенсації, коли об'єкт призначений під розбирання тощо.

Об'єкти дослідження незавершеного будівництва, які найчастіше зустрічаються під час проведення оціночно-будівельних експертиз, можна поділити на об'єкти

житлового будівництва (малоповерхові житлові будинки та їх частини, багатоповерхові житлові будинки та їх частини, садові та дачні будинки) та нежитлового фонду (промислові будівлі, адміністративні будівлі, будівлі сільськогосподарського призначення, офісні приміщення, приміщення торгівельного призначення тощо).

Оцінюючи об'єкти незавершеного будівництва, необхідно враховувати ступінь готовності об'єкта (трапляються випадки, коли об'єкт має готовність 100%, але його не ввели в експлуатацію), фізичний знос основних конструктивних елементів, наявність комунікацій, розташування об'єкту, аналіз найбільш ефективного використання, об'ємно-планувальні характеристики об'єкта (чи відповідає об'єкт сучасним будівельним нормам та правилам), наявність дозвільної та проектної документації тощо.

Базами оцінки об'єктів незавершеного будівництва можуть бути залишкова вартість заміщення (відтворення), ринкова вартість, вартість ліквідації, інвестиційна вартість та ліквідаційна вартість.

Під час оцінювання нерухомого майна зазвичай застосовують кілька методичних підходів, що найповніше відповідають визначеній меті оцінки, виду вартості за наявності достовірних інформаційних джерел для їх проведення [3].

Вартість об'єктів незавершеного будівництва визначають із застосуванням витратного або порівняльного підходів, а також шляхом поєднання усіх методичних підходів.

У разі поєднання методичних підходів вартість об'єкта незавершеного будівництва визначають як різницю між прогнозованою ринковою вартістю об'єктів оцінки за умови найефективнішого використання після завершення його будівництва і введення в експлуатацію та приведення його до поточної вартості витратам на завершення будівництва та введення його в експлуатацію [4].

На практиці під час оцінювання об'єктів незавершеного будівництва житлового призначення зазвичай застосовують витратний та порівняльний методичні підходи.

Вартість об'єктів нежитлового фонду за наявності інформації, що необхідна для проведення оцінки, виду та функціонального призначення об'єкта оцінки, доцільно визначати із застосуванням усіх методичних підходів.

Об'єкти незавершеного будівництва є доволі складним для проведення оцінки видом нерухомості.

На сьогодні необхідно чітко врегулювати вирішення подібних питань і науково-методично забезпечити судово-експертну діяльність під час проведення судових оціночно-будівельних експертиз, поліпшення якості досліджень, уникнення необґрунтованих висновків і створення відповідних методичних рекомендацій.

Список використаних джерел

1. Склад та зміст проектної документації на будівництво. ДБН А.2.2-3-2014: наказ Міністерства України від 04.06.2014 р. № 163. URL: [http:// budstandart.com](http://budstandart.com) (дата звернення: 25.02.2021).
2. Класифікатор державного майна : затв. наказом Фонду державного майна України від 15.03.2006 р. № 461. URL: [http:// budstandart.com](http://budstandart.com) (дата звернення: 25.02.2021).
3. Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» : Постанова КМУ від 10.09.2003 р. № 1440. URL: [http:// budstandart.com](http://budstandart.com) (дата звернення: 25.02.2021).
4. Національний стандарт № 2 «Оцінка нерухомого майна» : Постанова КМУ від 28.10.2004 р. № 1442. URL: [http:// budstandart.com](http://budstandart.com) (дата звернення: 25.02.2021).

О. І. Парилівський,

аспірант Харківської державної зооветеринарної академії, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5282-4755>, e-mail: 21sanya08@gmail.com

І. В. Яценко,

доктор ветеринарних наук, професор, академік Національної академії наук вищої освіти України, провідний науковий співробітник ННЦ «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8903-2129>, e-mail: yacenko-1971@ukr.net

**СУДОВО-ВЕТЕРИНАРНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОЗНАК ШКОДИ,
ЗАПОДІЯНОЇ ЗДОРОВ'Ю ТВАРИНИ ЛЕГКОГО СТУПЕНЯ**

Анотація. У роботі сформульовано та обґрунтовано ознаки шкоди, заподіяної здоров'ю тварини, що належать до легкого ступеня та використовують під час проведення судово-ветеринарної експертизи.

Ключові слова: судово-ветеринарна експертиза; здоров'я тварини; ступінь тяжкості шкоди, заподіяної тварині.

Abstract. The paper formulates and substantiates the signs of mild harm caused to animal health and are used during forensic while forensic veterinary examination.

Keywords: forensic veterinary examination, animal health, severity of harm caused to the animal.

Аннотация. В работе сформулированы и обоснованы признаки вреда, причинённого здоровью животного, относящиеся к лёгкой степени и используемые в ходе проведения судебно-ветеринарной экспертизы.

Ключевые слова: судебно-ветеринарная экспертиза; здоровье животного; степень тяжести вреда, причиненного животному.

Жорстоке поводження з твариною здебільшого супроводжується заподіянням побоїв, фізичного болю, страждань, спричиненням тілесних ушкоджень, каліцтва чи її загибелі [1]. В Україні та зарубіжних країнах за такі діяння передбачено як адміністративну, так і кримінальну відповідальність [2].

Встановлення істини за справою щодо жорстокого поводження з твариною неможливе без залучення судово-ветеринарної експертизи як надійного, об'єктивного та законного засобу доказування для визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини, встановлення каліцтва, механізму заподіяння, характеру та давності ушкодження, причини смерті, з'ясування причиново-наслідкових зв'язків між ушкодженням і розладом здоров'я чи смертю тварини [3].

Нині вперше в спеціальній науковій літературі та експертній практиці з'явилися роботи, присвячені врегулюванню питань щодо порядку судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини [4], а також сформульовано судово-ветеринарні ознаки шкоди здоров'ю, небезпечної для життя тварини [5], наведено характеристику ознаки шкоди, заподіяної

здоров'ю тварини середньої тяжкості [6], описано критерії ушкоджень, що проникають у порожнини тіла тварини [7], проаналізовано судово-експертні випадки дослідження трупів тварин з ознаками насильницької смерті від жорстокого поводження [8], обґрунтовано питання, що ставлять на вирішення експерту під час призначення судово-ветеринарної експертизи трупа тварини [9], з'ясовано особливості структури висновку судово-ветеринарного експерта за результатами дослідження трупа тварини з ознаками насильницької смерті [11]. Проте, судово-ветеринарна характеристика ознак шкоди, заподіяної здоров'ю тварини легкого ступеня, залишається не сформульованою, та не обґрунтованою, що може призводити до помилкового розуміння цих ознак та застосування їх в експертній практиці. Отже, це питання є актуальним, маючи теоретичне і практичне значення (зокрема, під час розслідування правопорушень щодо тварин).

Мета роботи: сформулювати та обґрунтувати ознаки шкоди легкого ступеня, заподіяної здоров'ю тварини. Емпіричну базу дослідження становить аналіз висновків експертів за результатами проведених судово-ветеринарних експертиз щодо жорстокого поводження з тваринами, проведених в Бюро судово-ветеринарних досліджень Харківської державної зооветеринарної академії протягом 2010—2020 років, а також в лабораторії криміналістичних досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України протягом 2019—2020 років.

Ознаки шкоди, заподіяної здоров'ю тварини легкого ступеня:

- 1) короткочасний розлад здоров'я чи незначна стійка втрата працездатності,— це ушкодження, що має незначні швидкоплинні наслідки тривалістю не більше ніж 6 діб;
- 2) короткочасний розлад здоров'я тварини тривалістю 6—21 добу;
- 3) незначна стійка втрата загальної працездатності твариною тривалістю 6—21 добу.

Найчастіше ушкодженнями легкого ступеня є рани, садна, синці, кровопідтікання, струс головного мозку тощо.

Розлад здоров'я тварини полягає у будь-якому порушенні нормальної діяльності організму, стійкому порушенні режиму звичного існування (життя), втраті нею здатності до загальногосподарського або спеціального використання, можливості самостійного існування дикої чи безпритульної тварини в оточуючому середовищі, або розвитку хворобливого процесу, які безпосередньо спричинені різними травмувальними чинниками.

Під втратою працездатності слід розуміти стан здоров'я (функцій організму) тварини, обумовлений захворюванням, наслідком травми, патологічним станом, що унеможливує виконання роботи визначеного обсягу, характеру та якості (загальногосподарське або спеціальне використання) без шкоди здоров'ю.

Під загальногосподарським використанням тварини необхідно розуміти її здібність до виконання корисної некваліфікованої роботи, тобто для виконання якої не потрібно тварину спеціально дресувати чи привчати для вироблення й закріплення різних навичок на основі умовних рефлексів (підпорядкування людини, перевезення вантажів тощо).

Оцінювати ступінь тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини (зокрема, легкої), доцільно за результатами, що визначилися з часом і мають остаточний вигляд посттравматичних ушкоджень, тобто після повного загоєння ушкоджень чи за інших наслідків протікання посттравматичного процесу, проте не раніше ніж за 7 діб від моменту травмування.

Судово-ветеринарний експерт, кваліфікуючи ушкодження тварини як легкого ступеня, у висновку експерта відображає характер ушкоджень із ветеринарної точки зору (рани, садна, синці, кровопідтікання, струс головного мозку тощо), їх локалізацію та властивості, вид травмувального знаряддя, механізм виникнення ушкоджень, давність травмування, ступінь тяжкості тілесних ушкоджень із зазначенням кваліфікувальної ознаки (тривалості розладу здоров'я та втрати працездатності).

Наслідки шкоди, заподіяної здоров'ю тварини легкого ступеня, мають перебувати у прямому причиново-наслідковому зв'язку з такою шкодою, це має бути підтверджено об'єктивними клінічними дослідженнями. Висновок судово-ветеринарного експерта про тілесні ушкодження легкого ступеня має бути аргументовано й науково та логічно обґрунтовано.

Суб'єктами судово-ветеринарного визначення ступеня шкоди, заподіяної здоров'ю тварини, в Україні є лікарі ветеринарної медицини, які мають кваліфікацію судового експерта за спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження».

Отже, розроблена, систематизована і обґрунтована нами система ознак шкоди, заподіяної здоров'ю тварини легкого ступеня, здатна позитивно вплинути на

ефективність проведення й результативність судово-ветеринарної експертизи, надання обґрунтованого й об'єктивного висновку.

Список використаних джерел

1. Gerdin J. A., McDonough S. P. Forensic Pathology of Companion Animal Abuse and Neglect // *Veterinary pathology*. 2013. № 50 (6). P. 994—1006. DOI: 10.1177/0300985813488895.
2. Березеля І. М. Нормативно-правове регулювання адміністративної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами // *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 5. Т. 2. С. 92—95.
3. Яценко І. В., Дереча Л. М. Можливості судово-ветеринарної експертизи як нового виду судових експертиз // *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. Харків : Право, 2019. Вип. 19. С. 550-567. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2019.044>.
4. Яценко І. В., Парилівський О. І., Жиліна В. М. Порядок судово-ветеринарного встановлення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини // *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. Серія: Ветеринарні науки*. 2020. № 22 (99). С. 182—192. DOI: 10.32718/nlvvet9928.
5. Яценко І. В., Парилівський О. І., Приходько І. Судово-ветеринарні ознаки шкоди здоров'ю, небезпечної для життя тварини // *Ветеринарія, технології тваринництва та природокористування*. 2019. № 5. С. 239—245. DOI: 10.31890/vttr.2020.05.42.
6. Парилівський О. І., Яценко І. В., Богатирьова А. М. Судово-ветеринарна характеристика ознак шкоди, заподіяної здоров'ю тварини середньої тяжкості // *German International Journal of Modern Science*. 2021. № 4. С. 70—75. DOI: 10.24412/2701-8377-2021-4-1-70-75.
7. Парилівський О. І., Яценко І. В., Бусол Л. В., Дегтярьов М. О., Богатирьова А. М. Судово-ветеринарні критерії ушкоджень, що проникають у порожнини тіла тварини // *Abstracts of the 2nd International scientific and practical conference. Potere della ragione Editore. Rome, Italy, 2020*. P. 27—42.
8. Яценко І. В., Запара С. І., Захар'єв А. В., Скрипка М. В., Сердюков Я. К. Судово-експертні випадки дослідження трупів тварин з ознаками насильницької смерті від жорстокого поводження // *Проблеми зооінженерії та ветеринарної медицини* : зб. наук. пр. Харківської державної зооветеринарної академії. Харків, 2018. Вип. 36. Ч. 2. С. 130—138.
9. Яценко І. В., Парилівський О. І., Коломоєць Д. К. Обґрунтування питань, що ставляться в ухвалі суду та постанові слідчого при призначенні судово-ветеринарної експертизи трупа тварини з ознаками насильницької смерті від жорстокого поводження // *Ветеринарія, технології тваринництва та природокористування*. 2019. № 4. С. 184—197. DOI: 10.31890/vttr.2019.04.34.
10. Яценко І. В., Дереча Л. М., Парилівський О. І. Особливості структури висновку судово-ветеринарного експерта за результатами дослідження трупа тварини з ознаками насильницької смерті // *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. Харків : Право, 2020. Вип. 21. С. 615—639. <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020.44>.

А. С. Парфёнова,

НПЦ Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь, г. Минск, Республика Беларусь,
e-mail: n1809a@mail.ru

Е. А. Спивак,

НПЦ Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь, г. Минск, Республика Беларусь,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0062-7340>, e-mail: spivak_e@inbox.ru

А. Н. Хох,

НПЦ Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь, г. Минск, Республика Беларусь,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4633-0163>, e-mail: lannlhoh@gmail.com

С. А. Котова,

кандидат химических наук, НПЦ Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь,
г. Минск, Республика Беларусь,

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6521-7732>, e-mail: svetlkotova@mail.ru

И. С. Цыбовский,

кандидат биологических наук, Республиканское унитарное предприятие «БелЮрОбеспечение»,
г. Минск, Республика Беларусь,

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8611-8215>, e-mail: tsybovsky@yahoo.com

ИЗУЧЕНИЕ ГЕНЕТИЧЕСКОГО ПОЛИМОРФИЗМА ПОПУЛЯЦИЙ СОСНЫ ОБЫКНОВЕННОЙ С ЦЕЛЬЮ РАЗРАБОТКИ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКСПЕРТИЗ ПО ДЕЛАМ О НЕЗАКОННЫХ РУБКАХ

Аннотация. Показана возможность использования микросателлитных локусов ядерной ДНК при решении экспертных задач, связанных с идентификацией и установлением места произрастания растений сосны для сопровождения дел о незаконной рубке и других правонарушений с объектами древесного происхождения.

Ключевые слова: сосна обыкновенная, микросателлитный локус, идентификация, дифференциация популяций.

Abstract. This paper demonstrates possibilities of using spectroscopy in the near infrared region for the identification of tree species. Application of chemometric algorithms is illustrated by the example of the linear discriminant analysis method.

Keywords: wood, Near-infrared spectroscopy, species, linear discriminant analysis, chemometric algorithms.

Анотація. Висвітлено можливість використання микросателітних локусів ядерної ДНК під час вирішення експертних завдань, пов'язаних з ідентифікацією та встановленням місця зростання рослин сосни для супроводу справ про незаконні рубки та інших правопорушень з об'єктами деревного походження.

Ключові слова: сосна звичайна, микросателітний локус, ідентифікація, диференціація популяцій.

Лесной покров Республики Беларусь занимает 7,8 млн га, из них половина — это хвойные леса, представленные главным образом насаждениями сосны обыкновенной. Существенное экономическое значение древесины предполагает необходимость контроля над лесосеками и оборотом древесины в целом. По данным Министерства внутренних дел Республики Беларусь, материальный ущерб, возмещенный по ст. 277 УК РБ «Незаконная рубка, незаконные уничтожение, удаление, изъятие или повреждение древесно-кустарниковой растительности» в 2014—2018 гг. был в 8 раз меньше, чем от незаконной охоты, и в 20 раз меньше, чем от незаконной добычи рыбы. Последнее свидетельствует о необходимости

разработки эффективной технологии доказывания для сопровождения дел о незаконной рубке и других правонарушений с объектами древесного происхождения. Анализ современной литературы показывает, что удобным инструментом для решения задачи идентификации растений сосны обыкновенной и установления места их произрастания могут служить современные молекулярно-генетические методы, основанные на анализе микросателлитных локусов ДНК.

С целью разработки методических подходов к экспертному сопровождению дел о незаконных рубках проведен анализ генетического полиморфизма сосны обыкновенной, произрастающей на территории Республики Беларусь, по 11 микросателлитным локусам ядерной ДНК — *Psyl16*, *Psyl17*, *Psyl42*, *PtTX4011*, *PtTX4001*, *Psyl2*, *Psyl18*, *Psyl19*, *Psyl25*, *Psyl36*, *Psyl44*. Для оценки возможности применения исследуемой системы локусов в решении задачи о месте произрастания, использовали образцы из двух территориально удаленных популяций Могилевской и Гродненской обл.

Анализ позволил установить высокий уровень генетического разнообразия сосны обыкновенной, произрастающей на территории Республики Беларусь по исследованным локусам. Так, почти все исследованные локусы были полиморфными в обеих популяциях. Исключение составляет локус *Psyl25*, для которого в группе растений из Могилевской обл. был выявлен только один аллельный вариант. В общей сложности в обеих популяциях сосны по 11 исследованным локусам было выявлено 62 аллельных варианта, при этом 38 из них были относительно редкими и встречались со средней частотой менее 5%. Наиболее полиморфными оказались локусы *PtTX4001* и *Psyl16*, для каждого из которых было обнаружено 14 аллельных вариантов.

Исследуемые локусы характеризовались резко неравномерным распределением аллельных вариантов: для каждого было показано наличие от 1 до 3 мажорных

аллелей, характеризуються частотою зустрічності від 48 (у найбільш поліморфних локусів) до 99% (у найменш поліморфних локусів). Мажорні алелі для всіх локусів збігалися в популяціях Могилевської і Гродненської обл. Тільки для локусу *PtTX4001* зафіксовані різниці в характері розподілу аллелей в популяціях Гродненської і Могилевської обл, що робить його потенційно інформативним для визначення ймовірного місця вирощування рослин сосни.

Аналіз дискримінуючого потенціалу використовуваної сукупності мікросателітних локусів показав достатньо високу інформативність системи для індивідуальної ідентифікації рослин сосни (сукупний дискримінуючий потенціал склав 0,999996944967263), при цьому найбільш інформативними для генетичкої ідентифікації виявилися маркери *PsyI17*, *PtTX4001*, *PsyI16*, *PtTX4011*, значення вмісту інформаційного поліморфізму (*PIC*) яких перевищали 55%.

Оцінка рівня генетичкої диференціації рослин сосни, вирощуваних на території Республіки Білорусь, методом молекулярної варіанси *AMOVA* на основі частот розподілу генотипів дозволила виявити слабкі статистично достовірні відмінності між двома досліджуваними популяціями на рівні 1%, в той час як частота загальної внутріпопуляційної мінливості була 99%. В ході кластерного аналізу, проведеного з використанням програмного пакету

Structure 2.3.4, в досліджуваній масиві зразків було виявлено три генетически однорідні кластери, при цьому територіальна специфічність для виявлених кластерів відсутня: рослини сосни, що входять в один генетический кластер, виявлялися в обох популяціях. Це можна пояснити особливостями практики лісорозведення в Республіці Білорусь, коли партії саджанців сосни з одного саджанця, що мають схожими генетическими характеристиками, можуть бути висаджені в географічно віддалених регіонах. Отримані дані свідчать про неможливість вирішення задачі про походження конкретних зразків сосни звичайної з використанням досліджуваної системи мікросателітних локусів.

Таким чином, в ході проведеного дослідження була показана можливість використання системи, що включає 11 мікросателітних локусів ядерної ДНК сосни для індивідуальної ідентифікації рослин при розслідуванні правопорушень з об'єктами деревного походження, однак питання про встановлення місця вирощування рослин при цьому не вирішується. Планується продовжити дослідження генетического поліморфізму сосни звичайної з метою виявлення мікросателітних маркерів, інформативних в відношенні генетическої диференціації територіально віддалених популяцій, і подальшого використання їх при встановленні місця вирощування конкретних рослинних об'єктів.

Я. А. Петренко,

науковий співробітник ІНЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4444-2209>, e-mail: yana.petrenko.hndise@gmail.com

ПІДТВЕРДЖЕННЯ ФАКТУ ЗАБРУДНЕННЯ ПІДЗЕМНИХ ВОД ФІЛЬТРАТОМ ПОЛІГОНУ ТПВ ЯК ЕТАП СУДОВОЇ ІНЖЕНЕРНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Проведено аналіз вимог нормативних документів щодо виявлення можливого забруднення підземних вод. Розглянуто основні документи, необхідні для проведення судової інженерно-екологічної експертизи за фактом підтвердження забруднення підземних вод фільтратом ТПВ.

Ключові слова: інженерно-екологічна експертиза, факт забруднення, підземні води.

Abstract. Analysis of normative document requirements for detection of possible groundwater pollution is carried out. The main documents required for forensic environmental research on the confirmation fact of groundwater pollution by landfill filtrate are considered.

Keywords: forensic environmental research, pollution fact, groundwater.

Аннотация. Проведен анализ требований нормативных документов по выявлению возможного загрязнения подземных вод. Рассмотрены основные документы, необходимые для проведения судебной инженерно-экологической экспертизы по факту подтверждения загрязнения подземных вод фильтратом ТБО.

Ключевые слова: инженерно-экологическая экспертиза, факт загрязнения, подземные воды.

Для розрахунку розміру відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок забруднення підземних вод фільтратом сміттєзвалищ і полігонів твердих побутових та промислових відходів, першочерговим завданням є підтвердження факту забруднення підземних вод.

Відповідно до Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів, затвердженої наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 20.07.2009 р. № 389 та зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 14.08.2009 р. за № 767/16783 [1] (далі — *Методика*), припустити можливість забруднення підземних вод можна:

- за умови виявлення забруднення поверхні землі на ділянках господарської діяльності;
- за умови виявлення втрат нафтопродуктів та інших забруднюючих речовин з ємностей для зберігання, із продуктопроводів та інших об'єктів;
- шляхом аналізу документації, що стосується поводження із забруднюючими речовинами (сировиною, продукцією, відходами), та на основі показань свідків.

Факт забруднення підземних вод встановлюють державні інспектори за результатами перевірки фізичних осіб, фізичних осіб-підприємців і юридичних осіб інструментально-лабораторними методами контролю, на основі візуальних спостережень чи встановлених розслідуваннями або оцінених у результаті еколого-гідрологічних вишуквань.

Визначаючи забруднення підземних вод, можна застосовувати результати інструментально-лабораторних вимірювань лабораторій, які атестовані на право проведення відповідних інструментально-лабораторних вимірювань, дані державного та відомчого моніторингу за станом підземних вод або розрахункові методи [1].

Під час проведення досудового розслідування особою, яка призначатиме судову інженерно-екологічну експертизу, необхідно залучати спеціалістів атестованої лабораторії для проведення вимірювань показників якості підземних вод. У кримінальних провадженнях зазвичай залучають фахівців Державної екологічної інспекції (далі — ДЕІ).

За результатами перевірки ділянки місцевості, на якій (за припущенням) могло статися забруднення підземних вод, ДЕІ повинна скласти такі документи [2; 3]:

- акт відбору проб вод;
- протокол вимірювань показників складу та властивостей вод;
- акт відбору проб ґрунтів;
- протокол вимірювань показників складу та властивостей ґрунтів;
- карту-схему із зазначенням місць відбору проб;
- акт, складений за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення й охорони природних ресурсів.

Документи, потрібні судовому експертові для проведення судової інженерно-екологічної експертизи, залежать від вирішуваних питань, і в кожному конкретному випадку їх визначають окремо, але зазначені вище

матеріали є основними для підтвердження факту забруднення підземних вод.

Експерт-еколог проводить аналіз названих вище документів, порівнює їх із первинними документами, наприклад із паспортом місця видалення відходів, у якому зазначено аналіз якості підземних вод.

Однією з найважливіших характеристик для підтвердження факту забруднення підземних вод фільтратом полігону ТПВ є проведення дослідження хімічного складу фільтрату. На жаль, більшість лабораторій ДЕІ не мають технічної можливості для проведення аналізу фільтрату, тому для розрахунку розміру шкоди інспектори ДЕІ приймають середньо-статистичний вміст забруднюючих речовин у фільтраті згідно з Додатком 11 до Методики [1].

Підтвердження факту забруднення підземних вод фільтратом полігону ТПВ є основним завданням судової інженерно-екологічної експертизи цього напрямку, що дає змогу в подальшому інспекторами ДЕІ провести розрахунок розміру шкоди, завданої довкіллю.

Список використаних джерел

1. Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів : затв. наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 20.07.2009 р. № 389 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0767-09> (дата звернення: 16.02.2021).
2. Про запровадження форм документації підрозділів інструментально-лабораторного контролю Держекоінспекції України та її територіальних органів : наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 19.04.2013 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0739-13> (дата звернення: 16.02.2021).
3. Про затвердження Уніфікованої форми акта, складеного за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів : наказ Міністерства енергетики та захисту довкілля України від 26.11.2019 р. № 450. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1293-19> (дата звернення: 16.02.2021).

А. О. Полтавський,

помічник директора Київського НДІСЕ, м. Київ, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4401-8996>, e-mail: a.poltavskiy@kndise.gov.ua

«ДОКЛАДНІСТЬ» ОПИСУ ДОСЛІДЖЕНЬ У ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА, «ДЕТАЛЬНІСТЬ» РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРОГРАМИ ВИРІШЕННЯ ЕКСПЕРТНОГО ЗАВДАННЯ: ПОГЛЯД КРІЗЬ ВИМОГИ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ, ПРИЙНЯТИХ В УКРАЇНІ

Анотація. Подано рекомендації щодо тлумачення дефініції «докладність» опису досліджень у висновку експерта та «детальність» регламентованої програми вирішення експертного завдання через положення міжнародних стандартів.

Ключові слова: докладний опис досліджень, детально регламентована програма.

Abstract. The report presents recommendations for the definitions of “precision” of the description of researches in the expert conclusion and “detailing” of the regulated

program for solving expert tasks through provisions of international standards.

Keywords: detailed description of researches, thoroughly regulated program.

Аннотация. Представлены рекомендации дефиниций «обстоятельность» описания исследований в заключении эксперта и «детальность» регламентированной программы решения экспертного задания через положения международных стандартов.

Ключевые слова: обстоятельное описание исследований, детально регламентированная программа.

Одним із найпоширеніших зауважень до висновків експертів, що фігурують під час їх оцінювання слідчими, прокурорами, адвокатами, судьями, у разі планових рецензувань висновків експертів та їх (висновків) рецензуваннях так званими «незалежними» експертними установами або експертами тощо, є твердження щодо недокладного опису в них (висновках) проведених досліджень.

Відповідно до ст. 101 КПК України висновок експерта — це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи. Аналогічні вимоги містяться й у деяких інших процесуальних кодексах України (зокрема, ЦПК, ГПК, КАСУ).

У нормативних, методичних і наукових джерелах тлумачення терміну «докладний опис проведених експертом досліджень» відсутній.

Відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови термін «докладний» у загальноживаному сенсі тлумачиться як «дуже повний, ґрунтовний, з усіма деталями; вичерпний» [1].

Оформлення висновку експерта регламентовано процесуальними кодексами, інструкціями, іншими нормативними актами міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, до сфери управління яких належать державні спеціалізовані установи, що здійснюють експертне забезпечення правосуддя [2, 3, 4]. У разі впровадження міжнародних стандартів з оцінювання відповідності ДСТУ EN ISO/IEC 17020 [5] та ДСТУ EN ISO/IEC 17025 [6] в діяльність зазначених установ, висновки мають містити інформацію, зазначену у цих стандартах (наприклад, інформація про спеціальні умови досліджень — умови довкілля). Тільки в задокументованих загальних та окремих методиках проведення судових експертиз (експертних методиках) йдеться про те, яка інформація повинна міститися у дослідницькій частині при описуванні проведених досліджень під час оформлення висновку експерта.

Експертна методика як видання — нормативний документ, який визначає детально регламентовану програму вирішення експертної задачі (експертних завдань), яка містить послідовні практичні та розумові операції, що спрямовані на пізнання властивостей і зв'язків досліджуваних об'єктів (матеріальних об'єктів, явищ, процесів) та передбачають для цього застосування системи методів і засобів, а також правил проведення експертного дослідження [7].

Тобто детально регламентована програма повинна передбачати процес звітування за результатами досліджень (оформлення проведених досліджень та їх результатів висновком експерта), зокрема, з викладенням ходу досліджень.

І знову таки в нормативних, наукових і методичних джерелах тлумачення терміну «детально» регламентована програма відсутня.

Відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови термін «детальний»

у загальноживаному сенсі тлумачиться як такий, що «ураховує всі подробиці; докладний, вичерпний», тобто є синонімом до терміну «докладний» [1].

Слід зазначити, що словосполучення «докладний опис досліджень у висновку експерта» та «детально регламентована програма вирішення експертного завдання» є взаємопов'язаними. Так, саме у методиці як нормативному документі повинно бути детально визначено, яким чином повинен здійснюватися докладний опис проведених експертом досліджень.

Наскільки повинні бути дуже повними, з усіма деталями, вичерпними, такими, що ураховують всі подробиці «докладний опис досліджень у висновку експерта» та «детально регламентована програма» вирішення експертного завдання? Відповідь на це питання, на наш погляд, знаходиться в площині міжнародних стандартів, що прийняті в Україні, та є нормативними документами.

Так, на відповідність вимогам:

- ДСТУ EN ISO/IEC 17020 акредитуються установи, діяльність яких пов'язана, наприклад, із перевірянням (інспектуванням) цистерн для перевезення небезпечних вантажів, експертизою стану охорони праці та безпеки промислового виробництва суб'єктів господарювання, які виконують та/або експлуатують (застосовують) обладнання підвищеної небезпеки, тощо;
- ДСТУ EN ISO/IEC 17025 акредитуються установи, діяльність яких пов'язана, наприклад, із випробуванням будівельних матеріалів, вуглеводневої сировини та нафтопродуктів, транспортних засобів, технічних засобів зв'язку, продуктів харчування тощо.

Тобто ISO/IEC 17025 та ISO/IEC 17020 встановлюють загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій, органів інспектування. Інтерпретування вимог міжнародних стандартів до діяльності організацій, що здійснюють експертне забезпечення правосуддя, здійснено Міжнародною організацією з акредитації (*International Laboratory Accreditation Cooperation, ILAC*), якою було розроблено першу редакцію керівництва G-19:2002 «*Guidelines for Forensic Science Laboratories*» («Керівництво для криміналістичних лабораторій»), що застосовували під час акредитації за стандартом за ISO/IEC 17025. Пізніше зазначене керівництво було актуалізовано для його використання під час акредитації за стандартами ISO/IEC 17020 та ISO/IEC 17025 новою версією — ILAC G19: 08/2014 «*Modules in a Forensic Science Process*» («Модулі в Криміналістичному процесі») (далі — *Керівництво G-19*) [8].

Відповідно до Керівництва G-19 звіт (висновок експерта) повинен:

- мати чіткі вказівки на те, які частини звіту складають попередню інформацію, які є встановленими фактами, а які є інтерпретацією (оцінкою проведеного дослідження загалом) та висновком (відповідями на поставлені питання);
- містити усі результати досліджень та спостережень, а також висновки та (якщо це необхідно та можливо) припущення, зроблені за такими результатами;

- бути повним та містити інформацію, на підставі якої можна здійснити інтерпретацію результатів;
- мати ясний опис підстав за якими здійснено інтерпретацію і/або висновок, зокрема, результати та отримані дані.

Керівництво *G-19* передбачає й те, що тип і кількість інформації у звіті (висновку) може залежати від особливостей національного законодавства (наприклад, у висновках експерта опис процесів застосування інструментальних методів дослідження та проведення експертних експериментів можуть обмежуватись викладенням кінцевих результатів із зберіганням графіків, діаграм, таблиць, матеріалів експертних експериментів у наглядних експертних провадженнях [2]).

У діяльності органів інспектування (*ISO/IEC 17020*) або випробувальних (експертних) лабораторій (*ISO/IEC 17025*) можуть використовувати методи (методики), опубліковані у міжнародних, регіональних чи національних стандартах або видані авторитетними технічними організаціями, або видані у відповідній науковій літературі чи журналах, або ті, що зазначено виробником обладнання, та є стандартизованими. Стандартизованими методами в Україні є методики проведення судових експертиз, що включені до Реєстру методик проведення судових експертиз, що утримується Мін'юстом України.

Стандартизовані методи повинні пройти процедуру перевіряння (*ISO/IEC 17020*) або верифікації (*ISO/IEC 17025*) — підтвердження надання об'єктивних доказів (дані, що підтверджують існування чи правдивість чого-небудь), що встановлені вимоги (сформульовані потреба чи очікування, загальнозрозумілі чи обов'язкові) виконано. Також можна використовувати нестандартизовані методи (самостійно розроблені чи стандартизовані, які використовують в іншій спосіб, або модифіковані).

Такі методи повинні бути доречними (*ISO/IEC 17020*) або пройти процедуру валідації (*ISO/IEC 17025*). Під останньою розуміють підтвердження надання об'єктивного доказу (дані, що підтверджують існування чи правдивість будь-чого), що вимоги (сформульовані потреби чи очікування, загальнозрозумілі чи обов'язкові) щодо конкретного передбаченого використання або застосування виконано.

Самостійно розроблені методи, методики, стандартні операційні процедури у подальшому можуть бути перформатовані в стандартизовані при умові виконання порядку їх розроблення, апробування та впровадження із наступним атестуванням та включенням до Реєстру методик проведення судових експертиз.

Наприклад, відповідно до міжнародного стандарту, прийнятого в Україні як ДСТУ *IEC/ISO 31010:2013*, застосування методу (методики) має бути таким, щоб його (застосування) можна було простежити, відтворити чи перевірити [9].

У Керівництві *G-19* йдеться про відтворюваність та повторюваність процесів застосування методик як гарантії співставності результатів, отриманих різними особами; зазначено, що експертна лабораторія повинна мати

процедуру та критерії для визначення, коли та в якій мірі необхідно виконати технічний аналіз (перевіряння) звіту (висновку), який повинен виконувати кваліфікований персонал, що має необхідну компетентність для підтвердження достовірності результатів.

Отже, проведене вибіркоче аналізування міжнародних стандартів, які прийняті в Україні, дають підстави для висновку, що в експертній методиці як «детально» регламентованій програмі вирішення експертного завдання у розділі, що регламентує порядок звітування за результатами проведення експертизи, повинно бути визначено порядок «докладного» описування досліджень, яке дасть змогу (описування) здійснити інтерпретацію їх (досліджень) результатів іншими, що не проводили експертизу, висококваліфікованими спеціалістами, які мають відповідну компетентність для підтвердження достовірності результатів та сформульованих відповідей на поставлені питання, зокрема шляхом відтворення і/або повторювання процесу експертування.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 25.02.2021).
3. Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : затв. наказом МВС України від 17.07.2017 р. № 591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17> (дата звернення: 25.02.2021).
4. Інструкція про порядок проведення судових експертиз та експертних досліджень паспортних документів Головним експертно-криміналістичним центром Державної прикордонної служби України : затв. наказом МВС України від 18.11.2013 р. № 1109. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2086-13> (дата звернення: 25.02.2021).
5. ДСТУ EN ISO/IEC 17020:2019 «Оцінка відповідності. Вимоги до роботи різних типів органів з інспектування (EN ISO/IEC 17020:2012, IDT; ISO/IEC 17020:2012, IDT)». Київ : ДП «УкрНДНЦ». 2019.
6. ДСТУ EN ISO/IEC 17025:2019 «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій (EN ISO/IEC 17025:2017, IDT; ISO/IEC 17025:2017, IDT)». Київ : ДП «УкрНДНЦ». 2020.
7. Розробка експертних методик: зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів систем управління якістю, адаптованих в Україні): метод. рек. / О. Г. Рувін (голова авт. кол.), А. О. Полтавський (заст. голови авт. кол.), М. Є. Бондар та ін.; за заг. ред. Л. М. Головенко, І. П. Красюка, Л. О. Євдоченка. Київ : КНДІСФ, 2015. 76 с.
8. ILAC G19: 08/2014 «Modules in a Forensic Science Process». URL: https://ilac.org/latest_ilac_news/ilac-g19082014-published/ (дата звернення: 25.02.2021).
9. ДСТУ IEC/ISO 31010:2013 «Керування ризиком. Методи загального оцінювання ризику (IEC/ISO 31010:2009, IDT)». Київ : ДП «УкрНДНЦ». 2015.

Р. Л. Пташкін,

заступник завідувача відділу Черкаського НДЕКЦ МВС України, м. Черкаси, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2180-0969>, e-mail: ndekc.ck@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ МАШИН ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація. Розглянуто можливість застосування середовища віртуалізації «VirtualBox» для проведення комп'ютерно-технічних досліджень. Виокремлено деякі суттєві функціональні можливості гіпервізора та наведено приклади їх практичного застосування в судово-експертній діяльності.

Ключові слова: віртуалізація, VirtualBox, Linux.

Abstract. The possibility of using the VirtualBox virtualization environment for computer research is considered. Some significant functionalities of the hypervisor are singled out and examples of their practical application in forensic science activity are given.

Keywords: virtualization, VirtualBox, Linux.

Аннотация. Рассмотрена возможность применения среды виртуализации «VirtualBox» для проведения компьютерно-технических исследований. Выделены некоторые существенные функциональные возможности гипервизора и приведены примеры их практического применения в судебно-экспертной деятельности.

Ключевые слова: виртуализация, VirtualBox, Linux.

Поміж завдань, що виникають перед судовими експертами за напрямком комп'ютерно-технічних досліджень, є віртуалізації образів носіїв цифрової інформації. Продиктовано це, насамперед, необхідністю дослідження операційної системи чи програмного забезпечення (визначення алгоритму та результату завантаження, дослідження активних процесів та результатів їх роботи, окремих програмних засобів тощо) [1]. Найзручніше це завдання вирішувати з використанням середовища віртуалізації, оскільки цей засіб не тільки спрощує виконання поставленого завдання, а й дає змогу детально контролювати та аналізувати роботу досліджуваної системи [2, 4].

На сьогодні доступними для використання в експертній практиці є декілька середовищ віртуалізації, кожна з яких має свої переваги та недоліки: деякі засоби розповсюджують на безоплатній основі або з відкритим вихідним кодом, а деякі, навпаки, закриті й платні [5]. Зростає популярність програмного забезпечення з відкритим початковим кодом (зокрема, Linux), роблячи його важливою платформою проведення досліджень в галузі цифрової криміналістики [3] для досліджень за експертною спеціальністю 10.9 «Дослідження комп'ютерної техніки та програмних продуктів». Основні переваги використання програмного забезпечення з відкритим початковим кодом в криміналістичному контексті — це універсальність, прозорість і безкоштовність.

Хоча використання Linux подібних операційних систем та відкритого програмного забезпечення надає певні переваги, але в експертній практиці його застосовують порівняно нечасто. Причиною є складності, що виникають на етапі початкового налаштування робочого середовища та встановлення додаткових програмних засобів.

Такі труднощі, насамперед, пов'язані з тим, що процедури налаштування та адміністрування операційної системи сімейства Linux суттєво відрізняються від аналогічних процедур в операційних системах Windows, здебільшого їх проводять із застосуванням командного рядка [3, 5]. Використання консолі вимагає від користувача знання й розуміння команд, їхнього синтаксису та призначення.

Віртуалізація дає можливість запустити кілька операційних систем в одному середовищі, кожна з гостьових операційних систем працюватиме зі своїм набором логічних ресурсів (процесор, оперативна пам'ять, накопичувачі інформації, тощо), наданих із загального пулу, доступного на рівні обладнання. Такий інкапсульований набір віртуальних ресурсів має назву «віртуальна машина» (модель обчислювальної машини, створеної шляхом віртуалізації обчислювальних ресурсів, яка забезпечує повну емуляцію фізичних пристроїв).

Програмне забезпечення, що забезпечує одночасне та паралельне виконання кількох віртуальних машин, на кожній із яких виконується власна гостьова операційна система, називають гіпервізором або середовищем віртуалізації [4]. Гіпервізор забезпечує взаємну ізоляцію операційних систем, що виконуються на віртуальних машинах, шляхом розділення фізичних і логічних пристроїв між кількома віртуальними машинами.

Середовище віртуалізації «Oracle VM VirtualBox» має як стандартний набір функцій: запуск кількох операційних систем водночас чи на різному віртуальному обладнанні, а також специфічні можливості (наприклад, створення знімків, що дає змогу зберігати певний стан віртуальної машини та за потреби повертатися до цього стану).

Отже, середовище віртуалізації «Oracle VM VirtualBox» дає змогу вільно експериментувати з обчислювальним середовищем. Якщо, наприклад, під час експертного експерименту певна процедура чи процес будуть невдалими, або за потреби повторної перевірки існує можливість виконати повернення на попередні знімки, що (з його боку) відкидає необхідність повторного резервного копіювання та відновлення [4]. Як наслідок експерт під час проведення дослідження має можливість створити будь-яку кількість знімків, що дає змогу подорожувати назад і вперед у віртуальному часі.

Також слід зазначити можливість консолідації інфраструктури. Віртуалізація може значно зменшити витрати на обладнання, під час дослідження значної кількості віртуальних машин замість того, щоб використовувати таку саму кількість фізичних комп'ютерів, що працюватимуть лише на частину своєї потужності, можна створити багато віртуальних машин на кількох потужних хостах і збалансувати навантаження між ними.

Процедуру віртуалізації образів носіїв цифрової інформації в експертній практиці використовують дедалі

частіше. Це можна пояснити частковою чи повною неможливістю проведення прямого дослідження як через відсутність необхідного засобу (наприклад, певного спеціалізованого програмного забезпечення), так і через недоступність необхідної цифрової інформації (наприклад, шифрований носій).

Завдання віртуалізації образів носіїв цифрової інформації в експертній практиці є лише однією з ланок проведення дослідження, адже створення та успішний запуск віртуального середовища не є кінцевим завданням, а лише передумовою для застосування інших алгоритмів. Успішне виконання розглянутих завдань обов'язково вимагає здійснення віртуалізації образу носія цифрової інформації.

Т. М. Рева,

судовий експерт Запорізького НДЕКЦ МВС України, м. Запоріжжя, Україна,
e-mail: revatani55@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ З ПИТАНЬ ВИЗНАЧЕННЯ ОЗНАК ДОВЕДЕННЯ ДО БАНКРУТСТВА

Анотація. Висвітлено окремі проблемні питання, що виникають під час проведення судових економічних експертиз із питань визначення ознак доведення до банкрутства; запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: *судова економічна експертиза, банкрутство, експерт.*

Abstract. *Some issues arising while forensic economic analysis to determine bankruptcy signs are highlighted; suggested ways to their solving.*

Keywords: *forensic economics, bankruptcy, forensic expert.*

Аннотация. *Освещены отдельные проблемные вопросы, возникающие при проведении судебных экономических экспертиз по вопросам определения признаков доведения до банкротства; предложены пути их решения.*

Ключевые слова: *судебная экономическая экспертиза, банкротство, эксперт.*

Питання банкрутства підприємств в Україні особливо актуальні в умовах економічної кризи. У такі періоди механізм банкрутства є своєрідним критерієм відбору більш ефективних, економічно міцних і конкурентоспроможних підприємств. Водночас набуває все більшого поширення порушення законодавства, що регулює процедуру банкрутства, факти фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, незаконних дій під час банкрутства.

Порядок розгляду та провадження справ про банкрутство суб'єктів господарювання в Україні, а також питання запобігання банкрутству боржника визначено Кодексом України з процедур банкрутства [1].

Згідно з ним банкрутство — визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури [2].

Банкрутство поділяється на види — реальне, технічне, навмисне та фіктивне. Ініціаторами справи про банкрутство можуть виступити боржник, який звернувся до

Список використаних джерел

1. Пташкін Р. Л. Особливості дослідження SquashFS-пакетів у межах комп'ютерно-технічної експертизи : метод. рек. Київ : ДНДЕКЦ МВС, 2020. 32 с.
2. Negus C. Linux Bible. 10 Edition. Indianapolis : John Wiley & Sons Inc, 2020. 912 с.
3. Уорд Б. Внутреннее устройство Linux. Санкт-Петербург : Питер, 2016. 384 с.
4. Oracle VM VirtualBox User Manual. URL: <https://download.virtualbox.org/virtualbox/UserManual.pdf> (дата звернення: 18.02.2021).
5. Колисниченко Д. Linux. От новичка к профессионалу. 6-е изд., перераб. и доп. Санкт-Петербург : БХВ-Петербург, 2018. 672 с.

суду з власної ініціативи в разі настання фінансової неспроможності чи загрози її виникнення, або кредитор.

Навмисне банкрутство — навмисне створення або збільшення керівником чи власником кредиторської заборгованості підприємства, його неплатоспроможності, нанесення економічного збитку в особистих інтересах або інтересах інших осіб, заздалегідь некомпетентне фінансове керівництво. Фіктивне банкрутство — заздалегідь неправдиве оголошення підприємством про свою неплатоспроможність із метою введення в оману кредиторів для отримання від них відстрочки виконання своїх зобов'язань або знижки на суми кредиторської заборгованості.

Виявлені факти навмисного або фіктивного банкрутства переслідуються законодавством. Так, ст. 219 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за доведення до банкрутства, тобто за умисні, із корисливих мотивів, іншої особистої зацікавленості або в інтересах третіх осіб вчинення громадянином — засновником (учасником) або службовою особою суб'єкта господарської діяльності дій, що призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, якщо це завдало значної матеріальної шкоди державі чи кредиторам [3].

Доведення до банкрутства може мати різні цілі: приховування іншого злочину (наприклад, розкрадання бюджетних коштів і фінансового шахрайства), ухилення від оподаткування, реструктуризація боргів шляхом списання коштів на фіктивну санацію, знищення заборгованості перед кредиторами або навіть бажання усунути конкурента або захопити контроль над його підприємством чи активами.

До 2011 року в Україні справами про доведення до банкрутства опікувався урядовий орган державного управління — Державний департамент з питань банкрутства (далі — *Департамент*), який діяв у складі Мінекономіки та йому підпорядковувався.

Основними завданнями Департаменту була участь у реалізації державної політики у сфері запобігання банкрутству та забезпечення умов здійснення процедур відновлення платоспроможності боржника або визнання

його банкрутом. Департамент організував проведення експертиз фінансового становища підприємств у процесі підготовки справи про банкрутство до розгляду або під час її розгляду господарським судом готував на запит суду, прокуратури чи іншого уповноваженого органу висновки щодо наявності ознак приховуваного, фіктивного банкрутства або доведення до банкрутства [4].

Станом на сьогодні ініціювання справи про доведення до банкрутства починається із заяви про вчинення кримінального злочину. Потім вирішується питання підслідності та розпочинається досудове розслідування слідчим того органу досудового розслідування, у юрисдикції якого перебуває місце вчинення кримінального правопорушення.

Для організації слідчих дій, виявлення й оцінювання всіх обставин, що мають значення для кримінального провадження, які пов'язані зі справою про доведення до банкрутства, юридичної підготовки слідчого недостатньо. Із метою забезпечення належної ефективності слідчих дій, слідчий призначає судову економічну експертизу.

Під час проведення дослідження з питання щодо виявлення ознак доведення до банкрутства суб'єкта господарювання за визначений період, експерт-економіст застосовує затверджені Міністерством економіки України Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства (далі — *Методичні рекомендації*) [5].

Для проведення дослідження експертів-економістів надаються такі документи: баланс (звіт про фінансовий стан; форма № 1, для суб'єктів малого підприємництва — форма № 1-м); звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід; форма № 2, для суб'єктів малого підприємництва форма № 2-м); звіт про рух грошових коштів (форма № 3); звіт про власний капітал (форма № 4); примітки до річної фінансової звітності.

Застосовуючи Методичні рекомендації, експерт-економіст на підставі фінансової звітності визначає економічні показники: платоспроможність, ліквідність, рентабельність у динаміці кількох років. Визначає, чи змінився рівень забезпечення зобов'язань кредиторів за період, який він аналізує, але в разі якщо такі зміни мали місце, відповідно до Методичних рекомендацій, з'ясовує умови укладання та виконання договорів, за якими відбулися ці зміни.

Ці договори експерт-економіст перевіряє на відповідність ринку товарів і послуг щодо кон'юнктури (ціни, обсягу продажу, якості, конкурентоспроможності), а також перевіряє вигідність умов виконання договорів для боржника, що до завдань судової економічної експертизи не належить.

Також визначення наявності дій відповідних осіб боржника, які спричинили погіршення платоспроможності підприємства, через що боржник не мав змоги задовольнити в повному обсязі вимоги кредиторів або сплатити обов'язкові платежі, належить до питань правового характеру.

Отже, для повноцінного, усебічного й об'єктивного визначення всіх ознак доведення до банкрутства суб'єкта господарювання за визначений період відповідно до Методичних рекомендацій експертів-економістів не вистачає повноважень.

Тому, на нашу думку, для ефективного проведення судової економічної експертизи із визначення ознак доведення до банкрутства суб'єкта господарювання необхідно розробити нові методики виявлення ознак прихованого, фіктивного й умисного банкрутства, у яких потрібно передбачити застосування спеціальних знань тільки в галузі економіки.

Список використаних джерел

1. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19> (дата звернення: 19.02.2021).
2. Король В. А. Фінанси підприємств : навч. посіб. URL: <https://buklib.net/books/22036/> (дата звернення: 19.02.2021).
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 19.02.2021).
4. Про затвердження Положення про Державний департамент з питань банкрутства : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2006 р. № 533 (утрат. чин.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-2006-p> (дата звернення: 19.02.2021).
5. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства : наказ Міністерства економіки України від 19.01.2006 р. № 14 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0014665-06> (дата звернення: 19.02.2021).

М. Ю. Ромбовський,

кандидат фізико-математичних наук, завідувач сектору Сумського НДЕКЦ МВС України, м. Суми, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2296-3452>, e-mail: rombovsky_m@ukr.net

В. В. Коваль,

кандидат фізико-математичних наук, старший викладач Сумського державного університету, м. Суми, Україна,
e-mail: koval_vit@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ СИГНАЛУ КРИЗЬ ПЕРЕШКОДИ ПІД ЧАС ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ СТАНДАРТІВ ТЕХНОЛОГІЇ WI-FI

Анотація. Роботу присвячено аналізу особливостей сучасних стандартів технологій Wi-Fi в межах проведення судових експертиз за експертною спеціальністю «Дослідження телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів».

Ключові слова: стандарт Wi-Fi, бездротові пристрої, перешкоди радіосигналу, судова експертиза.

Abstract. This work is devoted to the analysis of features of modern standards of Wi-Fi technology within the framework of forensic examinations in the expert

specialization: Research on telecommunication systems (equipment) and methods.

Keywords: Wi-Fi standard, wireless devices, signal interferences, forensic science.

Анотація. Работа посвящена анализу особенностей современных стандартов технологии Wi-Fi в рамках проведения судебных экспертиз по экспертной специальности «Исследование телекоммуникационных систем (оборудования) и способов».

Ключевые слова: стандарт Wi-Fi, беспроводные устройства, помехи радиосигнала, судебная экспертиза.

Останнім часом поширилися випадки необхідності встановлення можливості підключення обладнання до мереж Wi-Fi у межах проведення експертиз за експертною спеціальністю «Дослідження телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів». Наприклад, для вирішення питання: «Чи можливо приєднатися до бездротової мережі Wi-Fi нового покоління у випадку, якщо джерело мережі знаходиться у будинку, а підключення здійснюється з вулиці?», необхідно знати не тільки заявлений розробником системи стандарт обладнання, а й вплив перешкод на поширення сигналу.

У жовтні 2018 року група Wi-Fi Alliance репрезентувала класифікацію чинних і нових стандартів Wi-Fi [1].

Таблиця 1

Модифікація імен стандарту 802.11

Стара назва стандарту	Нова назва стандарту
802.11b	Wi-Fi 1
802.11a	Wi-Fi 2
802.11g	Wi-Fi 3
802.11n	Wi-Fi 4
802.11ac	Wi-Fi 5
802.11ax	Wi-Fi 6

Необхідно відзначити, що на сьогодні стандарти та технології Wi-Fi стрімко розвиваються та активно обговорюються стандарти 802.11ax та 802.11be [2].

Робота бездротових пристроїв стандарту 802.11ac відбувається в діапазоні частот 5 ГГц (стандарт 802.11n може працювати як в діапазоні частот 2,4 ГГц, так і 5 ГГц). На сьогодні основна маса бездротових пристроїв працює в діапазоні 2,4 ГГц, тому сигнал у діапазоні 5 ГГц зазнає менше перешкод.

Основною проблемою якості бездротової мережі є те, що існує велика кількість спеціального та побутового обладнання, яке працює в діапазонах 2,4 та 5 ГГц. Це призводить до інтерференції та колізій, що погіршує якісні характеристики мережі.

Згідно з Рішенням НКРЗІ від 25.07.2017 р. № 393 «Про внесення змін у додатки до рішення НКРЗІ» від 12.01.2012 р. № 18 [3] в Україні дозволено канали в діапазоні 5 ГГц (див. Рис. 1).

Крім бездротового обладнання на роботу мережі доволі сильно впливають пристрої, функціонування яких може призводити до електромагнітного випромінювання.

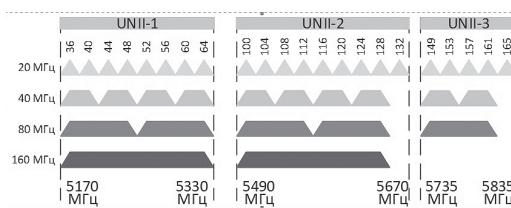

Рис. 1. Схема каналів у діапазоні 5 ГГц

Впливають на роботу бездротових мереж пристрої Bluetooth, бездротові клавіатури і миші, які працюють у частотному діапазоні 2,4 або 5 ГГц, мікрохвильові печі, електромотори, бездротові динаміки, бездротові телефони та інші бездротові пристрої, зовнішні джерела електромагнітного випромінювання.

Перешкоди (стіни, стелі, меблі, металеві двері тощо), розташовані між Wi-Fi пристроями, можуть відбивати або поглинати радіосигнали, що призводить до часткової або повної втрати сигналу.

У містах із багатоповерховою забудовою основною перешкодою для радіосигналу є будівлі. Наявність капітальних стін (бетон та арматура), листового металу, штукатурки на стінах, сталевих каркасів тощо впливає на якість сигналу та може значно погіршувати роботу Wi-Fi пристроїв.

У середині приміщення створювати перешкоди радіосигналу також можуть дзеркала і тоновані вікна, теплоізоляція, алюмінієвий профіль. У табл. 2 наведено орієнтовні втрати ефективності сигналу Wi-Fi під час проходження через різні середовища. Дані наведено для мережі, що працює в частотному діапазоні 2,4 ГГц.

Таблиця 2

Втрати ефективності сигналу під час проходження крізь різні перешкоди

Перешкода	Додаткові втрати, (dB)	Ефективна відстань, %
Відкритий простір	0	100
Вікно без тонування	3	70
Вікно з тонуванням	5–8	50
Міжкімнатна стіна (15,2 см)	15–20	15
Капітальна стіна (30,5 см)	20–25	10
Бетонна підлога (стеля)	15–25	10–15
Монолітне залізобетонне перекриття	20–25	10

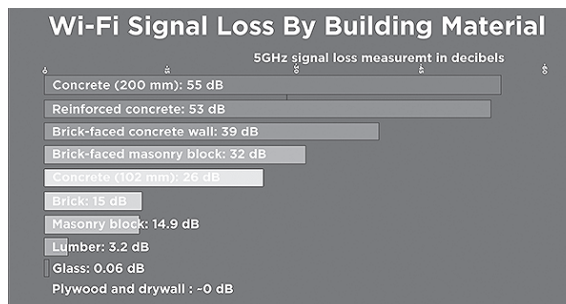

Рис. 2. Втрати сигналу під час проходження різних перешкод [4]

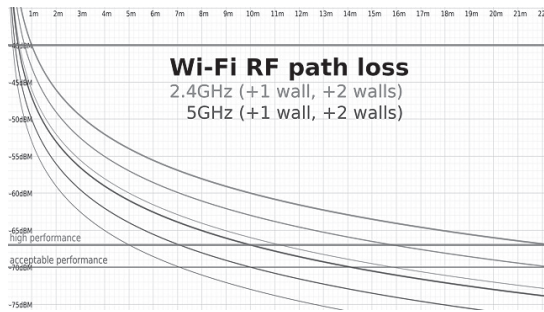

Рис. 3. Порівняльні залежності загасання 2,4 та 5 ГГц [5]
На Рис. 2 наведено орієнтовні втрати сигналу діапазону 5 ГГц під час проходження різних матеріалів.

Для якісного порівняння загасання сигналів необхідно проводити дослідження обох стандартів за однакових умов. Аналіз Рис. 3 свідчить, що загасання діапазону 5 ГГц відбувається доволі сильно. Це обов'язково потрібно враховувати під час проведення експертиз. Радіус якісного сигналу під час переходу на новий стандарт зменшується вдвічі.

Список використаних джерел

1. Generational Wi-Fi® User Guide. October, 2018. URL: https://www.wi-fi.org/download.php?file=/sites/default/files/private/Generational_Wi-Fi_User_Guide_20181003.pdf (дата звернення: 24.02.2021).
2. Lopez-Perez D. IEEE 802.11be Extremely High Throughput: The Next Generation of Wi-Fi Technology Beyond 802.11ax, /A. Garcia-Rodriguez, L. Galati-Giordano, M. Kasslin, in IEEE Communications Magazine, vol. 57, no. 9, pp. 113–119, September, 2019. DOI: 10.1109/MCOM.001.1900338 (дата звернення: 24.02.2021).
3. Про схвалення узагальнених умов застосування радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв : рішення № 18 від 12.01.2012 р. URL: <https://nkrzi.gov.ua/index.php?r=site/index&pg=38&id=805&language=uk> (дата звернення: 24.02.2021).
4. fresnelzone&loss. URL: <https://interline.pl/Information-and-Tips/FRESNEL-ZONE-LOSS> (дата звернення: 24.02.2021).
5. The Ars Technica semi-scientific guide to Wi-Fi Access Point placement. URL: <https://arstechnica.com/gadgets/2020/02/the-ars-technica-semi-scientific-guide-to-wi-fi-access-point-placement> (дата звернення: 24.02.2021).

С. В. Росоха,

доктор технічних наук, доцент, директор Приватної установи «Науково-дослідний інститут експертизи у галузі пожежної безпеки», м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8239-6122>, e-mail: ndi.fire.safety@gmail.com

ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ «ЗАГРОЗА — ВИЗНАЧЕНИЙ РИЗИК» СТОСОВНО ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДЕЙ ВІД НЕБЕЗПЕЧНИХ ЧИННИКІВ ПОЖЕЖИ

Анотація. Розглянуто питання щодо дослідження системи «загроза — визначений ризик».

Ключові слова: загроза життю та здоров'ю людей, індивідуальний пожежний ризик, небезпечні чинники пожежі, адміністративне судочинство, експертне дослідження.

Abstract. The issue of studying the system «threat – identified risk» is considered.

Keywords: threat to human life and health, individual fire risk, fire hazards, administrative proceedings, expert research.

Аннотация. Рассмотрены вопросы исследования системы «угроза — определённый риск».

Ключевые слова: угроза жизни и здоровью людей, индивидуальный пожарный риск, опасные факторы пожара, административное судопроизводство, экспертное исследование.

У практиці адміністративного судочинства відповідно з ч. 5 ст. 4 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» виробництво (виготовлення) або реалізація продукції, виконання робіт, надання послуг суб'єктами господарювання призупиняють за рішенням суду за порушення вимог законодавства у сфері техногенної та пожежної безпеки, що створює загрозу життю та здоров'ю людей.

Ст. 1 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» встановлює, що державний нагляд (контроль) — діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, державних колегіальних органів, органів виконавчої влади Автономної

Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, допустимого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища.

П. 12 ч. 1 ст. 67 Кодексу цивільного захисту України передбачено, що до повноважень центрального органу виконавчої влади, який здійснює державний нагляд у сфері техногенної та пожежної безпеки, належить звернення до адміністративного суду щодо застосування заходів реагування у вигляді повного або часткового зупинення до повного усунення порушень вимог законодавства у сфері техногенної та пожежної безпеки роботи підприємств, окремих виробництв, виробничих ділянок, експлуатації будівель, об'єктів, споруд, цехів, ділянок, а також машин, механізмів, устаткування, транспортних засобів, зупинення проведення робіт, у тому числі будівельно-монтажних, випуску і реалізації пожежонебезпечної продукції, систем та засобів протипожежного захисту, надання послуг, якщо ці порушення створюють загрозу життю і/або здоров'ю людей.

Згідно з ч. 2 ст. 68 Кодексу цивільного захисту України, у разі встановлення порушення вимог законодавства у сфері техногенної та пожежної безпеки, що створює загрозу життю та здоров'ю людей, посадові особи центрального органу виконавчої влади, який здійснює державний нагляд у сферах техногенної та пожежної безпеки, звертаються до адміністративного суду щодо застосування

заходів реагування у вигляді повного або часткового зупинення роботи підприємств, окремих виробництв, виробничих дільниць, агрегатів, експлуатації будівель, споруд, окремих приміщень, випуску та реалізації пожежонебезпечної продукції, систем та засобів протипожежного захисту у порядку, встановленому законом.

Відповідно до ст. 70 Кодексу цивільного захисту України, підставою для звернення центрального органу виконавчої влади, який здійснює державний нагляд у сфері техногенної та пожежної безпеки, до адміністративного суду щодо застосування заходів реагування у вигляді повного або часткового зупинення роботи підприємств, об'єктів, окремих виробництв, цехів, дільниць, експлуатації машин, механізмів, устаткування, транспортних засобів є: недотримання вимог пожежної безпеки, визначених цим Кодексом, іншими нормативно-правовими актами, стандартами, нормами і правилами; порушення вимог пожежної безпеки, передбачених стандартами, нормами і правилами, під час будівництва приміщень, будівель та споруд виробничого призначення; випуск і реалізація вибухопожежонебезпечної продукції та продукції протипожежного призначення з відхиленням від стандартів чи технічних умов або без даних щодо відповідності такої продукції вимогам пожежної безпеки; нездійснення заходів щодо захисту персоналу від шкідливого впливу ймовірних надзвичайних ситуацій; відсутність на виробництвах, на яких застосовуються небезпечні речовини, паспортів (формулярів) на обладнання та апаратуру або систем із забезпечення їх безперебійної (безаварійної) роботи; невідповідність кількості засобів індивідуального захисту органів дихання від небезпечних хімічних речовин нормам забезпечення ними працівників суб'єкта господарювання, їх непридатність або відсутність; порушення правил поведінки з небезпечними речовинами; відсутність або непридатність до використання засобів індивідуального захисту в осіб, які здійснюють обслуговування потенційно небезпечних об'єктів або об'єктів підвищеної небезпеки, а також в осіб, участь яких у ліквідації наслідків надзвичайної ситуації передбачена планом локалізації і ліквідації наслідків аварій; відсутність на об'єкті підвищеної небезпеки диспетчерської служби або її неготовність до виконання покладених на неї завдань, зокрема через відсутність відповідних документів, приладів, обладнання або засобів індивідуального захисту; неготовність до використання за призначенням аварійно-рятувальної техніки, засобів цивільного захисту, а також обладнання, призначеного для забезпечення безпеки суб'єктів господарювання; проведення робіт з будівництва будинків та споруд, розміщення інших небезпечних об'єктів, інженерних і транспортних комунікацій, які порушують установлений законодавством з питань техногенної безпеки порядок їх проведення або проведення яких створює загрозу безпеці населення, суб'єктам господарювання, обладнанню та майну, що в них перебувають. Повне або часткове зупинення роботи підприємств, об'єктів,

окремих виробництв, цехів, дільниць, експлуатації машин, механізмів, устаткування, транспортних засобів, виконання робіт, надання послуг здійснюється виключно за рішенням адміністративного суду.

У ч. 7 ст. 7 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» встановлено, що на підставі акта, складеного за результатами здійснення заходу, в ході якого виявлено порушення вимог законодавства, орган державного нагляду (контролю) за наявності підстав для повного або часткового зупинення виробництва (виготовлення), реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг звертається у порядку та строки, встановлені законом, з відповідним позовом до адміністративного суду.

Отже, законодавець поклав на орган державного нагляду (контролю) завдання щодо визначення які ж порушення вимог законодавства створюють загрозу життю та здоров'ю людей, але практика проведення експертних досліджень в Приватній установі «Науково-дослідний інститут експертиз у галузі пожежної безпеки» свідчить, що представники ДСНС (як позивачі), подаючи адміністративні позови до суду, на власний розсуд вирішують це питання. Здебільшого порушення вимог законодавства у сфері техногенної та пожежної безпеки, яке, на погляд позивача, створює загрозу життю та здоров'ю людей, не мають відношення до виникнення пожежі і тим більше до загрози життю та здоров'ю людей. Це виникає тому, що поняття «загроза» є невизначеним та не має кількісної характеристики.

Після надання (набуття) чинності ДСТУ 8828:2019 «Пожежна безпека. Загальні положення» було введено термін «індивідуальний пожежний ризик» — це кількісна характеристика реалізації пожежної небезпеки, яка може призвести до загибелі людини в результаті впливу небезпечних чинників пожежі. Цим стандартом також визначено, що прийнятний рівень індивідуального пожежного ризику повинен бути не більше ніж 10-5 на рік з розрахунку на кожну людину.

Відповідно невизначене значення «загроза» переходить у категорію визначеного «ризик» настання певної деструктивної події.

Отже, після проведення експертних досліджень оголошеного напрямку визначення «загроза» не може взагалі існувати; її невизначене значення трансформується у категорію визначеного ризику (вірогідності, ймовірності), а дослідження системи «загроза — визначений ризик» є актуальним науковим завданням.

Список використаних джерел

1. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 р. № 877-V // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2007. № 29. Ст. 389.
2. Кодекс цивільного захисту України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 34—35. Ст.458.
3. ДСТУ 8828:2019 «Пожежна безпека. Загальні положення».

І. О. Руденька,

старший судовий експерт Дніпропетровського НДЕКЦ МВС України, м. Дніпро, Україна,
e-mail: tabloid@i.ua

ОЦІНКА ДОРОГОЦІННОГО КАМІННЯ ТА ЮВЕЛІРНИХ ВИРОБІВ ЯК ПРЕДМЕТ СУДОВО-ГЕМОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Розглянуто сфери використання судово-гемологічних знань, завдання судово-гемологічної експертизи. Обґрунтовано, що предметом судової гемології є закономірності оцінки каміння (дорогоцінного, напівдорогоцінного) та ювелірних виробів. Підкреслена важливість органолептичних методів дослідження під час оцінювання дорогоцінного каміння та ювелірних виробів

Ключові слова: судово-гемологічна експертиза, дорогоцінне каміння, ювелірні вироби, оцінка дорогоцінного каміння та ювелірних виробів.

Abstract. The areas of use of forensic gemological knowledge as well as tasks of forensic gemological examination have been considered. It has been substantiated that the subject of forensic gemology is regularities of stones (precious, semi-precious) and jewelry evaluation. The importance of applying organoleptic research methods while evaluation of precious stones and jewelry is emphasized. The conclusion is drawn on the need to evaluate precious stones and jewelry when performing forensic gemological examinations.

Keywords: forensic gemological examination, precious stones, jewelry, evaluation of precious stones and jewelry.

Аннотация. Рассмотрена сфера использования судебно-геммологических знаний, задания судебно-геммологической экспертизы. Обосновано, что предметом судебно-геммологии являются и закономерности оценки камней (драгоценных, полудрагоценных) и ювелирных изделий. Подчеркнута важность органолептических методов исследования при оценке драгоценных камней и ювелирных изделий.

Ключевые слова: судебно-геммологическая экспертиза, драгоценные камни, ювелирные изделия, оценка драгоценных камней и ювелирных изделий.

Під час розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень та цивільних, господарських чи адміністративних справ часто виникає необхідність у застосуванні спеціальних знань у галузі гемології. Такі спеціальні знання дедалі частіше використовують під час розслідування крадіжок майна, випуску недоброякісної продукції, розкрадання державного майна, під час розгляду судами цивільних справ, коли обставини обумовлюють необхідність дослідження дорогоцінного та напівдорогоцінного каміння, а також ювелірних виробів. Як свідчить судово-слідча практика, нелегальний ринок обігу дорогоцінного каміння щорічно досягає 5 млрд доларів. Нелегальний ринок махінацій із виробами з дорогоцінного каміння становить близько 25 млрд гривень, де одним із видів посягання на фінансові інтереси держави є незаконні видобуток, виробництво та обіг каміння органічного утворення, дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння.

В Україні в різні часи розглядали актуальні питання використання судово-гемологічної експертизи

в кримінальному, цивільному, адміністративному та господарському провадженнях. Зокрема, питання кримінальної відповідальності у сфері обігу дорогоцінного каміння висвітлено в роботах П. П. Андрушка, В. К. Гіжевського, Н. О. Гурової, В. І. Касинюка, В. М. Киричка, Л. С. Кучанської, М. П. Стрельбицького та ін. Проблемам класифікації дорогоцінного каміння приділяли увагу в роботах С. А. Вижви, О. Л. Гелети, В. І. Соболевського, В. А. Нестеровського та ін. Окремим аспектам протидії незаконному обігу дорогоцінного каміння присвячено роботи Р. Г. Абсолямова, К. В. Казанцева та ін. Проблеми судово-експертного дослідження дорогоцінного, напівдорогоцінного каміння та ювелірних виробів досліджували Т. М. Артюха, О. Л. Гелета, П. В. Захарченко та ін.

Тому існують підстави констатувати, що методологічним питанням судово-гемологічної експертизи як класу судових експертиз присвячено лише поодинокі наукові роботи. Це, на нашу думку, є причиною недостатнього теоретичного визначення предмету й сутності судово-гемологічної експертизи, її завдань та питань, що вирішують під час її провадження, фактичною відсутністю методики судових гемологічних досліджень.

Термін «гемологія» походить від латин. *gemma* – самоцвіт, дорогоцінний камінь. Науковці виділяють такі завдання судової гемології: діагностичне (встановлення характерних (типоморфних) ознак дорогоцінного каміння, за допомогою яких встановлюють його належність до певного типу каміння за ознаками гемологічної класифікації); сертифікаційне (поділення дорогоцінного каміння за сортами, встановленими відповідно до певних сортових ознак, визначених у відповідній нормативній документації); оцінне (оцінка — це визначення вартості дорогоцінного каміння, його технічних чи мистецтвознавчих характеристик).

Предметом судової гемології є закономірності оцінки каміння (дорогоцінного, напівдорогоцінного) та ювелірних виробів.

Визначенню оціночних характеристик дорогоцінного каміння та ювелірних виробів присвячено багато спеціальної літератури.

Правильна оцінка допоможе не тільки оцінити дорогоцінне каміння, ювелірний виріб, а й реалізувати його, адже якщо йдеться про невеликі прикраси (кулони, каблучки, сережки тощо), то в них ціна за камінь може скласти від 80 до 90 % загальної вартості виробу. Для оцінки таких виробів важливі такі параметри: розмір (маса), прозорість (чистота), колір, якість огранки, оригінальність.

На основі оцінних характеристик, присвоєних експертом-гемологом дорогоцінному каменю у виробі, оцінщик визначає вартість самого виробу. Як свідчить експертна практика, можливо виникнути така ситуація, коли думка незалежних оцінщиків про один і той самий об'єкт

рзнитиметься. Це свідчить про те, що оцінщик не завжди знає тонкощі гемологічної експертизи, а експерт-гемолог часто не володіє методикою визначення ринкової чи іншої вартості об'єкта гемологічного дослідження й оцінки.

Оцінюють дорогоцінне каміння в незакріпленому вигляді. Слід також враховувати, що у випадку, коли досліджуваний об'єкт знаходиться в закріпленому стані, можливі похибки в його оцінці. Для можливості проведення оцінки дорогоцінного каміння та ювелірних виробів зі вставками із дорогоцінного каміння або без них, судовим експертам-гемологам слід пройти курс навчання в Державному гемологічному центрі України й отримати сертифікати: «Атестація і експертна оцінка діамантів», «Атестація і експертна оцінка дорогоцінного каміння 1—4 порядку», «Атестація і експертна оцінка напівдорогоцінного каміння», «Атестація і експертна оцінка дорогоцінного каміння органогенного походження».

Оцінюють дорогоцінне каміння найчастіше органолептичними методами. Саме тому експерту-гемологу необхідно мати гострий зір, гарне кольоровідчуття,

уважність, посидючість тощо. Крім того, експертам-гемологам слід знати еталонні зразки дорогоцінних матеріалів (дорогоцінних металів).

Отже, вважаємо за доцільне доповнити п. 11.2 розд. XI «Гемологічна експертиза» наказу Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» таким завданням як «визначення вартості каміння, виробів з каміння та ювелірних виробів зі вставками з каміння». Такі зміни пропонуємо також запровадити в інші відомчі інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [1].

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.) // Офіційний вісник України. 1998. № 46. Ст. 1715.

К. Є. Руднева,

судовий експерт ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7676-749X>, e-mail: rudneva770@ukr.net

Г. В. Смирнов,

завідувач лабораторії ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-002-9868-9330>, e-mail: smirnovgeorg64@gmail.com

Г. І. Гуріна,

кандидат хімічних наук, Харківський Національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова,
м. Харків, Україна,
e-mail: gigurina@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ГУАНІДІНОВІСНИХ ДЕЗИНФЕКТОРІВ НА ВОДНІЙ ОСНОВІ

Анотація. Розглянуто проблему визначення діючої речовини гуанідину у складі дезінфекторів на основі водних розчинів. Надано стислу характеристику цієї групи хімічних речовин. Робота має актуальність у зв'язку з відсутністю методик криміналістичного дослідження антисептичних засобів із вмістом гуанідину та його похідних.

Ключові слова: антисептики, дезінфектори, гуанідін, газова хроматографія-мас-спектрометрія, ІЧ-спектроскопія.

Abstract. The problem of determining the active component of guanidine in the composition of disinfectants based on aqueous solutions is considered. A brief description of this group of chemicals is provided. The work is relevant due to the absence of methods of forensic research on antiseptics containing guanidine and its derivatives.

Keywords: antiseptics, disinfectants, guanidine, gas chromatography-mass spectrometry, IR spectroscopy.

Аннотация. Рассмотрена проблема определения действующего вещества гуанидина в составе дезинфекторов на основе водных растворов. Дана краткая характеристика этой группы химических веществ. Работа актуальна в связи с отсутствием методик криминалистического исследования антисептических средств с содержанием гуанидина и его производных.

Ключевые слова: антисептики, дезинфекторы, гуанидин, газовая хроматография-мас-спектрометрия, ИК-спектроскопия.

Із початком пандемії 2019 року у світі значно підвищилося використання антисептичних засобів та дезінфекторів. Виробники пропонують нові види дезінфікуючих засобів для поверхонь, шкіряного покрову, підвищують обсяги їх виробництва. Серед продуктів, які мають антисептичні та дезінфікуючі властивості, на ринку представлено серветки, гелі, спреї та пінки, які містять не тільки спирти, а й органічні та неорганічні сполуки з бактерицидними та фунгіцидними властивостями. Наразі ринок антисептичних засобів України поділяється на два типи — спиртовмісні антисептичні засоби та суміші на водній основі.

Серед антисептиків на водній основі широке використання отримали розчини з органічними нітрогеновмісними сполуками. Саме їх вміст обумовлює бактерицидний ефект водних розчинів.

Поширення набула така субстанція, як гуанідін, відкрита ще на початку XIX ст. Похідні гуанідину знайшли широке використання як антисептики, консерванти, лікарські засоби, інсектициди.

Гуанідиновмісні препарати на оброблювальних поверхнях залишають плівку пролонгованої дії, яка зберігає

дезінфікуючі властивості від трьох до семи діб. Плівка, що залишається після обробки такими препаратами, проявляє низьку токсичність для людини, а також слабку корозійну активність до поверхонь.

Для обробки раньових поверхонь достатньо відомим лікарським засобом є диглюконат хлоргексидину, що належить до неполімерного різновиду похідних гуанідину. Одним із найпоширеніших шкіряних антисептиків на водній основі є полімерне похідне — полігексаметиленгуанідін (ПГМГ), що є продуктом крупнотонажного синтезу.

На сьогодні до ННЦ «ІСБ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» надходять запити щодо визначення складу водних розчинів антисептичних засобів (зокрема, на основі ПГМГ).

Було досліджено один вид дезінфектора із вмістом ПГМГ. Для визначення складу дезінфектор досліджували у вигляді спиртового розчину, а також сухого залишку після випарювання.

Методом газової хроматографії-мас-спектрометрії (ГХ-МС) у складі спиртових розчинів виявлено інтенсивний пік гліцерину та вкрай слабоінтенсивні піки дізооктилфталату та дізооктилтерeftалату. У складі газової фази будь-які компоненти не виявлено (у межах чутливості).

У результаті ІЧ-спектрометричного дослідження рідких засобів встановлено, що в їх ІЧ-спектрах наявний специфічний комплекс смуг поглинання, характерний для води (3400 та 1640 cm^{-1}).

Після висушування зразків в ІЧ-спектрах встановлено наявність смуг поглинання похідного гуанідину, зокрема,

полігексаметиленгуанідін гідрохлориду (роздвоєна смуга в діапазоні 3700-3000 cm^{-1} , роздвоєна смуга з двома максимумами при 1660 та 1640 cm^{-1}) та гліцерину (1111 та 1041 cm^{-1}).

Враховуючи, що зазначені спектри було отримано для зневоднених сухих зразків, та інформацію щодо наявності гліцерину у складі зазначених зразків за результатами ГХ-МС, можна констатувати, що отримані спектри характерні для суміші на основі переважно двох речовин — гліцерину та речовини — похідного гуанідину (зокрема, полігексаметиленгуанідін гідрохлориду).

Отже, комплекс методів, що містять газову хроматографію з маселективним детектуванням, та ІЧ-спектроскопію дає змогу отримувати інформацію щодо складу дезінфекторів на основі ПГМГ. Слід зазначити, що для більш повного дослідження (встановлення конкретного виду похідного гуанідину) слід застосовувати рідинну хроматографію.

Список використаних джерел

1. British Pharmacopoeia, 5th edition, 2005.
2. Асямова А. В., Герунов В. И. Производные гуанидина в медицине и сельском хозяйстве // Вестник Омского ГАУ. 2017. Вып. 4 (28). С. 130—135.
3. Mathias K. Oulé1, Richard Azinwi, Anne-Marie Bernier1, Tano Kablan, Anne-Marie Maupertuis, Stephanie Mauler1, Rose K. Nevry, Korami Dembélé, Lorraine Forbes, Lamine Diop. Polyhexamethylene guanidine hydrochloride-based disinfectant: a novel tool to fight meticillin-resistant Staphylococcus aureus and nosocomial infections // Journal of medical microbiology. 2008. V. 57. P. 1523—1528.

І. О. Савченко,

завідувач сектору Сумського відділення ННЦ «ІСБ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Суми, Україна,

Н. І. Панченко,

завідувач сектору Сумського відділення ННЦ «ІСБ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Суми, Україна,
e-mail: svhndise@meta.ua

СУДОВА ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ЗАСІБ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ЗБЕРЕЖЕННЯМ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА

Анотація. Визначено джерела інформації щодо нормативно-правового регулювання в Україні питань збереження військового майна та об'єкти досліджень, що використовують під час проведення економічних експертиз, пов'язаних зі збереженням військового майна.

Ключові слова: військове майно, Збройні сили України, інвентаризація та утилізація.

Abstract. In this article, we have determined the specific sources of information according to the legal regulation in Ukraine from the question of military property and we have indicated objects of research, which used at conducting economic examination, which compare safety of military property. We have traced a feathers and problems of conducting examination in this field.

Keywords: military property, Military establishment, inventory, recycling.

Аннотация. Определены конкретные источники информации в части нормативно-правового регулирования в Украине вопросов сохранения военного имущества

и объектов исследований, которые используются при проведении экономических экспертиз, связанных с вопросами сохранения военного имущества.

Ключевые слова: военное имущество, Вооруженные силы Украины, инвентаризация и утилизация.

Питання збереження військового майна Збройних сил України є доволі актуальними, що зумовлено політичною та економічною ситуацією в країні та проблемами у військовій галузі, усунення яких дасть змогу унеможливити розкрадання, підміну та знищення військового майна.

Особливість і проблемність проведення економічних експертиз із питань збереження військового майна полягає, перш за все, у відмінностях організації його обліку, який здійснюють у спеціальному порядку, що визначений Кабінетом Міністрів України. Військові частини ведуть облік закріпленого за ними майна у кількісних, якісних, обліково-номерних і вартісних показниках.

Досліджуючи питання збереження військового майна, експерт перевіряє документи та обґрунтовує

нормативними актами розмір встановлених інвентаризацією нестач військового майна та розмір збитків від нестач, встановлений за актами контролюючого органу, його списання та передачу в оренду або іншій військовій частині.

Так, ст. 5 Закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» від 21.09.1999 р. № 1075-XIV [1] визначено, що для забезпечення постійного державного контролю за наявністю, якісним станом і ефективністю використання військового майна, закріпленого за військовими частинами Збройних Сил України, проводять його інвентаризація згідно з «Положенням про інвентаризацію військового майна у Збройних Силах», затвердженим Постановою КМУ від 03.05.2000 р. № 748 [2].

Відповідальність за нестачу військового майна несуть матеріально відповідальні особи. Рішення про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної внаслідок нестачі військового майна, ступінь відповідальності винних осіб ухвалюють на підставі матеріалів інвентаризації, під час проведення якої встановлено причини, розмір збитків та винних осіб, або результатів розслідування.

Досліджуючи питання щодо нанесення розміру збитків внаслідок нестач або втрат військового майна, експерту необхідно визначити його в розмірі, не меншому ніж залишкова вартість втраченого військового майна (відповідно до методики визначення залишкової вартості майна Збройних Сил України та інших військових формувань, затвердженої Постановою КМУ від 08.05.1998 р. № 759) [3].

Перелік військового майна, нестачу або розкрадання якого відшкодовують винні особи у кратному співвідношенні до його вартості, до 22.07.2020 р. визначала Постанова КМУ від 02.11.1995 р. № 880 «Перелік військового майна, нестача або розкрадання якого відшкодовується винними особами у кратному співвідношенні до його вартості» [4], із 22.07.2020 р.—перелік озброєння, зброї та боєприпасів до неї, нестача або розкрадання яких відшкодовується винними особами у кратному співвідношенні до їх вартості, затверджений постановою КМУ від 15.07.2020 р. № 604 [5] та обраховується у десяти-, п'яти- та двократному розмірі їх вартості.

Об'єктами судово-економічної експертизи в питаннях документального підтвердження розміру збитків від нестач, розкрадань або втрат військового майна мають бути накази на проведення інвентаризації, Акти та інвентаризаційні описи, книги або картки обліку матеріальних цінностей, звіти, первинні документи про рух військового майна (наряди на видавання (приймання) військового майна, атестати військової частини, рознарядки, акти приймання-передачі, атестати), дані бухгалтерського обліку тощо.

Під час проведення експертних досліджень щодо правильності списання військового майна експерту необхідно надати наступні документи: матеріали перевірок та інвентаризацій, акти якісного (технічного) стану, інспекторські посвідчення та акти списання в порядку, встановленому наказом МО України від 12.01.2015 р. № 17 «Про затвердження Порядку списання військового майна у Збройних Силах

України» [6] та наказом МВС України від 17.01.2017 р. № 25 «Про затвердження Порядку списання військового майна в Національній гвардії України» [7].

Окрему увагу слід приділити порядку утилізації військового майна, яке вивільняється в ході реформування Збройних сил України. Так, Порядком утилізації військового майна Збройних сил, затвердженим Постановою КМУ від 15.05.2003 р. № 705 [9], передбачено:

«військове майно, яке підлягає утилізації,— списане та непридатне для використання за призначенням військового майна, відновлення якого технічно неможливе або економічно недоцільне; військове майно, що не користується попитом на ринку (фізично та морально застаріле і зняте з озброєння); військове майно, що пропонувалося до реалізації, але протягом 3 років не було продане <...>».

Вартість військового майна, що підлягає утилізації, визначається на підставі звіту про оцінку майна... і не може бути нижчою ніж ринкова вартість металів, у тому числі дорогоцінних, та дорогоцінного каміння, що в ньому містяться».

Під час експертного дослідження питань передачі в оренду військового майна, повноти відображення за даними бухгалтерського обліку відповідно до вимог законодавства України, необхідно перевірити наявність дозволу військовій частині на передачу закріпленого за ними майна з проведенням конкурсу, чи не підпадає передане майно під перелік забороненого для передачі майна, наявність оцінки переданого майна, відображення за даними бухгалтерського обліку розрахунків по орендній платі, відповідність розмірів орендованих площ та правильності встановлення орендних ставок.

Отже, визначені джерела інформації щодо нормативного обґрунтування відповідного порушення та дослідження облікових документів військових частин є результатом повноти та правильності проведення судової економічної експертизи з питань збереження військового майна.

Водночас, у більшості проведених експертних досліджень експертам не вдалося надати категоричні висновки через те, що облікові документи військових частин на дослідження або не було надано, або вони були складені з порушенням вимог чинного законодавства.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим майна у Збройних Силах України : Закон України від 21.09.1999 р. № 1075-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1075-14> (дата звернення: 01.10.2020).
2. Положення про інвентаризацію військового майна у Збройних Силах : Постанова КМУ від 03.05.2000 р. № 748. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/748-2000-%D0%BF> (дата звернення: 01.10.2020).
3. Методика визначення залишкової вартості майна Збройних Сил України та інших військових формувань : Постанова КМУ від 29.05.1998 р. № 759 (зі змін. та допов.). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP151158.html (дата звернення: 01.10.2020).
4. Перелік військового майна, нестача або розкрадання якого відшкодовується винними особами у кратному співвідношенні до його вартості : Постанова КМУ від 02.11.1995 р. № 880. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/880-95-%D0%BF> (дата звернення: 01.10.2020).

5. Перелік озброєння, зброї та боєприпасів до неї, нестача або розкрадання яких відшкодовується винними особами у кратному співвідношенні до їх вартості : Постанова КМУ від 15.07.2020 р. № 604. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/604-2020-%D0%BF> (дата звернення: 01.10.2020).
6. Порядок списання військового майна у Збройних Силах України : наказ Міністерства оборони України від 12.01.2015 р. № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0118-15> (дата звернення: 01.10.2020).
7. Порядок списання військового майна в Національній гвардії України : наказ МВС України від 17.01.2017 р. № 25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0214-17> (дата звернення: 01.10.2020).
8. Порядок утилізації військового майна Збройних Сил : Постанова КМУ від 15.05.2003 р. № 705. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/705-2003-%D0%BF> (дата звернення: 01.10.2020).

Т. Н. Секераж,

кандидат юридических наук, доцент, ФБУ РФЦСЭ при Минюсте РФ,
г. Москва, Российская Федерация,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7619-6992>, e-mail: t.sekerazh@sudexpert.ru

НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ В СУДЕБНОЙ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЕ

Аннотация. Сообщено о становлении нового вида судебной психологической экспертизы в России — психологической экспертизы информационных материалов. Понятия объекта и предмета нового вида психологической экспертизы поданы в сравнении с традиционными понятиями. Определено юридическое значение новых направлений психологического исследования.

Ключевые слова: судебная психологическая экспертиза, информационные материалы.

Abstract. The article presents an analysis of legal norms from the point of view of forensic expertise. The definition of the expert concept of «provocation», which can be used in forensic psycholinguistic expertise, is given. The questions that can be put before the expert and the diagnostic complex «provoking a bribe» are proposed.

Keywords: forensic psychology, provocation, corruption crime, expert science.

Анотація. Повідомлено про становлення нового виду судової психологічної експертизи в Росії — психологічної експертизи інформаційних матеріалів. Поняття об'єкта і предмета нового виду психологічної експертизи подано в порівнянні з традиційними поняттями. Визначено юридичне значення нових напрямів психологічного дослідження.

Ключові слова: судова психологічна експертиза, інформаційні матеріали.

Судебно-психологическая экспертиза возникла в России в конце 1960-х — начале 1970-х гг. как основная форма применения психологических знаний в процессе раскрытия и расследования преступлений. В общей классификации судебных экспертиз судебно-психологическая экспертиза была отнесена к классу медицинских и психофизиологических экспертиз, в который (помимо психологической) вошли медицинская, психиатрическая и психолого-психиатрическая экспертизы [1]. Понятия предмета и объекта судебно-психологической экспертизы изменялись в процессе её становления и развития, в процессе формирования новых видов, применения психологических знаний не только в уголовном, но и в гражданском судопроизводстве. В настоящее время выделены основные предметные виды судебно-психологической экспертизы [2] и происходит формирование новых, что зависит в первую очередь от содержания закона,

определяющего потребность в применении психологических знаний в судопроизводстве и юридическое значение каждого вида экспертизы [3]. До недавнего времени существовали два основных типа судебно-психологической экспертизы — экспертиза в отношении живых лиц и посмертная экспертиза. В 2016 г. был принят ГОСТ-Р «Судебно-психологическая экспертиза. Термины и определения» [4], в котором зафиксированы основные понятия судебно-психологической экспертизы, проводимой в отношении живых лиц, и посмертной судебно-психологической экспертизы. Так, согласно ГОСТу, объектом исследования судебного эксперта-психолога является психическая деятельность подэкспертного лица в юридически значимых ситуациях. Предметом исследования судебного эксперта-психолога являются фактические данные о закономерностях и особенностях протекания и структуры психической деятельности человека, имеющие юридическое значение и влекущие определённые правовые последствия, устанавливаемые с помощью специальных знаний и практических навыков эксперта в области психологии путём исследования объектов, представленных на исследование. Судебно-психологическая экспертиза при этом динамично развивалась, и в её рамках сформировалось новое направление судебно-психологических исследований, отвечающее современным вызовам времени и потребностям правоохранительных органов и судов. Эти исследования вышли за пределы традиционных уже представлений об объекте и предмете судебно-психологической экспертизы. Новые направления связаны с психологическим и комплексным психолого-лингвистическим исследованием информационных материалов. Сегодня новое направление судебной психологической экспертизы прошло этап своего нормативного становления. Приказом Минюста России от 19.09.2017 г. № 169 в Перечень родов (видов) судебных экспертиз, выполняемых в федеральных бюджетных судебно-экспертных учреждениях Минюста России, и Перечень экспертных специальностей, по которым представляется право самостоятельного производства судебных экспертиз в федеральных бюджетных судебно-экспертных учреждениях Минюста России, внесены изменения: включён новый вид экспертизы «Психологическое исследование информационных материалов» и новая экспертная специальность «Психологическое

исследование информационных материалов». Психологическое исследование информационных материалов в рамках нового направления отличается от традиционного психологического исследования материалов дела (как материализованных источников информации) специфичностью предмета и методов исследования. При психологическом исследовании информационных материалов объектом исследования является информационный материал и источники информации о коммуникативных действиях участников коммуникации и коммуникативной ситуации, которые содержат сведения об устанавливаемых обстоятельствах и поступают к эксперту для производства этого вида судебной экспертизы, а не психическая деятельность подэкспертного лица. Предметом судебной психологической экспертизы информационных материалов является установление с помощью специальных знаний и практических навыков эксперта в области психологии путём исследования представленных на исследование объектов, фактических данных об особенностях информационного материала, в том числе его психологической направленности, имеющих юридическое значение и влекущих определённые правовые последствия. В рамках нового направления судебной психологической экспертизы в настоящее время выделены несколько видов, каждый из которых имеет свой видовой объект и предмет исследования в рамках общеродовых объекта и предмета [5—8]. В частности, психологическую экспертизу информационных материалов назначают по таким категориям дел, как дела о преступлениях экстремистской направленности (ст. 280, 282 УК РФ и др.), дела о совершении действий сексуального характера и развратных действий с помощью ТКС «Интернет» (ст. 132, 135 УК РФ), дела о склонении к совершению самоубийства или содействию в его совершении (ст. 110.1 УК РФ), а также дела об организации деятельности, направленной на побуждение граждан к совершению самоубийства (ст. 110.2 УК РФ), дела о распространении информации, причиняющей вред здоровью несовершеннолетних (Федеральный закон от 29.12.2010 г. № 436-ФЗ «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию») и т. д. [8, 9].

Список использованных источников

1. Основы судебной экспертизы. Ч. 1. Общая теория. Москва : РФЦСЭ, 1997. С. 166.
2. Сафуанов Ф. С. Судебно-психологическая экспертиза : учеб. для академ. бакалавриата. Москва : Изд-во Юрайт, 2016. 421 с.
3. Сафуанов Ф. С. Как построить предметный вид судебно-психологической экспертизы. Психология и право. 2017. Т. 7. № 1. С. 220—239. DOI: 10.17759/psylaw.2017070118 (дата обращения: 18.02.2021).
4. ГОСТ Р 57344-2016. Судебно-психологическая экспертиза. Термины и определения // Каталог национальных стандартов. URL: <https://www.gost.ru/portal/gost/home/standarts/catalognational> (дата обращения: 18.02.2021).
5. Гагина О. В., Кузнецов В. О., Секераж Т. Н. Психолого-лингвистическое исследование видеозаписи допроса: проблемы и возможные пути их решения. Психология и право. 2015. Т. 5. № 2. С. 93—104. DOI: 10.17759/psylaw.2015100207 (дата обращения: 18.02.2021).
6. Кукушкина О. В., Сафонова Ю. А., Секераж Т. Н. Методика проведения психолого-лингвистической экспертизы материалов по делам, связанным с противодействием экстремизму и терроризму. Москва : ФБУ РФЦСЭ при Минюсте России, 2014. 96 с.
7. Сафуанов Ф. С., Секераж Т. Н. Деятельность, направленная на побуждение детей к суицидальному поведению: возможности судебно-психологической экспертизы. Психология и право. 2017. Т. 7. № 2. С. 33—45. DOI: 10.17759/psylaw.2017060203 (дата обращения: 18.02.2021).
8. Смирнова С. А., Секераж Т. Н., Кузнецов В. О. Междисциплинарные исследования в судебно-экспертных учреждениях Минюста России: актуальные направления лингвистической и психологической экспертизы. Теория и практика судебной экспертизы. 2017. № 12 (4). С. 6—11. DOI: <https://doi.org/10.30764/1819-2785-2017-12-4-106-109> (дата обращения: 18.02.2021).
9. Секераж Т. Н., Кузнецов В. О. Комплексная судебная психолого-лингвистическая экспертиза: формы, виды, перспективы развития. Теория и практика судебной экспертизы. 2016. № 4 (44). С. 98—107.
10. Секераж Т. Н. Судебно-психологические аспекты понятия «провокация» в уголовном процессе. Теория и практика судебной экспертизы. 2020. № 15 (3). С. 19—33. DOI: <https://doi.org/10.30764/1819-2785-2020-3-19-33> (дата обращения: 18.02.2021).

О. О. Сидоренко,

старший судебный эксперт Сумського НДЕКЦ МВС України, м. Суми, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8427-7335>, e-mail: olegg.sidorenko@gmail.com

ОКРЕМІ ПИТАННЯ, ЩО ВИНΙΚАЮТЬ ПІД ЧАС ВИЗНАЧЕННЯ ОБСЯГІВ БУДІВЕЛЬНО-МОНТАЖНИХ РОБІТ

Анотація. Розглянуто проблемні питання, пов'язані із визначенням обсягів фактично виконаних будівельно-монтажних робіт під час проведення судової будівельно-технічної експертизи у разі невизначеності окремих будівельних норм.

Ключові слова: приховані роботи, будівництво, капітальний ремонт, реконструкція.

Abstract. Problematic issues are related to determination of the amount of actually performed construction and assembly works while forensic structural engineering examination, due to uncertainty of certain building regulations.

Keywords: hidden works, construction, major maintenance, reconstruction.

Анотація. Рассмотрены проблемные вопросы, связанные с определением объемов фактически выполненных строительно-монтажных работ при проведении судебной строительно-технической экспертизы в случае неопределённости отдельных строительных норм.

Ключевые слова: скрытые работы, строительство, капитальный ремонт, реконструкция.

Останнім часом збільшується кількість судових будівельно-технічних експертиз щодо правопорушень,

пов'язаних із визначенням обсягів будівельних робіт, виконаних підрядними організаціями. Під час проведення судових будівельно-технічних експертиз, пов'язаних із цими питаннями, перед судовим експертом постає нелегке завдання: визначити обсяги будівельно-монтажних робіт, зазначених в актах форми № КБ-2в. Складність полягає в тому, що під час проведення експертизи будівельно-монтажні роботи вже завершено, а об'єкт, на якому проводились роботи, здано в експлуатацію. Тобто значна частина будівельно-монтажних робіт є прихованою і під час візуально-інструментального огляду без часткового або повного руйнування її не можна оглянути. Отже, для проведення огляду прихованих робіт відповідно до Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, затвердженої наказом МВС України від 17.07.2017 р. № 591 [3], «якщо під час проведення судової експертизи або експертного дослідження об'єкт дослідження може бути пошкоджений або знищений, документ про призначення має містити дозвіл на його пошкодження або знищення, зміну стану чи властивостей. У разі відсутності такого дозволу експерт, якому доручено виконання судової експертизи або експертного дослідження, заявляє клопотання експерта (додаток 3), яке разом із супровідним листом (додаток 4) надсилається ініціатору» (п. 7). Зважаючи на це, під час проведення будівельно-технічної експертизи дозвіл на огляд прихованих робіт надають не завжди, а в деяких випадках фізично не можуть надати. Це пов'язано з тим, що відкриття прихованих робіт для надання візуально-інструментального огляду може призвести до повного або часткового руйнування будівельних конструкцій, як наслідок — до аварійності або непридатності до подальшої експлуатації об'єкта будівництва, залежно від категорії відповідальності конструкції. Окрім того, роботи з капітального ремонту (реконструкції), за своєю сутністю, є сукупністю робіт на об'єкті будівництва, уведеному в експлуатацію. Під час виконання таких видів будівництва (капітального ремонту / реконструкції) завжди виникає необхідність у демонтажних роботах, оскільки їх передбачено технологічним циклом ведення будівництва і вони загалом належать до підготовчих робіт будівельного майданчика. На дату проведення судової експертизи такі роботи фактично не можуть бути виміряні й оглянуті. Розглянемо докладніше, чим є приховані роботи відповідно до ДБН А.3.1-5:2016 «Організація будівельного виробництва» [1]. Приховані роботи — це будівельні роботи, результати яких закриваються подальшими роботами і потребують перед цим підтвердження їх відповідності вимогам проектно-ї документації. Тобто роботи, виконання яких не може бути перевірене в натурі під час здачі в експлуатацію готових будівель і споруд. До таких робіт належать роботи, пов'язані з пониженням рівня ґрунтових вод, земляні роботи, залізобетонні роботи, за умови монтажу металевих і дерев'яних конструкцій — закладання металевих балок, прогонів, колон, антикорозійні заходи, просочення деревини з метою захисту від гниття та вогнезахисту дерев'яних конструкцій; роботи із влаштування нижніх шарів рулонних покрівель та ін.

Відповідно до п. 8.4.3.1 ДБН А.3.1-5:2016 [1, С. 10] «приймання прихованих робіт здійснюється безпосередньо перед виконанням наступних робіт, які їх закривають, про що складається акт за формою, наведеною у додатку В». Тобто будівельна організація надає приховані роботи до огляду і приймання до їх закриття, про що складають акт на закриття прихованих робіт. Акт на закриття прихованих робіт — це офіційний документ, який складають після приймання представниками підрядника, замовника й авторського нагляду виконаних будівельно-монтажних робіт, що будуть приховані подальшими роботами. Він свідчить про те, що ці роботи виконано в належній якості та вони відповідають розробленим проектним рішенням. Водночас закриття демонтажних робіт не врегульовано державними будівельними нормами, але їх також можна назвати прихованими роботами.

Проблема полягає в тому, що дуже часто під час формування актів на закриття прихованих робіт та іншої виробничої документації підрядна організація неповною мірою відображає всі приховані роботи. Окрім того, така ситуація може виникати через те, що в державних будівельних нормах відсутній чіткий обов'язковий перелік видів будівельно-монтажних робіт, на які необхідно складати акти на закриття прихованих робіт або акти проміжного прийняття відповідальних конструкцій, а перелік, наведений у Додатку Н ДБН А.3.1-5:2016 [1, с. 42], має довідковий характер і не є обов'язковим. Також відповідно до п. 8.4.3.3 згаданого вище ДБНУ [1, с. 11] «перелік прихованих робіт та відповідальних конструкцій на конкретному об'єкті будівництва, для яких необхідне складання актів, наводиться у робочій документації». Тобто відповідно до цього пункту будівельних норм перелік робіт, на які необхідно складати такі акти, визначено ще на стадії розроблення проектно-ї документації. Склад і зміст проектно-ї документації визначають на основі ДБН А.2.2-3:2014 [2] відповідно до переліку, наведеному в додатках В—Ж [2, с. 20], на конкретний розділ проектно-ї документації, які також мають довідковий характер і не є обов'язковими. Окрім того, у ДБН А.2.2-3:2014 [2] відсутні роз'яснення щодо належності до проектно-ї документації розділу «Перелік прихованих робіт та відповідальних конструкцій на об'єкті будівництва, для яких необхідне складання актів».

Отже, наведене вище й експертна практика свідчать про те, що через відсутність чіткої визначеності в будівельних нормах переліку робіт, на які обов'язково необхідно складати акти на закриття прихованих робіт або акти проміжного прийняття відповідальних конструкцій, підрядні організації під час виконання будівельно-монтажних робіт не завжди складають акти на всі види таких робіт. Окрім того, обумовлена форма актів на закриття прихованих робіт та актів проміжного прийняття відповідальних конструкцій, яка за ДБН А.3.1-5:2016 [1, с. 31—34] є обов'язковою, не передбачає зазначення в них фактичного обсягу виконаних робіт, а лише відповідності проектно-ї документації. Також слід зазначити, що розробляти проектно-ї документацію за класом наслідків «СС1 незначні наслідки» (особливо на капітальний ремонт)

можна лише на кошторисну частину. На підставі викладеного вище можна дійти висновку: під час проведення судової будівельно-технічної експертизи судовий експерт не завжди має змогу визначити на об'єкті дослідження обсяги виконаних прихованих будівельних робіт і саме їх фактичне виконання. Тому дослідження цієї проблематики є актуальним у теорії та практиці судової експертизи, пов'язаної із визначенням підрядною організацією виконаних будівельних робіт, які є прихованими. Зважаючи на невизначеність окремих норм, необхідно розробити чіткий перелік прихованих робіт, на які обов'язково необхідно складати акти на закриття прихованих робіт та акти проміжного прийняття відповідальних конструкцій, обов'язково зазначаючи їхні фактичні геометричні розміри, обсяги виконаних робіт, місця їх виконання із прив'язкою до проектною документації або (за відсутності

розроблення графічних креслень) до технічного паспорту чи розроблення виконавчої схеми, яка може бути додатком до акту, тощо.

Список використаних джерел

1. ДБН А.3.1-5:2016. Організація будівельного виробництва : затв. наказом Мінрегіонрозвитку та ЖКГ України від 05.05.2016 р. № 115. [Чин. від 2017-01-01]. Київ : УкрНДНЦ, 2016. 46 с.
2. ДБН А.2.2-3:2014. Склад та зміст проектною документації на будівництво : затв. наказом Мінрегіонрозвитку та ЖКГ України від 04.06.2014 р. № 163. [Чин. від 2014-10-01]. Київ : УкрНДНЦ, 2014. 25 с.
3. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 17.07.2017 р. № 591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17> (дата звернення: 26.02.2021).

О. О. Сирота,

завідувач відділу Миколаївського НДЕКЦ МВС України, м. Миколаїв, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9801-3138>, e-mail: 714570@ukr.net

ВСТАНОВЛЕННЯ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ФІТНЕС-БРАСЛЕТІВ XIAOMI MI BAND 5

Анотація. Розглянуто різноманітні способи встановлення справжності фітнес-браслета XIAOMI MI BAND 5, що дає змогу правильно встановити ринкову вартість товару.

Ключові слова: фітнес-браслет, гаджет, ринкова вартість, бренд, XIAOMI MI BAND 5.

Abstract. Various ways to establish the authenticity of the XIAOMI MI BAND 5 fitness bracelet are considered, which allows you to properly establish the market value of the product.

Keywords: fitness bracelet, gadget, market value, brand, XIAOMI MI BAND 5.

Аннотация. Рассмотрены различные способы установления подлинности фитнес-браслета XIAOMI MI BAND 5, что позволяет правильно установить рыночную стоимость товара.

Ключевые слова: фитнес-браслет, гаджет, рыночная стоимость, бренд, XIAOMI MI BAND 5.

Товари, які користуються підвищеним попитом, зазвичай коштують не дешево. Саме це спонукає підробляти вказану продукцію та реалізовувати за меншу вартість. Підробляючи товар з метою зменшення вартості, використовують менш якісні матеріали та роблять товар менш функціональним. Вказані фактори та інформація, зазначена на товарі, надають можливість аналізувати його справжність.

Фітнес-браслет — це важлива річ у житті сучасних людей. Завдяки йому можливо без проблем слідкувати за своїм самопочуттям, калоріями, сном, кроками, через програму на телефоні керувати іншими параметрами.

Mi Band 5 є одним із найбільш популярних фітнес-трекерів. Встановлення його оригінальності дуже важливо для правильного визначення ринкової вартості. Наприклад, новий неоригінальний трекер коштує 150—300 грн, тоді як оригінал на офіційному сайті <https://www.xiaomi.ua> (станом на 11.02.2020) — 959 грн.

Відрізнити *Mi Band 5* від підробки є найважливішим питанням товарознавчої експертизи щодо встановлення

його ринкової вартості. Через поширення підпільного виробництва в продажі нерідко зустрічаються фальшивки, які не виконують функції, заявлені офіційним виробником, і швидко виходять з ладу.

Розглянемо способи перевірки браслета п'ятого покоління на справжність. У першу чергу різницю оригіналу й підробки визначають за дизайном, враховуючи вигляд не тільки ремінця з капсулою, а й упаковки разом із комплектуючими. Розглянемо основні особливості справжніх пристроїв, які без проблем можливо визначити візуально, — коробку та комплектацію.

Оригінал фітнес-браслета *Mi Band 5* поставляють у картонній коробці. Всередині неї знаходяться кілька окремих елементів: капсула; чорний ремінець; зарядний кабель; інструкція у вигляді книжечки. В оригіналах всі зазначені складові упаковують в окремі поліетиленові пакети, що забезпечує їхню цілісність після прибуття на місце продажу. У підробках комплектуючі зазвичай лежать без додаткового захисту.

Зовні коробку оригінального *Mi Band 5* виконано в чорному кольорі, попереду — глясове зображення гаджету разом із номером версії та брендовим логотипом. На відміну від оригіналу, коробка фальшивки може мати інший дизайн або близький до оригіналу. Використання чужого бренду в Китаї заборонено, але використовувати схожість дизайну можливо. Основним відмінником від підробки буде відсутність позначень «MI», використання більш дешевих фарбових матеріалів, що не створює ефекту переливання кольорів на цифрі 5 та інформаційних позначеннях збоку. Крім того, недобросовісні продавці нерідко продають покупцям пристрій і комплектуючі без коробки — у такому вигляді справжній виробник ніяк не міг випустити цей продукт.

Наступне, в чому має сенс шукати відмінності, — це зовнішній вигляд кабелю для поповнення енергії пристрою. Для п'ятого покоління трекерів передбачено магнітну зарядку, що дає змогу не витягувати капсулу з ремінця, коли батарея сяде.

Виробники підробок цілком можуть не знати про технології *Pogo Pin* і оснащувати свої товари зарядками, схожими на кабелі попередніх версій браслетів, тому для поповнення заряду фальшивого гаджета необхідно діставати капсулу та вставляти в гніздо.

Відрізнити підробку від оригіналу можна за зовнішнім виглядом і станом ремінця. У першому випадку він може видавати сильний специфічний запах, бути надто тонким або з надломом, мати недостатню кількість дірок для застібки. Справжній варіант виконано з силікону, він має так звану об'ємну окантовку навколо капсули, що відрізняє його від попередніх версій. Від нього не виходить зайвих ароматів, щільність помірна, тому порвати або зламати такий ремінець практично неможливо. Крім того, на оригінальних браслетах передбачено кілька дірок, щоб його змогли застібнути на зап'ясті як дитина, так і доросла людина з будь-яким розміром руки. Ремінці представлено в яскравій колірній гамі (8 відтінків), а також у витриманих спокійних тонах.

Перевіряти на оригінальність слід капсулу пристрою. Вона має кілька збільшений розмір порівняно зі своїм попередником, але присутні такі самі елементи. Важливо відзначити, що сенсорна кнопка буває у вигляді кола (без *NFC*) або підкови (з *NFC*) — обидва варіанти можуть виявитися як оригіналами, так і підробками.

В першу чергу, варто оглянути бічні частини капсули. З одного боку знаходиться кодова назва (*XMSH10HM*), з іншого — штрих код і серійний номер. Якщо найменування ще може бути присутнім на підробці, то серійний номер недобросовісні виробники не зможуть набити на корпус гаджета.

Крім бічних сторін слід звернути увагу на наявність логотипу «*MI*» позаду, намальованого на корпусі, у підробок він відсутній. Такі елементи як світлодіоди знаходяться на задній частині капсули. Всього їх два, розміщені вони по центру у вертикальному положенні. Перевірити справжність *Xiaomi Mi Band 5* можливо за активації світлодіодів (вони горітимуть зеленим світлом, але в оригіналі горять обидва діода, у підробки — лише один).

Визначити справжність за кольором і габаритам капсули зовсім не складно. Оригінал випускають виключно

в чорному оформленні, капсула завдовжки 4 см. У підробок ці дані можуть бути змінені. Дисплей екрану займає 3 см площі капсули (на відміну від попередників його збільшено до 1,1 дюйма). Роздільна здатність складає 126×294 пікселів, яскравість — до 450 ніт, що дає змогу чітко бачити дані на дисплеї за будь-якого освітлення. На підроблених виробках складно розглянути зображення або написи, частіше за все на екранах таких пристроїв — неповна колірна гамма.

Кращий спосіб перевірки *Mi Band 5* — за *SN* (серійним номером). Для цього потрібно перейти на офіційний сайт в розділ *Mi Verify* й заповнити основні поля у вкладці «Перевірка пристрою». Сюди обов'язково потрібно ввести номер, вказаний збоку на капсулі, після — натиснути помаранчеву кнопку «Перевірити». Процедура перевірки трекера на офіційному сайті *Xiaomi* займає кілька секунд. Система автоматично видає один із двох результатів:

1. Таблиця із зеленою галочкою та повідомленням про оригінальність пристрою.
2. Напис над полем з *SN*, що сповіщає про невірне введення номера або про неіснуючий гаджет.

Оригінальність можливо перевірити за допомогою програми *Mi Fit* на смартфоні, яка дає змогу дізнатися, який трекер знаходиться в руках у користувача — копія чи оригінал.

Оригінальний пристрій підключається до смартфона через *Mi Fit* без проблем. Спочатку потрібно підключити фітнес-браслет до смартфона у стандартний спосіб. Синхронізація з оригіналом займе не більше ніж 5 хв. Єдиний збій, який може статися в цьому випадку, — відсутність інтернету. Підроблений трекер підключається до програми надто довго, а як підсумок на екрані телефону з'являється сповіщення про помилку.

Ще один спосіб перевірки оригінальності — відстеження адреси *Bluetooth*. Якщо він залишається незмінним після декількох заходів в додаток, значить пристрій справжній. У фальшивок *MAC*-адреса змінюється автоматично, після кожної синхронізації гаджетів. Адреса знаходиться в самому додатку *Mi Fit*. Щоб знайти її, потрібно пройти шлях: «Профіль» — «Фітнес-браслет ...» — «Адреса *Bluetooth*» (внизу списку).

Н. В. Сиротенко,

старший науковий співробітник ННЦ «ІС» ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2023-6518>, e-mail: shunya1964@gmail.com

В. Г. Абросимова,

старший науковий співробітник ННЦ «ІС» ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3767-5303>, e-mail: abrosymova1985@gmail.com

ЩОДО ОПТИМІЗАЦІЇ СТРОКІВ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Анотація. Розглянуто актуальну проблему — строки виконання судових експертиз. Наведено поширені помилки, яких припускаються особи, що призначають судові почеркознавчі експертизи, та які об'єктивно збільшують час перебування матеріалів справи на експертизі або унеможливають її проведення.

Ключові слова: строки виконання, експертиза, недоліки, призначення експертизи, процесуальне законодавство.

Abstract. This abstract is devoted to a relevant problem: terms of conducting forensic examinations. Common shortcomings are introduced which involve persons appointing forensic handwriting analyses. They objectively prolong the time of working with case files while forensic examination or make it impossible to conduct it.

Keywords: terms of execution, forensic examination, shortcomings, appointment of forensic examination, procedural legislation.

Анотація. Рассмотрена актуальная проблема — сроки проведения судебных экспертиз. Приведены основные ошибки, которые допускают лица, назначающие судебно-почерковедческие экспертизы, и которые объективно увеличивают время нахождения материалов дела на экспертизе или делают её проведение невозможным.

Ключевые слова: сроки исполнения, экспертиза, недостатки, назначение экспертизы, процессуальное законодательство.

Згідно з чинним законодавством України питання призначення та проведення судових експертиз урегульовано Законом України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ (далі — Закон), іншими нормативно-правовими актами України (ст. 2 Закону) [1].

Відповідно до ст. 3 Закону судово-експертну діяльність здійснюють на принципах законності, незалежності, об'єктивності й повноти дослідження.

До обов'язків експерта (п. 2.2 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5, далі — Інструкція [2]) належать прийняття до виконання дорученої йому експертизи, особисте проведення повного дослідження, надання обґрунтованого й об'єктивного письмового висновку на поставлені питання, а в разі необхідності — його роз'яснення.

Слід зазначити, що підставою для проведення судової експертизи є відповідне судове рішення чи рішення органу досудового розслідування або договір з експертною установою (експертом) — якщо експертизу проводять на замовлення інших осіб (с. 71 Закону). У п. 1.8 Інструкції запропоновано конкретніше визначення: підставою для проведення експертизи (експертного дослідження) є процесуальний документ про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом), або договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовим зверненням особи, у якому обов'язково зазначають реквізити, перелік питань, що підлягають вирішенню, а також об'єкти, які підлягають дослідженню.

Усі процесуальні кодекси України містять норми, які регулюють порядок призначення та проведення судових експертиз.

Так, наприклад, у ст. 100 ГПК України зазначено, що особі, якій доручено проведення експертизи «(провідному експерту або експертній установі)», направляють об'єкти й матеріали, що підлягають дослідженню. У п. 3.2 Інструкції зауважено, що до експертної установи (експертів) надаються: документ про призначення експертизи (залучення експерта), об'єкти, зразки для порівняльного дослідження та, за клопотанням експерта, — матеріали справи (протоколи оглядів з додатками, протоколи вилучення речових доказів тощо).

Що стосується судово-почерковознавчої експертизи, то для її проведення орган (особа), який її призначає, повинен крім документа про призначення експертизи направити до експертної установи досліджувані документи (документи) і порівняльний матеріал — зразки підпису та почерку особи (осіб). Зі свого боку, зразки повинні бути належної якості (достовірні та в достатньому обсязі).

Відповідно до п. 3.5 Інструкції та п. 1.1 Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (далі — Науково-методичні рекомендації) [3], об'єктами почеркознавчих досліджень можуть бути різні за обсягом рукописні записи та підписи, надані в оригіналах документів.

Підсумовуючи наведене, у разі призначення судово-почерковознавчої експертизи до експертної установи необхідно надавати документ про призначення судово-почерковознавчої експертизи, обов'язково оригінал досліджуваного документа (документів) із «живим» підписом (підписами) і/або рукописними записами, оригінали документів для використання їх як зразків підпису та почерку певної особи (осіб), що потребує перевірки.

Порушення викладених вимог призводить до того, що експерт, ознайомившись із наданими матеріалами, згідно з п. 2.1 Інструкції та керуючись відповідними нормами процесуальних кодексів України (ст. 69 КПК, ст. 72 ЦПК, ст. 69 ГПК, ст. 273 КУПАП, ст. 68 КАСУ), має право заявити клопотання про надання додаткових матеріалів, необхідних для надання висновку.

Законодавство України також регулює часові межі, у яких діє експерт під час виконання своїх обов'язків. Визначені строки вивчення надісланих матеріалів, складання клопотань, очікування відповіді (додаткових матеріалів), проведення експертних досліджень і складання за ними висновку експерта.

При цьому слід враховувати, що, згідно з п. 1.13 Інструкції, до строку проведення експертиз не належить строк виконання клопотань експерта. Тобто строк отримання замовником висновку експерта за результатами проведення судово-почерковознавчої експертизи (експертного дослідження) може бути відкладено на будь-який час, що, зі свого боку, суттєво впливатиме на строки розслідування/розгляду відповідних справ. Тобто час виконання експертиз, зокрема судово-почерковознавчих, безпосередньо пов'язаний із якістю матеріалів, наданих до експертної установи. Значну частку серед вихідних документів складають повідомлення про неможливість надання висновку експерта, які стають результатом невиконання надісланих клопотань.

Вивчення експертної практики лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень ННЦ «ІСЄ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (на прикладі почеркознавчого сектору) свідчить, що останніми роками доволі нечасто під час первинного звернення про призначення експертизи до експертної установи надходить достатньо оформлених матеріалів (як від органів досудового розслідування, так і від судів різних рівнів).

Наведемо найбільш поширені помилки, яких припускаються особи, що призначають судові почерковознавчі експертизи.

Мабуть, найбільш поширеним недоліком є ненадання для проведення почерковознавчого дослідження порівняльного матеріалу відповідної якості.

Орієнтовну характеристику зразків підпису та почерку особи, яку перевіряють (вільних, умовно-вільних та експериментальних), наведено у п. 1.3 розд. I Науково-методичних рекомендацій. Цей документ опубліковано в інтернеті; ним мають змогу послуговуватися зацікавлені особи під час підготовки матеріалів на експертизу [1]. Визначено, що вільними зразками є рукописні тексти, рукописні записи (літерні та цифрові), підписи, достовірно виконані певною особою до відкриття кримінального провадження, провадження у справах про адміністративні правопорушення, цивільних, адміністративних чи господарських справах і не пов'язані з їх обставинами. Умовно-вільними вважають зразки почерку і/або підпису, виконані певною особою до відкриття провадження у справі, але пов'язані з обставинами цієї справи або виконані після відкриття провадження у справі та є як пов'язаними зі справою, так і не пов'язаними з її обставинами. Що стосується експериментальних зразків, то їх виконують спеціально для проведення призначеної експертизи за завданням органу (особи), який (яка) її призначив (призначила).

Вільні й умовно-вільні зразки потрібно зіставляти з досліджуваними об'єктами, тобто мати у наявності аналогічні за складом літери/цифри, підписи й рукописні записи з літерами, які є у складі досліджуваних підписів. Бажано, щоб вони відповідали досліджуваним об'єктам за часом виконання (особливо якщо у досліджуваному об'єкті спостерігаються ознаки порушення координації рухів або за матеріалами справи були наявні певні збиваючі фактори: хворобливий стан, незручна поза, вікові зміни, зловживання алкогольними напоями тощо). Масив зразків за можливості повинен містити офіційні документи, які засвідчують особу, документи, аналогічні досліджуваному за цільовим призначенням, різнохарактерні документи.

Правила відбирання експериментальних зразків підписів та почерків викладено у п. 1.6 розд. I Науково-методичних рекомендацій. Процес отримання зразків містить два етапи, кожний із яких ретельно описано.

Достатність і якість наданих для проведення експертизи зразків почерку та підпису визначає експерт у кожній експертній ситуації окремо.

Достатнім визнають такий обсяг порівняльного матеріалу, за яким можна виявити індивідуальність, варіативність і стійкість ознак у досліджуваному об'єкті та зразках підпису (почерку) певного виконавця.

Вивчення клопотань, які заявляли експерти-почеркознавці, свідчить, що наданий порівняльний матеріал мав такі особливості:

- відсутність вільних зразків почерку (підпису), наявність лише експериментальних зразків;
- вільні зразки надано у вкрай обмеженій кількості, експериментальні зразки не надано або надано такі, які не можна зіставити з досліджуваними об'єктами (наприклад: для дослідження короткого підпису надано цифрові записи або записи, що не містять літер зі складу підпису, тощо);
- під час встановлення виконавця несправжнього підпису не надано експериментальних зразків почерку

ймовірного виконавця у вигляді досліджуваного підпису, рукописних записів, зіставних за складом літер із досліджуваним об'єктом;

- надання вільних, умовно-вільних зразків, розташованих в однохарактерних документах, експериментальних зразків без урахування умов виконання досліджуваних об'єктів (пози, приладдя письма, виду паперу, графлення, обмеженого зорового контролю тощо).

В окремих випадках до експертної установи не надають досліджуваних документів або надають їх у копіях. Як зауважено вище, згідно з п. 3.5 Інструкції та п. 1.1 розд. I Науково-методичних рекомендацій об'єктами почеркознавчих досліджень є почеркові реалізації в оригіналах документів.

У деяких випадках як об'єкти дослідження, так і порівняльний матеріал надають неналежними.

У разі призначення судово-почеркознавчої експертизи у господарському процесі до експертної установи неодноразово надавали тільки ухвали про призначення судово-почеркознавчих експертиз. Відсутність об'єктів дослідження унеможливила проведення експертизи та спонукала експертів до повідомлень відповідних судів про виявлені недоліки у наданих матеріалах шляхом надсилання листів відповідно до п. 4.4 Інструкції.

Не останнє місце між недоліків посідає формулювання питань, за якими має бути проведено експертизу. Здебільшого в ухвалі про призначення судово-почеркознавчої експертизи суд фіксує питання у тій редакції, яку пропонує учасник справи, незважаючи на те, чи відповідає вона методикам дослідження та компетенції експертів. Слід додати, що орієнтовний перелік питань, які можна поставити під час проведення відповідного виду експертизи, наведено в Науково-методичних рекомендаціях за кожним видом окремо (стосовно почеркознавчої експертизи — у п. 1.2 розд. I). Цей факт зафіксовано у п. 3.3 Інструкції. Статті процесуальних кодексів також мають норми, що регулюють визначення питань для проведення експертизи.

Наприклад, відповідно до ч. 4—5 ст. 103 чинного Цивільного процесуального кодексу України питання, із яких має бути проведено призначену судом експертизу, визначає суд. Учасники справи мають право запропонувати суду питання, роз'яснення яких, на їхню думку, потребує висновку експерта. У разі відхилення або зміни питань, запропонованих учасниками справи, суд зобов'язаний мотивувати таке відхилення або зміну.

Отже, ми вважаємо, що після запропонованих учасниками справи питань, які мають бути поставлені на вирішення експертизою, у власній редакції перед занотуванням їх до резолютивної частини ухвали про призначення експертизи, суддя може змінити їхню редакцію відповідно до Науково-методичних рекомендацій.

Слід зазначити, що згідно з п. 4.12 Інструкції, якщо питання у документі про призначення експертизи сформульовано неявно або його редакція не відповідає рекомендаціям, але зміст завдання експертові зрозумілий, то після наведення питання в редакції документа він може

дати відповідні роз'яснення і викласти питання в редакції, що відповідає цим рекомендаціям. Але використання зазначеного пункту не завжди можливе. В іншому разі експерт змушений знову застосувати своє право заявляти клопотання щодо уточнення поставлених питань (п. 2.1 Інструкції), що також збільшує строки виконання ухвали/постанови про призначення експертизи.

Підсумуємо викладене: заporукою успішного та швидкого проведення експертизи, зокрема судово-психологічної, є якісно підготовлені матеріали (чітко поставлені завдання, надані об'єкти дослідження, якісний порівняльний матеріал).

О. О. Сліпець,

старший науковий співробітник Полтавського відділення ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
м. Полтава, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0454-2707>, e-mail: gannacok@gmail.com

С. П. Товкач,

науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8382-4595>, e-mail: svetlanatov2009@gmail.com

ЩОДО ЮРИДИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НЕПОВНОЛІТНІХ ПІДОЗРЮВАНИХ (ОБВИНУВАЧЕНИХ)

Анотація. *Обрання судом виду покарання чи виховного заходу щодо дитини-правопорушника має враховувати рівень її психічного розвитку та індивідуальних рис. Необхідність встановлення цих психологічних феноменів відображено в нормативних актах і може бути здійснено за допомогою судово-психологічної експертизи.*

Ключові слова: *вік, неповнолітній, дитина, кримінальна відповідальність, судово-психологічна експертиза, юридичне значення.*

Abstract. *The choice by court of the type of punishment or educational measure for a child offender should take into account the level of his mental development and individual traits. The need to establish these psychological phenomena is reflected in the law and can be done through forensic psychological examination.*

Keywords: *age, juvenile, child, criminal liability, forensic psychological examination, legal significance.*

Аннотация. *Избрание судом вида наказания либо воспитательного воздействия относительно ребёнка-правонарушителя требует учёта уровня психического развития и индивидуальных черт последнего. Необходимость установления этих психологических феноменов отражено в законе и может быть реализовано средствами судебно-психологической экспертизы.*

Ключевые слова: *возраст, несовершеннолетний, ребёнок, уголовная ответственность, судебно-психологическая экспертиза, юридическое значение.*

Притягнення до кримінальної відповідальності неповнолітніх має враховувати права дітей-правопорушників, стримувати їх повторну віктимізацію, сприяти ресоціалізації. Досягнути цієї мети можна, визнавши пріоритет виховного підходу над каральним, що відповідає міжнародним правовим нормам щодо дітей [1, 2].

Реалізація виховного підходу потребує врахування низки психологічних чинників, які визначають здатність дитини нести відповідальність (деліктоздатність),

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 16.02.2021).
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 16.02.2021).
3. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 16.02.2021).

зумовлюють специфіку проведення розслідування та вибір заходів впливу. Це відображено в законах більшості країн: в одних передбачено ювенальний кримінальний закон, в інших існують указівки щодо особливостей застосування норм кримінального права до дітей [3, 4, 5, 6].

Одним із необхідних критеріїв деліктоздатності особи є ступінь її особистісної, інтелектуальної, емоційно-вольової зрілості, який дає змогу повною мірою усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними. Відсутність такої здатності може бути зумовлена віковою незрілістю [5, 6, 7]. Історія урахування віку особи, яка порушила закон, для обрання заходів впливу на неї бере початок від Давнього Риму, ця практика продовжилася у країнах Європи (зокрема, у країнах, до складу яких входили українські землі) [3, 5].

Вік, із якого неповнолітній несе кримінальну відповідальність, встановлюють у єдиний або диференційований спосіб. За єдиного підходу деліктоздатність настає після досягнення певного паспортного віку. За диференційованого можливість кримінальної відповідальності дитини залежить від ряду чинників, серед яких суб'єктивні якості порушника (рівень психічного розвитку, наявність усвідомлення протиправності вчинку) [5].

Доцільність врахування індивідуальних особливостей дитини-правопорушника зумовлена тим, що на відміну від паспортного, психологічний вік є не датою, а періодом психічного розвитку людини, темп якого залежить від біологічних та соціальних факторів [7, 8, 9]. Усвідомлення дитиною суспільної небезпечності злочинного діяння не настає в момент досягнення 14- чи 16-річчя, констатація наявності/відсутності такого розуміння вимагає врахування психологічних особливостей неповнолітнього. У разі проблем із фізичним здоров'ям, порушеннями у функціонуванні сенсорних систем чи несприятливих умов виховання можливе відставання неповнолітнього у психічному розвитку, відсутність або обмеження здатності до

усвідомлення суспільної небезпеки вчинюваних дій і/або здатності до довільного керування своєю поведінкою, які можливо встановити у ході психологічного дослідження.

Враховання індивідуальних особливостей неповнолітніх правопорушників та відмінностей у темпі психічного розвитку дітей відображено у принципі «розуміння», понятті «вікової неосудності». У деяких країнах (Замбія, Кенія, Кіпр, Нігерія, Уганда, Фіджі та ін.) необхідною умовою деліктоздатності дитини є розуміння нею протиправності своїх дій. У Німеччині, Болгарії, РФ, Білорусі та ін. необхідними умовами для притягнення неповнолітнього до кримінальної відповідальності є не лише розуміння неправомірності вчиненого діяння, а й здатність діяти відповідно до цього розуміння [5].

Вік, із якого настає кримінальна відповідальність в Україні, визначений ст. 22 Кримінального кодексу України: це 16 років для більшості злочинів та 14 років щодо злочинів проти життя й здоров'я особи, основ національної безпеки, авторитету органів влади, об'єднань громадян і журналістів, правосуддя, миру, безпеки людства та міжнародного порядку, статевої недоторканості та статевої свободи, власності, волі, честі та гідності особи, громадської безпеки, порядку та моральності [10]. Формула вікової неосудності в Україні відсутня. Враховання особливостей психічного розвитку дітей забезпечуються додатковим переліком обставин, обов'язкових для доведення.

У ст. 485 КПК України («Обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх»), Постанові Пленуму ВСУ від 16.04.2004 р. № 5 «Про практику застосування судами України законодавства про злочини неповнолітніх» серед інших обставин, обов'язкових для доведення, указано на необхідність встановлення фактів психологічної природи: рівня розвитку неповнолітнього, ставлення до вчиненого діяння, умов життя та виховання, соціально-психологічних рис, важливих для індивідуалізації відповідальності чи обранні виховних заходів. Крім того, «за наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними...» [11, 12]. Водночас за наявності в нормативних актах вимоги встановлювати здатність неповнолітнього повністю усвідомлювати значення своїх дій і заходи керувати ними, відсутня указівка на правові наслідки встановлення цих психологічних феноменів, значення їх має бути оцінене судом разом з іншими обставинами.

Отже, аналіз правових норм щодо кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні дає змогу визначити

юридичне значення судово-психологічної експертизи неповнолітніх підозрюваних (обвинувачених). Воно полягає у встановленні психологічних фактів, які є підставою для індивідуалізації судом кримінальної відповідальності неповнолітнього: рівня психічного розвитку, сформованості ієрархії мотивів і системи цінностей, змісту потреб, рівня розвитку когнітивної, емоційно-вольової сфер, здатності повною мірою розуміти значення своїх дій і керувати ними, які виявилися за юридично значимих обставин.

Список використаних джерел

1. Конвенція про права дитини (20.11.1989) (редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21.12.1995). Ратифіковано Постановою ВР від 27.02.1991 р. № 789-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/> (дата звернення: 21.02.2021).
2. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»). Прийнято резолюцією Генеральної Асамблеї від 29.11.1985 р. № 40/33. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211 (дата звернення: 21.02.2021).
3. Романюк В. В. Кримінальне судочинство щодо неповнолітніх : монографія. Харків: Друкарня Мадрид, 2016. 252 с.
4. Щегель Н. І., Павловська А. А. Особливості відповідальності неповнолітніх: кримінально-правовий аспект // Вісник Кримінологічної асоціації України. 2013. № 4. С. 95—102.
5. Додонов В. Н. Сравнительное уголовное право. Общая часть : монография / под общ. и науч. ред. д-ра юрид. наук, проф. засл. деят. науки Рос. Федерации С. П. Щербы. Москва, 2009. 448 с.
6. Андрусак Г. М. Кримінальна відповідальність неповнолітніх за законодавством зарубіжних країн // Правова позиція. 2020. № 4 (25). С. 114—119.
7. Кудрявцев И. А. Судебная психолого-психиатрическая экспертиза. Москва : Юрид. лит., 1988. 224 с.
8. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. Москва : Просвещение, 1968.
9. Эльконин Д. Б. Природа детства и его периодизация. Психическое развитие в детском возрасте / Избранные психологические труды. Москва : Педагогика, 1989, 560 с.
10. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 21.02.2021).
11. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 21.02.2021).
12. Про практику застосування судами України законодавства про злочини неповнолітніх : постанова Пленуму Верховного суду України від 16.04.2004 р. № 5 : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04> (дата звернення: 21.02.2021).

В. К. Словінський,

кандидат технічних наук, заступник завідувача відділу Черкаського НДЕКЦ МВС України, м. Черкаси, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6194-3171>, e-mail: vk Slovinskyi@ukr.net

ВСТАНОВЛЕННЯ ПРИЧИН ВИНИКНЕННЯ ПОЖЕЖ НА АВТОМОБІЛЯХ ІЗ ГАЗОПОДІБНИМ ПАЛИВОМ

Анотація. Незважаючи на значний досвід експлуатації автомобілів з газобалонним обладнанням, ставлення до газового палива залишається децю упередженим.

Передусім це стосується уявлень про пожежну безпеку газобалонних автотранспортних засобів.

Ключові слова: пожежа, транспорт, метан, пропан-бутан, газобалонне обладнання.

Abstract. *Despite considerable experience of operation of cars with gas-balloon equipment, attitude to gas fuel remains preconceived. This primarily concerns concepts of fire safety of gas-balloon vehicles.*

Keywords: *conflagration, transport, methane, propane-butane, gas cylinder equipment.*

Аннотація. *Несмотря на значительный опыт эксплуатации автомобилей с газобаллонным оборудованием, отношение к газовому топливу остаётся несколько предвзятым. В первую очередь это касается представлений о пожарной опасности газобаллонных автотранспортных средств.*

Ключевые слова: *пожар, транспорт, метан, пропан-бутан, газобаллонное оборудование.*

Упродовж 2020 року від порушення технологій виробництва та правил експлуатації транспортних засобів виникло 2519 пожеж (+3,7 %), що дорівнює 2,5 % загальної кількості пожеж; унаслідок пожеж загинуло 7 людей (–12,5 %), що складає 0,4 % загальної кількості загиблих; травмовано 52 людини (+8,3 %), що дорівнює 3,6 % загальної кількості травмованих.

Прямі збитки від цих пожеж зменшилися на 9,3 % і склали 174 млн 359 тис. грн, що дорівнює 6,6 % загальної кількості прямих збитків. Питома вага пожеж від порушення технологій виробництва та правил експлуатації транспортних засобів перевищує середнє значення по державі у 15 регіонах України.

До найважливіших внутрішніх джерел виникнення пожежі в автомобілі належать нагріті поверхні за умови порушення герметичності паливної системи або системи змащування. В автомобілі, що працює, є дві зони максимальних температур:

- моторний відсік;
- зона випускного тракту від колектору до вихлопної труби глушника.

У двигуні внутрішнього згоряння температура відпрацьованих газів уздовж усього випускного тракту складає 800—830 °С, а температура поверхонь — 710—770 °С. Зрозуміло, що це дуже висока температура: вона вища за температуру самозаймання більшості паливно-мастильних матеріалів, які використовують у транспортних засобах.

Газ як моторне паливо застосовують із 30-х років попереднього століття, причому доволі успішно: сьогодні кількість автомобілів з газобаллонним обладнанням збільшується день у день.

Незважаючи на значний досвід їх експлуатації, ставлення до газового палива залишається дещо упередженим. Передусім це стосується уявлень про пожежну небезпеку газобаллонних автотранспортних засобів (далі — АТЗ). Тому навіть чинні нормативно-технічні документи, що визначають вимоги до об'єктів зберігання, технічного обслуговування й поточного ремонту газобаллонних автомобілів, містять певні суперечності (зокрема, щодо категоризації приміщень з легковими автомобілями, які працюють на зрідженому вуглеводневому (нафтовому) газі).

Маємо зазначити, що таке обережне ставлення до цих АТЗ ґрунтується на суб'єктивних факторах, оскільки за

будь-яких серйозних статистичних досліджень оцінювання їх пожежної безпеки невідомо (принаймні публікацій про них ми не знайшли).

Так, аналіз безпосередніх причин виникнення пожеж свідчить, що основна з них — негерметичність газової паливної системи. Значно менше пов'язано з порушеннями техніки безпеки під час експлуатації й ремонту газобаллонного обладнання.

У деяких випадках пожежу спричинили несправність газового редуктора і/або бензинового клапана; витік газу на заправці; негерметичність, викликана механічними пошкодженнями; а також пошкодження внаслідок дорожньо-транспортної пригоди (далі — ДТП).

Поглиблений аналіз пожеж свідчить, що здебільшого першопрчиною виникнення негерметичність газового обладнання став горезвісний людський фактор: у багатьох випадках власники газобаллонних автомобілів самостійно проводили ремонт газового обладнання, після чого не перевіряли його герметичність, а нерідко й самовільно вносили зміни в систему газового обладнання; у багатьох випадках на гумових трубах газового обладнання бракувало хомутів фіксування.

Найчастіше газобаллонне обладнання довгий час експлуатують без будь-якої профілактики навіть тоді, коли в автомобілі відчутно запах газу.

Щодо використання газоподібного метану та суміші пропану й бутану, то в легкових автомобілях віддають перевагу останній, яка в літній період містить майже 40 % пропану С3Н8 та 60 % бутану С4Н10. Ця суміш перебуває в рідкому вигляді в балонах під тиском до 16 атм., на відміну від метану, закачаного у товстостінні балони під тиском до 250 атм.

Установки з пропан-бутаном значно простіші у монтажі, забезпечують за однакової маси обладнання набагато більший пробіг і нині мають доволі поширену мережу заправних станцій. До того ж більшість водіїв вважає, що метан небезпечніший, аніж пропан-бутан. Насправді ситуація прямо протилежна.

Як свідчать статистичні дані, обладнання з пропан-бутановими установками спричинило майже 10 % пожеж і вибухів, решта 90% випадків припадає на рідкі види пального. Вибухів з метановими установками практично не зафіксовано. Навіть за доволі тяжких ДТП товстостінні балони з метаном, на відміну від легких балонів з пропан-бутаном, лишалися неушкодженими.

Отже, за умови використання сертифікованого обладнання та його професійного монтажу балони з метаном і їхня «обв'язка» значно безпечніші за балони з пропан-бутаном, а за паливні баки й канистри з рідким паливом — безпечніші й поготів.

Список використаних джерел

1. Артамонов В. С., Белобратова В. П., Бельшина Ю. Н., Вакулєнко С. В. Расследование пожаров : учебник / под ред.: Г. Н. Кириллова, М. А. Галишева, С. А. Кондратьева. Санкт-Петербург : Санкт-Петербург. ун-т ГПС МЧС России, 2007. 562 с.
2. Слагін Г. І., Шкарабура М. Г., Кришталь М. А., Тищенко О. М. Основи теорії розвитку та припинення горіння. Ч. 1. Черкаси : ЧПБ, 2004. С. 184.

І. В. Солодовніков,

завідувач відділу досліджень у сфері інформаційних технологій Черкаського НДЕКЦ МВС України,
м. Черкаси, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1440-8395>, e-mail: solodovnikov.art73@gmail.com

УСТАНОВЛЕННЯ ОЗНАК ТЕХНІКИ ОЛІЙНОГО ЖИВОПИСУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ МИСТЕЦТВОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація. У цій роботі сформульовано теоретичні підвалини та практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення організаційно-тактичних засад установаження ознак техніки олійного живопису під час мистецтвознавчих досліджень у судово-експертній діяльності.

Ключові слова: *судова мистецтвознавча експертиза, техніка олійного живопису, ознаки техніки олійного живопису, атрибуція, стилістичний аналіз, стилістичні ознаки.*

Abstract. *This paper formulates theoretical foundations and practical recommendations aimed at improving organizational and tactical principles of establishment of signs of oil painting techniques during art research in the field of forensic science.*

Keywords: *forensic art examination; oil painting technique; signs of oil painting technique; attribution; stylistic analysis; stylistic signs.*

Аннотация. *В данной работе сформулированы теоретические основы и практические рекомендации, направленные на совершенствование организационно-тактических принципов установления признаков техники масляной живописи в искусствоведческих исследованиях в судебно-экспертной деятельности.*

Ключевые слова: *судебная искусствоведческая экспертиза, техника масляной живописи, признаки техники масляной живописи, атрибуция, стилистический анализ, стилистические признаки.*

Мистецтвознавчу експертизу предметів живопису проводять із метою визначити автентичність, автора, школу, місце створення, художній рівень, значущість об'єкта дослідження, його орієнтовну вартість. При цьому передбачається визначення матеріалів і технічних прийомів, які використовував митець у роботі над твором. Їх розмаїття ускладнює дослідження, потребує від експерта всебічної обізнаності та фундаментальних знань із технології живопису. Слід зазначити, що важливу роль в атрибуції відіграє саме з'ясування технологічних особливостей твору. Водночас питання дослідження предметів мистецтва, насамперед малярства, не знайшли належного відображення в криміналістичній літературі. Крім того, бракує вичерпної інформації про технічні прийоми, якими послуговуються художники для нанесення фарби на полотно, що є складовими ознаками техніки, визначення яких має вирішальне значення в мистецтвознавчих дослідженнях. Без знання технології олійного живопису експертові складно провести повноцінне дослідження та сформулювати висновки. Окреслимо основні прийоми нанесення фарби на площину.

Підмальовок — це перший шар живопису; його виконують за допомогою пензля олійними фарбами, розведеними скипидаром, без використання білил. Підмальовком

називають підготовчу чорнову роботу (побудова і закріплення рисунка, моделюванні форм, визначення деталей композиції) [1].

Потім тонким шаром корпусних мазків виконують прописування. Свіжості й мальовничості твору при цьому досягають застосуванням техніки *a la prima*. Прописування виконують рідкими фарбами, із більшим умістом зв'язувальних речовин, аніж у підмальовку. Застосовують також лаки для живопису та згущені олії [2].

Для досягнення максимальної яскравості, глибини та прозорості твору використовують технічний прийом лесування, який виконують поверх підмальовка або попередніх шарів за допомогою пензля, фарби, суміші на основі ляної олії. Фарби розріджують олією у звичайному і згущеному вигляді, лаками для живопису. Ефект лесування зумовлено відбиванням ґрунтом чи нижніми шарами фарби променів, які приєднуються до променів прозорої фарби [3].

Подібне до лесування напівлесування, або каламутне лесування — технічний прийом, за якого відносно прозорий за всією товщиною шар фарби наносять на більш темну підкладку з метою висвітлити останню. Частина променів відбивається від пігменту, а частина — від ґрунту чи світловідбивальної підкладки і, повертаючись крізь пігмент, дає складний, трохи каламутний ефект. Його виконують за допомогою пензля, напівпрозорої фарби (до таких належать покривні фарби) і суміші на основі олії.

Прийом сухої чистки є складовою техніки сфумато, застосовуваної в класичному живописі. Для ефекту сфумато використовують якнайменше штрихів, тому останній мазок має бути згладженим. Наприкінці сеансу суху суміш фарби наносять довкола найважливіших рис обличчя чи деталей об'єкта, а після висихання зчищають. Зачищення створює ефект затемнення. Потім поверх глазури й очищеної ділянки наносять олійну фарбу, яка за тональністю зливається з кольоровою основою обраної ділянки, створюючи м'які ефекти тональних переходів. Для застосування цього технічного прийому використовують пензлі, мастихін, сухий пігмент, розріджену олійну фарбу.

Найпоширеніший серед технічних прийомів живопису — пастозний мазок, заснований на поверхневому відбитті світла фарбами. Застосовуючи його, використовують пензлі, розчинник, ляну олію, фарби (найбільш придатними є покривні). На пензель набирають розріджену, але не зовсім рідку фарбу і за допомогою різноманітних мазків наносять на полотно.

Технічний прийом імпастро передбачає використання густішої фарби, аніж за звичайного письма. Головною його ознакою є густо покладена на полотно фарба, яка утворює різноманітні текстури поверхні. Для досягнення ефекту пастозності з фарби, яку використовують як

матеріал для ліплення зображень, попередньо роблять ви-тяжки олій.

Техніка живопису сграфіто уособлює різного роду шкрябання, продряпування, черкання або створення зарубок, рівчаків. Художник прошкрябує верхній шар фарби твердим інструментом (зворотним кінцем пензля, мастихіном, загостреними паличками, олівцями тощо), у результаті чого шар фарби піднімається, створюючи борозни. Сграфіто використовують для передавання текстури й надання фактури поверхні полотна [4].

Техніка переривання кольору, або сухий пензель дає змогу малювати дрібними й великими мазками окремі ділянки картини, виявляти текстуру та створювати живий ефект на полотні. У роботі художник використовує сухий пензель, у міру густу фарбу й текстуровану поверхню (найкраще — полотно, дошку, текстурований картон). Під час контакту пензля з полотном фарбу наносять лише на частини полотна, які виступають, або на верхні «зубчики» полотна, перериваючи мазок і залишаючи видимим нижній, раніше накладений шар фарби.

Коли через надмірну кількість фарби доводиться припинити роботу, застосовують тонкінг. При цьому художник, аби уникнути бруду, знімає верхній шар фарби, наклавши на нього лист паперу, притискаючи його і протираючи так, щоб фарба перейшла на папір.

Технічний прийом натиск, який використовують для створення необхідної фактури, передбачає застосування густої фарби, структурних паст, гелів і сухих пігментів, які притискають пензлем, мастихіном тощо до поверхні полотна. Ці матеріали дають змогу моделювати, ліпити форму за допомогою мастихіну.

Для створення рівномірної фактури на великих площинах, зображення непомітного переходу одного кольору в інший на значній ділянці полотна чи для створення

колірних градацій від світлих до темних кольорів застосовують техніку набивки пензлем. При цьому використовують широкий пензель чи флейц і густу фарбу. Художник набирає густу фарбу на пензель і послідовно вдарає ним по полотну, ніби набиває фарбу.

Для створення ніжного, тонкого світлоколірного ефекту застосовують (як на великих, так і на малих площинах) розтирки. За допомогою ганчірки, паперу й інших предметів розтирають фарбу, покладену на полотно. Розтирку сухою ганчіркою використовують за багат шарового живопису для виокремлення нижнього шару фарб.

Технічний прийом розбризкування використовують здебільшого в декоративному мистецтві: за допомогою широкого щетинного пензля, щітки чи флейца фарбу розбризкують на полотно, створюючи специфічно вкриту значною кількістю маленьких цяток поверхню.

Для створення декоративних робіт також послуговуються технічним прийомом нанесення фарби губкою. Фарбу наносять на полотно чи розтирають уже покладену фарбу губкою, створюючи при цьому своєрідну текстуру поверхні. Зазвичай цей прийом застосовують для нанесення фарби на великі площини [5].

Список використаних джерел

1. Гренберг Ю. И. Технология станковой живописи. История и исследование. Москва : Изобразит. ис-во, 1982. 320 с.
2. Матеріали і техніка олійного живопису : навч. посіб. / уклад.: О. Я. Музика. Умань : Візаві, 2013. 114 с.
3. Лентовский А. М. Технология живописных материалов. Ленинград : Ис-во, 1949. 129 с.
4. Бергер Э. Техника фрески и техника сграффито / пер. с нем. П. З. ; под ред. Н. М. Чернышева и В. Д. Загоскиной. Москва : Художеств. издат. АО АХР, 1930. 192 с.
5. Приемы нанесения масляных красок / Aerodesign. URL: <https://aerodizain.com/priemy-naniseniya-maslyanyx-krasok> (дата звернення: 18.02.2021).

Е. А. Спивак,

заведующий сектором НПЦ Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь,
г. Минск, Республика Беларусь,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0062-7340>, e-mail: spivak_e@inbox.ru

С. А. Котова,

кандидат химических наук, заведующий лабораторией НПЦ Государственного комитета судебных экспертиз
Республики Беларусь, г. Минск, Республика Беларусь,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6521-7732>, e-mail: svetlкотова@mail.ru

И. С. Цыбовский,

кандидат биологических наук, Республиканское унитарное предприятие «БелЮрОбеспечение»,
г. Минск, Республика Беларусь,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8611-8215>, e-mail: tsybovsky@yahoo.com

ВНЕДРЕНИЕ НОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ДНК-ИДЕНТИФИКАЦИИ ЧЕЛОВЕКА В ПРАКТИКУ ЭКСПЕРТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Аннотация. Рассмотрены итоги выполнения научно-технической программы Союзного государства «ДНК-идентификация» в сфере разработки методологических и информационных основ для внедрения новых технологий исследования ДНК человека в практику экспертных учреждений Республики Беларусь.

Ключевые слова: ДНК-идентификация, этническая и популяционная принадлежность, массовое параллельное секвенирование, программно-информационный комплекс.

Abstract. The article is dedicated to main results of accomplishing scientific and technical program of the Union State DNA identification in the field of developing methodological and informational foundations for introduction of new technologies of research on human DNA into the practice of forensic science institutions in the Republic of Belarus.

Keywords: DNA identification, ethnic and population affiliation, massive parallel sequencing, software and information complex.

Анотація. Розглянуто підсумки виконання науково-технічної програми Союзної держави «ДНК-ідентифікація» у сфері розроблення методологічних і інформаційних основ для впровадження нових технологій дослідження ДНК людини в практику експертних установ Республіки Білорусь.

Ключові слова: ДНК-ідентифікація, етнічна та популяційна належність, масове паралельне секвенування, програмно-інформаційний комплекс.

В умовах постійного зміння характеру і структури преступлень на сучасному етапі розвитку суспільства визначаюче значення в успіху розкриття преступлень займає удосконалення експертних технологій. І технологія ДНК-ідентифікації особи не виняток. Співвідношення ДНК-маркерів для ідентифікації особи в експертній практиці показало їх несомне переваження перед іншими ідентифікаційними технологіями в тих випадках, коли в розпорядженні криміналіста є зразки ідентифікованого особи і зразки з місця злочину. Швидке удосконалення методів ДНК-аналізу в останні роки створило передумови для розширення кола розв'язуваних криміналістических завдань. Успіхи, досягнуті в розумінні геному людини і людських суспільств з використанням сучасних високопродуктивних технологічних платформ нового покоління дозволили можливим визначення основних фенотипічних ознак людини за характеристиками його ДНК, встановлення етнічної, регіональної і популяційної належності невідомої особи.

Розробка наукових і методических підходів до розв'язання криміналістических завдань нового типу на основі ДНК-технологій останнього покоління є однією з частинних завдань науково-технічної програми Союзного держави «Розробка інноваційних геногеографіческих і геномних технологій ідентифікації особи і індивідуальних особливостей людини на основі вивчення генофондів регіонів Союзного держави» («ДНК-ідентифікація»). Програма «ДНК-ідентифікація» ставить глобальною метою покращення якості життя населення Союзного держави за рахунок підвищення безпеки громадян від зовнішніх насильствеских дій, включаючи акти тероризму і масові злочини, і складається з двох блоків заходів — медического і криміналістического. Три заходи криміналістического блоку програми реалізуються з 2018 року в ННЦ Державного комітету судових експертиз Республіки Білорусь.

В межах цих заходів робота ведеться за наступними напрямками: розробка технологіческих підходів і інформаційно-справочного забезпечення до визначення етнічної, географіческої популяційної належності і ДНК-ідентифікації невідомої особи за характеристиками його ДНК і розробка методик формування і використання криміналістических баз даних для поліетніческого населення мегаполісу з урахуванням динаміки генофонду в поколіннях. В 2020—2021 роках також проводиться апробація розроблених

інноваційних наборів реагентів для визначення фенотипіческих, етніческих і популяційних характеристик особи.

В ході реалізації заходів науково-техніческої програми була сформована колекція, включаюча більше 2500 зразків ДНК постійного населення Республіки Білорусь з урахуванням етніческої, регіональної, популяційної належності донорів. Формування колекції здійснювалось спільно з РНПЦ Трансфізіології і медических біотехнологій Міністерства охорони здоров'я Республіки Білорусь і Центром досліджень білоруської культури, мови і літератури НАН Білорусі (з дотриманням правових і етических норм збору, зберігання і використання генетических даних).

Для вивчення генетического різноманіття населення республіки сформовані тест-системи, включаючі в загальній складності 1035 генетических маркерів різних типів — *STR*- і *SNP*-маркерів аутосом, статевих *X*- і *Y*-хромосом, мтДНК. Традиційні для технології криміналістическої ДНК-ідентифікації *STR*-маркери досліджуються в формі розширених тест-систем, включаючих як ДНК-маркери комерчесеских наборів реагентів (*Y-filer Plus*, *Power Plex Fusion 6C*, *Argus X-12*), так і маркери, для яких в популяційно-генетических дослідженнях показана інформативність в відношенні дифференціації населення Республіки Білорусь і географіческі близькі популяції північної Європи.

Генетический аналіз за сформованими тест-системами проводиться з використанням технології масового паралельного секвенування на генетическому аналізаторі *MiSeq FGx* (*Illumina*, США). На даний час отримано більше 750 генотипів білорусів за маркерами ядерної ДНК і повних послідовностей мтДНК, сформовані інформаційні бази даних гаплотипів *Y*-хромосоми і мтДНК, а також частот алелів аутосомних ДНК-маркерів.

Комплексна технологія ДНК-ідентифікації і визначення етніческої і регіональної належності невідомої особи реалізується в формі програмно-інформаційного комплексу, включаючого референсні бази даних за кожним з досліджуваних типів ДНК-маркерів, а також модулі аналізу даних, які (при використанні методу картографії) візуалізують передбачуваний регіон походження невідомої особи і розраховують частоту зустрічності виявленої в експертному дослідженні комплексу ознак. Перевагою розроблюваного програмного комплексу є використання даних з широкого спектра ДНК-маркерів різних типів, в той час як більшість існуючих на даний час популяційних баз даних оперує тільки одним типом маркерів (наприклад, маркерами *Y*-хромосоми).

Техніческі вимоги до програмного комплексу баз даних сформовані з урахуванням інтересів профільних підрозділів Державного комітету судових експертиз Республіки Білорусь, світового досвіду і сучасних тенденцій в організації криміналістических і популяційних баз даних.

Предполагается, что информационная часть баз данных будет включать более 1000 генотипов по более чем 1000 генетических маркеров. Разработка баз данных проводится на основе технических требований при участии специалистов Объединённого института проблем информатики НАН Беларуси.

Таким образом, в результате реализации программы «ДНК-идентификация» в Республике Беларусь впервые

созданы методологические основы для внедрения новых технологий исследования ДНК человека в практику экспертных учреждений, разработано автоматизированное средство для информационного сопровождения экспертного ДНК-анализа, которое позволяет существенно расширить круг решаемых экспертных задач, повысить точность идентификации индивида и сузить территорию проведения розыскных мероприятий.

Вяч. Вік. Сушко,

кандидат медичних наук, доцент кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6831-1572>, e-mail: viacheslavsushko@yahoo.com

Вік. Вас. Сушко,

кандидат медичних наук, доцент медичного центру «Академмарін»,
Одеський національний морський університет, м. Одеса, Україна,
e-mail: viacheslavsushko@yahoo.com

ВИЯВЛЕННЯ СЛІДІВ ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН НА ПАПЕРОВИХ ГРОШАХ УКРАЇНИ НОМІНАЛОМ 20, 50 І 100 ГРИВЕНЬ ЗА ДОПОМОГОЮ ПОРТАТИВНОГО ДЕТЕКТОРА ПАРІВ ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН МО-2М

Анотація. Оскільки вибухові речовини є органічними, вони завжди залишають сліди — газову фракцію та часточки. Швидке виявлення цих слідов вибухових речовин значно підвищує ефективність праці підрозділів правоохоронних органів спеціального призначення з боротьби з організованою злочинністю та тероризмом.

Ключові слова: виявлення, вибухові речовини, гроші.

Abstract. Because explosives are organic, they always leave traces: gas fraction and particles. Rapid detection of these traces of explosives significantly increases efficiency of special law enforcement units in the fight against organized crime and terrorism.

Keywords: detection, explosives, money.

Аннотація. Поскольку взрывчатые вещества являются органическими, они всегда оставляют следы — газовую фракцию и частицы. Быстрое обнаружение этих следов взрывчатых веществ значительно повышает эффективность работы подразделений правоохранительных органов специального назначения по борьбе с организованной преступностью и терроризмом.

Ключевые слова: обнаружение, взрывчатые вещества, деньги.

Оскільки вибухові речовини є органічними, вони завжди залишають сліди — газову фракцію та часточки. Будь-яка особа під час контакту з вибуховими речовинами залишає їх часточки на тих частинах тіла й одягу, якими вона контактувала з вибуховими речовинами. Надалі, торкаючись різних предметів, ця людина залишає частини часточок вибухової речовини на цих предметах. Найчастіше це мобільний телефон, гроші, речі довкола, одяг. Практично видалити ці частинки з поверхні шкіри чи одягу неможливо. Якщо особа використовує під час роботи з вибуховими речовинами ізолюючий одяг і гумові рукавички, то частинки вибухових речовин залишаються тільки на них. Злочинці найчастіше не освічені щодо можливостей сучасних методів виявлення слідов вибухових речовин, а тому безпосередньо з ними контактують. Надалі, розраховуючись у магазинах, злочинці залишають гроші

зі слідами вибухових речовин, які легко можна вилучити для дослідження, не викликаючи жодної підозри особи, щодо якої проводиться оперативна розробка. Швидке виявлення таких слідов значно підвищує ефективність праці підрозділів правоохоронних органів спеціального призначення з боротьби з організованою злочинністю та тероризмом.

Портативний детектор парів вибухових речовин МО-2М призначений для виявлення слідової кількості вибухових речовин під час оперативного обстеження різних об'єктів. Детектор можна використовувати для виявлення, діагностування й ідентифікування вибухових речовин. Детектор містить систему самостійного налаштування, тому зміни вологості та температури повітря не впливають на якість його праці. Детектор простий у застосуванні та не потребує спеціальної підготовки оператора, який з ним працює.

Після вмикання детектор самостійно налаштовується протягом 6—10 секунд та переходить у режим виявлення вибухових речовин. Вбудований у детектор насос постійно всмоктує повітря, відбирає його проби на відстані 10 см від досліджуваного об'єкта. Структура відбору проб виключає ефект пам'яті під час виявлення вибухових речовин.

Про наявність слідов вибухової речовини свідчать світлова та звукова сигналізація. Частота звукових сигналів збільшується за умови підвищення концентрації парів вибухової речовини, що дає змогу орієнтуватися у місці знаходження вибухівки. Для підвищення вірогідності пошуку одночасно зі звуковою та світловою індикаціями результати дослідження відображаються на рідинно-кристалічному екрані.

Принцип, за яким працює детектор, — це нелінійна залежність рухомості іонів від напруги електричного поля. Для аналізу навколишнього повітря й порівняння його з повітрям у калібрувальному каналі та повідомлення операторові про наявність і характер парів вибухових речовин доволі 2 секунд. Якщо вологість повітря перевищує

80 %, а температура — 35 °С, цей час може збільшитися до 10 с, що практично непомітно під час дослідження.

Ми досліджували наявність слідів вибухових речовин на паперових грошах України номіналом 20, 50 і 100 грн, які отримували під час розрахунків у магазинах як решту впродовж двох місяців. Загалом досліджено по 150 купюр кожного номіналу.

Використання детектору здійснюється за певних умов: під час дослідження не повинно бути вітру та протягів; детектор слід тримати перпендикулярно до досліджуваної паперової купюри; рухати детектор потрібно повільно та плавно. Виявивши вибухову речовину, на детекторі починає блимати червоний індикатор і подається звуковий сигнал. Частота блимання та звукового сигналу збільшується за зростання концентрації знайденої вибухової речовини. На дисплеї висвітлюється тип вибухової речовини. Також можна визначити приблизний рівень концентрації вибухової речовини шляхом перемноження цифрового значення, відображеного на дисплеї, на 1013 г/см³. Якщо виявлено дві чи більше вибухові речовини, вони обидві висвітлюються на дисплеї та відображається їхня максимальна концентрація. Оброблення всіх досліджень і створення діаграм можна здійснювати за допомогою комп'ютерної програми *IGRAM v.2.0* на комп'ютері, який можна під'єднати безпосередньо до детектора.

Також під час дослідження ми використовували портативну автоматичну камеру для випаровування, що значно збільшило можливості й діапазон застосування детектора вибухових речовин. Це дало змогу виявляти наявність вибухових речовин у всіх фазах: газовій, твердій і рідкій. Значно підвищити ефективність виявлення слаболетючих вибухових речовин (таких, як тетранітропентаеритрит, гексоген) і пластикових вибухових речовин можна завдяки збільшенню їхньої концентрації у повітрі (нагріваючи пробу). Також використання портативної автоматичної камери зменшує залежність виявлення слідів вибухових речовин від умов навколишнього середовища. Після кожного дослідження камеру обробляли ацетоном. Також перед кожним досліджуванням проводили контрольне вимірювання, достовірність якого підтверджувала відсутність

сигналу про наявність вибухових речовин у разі розміщення в камері чистої пробовідбірної серветки. Усі роботи з виявлення слідів вибухових речовин виконували в гумових рукавичках.

Спеціальний насос висмоктує з певної невеликої площі навколишнє повітря, що потрапляє у двоканальний аналітичний тракт, на вході до якого відбувається іонізація повітря В-опроміненням з наступним розділенням іонів, що утворилися під дією високочастотного мінливого та постійного електричного полів. Розділення іонів є похідним від різної залежності іонів від напруги електричного поля. Співвідношення параметрів мінливого поля та постійної напруги дібрано у такий спосіб, що компенсація середнього дрейфу (умови відбору) виконується лише для певного, заздалегідь завданого типу іонів, які й потрапляють до колекторної камери. Іони, для яких умови відбору не виконуються, рекомбінують на стінках аналітичного тракту. Відібрані іони, що відповідають парам вибухових речовин, збираються, створюючи іонний потік, який збільшується електрометричним підсиленням струму. Наявність вибухової речовини встановлюється електричною схемою МО-2М, і це ініціює сигнали тривоги, індивідуальні для кожної вибухової речовини.

Під час дослідження на двох купюрах 20 і 50 гривень було виявлено сліди 2,3-диметил-2,3-динітробутана — маркеру для пластичних вибухових речовин. На одній купюрі номіналом 50 гривень — сліди етиленглікольдінітра. На двох купюрах номіналом 100 гривень — сліди тетранітропентаеритрита.

Під час проведеного дослідження з метою виявлення слідів вибухових речовин на паперових грошах України номіналом 20, 50 і 100 гривень такі сліди було виявлено тільки за умов використання додатково з детектором вибухових речовин портативної автоматичної камери, де ці купюри нагрівали, унаслідок чого збільшувалося випаровування вибухових речовин з поверхні об'єктів-носіїв. Це свідчить про наявність слідів вибухових речовин на досліджуваних грошових купюрах у доволі низьких концентраціях (давній, нетривалий, незначний за об'ємом контакт).

Р. Тамошюнайте,

старший експерт (експерт почерковед) Центра судебно́й экспертизы Литвы, г. Вильнюс, Литва,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0972-8391>, e-mail: r.tamosiunaite@ltec.lt

ВОЗМОЖНОСТИ ЭКСПЕРТИЗЫ КОПИЙ ЗАПИСИ ИМЕН И ФАМИЛИИ И ПОДПИСИ (ИЗ ЭКСПЕРТНОЙ ПРАКТИКИ)

Аннотация. *Статья посвящена проблеме исследования копий почерковых объектов: записи имени и фамилии (именой записи) и подписи. Автором рассмотрены имеющиеся на сегодняшний день методические пособия, экспертная практика и проблематика таких исследований в Центре судебно́й экспертизы Литвы (далее — ЦСЭЛ).*

Ключевые слова: *почерковедческая экспертиза; экспертиза подписи по копии; копия почерковых объектов; именные записи, запись имени и фамилии.*

Abstract. *The article contains examples from expert practice that substantiate the possibility of establishing*

technical reproduction of of Signature and Nominal Entry on their images in copies of documents in Forensic Science Centre of Lithuania.

Keywords: *a copy of the document; handwriting, signature, handwriting examination, copies of handwriting objects.*

Анотация. *Статью посвящено проблеме исследования копий почерковых об'єктів: запису імені та прізвища (іменного запису) і підпису. Авторка розглянула наявні на сьогодні методичні посібники, експертну практику та проблематику таких досліджень у Центрі судової експертизи Литви (далі — ЦСЕЛ).*

Ключові слова: почеркознавча експертиза; експертиза підпису за копією; копія почеркових об'єктів; іменні записи, запис імені та прізвища.

В настоящее время актуальна проблема исследования копий документов (экспертиза по копии документа), в том числе в случаях утери или уничтожения оригинала документа, когда единственным доказательством подтверждения доводов стороны является копия утерянного документа. Однако данные исследования обладают определенными особенностями.

В Центре судебной экспертизы Литвы эксперты почерковеды работают по методикам, которые аккредитованы по стандарту *LST EN ISO/IEC 17025:20186*: «Идентификация по почерку» и «Идентификация по подписям». По методике «Идентификация по почерку» почерковые объекты исследуются и возможны такие выводы: вероятный вывод или вывод, что установить, кем выполнен текст (выполнена запись), нет возможности. По методике «Идентификация по подписям» исследование копий подписи в ЦСЭЛ не производится. Причины уже много раз обсуждались и в литературе, и в лабораториях. Главные аспекты:

- по копии документа невозможно доказать факт существования оригинального документа, поскольку он может быть симитирован с применением технических средств;
- невозможно установить, были ли исследуемые записи (подписи) выполнены в оригинале документа, копия которого представлена на экспертизу, либо внесены в данную копию документа путём монтажа [1].

В копиях не всегда возможно проследить проявление ряда признаков: общих (степень связности, нажим) и частных (направление движения, вид соединения движений, последовательность движений), а в некоторых случаях и размещение точек начала (окончания) движений вследствие утраты тонких и слабовидимых штрихов, а также рефлекторных линий.

Почерковедческое исследование может проводиться в отношении изображений, полученных при помощи принтеров, копировально-множительных аппаратов, но копия документа, полученная таким способом должна отвечать ряду требований:

- отсутствие заметных искажений штрихов изображений, как исследуемого почеркового объекта, так и других реквизитов документа (печатный текст, линии графления, оттиски печатей и штампов);
- небольшие по площади наложения частей исследуемого почеркового объекта и иных изображений;
- четкость изображения штрихов, позволяющая определить их структуру и мелкие детали (отсутствие слабоокрашенных элементов или их частей);
- отсутствие забивающего фона.

Европейской организации судебных экспертов *ENFSI* (*The European Network of Forensic Science Institutes*) почерковедческая секция тоже выделяет особенное внимание возможностям исследования копий почерковых объектов [2, с. 36—37]

Эксперты почерковеды в ЦСЭЛ часто сталкиваются с ситуациями, когда в документе исследуемые объекты бывают копии именной записи и подписи. По аккредитированной методике «Идентификация по подписям», исследование копии подписи невозможна. Но в ситуациях, когда подпись состоит из множества буквенных элементов (Рис. 1, 2), по мнению экспертов-почерковедов, исследование подписи должно происходить равномерно с исследованием записи.

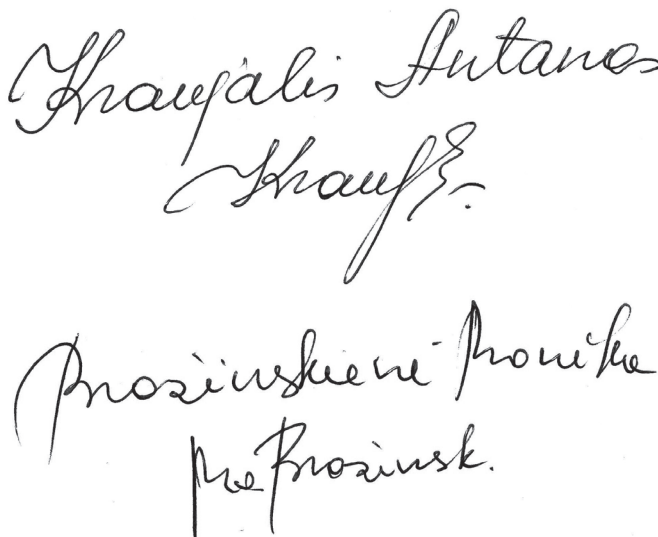

Рис. 1, 2

В ЦСЭЛ проводились исследования о возможности сравнении подписей с записей имени и фамилии проверяемого лица [3, с. 54—56; 4, с. 65—70].

Исследование показало, что такая возможность усиливает возможность провести исследования именной записи и подписи — как одного объекта по методике «Идентификация по почерку». Такая методика позволяет формулировать такие выводы: вероятный (условный) вывод и вывод установить невозможно. Вывод эксперта в данном случае является условным (вероятным), исходя из того, что эксперт-почерковед предполагает рукописное выполнение спорной именной записи и подписи в оригинале документа.

Предполагается также, что спорная подпись была нанесена на документ без применения каких-либо технических средств и способов подделки.

В случае, когда качество копии документа и изображения почеркового объекта удовлетворительно, результаты предварительного исследования могут быть отражены в заключении следующим образом: «Проведенным визуальным и микроскопическим исследованием копии представленного документа и изображения записи имени и фамилии и подписи, установлено, что качество изображения исследуемого объекта позволяет провести идентификационное исследование».

Во вводной части заключения при перечислении объектов, представленных на исследование, эксперт отмечает, что исследоваться будет копия, а не оригинал документа, даже если в постановлении этого не было указано. Соответственно вводится изменение в формулировку вопроса: «Кем, А. или кем-то другим выполнена запись

имени и фамилии и подпись от его имени, изображение которой имеется в представленной на исследование копии док. № ...?»).

Указанные особенности обязательно отражаются в экспертном заключении, а вывод эксперта в данном случае является вероятным (условным), исходя из того, что эксперт-почерковед предполагает рукописное выполнение спорной подписи (краткой записи) в оригинале документа. Предполагается также, что спорная запись и подпись была нанесена на документ без применения каких-либо технических средств и способов подделки.

В выводах также отражается факт исследования копии документа следующим образом: «Вероятно (условно), что запись имени и фамилии и подпись, изображение которой расположено в копии Док. №, выполнена А.Б.

Вопрос о способе переноса этой записи имени и фамилии и подписи на документ (в том числе установление факта монтажа) не решался, так как это входит за пределы компетенции эксперта почерковеда» [5, с. 481].

Список использованных источников

1. Шлыков Д. А. Возможности экспертизы копий почерковых объектов// Энциклопедия судебной экспертизы: Научно-практический журнал. 2016. № 3 (10). URL: http://www.proexpertizu.ru/theory_and_practice/pocherk/744 (дата обращения: 25.02.2021).
2. Best Practice Manual for the Forensic Examination of Handwriting ENFSI-BPM-FHX-01 Edition 03 – October 2020. p. 36—37.
3. Барисонакене Р. Возможности решения вопроса о подлинности подписей с использованием в качестве сравнительного материала записей от имени и фамилии проверяемого лица (экспериментальное исследование). Криминалистика и судебная экспертиза: сб. науч. работ. Вып. 52. Киев : МВД УССР, 2004. С.54—56.
4. Rasa Tamošiūnaitė. Parašo ir vardinio įrašo tyrimo problemas rašysenos ekspertizėje identifikuojant asmenį Jurisprudencija mokslo darbų žurnalas t.53, Nr. 45 Vilnius, 2004. p. 65—70.
5. Судебно-почерковедческая экспертиза. Общая часть Теоритические и методические основы. Москва : Наука. 2006. С. 481.

М. А. Тихонова,

кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры гражданского-правовых дисциплин Факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4836-5928>, e-mail: tihonovamari@gmail.com

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ У СПОРТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Анотація. Проблема використання заборонених засобів і методів (допінгу) є однією з найскладніших у спорті, яка стосується, зокрема, правових питань. Сьогодні, як свідчать звіти WADA, доволі часто на спортивних змаганнях міжнародного рівня в тестових матеріалах спортсменів знаходять заборонені речовини.

Ключові слова: експертиза, допінг, антидопінгові правила.

Abstract. The problem of using prohibited means and prohibited methods (doping) is one of the most difficult in sports, which concerns, including legal issues. Today, as shown by Wada reports, no sports competitions of the international level passes without finding an athlete's test material in the test materials of substances and methods relating to prohibited.

Keyword: examination, doping, anti-doping rules.

Аннотация. Проблема использования запрещённых средств и методов (допинга) является одной из самых сложных в спорте и касается, в том числе, правовых вопросов. Сегодня, как свидетельствуют отчёты WADA, достаточно часто на спортивных соревнованиях международного уровня в тестовых материалах спортсменов находят запрещённые вещества.

Ключевые слова: экспертиза, допинг, антидопинговые правила.

Експертиза — це розгляд, дослідження експертом-фахівцем справ і питань, що потребують спеціальних знань. У найбільш загальному вигляді експертиза — це спосіб аналізу причинно-наслідкових зв'язків не тільки стосовно того, що вже відбулося, а й того, що очікується, має або може відбутися; це спосіб пізнання певної реальності, коли вона не піддається прямому вимірюванню, обрахуванню та взагалі якомусь «об'єктивному дослідженню» [1]. Проведення експертиз в Україні регламентує Закон «Про наукову і науково-технічну експертизу», положення «Про організацію та проведення наукової та науково-технічної

експертизи», Закон «Про судову експертизу», інструкція «Про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень» та інші нормативно-правові акти.

Проблема використання заборонених засобів і методів (допінгу) є однією з найскладніших в спорті (зокрема щодо правових питань). Звіти Всесвітнього антидопінгового агентства (*World Anti-Doping Agency, WADA*) [2] свідчать, що більшість змагань міжнародного рівня відбувається з порушенням його основних вимог. Антидопінгову діяльність у сфері фізичної культури і спорту в Україні здійснюють відповідно до закону та міжнародних договорів (ст. 52 Закону України «Про фізичну культуру і спорт»).

Організацію антидопінгового контролю в Україні визначає Міжнародна конвенція про боротьбу з допінгом у спорті та антидопінгові правила (ч. 1 ст. 3 Закону України «Про антидопінговий контроль у спорті»).

Спортсмен несе відповідальність за будь-яку заборонену речовину, її метаболіт чи маркер, виявлені в будь-якій пробі, відібраній у нього. Отже, не обов'язково, щоб намір, провина, необачність чи знання про вживання забороненої речовини було продемонстровано спортсменом, щоб встановити порушення антидопінгових правил (ст. 2.1.1 Антидопінгових правил НАДЦ [3]). У коментарі до цієї статті зазначено, що порушення антидопінгового правила настає, незважаючи на відсутність чи присутність провини спортсмена. Тобто, якщо в тестовому матеріалі спортсмена знайдено навіть залишки або сліди заборонених речовин, спортсмен нестиме відповідальність.

У такому випадку спортсмену буде запропоновано зробити певні кроки (реалізувати певні права), поміж яких — відкрити та проаналізувати пробу Б, бути особисто присутнім під час відкриття проби Б або призначити представника, який буде присутнім під час відкриття та аналізу проби Б, або зробити запит на отримання повного пакету документів щодо розкриття та аналізу проби А. Реалізація останнього

права продемонструє не просто маркери, які саме заборонені речовини було знайдено в його тестовому матеріалі, а й їхню кількість. На цьому етапі спортсмен має звернутися до експерта, який зможе надати відповідь на питання: як потрапили заборонені речовини до тестового матеріалу спортсмена і чи дійсно за такої кількості маркерів спортсмен вживав саме заборонені речовини (наприклад, біодобавки, що підвищують витривалість). Якщо буде зазначено незначну кількість або слід забороненої речовини, відповідно до означених вище правил та Кодексу WADA спортсмен однаково нестиме відповідальність.

Так, октопамін належить до особливих речовин) є безперечним допінгом, навіть наявність незначної його кількості в сечі спортсмена призведе до його дискваліфікації. Ця речовина є ефективним засобом, що дає змогу зменшити відсоток жиру, через його схожість із норадреналіном октопамін може підвищувати витривалість спортсмена).

Водночас, октопамін міститься в складі деяких рослин, особливо в гіршому апельсині (*Citrus aurantium*, гібрид

мандарину та помело), з якого роблять гіркий мармелад та інші десерти. У такому випадку тільки експертиза зможе відповісти на питання щодо можливого знаходження певної кількості октопаміну в тестовому матеріалі спортсмена після вживання десерту, що містив гіркий апельсин. Якщо відповідь буде позитивною, а сам спортсмен не знав, що десерт містить означену рослину, то термін його дискваліфікації може бути скорочено або взагалі знято відповідною організацією, що здійснює антидопінговий контроль у країні (в Україні — це НАДЦ).

Список використаних джерел

1. Экспертиза в современном мире: от знания к деятельности. Москва : Смысл, 2006.
2. ANTI-DOPING TESTING FIGURES REPORT. URL: <https://www.wada-ama.org/en/resources/laboratories/anti-doping-testing-figures-report> (дата звернення: 20.03.2021).
3. Антидопінгові правила Національного антидопінгового центру України. URL: https://nadc.org.ua/wp-content/uploads/2018/08/NADC-Rules-2015_2017-02-13_001.pdf (дата звернення: 20.03.2021).

N. E. Tsiatis,

Ph.D., MSc., Forensic Science Division of Hellenic Police/ Firearms & Tool mark Laboratories, Athens, Greece,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8853-467X>, e-mail: tsiatisnick@yahoo.gr

SIMULATION OF GUNSHOT WOUNDS THROUGH EXPERIMENTAL SHOTS

Abstract. *The contribution of modern wound ballistic experimentation seems important as it provides crucial information regarding bullet path within the human body. For the purposes of wound ballistic studies, tissue — simulant materials (ballistic soap and ballistic gelatin) can be used to model and approximate the behaviour of bullets striking and penetrating the soft tissues of the human body.*

This paper presents methods for analysis of experimental shots performed with various types of firearms and ammunition that varied in bullet type. Furthermore, the computed tomography technology can be used after scanning the fired materials by a CT scanner. This method provides an opportunity to observe and calculate the characteristics of wound channels in a highly accurate numerical analysis and to evaluate the effectiveness of the used projectiles.

Simulation of gunshot wounds through experimental shootings in tissue simulant materials may prove quite useful in aiding everyday forensic pathology practice, as they simply document a projectile's path through the human body, thus providing an invaluable confirmation of the autopsy findings.

Keywords: *gelatin, soap, gunshot wounds, experimental shootings, wound ballistics.*

Анотація. *Внесок сучасної балістичної експертизи поранень надає важливу інформацію про шлях кулі всередині людського тіла. Для балістичних досліджень поранень тканини — імітаційні матеріали (балістичне мило й балістичний желатин) — можна використовувати для моделювання та прогнозування траєкторії вистріляної кулі, що проникає у м'які тканини людського тіла.*

Представлено методи аналізу експериментальних пострілів, які проводили з різними типами вогнепальної зброї та боєприпасів і відрізнялися типом кулі. Крім того, комп'ютерну томографію можна застосовувати

після сканування вистріляних матеріалів КТ-сканером. Цей метод дає змогу спостерігати за характеристиками каналів поранень під час високоточного чисельного аналізу, обчислювати їх та оцінювати ефективність використовуваних снарядів.

Моделювання вогнепальних поранень шляхом експериментальних пострілів з використанням тканин-імітацій може виявитися корисним для полегшення повсякденної практики криміналістичної патології, оскільки вони просто документують шлях руху снаряда крізь тіло людини, у такий спосіб стаючи безцінним підтвердженням результатів розтину.

Ключові слова: *желатин, мило, вогнепальні поранення, експериментальна стрільба, балістичні дослідження поранень.*

Аннотация. *Вклад современной баллистической экспертизы ранений предоставляет важную информацию о пути пули внутри человеческого тела. Для баллистических исследований ранений ткани — имитационные материалы (баллистическое мыло и баллистический желатин) — можно использовать для моделирования и прогнозирования траектории стреляной пули, проникающей в мягкие ткани человеческого тела.*

Представлены методы анализа экспериментальных выстрелов, проведенные с различными типами огнестрельного оружия и боеприпасов и отличающиеся типом пули. Кроме того, компьютерную томографию можно применять после сканирования стреляных материалов КТ-сканером.

Этот метод позволяет наблюдать за характеристиками каналов ранений при высокоточном численном анализе, вычислять их и оценивать эффективность используемых снарядов.

Моделирование огнестрельных ранений путём экспериментальных выстрелов с использованием тканей-имитаций может оказаться полезным для облегчения повседневной практики криминалистической патологии, поскольку они просто документируют путь движения снаряда сквозь тело человека, таким образом становясь бесценным подтверждением результатов вскрытия.

Ключевые слова: желатин, мыло, огнестрельные ранения, экспериментальная стрельба, баллистические исследования ранений.

Wound Ballistics

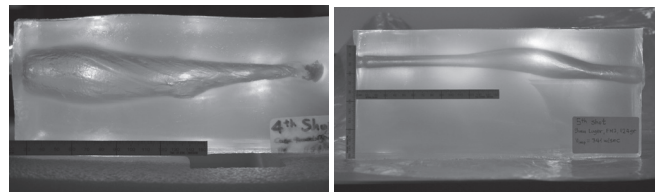
Projectile path through the human body and subsequent injuries may not always be predictable as they depend on a variety of factors, such as impact velocity, geometrical shape of the bullet, shooting distance, incidence angle, and affected tissue. The magnitude and seriousness of ballistic injuries being caused by projectiles depend on penetration depth, the angle of impact as the specific organs struck, and the damage they suffer after skin perforation [1]. The physical characteristics of different parts of the body stand to play a role in projectile behavior, the bullet path, penetration depth, as created temporary and permanent cavities. Furthermore, a whole range of factors, including the quantity of energy transferred to tissues by the projectile and the characteristics of the particular tissue (especially its density and elasticity) determine the extent of tissue damage surrounding the projectile path [2].

Any subsequent effort to reconstruct the shooting using tissue simulant materials has been found to be useful in wound ballistics studies and enables us to document and record the wound track that a bullet follows in a simulation of the human body. Furthermore, the application of CT technology renders our objective easier, as any deflection, the total path length and the final resting point of the projectile can be observed with great accuracy and this analysis provides a further application of that technology.

Materials and Methods

Such ballistic soap and ballistic gelatin (similar to various areas and organs of the human body) allow for one to document and record the simulated path that a bullet may take in the human body. Nevertheless, it is necessary to recognize that the best of measurements is an approximation of reality, and has some uncertainty associated with it [3].

Ballistic soap: It consists of various formulations of glycerin soaps (melted, cast and molded into semi-transparent to opaque rectangular blocks of various dimensions) and is produced by mixing the constituent esterified fatty acids, oils and water with care and under controlled conditions. It is possible to maintain consistency over periods of many months and even years with these products, which is an important prerequisite for accuracy. It has a very low limit of elasticity (0.5 N/mm^2), which is an indicator of its plastic behavior [4]. The deformation of soap due to the passage of a bullet is almost entirely plastic, and the temporary cavity only collapses very slightly. This gives a direct and lasting image of the temporary cavity; one which we can readily take measurements.

Figures 1: Two shots with a semi-automatic pistol CZ75D in cal. 9mm Luger, from the left in ballistic soap blocks.

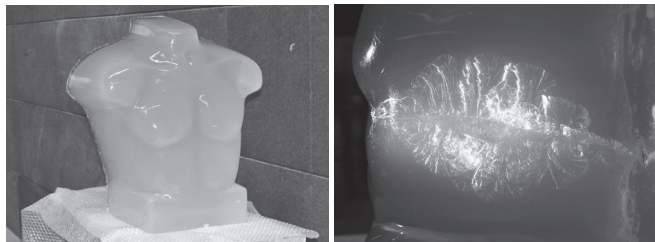
Left: bullet HP 115gr, Vimp.= 348 m/sec.

Right: bullet FMJ 124gr, Vimp.= 341 m/sec.

Its plastic behaviour during projectile penetration results in the retention of the temporary cavity.

Ballistic gelatin: It is a protein produced by subjecting collagen to an irreversible chemical process that renders it water-soluble. It is usually derived from skin or bone. The raw materials and the manufacturing process influence its characteristics such as molecular weight, isoelectric point, transmittance, viscosity, and gel strength [4].

Consequently, blocks of gelatin suitable for wound ballistic studies must be carefully prepared to a specific percentage, held to a specific temperature at the time of shooting, and subjected to some method of calibration to insure equivalency to muscle tissue [5].

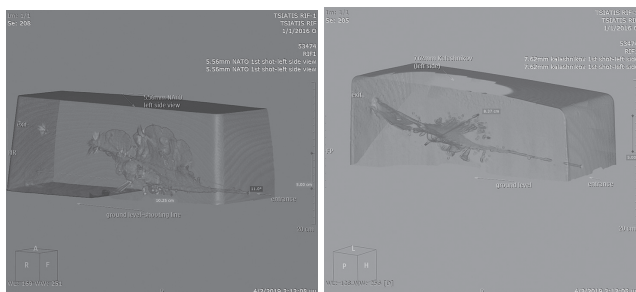

Figures 2: Left: a ballistic gelatin torso in real human body's' dimensions, weight 40,4 kgr.

Right: the created wound channel caused from a FMJ 53gr (Steel core) bullet in cal. 5,45mm Kalashnikov (5,45X39mm), shot with an assault Rifle Type AK-74 (entry point on the left), Vimp.= 960,9 m/sec.

It is necessary to be produced under specific conditions so as its elastic behavior likewise mimics that of soft tissues. The appropriate amount of powder/water is corresponded with 1:9 proportion, representing the standard, recognized ballistic gelatin (10% w/w), as a tissue simulant [6]. For example we put 12 lt of normal cold — tap water and weighed out 1334 grams of gelatine powder. Temporary cavity only exists for a very brief time interval in gelatin after which it collapses when the causative projectile comes to rest or exits this medium.

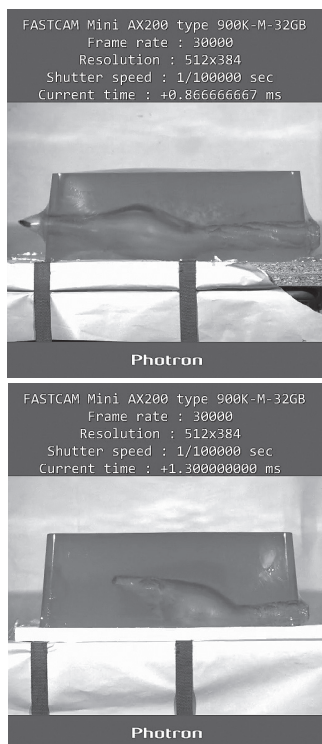
Computed Tomography technology: CT application in wound ballistics and forensics was used initially several years ago, providing a useful analysis tool, affecting the accuracy of the findings in wound tracks in ballistic soap blocks [7], as in experiments on animal (pig limbs) tissue [8]. The analysis of the CT scanned blocks after CT post processing provides the ability to accurately measure the characteristics of the created wound channels after each shot.

Figures 3: Two scanned blocks with a 64-slice Philips Brilliance CT scanner. Analyzed through Evorad RIS-PACS software for visual images. Left: Bullet in cal. 5,56mm NATO, FMJ 55gr (BALL M193), shot with a military Rifle M-4 Type, Vimp.= 910,8 m/sec. Right: Bullet in cal. 7.62mm Kalashnikov, FMJ 124gr (Steel core), shot with an assault Rifle Type AK-47, Vimp.= 721.6 m/sec.

Furthermore, this technology can be used for calculating the density of a scanned block, taking several measurements from different areas, covering its whole surface [5, 9]. Density is initially recorded in Hounsfield units, and then converted to units of mass density (g/cc), using equations from the Matlab code 'hounsfield2density' [10].

High speed camera: These types of cameras provide the ability, through recording a shooting, to take measurements for the created temporary cavity, to realize the reaction of a bullet while it is moving through the simulant material, to measure the total time of bullets' flight and to calculate its deceleration.

Figures 4: Recordings of two shots in ballistic gelatin blocks, with a FAST CAM, model Mini AX200, type 900K-M-32GB, high speed camera (frame rate: 30.000 fps). Above: Bullet in cal. 7.62mm Kalashnikov. Below: Bullet in cal. 5,56mm NATO.

Conclusions

Tissue simulant materials have been found to be useful for wound ballistics studies as through experimental shots in these materials we may be able to approximate the actual performance of projectiles in soft tissues at measured impact velocities. The created wound paths represent the amount of energy that is transferred into the human body, which in turn can often be associated with the traumatic results. The terminal ballistic behavior and penetration of bullets in tissue simulant materials, very closely approximate what happens in living muscle tissue.

Through the use of CT technology, the total path length, deflection and the final resting point of the projectile can be observed with great accuracy, providing an opportunity to observe and calculate the characteristics of wound channels. Among the benefits is the fact that the data can be recalled in the future for comparisons between them or for further analysis.

In forensic pathology, wound documentation and measurement at the time of autopsy, and any subsequent efforts to reconstruct a shooting, it can become very important to record and understand the injurious effects on the human body by the type of bullet associated with the victim's gunshot wounds. Such an understanding can be derived from experimental shots into a suitable tissue simulant with the bullet type involved in.

References

- Gosling J.A., Harris P.F., Whitmore I., Willan P.L.T. Human Anatomy: Color Atlas and Text, 4th ed. Mosby, London, 2002.
- Korac Z., Kelenc D., Ba.kot An., Mikulic D., Hančević J. Substitute Ellipse of the Permanent Cavity in Gelatin Blocks and Debridement of Gunshot Wounds. Military Medicine, Vol. 166, 2001, p.689.
- Haag M.G., Haag L.C. Shooting Incident Reconstruction. 2nd edition, Academic Press, San Diego, CA, 2011, p.232.
- Kneubuehl B.P. Wound Ballistics of Bullets and Fragments In: Kneubuehl, B.P., Coupland, R.M., Rothschild, M.A., Thali, MJ, editors. Wound Ballistics: Basics and Applications, Springer, Berlin, 2011. pp. 163–252.
- Tsiatis N., Spiliopoulou C., Papadodima S., Moraitis K. Analysis of Experimental Wound Paths in Tissue Simulants Using CT Scanning, Part II: Shots into Ballistic Gelatin. AFTE Jour., Vol. 50, No: 3, 2018, pp.147-160.
- Haag L.C., Haag M.G. The Exterior Ballistics of Contemporary Air Guns and BB Guns. CAC News, 1997, pp. 20-24.
- Rutty GN, Boyce P, Robinson CE, Jeffery AJ, Morgan B. The Role of Computed Tomography in Terminal Ballistic Analysis. Int J Legal Med., Vol. 122, 2008, pp.1-5.
- Šarić Đ., Stoić An., Lucić M. Application of Computed Tomography in Human Body Injuries. Proceedings of 10th International Scientific Conference on Production Engineering CIM 2005, Zagreb, Croatia, 2005. pp. 1–7.
- Silva I. M., Freitas D. Q., Ambrosano G. M. B., Bóscolo F. N., Almeida S.M. Bone Density: Comparative Evaluation of Hounsfield Units in Multislice and Cone-Beam Computed Tomography. Braz. Oral Res., Vol. 6, 2012, pp. 550–556.
- Schneider U., Pedroni E., Lomax A. The Calibration of CT Hounsfield Units for Radiotherapy Treatment Planning. Phys. Med. Biol., Vol. 41, 1996, pp. 111–124.

А. А. Фролов,

науковий співробітник ІНЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3868-4511>, e-mail: frolov.andrey.5120@gmail.com

В. І. Федорченко,

науковий співробітник ІНЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3990-0703>, e-mail: fedorchenko94@ukr.net

КЛАСИФІКАЦІЯ СУДОВОЇ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Нечіткість і неповнота класифікації судових експертиз, зокрема автотехнічних, на практиці інколи призводить до обмеження кількості або неправильної інтерпретації питань, які вирішують експерти. Так, сьогодні експерти-автотехніки найчастіше вирішують питання про механізм дорожньо-транспортних пригод і технічну можливість уникнути зіткнення (наїзду) шляхом гальмування.

Ключові слова: *судова експертиза, судова автотехнічна експертиза, дослідження, класифікація судових експертиз, висновок експерта.*

Abstract. *Vagueness and incompleteness of the classification of forensic examinations including forensic environmental research, sometimes leads in practice to a limited range of issues to be resolved by forensic experts or to their misinterpretation. Thus, road accident analytics are currently mainly addressing issue of the mechanism of road accidents and the technical feasibility of avoiding a collision (collision) by braking.*

Keywords: *forensic examination, road accident analysis, research, classification of forensic examinations, forensic expert conclusion.*

Аннотация. Нечёткость и неполнота классификации судебных экспертиз, в том числе автотехнических, на практике иногда приводит к ограничению количества или неверной интерпретации вопросов, решаемых экспертами. Так, в настоящее время эксперты-автотехники в основном решают вопросы о механизме дорожно-транспортных происшествий и технической возможности избежать столкновения (наезда) путём торможения.

Ключевые слова: *судебная экспертиза, судебная автотехническая экспертиза, исследования, классификация судебных экспертиз, заключение эксперта.*

Судова інженерно-транспортна експертиза — це рід у класі інженерно-технічної експертизи, а автотехнічна експертиза — один із видів інженерно-транспортної експертизи. Усі названі роди й види інженерно-транспортної експертизи (залежно від властивостей, типів, характеристик досліджуваних об'єктів, виду дорожньо-транспортної пригоди й методів дослідження) розподіляються за характером завдань.

Станом на сьогодні в системі судово-експертних установ Мін'юсту (відповідно до Переліку видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта фахівцям науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України) фахівці виконують дослідження за 11 класами, які, зі свого боку, диференційовано за більш ніж 70 видами (підвидами) експертних досліджень. Водночас у межах інженерно-технічної експертизи

проводять автотехнічну, транспортно-трасологічну, залізнично-транспортну, електротранспортну експертизи, які забезпечують потреби органів слідства (суду) під час розслідування та розгляду справ за фактами дорожньо-транспортних пригод за участю автомобільного, залізничного та міського електричного транспорту.

Відповідно до чинного законодавства автомобільний транспорт — галузь транспорту, яка забезпечує задоволення потреб населення та суспільного виробництва у перевезеннях пасажирів і вантажів автомобільними транспортними засобами.

Класифікація судових експертиз за родами й видами є розподілом за їх істотними ознаками, розглянутими у сукупності, — предметом, об'єктом і методиками дослідження, — з урахуванням ступеня спільності завдань. Отже, з наведеного можна дійти висновку, що класифікація інженерно-транспортних експертиз потребує розподілу залежно від виду транспорту, за участю якого відбулася дорожньо-транспортна пригода, і характеру вирішуваних завдань.

Ураховуючи конструктивні особливості транспортних засобів, які існують та які експлуатують в Україні, їх можна умовно розподілити на такі групи:

- колісні транспортні засоби;
- транспортні засоби спеціального призначення;
- транспортні засоби спеціалізованого призначення;
- гусеничні транспортні засоби;
- спеціальний транспорт (цільового призначення).

Поняття «завдання експертизи» подібно до поняття «питання, які ставлять перед експертами». Однак, за обсягом поняття «завдання експертизи» є більш широким. Те саме завдання можна висловити у вигляді декількох питань, сформульованих по-різному. Поняття «завдання експертизи» пов'язане також з об'єктами експертизи й методикою експертного дослідження. Сутність завдання визначено можливостями дослідження специфічних об'єктів експертизи, тому зміст завдання слід усвідомлювати за допомогою аналізу співвідношення предмета й об'єктів цього роду, виду судової експертизи. Завдання судової експертизи (відповідно до потреб судово-слідчої практики) іноді формулюють раніше, ніж створено методику їх вирішення. Потреби практики — необхідність з'ясування обставин, що підлягають доведенню у кримінальному провадженні, — визначають пошуки науковців, спрямовані на розроблення нових і вдосконалення наявних методик експертного дослідження.

Навести вичерпний перелік усіх завдань, вирішуваних під час проведення інженерно-транспортних експертиз, неможливо. Зауважимо лише, що експерт може відповісти на безліч питань, розв'язання яких вимагає

спеціальних знань, але він не має права виходити за межі своєї компетенції або втручатися в галузь правових знань.

Класифікація важлива тому, що вона дає змогу правильно представити можливості сучасної експертизи, покращити організацію її проведення в експертних установах. Класифікація розподіляє експертизи за їхніми зв'язками з тими науками, які сьогодні заведено називати базовими, допомагає розробити загальне теоретичне підґрунтя для класів та видів експертиз і методи, які можуть знайти застосування в експертизах, що належать до одного виду (підвиду). Важлива класифікація і для належної організації підготовки й перепідготовки експертів: вона сприяє чіткій спеціалізації експертних кадрів, не дозволяючи змістити компетенцію й орієнтування експертів на «загальну універсальність».

Відповідно до ч. 3 ст. 8 Закону України «Про судову експертизу» Постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2008 р. № 595 затверджено Порядок атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз, яким передбачено ведення Реєстру атестованих методик. Цей нормативний документ узагальнив усі чинні станом на сьогодні методики, упорядкував їх за всіма видами судових експертиз і експертними спеціальностями.

Відповідно до викладеного вище, судову інженерно-технічну експертизу слід класифікувати так:

- а) за родом — судова інженерно-транспортна експертиза;
- б) за видами:
 - судова автотехнічна експертиза (судова експертиза обставин і механізму дорожньо-транспортних пригод; судова експертиза технічного стану колісних та гусеничних транспортних засобів);
 - судова експертиза деталей транспортних засобів;

- судова транспортно-трасологічна експертиза;
- судова залізнично-транспортна експертиза (судова експертиза обставин і механізму залізнично-транспортної пригоди, судова експертиза інженерного обладнання верхньої будови колії, судова експертиза інженерного обладнання нижньої будови колії);
- судова електротранспортна експертиза (судова експертиза технічного стану електротранспорту, судова експертиза інженерного обладнання контактної лінії тролейбуса (трамвая), судова експертиза рейкової колії (стрілочного переводу трамвая).

Список використаних джерел

1. Армадеров Р. Г., Золотов Б. Л., Мецявичус К. В. и др. Судебная автотехническая экспертиза. Ч. 1 : Назначение и производство судебной автотехнической экспертизы: пособие для экспертов-автотехников, следователей и судей. Москва: МЮ СССР ВНИИСЭ, 1980. С. 149.
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 18.02.2021).
3. Про автомобільний транспорт: Закон України від 05.04.2001 р. № 2344-III (у ред. Закону від 23.02.2006 р. № 3492-IV) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2006. № 32. Ст. 273.
4. Про залізничний транспорт : Закон України від 04.07.1996 р. № 273/96-ВР (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 40. Ст. 183.
5. Про міський електричний транспорт : Закон України від 29.06.2004 р. № 1914-IV (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2004. № 51. Ст. 548.
6. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 28. Ст. 232.

Ю. Г. Халявка,

старший судовий експерт Черкаського НДЕКЦ МВС України, м. Черкаси, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8848-2512>, e-mail: zajka0711@ukr.net

А. Ю. Тульвінська,

судовий експерт Черкаського НДЕКЦ МВС України, м. Черкаси, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2801-1612>, e-mail: anetk@ukr.net

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИ, ЗАФІКСОВАНОЇ У ВІДЕОЗАПИСІ

Анотація. Судово-психологічна експертиза є однією з найскладніших. Це психологічне оцінювання вимагає високих професійних навичок, моральних та особистих якостей під час складання висновків за кримінальними, цивільними, адміністративними процесами тощо.

Ключові слова: судова експертиза, судово-психологічна експертиза, експерт-психолог.

Abstract. Forensic psychological evaluation is one of the most difficult. This is a psychological assessment requiring high professional skills, moral and personal qualities in drawing conclusions in criminal, civil, administrative proceedings, etc.

Keywords: forensic examination, forensic psychological evaluation, forensic psychologist.

Аннотация. Судебно-психологическая экспертиза является одной из самых сложных. Эта психологическая оценка требует высоких профессиональных навыков, нравственных и личных качеств при составлении заключений по уголовным, гражданским, административным процессам и т. п.

Ключевые слова: судебная экспертиза, судебно-психологическая экспертиза, эксперт-психолог.

Психологічна експертиза визначає ті особливості психічної діяльності та такі їх прояви в поведінці особи, які мають юридичне значення та певні правові наслідки.

Об'єктом психологічної експертизи є психічно здорові особи (підозрюваний, обвинувачений, підсудний, виправданий, засуджений, свідок, потерпілий, позивач,

відповідач; малолітні, неповнолітні, дорослого й похилого віку). Предметом психологічної експертизи є психічні процеси, стани, властивості особистості, її непатологічні психічні аномалії та їх слідові прояви, які можна виявити у продуктах діяльності, свідченнях оточуючих, відео- й аудіозаписах тощо.

Під час проведення психологічних експертиз використовують як загальновідомі в науковій практиці психологічні методики, що пройшли державну атестацію, так і їх авторські модифікації, що їх добирають з урахуванням специфіки експертних досліджень і конкретних питань, поставлених перед психологічною експертизою.

За допомогою «Методики судово-психологічної експертизи комунікативної діяльності особи, зафіксованої у відеозапису» здійснюють дослідження загальних характеристик діалогічного спілкування; визначають загальну діалогову активність; аналіз питань, їх змістовну спрямованість, можливість стимулювання відповідей, відсутність активного випереджального характеру; аналіз особливостей вербальної продукції особи, яка повідомляє про обставини справи у процесі слідчої дії; аналіз немовленнєвої діяльності особи, яка повідомляє про обставини справи; визначають ознаки, характерні для довільного керування власною реконструктивною діяльністю в ході всієї слідчої дії; визначають відповідність особливостей мовної поведінки особи закономірностям процесу відтворення, самостійність/несамостійність комунікативної поведінки особи у ситуації слідчої дії, наявність/відсутність значного психологічного впливу на реконструктивну діяльність особи.

Відповідно до названої Методики, об'єктом дослідження цього виду судово-психологічної експертизи є відеозапис, у якому зафіксовано психологічні особливості діяльності особи у ситуації слідчої дії [1].

Предметом дослідження під час проведення судово-психологічної експертизи відеозапису є фактичні дані про специфіку комунікативної діяльності особи, яка в ситуації слідчої дії реконструює обставини події або впізнає об'єкт.

У психологічному контексті мову вивчають як взаємозв'язок різних сторін психіки, оскільки мовна діяльність посідає центральне місце в процесі психічного розвитку особистості. Важливо, що мову розглядають як психічний процес, пов'язаний із пізнавальними (когнітивними) процесами. Ці процеси впливають на формування мовлення, його розвиток, сприяють його становленню і є органічними мовленнєвими складовими [1].

За допомогою мовлення відбувається кодування й декодування інформації, але адекватне її тлумачення можливе лише за аналізу немовленнєвих знакових систем, що супроводжують мовлення [2, с. 32]. Тому експерт досліджує мовлення підекспертної особи тільки у взаємодії з невербальними проявами, що супроводжують її висловлювання.

Найважливішими джерелами невербальної інформації є: положення рук, голови, а також жести, пов'язані з дотиком руками до різних частин тіла людини. Водночас невербальну інформацію можна звести до мінімуму,

уводячи в оману співрозмовника спеціальними жестами або відсутністю таких.

У протоколах, складених слідством, не фіксують незавершених слів, вигуків, повторів слів, там можна зустріти перефразування, заміну й перестановку слів і фраз, нерідко — скорочення запитань і висловлювань, помилки у назвах і прізвищах тощо. Ця обставина зумовлює необхідність складання дослідницького протоколу відеозапису, у якому фіксують висловлення учасників слідчої дії в їх дослівних лексичних формах.

Також завдяки відеозапису фахівець у доповненні до мови підслідного фіксує в структурі стенограми емоційні, мімичні, пантомімичні прояви, які мають діагностичне значення та можуть бути інтерпретовані на основі сукупності зареєстрованих проявів [3]. Зауважене значно ускладнює роботу експерта, але є необхідним для виконання експертного дослідження.

Ситуація слідчої дії значною мірою сковує комунікативну активність, пригнічує психічну діяльність і вимагає від слідчого використовувати засоби активізації спілкування. Для цього підекспертному ставлять питання, які допомагають йому дати більш розгорнуту відповідь, конкретніше описати деталі, власні дії та дії решти учасників досліджуваної події. Експертові важливо визначити, чи мали ці запитання навідний вплив на висловлювання особи, чи не містили вони бажаної відповіді.

У процесі проведення експертного психологічного дослідження експерт аналізує вербальну поведінку підекспертного й на підставі цього аналізу формує висновки. Залежно від того, наскільки мовлення особи наповнене й інформативне, експерт отримує певну кількість матеріалу для дослідження. У ході дослідження експерт використовує власні знання та всі можливі варіанти здобуття інформації з досліджуваного питання.

За допомогою відеозапису можна повторно зазначити особливості спілкування. Під час аналізу мовлення, на основі слухового сприйняття, в уяві експерта виникають образи мовлення, які він спостерігав раніше. У цьому разі експерт керується досвідом попередньої роботи. У процесі дослідження психолог має з'ясувати, як змінюється мова підекспертного залежно від ситуації, чи присутня емоційна реакція на запитання та як вона відбивається на мові й невербальних рухах.

Повний аналіз психологом мови та невербальних виявів досліджуваних осіб є передумовою ефективності всього дослідження комунікативної діяльності особи, зафіксованої у відеозаписі.

Список використаних джерел

1. Єгорова Т. М. Методика судово-психологічної експертизи комунікативної діяльності особи, зафіксованої у відеозапису : звіт НДР (закл.ч.) / МЮУ, Полтавське відділення ХНДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса; кер. Т. М. Єгорова. Реєстр. № 0109U001196. Харків : ХНДІСЕ, 2013. 108 с.
2. Панфилова А. П. Теория и практика общения : учеб. пособ. для студ. сред. учеб. завед. Москва : Издат. Центр «Академия», 2007. 288 с.
3. Шаповалов В. А. Методы психологической оценки достоверности сообщаемой информации : метод. пособ. Киев : Освіта України, 2016. 168 с.

А. Н. Хох,

заведуючий лабораторией исследования материалов, веществ и изделий ГУ «Научно-практический центр
Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь», г. Минск, Республика Беларусь,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4633-0163>, e-mail: lann1hoh@gmail.com

МЕТОД БИК-СПЕКТРОСКОПИИ ДЛЯ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ ДРЕВЕСНЫХ ПОРОД ИЗ ТОРГОВОЙ ГРУППЫ «КРАСНОЕ ДЕРЕВО»

Аннотация. В этой работе показаны возможности использования спектроскопии в ближней инфракрасной области для идентификации древесных пород. Проиллюстрировано применение хемометрических алгоритмов на примере метода линейного дискриминантного анализа.

Ключевые слова: древесина, БИК-спектроскопия, видовая принадлежность, линейный дискриминантный анализ, хемометрические алгоритмы.

Abstract. This paper shows the possibilities of using spectroscopy in the near-infrared region for the wood species identification. The application of chemometric algorithms is illustrated by the example of the linear discriminant analysis method.

Keywords: wood, NIR spectroscopy, species identification, linear discriminant analysis, chemometric algorithms.

Анотація. У цій роботі показано можливості використання спектроскопії у ближній інфрачервоній області для ідентифікації деревних порід. Проілюстровано застосування хемометричних алгоритмів на прикладі методу лінійного дискримінантного аналізу.

Ключові слова: деревина, БІЧ-спектроскопія, видова належність, лінійний дискримінантний аналіз, хемометричні алгоритми.

Объёмы заготовки древесины ежегодно возрастают, как и масштабы глобальной торговли лесоматериалами и продуктами их переработки. Эти тенденции проявляются и в Республике Беларусь. Несмотря на увеличение заготавливаемой в лесах Республики древесной продукции (более чем в 2 раза за последние 15 лет), снижения темпов экспорта лесоматериалов и изделий, особенно из дорогостоящих редких и инородных пород, не наблюдается.

Этот факт обуславливает необходимость поиска более технологичных, оперативных, точных, лишённых субъективности и репрезентативных методов видовой диагностики. К одним из таких методов можно отнести спектроскопию в ближней инфракрасной области (далее — БИК-спектроскопия).

Экспресс-анализ древесины методом БИК-спектроскопии на сегодняшний день реализован в мире для большого количества видов, занесённых в Красный список уязвимых видов Международного союза охраны природы, а также тех, импорт которых ограничен по экологическим основаниям и требует специального разрешения в соответствии с требованиями Конвенции о международной торговле видами дикой фауны и флоры, находящимися под угрозой уничтожения [1, с. 285; 2, с. 420; 3, с. 356]. Однако, что касается использования метода в экспертной практике Республики Беларусь, это совершенно новая область, исследования в которой до 2018 г. не проводились.

В рамках этой работы предполагалось отработать подходы к применению БИК-спектроскопии в сочетании

с хемометрическими алгоритмами анализа для дифференциации четырёх наиболее распространённых древесных пород торговой группы «красное дерево». Отметим, что за этим коммерческим названием стоит около 15 видов, большинство из которых относятся к роду свитения (*Swietenia* sp.).

Объектом исследования являлись точно идентифицированные до вида образцы древесины косопо (*Entandrophragma candollei*), макопе (*Tieghmella heckelii*), сапели (*Entandrophragma cylindricum*) и сипо (*Entandrophragma utile*) из ксилотеки кафедры лесозащиты и древесиноведения УО «Белорусский государственный технологический университет», а также коллекции ГУ «Научно-практический центр Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь». Все образцы прошли этап постепенной естественной сушки (без нагрева) и кондиционированы в комнатных условиях до равновесной влажности 9—12%.

БИК-спектры регистрировали на спектрометре *MicroNIR OnSite (VIAT, США)* в режиме диффузного отражения в диапазоне 950—1650 нм. Для каждого образца проводили по 20 последовательных измерений на поперечном и тангенциальном срезах, которые в дальнейшем усредняли до одного спектра.

Отметим, что для ряда образцов записи БИК-спектра предшествовала шлифовка и полировка. Это связано с тем, что рассеянный свет изменяется в зависимости от шероховатости поверхности, а эти процедуры позволяют её гомогенизировать.

Финишную полировку образцов заканчивали материалами с размером абразива Р800. Для качественной обработки использовали ряд из 5—7 абразивных материалов различной зернистости. Спектры снимали только после тщательного удаления шлифовальной пыли с измеряемой поверхности.

По результатам проведённых исследований установлено, что БИК-спектры образцов всех исследованных видов древесины имеют очень схожий вид, а применение хемометрических алгоритмов анализа позволяет их дифференцировать.

С использованием специализированного программного обеспечения *The Unscrambler X Lite (CAMO, США)* методом линейного дискриминантного анализа (англ. *Linear Discriminant Analysis, LDA*) строили предсказательную классификационную модель, позволяющую выявить сходство и различия между образцами. Метод *LDA* для решения экспертных задач считается наиболее предпочтительным, поскольку использует для поиска меньшее число компонент, более удобен при интерпретации результатов, а также избавлен от проблем, связанных с коллинеарностью.

В таблиці 1 представлена інформація о кількості навчаючих, перевіряючих і тестових зразків для кожного виду деревини.

Таблиця 1

Набори даних (зразки, шт.)

Вид деревини	Обучаючий	Перевірочний	Тестовий
Косипо (<i>Entandrophragma candollei</i>)	18	6	6
Макопе (<i>Tieghmella heckelii</i>)	27	10	10
Сапели (<i>Entandrophragma cylindricum</i>)	15	6	6
Сипо (<i>Entandrophragma utile</i>)	15	6	6
Всього	75	28	28

Отметим, что тестовые образцы использовали только для окончательного оценивания классификационной модели.

Поскольку любой БИК-спектр содержит большое количество избыточной информации («шума»), то перед построением классификационных моделей проводили предварительную обработку, посредством которой сводили к минимуму вариации, связанные с изменением базовой линии вследствие аддитивного и мультипликативного рассеяния, с сохранением при этом всей полезной для идентификации видов информации.

По результатам проведённых экспериментальных исследований установлено, что для решения экспертных задач, связанных с установлением видовой принадлежности древесных пород, необходимо вычисление производных второго порядка по Савицкому-Голей (11 сглаживающих точек).

Далее был проведён предварительный анализ с целью выявить возможности дифференциации древесных пород торговой группы «красное дерево». Для этого ко всему набору спектральных данных применили метод главных компонент (англ. *Principal Component Analysis, PCA*). В результате установлено: объекты объединились в 4 класса, что соответствует исследуемым породам древесины.

Полученную LDA-модель применили для классификации тестового набора. В таблице 2 представлены полученные результаты.

Как видно из таблицы 2, косипо и макопе показывают самый высокий коэффициент чувствительности (100%), в то время как у сапели он самый низкий (83,3 %). В то же время коэффициент специфичности максимален у макопе и сапели — 100 %, минимален у сипо — 91,7 %. Отметим, что в общей сложности LDA-модель показала высокий коэффициент правильной классификации исследованных образцов (95,4 %), что позволяет использовать её в дальнейшем при проведении судебно-ботанических экспертиз.

Таблиця 2

Результаты LDA-классификации

	Вид деревини	Статистические параметры, коэффициент		
		чувствительности, %	специфичности, %	правильной классификации, %
Классификационная модель LDA	Косипо (<i>Entandrophragma candollei</i>)	100,0	93,8	95,4
	Макопе (<i>Tieghmella heckelii</i>)	100,0	100,0	
	Сапели (<i>Entandrophragma cylindricum</i>)	83,3	100,0	
	Сипо (<i>Entandrophragma utile</i>)	90,0	91,7	

Таким образом, результаты показали, что исследованные виды древесины торговой группы «красное дерево» (*E. candollei*, *T. heckelii*, *E. cylindricum*, *E. utile*) могут быть успешно классифицированы с использованием линейного дискриминантного анализа. В дальнейшем классификационная модель может быть улучшена благодаря включению большего числа образцов, чтобы получить больше информации относительно допустимых вариаций.

В целом можно заключить, что метод БИК-спектроскопии подходит для идентификации видовой принадлежности древесины, в том числе так называемых ценных пород — твердолиственных и тропических видов из многих регионов мира. Однако, для его эффективного применения требуется отработать процедуры отбора и пробоподготовки, разработать стандартные протоколы получения спектроскопической информации для анализа неизвестных образцов.

Список использованных источников

1. Braga J. W. B. et al. The use of near infrared spectroscopy to identify solid wood specimens of *Swietenia macrophylla* (Cites Appendix II). *Iawa Journal*. 2011. V. 32. No 2. P. 285—296.
2. Bergo M. C. J. et al. NIRS identification of *Swietenia macrophylla* is robust across specimens from 27 countries. *Iawa Journal*. 2016. V. 37. No 3. P. 420—430.
3. Colares C. J. G. et al. Near infrared hyperspectral imaging and MCR-ALS applied for mapping chemical composition of the wood specie *Swietenia Macrophylla* King (Mahogany) at microscopic level. *Microchemical Journal*. 2016. V. 124. P. 356—363.

Т. Г. Чашницька,

аспірант ННІ № 1 НАВС, старший судовий експерт ДНДЕКЦ МВС України, м. Київ, Україна,
e-mail: tsachavo@ukr.net

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ ЗА МАТЕРІАЛАМИ ВІДЕОЗАПИСУ

Анотація. Розглянуто особливості відображення зовнішності людини в матеріалах відеозапису. Визначено проблемні аспекти.

Ключові слова: матеріали відеозапису, ознаки елементів зовнішності особи, ідентифікація.

Abstract. The introduction of new technologies for surveillance and video recording using digital technologies has led to increase in the number of video recordings received for research within the framework of criminal proceedings.

Keywords: video materials, features of elements of appearance of the person, identification.

Аннотация. Рассмотрены особенности отображения внешности человека в материалах видеозаписи. Определены проблемные аспекты.

Ключевые слова: материалы видеозаписи, признаки элементов внешности человека, идентификация.

Впровадження нових технічних засобів спостереження та відеознімання з використанням цифрових технологій спричинило збільшення кількості матеріалів відеозапису, що надходять для дослідження в межах кримінальних проваджень.

Сьогодні відеозаписи є одним із найефективніших засобів попередження та розслідування протиправних дій, тому кадри відеозаписів усе частіше стають об'єктами криміналістичного вивчення у зв'язку із правопорушеннями, необхідністю визначення особи правопорушника, свідків, потерпілих. Завдяки повноті фіксування події в матеріалах відеозапису, нескладно з'ясувати механізм учинення правопорушення й надалі побудувати версію про подію.

Судово-портретна експертиза належить до традиційних видів експертиз, методичні основи її виконання достатньо розроблено ще в середині ХХ століття, накопичено значний досвід виконання таких експертиз, серед яких розроблено алгоритми дослідження зображень осіб, сфотографованих зі значним проміжком у часі, різноркурсних портретів осіб та ін.

Однак, поява нових носіїв портретної інформації в цифровій формі (файлів із зображенням особи, відеозаписів з камер спостереження та камер телефонів, кадрів з банкоматів, роздруківки кадрів відеозаписів) зумовила потребу в розробленні новітніх методичних рекомендацій для розв'язання сучасних експертних завдань.

Необхідно зважати на певні особливості відображення особи на відеозаписах, серед яких варто зазначити такі: інколи відображення обличчя людини у відеозаписі перебуває в ракурсі зверху вниз, у деяких випадках на відеозаписах відображено силуети фігур або їхні обличчя доволі часто закриті маскою, людину не часто зображено круппним планом.

Під час дослідження цифрових зображень необхідно враховувати вплив технологій на відтворення ознак зовнішності. Найчастіше експертів надходить диск або карта пам'яті із записом в електронній формі. Сучасні програмні засоби дають змогу здійснювати певні маніпуляції із зображеннями, а саме: покращувати умови зіставлення зображень, змінювати контраст і масштаб, повертати на необхідний кут, працювати із фрагментами зображення, відбирати кадри відеозапису, на яких найбільш інформативно відображено певні ознаки особи. Також використувати прийом накладення зображень одне на одне, що дасть змогу якнайповніше зіставити зображення.

І все ж переваги матеріалів відеозапису переоцінити неможливо, оскільки вони допомагають розширити сферу вивчення зовнішності людини завдяки можливості дослідити характерні рухи особи, що можуть належати до ідентифікаційного комплексу.

Доволі часто вирішуються діагностичні завдання за відеозаписами, де експерт визначає розмірні характеристики людей, зафіксованих на відеозаписі. Так, Р. С. Белкін розширення можливостей судової експертизи пов'язував із підвищенням ефективності комплексного дослідження речових доказів [1]. Практика виконання таких експертиз свідчить, що певним виходом є призначення комплексних досліджень, коли дослідження проводять фахівець у галузі цифрових технологій, відеотехнічних засобів та експерт, який обізнаний із методикою ідентифікації особи за ознаками зовнішності.

Ще однією проблемою, суттєвою для практики судово-портретних експертиз, є повільне накопичення в експертів емпіричного знання, необхідного для аналізування ознак зовнішності, оцінювання їхньої ідентифікаційної значущості, що може спричиняти суб'єктивізм. На таке оцінювання також впливає уявлення експерта про норму ознаки для певної групи осіб.

На сучасному етапі ситуація з ідентифікацією особи за матеріалами відеозапису ставить питання про модернізацію методичного забезпечення.

Список використаних джерел

1. Белкин Р. С. Курс криминалистики : В 3-х т. Т. 3. Москва : Юристъ, 1997. С. 116.
2. Корухов Ю. Г. Теоретический, методический и процессуальный аспекты комплексных экспертиз и комплексных исследований // Проблемы организации и производства комплексных экспертных исследований : сб. науч. тр. ВНИИСЭ МЮ СССР. Москва, 1985. С. 3.
3. Хахановський В. Г., Чашницька Т. Г. Ідентифікація особи за ходом, зафіксованою в матеріалах відеозапису // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. 2020. Т. 33. № 1. С. 72—80.
4. Хахановський В. Г. Теорія і практика криміналістичної інформатики : автореф. дис. ... д-ра юрид. н. Київ, 2011. 28 с.

С. В. Чорний,

кандидат технічних наук, доцент, провідний науковий співробітник
ІНЦІС «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0445-2886>, e-mail: svch1mail@yahoo.com

А. І. Роман,

старший науковий співробітник ІНЦІС «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8406-7979>, e-mail: anna_roman@ukr.net

Х. В. Луценко,

судовий експерт ІНЦІС «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7883-3764>, e-mail: about-work@ukr.net

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ЩОДО ВИОКРЕМЛЕННЯ МОВЛЕННЕВОГО СИГНАЛУ З АКУСТИЧНОГО ПОТОКУ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ІМОВІРНІСНО-СПЕКТРАЛЬНОГО МЕТОДУ

Анотація. Розглянуто основні етапи дослідження записів із використанням «Методики виділення мовленнєвого сигналу з акустичного потоку із використанням ймовірнісно-спектрального методу». У межах цієї Методики розроблено програмний продукт, який дає змогу в досліджуваних записах виокремити корисний мовленнєвий сигнал і фрагменти, які містять запис шуму, тощо.

Ключові слова: ймовірнісно-спектральний метод; штучний інтелект; експертиза відео-, звукозапису.

Abstract. Main stages while research on recordings using Methods of speech waveform highlighting from acoustic streaming using probability spectral method are considered. Software has been developed within the framework of above-mentioned methods allowing highlight separately useful speech waveform and fragments containing noise recording, etc.

Keywords: probability spectral method, artificial intelligence, forensic video and audio analysis

Аннотация. Рассмотрены основные этапы при исследовании записей с использованием «Методики выделения речевого сигнала из акустического потока с использованием вероятностно-спектрального метода». В рамках вышеуказанной Методики разработан программный продукт, позволяющий выделить в исследуемых записях полезный речевой сигнал и фрагменты, содержащие записи шума, и т. д.

Ключевые слова: вероятностно-спектральный метод; искусственный интеллект; экспертиза видео-, звукозаписи.

Сьогодні у слідчій і судовій діяльності широко застосовують відеозапис для фіксування певної слідчої (розшукової) дії цілком або окремих її елементів. Криміналістичний відеозапис є системою видів, методів та прийомів знімання, які застосовують під час проведення слідчих (розшукових), судових дій, оперативно-розшукових заходів і судових експертиз із метою розслідування кримінальних правопорушень та надання суду наочного доказового матеріалу. Переваги застосування звуко- та відеозаписувальних технічних засобів полягають у тому, що доказова інформація, здобута з їх допомогою, відрізняється об'єктивністю, наочністю, відсутністю викривлень під впливом часу та багаторазового відтворення. Використання аудіо- та відеозаписувальних засобів, заснованих на цифрових технологіях, дає змогу фіксувати, зберігати й передавати інформацію в електронно-цифровій формі.

Така форма подання інформації забезпечує високу якість фіксування, компактність, надійність, швидкість і зручність у застосуванні технічних засобів фіксування [1].

Один із найважливіших етапів експертизи відео-, звукозапису — це прослуховування записів судовим експертом. Типові відео-, звукозаписи, які надають для виконання судової експертизи, містять значні за часом обсяги фонових шумів, прослуховування яких значно збільшує час проведення експертизи, збільшує втомлюваність експерта, знижує його увагу.

У Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» розробили «Методичку виділення мовленнєвого сигналу з акустичного потоку із використанням ймовірнісно-спектрального методу», на базі якої створили програмний продукт, що допомагає скоротити час на проведення експертизи за рахунок автоматизації процесів і застосування систем розпізнавання мовлення на основі методів штучного інтелекту.

Цей програмний засіб дає змогу виокремити шум, фрагменти з відсутністю мовленнєвого сигналу або корисний мовленнєвий сигнал у записах, наданих на дослідження експертам, а саме: відео-, фонограмах, у записах слідчих дій (обшуку, допиту, затримання тощо), наданих як зразки усного мовлення, що, зі свого боку, прискорює процес сегментації усного мовлення під час проведення ідентифікаційних інструментальних досліджень.

Основними об'єктами дослідження за цією методикою є цифрові відео-, звукозаписи різних форматів або окремі фрагменти таких записів.

До порівняльних об'єктів дослідження належать:

- цифрові записи зі зразками мовлення, що отримуються з баз записів або в результаті експертних, слідчих та інших дій на носіях інформації у звукових файлах різних форматів;
- цифрові записи зі зразками фонових шумів, що отримуються з баз записів або в результаті експертних, слідчих та інших дій на носіях інформації у звукових файлах різних форматів.

Загальна схема оброблення інформації за Методикою містить два загальні етапи — тренування та класифікації, що наведено на рис. 1. На етапі тренування створюють базу спектральних особливостей і тренувані на зразкових записах моделі, які використовують на етапі класифікації для поточного оброблення досліджуваних записів [2].

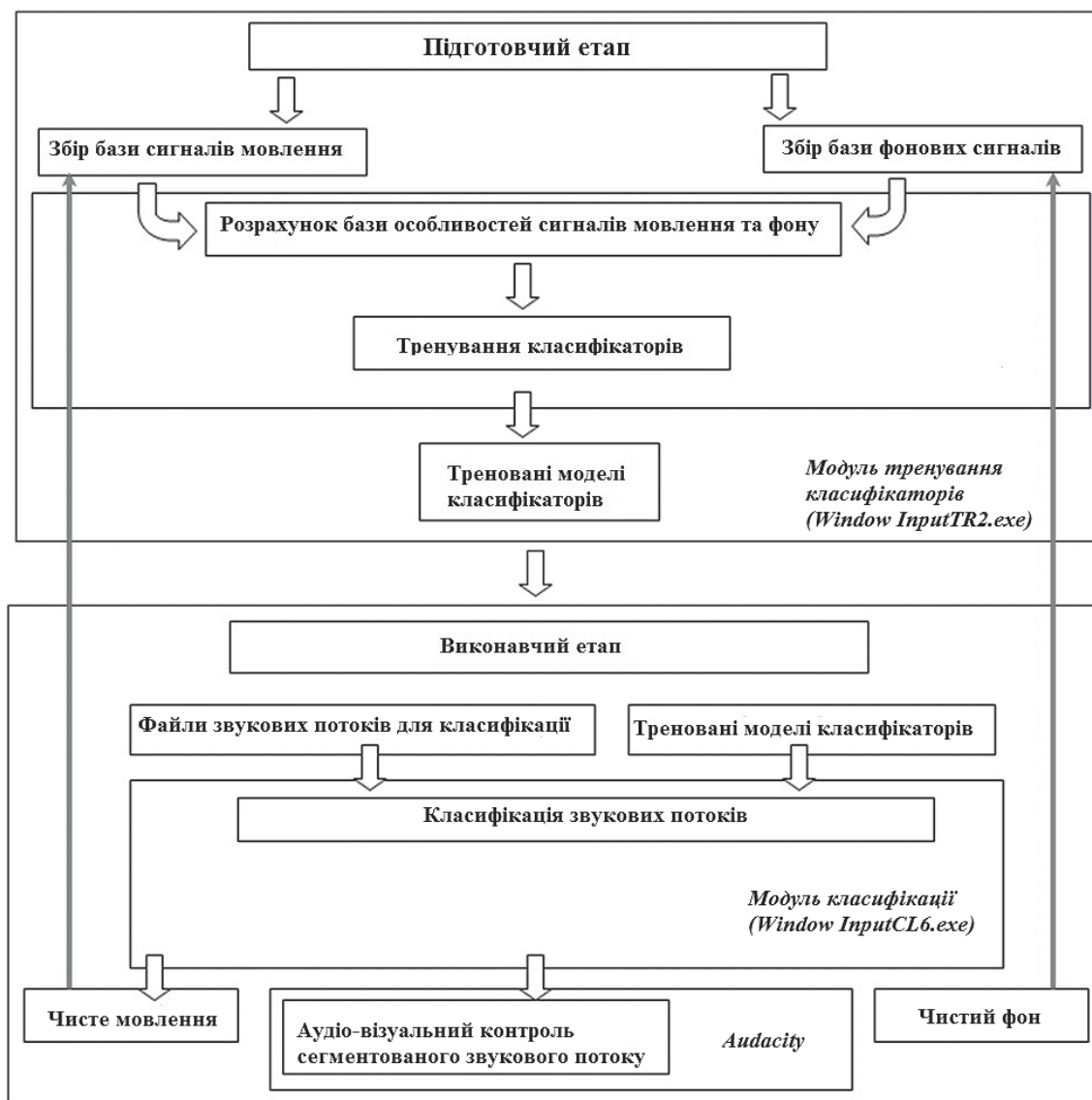

Рис. 1. Загальна схема оброблення звукового потоку

Методику можна застосовувати під час проведення судових експертиз за спеціальностями: 7.1 «Технічне дослідження матеріалів та засобів відео-, звукозапису», 7.2 «Дослідження диктора за фізичними параметрами усного мовлення, акустичних сигналів та середовищ», 7.3 «Лінгвістичне дослідження усного мовлення».

Основні завдання, що вирішують у Методиці:

- виявлення шумових фрагментів запису, що не містять мовлення;
- виявлення мовленнєвих фрагментів запису, що не містять шуму;
- нове спеціалізоване програмне забезпечення для автоматизації досліджень;
- створення баз даних мовленнєвих фрагментів і шуму для перенавчання програмного забезпечення на основі методів штучного інтелекту;
- автоматичне створення файлу, який містить лише шумові фрагменти запису, що не містять мовлення;
- автоматичне створення файлу, який містить лише мовленнєві фрагменти запису, що не містять шуму;

- автоматичне створення файлу, у якому промарковано фрагменти, що містять лише шум без видалення корисного мовленнєвого сигналу (із можливістю прослуховування промаркованих фрагментів) [2].

Розроблено програмний продукт, який дає змогу втричі скоротити час проведення досліджень на етапі сегментації усного мовлення під час проведення ідентифікаційних інструментальних досліджень,— за рахунок автоматизації процесу видалення інформації, яка не містить корисного сигналу.

Список використаних джерел

1. Невгад В. В., Дударець Р. М., Саковський А. А. та ін. Проведення слідчих (розшукових) дій із застосуванням звуко- та відеозаписувальних технічних засобів : метод. рек. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. 67 с.
2. Розробка методики виділення мовленнєвого сигналу з акустичного потоку із використанням ймовірно-спектрального методу : звіт НДР (заклуч.) / МЮУ ХНДІСЦЕ ; кер. С. В. Чорний ; викон.: О. І. Брендель, А. І. Роман та ін. Харків : ХНДІСЦЕ, 2019. 136 с.

М. О. Шамраєнко,

судовий експерт сектору № 1 (м. Пологи) відділу судової експертизи (м. Мелітополь)
Запорізького НДЕКЦ МВС України, м. Пологи, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9853-5884>, e-mail: maksim.shamraenko@gmail.com

В. А. Мусір,

старший судовий експерт сектору № 1 (м. Пологи) відділу судової експертизи (м. Мелітополь)
Запорізького НДЕКЦ МВС України, м. Пологи, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9011-1622>, e-mail: expvetal@gmail.com

ДОРІЖКА СЛІДІВ НІГ ТА ЇЇ КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Анотація. Експертиза слідів ніг є актуальною і значущою для успішного розслідування та розкриття злочинів — з огляду на здобуту первинну (оперативну) і доказову інформацію. Найчастіше об'єктами її дослідження є сліди взуття, вилучені на місці події. Сліди ніг (взуття) людини відображають інформацію про різні обставини події, що сталася, а також характерні ознаки особи, яка їх залишила.

Ключові слова: сліди ніг, доріжка слідів, слідоутворювальний об'єкт.

Abstract. *Traces of human feet throughout the development of criminalistics have been indispensable in the detection of criminal offenses, because their presence is detected at almost every inspection of the scene. Expertise of footprints is relevant and significant given the primary (operational) and evidence obtained for the successful investigation and detection of crimes. The main objects of her research are the traces of shoes removed at the scene. Footprints (shoes) of a person reflect information about the various circumstances of the event that occurred, as well as the characteristics of the person who left them. That is, obtaining data useful for the detection of the crime and the identification of the offender.*

Keywords: *footprints, path traces, trace-forming object.*

Аннотация. Экспертиза следов ног актуальна и значима для успешного расследования и раскрытия преступлений — учитывая полученную первичную (оперативную) и доказательную информацию. В основном объектами её исследования становятся следы обуви, изъятые на месте происшествия. Следы ног (обуви) человека отражают информацию о различных обстоятельствах произошедшего, а также характерные признаки лица, их оставившего.

Ключевые слова: следы ног, дорожка следов, следообразующий объект.

Сліди ніг людини впродовж усього часу розвитку криміналістики посідали одне з чільних місць у розкритті кримінальних правопорушень, адже їх виявляють майже під час кожного огляду місця події. Сліди ніг і взуття — це відбитки морфологічних особливостей будови ніг, шкірного рельєфу або рельєфу підошви взуття, які виникають унаслідок різних рухів людини, пов'язаних із переміщенням її тіла у просторі. За цими слідами можна з'ясувати як обставини вчинення кримінального правопорушення, так і деякі особливості суб'єкта, який їх залишив, що є необхідним для визначення його особи.

Сліди ніг людини можна поділяти за різними загальними критеріями поділу слідів рук та інших трасологічних об'єктів, а також:

- за слідоутворювальним об'єктом (сліди взуття, сліди босих ніг, сліди ніг у шкарпетках (панчохах));
- за кількістю залишених слідів ніг (одиначний слід ноги, групові сліди, або доріжка слідів);
- за слідами босих ніг і взутих у шкарпетки (панчохи) ототожнюють людину, а за слідами взутих ніг — взуття, а вже за ним — людину;
- за механізмом утворення сліди ніг можуть бути об'ємними або поверхневими.

Доріжкою слідів називають безперервну низку слідів, залишених послідовно правою та лівою ногою. Довжина доріжки слідів може бути різною: чим вона довша, тим більше можливостей для визначення за нею ознак особи. Мінімальною (щодо можливості такого дослідження) вважають доріжку слідів завдовжки відповідно 7—8 кроків.

У доріжці слідів можна виокремити такі ознаки (елементи):

- лінія напрямку руху, яка вказує напрямок, у якому відбувається переміщення людини під час її ходи. Форму цієї лінії значною мірою зумовлено фізичним і психічним станом особи;
- лінія ходи є ламаною лінією, що з'єднує центри відбитків задніх зрізів слідів. За цією лінією відбувається переміщення центру ваги тіла під час ходи або бігу, про особливості цього переміщення свідчатиме її конфігурація;
- довжина кроку — це величина розмаху перенесеної вперед ноги. Визначають довжину кроку правої і лівої ноги; вона залежить від швидкості пересування людини, її зросту, віку, статі та інших характеристик;
- ширина розстановки ніг — це відстань, що визначає поперечне розміщення ніг людини під час ходи або бігу. На ширину розстановки ніг також можуть впливати вантаж, який несе особа, та її професія;
- кут розвороту стопи відображає положення стопи правої і лівої ніг у момент їх зіткнення зі слідосприймальною поверхнею. Кожній нозі властивий свій кут розвороту стопи. Він може бути: позитивним (носки стоп під час ходи повернуті назовні), нульовим (коли осьові лінії слідів стоп паралельні лінії напрямку руху) і негативним (носки стоп під час ходи повернені всередину). Кут розвороту стоп характеризує не тільки особливості ходи конкретної особи, а може свідчити про стать (у чоловіків він зазвичай більший, ніж у жінок), перенесені особою захворювання нижніх кінцівок [2].

Сукупність цих ознак дає змогу зробити припущення про окремі характерні ознаки особи, чим виокремити її

з-поміж підозрюваних осіб. Так, за названими вище ознаками, узятими в сукупності, можна приблизно виявити та проаналізувати інформацію за трьома напрямками щодо:

- 1) злочинця (стать, вік, зріст, професія, наявність спеціальної підготовки, функціональні особливості нижніх кінцівок, психічний і фізичний стан і т. ін.);
- 2) взуття (тип, модель, розмір, особливості підшви, відображені особливості експлуатації тощо);
- 3) механізму вчиненого злочину загалом або його частин (шляхи проникнення та відходу, напрямок пошуків, взаємодія з різними об'єктами, кількість людей і т. ін.).

Отже, доріжка слідів ніг містить додаткові ознаки для ідентифікації особи за особливостями ступні або взуття. Вивчення доріжки слідів на місці події дає змогу здобути відомості про механізм події, фізичні ознаки, стать, хворобливий або стомлений стан і патології ходи людини, яка залишила сліди.

Однак, як свідчить аналіз практики, іноді трапляється криміналістичне недооцінювання цих слідів. Водночас більшість вилучених слідів поодинокі. У деяких випадках є змога зафіксувати й дослідити доріжки слідів ніг (взуття), що має значно більшу інформативність, аніж окремий слід. Спеціалісти-криміналісти, з огляду на ці обставини, необгрунтовано звужують коло своїх завдань у разі її виявлення: усю роботу обмежують переважно фіксуванням і вилученням окремих, найчіткіше виражених у ній слідів.

К. А. Шаповал,

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1826-5261>, e-mail: katjshapoval@ukr.net

ДО ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ПСИХОЛОГО-ПСИХІАТРИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ, СКОЄНИХ УНАСЛІДОК ЗАСТОСУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Анотація. Розглянуто можливості комплексної психолого-психіатричної експертизи під час розслідування вбивств, скоєних унаслідок застосування домашнього насильства.

Ключові слова: домашнє насильство, убивство, комплексна психолого-психіатрична експертиза.

Abstract. The abstract is dedicated to consideration of issues associated with possibilities of a multidisciplinary forensic psychological-psychiatric examination while investigation of murders committed in connection with domestic violence.

Keywords: domestic violence, murder, multidisciplinary forensic psychological-psychiatric examination.

Аннотация. Рассмотрены возможности комплексной психолого-психиатрической экспертизы при расследовании убийств, совершённых вследствие применения домашнего насилия.

Ключевые слова: домашнее насилие, убийство, комплексная психолого-психиатрическая экспертиза.

Кількість кримінальних правопорушень, скоєних у межах такого соціального інституту, як родина, повсякчас зростає. На це звертають увагу законодавці, про що свідчить доповнення Кримінального кодексу України (далі — *КК України*) ст. 126-1 «Домашнє насильство» [1],

Увесь же комплекс ознак доріжки слідів ніг найчастіше не виявляють і не фіксують, тоді як на підставі цього комплексу ознак можна, з одного боку, значно звужити коло підозрюваних осіб, з іншого — скласти можливий «портрет» розшукуваного злочинця. Натомість найчастіше у протоколі огляду місця події висвітлюють лише окремі результати вимірювань доріжки слідів, за якими практично неможливо судити навіть приблизно про характерні ознаки особи, яка залишила доріжку слідів ніг (взуття). Через це втрачається можливість надати неоціненну допомогу у висуванні й перевірці оперативно-розшукових версій, розшуку злочинця за «гарячими слідами», плануванні невідкладних оперативно-розшукових заходів [1, с. 30].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що доріжка слідів ніг (взуття) є недооціненою та значущою з погляду здобуття первинної й доказової інформації для успішного розкриття та розслідування злочинів. Фахівець має знати, що хода кожної людини — індивідуальна, тому кожна людина залишає свою доріжку слідів, яка відрізняється від доріжки слідів, залишеної іншою людиною.

Список використаних джерел

1. Кофанов А. В. Криміналістична техніка : навч. посіб. : у 2 кн. Кн. 2. Київ : КИІ, 2011. 352 с.
2. Мультимедійний підручник «Криміналістика» / Національна академія внутрішніх справ. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/kriminalist/lections/lection_2.6.html (дата звернення: 18.02.2021).

прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2]. Найтяжчим і невідворотним результатом застосування домашнього насильства є смерть особи.

Під час розслідування вбивств, скоєних унаслідок застосування домашнього насильства, виникає необхідність у застосуванні спеціальних знань, передусім — у галузі медицини, психіатрії та психології.

У науковому та практичному середовищі постійно виникають дискусійні питання щодо особливостей призначення та проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних проваджень. Так, значну роль для вирішення таких проблем відіграють наукові праці І. В. Пирога, М. Г. Щербаковського та ін. Проблемаам судової психіатрії приділили свою увагу такі науковці, як В. Р. Ілейко, А. В. Каніщев, О. П. Олійник, О. В. Радзевілова, О. А. Ревенок та ін. Вони досліджували питання, пов'язані з особливостями проведення судово-психіатричної експертизи, комплексної судової психолого-психіатричної експертизи тощо. Особливості судово-психологічних експертиз розглянуто в наукових працях А. Г. Козлової, І. В. Озерського та ін. Окремі теоретичні аспекти психологічної експертизи щодо потерпілих у кримінальних провадженнях за фактом домашнього насильства розглядала М. Л. Михеева.

Аналіз слідчої та судової практики кримінальних проваджень за фактом вчинення вбивств свідчить, що під час розслідування вагоме місце належить судово-психіатричній експертизі підозрюваних, яка дає змогу визначити психічний стан особи як на момент вчинення злочину, так і після нього [3, с. 213], а щодо потерпілих від домашнього насильства — судово-психологічній експертизі. Призначення органом досудового розслідування або судом судово-психологічної експертизи за фактом домашнього насильства вмотивовано тим, що особи, які постраждали від насильства, потребують аналізу таких психологічних характеристик, як індивідуально-психологічні особливості мотиваційної, інтелектуальної, емоційно-вольової та поведінкової складових особистості. Діяльність психолога-експерта дає змогу з'ясувати механізми та характер ступеня страждань потерпілого, наявність почуття страху, тривожності, деформацію самооцінки, залежність від правопорушника. Перелік питань, які вирішує судова експертиза, передбачає аналіз психологічних аспектів ситуацій справи, особливостей її сприймання й оцінювання, ставлення до кривдника й до самої себе, можливостей адаптації та стійкості до впливу стресових ситуацій [4, с. 458—459]. Цю позицію також поділяє Т. В. Іщенко, зауважуючи, що в усіх кримінальних провадженнях за фактом домашнього насильства необхідно призначати судово-психологічні експертизи для з'ясування причинового зв'язку між учиненими протиправними діями й наслідками для потерпілих [5, с. 242].

Підозрюваний за вбивство, скоєне внаслідок застосування домашнього насильства, може бути як кривдником, так і жертвою домашнього насильства. Підозрюваний є кривдником, якщо він вчинив домашнє насильство, яке спричинило загибель жертви. Жертва домашнього насильства є підозрюваною особою у разі скоєння вбивства через помсту за вчинення домашнього насильства щодо неї, також можливі випадки перевищення меж необхідної оборони для захисту від домашнього насильства.

У зв'язку з викладеним вище виникає необхідність призначити та провести комплексну психолого-психіатричну експертизу під час розслідування вбивств, скоєних унаслідок застосування домашнього насильства, оскільки та сама процесуальна особа може виступати у різних статусах щодо домашнього насильства й переживати різні психологічні, емоційні та вольові стани тощо.

Доцільність призначення комплексних психолого-психіатричних експертиз зумовлено потребою вирішення експертами суміжних із психологією та психіатрією питань. Такі експертизи дають змогу найповніше оцінити ступінь і глибину психічного розладу підозрюваного. При цьому компетенція психіатра поширюється на розкриття та кваліфікацію аномальних, патологічних особливостей особистості, а компетенція психолога — на визначення структури особистісних особливостей обстежуваної особи (як тих, що не виходять за межі норми, так і тих, що складають картину особистісної дисгармонії); аналіз конфліктної ситуації, мотивів поведінки її учасників; визначення характеру емоційної реакції, ступеня її інтенсивності; вплив на поведінку обстежуваної особи під час здійснення вбивства.

Отже, комплексна психолого-психіатрична експертиза як найефективніша процесуальна форма реалізації загальнонаукового підходу до експертного дослідження заснована на інтегративному використанні наукових і методичних можливостей судово-психологічної та судово-психіатричної експертизи [6, с. 99].

Зважаючи на перелік основних завдань комплексної психолого-психіатричної експертизи в царині досліджуваних нами вбивств, можна визначити схильність особи до вчинення різного роду домашнього насильства або можливості протистояння такому домашньому насильству, що спричинило смерть особи. Правильне розуміння дій, які виникли в момент скоєння злочинного діяння — вбивства, психологічного стану (як жертви, так і кривдника) має важливе значення для кваліфікації злочинного діяння. Так, перед слідчим можуть сформуватися передумови для різного виду кваліфікацій кримінальних правопорушень згідно з нормами КК України, наприклад: ст. 115 «Умисне вбивство», ст. 116 «Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання», ст. 118 «Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення», ст. 120 «Доведення до самогубства». Для вирішення слідчим названих вище питань є вкрай необхідним призначення комплексної психолого-психологічної експертизи підозрюваного для проведення кваліфікованого провадження.

Слід також зауважити, що у разі вбивства, скоєного внаслідок застосування домашнього насильства у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, призначення комплексної психолого-психіатричної експертизи вирішує значне коло питань, необхідних для з'ясування істини у кримінальному провадженні, та усуває необхідність додаткового призначення судово-наркологічних експертиз.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 23.02.2021).
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 23.02.2021).
3. Мотлях О. І., Іщенко Т. В. Специфіка призначення судово-психіатричних експертиз у розслідуванні домашнього насильства. Порівняльно-аналітичне право. 2020. № 2. С. 212—215.
4. Міхєєва О. І., Міхєєва М. Л. Проблема судової психологічної експертизи потерпілих від домашнього насильства у сучасному науковому психологічному дискурсі. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. 2019. Вип. 19. С. 456—463.
5. Іщенко Т. В. Судові експертизи, які призначаються під час розслідування домашнього насильства: аналітичний огляд. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2020. № 1. С. 238—244.
6. Антошук А. О. Щодо необхідності призначення та проведення психолого-психіатричної експертизи підозрюваної у вбивстві новонародженої дитини. Криміналістичний вісник. 2016. № 1 (25). С. 97—101.

О. І. Шведик,

судовий експерт Чернівецького НДЕКЦ МВС України, м. Чернівці, Україна,
e-mail: nnaf44@gmail.com

ОСНОВИ МЕТОДИКИ ВИЗНАЧЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ПРИМІЩЕНЬ У СУДОВІЙ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Серед значної кількості запитань судова будівельно-технічна експертиза вирішує питання, що дають змогу визначити функціональне призначення приміщень, будівель та їх належність. Метою цієї дослідницької роботи є опис і стисла характеристика тих особливостей, на які необхідно звертати увагу під час вирішення цих питань.

Ключові слова: судова будівельно-технічна експертиза, функціональне призначення приміщень.

Abstract. Forensic structural engineering among a significant number of questions solves issues that help to establish premise functional purpose, buildings and their affiliation. The purpose of this research is describing and brief description features that need to be considered when addressing these issues.

Keywords: forensic structural engineering, functional premise purpose.

Аннотация. Среди значительного количества вопросов судебная строительно-техническая экспертиза решает вопросы, помогающие установить функциональное назначение помещений, зданий и их принадлежность. Целью этой исследовательской работы является описание и краткая характеристика тех особенностей, на которые необходимо обращать внимание при решении этих вопросов.

Ключевые слова: судебная строительно-техническая экспертиза, функциональное назначение помещений.

Судова будівельно-технічна експертиза з визначення функціонального призначення приміщень не схожа на інші напрями будівельно-технічної експертизи, має свою специфіку. Проблемою є відсутність методики та доволі малий об'єм інформації в експертному середовищі про дослідження питання функціонального призначення приміщень. Це питання часто зустрічається під час розгляду цивільних і господарських судових справ, зокрема, у разі відсутності документації на приміщення, визнання недійсними документів про надання функціонального призначення приміщенню, самовільного будівництва чи переобладнання приміщень.

У тезах розглянуто особливості, які слід враховувати під час вирішення питання визначення функціонального призначення приміщень. Ця доповідь може стати основою для розроблення положень відповідної методики.

Метод визначення функціонального призначення приміщень ґрунтується на індукційному дослідженні об'єктів експертизи та зроблених на його підставі логічних міркуваннях і висновках. Здійснення експертизи за такими питаннями щонайменше потребує наявності базових спеціальних знань, однак, додаткова інформація про цей вид досліджень запозичена із практичного досвіду, що сприятиме більш якісному виконанню експертизи й обґрунтованості наданого висновку.

Наразі законодавство розрізняє дві групи приміщень — житлові та нежитлові. Їх призначення можна назвати загальним для всіх приміщень. Ці дві групи не мають конкретизованої функції, а для визначення такого призначення потребують наявності у приміщенні не стільки ознак функціональності, скільки відповідності його певним вимогам, що забезпечує приміщенню правовий режим. До прикладу, чинна нормативна база окреслює житлове приміщення як приміщення, що опалюється, розташоване в надземній частині будинку, призначене для цілорічного проживання та відповідає санітарно-гігієнічним вимогам. Тобто невідповідність приміщення зазначеним вимогам визначає його належність до нежитлових.

Конкретні функції приміщень спершу закладають у проектній документації, а закріплюють після здавання об'єкта в експлуатацію та належним фактичним його використанням.

Окремо слід звернути увагу на виконання експертизи щодо визначення функціонального призначення приміщень під час будівництва. У більшості випадків незавершеність будівельного процесу й відсутність фактичного використання приміщень не дають експертові змоги зібрати достатньо ознак для визначення функціонального призначення приміщень. Отже, за відсутності чітких ознак, а також відсутності акту введення приміщень в експлуатацію неможливо встановити функціональне призначення приміщення. Такі приміщення слід класифікувати як об'єкти незавершеного будівництва.

Головними факторами для визначення функціонального призначення приміщень є ознаки, що характеризують приміщення. Основними визначальними ознаками можна вважати: місце розташування й об'ємно-просторові параметри приміщень, зв'язки з іншими приміщеннями та спосіб його використання, наявність інженерних комунікацій у приміщенні й розміщення обладнання тощо. Збирання даних про такі ознаки під час огляду об'єкта дослідження та здійснення аналізу здобутої інформації дають змогу експертові визначити функціональне призначення приміщень.

Розглянемо послідовність визначення функціонального призначення приміщення на прикладі кухні у двоповерховому одноквартирному житловому будинку. Передусім, окрім документальних матеріалів, необхідно під час огляду зібрати дані про такі ознаки: 1) місце розташування — на першому поверсі в північно-східній частині будинку; 2) об'ємно-просторові параметри — приміщення ізольоване огорожувальними конструкціями, показники ширини, висоти і площі перевищують мінімально встановлені для приміщень кухні у ДБН В.2.2-15:2019 «Житлові будинки. Основні положення» [2]; 3) зв'язки з іншими приміщеннями — пов'язана з коридором через двері; 4) спосіб використання — фіксується, якщо використання здійснюється

під час огляду; 5) інженерні комунікації — наявні електричні, газові, водопровідні й каналізаційні мережі; забезпечене вентиляційними каналами, природним і штучним освітленням; 6) технологічне обладнання — мийка, холодильник, газова плита, вентиляційна витяжка. ДБН В.2.2-15:2019 «Житлові будинки. Основні положення» визначає, що кухня — підсобне приміщення для приготування їжі, зберігання продуктів, їх термообробки. Згідно з цим самим документом, кухня — підсобне приміщення квартири завширшки не менше 1,8 м, заввишки не менше 2,1 м, мінімальної площі у 8 м². Кухня має бути обладнана мийкою та плитою для приготування їжі. Приміщення кухні повинно бути забезпечене припливно-витяжною вентиляцією і мати природне освітлення. Додатково під час дослідження необхідно використовувати нормативні документи, що регулюють застосування обладнання й інженерних мереж у приміщеннях (зокрема таких, як ДБН В.2.5-20:2018 «Газопостачання. Інженерне обладнання будинків і споруд» [3]).

Отже, порівнявши наведені ознаки та параметри, можна дійти висновку, що зазначене в прикладі приміщення ідентифікується як нежитлове допоміжне приміщення житлового будинку — приміщення кухні.

Водночас, визначаючи функціональне призначення приміщення, в окремих випадках у дослідженні необхідно приділити увагу розмежуванню понять «допоміжні» і «нежитлові» приміщення, зважаючи на місце їх розташування, загальну характеристику, наявність обладнання, а також спосіб і порядок їх використання. Допоміжне приміщення найчастіше є складовою комплексу

приміщень і використовується одночасно з іншими приміщеннями, призначене для обслуговування основних приміщень і за правовим статусом належить до спільного майна будинку [1].

У підсумку зазначимо, що в цій роботі наведено та проаналізовано загальні поняття, якими послуговуються для визначення функціонального призначення приміщень. Також проаналізовано характерні ознаки приміщень, що можуть бути об'єктами досліджень. Висвітлено основні правила визначення функціонального призначення приміщень. Здобуті результати мають практичний інтерес і можуть стати в пригоді для застосування в експертній практиці під час вирішення завдань, поставлених перед експертом будівельно-технічного напрямку.

Список використаних джерел

1. Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку : Закон України від 14.05.2015 р. № 417-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417-19> (дата звернення: 18.02.2021).
2. ДБН В.2.2-15:2019. Будинки і споруди. Житлові будинки. Основні положення : затв. наказом Міністерства розвитку, будівництва та ЖКГ України від 26.03.2019 р. № 87 [Чин. з 2019-12-01]. URL: https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/dbn_v_2_2_15_2015_zhitlovi_budinki_osnovni_polozhennja/1-1-0-1184 (дата звернення: 18.02.2021).
3. ДБН В.2.5-20:2018. Інженерне обладнання будинків і споруд. Зовнішні мережі та споруди. Газопостачання : затв. наказом Міністерства розвитку, будівництва та ЖКГ України від 15.11.2018 р. № 305 [Чин. з 2019-07-01]. URL: <https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/1-1-0-360> (дата звернення: 18.02.2021).

І. Л. Шебалков,

старший науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8325-8327>, e-mail: shebalkov@ukr.net

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Дослідження військових правопорушень має свою специфіку і потребує змістовного аналізу під час проведення військових досліджень. Низька якість наданих матеріалів суттєво впливає на об'єктивність і повноту експертного дослідження, отже — не дає змоги правильно визначити всі обставини досліджуваної події.

Ключові слова: військові злочини, специфіка проведення військової експертизи, об'єктивність і повнота експертного дослідження.

Abstract. The pre-release of the victorious legalists, has its own specifics and the need for a drastic analysis in the conduct of the victorious precept. The quality of the materials produced is low, but the sutta is injected into the reality and the need for expert advice, and as a result, it will not give the opportunity to properly value due to all the surroundings of the illusory background.

Keywords: war crimes, specificity of military examination, objectivity and completeness of expert research.

Аннотация. Исследование военных преступлений имеет свою специфику и нуждается в содержательном анализе при проведении военных исследований. Низкое качество предоставляемых материалов существенно

влияет на объективность и полноту экспертного исследования, следовательно — не позволят правильно определить все обстоятельства исследуемого события.

Ключевые слова: военные преступления, специфика проведения военной экспертизы, объективность и полнота экспертного исследования.

Аналіз кількості призначених для проведення в ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса» військових експертиз і досліджень з урахуванням кваліфікації військових злочинців або злочинців і правопорушень, скоєних військовослужбовцями, свідчить про їх суттєве збільшення щороку.

Так, військові дії на Сході України військовослужбовців Збройних сил України та прирівняних до них осіб інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України, які з березня 2014 року брали участь в Антитерористичній операції на території Луганської та Донецької областей, а з квітня 2018 року — в операції Об'єднаних сил для забезпечення національної безпеки та цілісності державного кордону, спричинили та продовжують спричиняти збільшення кількості військових злочинців саме в цих регіонах.

Страшна трагедія 26 вересня 2020 року на Харківщині під Чугуєвом, де під час проведення планових льотних навчань Повітряних сил ЗСУ сталося падіння транспортно-го літака Ан-26Ш, що призвело до загибелі 27 військово-службовців і тривале проведення слідчих дій, спричиняє збільшення строку судового розслідування, визначення причини її настання та винних осіб.

Така категорія справ, як військові злочини та правопорушення, скоєні військовослужбовцями та прирівняними до них особами, має свою специфіку і містить різноманітні за складом і ступенем протиправної дії чи бездіяльності, які можуть завдати значної шкоди або становити суспільну небезпеку, і потребує дуже змістовного аналізу кожного правопорушення під час проведення військових експертних досліджень.

Так, військовим злочинам присвячено XIX розділ КК України «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» [1], а коло військових правопорушень визначене в главі 13-Б КУпАП «Військові адміністративні правопорушення» [2].

Встановлення всіх обставин зазначених військових злочинів і правопорушень належить до завдань військової експертизи. Проведення цього виду досліджень потребує від судового експерта спеціальних знань у військовій сфері: знань функціональних військових обов'язків, порядку прийняття рішень командирами й начальниками з урахуванням конкретних обставин досліджуваної події, порядку зберігання і використання військової техніки та зброї.

Проте, під час проведення військових експертиз і досліджень у судових експертів виникають проблеми саме нормативно-правового регулювання у сфері експертного забезпечення правосуддя.

Відповідними статтями Закону України «Про судову експертизу» [3] передбачено:

- у ст. 3 — «судово-експертна діяльність здійснюється на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження»;
- у ст. 12 — «експерт зобов'язаний: 1) провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок»;
- у ст. 13 — право експерта «подавати клопотання про надання додаткових матеріалів».

Відповідно до вимог Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [4]:

- абз. 12 п. 2.1 — «експерт може відмовитися від проведення експертизи, якщо наданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків, а витребувані додаткові матеріали не надані, або якщо поставлені питання виходять за межі його спеціальних знань. Повідомлення про відмову повинно бути вмотивованим»;
- абз. 1 і 4 п. 2.3 «Експерту забороняється: <...> самостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню, а також вибирати вихідні дані для проведення експертизи, якщо вони відображені в наданих йому матеріалах неоднозначно».

Експертна практика проведення військових експертиз і досліджень, з урахуванням вимог чинного законодавства, дає змогу констатувати, що в деяких випадках дотримання принципу повноти експертного дослідження може бути поставлено під сумнів, у разі якщо:

- особа чи орган, що призначає експертизу, не є фахівцем у певній галузі знань, тому не може самостійно визначити обсяг необхідних матеріалів і зразків, передбачених певною методикою проведення дослідження, які потрібні експертові для вирішення поставлених завдань;
- особа, яка проводить розслідування у провадженнях про військові злочини (кримінальні правопорушення проти обумовленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними під час проходження ними навчальних або спеціальних зборів) або у справах про адміністративні правопорушення, скоєні військовослужбовцями та прирівняними до них особами, з урахуванням особливого (спеціального) суб'єкта — військовослужбовця, не має елементарного досвіду військової служби, не обізнана зі специфікою завдань, покладених на військові формування, та не знає про особливості військової дисципліни й культури;
- особа чи орган, що призначає експертизу, територіально розташовані або пов'язані з військовою частиною або її керівним складом, де трапилася досліджувана подія, що може створити умови для не-об'єктивності наданих матеріалів;
- особа, яка здійснювала першочергові слідчі дії, неякісно провела огляд і фіксацію місця події, вилучила слідову інформацію та збрала доказову базу через певні причини, іноді незалежні від неї.

Також слід зазначити, що відповідно до чинного законодавства в межах проведення експертного дослідження питання достатності та якості наданих для дослідження матеріалів може вирішити лише сам експерт під час їх попереднього вивчення. Відповідно до деяких методик, в окремих випадках під час проведення досліджень експерт може провести дослідження в межах лише наданих матеріалів без урахування їх повноти та натурального огляду об'єктів дослідження. Право експерта заявляти клопотання в деяких випадках дає йому змогу без запиту додаткових матеріалів також відмовитися від вирішення окремих питань, мотивуючи це недостатністю наданих для дослідження матеріалів.

Аналіз названих вище причин та умов свідчить про те, що на об'єктивність і повноту проведення експертних досліджень (зокрема, у межах військової експертизи) впливає багато чинників, які залежать не лише від експерта, а й від особи, яка призначила відповідні дослідження. Лише плідна взаємодія між слідчим (або іншою особою, що призначила проведення експертизи) та експертом допоможе правильно сформулювати питання, визначити проблемні аспекти, які в подальшому (після проведення експертного дослідження) дадуть змогу правильно визначити всі обставини досліджуваної події й ухвалити правосудне рішення.

Резюмуючи, маємо зазначити, що в процесі проведення судової військової експертизи варто зважати на специфічність використання спеціальних знань, специфічність об'єктів і методів експертного аналізу під час дослідження військових злочинів та правопорушень.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 18.02.2021).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змін. та допов.).

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n3792> (дата звернення: 18.02.2021).

3. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 18.02.2021).
4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 18.02.2021).

В. М. Шевченко,

кандидат хімічних наук, Харківський НДЕКЦ МВС України, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4717-0037>, e-mail: vetal1313@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ СТОРОННІХ ДОМІШОК В ҐРУНТОВИХ ОБ'ЄКТАХ

Анотація. Наведено окремі приклади дослідження найбільш поширених твердих домішок під час проведення судово-грунтознавчих експертиз. Розглянуто особливості криміналістичної оцінки результатів дослідження домішок, виявлених під час дослідження ґрунтових об'єктів.

Ключові слова: судово-грунтознавча експертиза, ґрунтові об'єкти, домішки, криміналістична оцінка.

Abstract. Some examples of research on the most widespread solid impurities while carrying out soil forensic examinations are outlined. Peculiarities of forensic evaluation of research results on impurities detected during the study of soil objects are considered.

Keywords: soil forensic examination, soil objects, impurities, forensic evaluation.

Аннотация. Приведены отдельные примеры исследования наиболее распространённых твёрдых примесей при проведении судебно-почвоведческих экспертиз. Рассмотрены особенности криминалистической оценки результатов исследования примесей, обнаруженных во время исследования почвенных объектов.

Ключевые слова: судебно-почвоведческая экспертиза, почвенные объекты, примеси, криминалистическая оценка.

Окрім основних ґрунтових компонентів (гумусових і гумусово-глинистих часток, зерен мінералів та гуміфікованих рослинних залишків), у ґрунтових об'єктах майже завжди зустрічаються включення неґрунтового походження — домішки.

Домішки представлено включеннями різноманітних за походженням часток, пов'язаних із діяльністю людини (вугілля, будівельне сміття, скло, фарба, шлаки тощо), і хімічних речовин (важких металів, пестицидів, нафтопродуктів тощо). Значну частину твердих домішок складають технічні або штучні породи (бетон, шлаки, цементний клінкер, цегла тощо).

Зважаючи на завдання, як фахівці вирішують у межах судово-грунтознавчої експертизи, вивчення домішок неґрунтового походження має важливе значення як в ідентифікаційних, так і в діагностичних дослідженнях [1, с. 102—105].

У контексті вирішення діагностичних завдань (характеризування невідомої ділянки місця події) засміченість

ґрунтів має особливе значення для антропогенних і техногенних ландшафтів. Ґрунти таких ділянок характеризуються складом та ознаками, які не відповідають повністю їх первісним природним генетичним особливостям. Це зумовлено тим, що умови й експлуатація таких ландшафтів (переміщення шарів ґрунту внаслідок перекопування, попадання в біоценоз сторонніх інгредієнтів, зміна рослинних насаджень тощо) призводять до суттєвих змін природного стану ґрунтів. Для ґрунтів техногенних ландшафтів характерний високий ступінь засміченості, а також наявність певних комплексів сторонніх включень, які утворюються на певних ділянках місцевості.

Наприклад, присутність у нашаруваннях ґрунту значної кількості часток будівельних матеріалів (цегли, будівельних розчинів, скляних волокон) свідчить про те, що ці нашарування походять від ділянок, поширених на будівельних майданчиках, поблизу будівель, що ремонтуються, у місцях скидання будівельного сміття тощо.

Комплекс домішок, який містить уламки гірських порід (щебеню), покритих бітумом, металевих ошурок, іржі, є характерним для ґрунтів, поширених поблизу автошляхів. Окрім цих включень, такі ґрунти часто містять частки скла, фарби й інших речовин, які могли перевозити цими шляхами. Нашарування ґрунту, що вкривають автодороги з асфальтовим покриттям, часто мають легкий механічний склад і містять значну кількість хлориду натрію, який використовують для боротьби з ожеледицею. Для ґрунтів, розташованих уздовж залізничних доріг, характерна присутність значної кількості вугілля та паливних шлаків, металевих ошурок, засмічення нафтопродуктами.

У порівняльних дослідженнях (щодо оцінювання ідентифікаційного значення домішок) слід враховувати частоту поширення певних видів включень. Ступінь засміченості ґрунтів визначають за загальним умістом усіх груп домішок і в ідентифікаційних дослідженнях (найчастіше — як родову ознаку).

Станом на сьогодні такі домішки, як уламки кам'яного вугілля, частки глиняної (червоної) цегли, уламки скла (особливо безкольорового), частинки іржі є найбільш поширеними в багатьох антропогенних ґрунтах і зустрічаються навіть на ділянках, розташованих на значній відстані від населених пунктів, зокрема в агроценозах,

лісових угіддях тощо. Доволі часто в ґрунтах населених місць виявляються домішки таких будівельних матеріалів, як частинки крейди, грудки застиглих будівельних розчинів на основі вапняного в'язучого, деякі різновиди шлаків, частинок асфальтового покриття (зерен мінералів і уламків гірських порід із нашаруваннями плівок бітуму). Зазвичай наявність у порівнювальних ґрунтах незначних кількостей таких включень оцінюють як родову ознаку.

Включення в ґрунтах скловолокон і королеків скловати, частинок будівельних розчинів на основі гіпсового гідравлічного в'язучого або портландцементу, різновидів шлаків зі скловатою текстурою спостерігають дещо рідше, тому присутність у порівнювальних ґрунтах помітної кількості таких домішок експерт може розцінити як групову ознаку. Виявлення частинок азбесту або багаточастинкових частинок фарби, що збігаються за кольором і складом, свідчить про більш вузьку групову належність [2].

Проте, згадана закономірність зберігається не завжди, іноді звичайні для великих територій домішки можуть слугувати груповими ознаками і, навпаки, доволі непоширені домішки можуть характеризувати значні площі. Наприклад, якщо ділянка місцевості знаходиться поблизу будівельного майданчику, не виключена імовірність, що характерний комплекс включень, зокрема й ті, що спостерігаються доволі нечасто (частки різноманітних будівельних розчинів, скловата і навіть азбест), буде присутнім на великій території (незалежно від типу ґрунтового покриття). З другого боку, у ґрунті з певної частини тієї самої ділянки поблизу будівельного майданчика можна знайти уламки порід (щебеню), покриті плівками бітуму або кам'яновугільною смолою, які походять не від асфальтового покриття, а від покривного матеріалу — руберойду.

У процесі дослідження домішок експерт повинен враховувати, що більшість їх походить із неоднорідних за складом речовин, тому об'єктами дослідження можуть стати домішки з різних фаз (компонентів) однієї речовини.

Зокрема, шлаки, особливо паливні, характеризуються дуже різноманітним фазовим, мінералогічним і хімічним складом: вони є полімінеральними утвореннями і містять як новоутворені природні та штучні мінерали, так і релікти переродженої мінеральної сировини. Стан і кількість

шлаків, присутніх у вигляді домішок у ґрунтах, не дають змоги визначити їх повний фазовий та хімічний склад, отже — визначити, відходами якої саме промисловості вони є. Однак, порівняльне їх дослідження передбачає визначення таких показників: колір та однорідність забарвлення в одному зерні; форма (неправильна, округла, натічна, гострокутна тощо); текстура (скловатна, землиста тощо) і структура (щільна, пориста, порожня всередині тощо); їх однорідність в одному зерні; твердість (визначається за шкалою Мооса); злам (раковистий, занозистий тощо); магнітність; якісний хімічний склад.

Будівельні матеріали на основі гідравлічних в'язучих (вапно, гіпс, портландцемент тощо), як відомо, містять у своєму складі мінеральний наповнювач у вигляді піску, щебеню з природних гірських порід, шлаків та ін. Отже, у полі зору експерта можуть опинитися окремі дрібні грудочки того самого застиглому будівельного розчину, які (залежно від розміру мінеральних зерен наповнювача) можуть містити у своєму складі різні породи.

Враховуючи викладене, для детального порівняння частинок домішок потрібно відбирати тільки ті, які характеризуються однаковими зовнішньо-морфологічними ознаками (колір, міцність і щільність складання, розмір зерен мінерального наповнювача) і якісним хімічним складом.

Дослідження твердих домішок проводять у тих самих піщаних фракціях (більше за 0,1 чи 0,25 мм), де визначають мінералогічний склад, за допомогою тих самих методів, а також із використанням мікрохімічних якісних реакцій, які проводять у полі зору стереомікроскопа на білому й темному тлі на предметному склі з лункою.

Якщо в порівнюваних ґрунтах знайдено достатню кількість домішок, однакових за природою й наведеними вище ознаками, їх вилучають для подальшого дослідження за допомогою хімічних або інструментальних методів.

Список використаних джерел

1. Хлесткова О. О., Сімакова-Єфреман Е. Б., Дараган О. С. та ін. Судова експертиза об'єктів ґрунтового-мінерального походження: метод. посіб. Київ, 2007. С. 168.
2. Хлесткова О. О. Сторонні домішки в ґрунтах і їх значення під час проведення судово-ґрунтознавчих експертиз. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. пр. Харків: Право, 2010. Вип. 10. С. 417—420.

С. М. Шелепкова,

головний судовий експерт Харківського НДЕКЦ МВС України, м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3641-3475>, e-mail: sv_shell@ukr.net

АНОМАЛІЯ ГОЛОСУ ТА МОВЛЕННЯ ЛЮДИНИ ЯК ІНДИВІДУАЛЬНА НЕПОВТОРНІСТЬ ПІД ЧАС ПРОВАДЖЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ВІДЕО-, ЗВУКОЗАПИСУ ЛІНГВІСТИЧНИМИ МЕТОДАМИ

Анотація. Криміналістичне дослідження аномалій голосу та мовлення людини, зафіксованих на матеріальному носії, є одним із найбільш цікавих і перспективних, хоча й мало вивчених завдань, здатних посісти пріоритетне місце у слідчому й судовому процесах. У статті проаналізовано деякі аспекти патологічних змін та аномалій голосу та мовлення людини, що характеризуються неповторною індивідуальністю.

Ключові слова: *судова експертиза відео-, звукозапису; голос і мовлення людини; аудитивний метод; аномалія голосу; патологія голосу.*

Abstract. *Forensic research on anomalies of human voice and speech recorded on a tangible medium is one of the most interesting and promising, although little-studied tasks that can take priority in the investigation and trial. The article analyzes some aspects of pathological changes and*

anomalies of human voice and speech characterized by its unique personality.

Keywords: *forensic video and audio analysis, human voice and speech; auditory method; voice abnormality; voice pathology.*

Анотація. *Криминалистическое исследование аномалий голоса и речи человека, зафиксированных на материальном носителе, является одной из самых интересных и перспективных, хотя и мало изученных задач, способных занять приоритетное место в следственном и судебном процессах. В статье проанализированы некоторые аспекты патологических изменений и аномалий голоса и речи человека, характеризующиеся неповторимой индивидуальностью.*

Ключевые слова: *судебная экспертиза видео-, звукозаписи; голос и речь человека; аудитивный метод, аномалия голоса; патология голоса.*

Під час провадження судової експертизи відео-, звукозапису судові експерти у своїй практиці зіштовхуються з такою проблемою, як аномалія мовлення, що найбільш яскраво позначилося на особливостях голосу та мовлення людини.

Як відомо із теорії творення мовлення, найважливішим органом фонації є гортань голосового тракту людини. Отже, усі патологічні зміни гортані зумовлюють особливо різкий розлад голосової функції. Ці розлади можна розподілити на дві групи: перша — що викликають дисфонію; друга — що викликають афонію.

За дисфонії (від грец. *dys-* — розлад, порушення і *phone* — звук, голос) — розладу голосу за захворювання гортані, перенапруження голосового апарату — на аудитивному рівні судовий експерт аналізує характерні патологічні зміни як тембру голосу, так і його висоти та сили. Голос людини стає зривистим, занадто голосним; виникають такі ознаки, як: хриплість, фальцет, слабкість голосу.

Причини появи дисфонії — аномалії гортані, викликані недорозвиненням надгортанника; поява тонкої перетинки між голосовими складками (діафрагма гортані); вузлики голосових складок; запалення слизової оболонки гортані (ларингіт).

За афонії (від грец. *aphonia* — цілковита втрата голосу, німота) — відсутності дзвінкого голосу як наслідок захворювання гортані, ураження нервової системи або інших захворювань — голос майже не утворюється і мовлення людини можливе лише у вигляді шепоту.

Причини появи афонії — ураження кори головного мозку, інфекційні порушення та травматичні пошкодження нижнього гортанного нерва.

Унаслідок паралічів м'язів, що розширюють чи звужують голосову щілину, голосова щілина зяє, голосові складки не змикаються і голос сшезає. Мовлення людини у такому разі перетворюється на шепіт.

Докладніше розглядаючи патологічні зміни гортані, що суттєво впливають на тембр голосу, зупинимося на вродженому свисті, викликаному деформуванням надгортанника. У спектрі голосу людини на аудитивному рівні судовий експерт за таких патологій спостерігає чітко виражені високі обертони.

Різка зміна тембру спостерігається за фонастенії (фоно + астенія — розлад голосу, що виявляється в окриплості або цілковитій відсутності) через порушення координації функцій м'язів гортані. Фонастенія характеризується відсутністю координації між диханням, фонацією й артикуляцією.

Голос людини водночас має хриплий відтінок, дотує, спостерігається нерегулярність ритму серця. Ураження голосових м'язів, крім хриплості, призводить до неточної інтонації.

Тембр і сила голосу різко змінюються також за міастенії (від грец. *mys* — м'яз + *astheneia* — слабкість) — хронічного захворювання, головною ознакою якого є слабкість і швидка стомлюваність скелетних м'язів). За міастенії на аудитивному рівні судовий експерт спостерігає слабку інтенсивність звука та його назалізацію.

Коливання голосових зв'язок, що відбуваються не за всією довжиною, породжують неприродно високі голоси, які називають фальцетом (італ. *falsetto*, інакше — фістула — дуже високий (тонкий) голос співочого (здебільшого чоловічого) голосу). За фальцету чоловічі голоси стають подібними до жіночих, що нерідко спостерігається в експертній практиці.

Аномаліями глотки, які найчастіше спостерігаються під час досліджень, слід вважати гіпертрофію глоткових мигдалин (аденоїдів) і піднебінних. За таких патологій голос стає гугнявим і здавленим, дихання ускладнюється.

За деяких інфекційних захворювань спостерігається параліч м'якого піднебіння й ураження слизової оболонки глотки, що викликає деформування глотки із рубцями. У цьому разі ускладнюється носове дихання і виникає гугнявість.

На аудитивному рівні судовий експерт під час гугнявості чує різку зміну резонаторної функції носа і, відповідно, темпу мовлення. Голос людини губить частину своїх обертонів і звучить глухо.

Інші види гугнявості спостерігаються за дефектів твердого та м'якого піднебіння, дефектів губ, за яких голос набуває вираженого носового відтінку, артикуляція стає нерозбірливою.

Крім дефектів губ і піднебіння, на голос впливають інші патології порожнини рота: наприклад, аномалія язика, зубів, що супроводжується порушенням вимови й появою так званої шепелявості.

Усі ці зміни на аудитивному рівні судовий експерт зазначає; нерідко вони стають основною індивідуальною ознакою голосу та мовлення людини, яку ідентифікують.

Найчастіше у результаті порушення центрального відділу мовленнєвого апарату виникають такі порушення мовлення людини, як:

- афазія (афазія (грец. *aphasia*) — цілковита або часткова втрата здібності усного мовленнєвого спілкування внаслідок ураження головного мозку), що характеризується порушенням словесного мислення;
- дизартрія (дизартрія (від грец. *dys-* — розлад, порушення і *arthroo* — розчленування) — розлад мовлення, що виявляється у складній вимові окремих слів, складів, звуків (особливо приголосних)), що

спричиняє розлад артикуляційних рухів язика, м'язового піднебіння й голосових зв'язок;

- заїкання (розлад мовлення у вигляді затримки звуків, складів і їх повторення внаслідок судом м'язів мовленнєворухального апарату), яке найчастіше виникає в дитинстві після переляку, інфекцій, інтоксикацій тощо.

У разі заїкання на аудитивному рівні судовий експерт спостерігає відхилення від норми під час дихання, фонації або артикуляції. Дихання людини часто стає асиметричним, парадоксально частим за рахунок різкого скорочення фази видихання.

Найчастіше в експертній практиці ми спостерігали, що внаслідок сильного стиснення голосових зв'язок голос того, хто заїкається, є твердим і вибуховим; інколи — дряблість голосових зв'язок, що виявляється у монотонному, немелодійному мовленні.

Як наслідок цілої низки захворювань центральної нервової системи мовлення людини може набувати ознак хворобливої поспішності (квапливості). Це порушення мовлення людини характеризується різким підвищенням темпу мовлення, нечіткою артикуляцією.

У повсякденному житті в процесі спілкування між собою ознаками розпізнавання голосу та мовлення людей (мовців, дикторів) на слух часто є не тільки голосові розрізнення у тембрі голосу, його висоті або інтенсивності, а й розрізнення, що виявляються в артикуляції мовленнєвих звуків.

Проаналізовані порушення у мовленнєвому апараті виявляються як у тембральних та інтонаційних характеристиках, так і в артикуляції, і можуть бути характерними ознаками індивідуальності голосу та мовлення людини.

Незважаючи на те що проблема аномалії та патології голосу та мовлення людини дуже важлива й актуальна як із практичної точки зору, так і з пізнавальної, вона й до сьогодні ще далека від розв'язання та має стати в майбутньому предметом спеціального експертного дослідження.

Список використаних джерел

1. Нейман Л. В., Богомільський М. Р. Анатомия, физиология и патология органов слуха и речи : учеб. для студ. высш. пед. учеб. завед. / под ред. В. И. Селиверстова. Москва : ВЛАДОС, 2001. 224 с.
2. Рамишвили Г. С. Речевой сигнал и индивидуальность голоса. Тбилиси : Мецниереба, 1976. 183 с.

І. І. Шепітько,

кандидат юридичних наук, старший викладач Військово-юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
провідний науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна
e-mail: Shepitko.i.01@gmail.com

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЕКСПЕРТНИХ МЕТОДИК ТА ТЕХНОЛОГІЙ В СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Досліджено можливості застосування експертних методик та експертних технологій в судовій експертизі. Визначено сутність і зміст експертної методики та її роль у судово-експертній діяльності. Звернено увагу на технологічний бік проведення судових експертиз і технологію руху експертного провадження в судово-експертній установі.

Ключові слова: експертна методика, методика експертного провадження, судова експертиза, експертна технологія, технологія експертного провадження, судово-експертна діяльність.

Abstract. Application possibilities of expert methods and expert technologies in forensic science are studied. The essence and content of expert methodology and its role in forensic activity are determined. Attention is paid to technical side of conducting forensic examinations and tools, techniques of expert proceedings in a forensic science institution.

Keywords: expert methodology, methodology of expert proceedings, forensic examination, tools and techniques of expert proceedings, forensic activity.

Аннотация. Исследованы возможности применения экспертных методик и экспертных технологий в судебной экспертизе. Определены сущность и содержание экспертной методики и её роль в судебно-экспертной деятельности. Обращено внимание на технологическую сторону проведения судебных экспертиз и технологию движения экспертного производства в судебно-экспертном учреждении.

Ключевые слова: экспертная методика, методика экспертного производства, судебная экспертиза, экспертная технология, технология экспертного производства, судебно-экспертная деятельность.

Виконання судово-експертного дослідження передбачає застосування різних засобів. У системі засобів судово-експертного дослідження важливе місце посідають: а) методи експертного дослідження; б) експертні методики; в) експертні технології [6, с. 93].

Поняття «експертна методика» є одним з основних у судово-експертній діяльності. Воно привертає увагу дослідників і, незважаючи на достатню розробленість, постійно коригується [5, с. 31]. Результати анкетування та інтерв'ювання судових експертів (за результатами дослідження В. М. Шерстюк) дали змогу встановити їх відношення до експертних методик. Так, 73 % опитаних вважають, що експертні методики виконують свої функції, а 27 % посіли протилежну позицію [6, с. 96]. Із метою оптимізації роботи експертів, створення належних умов для використання під час проведення експертних досліджень надійних і перевірених практикою експертних методик в Україні запроваджено їх відповідний Реєстр.

Існують різні визначення експертної методики. Методику розглядають як «сукупність взаємозв'язаних способів та прийомів доцільного проведення будь-якої роботи» або як «документ, який описує послідовність методів, правил і засобів виконання роботи» [5, с. 31]. Експертна методика — це система приписів (категоричних або альтернативних) з вибору і застосування в певній

послідовності і в певних наявних чи створюваних умовах методів і засобів вирішення експертного завдання [1, с. 290]. Іншими словами, експертна методика є системою приписів, системою вказівок.

Деякі дослідники застосовують термін «методика експертного дослідження». У цьому плані методику визначають як систему рекомендацій з вибору та застосування методів дослідження об'єктів цього роду (виду) судової експертизи і формування необхідної матеріально-технічної бази дослідження. Методика експертного дослідження з конкретної справи (конкретна методика) формується під час дослідження на підставі загальної методики дослідження даного роду (виду) і досвіду експерта з урахуванням конкретного експертного завдання [4, с. 41].

Експертна методика — система методів (приймів, технічних засобів), які застосовує судовий експерт у певній послідовності під час дослідження об'єктів судової експертизи для встановлення фактів, що відповідають предмету судової експертизи певного роду, виду та підвиду [2, с. 475]. Класифікація експертних методик має таку чотирирівневу систему: типові експертні методики, загальні експертні методики, окремі та конкретні експертні методики [2, с. 476].

Доволі актуальним є визначення структури (змісту) експертної методики. Зокрема, існує думка, що систему експертної методики утворюють послідовні стадії: попереднє (підготовче) дослідження; роздільне (аналітичне) дослідження; експертний експеримент; порівняльне дослідження та формулювання висновків; оформлення перебігу та результатів експертного дослідження висновком [5, с. 33].

Судову експертизу можна розглядати з технологічного боку як певний технологічний процес та застосування різного роду технологій (інформаційних, цифрових, телекомунікаційних тощо). Термін «експертна технологія» є доволі новим. Однак, терміни судової експертизи — не лише базовий інструмент вирішення експертних завдань, це ще й мова спілкування та взаємодії експерта з усіма учасниками судового процесу, від якого залежить кінцевий результат і вирішення найскладніших проблем і ситуацій, що виникають у судовій діяльності [3, с. 2]. Відсутність інформаційної взаємодії у стадії експертного провадження, коригування завдань, подання додаткових матеріалів і відомостей різко знижує якість експертного висновку. На

сьогодні головна проблема такої взаємодії полягає в тому, що замовник (орган дізнання, слідчий і суд) не знає або погано знає можливості судової експертизи, а виконавець (експерт) не знає, що саме потрібно слідчому та суду [3, с. 6].

Із методикою експертного дослідження (експертною методикою) певною мірою пов'язане поняття експертної технології. Уперше ввести в науковий обіг цю наукову категорію запропонували науковці Київського НДІСЕ М. Я. Сегай і В. К. Стринжа, які розглядали експертну технологію як спосіб організації проведення судової експертизи в експертній установі, синонім експертного дослідження, сукупність управлінських, методологічних, техніко-оформлювальних рівнів [5, с. 33].

Сьогодні застосовують різні терміни, що позначають технологічний підхід до судової експертизи. Зокрема, окрім «експертна технологія» застосовують терміни «технологія судово-експертної діяльності», «технологія експертної діяльності», «технологія експертно-управлінської діяльності», «технологія експертного провадження», «експертна технологія правозастосування» та ін. На наше переконання, найбільш вдалими щодо судової експертизи є термін «експертна технологія». Експертна технологія передбачає рух експертного провадження в судово-експертній установі.

Список використаних джерел

1. Аверьянова Т. В. Судебная экспертиза : курс общей теории. Москва : Норма, 2006. 480 с.
2. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 20 : Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. Харків : Право, 2018. 952 с.
3. Колдин В. Я. Экспертные технологии правоприменения. Размышления по поводу события : рецензия на книгу Мультимедальное издание «Судебная экспертиза перезагрузка» : В 3 ч. Москва, 2012 // Правоведение. 2013. № 4. С. 1—11.
4. Криминалистика. Краткая энциклопедия / авт.-сост. Р. С. Белкин. Москва : Большая Российская Энциклопедия, 1993. С. 111.
5. Судові експертизи в процесуальному праві України : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2019. 424 с.
6. Шерстюк В. М. Судово-експертна діяльність (організаційно-правові та морально-психологічні засади) : монографія / за ред. В. Ю. Шепітька. Сімферополь : ООО «ДАЙП», 2008. 196 с.

С. В. Шкурдода,

Черкаський НДЕКЦ МВС України, м. Черкаси, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7511-5126>, e-mail: sergeyshkur@yahoo.com

К. П. Король,

Черкаський НДЕКЦ МВС України, м. Черкаси, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5253-232X>, e-mail: bertolar@ukr.net

К. В. Мосіюк,

Черкаський НДЕКЦ МВС України, м. Черкаси, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7298-5086>, e-mail: ekaterinamosiuk@gmail.com

МОРФОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТАБЛЕТОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ФОРМ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ, ПРЕКУРСОРІВ, СИЛЬНОДІЮЧИХ І ОТРУЙНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Анотація. Розглянуто проблематику відсутності уніфікованого експертного підходу до опису морфологічних ознак таблетованих лікарських форм, які нерідко

є об'єктами експертизи із дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, сильнодіючих, отруйних лікарських засобів, що може

спричиняти некоректний опис лікарських форм і помилки під час проведення експертиз та експертних досліджень.

Ключові слова: експертиза наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; експертиза сильнодіючих та отруйних лікарських засобів; морфологічні ознаки лікарських форм.

Abstract. The problem of the lack of a unified expert approach to the description of morphological features of tableted dosage forms which are often the objects of forensic examination of research on narcotics, psychotropic substances, their analogues, precursors, potent, poisonous drugs and can lead to incorrect description of dosage forms, errors while forensic examinations or expert researches.

Keywords: forensic examination of narcotics, psychotropic substances, their analogues and precursors; forensic examination of potent and poisonous drugs; morphological features of dosage forms.

Аннотація. Рассмотрена проблематика отсутствия унифицированного экспертного подхода к описанию морфологических признаков таблетированных лекарственных форм, нередко являющихся объектами экспертизы по исследованию наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов, прекурсоров, сильнодействующих, ядовитых лекарственных средств, что может приводить к некорректному описанию лекарственных форм, ошибкам при проведении экспертиз и экспертных исследований.

Ключевые слова: экспертиза наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов и прекурсоров; экспертиза сильнодействующих и ядовитых лекарственных средств; морфологические признаки лекарственных форм.

Таблетовані лікарські форми доволі часто стають об'єктом дослідження за напрямками дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів та сильнодіючих і отруйних лікарських засобів.

Фахові методики рекомендують для відбору проб від таблеток, капсул, ампул спочатку розглянути однорідність поданих об'єктів за зовнішнім виглядом: розміром, кольором і фізичним станом, а за наявності відмінностей — провести групування за зовнішніми ознаками [1, 2, 3, 4].

Міжнародні рекомендації безпосередньо зауважують про необхідність під час першого тесту для проведення попередньої ідентифікації таблетованих форм звіритися з національними керівництвами з ідентифікації (національними, міжнародними фармакопеями та фармакологічними довідниками) [3, 4].

Найчастіше в міжнародній практиці застосовують електронні бази типорозмірних характеристик таблетованих форм лікарських засобів, які використовують у лікарській практиці та перебувають в легальному обігу на території держав. У функціонуванні таких баз зацікавлені й виробники лікарських засобів. Так, наявність певних ознак лікарських форм є одним із доказів легальності походження лікарського засобу [1, 4].

Таблетки та капсули можуть надходити на дослідження як в упакованому вигляді (коли упакування їх не порушено, має маркування та пояснювальні написи), так

і просто насипом, коли характеристичних ознак небагато й необхідно проводити групування таблеток для проведення подальшого дослідження.

При цьому експерти доволі часто під час описування таблеток і капсул, групуючи їх за морфологічними ознаками (як зазначено в методичних рекомендаціях), нехтують більш докладним описом об'єктів.

Так, під час процесу дослідження виокремлених таблетованих форм у експертів виникає доволі багато проблем з описом, що призводить до непорозуміння, а саме:

- некоректний опис лікарського засобу;
- некоректний опис лікарських форм (через відсутність уніфікованого підходу до опису);
- відбір проб таблеток і їх групування без опису морфологічних ознак — структури, форми, кольору, розмірів та значень маси;
- помилки при виборі методів дослідження різних лікарських форм.

Через некоректний опис форми лікарського засобу експерти часто застосовують для опису таблетованих форм інші форми твердих лікарських засобів, використовуючи такі назви, як «пігулка» або «пілюля» (застосовують для назви таблетки, хоча назви «пігулка» та «пілюля» стосуються більш гранульованих форм). Також некоректно застосовують назви таких твердих лікарських форм, як «драже» та «гранули».

Відсутність у експертів уніфікованого підходу під час опису морфологічних ознак таблеток призводить до спрощеного опису таблетованих форм лікарських засобів. Наприклад, плоскоциліндричні таблетки з фаскою або без, із рискою або без, називають просто округлими таблетками. Не беруть до уваги структуру таблетки: наявність у таблетки оболонки, однорідність забарвлення таблетки, багатоконпонентний склад і багат шаровість таблетки. Названі фактори звужують можливості експерта, унеможливають правильне групування та відбір зразків у разі надходження на дослідження без упаковки понад десять об'єктів.

Нехтуючи більш докладним вивченням структури таблетованих лікарських форм для дослідження каркасних, багат шарових, багатоконпонентних, а також вкритих оболонкою таблеток, застосовують такі самі методи, що й для дослідження не вкритих оболонкою, одношарових та одноконпонентних таблеток. У такому разі допоміжні речовини таблеток ускладнюють екстракцію й ідентифікацію діючих речовин таблеток.

Усі названі вище проблеми і стали підставою для детального розгляду міжнародної експертної практики та розроблення загального підходу до опису твердих лікарських форм з подальшим формуванням методичних матеріалів.

Працівники Черкаського НДЕКЦ МВС розробили методичні рекомендації «Особливості морфологічного дослідження таблетованих форм лікарських засобів», де виклали типову схему морфологічного дослідження таблетованих форм лікарських засобів, навели довідкові дані про класифікацію лікарських засобів і таблетованих форм лікарських засобів, а також приклади опису таблетованих лікарських форм.

На особливу увагу заслуговують підрозділи «Формулювання опису таблеток за результатами морфологічного дослідження» та «Формулювання висновків за результатами морфологічного дослідження таблеток», у яких наведено приклади опису й вірогідні форми формулювання висновків в експертній роботі.

Запровадження у практичну діяльність науково-методичних рекомендацій «Особливості морфологічного дослідження таблетованих форм лікарських засобів» дасть змогу розширити можливості судових експертів під час опису та групування таблетованих лікарських форм.

Список використаних джерел

1. Moffat A. C., Osselton M. D., Widdop B. Clarke's Analysis of Drugs and Poisons. 3rd Ed. London : Pharmaceutical Press, 2014. Pp. 198, 219—228.
2. Ofner Clyde M., Klech-Gelotte Cathy M. Gels and jellies // Encyclopedia of Pharmaceutical Technology. 2nd Ed. Ed. by J. Swarbrick and J. C. Boylan, 2002.
3. Рекомендуемые методы барбитуратных производных находящихся под международным контролем. Руководство для национальных лабораторий экспертизы наркотиков. Вена ; ST/NAR/18 ; ООН ; Нью-Йорк, 2000. Ст. 13.
4. Рекомендуемые методы анализа метаквалона и меквалона. Руководство для национальных лабораторий экспертизы наркотиков. Вена ; ST/NAR/15 ; ООН ; Нью-Йорк, 2005. Ст. 9.

О. О. Шушко,

кандидат економічних наук, завідувач відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Запорізького НДЕКЦ МВС України, м. Запоріжжя, Україна,
e-mail: olga.shyshko@ukr.net

ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ ПЕРЕВІРКИ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ

Анотація. Висвітлено особливості проведення судових економічних експертиз за матеріалами документальної перевірки податкових органів.

Ключові слова: *судова економічна експертиза, контролюючі органи, акти документальних перевірок.*

Abstract. *Features of conducting a forensic economic analysis of the materials of documentary verification of tax authorities are highlighted.*

Keywords: *forensic economic analysis, controlling bodies, acts of documentary inspections.*

Аннотація. *Освещены особенности проведения судебных экономических экспертиз по материалам документальной проверки налоговыми органами.*

Ключевые слова: *судебная экономическая экспертиза, контролирующие органы, акты документальных проверок.*

Серед економічних злочинів особливе місце посідають злочини у сфері оподаткування. Це — приховування прибутків, ухиляння від сплати податків, що тягне за собою недоотримання коштів державою для виконання своїх функцій. Тому судово-економічна експертиза у справах, пов'язаних з ухилянням від сплати податків, потребує особливої уваги, а також суттєвих витрат часу та грошових коштів [1].

Ревізори податкових інспекцій проводять планові та позапланові документальні перевірки фізичних осіб-підприємців і юридичних осіб з метою здійснення контролю за дотриманням податкового законодавства, правильною обчислення, повнотою та своєчасністю сплати до бюджетів, державних цільових фондів податків і зборів (обов'язкових платежів).

Під час проведення планової (позапланової) документальної перевірки ревізори податкових інспекцій перевіряють договори, первинні документи, зведені реєстри, головні книги, звіти підприємств та інші документи.

Крім цього, відповідно до Податкового кодексу України [2] контролюючі органи мають право, зокрема:

- проводити відповідно до законодавства перевірки і звірки платників податків (крім Національного

банку України), зокрема після проведення процедур митного контролю і/або митного оформлення;

- отримувати безоплатно від платників податків, а також від установ Нацбанку України, банків та інших фінансових установ довідки і/або копії документів про наявність банківських рахунків, а на підставі рішення суду — інформацію про обсяг та обіг коштів на рахунках, зокрема про ненадходження в обумовлені строки валютної виручки від суб'єктів господарювання, інформацію про договори боржника про зберігання цінностей або надання боржникові в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа, що охороняється банком;
- отримувати від платників податків, платників єдиного внеску й надавати у межах, передбачених законом, документи в електронному вигляді;
- вимагати під час проведення перевірок від платників податків, яких перевіряють, проведення інвентаризації основних засобів, товарно-матеріальних цінностей, коштів, зняття залишків товарно-матеріальних цінностей, готівки;
- доступу під час проведення перевірок до територій, приміщень (крім житла громадян) та іншого майна, що використовуються для провадження господарської діяльності і/або є об'єктами оподаткування, або використовуються для отримання доходів (прибутку), або пов'язані з іншими об'єктами оподаткування і/або можуть бути джерелом погашення податкового боргу;
- одержувати безоплатно від органів статистики дані, необхідні для використання у проведенні аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій усіх форм власності;
- користуватися інформаційними базами даних державних органів, державними, зокрема урядовими, системами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку й іншими технічними засобами відповідно до закону;

- під час проведення перевірки та розгляду результатів перевірки отримувати письмові пояснення від посадових (службових) осіб з питань, що стосуються предмета перевірки, та їх документальне підтвердження;
- одержувати безоплатно в обумовленому порядку від державних органів і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб, платників податків інформацію, документи і матеріали, що стосуються обліку й адміністрування мита, акцизного податку, податку на додану вартість, інших податків, які (відповідно до податкового, митного та іншого законодавства) справляються у зв'язку із ввезенням (пересиланням) товарів на митну територію України чи територію вільної митної зони або вивезенням (пересиланням) товарів з митної території України чи території вільної митної зони.

Із метою документального підтвердження висновків актів документальних перевірок підприємств, складених податковими органами, слідчі органи призначають судово-економічну експертизу.

Судово-економічна експертиза належить до найпоширеніших видів судових експертиз: її застосовують під час розслідування та розкриття кримінальних і цивільних справ, коли виникають питання, для розв'язання яких

необхідні спеціальні знання з бухгалтерського обліку й аналізу господарської діяльності [3].

Під час проведення судово-економічної експертизи судові експерти досліджують акт документальної перевірки, усі первинні й інші документи, що підтверджують порушення, визначені податковими органами. Проте, на відміну від податкових органів, права судового експерта обмежено наданими на експертизу документами, або документами, які надають слідчі органи за клопотанням судового експерта, оскільки самостійно збирати необхідні документи для проведення експертизи експертові заборонено законодавством.

Отже, зважаючи на розширені права податкових органів відповідно до податкового законодавства України, для документального підтвердження судово-економічної експертизою порушень законодавства, зазначених в акті перевірки, перевірка податковими органами має бути повною, детальною, обґрунтованою та містити документи, які підтверджують встановлені порушення.

Список використаних джерел

1. Мумінова-Савіна Г. Г. Судово-бухгалтерська експертиза : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. Київ : КНЕУ, 2004. 268 с.
2. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 08.02.2021).
3. Камлик М. І. Судова бухгалтерія : підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Атіка, 2001. 376 с.

І. І. Юнку,

провідний юрисконсульт Одеського НДІСЕ, аспірант Одеського державного університету внутрішніх справ, м. Одеса, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0560-1329>, e-mail: lawyerondise@gmail.com

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Анотація. Статтю присвячено розмежуванню понять «судової експертизи» та «експертного дослідження»; визначено поняття предмета та об'єкта судової експертизи; розглянуто основні проблеми призначення експертизи, правовий статус експерта та спеціаліста, доказування й висновку експерта.

Ключові слова: *судова експертиза, експертне дослідження, предмет судової експертизи, об'єкт судової експертизи, висновок експерта.*

Abstract. *An article devoted to the distinction between the concepts of «forensic examination» and «expert examination»; delimitation of the concept of subjects and object of forensic examination; review of the main problems of appointment of examinations, legal status of experts and specialists, proof, expert opinion.*

Keywords: *forensic examination, expert research, subject of forensic examination, object of forensic examination, expert opinion.*

Аннотация. *Статья посвящена разграничению понятий «судебной экспертизы» и «экспертного исследования»; определены понятия предмета и объекта судебной экспертизы; рассмотрены основные проблемы назначения экспертизы, правового статуса эксперта и специалиста, доказывания и заключения эксперта.*

Ключевые слова: *судебная экспертиза, экспертное исследование, предмет судебной экспертизы, объект судебной экспертизы, заключение эксперта.*

Із народженням і становленням цивільного судочинства постала гостра необхідність в широкому використанні різноманітних засобів доказування, серед котрих одну з найважливіших ролей відіграє судова експертиза, яка призначається у спорах у сфері цивільних правовідносин, вирішення яких складає компетенцію цивільних судів. Судова експертиза є однією із важливих складових юридичних знань, адже лише вона дає можливість встановити опосередкованим шляхом нові факти, які недоступні для безпосереднього пізнання та з якими норми матеріального права пов'язують виникнення, зміну та припинення правовідносин.

Інститут судової експертизи — невід'ємна частина цивільного процесуального законодавства України, він відіграє суттєву роль у вирішенні завдань, які стоять перед цивільним судочинством. До них належать захист порушених або таких, що оспорожують, прав, свобод і охоронюваних законом інтересів громадян, організацій та їх об'єднань, а також охорона державних і суспільних інтересів, попередження цивільних правопорушень. Проблеми цивільного процесу знаходять своє відображення

в регулюванні судової експертизи та інших форм використання спеціальних знань в ході реформування цивільного процесуального права [3, с. 425].

Розглянемо основні проблеми експертизи в цивільному процесі.

1. Проблема розрізнення понять «судова експертиза» та «експертне дослідження». Цьому питанню значну увагу приділила Ж. В. Васильєва-Шаламова. Використовуючи положення, висловлені нею, та з огляду на власний практичний досвід можна визначити риси, які дали б змогу відмежувати судову експертизу від експертного дослідження як такого:

- 1) судову експертизу в цивільному процесі призначають ухвалою суду або на підставі договору з експертом чи експертною установою, укладеного за письмовим зверненням особи (учасником справи) для подання висновку експерта до суду;
- 2) висновок експерта як результат судової експертизи є засобом доказування в цивільному процесі;
- 3) результати судової експертизи використовує тільки суд. Отже, судова експертиза має відмінні характерні риси, що визначають її окреме становище відносно експертного дослідження [5, ст.200].

2. Проблеми розмежування понять «предмет» та «об'єкт» експертизи. Під предметом судової експертизи не слід розуміти питання, що ставлять експерту. У практичній експертній діяльності — це певний предмет (предмети), які надходять на дослідження експерту (здебільшого — речові докази). До об'єктів належать події, факти, явища й інші нематеріальні об'єкти, необхідність дослідження яких потребує спеціальних знань і виконання експертизи. З'ясування цих подій, фактів, явищ та інших нематеріальних об'єктів здійснюють шляхом дослідження матеріальних носіїв інформації про них [4, ст.250].

У ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» зазначено, що судова експертиза — це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

Отже, законодавець широко розуміє поняття об'єкту судової експертизи, допускаючи, що він може бути як матеріальним, так і нематеріальним (явища, процеси). Однак уже в ст. 5 цього Закону йдеться про об'єкти дослідження (саме як про матеріальні об'єкти) із точки зору того, що вони можуть бути пошкоджені або витрачені лише тією мірою, в якій це необхідно для дослідження [2].

4. Проблеми розмежування правового становища експерта і правового становища спеціаліста. Якщо судовий експерт — це особа, яка має спеціальні знання, необхідні для з'ясування відповідних обставин справи та має право на проведення конкретної судової експертизи, висновок якої є самостійним джерелом доказів, то спеціаліст — це особа, яка має спеціальні знання та навички, необхідні для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання

схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо) [10, с. 254].

Результати своїх досліджень експерт обов'язково закріплює в експертному висновку, що має свою чітко визначену процесуальну форму і силу доказу нарівні з іншими доказами (ст. 102 ЦПК України), натомість дії, допомога та консультації спеціаліста не замінюють висновок експерта [1].

Деякі юристи-практики висловлюють пропозиції щодо надання висновку спеціаліста статусу висновку експерта, проте таку позицію не можна підтримати, враховуючи мету законодавця надати особливий процесуальний статус експерту з підвищеними вимогами до такої особи.

Отже, проблема розмежування правового становища експерта та спеціаліста в юридичній практиці існує. Зазначені основні відмінні риси між цими суб'єктами процесуальної діяльності допоможуть розрізнити їх в будь-якому випадку.

5. Проблеми доказування в цивільному процесі. У науковій літературі тривалий час точиться дискусія щодо сутності доказування: це право чи обов'язок? До сьогодні із цього приводу відсутня єдності думок. С. С. Бичкова, аналізуючи закріплену в ч. 2 ст. 43 ЦПК України тезу (учасники справи зобов'язані подавати докази), підтверджує, що тут йдеться про право, а не обов'язок доказування, оскільки цей обов'язок стосується не факту, а порядку та часу подання доказів. Про існування права, а не обов'язку доказування, стверджують такі вчені, як О. В. Баулін, Є. В. Васьковський, К. В. Гусаров, В. В. Молчанов, К. С. Юдельсон та ін. [6, с.50].

6. Проблеми тривалості проведення судової експертизи як чинник невинувато тривалих строків розгляду справи судом. Для вирішення цього питання доцільним було б закріпити на законодавчому рівні обов'язок суду негайно розглядати усі клопотання експерта, що стосуються питань, які досліджуються в порядку судової експертизи [9, ст.45].

7. Проблеми дослідження в судовому засіданні висновку експерта. У ст. 239 ЦПК України зазначено, що висновок експерта за клопотанням учасника справи оголошують у судовому засіданні. На практиці оголошення такого висновку здійснює суд. Також в цій статті зазначено, що для роз'яснення і доповнення висновку експерта можуть бути поставлені додаткові запитання експертові [7, с. 82].

На нашу думку, в цій частині процесуальне законодавство потребує уточнення, адже більш доцільним було б, аби висновок експерта оголошував і пояснював у судовому засіданні сам експерт. Адже тільки експертові відомі специфічні моменти, які він з'ясував під час дослідження, тільки він може правильно їх розтлумачити і пояснити, бо не всі важливі моменти міг викласти у своєму експертному висновку, або викласти не так конкретно чи зрозуміло, як він це ще може пояснити усно [8, с.112].

Отже, судова експертиза є процесуальною дією, що містить проведення досліджень і надавання висновку експертом з питань, вирішення яких вимагає спеціальних знань в галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, та які поставлено перед експертом судом чи учасником

справи з метою встановлення обставин, що підлягають доказуванню у конкретній справі.

Звісно, це далеко не всі проблеми, які виникають на практиці, проте викладене дає змогу зрозуміти, що такий суб'єкт цивільного судочинства, як експерт, є дійсно вагомою фігурою в процесі, законодавець повинен приділити належну увагу вдосконаленню його процесуального становища та усунути деякі конфліктні питання, адже сьогодні точність і глибина експертних висновків є такою, що в окремих випадках висновки експертизи стають основним та чи не єдиним достовірним доказом у справах.

Список використаних джерел

1. Цивільно-процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV.
2. Про судову-експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII.
3. Штефан М. Й. Цивільний процес : підручник. Київ : Ін Юре, 2018. 595 с.
4. Аверьянова Т. В. Судебная экспертиза: курс общей теории. Москва : Норма, 2016. 480 с.
5. Афанасьев С. Ф., Зайцев А. И. Гражданский процесс. Москва : Норма, 2018. 464 с.
6. Бичкова С. С. Экспертиза в гражданском процессе Украины : дис. канд. юрид. наук. Київ, 2019. 176 с.
7. Бурков В. В., Мурзик А. В. Вывод эксперта как вид доказательств. Владимир : Транзит-Икс, 2001. 96 с.
8. Васильева Ж. В. Зміст та структура висновку експерта в цивільному процесі // Університетські наукові записки : часопис. Хмельницький ун-ту упр. та права. 2017. № 3. С. 111—116.
9. Васильева-Шаламова Ж. В. Процесуальний порядок призначення судової експертизи в цивільному процесі // Судострій і судочинство в Україні. 2007. № 4. С. 43—50.
10. Васильева-Шаламова Ж. В. Судова експертиза в цивільному процесі : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019.

В. В. Юсупов,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник

Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5216-4144>, e-mail: yusupov1vv@gmail.com

ЕКСПЕРТИЗА ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Анотація. Розкрито понятійний апарат, предмет, завдання експертизи військового майна, що проводиться під час розслідування корупційного кримінального правопорушення — заволодіння зброєю, бойовими припасами, вибуховими або іншими бойовими речовинами, засобами пересування, військовою та спеціальною технікою чи іншим військовим майном шляхом зловживання службовим становищем.

Ключові слова: експертиза військового майна, предмет експертизи військового майна, корупційне кримінальне правопорушення.

Abstract. Research underlines conceptual apparatus, subject, task of forensic expertise of military property conducted during the investigation of a corruption criminal offense — possession of weapons, ammunition, explosives or other ammunition, vehicles, military and special equipment or other military property by abuse of office.

Keywords: forensic expertise of military property, subject of forensic expertise of military property, corruption criminal offense.

Аннотация. Раскрыто понятийный аппарат, предмет, задачи экспертизы военного имущества, проводимой при расследовании коррупционного уголовного преступления — завладение оружием, боевыми припасами, взрывчатыми или иными боевыми веществами, средствами передвижения, военной и специальной техникой либо иным военным имуществом путём злоупотребления служебным положением.

Ключевые слова: экспертиза военного имущества, предмет экспертизы военного имущества, коррупционное уголовное преступление.

Виявлення й ефективне розслідування корупційних кримінальних правопорушень є однією з найважливіших проблем, які намагається розв'язати сучасна українська влада. Актуальність цього питання зумовлено тим, що

корупція спричиняє та поглиблює суспільні кризові явища, підриває імідж України на світовій арені, негативно позначається на економічних процесах, перешкоджає налагодженню конструктивного діалогу між представниками державної влади та громадськістю, руйнує засади розбудови демократичної, правової держави й громадянського суспільства.

В умовах ведення бойових дій і проведення операції Об'єднаних сил на Сході України питання боротьби з корупцією набули нового значення. Корупція у сфері оборони є однією із загроз для національної безпеки держави. Вона знижує ефективність військової організації та боєздатність армії, відволікає ресурси або підвищує їх фактичну вартість, негативно впливає на морально-психологічний стан військовослужбовців, плямує репутацію Збройних сил.

Заволодіння зброєю, бойовими припасами, вибуховими або іншими бойовими речовинами, засобами пересування, військовою та спеціальною технікою чи іншим військовим майном шляхом зловживання службовим становищем (ст. 410 КК України) у законодавстві визначено як корупційні кримінальні правопорушення. Проведений аналіз практики розслідування цих злочинів, результатів розгляду судами відповідних кримінальних проваджень свідчить про необхідність удосконалення досудового розслідування, передусім шляхом застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях, ефективного впровадження їх форм у практичну діяльність правоохоронних органів.

Найважливішою формою використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень є судова експертиза.

Розглянемо основні напрями експертизи військового майна у контексті розслідування корупційного правопорушення, передбаченого ст. 410 КК України.

Предметом цього злочину є зброя, бойові припаси, вибухові або інші бойові речовини, засоби пересування, військова та спеціальна техніка й інше військове майно. Такі матеріальні цінності можуть стати об'єктами розкрадання з боку окремих військових службових осіб шляхом їх зловживання своїм службовим становищем.

Під час розслідування цих корупційних кримінальних правопорушень виникають питання, які потребують спеціальних знань експерта з оцінювання майна та техніки військового призначення й озброєння.

Поняття «зброя», «бойові припаси», «вибухові» та інші «бойові речовини» уміщено в нормативно-правових актах і детально розкрито в методиках проведення експертиз конкретного виду зброї або вибухових речовин. Військова та спеціальна техніка охоплює загалом поняття «зброя», «бойові припаси», «засоби пересування». Засоби пересування є юридичним синонімом до поняття «транспортні засоби» й означає механічні пристрої, обладнані двигуном і призначені для перевезення людей або вантажу, зокрема такі, на яких встановлено спеціальне обладнання або обладнання, призначене для виконання спеціальних функцій (будівельних, ремонтних, медичних, тощо), а також причепа й напівпричепа до них.

У військових формуваннях для використання у разі безпосереднього виконання бойових і спеціальних завдань до засобів пересування належать: а) транспортні машини (легкові та вантажні автомашини, автобуси, мотоцикли); б) спеціальні машини (автокрани, грейдери, трактори, бульдозери, санітарні машини, пересувні ремонтні майстерні); в) бойові машини (танки, броньовики, самохідні установки, машини з пересувними командними пунктами); г) відомчий залізничний рухомий склад; д) відомчий повітряний транспорт (гелікоптери, літаки, планери, аеростати); е) підводні човни, авіаносці, крейсери, міноносці, катери та інші військові кораблі, машини-амфібії, плавучі бази, буксири, баржі тощо.

Крім зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки, іншим військовим майном можна вважати апаратуру керування вогнем, засоби зв'язку, спеціальну техніку інженерних військ і військ радіаційно-хімічного та біологічного захисту, спеціальне електронне, броньоване, захисне обладнання, спеціальні й індивідуальні засоби захисту від зброї масового знищення, токсичні речовини, паливно-мастильні матеріали та інше тилове майно.

Військове майно закріплено за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних сил України на праві оперативного управління, а також може опинитися в їхній власності або розпорядженні в результаті ведення ними господарської діяльності: виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг, ведення підприємств господарств, отримання в оренду певних видів рухомого та нерухомого майна [1, с. 1281].

Тому в разі призначення експертизи військового майна її об'єктами є зазначені вище матеріальні об'єкти, що перебувають на обліку у військових частинах, які під час розслідування кримінальних правопорушень підлягають оцінюванню.

До завдань експертизи військового майна належать: визначення вартості наданих на дослідження об'єктів, які використовують як військове майно; визначення типу та призначення наданих об'єктів; визначення характеристик і властивостей наданих об'єктів відповідно до Українського класифікатора товарів зовнішньоекономічної діяльності; визначення виробника, країни походження, року виготовлення (може проводитись комплексно із трасологічним, балістичним дослідженням або дослідженням холодної зброї) наданих на дослідження об'єктів; визначення змін показників якості наданих на дослідження об'єктів (комплексно з відповідними фахівцями з експлуатації подібного майна) тощо.

Основними питаннями, які вирішують експертизою, слід вважати: «Яке найменування та призначення наданого на дослідження об'єкта?»; «Яким підприємством і коли виготовлений наданий на дослідження об'єкт (за умов наявності маркувальної інформації або відповідних супровідних документів)?»; «Який рік виготовлення наданого на дослідження об'єкта?»; «Яким характеристикам та властивостям відповідно до Українського класифікатора товарів зовнішньоекономічної діяльності відповідає наданий на дослідження об'єкт?»; «Чи укомплектовано наданий на дослідження об'єкт відповідно до нормативно-технічної документації, якщо ні, то в чому полягає неуплектованість або невідповідність?»; «Чи відповідає якісний стан об'єкта вимогам стандартів, технічних умов, наданим зразкам?»; «Якщо ні, то в чому полягає така невідповідність?»; «Які дефекти, ушкодження має наданий на дослідження об'єкт?»; «Чи є ці дефекти істотними?»; «Чи можлива експлуатація об'єкта за призначенням за наявності виявлених дефектів (вирішується комплексно з відповідними фахівцями з ремонту та експлуатації подібного майна)?»; «Який ступінь зносу наданого на дослідження майна?»; «Яка залишкова вартість об'єкта станом на визначену дату?»; «Яка ринкова вартість об'єкта станом на визначену дату?»; «Яка вартість ліквідації об'єкта станом на визначену дату?»; «Який розмір матеріального збитку, завданого унаслідок пошкодження об'єкта, зокрема, з урахуванням наданої у розпорядження експерта калькуляції відновлювального ремонту?»; «Який розмір матеріального збитку, завданого в разі повного знищення об'єкта, зокрема, у результаті бойових дій?» [2, с. 210—211].

Самостійно дослідити окремі елементи заволодіння зброєю, бойовими припасами, вибуховими або іншими бойовими речовинами, засобами пересування, військовою та спеціальною технікою чи іншим військовим майном шляхом зловживання службовим становищем слідчий або детектив змоги не мають, адже це виходить за межі професійних юридичних знань такого слідчого або детектива. Тому виникає потреба залучити експерта для проведення експертизи, передусім військового майна, яке стало предметом корупційного злочину.

Отже, експертиза військового майна є способом збирання доказів за допомогою застосування спеціальних знань експерта на основі наявних методик шляхом проведення наукового дослідження відповідних об'єктів, процесів або явищ. На стадії досудового розслідування експертиза сприяє об'єктивності, повноті та всебічності пізнання події й обставин кримінального правопорушення.

Висновки експертів є джерелами доказів, що містять інформацію, необхідну для встановлення обставин доказування у кримінальному провадженні про заволодіння зброєю, бойовими припасами, вибуховими або іншими бойовими речовинами, засобами пересування, військовою та спеціальною технікою чи іншим військовим майном шляхом зловживання службовим становищем.

Ю. А. Яроцкая,

кандидат культурології, заведуюча лабораторією психолого-лінгвістических досліджень ГУ «Научно-практичний центр Государственного комитета судебных экспертиз Республики Беларусь», г. Минск, Республика Беларусь, e-mail: iarockaia@mail.ru

ОТЛИЧИТЕЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПОРНОГРАФИИ И ЭРОТИКИ ПРИ ПРОВЕДЕНИИ КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ ЭКСПЕРТИЗ

Аннотація. Рассмотрены отличительные особенности порнографии и эротика. При проведении культурологических экспертиз важную роль играют критерии разграничения порнографических и эротических изображений, обусловленные культурным контекстом и имеющие исторически подвижные границы.

Ключевые слова: порнография, эротика, культурологическая экспертиза.

Abstract. The article is dedicated to distinctive peculiarities of pornography and erotica. Differentiation criteria between pornographic pictures and erotic ones plays an important role while art examination. These criteria are determined by cultural context and their boundaries are historically-movable.

Keywords: pornography, erotica, art examination.

Анотація. Розглянуто відмінні ознаки порнографії й еротика. Під час проведення культурологічних експертиз важливу роль мають критерії розмежування порнографічних і еротичних зображень, що зумовлено культурним контекстом і має історично рухливі межі.

Ключові слова: порнографія, еротика, культурологічна експертиза.

Необходимо отметить, что понятия «вульгарный», «омерзительный», «циничный», «непристойный» и «антиэстетичный», которыми чаще всего обозначают порнографию (порнографические материалы или предметы порнографического характера), являются оценочными и зависящими от сложившихся в определённый период времени в определённом обществе моральных норм и нравственных взглядов, то есть обусловлены культурно-историческим контекстом. Общеизвестно, что отношение человеком какого-либо явления к категории непристойности зависит в первую очередь от его воспитания и культуры, и это отнесение не всегда коррелирует с нормами, установленными законодателем в этой сфере. Так, например, одна категория людей может посчитать обнажённую скульптуру непристойной, а другая — предметом мирового искусства. Известен факт, что когда на выставку в Японию привезли скульптуру О. Родена «Поцелуй», то её демонстрировали в специально отгороженном месте, поскольку в японской культуре поцелуй в общественном месте является нарушением установленной обществом нормы [1, с. 230]. Однако не стоит забывать, что эстетические традиции подвижны и исторически изменяемы. Поэтому и возникают трудности в терминологическом

Список використаних джерел

1. Научно-практический комментарий Криминального кодекса Украины / за ред. М. И. Мельника, М. И. Хавронюка : 11-те вид., перероб. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
2. Актуальні питання призначення та проведення експертиз : наук.- практ. посіб. / уклад. А. В. Столітній, О. В. Сапін, Я. А. Соколова та ін. ; за заг. ред. І. І. Присяжнюка. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2017. 300 с.

закреплении на законодательном уровне определения «порнография» в мировой правоприменительной практике, а также стремление обозначить это явление с помощью оценочных понятий.

Несомненным является факт, что в массовой культуре границы между порнографией и эротикой ещё более размыты. В игровом кино, художественной литературе, живописи, скульптуре и др. порнография тесно граничит с эротикой, но художественная эротика является «высоким искусством, воспевающим красоту и совершенство обнажённого человеческого тела» [2, с. 209]. Эротика изображает половые отношения, обращаясь к психологическому, социальному, нравственному и эстетическому аспектам жизни индивида, а не к биологической или физиологической его составляющей.

Как справедливо отметила российская исследовательница Р. С. Джинджолия: «порнографическому описанию либо изображению подлежит не сексуальная жизнь вообще, а лишь её элементы — половые органы, половые акты и половые аномалии» [2, с. 209]. Эротическое искусство изображает чувство любви в отношениях между партнёрами, а порнография — только половые контакты и их подробности. Однако стоит отметить, что в научном контексте изображение половых органов / половых контактов (вне зависимости от детальности и натуралистичности) не будет считаться порнографией, поскольку целью их изображения является информирование об особенностях анатомии, физиологии и психологии человека, а не стимулирование сексуального возбуждения [3, с. 22].

Исследователь Г. А. Езбчик в качестве основных признаков, отличающих порнографию от эротика, выделяет следующие: отсутствие сюжетной линии; демонстрирование половых органов / полового контакта крупным планом; демонстрирование парафилий или необычных форм половой жизни; деиндивидуализация образа и характера персонажей; изображение сексуального насилия; отсутствие какой-либо ценности (научной, художественной и иной) [4, с. 91—92].

Центром судебной экспертизы Министерства юстиции Российской Федерации в своё время были разработаны два критерия разграничения порнографии и эротика: по замыслу (содержанию) и воплощению (приёмам, средствам). Первый критерий оговаривает, что замысел порнографии включает одну идею (демонстрирование половых органов / полового контакта), она жёстко функциональна,

вызывает только сексуальное возбуждение. Основной целью порнографии является нарушение общественных норм и получение прибыли; предметом — половые органы [5, с. 36].

Второй критерий предполагает, что приёмы и средства (преимущественное использование крупного плана, направленности освещения, а также прямых ракурсов съёмки) в порнографии используются только для демонстрации половых органов / полового контакта [5, с. 37].

В российской экспертной практике критерием разграничения порнографии и эротики может считаться отсутствие титров с указаниями создателей (авторов, режиссёров, актёров) или зарегистрированной товарной марки [6, с. 268]. Также такими критериями могут считаться: демонстрация фрагментов тела (сведение всего тела к губам, груди, половым органам или ягодицам); репрезентация женщины как безвольного существа; гиперболизация половых органов [5, с. 37].

Эротику рассматривают как средство объяснения сущности половых отношений, как «физическую, натуральную сторону человеческой любви, которая, тем не менее, не является самоцелью отражения, а является его духом, смыслом, основной пружиной развития сюжета» [7, с. 99].

К признакам эротки относят: а) заострение внимания на психологии и личностных особенностях людей, вступающих в сексуальные отношения; б) изображение сексуальности как важной составляющей личностных взаимоотношений; в) качество исполнения и намерение автора (важно не то, что изображено, а с какой целью и какими средствами) [8, с. 118].

Нагота в искусстве — художественная форма, избрётная греками в V веке до н. э. и являющаяся не предметом искусства, но его формой [9, с. 11], поскольку эротические изображения выполняли (и выполняют) воспитательную, просветительскую и эстетическую функции. Так, например, древнеиндийский трактат «Камасутра» является пособием семейных отношений, а гравюры итальянского художника А. Карраччи («Любовные позиции, или Шестнадцать наслаждений») носит обучающий

характер. Поэтому, когда речь идёт об эротических произведениях, в первую очередь следует рассматривать их целостный образ: положение тел, выражения лиц, приёмы заполнения фона, свет, ракурс и т. д. [10, с. 64].

Таким образом, общими критериями при отнесении материалов к порнографическим считаются: отсутствие какой-либо ценности; намеренное демонстрирование половых органов / полового контакта; выполнение посредством художественных приёмов (плана, ракурса, освещения и др.), позволяющих акцентировать внимание на происходящем.

Список использованных источников

1. Жельвис В. И. Эротика или порнография? Юрислингвистика. 2006. № 7. С. 229—240.
2. Джинджолия Р. С. Преступления против общественной нравственности: статья 242-1 УК РФ. Известия высших учебных заведений: Правоведение. 2006. № 1 (264). С. 207—214.
3. Греков М. А. Порнография как отчуждение сексуальности в современной социокультурной реальности. Вестник Челябинского государственного университета. 2008. № 14. С. 22—27.
4. Езубчик Г. А. Некоторые аспекты исследования порнографии как социально-правового явления. Сибирский юридический вестник. 2011. № 4 (55). С. 89—93.
5. Горельцева В. В. Особенности визуальной репрезентации сексуальности в порнографии. Северо-Кавказский психологический вестник. 2010. № 8/1. С. 36—38.
6. Ерофеев В. В. Незаконное распространение порнографии: сложности квалификации предмета преступления. Вестник Бурятского госуниверситета. 2012. № 2. С. 267—269.
7. Гитин В. Г., Скорняков Е. И. Феномен порнографии. Опыт неформального исследования. Харьков : Торсинг, 2002. 432 с.
8. Михайлова М. В., Шишкина С. Г. Иллюстративный фактор в разграничении понятий «эротика» и «порнография». Приволжский научный вестник. 2013. № 9 (25). С. 115—120.
9. Кларк К. Нагота в искусстве / Пер. с англ. М. Куренной, И. Кытмановой, А. Толстой. Санкт-Петербург : Азбука-классика, 2004. 480 с.
10. Карбасов Е. Б. Аспекты возвращения телесности в искусстве фотографии. Глобальный научный потенциал. История, философия, социология. 2012. № 10 (19). С. 63—68.

І. В. Яценко,

доктор ветеринарних наук, професор, академік НАН вищої освіти України, провідний науковий співробітник

ІНЦІС ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8903-2129>, e-mail: yacenko-1971@ukr.net

І. М. Лоцкін,

аспірант Харківської державної зооветеринарної академії, м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5618-9063>, e-mail: igorlockin@gmail.com

Н. М. Богатко,

кандидат ветеринарних наук, доцент Інституту післядипломного навчання керівників і спеціалістів ветеринарної медицини Білоцерківського національного аграрного університету, м. Біла Церква, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1566-1026>, e-mail: nadiyabogatko@ukr.net

А. Ф. Богатко,

магістр ветеринарної медицини, асистент Інституту післядипломного навчання керівників і спеціалістів ветеринарної медицини Білоцерківського національного аграрного університету, м. Біла Церква, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6173-4265>, e-mail: bogatko.aliona.ua@gmail.com

ВИЯВЛЕННЯ ДОМІШКИ НАТРІЮ ГІДРОКАРБОНАТУ В МЕДІ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ БРОМКРЕЗОЛОВОГО ЗЕЛЕНОВОГО

Анотація. Наведено методику виявлення домішки натрію гідрокарбонату в меді із застосуванням

індикатора спиртового розчину бромкрезолового зеленого спиртового з масовою концентрацією 0,01 %. Розчин

меду за контакту з індикатором забарвлюється в блакитний, синьо-блакитний чи темно-синій колір, залежно від кількості натрію гідрокарбонату, доданого до об'єму меду. Розчин меду контрольних проб меду, за відсутності в ньому домішки натрію гідрокарбонату, забарвлюється в оливковий колір.

Ключові слова: мед, натрію гідрокарбонат, бромкрезоловий зелений, судова експертиза харчових продуктів.

Abstract. The method of detection of sodium bicarbonate impurity in honey using the indicator of alcohol solution of bromocresol green alcohol with a mass concentration of 0.01% is presented. The honey solution turns blue, cyan or navy blue when it comes in contact with the indicator, depending on the amount of sodium bicarbonate added to the volume of honey. The honey solution of control samples of honey, because of lack of impurities of sodium bicarbonate, is painted in olive color.

Keywords: honey, sodium bicarbonate, bromocresol green, forensic examination of food.

Анотація. Приведена методика виявлення примеси натрія гідрокарбоната в мёде с применением індикатора — спиртового розчину бромкрезолового зелёного спиртового с масовою концентрацією 0,01 %. Розчин мёда при контакте с індикатором окрашивается в голубой, сине-голубой или тёмно-синий цвет — в зависимости от количества натрія гидрокарбоната, добавленного в мёд. Розчин мёда контрольних проб (при отсуствии в нём примеси натрія гидрокарбоната) окрашивается в оливковый цвет.

Ключевые слова: мёд, натрия гидрокарбонат, бромкрезоловый зелёный, судебная экспертиза пищевых продуктов.

Одним із пріоритетних напрямів досягнення стратегічних цілей розвитку аграрного сектору економіки є гарантія безпечності та якості харчових продуктів, зокрема й меду, оскільки (за повідомленням ФАО) Україна є одним зі світових лідерів виробництва меду на душу населення й обсягів експорту [1].

Вимоги до безпечності та якості меду вміщено в нормативно-правових актах країнах СОТ та ЄС, зокрема у регламентах Європейського Парламенту і Ради (ЄС) від 28.01.2002 р. № 178/2002, від 29.04.2004 р. № 852/2004 і № 853/2004; у стандарті Комісії з *Codex Alimentarius Stan 12-1981* та в Директивах Ради № 2001/110/ЄС від 20.12.2001 р. про мед і № 96/23/ЄС від 17.12.1996 р. про сертифікацію тварин і продуктів тваринного походження, а в Україні — у ДСТУ 4497:2005 [2].

Проте, проблемні питання щодо контролю за безпечністю та якістю меду, а також своєчасного виявлення фальсифікацій цього цінного харчового продукту залишаються актуальними. Це пояснюється тим, що в експертній практиці нині недостатньо розроблена методологічна концепція експертних досліджень і не систематизовані дані щодо встановлення невідповідності складників та властивостей харчових продуктів, зокрема меду, вимогам нормативно-технічних документів, особливо за умови додавання до нього ксенобіотиків з метою подовження строку зберігання, приховування ознак псування тощо [3, 4, 5].

Отже, розроблення такої методологічної концепції та створення бази методик сприятиме реалізації безпечних та якісних продуктів для споживача, підвищить достовірність, об'єктивність і точність результатів експертизи, зокрема судової, у разі її проведення.

Мета роботи — розробити спосіб виявлення домішки натрію гідрокарбонату в меді натуральному за допомогою індикатора бромкрезолового зеленого.

Натрій гідрокарбонат (сода харчова) має лужне середовище. Його додають до меду для зменшення у ньому масової частки води, підвищення густини й консистенції, усунення ознак закисання та зменшення обсіменіння мікроорганізмами.

Для розроблення способу виявлення домішки натрію гідрокарбонату в меді натуральному використовували досліджуваний розчин меду у співвідношенні 1:1 (2,0—2,1 г меду та 2,0—2,1 см³ води дистильованої), у кількості: 1,0—1,1 см³ (дослід 1), 1,5—1,6 см³ (дослід 2), 2,0—2,1 см³ (дослід 3), яку вносили в окремі пробірки, далі додавали градуйованою піпеткою спиртовий розчин бромкрезолового зеленого з масовою концентрацією 0,005 %: 1—2 краплі (дослід 1), 2—3 краплі (досліди 2 і 3). Перемішували вміст пробірок (за 6—7 хв (дослід 1), 4—5 хв (дослід 2), 0,5—1,0 с (дослід 3)) і реєстрували колір розчину меду за дослідом 3: оливковий — за відсутності в ньому домішки натрію гідрокарбонату; блакитний — за додавання до об'єму меду домішки натрію гідрокарбонату в кількості до 1,0 %; синьо-блакитний — за додавання натрію гідрокарбонату до об'єму меду в кількості від 1,1 до 2,0 %, темно-синього — за додавання натрію гідрокарбонату до об'єму меду в кількості від 2,1 до 3,0 % (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння методів виявлення домішки натрію гідрокарбонату в меді із застосуванням бромкрезолового зеленого до прототипу

Показники, що порівнюють	Прото-тип	Досліди		
		1	2	3
1. Кількість проби молока, см ³	3,0—5,0	—	—	—
2. Приготування розчину меду:				
співвідношення	—	1:1	1:1	1:2
кількість меду, г	—	2,0—2,1	2,0—2,1	2,0—2,1
кількість дистильованої води, см ³	—	2,0—2,1	2,0—2,1	4,0—4,1
кількість досліджуваних проб, см ³	—	1,0—1,1	1,5—1,6	2,0—2,1
3. Додавання реактиву:				
назва реактиву	Бромтимоловий синій спиртовий	Бромкрезоловий зелений спиртовий		
кількість, крапель	7—8	1—2	2—3	2—3

Таблиця 2

Показники, що порівнюють	Прото-тип	Досліди		
		1	2	3
концентрація розчину, %	0,04	0,005	0,01	0,01
4. Експозиція появи кольору, хв,с	1—2 хв	6—7 хв	4—5 хв	0,5—1,0 с
5. Інтенсивність кольору за відсутності натрію гідрокарбонату	Жовтий (кільцевий шар)	Світло-оливковий (розчин меду)	Світло-оливковий (розчин меду)	Оливковий (розчин меду)
6. Інтенсивність кольору за наявності натрію гідрокарбонату	Від жовто-зеленого до синьо-зеленого (кільцевий шар)	Світло-блакитно-зелений до блакитного (розчин меду)	Від блакитного, синьо-блакитного до темно-синього (розчин меду)	
7. Швидкість визначення, хв	5—7	14—16	11—13	3—4
8. Стабільність показників інтенсивності кольору, %	88,3	70,4	73,4	99,9
9. Співвідношення результатів досліджень до кислотності меду, %	83,3—85,0	73,5—79,2	84,5—87,7	99,2—99,8
10. Співвідношення результатів досліджень до масової частки води у меді, %	84,4—87,1	75,4—80,1	78,6—81,3	99,3—99,9

Отже, стабільність показників інтенсивності кольору розчину меду за наявності в ньому домішки натрію гідрокарбонату із застосуванням спиртового розчину бромкрезолового зеленого із масовою концентрацією 0,01 % була найвищою у прикладі № 3 — 99,9 %.

Також найбільш достовірні дані здобуто у порівнянні з методом визначення кислотності меду (99,2—99,8 %) [6] та з методом визначення масової частки води у меді (99,3—99,9 %) [7].

Використовуючи розроблений спосіб за дослідом № 3, виявляли наявність домішки натрію гідрокарбонату із застосуванням бромкрезолового зеленого за інтенсивністю кольору розчину меду в 36 пробах. Результати досліджень подано у таблиці 2.

Результати виявлення домішки натрію гідрокарбонату в розчині меду за інтенсивністю його кольору із застосуванням індикатора бромкрезолового зеленого

Загальна кількість досліджуваних проб меду, n=36		Інтенсивність кольору розчину меду за дослідом 3		
Мед з домішкою натрію гідрокарбонату	Кількість проб, n=24	n=12	n=7	n=5
		Забарвлення розчину, колір	Блакитний (до 1,0 %)	Синьо-блакитний (1,1—2,0 %)
Масова частка води у меді з домішкою натрію гідрокарбонату (сухого), %		16,83±0,04	14,7±0,03	12,5±0,02
Масова частка води у меді з домішкою водного розчину натрію гідрокарбонату (1:1), %		21,4±0,03	22,8±0,04	Більше 25,0±0,05
Проби меду без домішки натрію гідрокарбонату, n=12		Наявність оливкового кольору розчину меду, n=12		
Масова частка води у натуральному меді, без домішки натрію гідрокарбонату, %		18,90±0,04		

Завдяки проведеним дослідженням визначили, що колір розчину меду за наявності домішки натрію гідрокарбонату змінюється залежно від кількості доданої домішки: оливковий — за відсутності у ньому домішки натрію гідрокарбонату (у 12 досліджуваних пробах меду); блакитний — за додавання до об'єму меду домішки натрію гідрокарбонату в кількості до 1,0 % (у 12 дослідних пробах); синьо-блакитний — за додавання натрію гідрокарбонату до об'єму меду в кількості від 1,1 до 2,0 % (у 7 пробах), темно-синього — за додавання натрію гідрокарбонату до об'єму меду в кількості від 2,1 до 3,0 % (у 5 пробах меду).

Отже, спосіб за дослідом 3 (табл. 1) ми пропонуємо як якісний для виявлення наявності домішки натрію гідрокарбонату із застосуванням бромкрезолового зеленого поряд із рештою методів визначення безпечності та якості меду (масової частки води, кислотності, діастазного числа, умісту сахарози, органічних речовин) [7, 8]. Запропонований спосіб достовірний, експресний, зручний у проведенні, не вимагає значних витрат на реактиви, його можна

застосовувати в комплексі з іншими методами визначення безпеки та якості меду натурального.

Список використаних джерел

1. Пислар Г. В. Якість продукції бджільництва: світовий досвід та вітчизняна практика // Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. 2012. № 2 (2). С. 296—307. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhnau_2012_2%282%29_33 (дата звернення: 19.02.2021).
2. Ткачук С. А., Мягка К. С. Вимоги європейського законодавства до контролю за безпекою та якістю меду, їх імплементація // Контроль безпеки харчових продуктів. Україна-ЄС: невирішені питання : мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ 19—20.04.2018). Київ, 2018. С. 65—66. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/tezi_1704.pdf (дата звернення: 19.02.2021).
3. Omar A. F., Yahaya O. K. M., Chooi T. K., Mail M. H., Seeni A. The Influence of Additional Water Content towards the Spectroscopy and Physicochemical Properties of Genus Apis and Stingless Bee Honey. 2016. DOI: 10.1117/12.2227060 (дата звернення: 19.02.2021).
4. Escuredo O., Seijo M. C. Honey: Chemical Composition, Stability and Authenticity // Foods. 2019. 8 (11). DOI: 10.3390/foods8110577 (дата звернення: 19.02.2021).
5. Peng J. Y., Xie W. Y., Jiang J. D., Zhao Z. F., Zhou F., Liu F. Fast Quantification of Honey Adulteration with Laser-Induced Breakdown Spectroscopy and Chemometric Methods // Foods. 2020. 9 (3). DOI: 10.3390/foods9030341 (дата звернення: 19.02.2021).
6. Богатко Н. М., Мазур Т. Г., Богатко Л. М., Яценко І. В., Савчук Г. В., Дудус Т. В., Богатко Д. Л. Безпечність та якість меду та апіпродуктів : монографія. Біла Церква, 2020. 144 с.
7. Мед натуральний. Технічні умови. ДСТУ 4497:2005. Вид. офіц. Київ: Держспоживстандарт України, 2007. 22 с.
8. Ветеринарно-санітарна експертиза меду та продуктів бджільництва. Порядок проведення: СОУ 01.25-37-371:2005. Київ: Мінагрополітики України, 2005, 26 с.

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКО-ЛАТВІЙСЬКОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ПРОЄКТУ «ВІДКРИТИЙ ОСВІТНІЙ РЕСУРС: СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА» НА МЕХАНІЗМИ ПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

О. В. Агапова,

кандидат юридичних наук, науковий керівник українсько-латвійського науково-дослідного проєкту «Відкритий освітній ресурс: Судова експертиза», завідувачка відділу міжнародного співробітництва та роботи з іноземцями ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1024-0238>, e-mail: agapova-lena-@ukr.net

«ВІДКРИТИЙ ОСВІТНІЙ РЕСУРС: СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА». КРОК ДО МОДЕРНІЗАЦІЇ МЕТОДІВ ПІДГОТОВКИ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ

Анотація. Використання нових можливостей дистанційного навчання допомагає модернізувати методи підготовки судових експертів. У роботі проаналізовано основні форми підготовки судових експертів у закладах вищої освіти та експертних установах. Визначено сучасний стан застосування відкритих освітніх ресурсів та перспективи реалізації українсько-латвійського науково-дослідного проєкту.

Ключові слова: відкритий освітній ресурс, судова експертиза, підготовка кадрів, судові експерти.

Abstract. The use of new distance learning opportunities allows to update the methods of forensic experts training. The main forms of forensic experts training in higher education institutions and forensic science institutions are analyzed in this scientific paper. The current state of application of “open educational resources” is defined and prospects for implementation of Ukrainian-Latvian research project are determined.

Keywords: open educational resource, forensic examination, staff training, forensic experts.

Аннотация. Использование новых возможностей дистанционного обучения позволяет модернизировать методы подготовки судебных экспертов. В работе проанализированы основные формы подготовки судебных экспертов в заведениях высшего образования и экспертных учреждениях. Определено современное положение использования «открытых образовательных ресурсов» и перспективы реализации украинского-латвийского научно-исследовательского проєкту.

Ключевые слова: открытый образовательный ресурс, судебная экспертиза, подготовка кадров, судебные эксперты.

Технології змінили уявлення студентів, дослідників, викладачів про способи навчання та викладання. Ознаки «відкритість» та «доступність», як ніколи раніше, стали рисами стійкості закладів освіти до сучасних викликів часу.

Необхідною умовою для того, щоб відповідати глобальному мережевому світу, є використання нових освітніх моделей таких як відкриті освітні ресурси.

Підготовка судових експертів, студентів, науковців, які здобувають *Ph.D* за напрямом судової експертизи і криміналістики в українських та латвійських закладах освіти здійснюється переважно з використанням традиційних способів навчання (зокрема, лекційних та семінарських занять, виробничої практики, самостійної роботи тощо). Не має сумнівів, що такий підхід до підготовки зарекомендував себе на ринку освітніх послуг, проте, формування нової освітньої практики у сфері підготовки кадрів для судово-експертних установ дасть змогу здолати бар'єри у доступі до навчальних матеріалів.

За офіційним визначенням *UNESCO* під відкритими освітніми ресурсами (далі — *OER*) розуміють викладацькі, навчальні та дослідницькі матеріали на будь-якому носії — цифровому чи іншому, які перебувають у відкритому доступі або були випущені за відкритою ліцензією, що надає безкоштовний доступ, використання, адаптацію та розподіл іншими особами без будь-яких обмежень або з певними обмеженнями [1].

Зараз в інтернеті понад 2000 вільно доступних університетських курсів, більшість проєктів *OER* з'являються в університетах Австралії, Бразилії, Канади, Угорщини, Індії, Ірану, Ірландії, Нідерландів, Португалії, Росії, Південної Африки, Іспанії, Таїланду, Великої Британії, США та В'єтнаму [2, с. 2]. Найвідоміші джерела: *OER Commons* [3], *Nanohub* [4], *EdX* [5], *Coursera* [6] та ін.

Сучасна система *OER* в Україні та Латвії здебільшого представлена електронними репозитаріями та бібліотеками, журналами відкритого доступу, збірниками наукових праць та ін. Серед найбільш популярних українських *OER* варто виокремити проєкт *Prometheus* (безкоштовні онлайн-курси від викладачів) [7]; інституційні репозиторії українських університетів (*eKMAIR* [8], *ELARTU* [9], *eSSUIR* [10], *ELibUkr* [11] та ін.).

Варто зазначити, що освітнього ресурсу, присвяченого винятково питанням судової експертизи та криміналістики, наразі не створено. Враховуючи специфічний характер діяльності судового експерта, вважаємо цілком логічним, що підготовка майбутніх фахівців у цій галузі має відповідати вимогам сучасності.

Відповідно до наказу Мін'юсту України від 03.03.2015 р. № 301/5 «Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів» підготовку та стажування фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта, здійснюють за програмою підготовки з теоретичних, організаційних і процесуальних питань судової експертизи [12]. Згідно з наказом МВС України від 21.09.2020 р. № 675 «Про затвердження Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та порядок проведення атестації судових експертів Експертної служби МВС» підготовку працівників Експертної служби МВС, які претендують на присвоєння кваліфікації судового експерта, здійснюють за програмами підготовки судового експерта за відповідною експертною спеціальністю, затвердженими головою ЕКК, шляхом проходження індивідуальної (самостійної) підготовки, стажування або курсових зборів [13].

Найчастіше програми підготовки судових експертів містять теоретичну та практичну складові. Теоретична частина проведення лекційних і семінарських занять передбачає використання навчальних друкованих матеріалів, літературних та наукових джерел, а також практичних занять з провідними експертами лабораторій, із застосуванням інших форм підготовки.

На наше глибоке переконання, використання нових можливостей дистанційного інтернет-навчання для аспіранта, студента, судового експерта та створення відкритих науково-освітніх ресурсів стане гарним доповненням до освітньої програми закладів освіти та експертних установ, а з часом зможе замінити деякі підходи до навчання майбутніх судових експертів.

У межах українсько-латвійського науково-дослідного проекту «Відкритий освітній ресурс: судова експертиза» заплановано створення ресурсу, який використовуватимуть для підготовки майбутніх кадрів експертних установ України та Латвії. У результаті роботи над проектом буде створено відкритий веб-ресурс із науковими, дослідницькими, іншими матеріалами, а також навчальними відеопрезентаціями роботи судового експерта під час проведення судових експертиз та експертних досліджень із можливістю їх дистанційного використання кінцевими користувачами (студенти й аспіранти закладів освіти, науковці, судові експерти України та Латвії).

Стрімке зростання злочинності вимагає оперативного розкриття злочинів, а підготовка майбутніх експертів в умовах поширення COVID-19 є обмеженою. Розуміючи

масштабність проблеми підготовки кадрів для експертних установ та суспільний запит на кваліфікованих спеціалістів, вважаємо, що зміна підходів до навчання заповнить прогалину під час провадження освітньої діяльності закладами вищої освіти та науковими установами.

Отже, способом вирішення цієї проблем слід вважати застосування нових форм навчання та підготовки судових експертів — відкритих освітніх ресурсів. Упевнені, що створення тематичного ресурсу, присвяченого питанням судової експертизи та криміналістики, дасть змогу наповнити навчальний процес наочністю, що сприятиме легкому ознайомленню з певним видом судової експертизи та більш ефективному опануванню матеріалу.

Список використаних джерел

1. UNESCO. Official page. URL: <https://en.unesco.org/themes/building-knowledge-societies/oer> (дата звернення: 25.02.2021).
2. David Wiley. Organisation for Economic Co-operation and Development Centre for Educational Research and Innovation Expert Meeting on Open Educational Resources. URL: <https://www.hewlett.org/wp-content/uploads/2016/08/HistoryofOER.pdf> (дата звернення: 25.02.2021).
3. OER Commons. Official website. URL: <https://www.oercommons.org> (дата звернення: 25.02.2021).
4. Nanohub. Official website. URL: <https://nanohub.org> (дата звернення: 25.02.2021).
5. EDX. Official website. URL: <https://www.edx.org> (дата звернення: 25.02.2021).
6. Coursera. Official website. URL: <https://www.coursera.org>.
7. Prometheus project. Official website. URL: <https://prometheus.org.ua> (дата звернення: 25.02.2021).
8. Electronic Kyiv-Mohyla Academy Institutional Repository. Official website. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua> (дата звернення: 25.02.2021).
9. Elartu. Official website. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua> (дата звернення: 25.02.2021).
10. Electronic Sumy State University Institutional Repository. Official website. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua> (дата звернення: 25.02.2021).
11. Elibukr. Official website. URL: <http://www.elibukr.org/index.php/uk> (дата звернення: 25.02.2021).
12. Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів : наказ Мін'юсту України від 03.03.2015 р. № 301/5 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15> (дата звернення: 25.02.2021).
13. Про затвердження Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та порядок проведення атестації судових експертів Експертної служби МВС : наказ МВС України від 21.09.2020 р. № 675. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0022-21> (дата звернення: 25.02.2021).

A. Zīle,

Mg. iur., acting lecturer Rīga Stradiņš University, Riga, Latvia,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4378-738X>, e-mail: aelita.zile@rsu.lv

DEVELOPMENT OF FORENSIC INSTITUTE IN THE REPUBLIC OF LATVIA

Abstract. The author has studied the development of Forensic Institute in the Republic of Latvia since joining the European Union. The author has emphasized the most significant changes and improvements in the field of structural

changes, quality assurance of expertise, as well as improving the qualification of experts.

Keywords: expertise, expert, Law on Forensic Experts, development of Forensic Institute.

Анотація. Автор вивчила розвиток Інституту судової експертизи в Латвійській Республіці з моменту її вступу до Євросоюзу та виокремила найсуттєвіші зміни та покращення щодо структурних змін, забезпечення якості експертизи, а також підвищення кваліфікації експертів.

Ключові слова: експертиза, експерт, Закон про судових експертів, розвиток Інституту судової експертизи.

Аннотация. Автор изучила развитие Института судебной экспертизы в Латвийской Республике с момента ее вступления в Европейский союз и выделила наиболее существенные изменения и улучшения касательно структурных изменений, обеспечения качества экспертизы, а также повышения квалификации экспертов.

Ключевые слова: экспертиза, эксперт, Закон о судебных экспертах, развитие Института судебной экспертизы.

On August 27, 1991 the European Community recognised the independence of the Republic of Latvia. In December 1999 in Helsinki the European Union invited the Republic of Latvia to negotiate accession to the European Union, and in February 2000 talks regarding the accession of the Republic of Latvia to the European Union were formally opened. Then the need arose to begin putting in order the work of the state forensic authorities [1].

On November 12, 2001 at the initiative of the Ministry of Justice the Concept of Development of Forensic Institutions for 2002-2006 was developed. The aim of it was to arrange and harmonize the functions and tasks of existing state forensic institutions, ensuring compliance with the basic principles of forensic examinations. The concept was developed on the basis of point 17.1.3 of the "Declaration on the Intended Activities of the Cabinet", which envisages prevention of duplication of functions in public administration and local governments, as well as point 1.7 of the "State Program for Crime Prevention" that provides for an improvement in functioning of law enforcement authorities. The key problems, such as duplication of functions of expert institutions, the quality assurance of expert work, modernization of logistics and infrastructure, unified training of forensic experts, scientific work and social guarantees of forensic experts, were identified in the concept. In order to address the challenges identified the concept defined a set of measures to be taken: prevention of unjustified duplication of functions, coordination of the activities of forensic experts, training and certification, remuneration of forensic experts and social guarantees. In order to achieve the objective defined in the concept several tasks were set, for example, improving and specifying the procedure for the implementation of forensic examinations; establishing a system of forensic institutions that would ensure the possibility to obtain effective evidence in criminal and civil proceedings; introducing a common framework for training and certification of forensic experts; involving the resources of private expertise more widely; rational use of the logistical and intellectual potential of national forensic examinations; introducing an effective quality control system of forensic examinations, increasing the objectivity, reliability of expert opinions, findings and the possibilities of their verification, thus allowing to significantly limit the possibility

of expert error; developing practical scientific research activities in the field of forensic science, creating preconditions for faster integration in European and world forensic expert organisations [2]. Implementing the tasks specified in the concept, several laws and regulations governing the activities of the expert were developed. One of the most important regulatory enactments was the Law on Forensic Experts, which entered into force on July 1, 2007 and on the basis of which several regulations of the Cabinet were issued.

In turn, expert-examination bodies should be accredited to ensure quality control of the examination process, compliance of the methods used with international standards, recognition of an expert opinion as evidence in other European Union countries, as well as performance of certain analyses required for examination in neighbouring countries and reliable data exchange. According to European and international practice, the use of standards is voluntary, but taking into account that Latvia is one of the European Union member states and the Concept of Development of Forensic Institutions (2002-2006) stipulated the quality assurance of forensic examination, then the setting was made that forensic examination quality management systems should be certified in accordance with the requirements of the LVS ISO 9001 standard and forensic laboratories should be accredited in accordance with the requirements of the LVS ISO/ IEC 17025 standard [1].

One of the problems highlighted in the concept was the duplication of functions of expert bodies, so in 2009 the working group of Function Audit of Function Audit Commission of the State Chancellery carried out a functional audit of state expert bodies. As a result of the audit, duplication of functions was pointed out, providing proposals for avoiding duplication of functions. The results obtained during the audit of the functions were presented at the meeting of the Public Expenditure and Audit Commission of the Saeima on April 1, 2009. The recommendation of the auditors was to merge several expert bodies, but each body managed to rebut its need to exist separately [3]. Duplication of functions was not eliminated.

On May 29, 2009 the Function Audit Group of the State Chancellery completed a function audit of state forensic institutions. In its report, the Function Audit Group, conducting an in-depth study of possible models for merging state expert bodies and their subordination, has concluded that the merger should be initiated gradually and the joint state expert institution should be established under the Ministry of Justice [4].

At a meeting on January 22, 2013, the Cabinet instructed the Ministry of Justice, in cooperation with the Ministry of the Interior and the Ministry of Health to draw up an informative report on the measures to be taken for establishment a single forensic expert-examination body and to ensure the quality of forensic examinations, while assessing the institutional subordination of a single forensic expert-examination body. On January 27 the Council of Justice recognized it necessary to establish a single forensic examination centre in the country, considering that a single forensic examination bureau with a single subordinate to the Minister of Justice would be more optimal to ensure efficient court administration. In providing

an assessment of the function audit report the Prosecutor General's Office supported the idea of merging the Forensic Service Department of the State Police and the State Forensic Science Bureau under the Ministry of Justice, specifying, in addition, that their expert-examinations largely overlapped, while considering that the State Center for Forensic Medical Examination due to its specific and differing examinations should be maintained as a separate forensic expert-examination institution under the authority of the Ministry of Health [4].

The working group established studied the current situation, analyzing possible solutions of the newly founded forensic expert-examination institution, including solutions of institutional subordination. It learnt about Estonia's experience in implementing forensic institution reform and assessed duplication of forensic examination areas, including the possibility of reallocation of methods among forensic institutions [3]. The working group has assessed the possibility to establish a single forensic institution by merging the Forensic Service Department of the State Police, the State Forensic Science Bureau, the State Center for Forensic Medical Examination, Examination Service of the Central Department of the State Border Guard and the field of expertise provided by the Customs Laboratory of the Customs Board of the State Revenue Service [4].

In assessing the possible merger of the Forensic Service Department of the State Police, the State Forensic Science Bureau and the State Center for Forensic Medical Examination it was concluded that the main function of the State Center for Forensic Medical Examination is the performance of forensic expert-examinations and the State police is the main determinant of forensic expert-examinations. Its activities cover a wide range of functions: to organize scientific work and postgraduate education in the field of forensic medicine, to provide medical institutions with tissue transplants as far as possible. The performance of forensic expert-examinations requires a specific infrastructure of a medical institution and the acquisition of a forensic expert (medical practitioner) certificate and professional activity is primarily regulated by the Medical Treatment Law and laws and regulations issued on the basis thereof. In obtaining a certificate of a medical practitioner – a forensic medical expert a person is granted the right to perform medical treatment (expert-examination) in the field of forensic medical examination. The Council of Forensic Experts issues a forensic expert certificate to a person who has obtained a medical practitioner's certificate in accordance with the procedures specified in the Medical Treatment Law. On this basis, the working group decided that the State Center for Forensic Medical Examination should not be included in the subsequent assessment on the establishment of a single forensic expert-examination body [4].

Two forensic institutions — the Forensic Service Department of the State Police and the State Forensic Science Bureau – were included in the further assessment of the working group on the most financially and administratively efficient solution for the provision of services by the law enforcement authorities, and possibly the establishment of a single forensic institution in the country. Among the issues to be assessed issues related to the staff of existing

forensic institutions, workload of forensic experts, functions of forensic institutions, premises of forensic institutions and their equipment, possibilities of attracting foreign financial instruments for the arrangement of infrastructure should be included [4].

Due to the fact that gaps of practical nature were identified in the existing legislative acts regulating the activities of experts, on March 15, 2016 a new Law on Forensic Experts entered into force, and it was significantly improved.

The State Forensic Science Bureau, in cooperation with the Estonian and Lithuanian forensic institutions, has implemented the project "Find a Forensic Expert" supported by the European Union. The aim of the project was to develop a single register of forensic experts in the Baltic States, which will include information on forensic experts from Latvia, Lithuania and Estonia, forensic institutions and types of forensic expert-examinations. In the framework of the project a common classification of forensic expert-examination types was developed, as well as information on the field of forensic examination, which was included in the European e-Justice portal www.ejustice.europa.eu, was prepared. The project "Find a Forensic Expert" (JUST/2014/JACC/AG/E-JU/6963) was co-financed by the European Union Justice Program.

The single register was introduced in 2017 [5].

There are currently six forensic expert-examination institutions in Latvia: the Forensic Service Department of the State Police, Examination Service of the Central Department of the State Border Guard, the State Forensic Science Bureau, the State Center for Forensic Medical Examination, the state limited liability company "Daugavpils psihoneiroloģiskā slimnīca" (Daugavpils Psychoneurological Hospital), the state limited liability company "Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centrs" (Riga Psychiatry and Narcology Centre) [6].

References

1. Zīle A. Theoretical, practical and legal aspects of introduction of innovative methods and of their improvement. XV International Scientific Conference 10 Years in the European Union – Achievements, Problems and Expectations. Proceedings of the Conference of Turība University. 2014. p. 613 – 623.
2. Tiesu ekspertīžu iestāžu attīstības koncepcija (2002-2006. gadam). Izstrādāta 12.11.2001. Skatīts 20.01.2011. http://www.tm.gov.lv/lv/documents/TM_Tiesu_ekspert_iestazu_att_Konc_2002-2006.doc
3. Latvijas Republikas Ministru kabineta Valsts kancelejas Funkciju audita komisijas Funkciju audita darba grupas Valsts tiesu ekspertīžu iestādēs Funkciju audita ziņojums. Skatīts 20.01.2011. <http://www.mk.gov.lv/lv/vk/funkciju-audita-komisija/zinojumi/>
4. Informatīvais ziņojums «Par tiesu ekspertīžu institūta reformas ieviešanas iespēju izvērtējumu» Skatīts 25.02.2021. <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40488989>
5. Projekts "Atrodi tiesu ekspertu" (JUST/2014/JACC/AG/E-JU/6963) Skatīts 25.02.2021. <https://www.vteb.gov.lv/lv/projekts/projekts-atrodi-tiesu-ekspertu>
6. 2016.gada 24.decembra Ministru kabineta noteikumi Nr. 835 „Noteikumi par tiesu ekspertīžu iestāžu sarakstu un tiesu ekspertu specialitāšu klasifikatoru” Latvijas Vēstnesis, 2016/251.17, 24.12.2016. Skatīts 24.02.2021. <https://likumi.lv/ta/id/287606-noteikumi-par-tiesu-ekspertizu-iestazu-sarakstu-un-tiesu-ekspertu-specialitasu-klasifikatoru>

A. Zīle,

Mg. iur., acting lecturer Rīga Stradiņš University, Riga, Latvia,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4378-738X>, e-mail: aelita.zile@rsu.lv

REFLECTION OF LATENT PAPILLAE PATTERN PRINTS ON THE SKIN OF A DECEASED PERSON

Abstract. *The author studied and analyzed the reflection of ridge patterns deposited during a series of experiments on the skin of a deceased person. The reflection of the papillae pattern prints deposited on the skin of a deceased person could be divided as follows: the prints in which the ridge pattern was visible; prints in which the ridge pattern was partially visible and the part of finger or palm could be partially seen; prints in which only the part of the finger or palm could be seen, but no ridge pattern was reflected.*

Keywords: *skin, papillae pattern print, reflection.*

Анотація. *Автор вивчила та проаналізувала відображення папілярних візерунків, залишених під час серії експериментів на шкірі померлої людини. Відображення слідів папілярних візерунків, залишених на шкірі померлої людини, можна поділити на: відбитки, у яких видно папілярний візерунок; відбитки, на яких папілярний візерунок і частини пальця та долоні видно частково; відбитки, у яких можна було побачити тільки частину пальця або долоні, а папілярний візерунок не відображається.*

Ключові слова: *шкіра людини, слід папілярного візерунка, відбиток.*

Аннотация. *Автор изучила и проанализировала отображение папиллярных узоров, которые в ходе серии экспериментов были оставлены на коже умершего человека. Отражение следов папиллярных узоров, оставленных на коже умершего человека, можно было разделить на: отпечатки, в которых виден папиллярный узор; отпечатки, в которых папиллярный узор и часть пальца и ладони видны частично; отпечатки, в которых можно видеть только часть пальца или ладони, но папиллярный узор не отражается.*

Ключевые слова: *кожа человека, след папиллярного узора, отражение.*

In order to find out the possibility of formation of latent papillae pattern prints on the skin of a deceased person and their reflection, the possibility of their visualization and recovery, as well as to identify combinations of adhesion agents and recovery agents and their possibilities, the author in cooperation with the Forensic Service Department of the State Police and the State Center for Forensic Medical Examination conducted an experimental series.

In the framework of an experimental series 1419 latent papillae pattern prints were deposited onto the skin of 43 deceased persons. 33 of them were men aged from 25 to 81 years and 10 women aged from 37 to 95 years. Experimental papillae pattern prints were deposited between 24 to 96 hours after death onto such parts of the body: neck, shoulders, upper arm and forearm, thigh and shin, ankles, chest, abdomen and hips. Taking into consideration the results of previous studies the prints were not deposited on

the hairy parts of the body as much as possible, because hair is like an intermediate layer between the trace-bearing object (skin) and the trace-forming object (papillary lines). Prints were deposited by simulating the mechanism of formation of grip and pressure prints. The length of the contact was from 10 to 180 seconds. Depositing them the variable crushing force was used. Papillae pattern prints were deposited on the skin of a deceased person in a natural condition, as it was when a deceased person was delivered to the State Center for Forensic Medical Examination. During the experiment prints of ridge pattern were deposited with natural sweat and grease substance. The skin was in its natural condition (it was not cleaned and washed). Prints were deposited on parts of a deceased person's body with a donor's natural sweat and grease substance, without artificially supplementing it with sweat and grease substance from other parts of a donor's body, such as the forehead and neck. Thus, the formation of papillae pattern prints was likened to the natural conditions of trace formation. Similarly, the ridge pattern of a donor (a depositor of prints) on the palms and fingers were not artificially cleaned during the whole experiment, they were subjected to the natural friction process, as well as other effects, such as household chemicals. This means that both the condition of the skin of a deceased person and the condition of the donor's hands (papillary lines) were maximally equated to natural conditions [1, p. 13].

At the beginning of the experiment the condition of the skin of a deceased person was first assessed and parts of the body were selected on which the papillae pattern prints would be deposited, simulating the mechanism of the formation of grip or pressure prints. Before depositing prints a self-adhesive measure tape ruler was stuck to selected parts of the body. When depositing prints they were also deposited on the part of the ruler in order to assess the sufficiency of the natural sweat and grease substance on the donor's hands at the moment of depositing prints, because during the experiment it was found that the prints deposited on the part of the ruler were visualised, but they were not reflected on the skin. During the experiment it was also stated that there were cases when the skin of a deceased person was covered with condensate as a result of temperature change. Then, before depositing prints the skin was dried with a paper towel, gently bringing the towel closer to the skin and not pressing hard, in order to preserve as much as possible the sweat and grease substance on the skin of a deceased person. Visualized papillae pattern prints were photographed [1, p. 14].

In the course of the experiment it was found that the reflection of papillary pattern prints may be different. There were prints in which the ridge pattern could be seen very well (Photo 1, Photo 2).

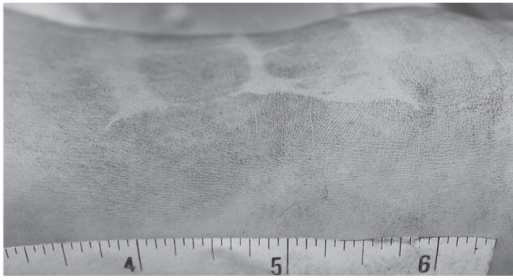

Photo 1: Papillae pattern print deposited on the ankle part

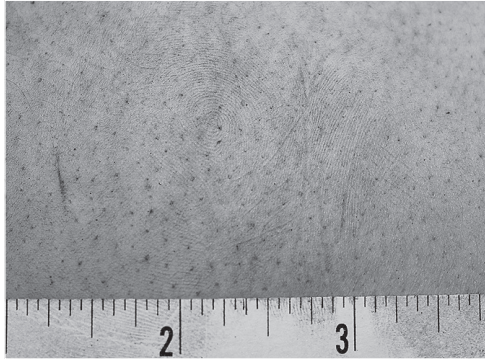

Photo 2: Papillae pattern print deposited on the chest part

There were prints, where a part of a finger was reflected, but in the area under fingers ridge pattern was clearly visible (Photo 3).

Photo 3: The print deposited on the outer part of the knee, in which a part of a finger and ridge pattern are partly reflected

There were also situations, when there was a reflection of a part of the fingers, but the ridge pattern was not reflected (Photo 4, Photo 5).

Photo 4: The print deposited on the forearm, the shape and placement of the fingers are visible

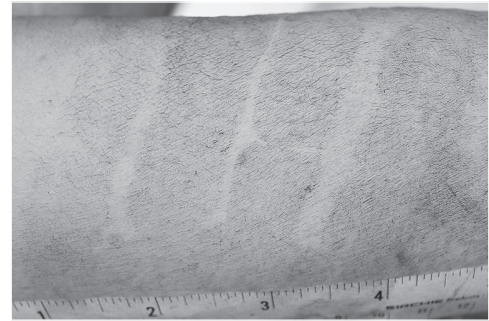

Photo 5: The print deposited on the forearm, the shape and placement of the fingers are visible

From a total of 1419 latent papillae pattern prints deposited during the experiment after being processed with adhesion agents and copied to a recovery agent it was stated and prints were evaluated according to four categories: identification, 37 papillae pattern prints were found to be valid for personal identification because they contained sufficient number of special features of the ridge patterns, which in turn form the individual set of these features; delimitation/ elimination, the ridge pattern was reflected in 66 papillae pattern prints, but the special features of the ridge pattern were not reflected in sufficient quantities to recognize the print as valid for personal identification; an indication of a touch, the shape of the phalanx of the fingers and palm was reflected in 202 prints, but the ridge pattern was not reflected; no prints, 1114 experimentally deposited prints were not visible [1, p. 19].

References

1. Zīle A. Possibilities of recovery and visualization of latent papillae pattern prints from the skin of a dead person. Results of a series of experiments. Administratīvā un kriminālā justīcija. 2017. 3 (80), p. 12—23.

J. Grasis,

Dr. iur., Vice-Dean, Leading Researcher, Faculty of Law Riga Stradins University, Riga, Latvia,
e-mail: Janis.Grasis@rsu.lv

K. Palkova,

Ph. D., Head of doctoral study programme “Law” Riga Stradins University, Riga, Latvia,
e-mail: Karina.Palkova@rsu.lv

OPEN EDUCATIONAL RESOURCE AND FORENSIC SCIENCE: CHALLENGES AND FUTURE PERSPECTIVES FOR THE HIGHER EDUCATION

Abstract. This paper is dedicated to the challenges from the higher education perspective in the field of open educational resources in specific area as forensic science. Forensic scientists often help criminal justice professionals investigate and solve different crimes by gathering,

documenting, as well as analysing criminal evidence. More often in Europe are provided modern specializations as cybercrime and digital forensics etc., which prepare students for careers solving computer-related crimes, such as identity theft and fraud. But, there are still possible to improve the

quality of forensic experts by providing high level open educational resources.

The aim of the paper is to clarify potential problems and development perspectives in the field of forensic science from the academical point of view. In nowadays digitalization processes influence states economy, health care, education system etc. The authors describe how the higher education institutions can improve the quality of forensic science.

Keywords: *Forensic Science, open educational resource, education.*

Анотація. *Статтю присвячено викликам, пов'язаним з відкритими освітніми ресурсами з точки зору вищої освіти у такій конкретній галузі, як судова експертиза. Судові експерти часто допомагають фахівцям кримінального судочинства розслідувати та розкривати різні злочини шляхом збирання, документування, а також аналізу кримінальних доказів. Усе частіше в Європі запроваджують сучасні спеціалізації — такі, як кіберзлочинність, цифрова криміналістика тощо, які готують студентів до професій, пов'язаних із розв'язанням комп'ютерних злочинів (таких, як крадіжка особистої інформації та шахрайство). Проте, як і раніше, можна покращити якість роботи судових експертів за допомогою відкритих освітніх ресурсів високого рівня.*

Висвітлено потенційні проблеми та перспективи розвитку в галузі судової експертизи з наукової точки зору. Сучасні процеси комп'ютеризації впливають на економіку держав, охорону здоров'я, систему освіти та ін. Описано, як саме вищі навчальні заклади можуть поліпшити якість судових експертиз.

Ключові слова: *криміналістика, відкритий освітній ресурс, освіта.*

Аннотація. *Стаття посвячена вызовам, зв'язаним з відкритими освітніми ресурсами з точки зору вищої освіти в такій конкретній галузі, як судова експертиза. Судові експерти часто допомагають спеціалістам кримінального судочинства розслідувати та розкривати різні злочини шляхом збирання, документування, а також аналізу кримінальних доказів. Усе частіше в Європі запроваджують сучасні спеціалізації — такі, як кіберзлочинність, цифрова криміналістика тощо, які готують студентів до професій, пов'язаних із розв'язанням комп'ютерних злочинів (таких, як крадіжка особистої інформації та шахрайство). Проте, як і раніше, можна покращити якість роботи судових експертів за допомогою відкритих освітніх ресурсів високого рівня. Описано, як саме вищі навчальні заклади можуть поліпшити якість судових експертиз.*

Ключевые слова: *криминалистика, открытый образовательный ресурс, образование.*

The field of forensic science draws from a number of scientific branches, including physics, chemistry, and biology, with its focus being on the recognition, identification, and

evaluation of physical evidence. It has become an essential part of the judicial system not in Europe, but as well around the world, as it utilizes a broad spectrum of sciences to achieve information relevant to criminal and legal evidence. Forensic science has become an integral part of many criminal cases and convictions, with objective facts through scientific knowledge serving both defence and prosecution arguments. The testimony of forensic scientists has become a trusted component of many civil and criminal cases, as these professionals are concerned not with the outcome of the case. Forensic science become popular educational destination around the world. Because of the transformation process related to the digitalization [1].

The qualified professionals who have theoretical, as well as practical skills in forensic issues has increased over the years. It must be noted, that more often the skills are connected to digitalization topics. During the educational process the vital role plays the possibility to implement that practical and theoretical knowledge's for instance, at university level. In 21 century new learning models must be highlined. And those models usually are based on science and technology. There is no doubt, that, for instance, Artificial intelligence technology has proven to be a breakthrough in providing reliable information in decision making in forensic sciences. Some Artificial intelligence based technological advancement are widely used in forensic medicine etc. [2]. It is important to create the educational platform that allows students to develop skills and competencies related to innovation. The digitalization in educational system in common requires rapid adaption capabilities, also in forensic science area. The educational system in the face of forensic experts is debatable at least in Latvia.

In 2009 in Latvia was closed state higher education institution Latvian Police academy, which was the main institution which provides high level professional in several fields, as well as had strong forensic expert base from the scientific and practical perspective.

It must be noted that now there's also a program at Riga Stradins university which offer a bachelor's degree program for future police employees, as well as a master's programme in Law for employees of the judicial authorities. And there are close cooperation and big support for that programmes provided Interior Ministry of Latvia. Latvian state institution as State Forensic Science Bureau must be noted as well. The forensic experts of the institution have an impact on scientific field of forensic science.

Nevertheless, the educational process as well as requirements for forensic experts can be improved. One of the ideas to improve the theoretical or practical level of forensic science is modernization of particular education. In 21 century huge attention is paid to online scientific resources and platforms. The combination of skills, knowledge's given by the universities or responsible state institutions and the information provided by open educational resources can be the good model to improve the common situation in forensic science area. As teaching, learning and research materials that are in the public domain can supplement knowledge in particular sphere. But, there are several difficulties from the

legal point of view can be founded. The first one is disclosure of specific content from a public security point of view, and the second one is legal issue released to intellectual property licenses [3].

The European Commission highline the importance of open education as well. The European Commission even provide definition of open education. Hence, the open education is a way of carrying out education, often using digital technologies. From the commission point of view the aim of such education to widen access and participation to everyone by removing barriers and making learning accessible, abundant, and customisable for all [4]. Besides, the potential benefits of open education have led many European governments to implement policies supporting their creation and use.

In common, there is no doubt about the importance of open educational resource from the forensic science perspective. In cooperation with the universities, professional organisations

and institutions opening educational resources can provide huge impact on the quality of the education.

Reference

1. Richard E. Overill & Jan Collie (2021): Quantitative evaluation of the results of digital forensic investigations: a review of progress, Forensic Sciences Research, DOI: 10.1080/20961790.2020.1837429.
2. Sanjeev B. Khanagar, Satish Vishwanathaiah, Sachin Naik, Abdulaziz A. Al-Kheraif, Darshan Devang Divakar, Sachin C. Sarode, Shilpa Bhandi, Shankargouda Patil, Application and performance of artificial intelligence technology in forensic odontology – A systematic review, Legal Medicine, Volume 48, 2021,101826, ISSN 1344-6223. <https://doi.org/10.1016/j.legalmed.2020.101826>.
3. Miao, Fengchun, Mishra, Sanjaya, McGreal, Rory. (2016). Open educational resources: policy, costs, transformation. UNESCO. 978-92-3-100148-2 (print/pdf), 978-92-3-100158-1 (ePub).
4. European Commission. (2021), EU Science Hub. Accessed from: <https://ec.europa.eu/jrc/en/open-education>.

К. П. Силенок,

науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9355-5010>, e-mail: sulenokkateruna@gmail.com

Д. О. Чекін,

науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9893-1588>, e-mail: chekin.hniise@gmail.com

Д. О. Духненко,

науковий співробітник ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
e-mail: dashadasha.dukhnenkoalex95@ukr.net

ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ У ПІДГОТОВЦІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ

Анотація. Розглянуто питання функціонування електронних освітніх ресурсів та їх значення при підготовці фахівців. Наведено приклад проєкту «Відкритий освітній ресурс: Судова експертиза», результатом якого може стати створення освітнього ресурсу, зорієнтованого на інформаційне забезпечення сфери судової експертизи.

Ключові слова: електронний освітній ресурс, підготовка фахівців, дистанційне навчання, судово-експертна діяльність, судовий експерт.

Abstract. The question as to functioning of electronic educational resources and their meaning in preparation of forensic experts is outlined. The example of the Open Educational Resource: Forensic Science project which may result in creation of the educational resource aimed at information support of forensic science field is provided. The set out provisions can be used for developing educational process with a focus on training highly qualified forensic experts.

Keywords: electronic educational resource, preparation of experts, distance learning, forensic activity, forensic expert.

Аннотация. Рассмотрены вопросы функционирования электронных образовательных ресурсов и их значение при подготовке специалистов. Приведён пример проекта «Открытый образовательный ресурс: Судебная экспертиза», результатом которого может стать создание образовательного ресурса, ориентированного на информационное обеспечение сферы судебной экспертизы.

Ключевые слова: электронный образовательный ресурс, подготовка специалистов, дистанционное обучение, судебно-экспертная деятельность, судебный эксперт.

На етапі тотальної діджиталізації суспільства та враховуючи реалії сучасного життя, гостро постає питання впровадження нових електронних освітніх ресурсів у процес підготовки та підвищення кваліфікації фахівців. Використання традиційних форм навчання не завжди повною мірою може забезпечити процес підготовки фахівців. Обов'язковими якостями сучасного освітнього процесу мають стати гнучкість, мобільність, розширення можливостей дистанційного навчання та самопідготовки за умови ефективного механізму контролю опанування знань. Важливим аспектом якісної професійної підготовки фахівців є застосування електронних освітніх ресурсів.

Підготовці фахівців у галузі судової експертизи приділи увагу у своїх працях Н. І. Клименко, І. А. Петрова, І. В. Пиріг, О. М. Ключев, Е. Б. Сімакова-Єфремян, О. М. Музичук, М. Г. Щербаковський, Н. М. Ткаченко, В. В. Хоша, С. Г. Гаспарян та багато інших науковців.

Пандемія COVID-19 внесла певні корективи у сучасний світ, зокрема й у сферу освіти. На базі Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» функціонує аспірантура, докторантура за спеціальністю 081 «Право»; проводиться підготовка судових експертів та інших осіб за освітньою програмою «Теоретичні, організаційні і процесуальні

питання судової експертизи» та підготовка (стажування) за відповідними експертними спеціальностями. Через карантинні заходи заняття вимушено відбуваються дистанційно, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології. Проте, наявні програми підготовки зорієнтовані здебільшого на традиційні форми організації навчального процесу.

Наявність електронного освітнього ресурсу полегшило б доступ зацікавлених осіб до програм підготовки. Він має враховувати специфіку підготовки судового експерта, у якому важливими елементами є теоретичні засади та практичні навички (наочні приклади реалізації положень методичних рекомендацій на практиці).

Відповідно до Положення про електронні освітні ресурси від 01.10.2012 р. № 1060 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 29.05.2019 р. № 749) під електронним освітнім ресурсом слід розуміти засоби навчання на цифрових носіях будь-якого типу або розміщені в інформаційно-телекомунікаційних системах, що можна відтворити за допомогою електронних технічних засобів і застосувати в освітньому процесі [1].

Метою створення електронних освітніх ресурсів є модернізація освіти, змістовне наповнення освітнього простору, забезпечення рівного доступу учасників навчального процесу до якісних навчальних та методичних матеріалів (незалежно від місця їх проживання та форми навчання), створених на основі інформаційно-комунікаційних технологій [2].

На нашу думку, електронний освітній ресурс для ефективності його застосування має відповідати таким характеристикам:

- доступність матеріалів, логічність викладу та простота опанування;
- інформаційне наповнення електронного освітнього ресурсу має відповідати програмі, за якою здійснюється навчання;
- дотримання законодавства про авторське право;
- можливість здійснювати контроль та самоконтроль опанування знань тощо.

Співробітники Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» спільно з колегами Ризького університету імені Страдіня працюють над науково-дослідним проектом «Відкритий освітній ресурс: Судова експертиза» (“Open Educational

Resource: Forensic Science”). Результатом роботи науковців має стати відкритий електронний освітній ресурс, на якому будуть розміщені наукові праці, методичні матеріали та відеопрезентації роботи судових експертів під час проведення судових експертиз.

Особливого значення набуває те, що судово-експертна діяльність має чітко визначену спрямованість завдяки виконанню покладених на державу функцій, орієнтованих на забезпечення прав і свобод людини. Судові експерти як суб’єкти судової експертизи несуть відповідальність за правильність наданого ними висновку, вони мають керуватися законодавством України та діяти лише в межах наданої їм компетенції. Це обумовлює необхідність забезпечення їх професійної підготовки належними ресурсами.

«Відкритий освітній ресурс: Судова експертиза» може стати системою інформаційного забезпечення, яка міститиме можливості оперативного і повно задовольняти запити зацікавлених у підготовці осіб, забезпечувати принципово новий рівень здобуття й узагальнення знань, їх поширення і використання.

Звісно, такий ресурс не може замінити наявну процедуру проходження підготовки (стажування) фахівцями та їх акредитації, закріплену в Положенні про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів затвердженому наказом Міністерства юстиції України від 03.03.2015 р. № 301/5 [3]. Проте, він може стати ефективним засобом забезпечення актуальною інформацією досвідчених фахівців та осіб, які лише обрали (обирають) майбутню професію судового експерта.

Список використаних джерел

1. Положення про електронні освітні ресурси від 01.10.2012 р. № 1060 : завт. наказом МОМолодьспорту України (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12#Text> (дата звернення: 12.02.2021).
2. Методика створення електронних освітніх ресурсів. Портфоліо викладача. URL: http://www.vyshnya.in.ua/wp-content/uploads/2016/03/S.V.Shandra.metod_rekomendacii.pdf (дата звернення: 12.02.2021).
3. Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів : затв. наказом Мін’юсту України від 03.03.2015 р. № 301/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (дата звернення: 12.02.2021).

D. Zuba,

Acting Director, Associate Professor, Institute of Forensic Research, Krakow, Poland,
e-mail: dzuba@ies.gov.pl

CHALLENGES AND OPPORTUNITES FOR FORENSIC INSTITUTES IN THE DIGITAL ERA

Abstract. *There have been some massive technological advancements in this last two decades, which influence significantly our daily life. Some advancements are important for health benefits, and others make certain tasks easier. These changes are of great importance for experts employed in forensic institutes.*

Keywords: *digitalization, development, forensic institutes.*

Анотація. *За останні два десятиліття було досягнуто значного прогресу у сфері технологічного розвитку, що суттєво впливає на наше повсякденне життя. Деякі інновації сприяють зміцненню нашого здоров’я, інші – полегшують виконання певних завдань. Ці зміни мають велике значення для експертів, що працюють у судово-експертних установах.*

Ключові слова: оцифровування, розвиток, судово-експертні установи.

Анотація. За последние два десятилетия достигнут значительный прогресс в сфере технологического развития, существенно повлиявший на нашу повседневную жизнь. Некоторые инновации влияют на укрепление нашего здоровья, другие — облегчают выполнение определённых заданий. Эти изменения имеют большое значение для экспертов, работающих в судебно-экспертных учреждениях.

Ключевые слова: оцифровывание, развитие, судебно-экспертные учреждения.

The influence of technological changes in the last years on the work of forensic experts may be presented on an example of the analysis of evidential material collected for an vehicle accidents. In the past, engineers reconstructed an accident mainly on the basis on traces left on the place of the event, for example braking marks, glass residues of car headlights, etc. Currently, different anti-blocking systems and other advance driver assistance systems are installed in cars, which prevent wheels slipping during driving and wheel sliding during braking. Therefore, more and more frequently the accidents are reconstructed based on the analysis of data stored in the car's 'black box', in a digital form. Based on a National Highway Traffic Safety Administration (NHTSA) regulation, if a vehicle today does have an event data recorder, it must track 15 specific data points, including speed, steering, braking, acceleration, seatbelt use, and, in the event of a crash, force of impact and whether airbags deployed [1]. It delivers a lot of information to an expert, but the character of data is definitely different than in the past. It is also important to mention that there are also new sources of data, which may be used in reconstruction, for example recordings from cameras installed in a vehicle or CCTV systems. Technicians or experts may make the recordings of scene of the accident using drones or other devices, and it allows for better visualization of the reconstruction for the prosecutor office or the court. What is more, the design and structure of cars have changed in the last decades. Great progress in the automotive industry in the construction of body, chassis, and engines is primarily

accomplished through the introduction of new materials, and they have a direct impact on their durability, mass, and safety. Material science advances in the area of vehicle technology have resulted in easier processing of light and high strength materials, such as modern aluminium and titanium alloys and modern plastics, which have significantly displaced traditional high-grade steels or forgings and castings, and cast iron. The main materials that are used in the construction of passenger vehicles include polymers (polyurethane, polypropylene, polyethylene, polycarbonate, etc.), rubbers, and composites [2—4].

All the aforementioned facts impact significantly on the work of forensic experts. Forensic engineers have to update their models used in accident reconstruction or to develop the new ones. They have to validate new sources of data to include them in expert opinions. Forensic experts in material analysis, e.g. microtraces, also have to update their analytical and material databases, as well as the knowledge on recent developments. Recently, there is a dire need to improve the knowledge and skills of forensic experts. It can be done only with close cooperation among the experts in the field, but also with academia and enterprises, especially manufacturers and innovators. There is also a need to be more flexible in introduction of new procedures in forensic practice, which must be adapted to the rapidly changing world.

Reference

1. Canis B., Peterman D. R. "Black Boxes" in Passenger Vehicles: Policy Issues // Congressional Research Service. 2014. Vol. 7-5700. P. 1—20.
2. Balitskii A., Mroziak M., Abramek K. F., Chmiel J. Material changes in the construction of passenger and cargo vehicles // Problemy Eksploatacji — Maintenance Problems. 2016. № 3. P. 77—89.
3. Balitskii A. I., Abramek K. F., Stoeck T., Osipowicz T. Diagnostics of degradation of the lock of a sealing ring according to the loss of working gases of an internal combustion engine // Materials Science. 2014. Vol. 50. № 1. P. 156—159.
4. Chłopek Z. Pojazdy samochodowe. Ochrona środowiska naturalnego. Warszawa : Wydawnictwa Komunikacji i Łączności, 2002.

ЗМІСТ

ПАНЕЛЬНА ДИСКУСІЯ № 1 «ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ»

Авдєєва Г. К., Коновалова В. О.

ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ДОСТОВІРНОСТІ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УКРАЇНІ ТА В ІНШИХ КРАЇНАХ. 5

Александренко О. В.

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ
ПОПЕРЕДНІХ РОКІВ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА СТАРУ ПРОБЛЕМУ. 6

Алиев Б. А.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ СЛЕДСТВЕННЫХ И ЭКСПЕРТНО-КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИХ ОРГАНОВ
В РОЗЫСКЕ ТЕРРОРИСТОВ. 8

Apinis R.

STATE FORENSIC SCIENCE BUREAU OF LATVIA – 100 YEARS OF EXPERIENCE. 10

Ахмедзаде Н. М.

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ОПЕРАЦИЙ
ПО БОРЬБЕ С МОРСКИМ РАЗБОЕМ. 12

Баулін О. В.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ. 13

Богданюк І. В.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ. 15

Бубликов А. В., Курдес Е. П., Кінушева Т. В.

ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ НАУКОВИХ СПІВРОБІТНИКІВ
СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ. 17

Варлахов В. О.

УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ
МІСЦЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ. 18

Вертепна К. О.

ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА ПІД ЧАС ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ. 20

Wieczorek L.

THE POLISH MODEL OF APPOINTING EXPERTS WITNESS — SELECTED ISSUES [1]. 21

Восканян П. С., Титанян Э. Л.

К ВОПРОСУ О ФОРМИРОВАНИИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ РЕЕСТРОВ
СУДЕБНЫХ ЭКСПЕРТОВ И НАУЧНЫХ МЕТОДИК В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ. 24

Гуляєва О. І., Зубрик Д. В.

ВІДБІР ЗРАЗКІВ БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ В ОСІБ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ. 26

Даньшин М. В., Бабарицький О. В.

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА. 28

Добко С. В.

РОЛЬ АВТОМАТИЗОВАНОЇ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ
ТА ЇЇ МІСЦЕ СЕРЕД КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ. 30

Ivanović A.

DIRECTION OF DEVELOPMENT OF FORENSIC SCIENCES. 31

Катаргага О. С., Петкович П. П., Присэкару В. А.

О ПОДГОТОВКЕ СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНЫХ КАДРОВ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА. 33

Кірін Р. С.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН
АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ: СУДОВО-ЕКСПЕРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ. 35

Клюєв О. М.	МІЖНАРОДНЕ НАУКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО — ЕФЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ УДОСКОНАЛЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	37
Козачихіна Я. В.	ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	39
Коржє В. П.	ПРОЦЕСУАЛЬНАЯ ПРОВЕРКА ЭКСПЕРТНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ И ОЦЕНКА ВЫВОДОВ	40
Кофанов А. В.	ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ПРОБЛЕМАТИКИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ СПЕЦІАЛІСТА	42
Кофанова О. С.	ОКРЕМИ АСПЕКТИ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ ДЕЯКИХ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ.	44
Кравіцєв О. О.	ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦІАЛІСТА-КРИМІНАЛІСТА У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	45
Криловська А.	ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ У СПОРАХ ІЗ ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОЇ РЕФОРМИ	46
Кузнецов В. О.	ЭКСПЕРТНЫЕ ПОНЯТИЯ КАК ЭЛЕМЕНТ ЯЗЫКА СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТОЛОГИИ	48
Kurapka V. E. , Malevski H., Matulienė S.	THE CONCEPT OF LITHUANIAN CRIMINALISTIC (FORENSIC) POLICY IN THE STRATEGIES OF LAW ENFORCEMENT INSTITUTIONS AS A STIMULUS FOR THE CREATION OF COMMON EUROPEAN AREA OF PUBLIC SECURITY.....	50
Курдєс О. В.	ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ЗАПОЧАТКУВАННЯ ІНСТИТУТУ НАСТАВНИЦТВА В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ.....	52
Латиш К. В.	ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ КОЛА СУБ'ЄКТІВ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	54
Луцик І. В., Тяпкін А. С.	МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПУБЛІКАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ.....	55
Манько Є. С.	ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ МОТИВАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ ДЕРЖАВНИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ УСТАНОВ	57
Михалева Н. В.	К ВОПРОСУ О РАЗВИТИИ СУДЕБНО-ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ЭКСПЕРТИЗ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ	58
Никифоров А.	УСТАНОВЛЕНИЕ СВЯЗИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РУКОВОДИТЕЛЯ С УБЫТКАМИ ОРГАНИЗАЦИИ.....	60
Нікітінський О. П.	ГІПОТЕТИЧНА ЗМІНА ПРОЦЕСУАЛЬНИХ АСПЕКТІВ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ ЗЛОЧИНІВ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРИЙНЯТТЯМ ЗАКОНУ ПРО БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	62
Овсянникова І. М.	ЩОДО ДЕЯКИХ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ПРОБЛЕМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	64
Острорєхов Д. О.	ВИЗНАЧЕННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ПРОГРАМИ ЯК ОБ'ЄКТА ЕКСПЕРТИЗИ	65
Парфьонов В. Ю.	ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ОБІГУ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ	67
Pertsev R.	ADMINISTRATIVE LEGAL AND CRIMINALISTIC ASPECTS OF THE STRUGGLE AGAINST THE SPREAD OF CORONAVIRUS INFECTION	69
Полянський А. О., Гаспарян С. Г.	ЩОДО ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СПІВРОБІТНИКІВ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ	70

Сайчін О. С., Барвенко В. К.	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ	72
Самойлова О. Ф.	
ЕКСПЕРТНА ПРОФІЛАКТИКА ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ	73
Сиводєд І. С.	
ЗАСТОСУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ КОМПЛЕКСНИХ ЕКСПЕРТИЗ ДЛЯ РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНИХ УБИВСТВ, УЧИНЕНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ	75
Сидоренко Д. В.	
ПРАВОВА ПРИРОДА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	77
Сімакова-Єфреман Е. Б.	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ АДВОКАТІВ, ЯКІ ЗАЛУЧАЮТЬ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА	78
Сташевська І. В.	
НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ВІДСУТНОСТІ ГАРАНТІЙ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА В КОНТЕКСТІ ЙОГО МАТЕРІАЛЬНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	80
Титаренко І. О., Нечасва І. О.	
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ, КРИМІНАЛІСТИКИ І КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	82
Угровецький О. П., Свідерський О. О., Спіцина Г. О.	
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МЕНТАЛІТЕТУ СПІВРОБІТНИКІВ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ	83
Ходосевич С. Ю., Колесник Т. М.	
ЩОДО ДЕЯКИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ І НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ПРОБЛЕМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	85
Чернявський С. С., Черноус Ю. М.	
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	86
Чеснокова Е. В.	
К ВОПРОСУ О РАЗРАБОТКЕ СТАНДАРТОВ В ОБЛАСТИ СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ НА НАЦИОНАЛЬНОМ И МЕЖГОСУДАРСТВЕННОМ УРОВНЯХ	88
Шевчук В. М.	
ПРАВОВІ, ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	90
Шепітько В. Ю.	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ В ГАЛУЗІ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	92
Шепітько М. В.	
ПРО ФОРМУВАННЯ РИНКУ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	94
Шуневич К. А.	
ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕЄСТРІВ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ В ОКРЕМИХ ДЕРЖАВАХ ЄВРОПИ	96
Щербаковський М. Г.	
ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	98
ПАНЕЛЬНА ДИСКУСІЯ № 2 «ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ: СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»	
Александрова О. М., Гуртовий В. А.	
ПРОБЛЕМИ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ДІАГНОСТИЧНИХ ЗАВДАНЬ	100
Безсонна Т. Ф., Зубцова Л. С.	
ЩОДО ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ПРИЗНАЧЕННЯ ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ	101
Бізер А. Р.	
ПРОБЛЕМИ ТЕРМІНОЛОГІЇ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ СПРАВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ БОЄПРИПАСІВ	102
Бобро М. І.	
МОЖЛИВОСТІ СУДОВОЇ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ	104

Богданюк І. В., Бублик О. В.

ЕКСПЕРТНИЙ АНАЛІЗ ДЕЯКИХ ЧИННИКІВ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА НАСТАННЯ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ,
ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКОНАННЯМ РОБІТ В ОХОРОННІЙ ЗОНІ ЕЛЕКТРОМЕРЕЖ 106

Богданюк І. В., Крайнов І. П., Чернігівський К. В.

ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОМІРНОСТІ
ВИЗНАЧЕННЯ СТАВОК ЕКОЛОГІЧНОГО ПОДАТКУ ЗА РОЗМІЩЕННЯ ВІДХОДІВ 108

Бондар В. С.

ОСОБЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗАВДАНЬ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 109

Бордакова І. І.

СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ
ЕКСПЕРТНИХ ТОВАРОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 111

Брендель О. І.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ПОВ'ЯЗАНИ З НЕНАЛЕЖНОЮ ПІДГОТОВКОЮ МАТЕРІАЛІВ
ДЛЯ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ВІДЕО-, ЗВУКОЗАПИСУ 113

Брюхань С. Ф.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ МАТЕРІАЛІВ
ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ 115

Будзієвський М. Ю.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ
БАГАТООБ'ЄКТНОЇ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ 116

Ващук О. П.

ОКРЕМІ СТАДІЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛЮДИНИ ЗА ВІДЕОЗАПИСОМ 118

Вельможна-Сидорова А. С.

МІСЦЕ ЕКСПЕРТНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ В ПРАКТИЧНІЙ РОБОТІ
СУДОВОГО ЕКСПЕРТА (НА ПРИКЛАДІ ҐРУНТОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ) 119

Виноградов В. І.

ПИТАННЯ ЕКСПЕРТУ В ТЕХНІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ ДОКУМЕНТІВ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ 121

Віхляєв О. К., Германюк І. В.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВОГО ДОКУМЕНТООБІГУ
В ЕКОНОМІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ 122

Волик Я. О.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ
СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У СПРАВАХ ПРО ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНІ ПРИГОДИ 123

Вуйма А. Г.

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА НАФТОПРОДУКТІВ ТА ПАЛЬНО-МАСТИЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПІДПАЛОМ 125

Гайдамакіна Д. І., Дробишева О. С.

ДО ПИТАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ОЗНАК ЛІТЕРНОГО ТА ЦИФРОВОГО ПИСЬМА 126

Gasiński K.

THE OPINION OF THE SOCIAL INSURANCE INSTITUTION'S CERTIFYING PHYSICIAN
AS A SPECIAL FORM OF EXPERT'S OPINION IN POLISH LEGAL SYSTEM 128

Геллер Б.

К ВОПРОСУ О БУДУЩЕМ ТРАДИЦИОННОЙ ДАКТИЛОСКОПИИ 130

Герасименко О. А.

ЗНАЧЕННЯ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
У ПЕРЕБІГУ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ГРУПОЮ ОСІБ 131

Гиверц П., Грибер А.

ПРИМЕНЕНИЕ МАШИННОГО ОБУЧЕНИЯ ПРИ ИССЛЕДОВАНИИ
АКУСТИЧЕСКИХ СИГНАЛОВ ОГНЕСТРЕЛЬНОГО ОРУЖИЯ 133

Гій Ю. А.

ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ 134

Гонгало С. Й.

ПСИХОЛОГО-ПОЧЕРКОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА ЯК НОВИЙ ВИД ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЧЕРКОВИХ ОБ'ЄКТІВ 136

Горлачук О. А.	АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	137
Гришко І. К.	СУДОВІ ЕКСПЕРТИЗИ У СТРУКТУРІ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ САМОВІЛЬНОГО ЗАЙНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ТА САМОВІЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА.	139
Губанова І. В.	ЩОДО ПИТАНЬ КОМПЛЕКСНОГО АНАЛІЗУ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ.	140
Губарева В. М., Сич Г. А.	ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ З ДОСЛІДЖЕННЯ МАРКУВАННЯ М'ЯСА З УРАХУВАННЯМ ЗМІН У НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТАХ НА ЦЮ ГРУПУ ТОВАРІВ.	142
Гусєва В. О.	ДЕЯКІ МОЖЛИВОСТІ СУДОВО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, РОЗПОЧАТИХ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ВЧИНЕННЯМ ПОСЯГАНЬ ВІДНОСНО ПРАВООХОРОНЦІВ.	143
Davydenko D.	CONCERNING THE NEED TO DEVELOP A METHOD OF DETERMINING THE ECONOMIC EFFICIENCY OF FORENSIC EXAMINATIONS IN THE ASPECT OF COURT MAKING RETURN RETURNS	145
Дереча Л. М.	ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ НОВИХ ВИДІВ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ	146
Десятник А. В.	ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕКСТІВ, ВИКОНАНИХ ОСОБАМИ ПОХИЛОГО ТА СТАРЕЧОГО ВІКУ	148
Дивнич А. В., Дивнич О. Д.	ЕЛЕКТРОННІ ДОКУМЕНТИ: СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.	150
Дібров В. К.	РОЗВИТОК НОВИХ МЕТОДИК СУДОВОЇ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.	151
Дорошко О. М., Хомяк Т. Г.	ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЙНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НИЗУ ВЗУТТЯ НА СТАДІЇ ЕКСПЕРТНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ	152
Дробішева О. С., Гайдамакіна Д. І., Мацюк О. В., Грінєнко Л. О.	ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДПИСІВ, ВИКОНАНИХ ЗІ ЗНАЧНИМ РОЗРИВОМ У ЧАСІ	154
Дубєнцев С. А.	АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ, ВОЗНИКАЮЩИЕ ПРИ ПРОВЕДЕНИИ СУДЕБНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ ПРАВИЛЬНОСТИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ХОЗЯЙСТВЕННЫМ ОБЩЕСТВОМ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОЙ СТОИМОСТИ ДОЛИ ЕГО УЧАСТНИКОВ	156
Єгорова Т. М., Єгоров В. В.	ДЕЯКІ АСПЕКТИ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЖЕРТВ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19	157
Жеребко О. І.	ОГЛЯД І ФІКСАЦІЯ МІКРОЧАСТИНОК.	159
Жилєнко Л. В.	ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ХУТРИЯНИХ ВИРОБІВ	161
Журавльова М. О.	ПОМИЛКИ В ОПИТУВАННІ ДИТИНИ.	162
Заверико Р. О.	СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ВІКУ ДОКУМЕНТА	164
Зарубіна М. В., Сич І. В., Бєвз О. В.	ПРОБЛЕМИ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ НАСІННЯ ХАРЧОВОГО (КОНДИТЕРСЬКОГО) МАКУ ЯК ДЖЕРЕЛА НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ	166
Зинь А. Р., Безкоровайний А. О.	ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ СТАТІ ОСІБ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.	167

Іваницький С. О.	ДО ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ТРАСОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	169
Ляш Г. А.	АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ ДАКТИЛОСКОПІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ	170
Казаров А. О.	ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ	172
Капустник К. В., Хомутенко О. В.	ЩОДО ДЕЯКИХ ПИТАНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ	173
Качан Т. Ю., Крутиб'іч О. В.	АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ	175
Кириленко С. А.	ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЇВ КАПІТАЛЬНОСТІ ОБ'ЄКТІВ	176
Кіроунас Р. Г.	MODERN TENDENCIES OF THE SCIENTIFIC NATURE OF FORENSIC DOCUMENT EXAMINATION	178
Ковальчук Ю. С.	ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ З ПИТАНЬ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ПІДТВЕРДЖЕННЯ РОЗРАХУНКУ КУРСОВОЇ РІЗНИЦІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	179
Ковкіна Є. В.	ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ СЕМАНТИКО-ТЕКСТУАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ МОВЛЕННЕВОГО АКТУ ОБЦЯНКИ В ЛІНГВІСТИЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗИ МОВЛЕННЯ	181
Колесов Е. Є.	ЕТАПИ АВТОМАТИЗАЦІЇ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЯК СТУПІНЬ ДОСТОВІРНОСТІ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА	182
Комісаров М. Л., Комісарова Н. О., Шкрюба С. М.	АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕЧАТОК ТА ШТАМПІВ	183
Корнєєва Н. М.	СУДОВА ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА НЕЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ ЦЕНТРАЛІЗОВАНИХ ФОНДІВ	185
Корнецький Є. Г.	ВИКОРИСТАННЯ ТРАСОЛОГІЧНИХ ІНФОРМАЦІЙНО-ДОВІДКОВИХ КОЛЕКЦІЙ ДЛЯ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ НА МІСЦІ ПОДІЇ	187
Коротков І. М.	МОЖЛИВОСТІ ЯКІСНОГО ВИЗНАЧЕННЯ МІКРОДОМШОК У РЕЧОВИНАХ, ЯКІ МІСТЯТЬ МЕТАДОН	188
Косміна Н. М.	ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ ОРГАНІЗАЦІЇ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	190
Котова С. А., Гребенчук А. Е., Лукашкова О. Н., Верчук А. Н.	МЕТОДИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ДНК-ИДЕНТИФИКАЦИИ ПУШНЫХ ПРОМЫСЛОВЫХ И ОХРАНЯЕМЫХ ВИДОВ ЖИВОТНЫХ ДЛЯ ЦЕЛЕЙ ЭКСПЕРТНОЙ ПРАКТИКИ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ	192
Кошкарів А. Д.	ДОКАЗОВЕ ЗНАЧЕННЯ ВСТАНОВЛЕНИХ НЕСПРАВНОСТЕЙ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ У РЕЗУЛЬТАТІ ПРОВЕДЕННЯ АВТОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ	193
Кривда Л. Р., Кривда Р. Г.	ПРОВЕДЕННЯ СУЧАСНОЇ КОМПЛЕКСНОЇ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ ЗІ СЛІДАМИ БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ	195
Куслій Ю., Наняк Ю.	ЗАСТОСУВАННЯ «УНІВЕРСАЛЬНОГО БЕЗКОНТАКТНОГО ВЕКТОРНОГО КОМПЛЕКСУ» ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОДОРОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	197
Куслій Ю., Руцький К.	ПРОВЕДЕННЯ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ РУК ПІСЛЯ ЇХ ОБРОБЛЕННЯ ЦІАНОАКРИЛАТОМ	198

Кучер Д. О.	
МЕТОДИ ВИЗНАЧЕННЯ ЯКОСТІ ТОВАРІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	200
Кучеренко Р. Й., Кирилова Л. І., Пугачова І. Л.	
ВИКУПНА ВАРТІСТЬ НЕРУХОМОГО МАЙНА, ЯКЕ ПІДЛЯГАЄ ВІДЧУЖЕННЮ ДЛЯ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ ТА ПЕРЕБУВАЄ У ПРИВАТНІЙ ВЛАСНОСТІ	201
Леценко М. В.	
ПРОБЛЕМИ ЯКОСТІ ВИКОНАННЯ ТЕПЛОІЗОЛЯЦІЇ ОГОРОДЖУВАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ ІЗ ТЕПЛОПРОВІДНИМИ ВКЛЮЧЕННЯМИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.	203
Лубенцов А. В., Калашніков Є. В.	
ОБ'ЄКТИ СУДОВОЇ ІНЖЕНЕРНО-ТРАНСПОРТНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	205
Лукашкова О. Н., Осадчук Т. В., Забавская Т. В., Котова С. А.	
ФОРМИРОВАНИЕ МУЛЬТИПЛЕКСНОЙ ТЕСТ-СИСТЕМЫ ДЛЯ ЭКСПЕРТНОЙ ДНК-ИДЕНТИФИКАЦИИ ЖИВОТНЫХ ВИДА ВЫДРА РЕЧНАЯ (LUTRA LUTRA).	207
Максюта О. В.	
ЩОДО ОКРЕМИХ ЕТАПІВ ПРОВЕДЕННЯ ОБМІРНИХ РОБІТ	208
Мамонтова Л. В.	
ЩОДО ПЕРЕРАХУНКУ ПЕНСІЙ ПРАЦІВНИКАМ ПРОКУРАТУРИ.	210
Мартиросян С. Т., Андреасян Н. А., Цаканян А. В.	
К ВОПРОСУ О СРОКАХ ГОДНОСТИ СКОРОПОРТЯЩЕЙСЯ ПРОДУКЦИИ	212
Мартосенко М. Г., Лисенко Н. В., Шурдук І. В.	
ПРОБЛЕМИ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ШВЕЙНИХ ВИРОБІВ	214
Мацак Н. А., Радченко С. В., Пугачова Л. Ф.	
АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ОБСЯГІВ ТА ЯКОСТІ РОБІТ З УТЕПЛЕННЯ (ГІДРОІЗОЛЯЦІЇ) ФАСАДІВ	216
Мищенко Д. О.	
ДО ПИТАННЯ ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ ЦІЛОГО ЗА ЧАСТИНАМИ ЗА ВІДСУТНОСТІ ЗАГАЛЬНОЇ ЛІНІЇ РОЗДІЛЕННЯ	217
Моложан К. В.	
ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ ІЗ НАРАХУВАННЯ ТА ВИПЛАТИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ НАЙМАНИМ ПРАЦІВНИКАМ У ФІЗИЧНИХ ОСІБ — ПІДПРИЄМЦІВ	220
Мороз А. С.	
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВУЗЛІВ І ПЕТЕЛЬ	221
Муконіна М. Ф.	
ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ СУЧАСНИХ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ ТОВАРОЗНАВСТВА	223
Найвер І. Л.	
МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЖИВИХ ТВАРИН	224
Непийна І. В.	
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ БІЛИХ ЛІНІЙ ПАПІЛЯРНИХ УЗОРІВ ПАЛЬЦІВ РУК	226
Новицька І. М.	
ОСОБЛИВОСТІ ТОВАРОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КАВИ ТА КАВОВИХ НАПОЇВ	228
Ольхов В. С.	
ВПЛИВ НЕНАЛЕЖНОГО ОБЛАДНАННЯ НЕРЕГУЛЬОВАНОГО ПІШХОДНОГО ПЕРЕХОДУ НА БЕЗПЕКУ ДОРОЖНЬОГО РУХУ	230
Опанасенко О. М.	
ВИЯВЛЕННЯ СЛІДІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТРАСОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДЛЯ ПІДТВЕРДЖЕННЯ ФАКТУ МАНІПУЛЯЦІЙ З ГАЗОВИМИ ЛІЧИЛЬНИКАМИ У РАЗІ ВИКРАДЕННЯ ПРИРОДНОГО ГАЗУ	231
Осипенко К. О.	
СТАН РОЗРОБЛЕНОСТІ МЕТОДИЧНИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ З ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ НЕРУХОМОГО МАЙНА — ОБ'ЄКТІВ НЕЗАВЕРШЕНОГО БУДІВНИЦТВА	233
Парилівський О. І., Яценко І. В.	
СУДОВО-ВЕТЕРИНАРНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОЗНАК ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ЗДОРОВ'Ю ТВАРИНИ ЛЕГКОГО СТУПЕНЯ	234

Парфёнова А. С., Спивак Е. А., Хох А. Н., Котова С. А., Цыбовский И. С. ИЗУЧЕНИЕ ГЕНЕТИЧЕСКОГО ПОЛИМОРФИЗМА ПОПУЛЯЦИЙ СОСНЫ ОБЫКНОВЕННОЙ С ЦЕЛЬЮ РАЗРАБОТКИ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКСПЕРТИЗ ПО ДЕЛАМ О НЕЗАКОННЫХ РУБКАХ	236
Петренко Я. А. ПІДТВЕРДЖЕННЯ ФАКТУ ЗАБРУДНЕННЯ ПІДЗЕМНИХ ВОД ФІЛЬТРАТОМ ПОЛІГОНУ ТПВ ЯК ЕТАП СУДОВОЇ ІНЖЕНЕРНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	237
Полтавський А. О. «ДОКЛАДНІСТЬ» ОПИСУ ДОСЛІДЖЕНЬ У ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА, «ДЕТАЛЬНІСТЬ» РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРОГРАМИ ВИРІШЕННЯ ЕКСПЕРТНОГО ЗАВДАННЯ: ПОГЛЯД КРИЗЬ ВИМОГИ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ, ПРИЙНЯТИХ В УКРАЇНІ	238
Пташкін Р. Л. ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ МАШИН ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	241
Рева Т. М. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ З ПИТАНЬ ВИЗНАЧЕННЯ ОЗНАК ДОВЕДЕННЯ ДО БАНКРУТСТВА	242
Ромбовський М. Ю., Коваль В. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ СИГНАЛУ КРИЗЬ ПЕРЕШКОДИ ПІД ЧАС ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ СТАНДАРТІВ ТЕХНОЛОГІЇ WI-FI	243
Росоха С. В. ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ «ЗАГРОЗА — ВИЗНАЧЕНИЙ РИЗИК» СТОСОВНО ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДЕЙ ВІД НЕБЕЗПЕЧНИХ ЧИННИКІВ ПОЖЕЖИ	245
Руденька І. О. ОЦІНКА ДОРОГОЦІННОГО КАМІННЯ ТА ЮВЕЛІРНИХ ВИРОБІВ ЯК ПРЕДМЕТ СУДОВО-ГЕМОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	247
Рудисва К. Є., Смирнов Г. В., Гуріна Г. І. ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ГУАНІДІНОВІСНИХ ДЕЗИНФЕКТОРІВ НА ВОДНІЙ ОСНОВІ	248
Савченко І. О., Панченко Н. І. СУДОВА ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ЗАСІБ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ЗБЕРЕЖЕННЯМ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА	249
Секераж Т. Н. НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ В СУДЕБНОЙ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЕ	251
Сидоренко О. О. ОКРЕМІ ПИТАННЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ВИЗНАЧЕННЯ ОБСЯГІВ БУДІВЕЛЬНО-МОНТАЖНИХ РОБІТ	252
Сирота О. О. ВСТАНОВЛЕННЯ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ФІТНЕС-БРАСЛЕТІВ ХІАОМІ МІ BAND 5	254
Сиротенко Н. В., Абросимова В. Г. ЩОДО ОПТИМІЗАЦІЇ СТРОКІВ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ	255
Сліпець О. О., Товкач С. П. ЩОДО ЮРИДИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НЕПОВНОЛІТНІХ ПІДОЗРЮВАНИХ (ОБВИНУВАЧЕНИХ)	258
Словінський В. К. ВСТАНОВЛЕННЯ ПРИЧИН ВИНИКНЕННЯ ПОЖЕЖ НА АВТОМОБІЛЯХ ІЗ ГАЗОПОДІБНИМ ПАЛИВОМ	259
Солодовніков І. В. УСТАНОВЛЕННЯ ОЗНАК ТЕХНІКИ ОЛІЙНОГО ЖИВОПИСУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ МИСТЕЦТВОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	261
Спивак Е. А., Котова С. А., Цыбовский И. С. ВНЕДРЕНИЕ НОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ДНК-ИДЕНТИФИКАЦИИ ЧЕЛОВЕКА В ПРАКТИКУ ЭКСПЕРТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ	262
Сушко Вяч. Вік., Сушко Вік. Вас. ВИЯВЛЕННЯ СЛІДІВ ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН НА ПАПЕРОВИХ ГРОШАХ УКРАЇНИ НОМІНАЛОМ 20, 50 І 100 ГРИВЕНЬ ЗА ДОПОМОГОЮ ПОРТАТИВНОГО ДЕТЕКТОРА ПАРІВ ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН МО-2М	264

Тамошняйте Р.	
ВОЗМОЖНОСТИ ЭКСПЕРТИЗЫ КОПИЙ ЗАПИСИ ИМЕНИ И ФАМИЛИИ И ПОДПИСИ (ИЗ ЭКСПЕРТНОЙ ПРАКТИКИ)	265
Тіхонова М. А.	
ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ У СПОРТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ	267
Tsiatis N. E.	
SIMULATION OF GUNSHOT WOUNDS THROUGH EXPERIMENTAL SHOTS	268
Фролов А. А., Федорченко В. І.	
КЛАСИФІКАЦІЯ СУДОВОЇ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	271
Халявка Ю. Г., Тульвінська А. Ю.	
ЗАСТОСУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИ, ЗАФІКСОВАНОЇ У ВІДЕОЗАПИСІ	272
Хох А. Н.	
МЕТОД БИК-СПЕКТРОСКОПИИ ДЛЯ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ ДРЕВЕСНЫХ ПОРОД ИЗ ТОРГОВОЙ ГРУППЫ «КРАСНОЕ ДЕРЕВО»	274
Чашицька Т. Г.	
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ ЗА МАТЕРІАЛАМИ ВІДЕОЗАПИСУ	276
Чорний С. В., Роман А. І., Луценко Х. В.	
МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ЩОДО ВИОКРЕМЛЕННЯ МОВЛЕННЕВОГО СИГНАЛУ З АКУСТИЧНОГО ПОТОКУ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ІМОВІРНІСНО-СПЕКТРАЛЬНОГО МЕТОДУ	277
Шамрасько М. О., Мусір В. А.	
ДОРІЖКА СЛІДІВ НІГ ТА ЇЇ КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ	279
Шаповал К. А.	
ДО ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ПСИХОЛОГО-ПСИХІАТРИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ, СКОЄНИХ УНАСЛІДОК ЗАСТОСУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	280
Шведик О. І.	
ОСНОВИ МЕТОДИКИ ВИЗНАЧЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ПРИМІЩЕНЬ У СУДОВІЙ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ	282
Шебалков І. Л.	
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	283
Шевченко В. М.	
ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ СТОРОННІХ ДОМШОК В ҐРУНТОВИХ ОБ'ЄКТАХ	285
Шелепкова С. М.	
АНОМАЛІЯ ГОЛОСУ ТА МОВЛЕННЯ ЛЮДИНИ ЯК ІНДИВІДУАЛЬНА НЕПОВТОРНІСТЬ ПІД ЧАС ПРОВАДЖЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ВІДЕО-, ЗВУКОЗАПИСУ ЛІНГВІСТИЧНИМИ МЕТОДАМИ	286
Шепітько І. І.	
ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЕКСПЕРТНИХ МЕТОДИК ТА ТЕХНОЛОГІЙ В СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	288
Шкурдода С. В., Король К. П., Мосіюк К. В.	
МОРФОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТАБЛЕТОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ФОРМ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ, ПРЕКУРСОРІВ, СИЛЬНОДІЮЧИХ І ОТРУЙНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ	289
Шушко О. О.	
ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ ПЕРЕВІРКИ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ	291
Юнку І. І.	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	292
Юсупов В. В.	
ЕКСПЕРТИЗА ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	294

Яроцкая Ю. А.

ОТЛИЧИТЕЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПОРНОГРАФИИ И ЭРОТИКИ
ПРИ ПРОВЕДЕНИИ КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ ЭКСПЕРТИЗ. 296

Яценко І. В., Лоцкін І. М., Богатко Н. М., Богатко А. Ф.

ВИЯВЛЕННЯ ДОМШКИ НАТРІЮ ГІДРОКАРБОНАТУ В МЕДІ
ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ БРОМКРЕЗОЛОВОГО ЗЕЛЕНОВОГО 297

**ПАНЕЛЬНА ДИСКУСІЯ № 3 «ВПЛИВ УКРАЇНСЬКО-ЛАТВІЙСЬКОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ПРОЄКТУ
"ВІДКРИТИЙ ОСВІТНІЙ РЕСУРС: СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА" НА МЕХАНІЗМИ ПРОВАДЖЕННЯ
ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ»**

Аганова О. В.

«ВІДКРИТИЙ ОСВІТНІЙ РЕСУРС: СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА».
КРОК ДО МОДЕРНІЗАЦІЇ МЕТОДІВ ПІДГОТОВКИ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ 301

Zīle A.

DEVELOPMENT OF FORENSIC INSTITUTE IN THE REPUBLIC OF LATVIA 302

Zīle A.

REFLECTION OF LATENT PAPILLAE PATTERN PRINTS ON THE SKIN OF A DECEASED PERSON 305

Grasis J., Palkova K.

OPEN EDUCATIONAL RESOURCE AND FORENSIC SCIENCE: CHALLENGES AND FUTURE PERSPECTIVES
FOR THE HIGHER EDUCATION 306

Силенок К. П., Чекин Д. О., Духненко Д. О.

ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ
У ПІДГОТОВЦІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ. 308

Zuba D.

CHALLENGES AND OPPORTUNITES FOR FORENSIC INSTITUTES IN THE DIGITAL ERA 309

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ І КРИМІНАЛІСТИКИ**

Збірник матеріалів
міжнародної науково-практичної конференції-полілогу
(м. Харків, 15—16 квітня 2021 року)

Відповідальний за випуск А. С. Тяпкін
Редактор Т. В. Кіпушева
Верстальник І. В. Лущик
Перекладачі: А. В. Бубликов, Д. О. Духненко

Підписано до друку 06.04.2021. Формат 60 × 90/8. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 40,0. Вид. № 2767.
Наклад 50 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
вул. Чернишевська, 80а, м. Харків, 61002, Україна
Тел./факс: (057) 716-45-53
Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011
Виготовлено у друкарні ФОП Татарчук С. І.
Тел.: (057) 717-28-80